

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

MESNEVÎ-İ ŞERÎF
1.Cilt 1.Kitap

Ahmed Avni Konuk Tercüme ve Şerhi

2013

İçindekiler

Mesnevî-i Şerîf: İlk 18 Beyit.....	4
Noksan insanın kemâli için vasiyetler (19...34. Beyitler).....	20
"İnşâallâh" demek (35...50.Beyitler).....	27
Zâhir ehlinin çâresizliği (51...54.Beyitler).....	32
Hakk'ın dergâhına yüz çevirmek (55...65.Beyitler)	34
Hayâl Hakkında (66...73.Beyitler)	37
Maharetli Hekim'in gelişi (74...77.Beyitler)	40
Edebe riâyet (78...92.Beyitler)	42
İlâhî tabîb ile buluşma (93..101.Beyitler)	50
İlâhî tabîbin hastayı görmesi (102..108.Beyitler)	52
Âşıklık (109...118.Beyitler)	54
Şems-Güneş (119...143.Beyitler)	58
İlâhî Tabîbin Tetkikleri (144...181.Beyitler)	67
Kuyumcunun (Emmâre Nefsin) Gömülmesi (182...222.Beyitler)	76
Kuyumcuyu öldürmek İlâhî işâret ile idi (223..247.Beyitler)	87
Bakkal ve papağanı (248...266.Beyitler)	92
Noksan ile Kâmil'in kıyâsı (267...328.Beyitler)	94
Yahûdî Pâdişâhının Bağnazlığı [Şaşılık] (329...342.Beyitler)	108
Vezîr ile Pâdişâhın hîlesi (343...379.Beyitler)	112
Sen bizi her an kurtarırsın ve biz yine bir tuzak tarafına gideriz (380-414.Beyitler).....	118
Bu tabîat vâdisinde sakın delîlsiz ve rehbersiz gitme! (415...444.Beyitler).....	124
Burun odur ki, o bir koku ala (445...453.Beyitler)	131
Hıristiyanların maharetli olanlarının vezîrin hilesini anlamaları (454-462.Beyitler).....	132
Vezîrin İncil'in hükümlerinde karışıklık yapması (463...507.Beyitler).....	134
O'nun varlığı önünde yok olmak lâzımdır; varlık nedir? (508...528.Beyitler).....	141
Ey hayırsız olan!Sen ne vakte kadar alçaklığı şeref zannedersin(529.556.Beyitler).....	146
O sır kulağının pamuğu baş kulağıdır. (557...585.Beyitler)	153
Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur. (586...650.Beyitler)	159
Halvette vezirin kendisini öldürmesi. (651...685.Beyitler)	174
"İlâ nuferriku beyne ehadin min rusulih..." (686...703.Beyitler)	180
Ey sûrete tapan, git ma'nâya çalış (704...735.Beyitler)	184
İncil'de geçen Mustafâ (a.s)ın niteliğine hürmet beyânındadır(736..748.Beyitler).....	191
Ve o saçılan nûru bulan, Hakk'ın gayrisından yüz çevirdi (749...777.Beyitler).....	194
Nefsi kolay görmek cehâlettir; cehâlet! (778...795.Beyitler)	202
Bu ateş içinde bir âlem gördüm...(796...824.Beyitler)	207
Sonu gören adam mübârek kuldur. (825...866.Beyitler)	212
Allah tarafından olan rızâ pek büyüktür (867...912.Beyitler)	221
Tevekkül ve Çalışma üzerine -1- (913...960.Beyitler)	234
Tevekkül ve Çalışma üzerine -2- (961...1010.Beyitler)	245
Sûrete i'tibâr yoktur; i'tibâr ancak ma'nâyadır.(1011...1041.Beyitler)	255
Görünmeyenler Mahlûklar Hakkında (1042...1054.Beyitler)	261
İstişâre Üzerine (1055...1068.Beyitler)	265
Kendisinden su kaynayan kum pek nâdirdir; git onu ara! (1069...1099.Beyitler).....	269

Bâtıl te'vîller üzerine (1100...1111.Beyitler)	277
Sözü kabuk ve ma'nâyı iç bil!Söz nakış gibidir, ma'nâ da cân.(1112-1127 Beyitler).....	279
Varlık yokluk içinde görülebilir (1128...1173. Beyitler)	283
Tavşan uykusunu terk et; ey eşek, bu arslanın sesini dinle.(1174-1225.Beyitler).....	296
Gönül lisânının birlikteliği hakkında (1226-1232.Beyitler).....	305
İlâhî Kazâ Hakkında (1233...1286.Beyitler)	307
Sûret Hakkında Ba'zı Hikmetler (1287...1319.beyitler)	319
Eğer kör değil isen, kendine fenâ de; kimseye fazla söyleme (1320.1362.Beyitler).....	327
Dal ve yaprak toprak hapsinden kurtuldu; rüzgârın mahremi oldu(1363-1376.Beyitler).....	337
Gönlümün nûru elime ve ayağıma kuvvet verdi. (1377...1392.Beyitler)	341
Küçük savaşıardan Peygamber (s.a.v) ile berâber büyük savaşa döndük.(1393-1414).....	344
Dostu görmeyince kör olmak evlâdır.Bâkî olmayan dostun uzak olması evlâdır.(1415-1432)	350
Hâl ehli olan çoktur; makâm ehli olan nâdirdir. (1433...1463.Beyitler).....	354
Ölçüsüz rûh kuşu bu beden kafesine nasıl girdi? (1464...1487.Beyitler).....	360
Ekmek sofrada durdukça dönüşmez; onu can latîf sudan dönüştürür.(1488-1504).....	368
Âdem (a.s)'ın günâhını kendisine;İblîs'in ise günâhını Hakk'a bağlaması hakkında(1505-1533)	375
"Ve hüve meaküm eyne mâ küntüm" (Hadîd, 57/4) (1534...1542.Beyitler).....	383
Rûhun madde bedene bağlanması hakkında (1543...1556.Beyitler).....	386
Allah ile berâber oturmak isteyen kimse, tasavvuf ehli ile berâber otursun(1557-1574).....	390
Cenâb-ı Hakk'ın kahrı ve lûtfu hakkında (1575...1602.Beyitler).....	394
İlâhî olan akıl kuşlarının kanatlarının sıfatları (1603-1613.Beyitler).....	402
Bir söz koca âlemi vîrân eder;ölmüş tilkileri arslan yapar. (1614-1630.Beyitler).....	406
Ey gâfil,sen nefis sâhibisin;toprak arasında kan ye;(Tefsîr)(1631-1642 beyitler).....	409
Söylemek için önce işitmek lâzımdır. Söylemek tarafına işitmek yolundan gel.(1643-1676).....	414
Evliyânın atılan oku geri çevirmesi hakkında (1677-1706.Beyitler).....	421
Zamânın kutbu hakkında (1707-1718. Beyitler).....	429
Ey dil, sen hem ateşsin ve hem harmansın. (1719-1736.Beyitler)	432
O hayâle dalıp giderek, kendi nakit vücûdundan bakışı çekme (1737-1741.Beyitler).....	437
İnsân-ı kâmilin ba'zı halleri hakkında (1742-1754)	439
Ümmet-i Muhammed'e söylenen nefes hakkında (1755-1761).....	442
Git, git bana bu efsûnu okuma! (Aşk bahsinden özetle) (1762-1789.Beyitler).....	445
Kıskanma bahsi üzerine (1790-1800.Beyitler).....	453
Vücûd mertebeleri hakkında (1801-1842.Beyitler).	457
Bu yolda yontul ve tırmalan;son nefese kadar bir ân kendini bırakma!(1843-1853.).....	474
Tâneyi gizle, tamâmıyle tuzak ol; goncayı gizle, dam otu ol!(1854-1873.Beyitler).....	478
Üç def'a kardeşinin boynunu kestin (1874-1906.Beyitler).	481
Allah'ın dilediği şey oldu ve dilemediği şey olmadı (1907-1940.Beyitler).....	489

1. Bu neyi dinle, nasıl şikâyet ediyor? Ayrılıklardan hikâyeye ediyor.

Ellerdeki nüshalarda "**Bişnev ez ney**" yânî "Neyden dinle" ve "hikâyeye" "şikâyet"den önce yazılı ise de, eski nüshalarda "**Bişnev in ney**" yânî "Bu neyi dinle" şeklindedir; ve "şikâyet", "hikâyeye"den öncedir.

Hız. Pîr: "Bu neyi dinle" tâbîriyle, kendi mübârek vücûdlarına işâret buyururlar. Çünkü neyin içi boş olup, üfleyen kimsenin nefesi, ondan ses çıkarır. İnsân-ı kâmilin vücûdu da "ney" e benzer. "Ney" in yedi deliği, insanın yedi dış a'zâsına işârettir ki, beşerin fiilleri bu a'zâlardan çıkar. İnsân-ı kâmilin "ney" gibi boş olan vücûdundan meydana gelen fiiller, ancak Hakk'ın tasarrufuydur. "Ney" ifâdesiyle, bildiğimiz "ney" e de işâret buyrulmuş olması mümkündür. Çünkü "ney" in sesi, her bir sazın sesinden daha yakıcı olup, dinleyenlerin kalblerine yumuşaklık verir ve aşk ehlini vecde getirir. Bundan dolayı bu "ney" âşıkların rûhlarına kelimesiz ve sözsüz hitâblarda bulunmuş olur.

Mesnevî-i Şerîf'e "dinle" hitâbı ile başlanması da, insânî kemâlâttan olan ilim ve irfânın, insanda kulak yolundan oluşacağına işârettir. Ve Kur'an-ı Kerîm'de de işitmek, görmenin önüne alınmıştır. Nitekim Firavun'u dâvete me'mûr olan Mûsâ ve Hârûn (aleyhime's-selâma) a hitâben Hak Teâlâ, Tâhâ sûresinde "**lâ tehâfâ innenî meakumâ esmau ve erâ**" (Tâhâ, 20/46) Yâni "Korkmayınız, muhakkak ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm" buyurmuştur. Başka ayetlerde de benzer ifâdeler oldukça çoktur.

İnsân-ı kâmilin ayrılıklardan şikâyeti ve hikâyeler anlatması hakkında Hız. Mevlânâ efendimiz **Fîhi Mâ Fîh**'lerinin 54. bölümünde kendilerine sorulan bir soru üzerine şu izâhatları verirler:

"Birisi Hız. Şeyh'den, yâni Hız. Mevlânâ'dan şunu sordu: Hakkında "**Ey Resûlüm sen olmasa idin, felekleri halk etmez idim**" buyrulan Mustafa (s.a.v.) bu azamet ile berâber "**Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i, keşke Muhammed'i halk etmese idi**" der. Bu nasıl olur? Hız. Mevlânâ şu şekilde cevap verdi:

"Bu söz bir örnek ile izâh edilir. Bir kasabada bir erkek, bir kadına âşık oldu ve her ikisinin evleri yakın idi. Berâberce ömür sürerler ve balıkların su ile hayat buluşu gibi, onlar da semirir ve gelişir ve hayatları birbirinden olur idi. Birdenbire Hak Teâlâ onları zengin etti. Öküzleri, koyunları, at sürüleri, malları, altınları, ve hizmetkârları çoğaldı. Bu ni'metlerin çokluğundan şehre taşınıp, her birisi birer şâhâne konak satın aldılar ve oraya yerleştirdiler. Biri bir tarafta ve diğeri, öbür tarafta. İş bu hâle gelince o kavuşmaya muvaffak olamadılar. İçleri altüst oldu ve ciğerleri yandı, gizlice inlediler, çâre olmadı. Böylece yanmaları, son dereceye ulaştı. Onlar

bu ayrılık ateşi içinde büsbütün yandılar. Böyle olunca iniltileri kabûl mahalinde kabûl olup, malları ve hayvanları eksilerek yavaş yavaş ilk hâle döndüler. Bir müddet sonra ilk bulundukları kasabada birleştiler ve kavuşmalarını yaşamaya koyuldular, ayrılığın acılığını yâd ettiler. **"Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i, keşke Muhammed'i halk etmese idi"** aykırışı meydana geldi. Çünkü Muhammed (s.a.v.)'in cânı soyut olup kudsî âlemde ve Hak Teâlâ'nın kavuşmasında gelişme bulur idi. Balıklar gibi o rahmet deryâsına dalar idi. Gerçi bu âlemde peygamberlik ve halka rehberlik makâmına ve pâdişahlık azametinde sâhip ve şöhret ve sâhiplik içinde idi. Ancak yine ilk yaşayışa döndüğünde "Keşke peygamber olmasa idim ve bu âleme gelmese idim" der. Çünkü o mutlak kavuşmaya göre bütün bu memleket, azâb yükü ve güçlüktür .....

İşte, Muhammedî vâris olan insân-ı kâmillerin, ayrılıktan şikâyetleri de bu türdendir ve şikâyet değil hikâyedir. Nitekim Hz. Pîr, aşağıdaki mübârek beyitte açık bir şekilde bu ma'nâyı beyân buyururlar: Mesnevî:

"Ben cânın cânından şikâyet ediyorum; hayır, ben şikâyet edici değilim, hikâye ediyorum."

2. Ney der ki, beni kamışlıktan kestikleri zamandan beri, figânımdan erkekler ve kadınlar inlemişlerdir.

Hz. Mevlânâ bir önceki beyitte mübârek bedenlerini "ney"e ve içi boş kamışa benzetmişlerdi. Bu işâret ile, "neyistan"dan ve kamışlıktan kastın, cismâniyet âlemi olması uygundur. Ve doğrusu bu kesâfet âleminde peydâ olan beşer bedenlerden her birisi, Hakk'ın isimlerinin ve sıfatlarının görünme yeri olup, dâima onlardan bu ilâhi isimler ve sıfatların hükümleri açığa çıkmaktadır. Şu kadar ki, insân-ı kâmil, bu kamışlık mesâbesinde olan cismâniyet âleminde, kendi cismâni vücûdunun vehmî olduğunu ve yok olduğunu idrâk eder; ve noksan insan ise, kendi vehmî olan varlığında ve benliğinde gark olmuştur. Ve bir Hakk'ın vücûdu ve bir de benim vücûdum vardır deyip durur.

Örneğin, insân-ı kâmil, kamışlıktan kesilip neyzenin üflemesine ve güzel nağmeler çıkarmasına elverişli bir "ney"e benzer. Noksan insan ise, her ne kadar kamışlıktan kesilmiş ise de, tesviye edilmemiş ve içi dolu olduğundan dolayı güzel nağmeler ve sesler çıkarmaya müsâid olmayan "ney"e benzer. Eğer bu ney de, kâmil bir üstâd tarafından tesviye görüp ve içi boşaltılırsa, güzel bir ney hâline gelir.

"Erkek"ten kasıt, nefsâni hazzına mağlûb olmayan kâmil ve ârif şahıslar; ve "kadın"dan kasıt da, nefsâni hazlarıyla ve benliği ile meşgûl noksan ve

câhil şahıslardır. Bu iki ma'nâ, görünüşte erkek ve kadın olanların her ikisini de kapsamaktadır. Çünkü kâmil ve ârif olan kadınlar, her ne kadar görünüşte kadın iseler de, ma'nâda erkek hükmündedirler. Nitekim Rabiâtü'l-Adeviyye (kuddise sırrûhâ) hazretleri bu zümredendir. Ve aynı şekilde görünüşte erkek olan noksan ve câhil şahıslar da, ma'nâda kadın hükmündedirler. Nitekim Firavun'un ve Nemrûd'un ve benzerlerinin câhillikleri ve sersemlikleri meydandadır.

"Figân"dan kasıt, insân-ı kâmilin, ârif ve câhil insanlar önünde, beyan buyurduğu hakikatler ve ma'rifetlere dâir olan sözleridir ki, bu **Mesnevî-i Şerîf** başından sonuna kadar Hz. Pîr'in bu tür figânlarından ibârettir. Ve Hz. Pîr'in sözlerini dinleyen her sınıftan halk, o yüksek ma'nâlardan etkilenir. Nitekim **Fihî Mâ Fîh**'lerinin 24. bölümünde şöyle buyururlar:

"Bir gün bir cemâat arasında söz söylüyor idim. Onların arasında kâfirlerden de bir sınıf var idi. Söylemim sırasında ağladılar ve zevk ve hal hâsıl ettiler....." Ve aynı şekilde **Sipehsâlar Menkıbeleri**'nde buyrulur ki:

"Hz. Mevlânâ, mübârek câmi'de kürsîye çıkıp, kendilerinde olan halden dolayı şevk ve çok büyük bir yakıcılık ile ciğerden ve gönülden çıkan hadsiz dağlayıcı âhlar ile şu iki beyti okudular:

"Ey ne hoşgece idi ki, yârimizin kavuşmasından tesâdüf olmuş idi. Jüpiter birinci evde ve güneş kucakta idi. Her kadehi ki bana verirdi; aklına sâhip ol derdi. Ey müslümanlar! Bu hâl içinde aklın ne yeri var idi!"

Bu beyti okur okumaz, onların muâmelelerinin yansımından ve nûrlarından bütün herkes ağlamaya başladılar; ve halkın aşağı ve yukarı tabakasından, bir ağızdan feryâd ve figân çıkıp, hayli süre ağladılar. Cemâat, bu ağlayıştan kendilerine geldikleri zaman, gördüler ki Hz. Mevlânâ kürsîden inip gitmiş idi."

Bu ön bilgi anlaşıldıktan sonra, beytin özetle ma'nâsı şöyle olur: "İlk kavuşmuşluk hâlimi ve cismânîyyet âleminde olan sonraki ayrılığımı yana yakıla kâmillerin ve noksanların önünde hikâyeye ederim. Benim sözlerimden ve figânımdan, onların rûhları da bu ayrılığı hatırlayıp ağlarlar." Gördüğüm şerhlerde şerh ediciler, kamışlığı "a'yân-ı sâbite" veya "rûhlar âlemi" diye, erkeği, "te'sir edici ve etken sûretler" ile ve kadını da "te'siri kabûl edici ve edilgen sûretler" diye şerh etmişlerdir.

3. *Ayrılıktan pâre pâre sîne isterim, tâ ki iştiyâk derdinin şerhini söyleyeyim.*

"Şerha" et dilimi ve bıçak yarası, "şerh" ise gizli olan bir şeyi açıp meydana koymak demektir. Yâni "Ben bu cismâniyyet âleminde beşer fertleri arasında, bu ayrılık duygusundan dolayı sînesi ve kalbi dilim dilim ve pâre pâre olmuş ve kendi aslı olan kudsî âleme kavuşmaya âşık olmuş kimse isterim, tâ ki ona, bu asla olan iştiyâk derdinin sırlarını açayım ve şerh edeyim. Çünkü benim bu husûsda söyleyeceğim sırları ve hakikatleri, bunların isti'dâdları çeker."

Bu sözün çekmesi husûsunda Hz. Pîr'in, bu *Mesnevî-i Şerîf*'in çeşitli yerlerinde beyanları vardır. 4. cildin 1318 ve 1319 numaralı beyitlerinde şöyle buyururlar: *"Eğer meclisde söz çekici bulur isem, kalbimin çemenistânında yüz bin ma'rifetler gülünün çiçeğini bitiririm; ve eğer o an söz öldürücü deyyûsu bulursam, nûkteler kalbimden hırsız gibi kaçır."*

Ve 6. ciltte "Muhakkak Allah Teâlâ vâaz edicilerin diline, dinleyenlerin himmeti kadar hikmet telkin eder" mübârek kırmızı başlıklarında da bu ma'nâ mevcûttur.

Ve *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 26. bölümünde de şöyle buyururlar: "Söz, dinleyen kimselerin isti'dâdı kadar gelir. O ne kadar emip gıdâlanırsa, hikmet sütü o kadar gelir ve açığa çıkar. O emmeyince, hikmet dahi dışarıya çıkamaz ve yüz göstermez. Acâib şey! Niçin söz ortaya çıkmıyor dersin? Acâib şey! Sen niçin sözü çekmiyorsun? Sana dinlemek kuvvetini vermeyen azîmü's-şân Zât, söyleyene de sözün söylenmekliğini vermiyor."

4. *Her bir kimse ki, o kendi aslından uzak kaldı, tekrar kavuşmasının zamanını ister.*

Bütün bu dünyâ âleminin sûretleri, Hakk'ın hakîki vücûd denizinin dalgalanmasından oluşan köpüklerdir. Bu köpükler yine o hakîki vücûd denizinde mahvolurlar. İnsân-ı kâmilde bu hakîki asla ulaşmak iştiyâki zâhirdir. Noksan insanda ise bu iştiyâk bâtındır. İnsân-ı kâmil, bu dünyânın sûretleriyle eğlenemez ve zevk edemez. Noksan insan ise bu bâtında olan iştiyâkını tatmîn için, zevk edeceğim ve eğleneceğim diye çırpınıp durur; fakat neticede her şeyden bıkar. Sebebini idrâk edemediği bir zevksizlik ve ıztırâb içinde yaşar. Nitekim âyet-i kerîmede **"Ve men a'rada an zikrî fe inne lehu maîşeten danken"** (Tâhâ, 20/124) yâni "Bizi anmaktan yüz çeviren kimse için, muhakkak sıkıntılı bir yaşayış vardır" buyrulur.

Bu ma'nâ hakkında Hz. Pîr *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 16. bölümünde şöyle buyururlar: "İnsanda bir aşk, bir taleb, bir ıztırâb ve bir istek vardır ki, eğer bu âlem mülkünün yüz bin katını verseler, rahatlamaz. Bu halk, her bir bilgiyi ve işi ve san'atı ve mevkîyi ve ilimleri ve yıldızları, ve diğer şeyleri ayrıntılarıyla tahsîl eder ve asla gönlü rahatlamaz; çünkü amaç olan şeyi elde etmemiştir. Sonuçta sevgiliye "dil-ârâm yânî gönlü rahatlatan" derler. Yâni gönlü onunla karâr bulur ve râhat eder. Böyle olunca sevgilinin gayrı ile nasıl rahat edebilir ve karâr bulabilir? Bütün zevkler ve istekler bir merdiven gibidir. Mâdemki merdivenin basamakları ikâmet ve durma yeri olmayıp geçmek içindir; ne mutlu o kimseye ki, uzun yolun kısa olması için pek çabuk uyanık ve vâkıf olup, merdivenin bu basamaklarında ömrünü ziyân etmez."

Ve aynı şekilde 27. bölümünde de şöyle buyururlar: "İnsan, görmediği ve işitmediği ve anlamadığı şeyin tâlib ve âşıkıdır; ve gece gündüz onu arar durur. Ben görmediğimin kölesiyim. Herkes anladıkları ve gördükleri şeyden usanmışlardır ve kaçıcıdırlar. İşte bu sebebden dolayı felsefeciler rû'yeti yânî Cenâb-ı Hakk'ı görüşü inkâr edicidirler; çünkü onlar derler ki, gördüğün zaman doymak ve usanmak mümkündür, Cenâb-ı Hakk'ı görüp usanmak ise mümkün değildir. Sünnîler derler ki, doymak ve bıkmak, bir renk üzere görüldüğü zaman olur. Mâdemki "**kulle yevmin huve fî şe'nin**" (Rahman, 55/29) yâni "Hak her anda bir iştedir" âyet-i kerîmesi gereğince, her bir anda yüz bin renk görünür. Eğer yüz bin tecellî etse aslâ birbirine benzemez. Sonuçta sen de şu anda Hakk'ı eserler ve fiiller içinde görüyorsun. Her an türlü türlü müşâhede ediyorsun; çünkü bir fiil, bir fiile benzemiyor; sevinç anında başka tecellî ve korku ve ümît anında başka tecellî. Mâdemki Hakk'ın fiilleri ve O'nun fiil ve eser tecellîleri türlü türlüdür ve birbirine benzemez; bundan dolayı O'nun zâtî tecellîsi de böyle olur. Fiil tecellîlerini buna kıyâs et, ..."

5. Ben her bir toplulukta figân edici oldum. Kötü halliler ile iyi hallilerin eşi oldum.

"Kötü halliler"den kasıt, Hak'dan ve hallerinin sonundan gâfil olan nefsânî ve cismânî kimselerdir. "İyi halliler"den kasıt da, Hak'dan haberdâr olan ve hallerinin sonunu idrâk eden kimselerdir.

İnsân-ı kâmil, Hakk'ın bütün sıfatlarını ve isimlerini toplamış olduğundan, bütün gâfil ve câhil ve haberdâr olan beşer fertleri ile, onların fitrî isti'dâdlarına göre ilişki kurup, onları hakimâne bir üslûb ile terbiye buyurur.

Mübârek beyitte kötü hallilerin ilk olarak belirtilmesindeki incelik budur ki **“İnnel insâne le fî husrin * İllezîne âmenû ve amilûs sâlihâtî”** (Asr, 103/2,3) yâni "İnsan cinsi elbette ziyân ve hüsrân içindedir. Ancak îmân edenler ve iyi amel yapanlar istisnâdır" âyet-i kerimesi gereğince, bu cismâniyyet âlemine gelen her bir insan, önce gaflete ve nefsâniyyete dönük olur ve bu şekilde hüsrân ve ziyân içinde bulunur. Sonra ezeli hidâyet sâhibi olanlar, Peygamber'in ve onun vârisleri olan kâmillerin dâvetlerini ve nasihatlarını kabûl edip iyi haller oluşturarak, bu hüsranda bulunan zümreden ayrılırlar.

İnsân-ı kâmil böyle birbirlerine zıd duygulu olan kimselerin meclisinde söz söylediği gibi, ney de, saz olması itibâıyla hem yoldan sapmışların ve hem de Hak âşıklarının meclisinde söyleyici olur; ve nağmeleriyle her iki tarafın duygularını şiddetlendirir. Ve aynı şekilde insân-ı kâmil de Hakk'a dâvet ettikçe, ezeli şekâvet sâhiplerinin inkârları şiddetlenir ve ezeli hidâyet sâhiplerinin Hakk'a olan aşk ve iştiyâkları kuvvet bulur. Hz. Pîr, **Fîhi Mâ Fîh**'lerinin 9.bölümünde bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar:

"Hak Teâlâ nebîleri ve evliyâyı, büyük ve berrak sular gibi irsâl etti ve geçerli kıldı. Küçük ve boyalı bulanık sular, onların içine akıp dâhil olunca, kendi bulanıklıklarından ve geçici olan renklerden kurtulurlar. Bundan dolayı kendisini sâfi görünce "Ben evvelce de böyle sâf idim" diye evvelki hâlini hatırlar; ve o bulanıklıkların ve renklerin geçici olduğunu yakînen bilir ve bu geçiciliklerden evvelki hâli hatırlayıp: **“hâzellezî ruzıknâ min kablu”** (Bakara, 2/25) yâni "Bu evvelce rızıklandığımız şeydir" âyet-i kerîmesini okur. Şimdi nebîler ve evliyâ, ona evvelki hâli hatırlatıcı olurlar; yoksa onun cevherine yeni bir şey koymazlar. Şimdi...O bulanık sulardan bâzıları, o sâfi olan büyük suyu tanıdı, "Ben ondanım, o bendendir" diye karıştı; ve bâzıları bu büyük ve sâfi suyu tanımadı ve onu, kendinin ve cinsinin gayrı görüp, deryâyâ karışmamak ve bu karışmadan uzaklaşmak için, renklere ve bulanıklıklara ilticâ etti,, diyerek devâm ediyor....."

6. Her bir kimse, kendi zannı yönünden benim yârim oldu. Benim bâtınımdan sırlarımı istemedi.

İnsân-ı kâmilin bâtınının sırlarını müşâhede etmek, ancak rûh gözüyle mümkündür. rûh gözünün açılması ise, bir insân-ı kâmilin terbiyesi altında, insân-ı kâmil oluncaya kadar, şiddetli mücâhedeler ve riyâzât ile meşgûl olmaya bağlıdır. Oysa herkesin buna tahammülü olmadığı için, sözden ve amelden, kemâlin oluşmasını isterler. Ve insân-ı kâmil dinleyen her bir şâir ve her bir zâhir âlimi ve her bir sûfî, o insân-ı kâmilin sözlerine bakıp, onu da kendi cinsinden ve kendi sınıfından bir şâir ve bir âlim ve bir

sûfi zanneder. Nitekim Hz. Pîr *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 27.bölümünde şöyle buyururlar:

"Şeyhu'l-İslâm Tirmîzî der idi ki, Seyyid Burhâneddîn, hakîkate ilişkin sözleri güzel söylüyor; çünkü şeyhlerin kitâplarını ve onların makâlelerini ve sırlarını mütâlaa etmiştir. Birisi dedi ki: Sonuçta sen de mütâlaa ediyorsun, niçin onun gibi söz söyleyemiyorsun? Ona cevâben dedi: Onun bir derdi ve mücâhedesi ve ameli vardır. O kimse de: O halde niçin onu söylemiyor ve yâd etmiyorsun da, yalnız mütâlaadan bahsediyorsun; asıl olan odur; biz onu soyluyoruz, sen de ondan bahset!"

Yâni "Mübârek cismi "ney"e benzeyen Hz. Mevlânâ buyurur ki: Benim ile sohbet eden her bir kimse, sözlerime ve görünüşüme bakıp, beni de kendi yâri ve kendi cinsi zannetti. Çünkü o kimse, nefsinin hazlarından geçip mücâhedeler ve riyâzat sâyesinde, rûh gözünün açılmasını ve bu göz ile benim bâtınımın sırlarını görmek istemedi."

7. Benim sırrım figânımdan uzak değildir; fakat gözüün ve kulağın o nûru yoktur.

"Sır"dan kastın, Hz. Mevlânâ'nın latîf rûhu olması uygundur. "Figân"dan kasıt, ilâhi sırlara ve rabbânî hakîkatlere dâir olan sözlerdir. "Göz"den ve "kulak"tan kasıt, madde bedeninin his gözü ve kulağıdır.

Yâni "Benim ilâhi halîfe olan sırrım ve rûhum, benim sözlerimden uzak değildir; o sözler rûhumun sesleridir ve rûhum, o sözlerde örtülüdür; fakat madde bedeninin his gözünde, benim bâtınımı görecektir ve rûhumun seslerini işitecek derecede nûr ve kuvvet yoktur." Hz. Pîr, bu ma'nâya işâretle şöyle buyururlar:

"Bu nefesden cihâna birçok ateş parlar; benim fânî olan sözlerimden ne çok bâkîlik kaynar. Benim zâhîr olan sözlerim bedeninin his kulaklarına erişir; fakat câna mensûb olan nâralarım, hiçbir kimseye erişmez."

Bilinsin ki, insân-ı kâmilin rûhu Hakk'ın halîfesidir; çünkü insânî rûh ile Hak arasında târife sığmayan bir bağılılık vardır. *Mesnevî:*

"İnsanların Rabb'inin insanların cânına, kuralsız ve kıyassız bir bağlantısı vardır."

Noksan insan bu bağlantıyı, nefsin sıfatlarını perde yaparak keser. İnsân-ı kâmil ise nefsinin sıfatlarından ve benliğinden fânî olarak, rûhâniyyet mertebesinde sâbit olduğundan, rûhunun Hakk'a olan bu bağlantısı

sebebiyle, Hak'dan aldığı sırları ve ma'nâları zâhir lisânı ile halka söyler. Halk onun zâhirine bakıp, bu sözlerin, o insân-ı kâmilin sûretinden çıktığını zannederler. Nitekim *Fîhi Mâ Fih*'in 10. bölümünde bu ma'nâya işâret olarak şöyle buyrulur:

"Peygamberimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz mest oldukları zaman, kendinden geçmiş halde söz söylerler idi. "Allah Teâlâ buyurdu" derler ve sonuçta, sûret olarak onun dili söyler idi. Ancak arada kendileri olmayıp hakîkatte söyleyen Hak idi,....."

İşte *Mesnevî-i Şerîf* ile Hz. Pîr'in sözleri de bu türdendir.

8. *Ten candan, can da tenden örtülmüş değildir; fakat bir kimseye, canı görmeye izin yoktur.*

Bu beyit, "Sırrın sözden uzak olmaması nasıl olur; çünkü sır ve bâtın latîfdir ve sözler ve ses ise kesîfdir" sorusuna cevaptır. Yâni, kesîf olan cisim, latîf olan rûhtan ve latîf olan rûh dahi kesîf olan cisimden örtülmüş değildir; fakat o latîf olan rûhün zâtını ve cevherini his gözüyle görmek için bir kimseye izin verilmemistir. Çünkü rûh sıfat âleminden ve emir ve iş âleminden olduğundan, soyut oluşu hâlinde kendisinden bir fiil çıkmaz; fiil çıkması için, halk âleminden bir kesîf âlet ve cisim lâzımdır.

Bilinsin ki, rûh hakkında zâhir ve bâtın âlimlerinin birçok sözleri vardır. Fakat *Mesnevî-i Şerîf*'den ve Hz. Şeyh-i Ekber'in yüksek eserlerinden ve Azîz Nesefî hazretlerinin risâlelerinden anlaşılan özet ma'nâ şudur: Rûh, Hakk'ın "Hayât" sıfatının, yine Hakk'ın hakîki vücûdunun her mertebeye tenezzülünde, her bir şeyin isti'dâdına göre zuhûrundan ibârettir. Mâdenlerde "mâdenî rûh", bitkilerde "bitkisel rûh", hayvanlarda "hayvânî rûh" ve insanda "insânî rûh" olur. Bu zuhûr mâdenlerde gizli, bitkilerde hissedilebilir, hayvanda açık ve insanda daha çıktır. Bundan dolayı rûhdan hâriç hiçbir şey yoktur; fakat insan, eşyâ arasında cismiyyette mükemmeldir; ve bu mükemmel hâl gelinceye kadar birçok mertebelerden ve tabakalardan geçerek, hepsinin hükmünü yüklenmiştir. Bundan dolayı insanın cisminde mâdenî rûh, bitkisel rûh, hayvânî rûh ve insânî rûh mevcûttur. Tabîat âlemine dalıp orada kalmış olan "biyoloji" âlimlerinin incelemeleri, hayvânî rûh dâiresine kadar çıkabilir. Buradan ilerisi onlara kapalıdır. Onlara göre rûh, cismin hâricinde kâim olabilir bir şey değildir. Hakîkat ehline göre ise, mâdemki rûh hakîki vücûdun Hayât sıfatının eşyâya yansması ve eşyâda zuhûrudur, rûha yansma yeri olan cismin vücûdu fânî olsa bile, güneşin ışığı gibi o yansma, yansma yerine aksetmeksizin kâim olabilir. Burada rûhün bâkî oluşu meselesi karşımıza

çıkar ki, şimdilik burada bahsimizin dışındadır. İleride, beyitlerin şerhinde pek çok açıklamalar gelecektir.

Şimdi hayvânî rûh, her bir cismin bünyesine göre ayrı ayrıdır ve aralarında ayrılık vardır; fakat insânî rûh ki, ancak hayvânî rûh mertebesinde yükselen insân-ı kâmillere özeldir, bu rûh birdir, bunlar arasında birliktelik vardır. **Mesnevî:**

"Ayrılık hayvânî rûhta olur. İnsânî rûh bir nefis olur. Canların güneşi, beden pencerelerinin içinde farklı farklı oldu."

Şimdi Hayât sıfatı Hakk'ın hakîki vücûdunun bir işidir ve işi târif etmek mümkün değildir; ancak bir cisimde açığa çıktığı zaman his gözüyle görülür. Örneğin insanın gülmesi ve ağlaması, birer iştir. Bu iki hâl, bedeninden açığa çıkmadıkça bilinmez. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de rûh hakkında **"kulir rûhu min emri rabbî"** (İsrâ, 17/85) yâni "Ey Resûlüm de ki, rûh Rabb'immin emrinden ve işindendir." Bundan dolayı bir kimsenin rûhunun mertebesi, ilim ve ma'rifete âit sözlerinden ve ahlâkından ve fiillerinden belli olur. Çünkü hayvânî rûh mertebesinde olan insanların ahlâkı ve fiilleri, hayvanların ahlâk ve fiillerine uygundur. Hayvanlar arasında, nasıl nefislerinin hazzından dolayı savaş ve çekişme ve kavga olur ise, bunlar da o hâl içinde olurlar.

Bu ön bilgi anlaşıldıktan sonra, mübârek beytin özet ma'nâsı şöyle olur: "Cismin bir iş olan câna ve cânın cisme, târife sığmayan bir bağlantısı vardır; birbirinden örtülmüş değildirler; fakat rûhun zâtını ve cevherini his gözüyle görmek için, hiçbir kimseye izin verilmemiştir.

9. Bu neyin sesi âteştir ve hevâ değildir. Her kimde bu ateş yok ise, yok olsun.

"Ateş"ten kasıt, ilâhi aşk âteşidir; ve bu mübârek beyit, yukarıdaki dört numaralı beyitle ilişkilidir. Yâni, kendi aslından uzak düşen her bir kimse, ilk kavuşma zamanını ister; çünkü kendi aslının âşığıdır; ve bu aşk insân-ı kâmilde gâyet şiddetle açığa çıktığından, onun sözleri de baştan başa bu şiddetli aşkın âteşidir. Ve halka kendisini âlim gösterip hürmetlerini kazanmak için kitaplardan ezberlenip nefsin hevâsından çıkmış olan sözler değildir, ilâhi ilhâm ve vahiydir. Onun bu ilhâmi olan sözleri, kalbinde kendi aslına ulaşma aşkı olan kimseleri vecde getirir. Fakat bu aşkdan boş ve kendi benliğine gönülmüş olan kimselere bu ateşin etkisi olmaz. Bundan dolayı her kimde aslına ulaşma aşkının ateşi yok ise, o kimse ilk olarak kendi vehmî olan varlığından yok olsun ve kendisinin aklî ve bakış

açısından ibâret olan bilgilerinden fânî olsun.

Ankarâvî hazretleri beytin orjinalinde geçen "nist bâd" yâni "yok olsun" sözü için bedduâ değildir buyurur. İşin aslında insân-ı kâmil, ilâhi mahlûklardan hiçbirisine bedduâ etmez; çünkü ilâhi ve Muhammedi ahlâk ile ahlâklanmıştır. Nitekim Uhud savaşında müşrikler Resûl-i Ekrem hazretlerinin mübârek yanaklarını yaralayıp dişlerini kırdılar. O Server-i âlem, bir taraftan akan kanları siler, bir taraftan da **"Ya Rab! kavmime hidâyet et; çünkü bilmiyorlar"** buyurur idi ve bedduâ etmezdi. Ve bâzen onlardan bedduâ tarzında gözüken sözler, hayırlı duâdır.

Nitekim Nûh (a.s.) kavmi hakkında **"rabbi lâ tezer alel ardı minel kâfirîne deyyârâ"** (Nûh, 71/26) yâni "Yâ Rab, yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma!" buyurdu. Hz. Şeyh-i Ekber, **Fusûsu'l-Hikem**'de Nûh Fassı'nda, bunun şu ma'nâda hayır-duâ olduğunu beyan buyurur:

"Ya Rab! kâfirler senin Zâhir isminin hükümlerine gömülüp daldılar ve gizli ve âşikâr olarak dâvet ettiğim halde, senin Bâtın isminin hükümlerine yaklaşmadılar. Sen onların cisimlerini Zâhir isminden, Bâtın ismine naklet ki, rûhları bu şekilde kemâl bulsun."

İşte nebîlerin ahlâkı ile vasıflanmış olan Hz. Pîr'in bu duası da bedduâ değildir; ancak bir tavsiyedir.

10. Aşkın ateşidir ki "ney"e düştü. Aşkın kaynağıdır ki, meye düştü.

Bu mübârek beyit, yukarıda geçen ateşin tefsîridir. Yâni "ney"ın sesi ateştir dedik; bu ateşten kastımız, aşk ateşidir; ve aşk ateşi ise kâinâtı kaplamıştır. Mahlûkların en mükemmeli olan insân-ı kâmilin, mübârek kalbine düşen aşk ateşi olduğu gibi, mâden türünden olan sûri meyin ve şarâbın kaynağı da aşk ateşindendir. Çünkü **"Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en unefe fe halektel halka li uref"** yâni "Ben, sıfatlarımın ve isimlerimin gizli hazînesi idim. Bu sıfatların ve isimlerin eserlerinin zuhûruyla bilinmeye muhabbet ettim; bundan dolayı mahlûkları bilinmem için halk ettim" hadîs-i kudsîsi gereğince, kâinatın meydana geliş sebebi ilâhi muhabbet olmuştur. Ve muhabbetin şiddetlisine "aşk" derler. Bundan dolayı bu muhabbet ve aşk bütün eşyâya sirâyet etmiştir. Nitekim Hz. Pîr **Fîhi Mâ Fîh**'lerinin yetmiş ikinci bölümünde şöyle buyururlar:

"Sivrisinekten file varıncaya kadar, her birinin bir isteği ve âşık olduğu vardır. Pislik köpeğin ve yırtıcının isteği ve gıdâsıdır. Aşksız hayat

mümkün değildir. Nitekim İslâm'ın Sadrı buyurdu ki, her kim ben âşık değilim ve bir şeyi sevmem derse, kalkıp onun burnunu kesiniz ve gözünü çıkarınız; eğer bağırırsa, deyiniz ki: Bizim ma'suktan kastımız, ayrılığı, feryâda sebep olan şeydir. İşte anbardan bir avuç ve kitaptan bir yaprak yeterlidir; gerisi bu kıyas üzeredir."

Bilinsin ki, mevcûdun birliğini söyleyen tabiat âlimleri derler ki: "Hilkatte en önce sonsuz olan fezâ içinde elastikî, dâima değişimde olan ve sayılması mümkün olmayan gizli, yâni görünmez parçalardan oluşmuş, hepsi aynı cins ve kendi arasında maddenin atomları serpili olan esîrden başka hiçbir şey mevcûd değildi. Hattâ belki bu atomlar da, yine esîrin yoğunlaşmış titreşimli parçalarından ibâret idi. Bir zaman oldu ki, başlangıçtaki bu atomlar belirli miktarda bir araya toplandılar ve bizim madde dediğimiz tabîatin macununu oluşturdular."

Burada birtakım sorular vardır ki, cevapları tabîat âlimleri indinde hep belirsizdir. O sorular şunlardır:

1. Bilim "hiçbir şey yoktan var olmaz ve var olan şey de yok olmaz" diyor. Şu halde bu akıcı esîr cevheri fezâda nereden peydâ olmuştur? Cevâbı belirsiz.

2. Fizik ilminin atâlet kânûnu yânî "duran bir cisim, bir kuvvetin etkisi olmadan hareket edemez; ve hareket hâlindeki bir cisim, bir kuvvetin etkisi olmadan hızını ve yönünü değiştiremez" kânûnu gereğince bir maddenin harekete gelmesi için bir sebep ve hareket ettirici lâzımdır; bu kimdir? Cevâbı yine belirsiz.

3. Esîrin titreşen parçaları, sonsuz fezâ içinde tamamıyla yoğunlaşmıyor da, niçin fezânın şurasında burasında öbek öbek düzenli sistemler oluşturacak şekilde yoğunlaşıyor; ve tam bir düzen içerisinde bir silsile tâkip ediyor? Cevâbı belirsiz.

4. Bu akılsız ve irâdesiz ilk atomlar nasıl belirli miktarda ve düzenli bir şekilde bir araya toplanıyorlar?

Bu âlimler, bu soruların cevâpları bizi alâkadar etmez diyerek bu çıkmaz sokakta, önlerine gelen belirsizlik duvarlarına başlarını çarptıktan sonra, zekâlarını ve idrâklerini tekrar süflî âleme çevirirler. Fakat bu araştırmalarında gizli bir hakîkatin üstüne basıp geçmiş, olurlar. O da budur ki:

Sonsuz fezâ hakîki vücûdun aynıdır ki, esîr denilen akıcı cevher, o hakîki vücûdun tenezzüllerinden ve izâfelerindendir. Ve o hakîki vücûdun Hayat, İlim, Semî', Basar, İrâde ve Kudret ve diğerleri gibi sıfatları vardır. Çünkü

hareket Hayat'tan ve düzen İlim'den ve İrâde'den; ve bir şeyin var edilmesi ve icâdı Kudret'ten hâsıl olur ve fezâda zerreleri titreşen esîre vücûd ve varlık verdikten sonra, onun üstünde, ondan daha latîf ve bu bahsedilen sıfatların sahibi olan bir vücûdun ve varlığın kabûlü zarûrî olur. Eğer tabîat âlimi bizim bu sözümüze îtirâz ederek:

"Ya o senin hayâl ettiğin esîrin üstündeki latîf hakîki vücûd, o fezâyâ nereden geldi?" diyecek olursa, deriz ki:

Biz hakîki vücûddan bahsediyoruz. O vücûd nereden çıktı diye sormak, evvelce o vücûdun varlığının yokluğunu hayâl etmek olur ve artık ona vücûd denemez, yokluk denir. Bundan dolayı bu soru selîm bir aklın değil, vehmin sorusu olur; ve selîm bir akıl vücûd bahsinde burada durur; ve ancak o hakîki vücûdun izâfetlerine ve tenezzüllerine bakıcı olur. Çünkü izâfi vücûdlardaki düzenli silsile, Hayat ve İlim ve İrâde ve Kudret sıfatlarının işidir. Beşerdeki akıl ve zekânın vâzifesi bunları idrâk etmektir. Kör ve câhil bir tesâdüfün beşer akıl ve zekâsında yeri yoktur. Beşerin akli ve zekâsı, bu düzeni gördükten sonra, o hakîki vücûdda, kendi sıfatlarının ve isimlerinin aslının olduğunu idrâk eder ve kendisinde bu hakîki asla bir muhabbet ve istek görür. Çünkü bir hayat ve ilim ve irâde sâhibi, sevmediği ve istemediği bir işi yapmaz ve kudretini de sarf etmez.

Şimdi mâdemki bu eşya muhabbet ile ve istek ile hakîki vücûd tarafından açığa çıkarılmıştır, muhabbet ve irâde ve diğer sıfatların eserlerinin, o vücûdun tenezzüllerinde izâfi vücûdlar âlemine de sirâyet etmesi tabîi olur. Nitekim mâden olan unsurların birbirini çekmesi ve bitkilerin kendi hayatlarına lâzım olan maddeleri çekme iştîyâki ve hayvanların birbirine meyli ve insanların birbirine olan aşk ve muhabbetleri, hep bu hakîki asıldaki muhabbetin sirâyet etmesindendir. İşte mübârek beyitte halk edilmişler âleminde insân-ı kâ milden, mâdenlere varıncaya kadar bu ezeli muhabbetin sirâyet edici olduğuna işâret buyrulmuştur.

II. Ney, bir yârinden ayrılmış olan her bir kimsenin arkadaşıdır. Onun perdeleri bizim perdelerimizi yırttı.

Beytin orjinalindeki "Hârif" mahrem ve arkadaş ma'nâsına olup, "yâri" deki "yâ" belirsizlik içindir, herhangi bir yâr demek olur; ve bundan kasıt, bir sâlikin bu çokluklar âleminde, kadın, erkek, evlât, mal ve mülk ve mevkî gibi sevip yâr edindiği her bir şeydir; ve "bizim perdelerimiz" ifâdesiyle, Hz. Pîr, mübârek zâtlarını sâliklerin derecesine indirip, onların perdelerine işâret buyururlar. Ve "perdeler"den kasıt, sûrî "ney"de olan yegâh, aşîrân, ırâk, rast, düğâh, segâh ve çârgâh isimlerinde olan yedi perdedir ki, insân-ı

kâmilin sûretinde de, nefis yönünden, "emmâre nefis, levvâme nefis, mülhime nefis, mutmainne nefis, râziye nefis, merzıyye nefis ve sâfiye nefis" isimlerinde yedi mertebe; ve rûhâniyyet ve lâtif duygular yönünden de, "kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ, nefis ve cesedin bütünü" isimlerindeki yedi lâtif duygu bilfiil toplanmıştır; ve sâlik ise henüz emmâre nefis mertebesinde olup üst mertebelere yükselmesi için insân-ı kâmil, onun nefsi ve rûhâni mertebelerine inerek bu perdeleri birer birer yırtar. Ve sâlikî nefsin ve rûhun birçok tehlikeli geçitlerinden geçirir.

Özetle ma'nâ: "Ney mesâbesinde olan insân-ı kâmil, çokluk âleminde sevip yâr edindiği her bir şeyden soğuyup, kendi aslı olan Hakk'a yönelmiş olan her bir âşık sâlikin mahremi ve arkadaşıdır. Ve onun nefsi ve rûhi mertebeleri, sâlikin kendi aslına perde olan nefsi ve rûhi perdelerini yırttı ve kaldırdı."

12. Ney gibi bir zehir ve bir tiryâk kim gördü? Ney gibi bir dost ve bir iştiyâk gösteren kim gördü?

"Tiryâk" zehirin te'sirini gideren bir karışımın ismi olup panzehir demektir. Beytin orjinalindeki "Dem-sâz" dost ve muhabbet eden ma'nâsıdır. Yâni insân-ı kâmil ezeli şekaveti olanlar için zehirdir; çünkü onu doğru yola dâvet ettikçe inadı ve şekâveti artar; ve ezeli saâdet sâhibi olup nefsin kirliliklerine bulaşmış, ve zehirlenmiş olanlar için de, panzehirdir. Ve sâlikleri Hakk'a ve hakîkate ulaştırmak için, onların dostu ve iştiyâk gösterenidir.

13. Ney, kan dolu olan yolu söylüyor; Mecnûn'un aşkının kıssalarını söylüyor.

Ney, yâni insân-ı kâmil, tehlikeler ve zorluklar ile dolu ve emmâre nefsin mezbahası olan Hak yolundan haber veriyor; ve ilâhi aşka tutulmuş olan Mecnûn'un kıssalarını ve hallerini beyân ediyor. "Mecnûn'un aşkı" ifâdesiyle "O kadar Allah'ı zikret ki, mecnûn yâni deli desinler" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Çünkü gaflet ehli, dâima Allah'dan bahsedenlere deli derler.

14. Bu aklın mahremi aklını terk etmişin gayrı değildir; çünkü kulaktan başka dile müşteri yoktur.

Yâni insân-ı kâmilin aklının mahremi, ancak onun önünde kendi aklını, zekâsını ve kavrayışını terk etmiş olan sâlikdir. O akıldan istifâde eden ancak böyle bir sâlikdir; yoksa kendi aklını ve zekâsını ve ilmini beğenen kimse, insân-ı kâmilin aklından ve onun ledünnî ilminden istifâde edemez. Fakat kendinden geçen sâlik, insân-ı kâmil söylerken, baştan ayağa kadar kulak olup dinler; çünkü insân-ı kâmilin dilinin müşterisi ancak böyle kulak olan bir sâlikdir.

15. Günler gamımızın içinde akşam oldu; günler yanmalar ile yoldaş oldu.

Beytin orjinalindeki "Bîgâh" kelimesinin çeşitli ma'nâları vardır; burada akşam ma'nâsına almak uygundur. "Sûz" harâret ve yanma demektir. Yâni, bu cismâniyyet âleminde günlerimiz, hakikat ehlerinden ayrılık gamımızın içinde geçerek akşam oldu. Günlerimiz, hakîki ma'sûk olan Hakk'ın aşk ateşi içinde yanmalar ile yoldaş oldu ve bu yanıp yakılmalar ile geçti.

"Der gam-ı mâ" yâni "Bizim gamımızın içinde" ifâdesiyle Hz. Pîr, bu ayrılık gamını hem kâmilleri ve hem noksanları içine alacak şekilde buyurmuştur. Noksan insânın zâhiren ve hayâlen ayrılığı, izâha muhtaç değildir. İnsân-ı kâmile gelince, insân-ı kâmil, her ne kadar bu cismâniyyet âleminde de Hakk'a ulaşmış ise de, onun cismi ve taayyünü Hakk'a kavuşmanın kemâline perde olur. Nitekim Sadreddîn-i Konevî hazretleri, Hz. Mevlânâ'yı son hastalık zamanlarında ziyârete geldi ve "Allah Teâlâ sana acele şifâ versin" diye duâ etti. Hz. Mevlânâ buyurdu ki: "Bundan sonra -Allah şifâ versin duâsı- sizin olsun, âşık ile ma'sûk arasında bir kıl gömlekten fazla bir şey kalmamıştır; nûrun nûra ulaşmasını istemez misiniz?"

"Ben cisimden ve hayâlden soyundum; kavuşmanın nihâyetlerinde salınıp gezerim." (Mesnevî, 6.cilt / 4639.beyit)

16. Eğer günler gitti ise, de ki: Git korku yoktur; sen kal ey o kimse ki, senin gibi pâk yoktur.

Bu mübârek beyit insân-ı kâmil lisânındandır. "Sen kal!" hitâbı, hakîki ma'sûk olan Hakk'adır; ve bundan kasıt, sıfatların ve isimlerin ile bu var edilmişler âleminde tecellî edici olarak sen kal!. Çünkü benim varlığım ve geçen günlerim vehmî ve îtibâridir, demek olur. Çünkü ârife göre eşyâda sıfatları ve isimleriyle açığa çıkmış olan Hakk'ın hakîki vücûdudur; ve var edilmişler ve cismâniyyet âlemi hayâldir. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber

Fusûsu'l-Hikem'de Süleyman Fassî'nda şöyle buyururlar:

"Vâr edilmişler ancak hayâldir ve o hakîkatte Hak'dır; bunu anlayan kimse, tarîkatın sırlarına sâhip oldu."

Yâni, eğer bu cismâniyyet âleminin günleri böyle ayrılık gamı ve İlâhi aşk ateşi içinde geçip gitti ise, ey aslına karışmaya âşık olan ârif, de ki: Ey hayâli ve îtibârî olan günler ve vakitler geçiniz. Sizin geçmenizden dolayı, bizim için korku yoktur. Sıfatların ve isimlerin ile tecellî edici olarak, bizim bakışımızda sen kal, ey ecell ve a'lâ Zât ki, vücûdda senin gibi pâk ve mukaddes yoktur. **"ve huve meakum eyne mâ kuntum"** (Hadid, 57/4) yâni "Nerede olursanız, o Allah Teâlâ sizinle berâberdir" âyet-i kerimesi gereğince, sen her bir yurtta benim hakîkatim ve şey' oluşum ile berâbersin.

17. Her kim balığın gayrıdır, o sudan tok oldu; ve o kimse ki rızıksızdır, onun günü geç oldu.

Bu mübârek beyitte üç sınıfın hâline işâret buyrulur. Birisi balık, diğeri balığın gayrı ve üçüncüsü de rızıksız olandır.

"Balık"tan kasıt, rûhları ma'nâ deryâsında yüzen zâtlardır ki, bunlar aşk ehlidirler. "Balığın gayrı"ndan kasıt, sûretle kayıtlanmış olan ahyâr ve ebrâr sınıfıdır ki; ahyâr sınıfı zâhiri ve sûreten ilişkin ibâdetlere ve ebrâr sınıfı ise keşiflere ve kerâmetlere ve keşfî sûretlere kanâat edip ma'nâyâ yönelmezler. Nitekim VI. cildin sonlarındaki "Üç şehzâde" kıssasında, bunların halleri izâh edilir. Ârifler, vâr edilmiş görünme yerlerinde Hakk'ın sonsuz sıfatlarının ve isimlerinin hükümlerini ve eserlerini görüp, dışarıda ve nefislerinde olan Hakk'ın bu tecellilerine doymadılar ve ma'nâ deryâsında gark oldular; ve **"Ya Rab, Sen'in hakkındaki hayretimizi arttır!"** derler. Cismâni ve nefsâni kimseler ise, dünyâ hayâtındaki günlerini sıkıntılar ve gamlar içinde geçirdiler ve günleri uzadı. Nitekim bu noksan insanların hâli de, dördüncü beyitte izâh edildi.

18. Pişmişin hâlini, ham olan hiç anlayamaz. Bundan dolayı sözü kısa kesmez gerektir vesselâm.

Beytin orjinalinde geçen "Der-neyâbed" anlamak; "puhte" pişmiş ve olmuş demek olup, bundan kasıt, hür ve olgun olan insân-ı kâmilidir. "Ham" çiğ ve olmamış demektir. Bundan kasıt da noksan insândır. Azîz Nesefî hazretleri **Bülûğ ve Hürriyyet** risâlesinde buyurur:

"Âlemde mevcûd olan her şeyin sonu vardır ve her şeyin olgunluğu vardır; ve her şeyin gâyesi hürriyettir. Bu söz sana ancak bir örnek ile anlatılır. Bil ki, meyve ağaçta tamam olduğu ve kendi sonuna eriştiği zaman, Araplar: "Meyve hür oldu" derler. Sonun belirtisi odur ki, bir şey kendi evveline ulaşmış ola. Kendi aslına ulaşan her şey sona erişir. Bizim indimizde hiç şüphe yok ki hep Hak'dan gelirler; ve yine Hakk'a dönerler. "Emir ondan başladı ve ona geri döner, ..."

Bundan dolayı, insân-ı kâmil, kendinin kaynağı olan Hakk'a ulaşmakla kâinât ağacının pişmiş ve olmuş bir meyvesi olur; ve onun gayrı olan insanlar da, henüz ham bir meyve halinde bulunur. Ham meyve olmuş meyvenin haline yabancı olduğundan, insân-ı kâmilin halini söz ile noksan insâna anlatmak mümkün değildir. Böyle olunca, bu bahisteki sözü kısa kesmek lâzım gelir vesselâm.

***

Buraya kadar olan 18 beyit, bu *Mesnevî-i Şerîf*'in özü ve özeti olduğundan, eğer bu beyitler *Mesnevî-i Şerîf*'in bahislerine tatbîk edilerek şerh yapılırsa pek büyük bir hakikatler kitabı olur. Önsözün şerhinde de belirtildiği şekilde *Mesnevî-i Şerîf*'in te'lifindeki sebep şudur: Hz. Mevlânâ'nın mürîdleri, Hakîm Senâî hazretlerinin *Îlâhi-Nâme*'sini ve Ferîdüddîn Attâr hazretlerinin *Mantıku't-Tayr*'ını ve *Musîbet-Nâme*'sini mütâlaa etmeye rağbet ederlerdi. Çelebi Hüsâmeddin hazretleri bunu görüp, Cenâb-ı Mevlânâ'ya hitâben: "Hudâvendigârım, gazellerin sırları çok oldu. *Îlâhi-Name* ve *Mantıku't-Tayr* üslûblarında bir manzûm kitâb yazılmasına inâyet buyurulmuş olsa, dostlara yâdigârınız olur" dedi. Hz. Mevlânâ da "Bu fikir size gelmezden evvel, gayb âleminden böyle manzûm olarak kitâb yazılması hâtırası kalbime ilkâ olundu" buyurup, derhal sarıkları arasından bir kâğıt çıkararak Çelebi hazretlerinin eline verdi ki, o kâğıtta bu 18 mübârek beyit yazılmış idi. Ondan sonra Hz. Mevlânâ *Mesnevî-i Şerîf*'i söylemeye başladılar.

Şurası dikkate şâyândır ki, bu son beyitte "İnsân-ı kâmilin hâlini noksan insân anlayamaz, bu hususda sozü kısa kesmek lâzımdır" buyruluyor. Bundan dolayı bizim gibi noksan insanların bu *Mesnevî-i Şerîf*'i okuyup, Hz. Mevlânâ'nın mübârek hallerini beyân için yazılar yazması, kendi vehim ve hayâllerimizden ibâret olur. Nitekim Hz. Pîr bu ma'nâ hakkında *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 29. Bölümünde şöyle buyururlar. "Kâmillerde "Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanınız" ve "Onun işitmesi ve görmesi olurum" sırrı ortaya çıkar. Ve bu çok büyük bir makâmıdır ki, bunun için çok büyük sözünü kullanmak dahî yanında hiç kalır. Çünkü onun azameti ayn (a) ve zı (z) ve ye (î) ve mim (m) harfleri ile anlaşılmaz. Eğer onun azametinden biraz gözükecek olsa, ne "ayn"

kalır, ne de ayn harfinin çıkış yeri ve ne "zı" kalır, ne de "zı" harfinin çıkış yeri; ve ne el kalır, ne de mevcûd. Nurların askerlerinden vücûd şehri harâb olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur "**innel mulûke izâ dehalû karyeten efsedûhâ**" (Neml, 27/34) yâni "Pâdişâhlar bir şehre dâhil olduğunda, o şehri harâb ederler."

Devenin biri fâre kovuğuna ayağını bastı; kovuk harâb oldu; fakat harâblık içinde bin hazîne çıktı. Beyit:

Nazmen tercüme: "Virânede gizli hazîne vardır

Ma'mure köpeklere seyrân yeri."

Ne zamanki uzun uzadıya sâliklerin makâmının şerhinden bahsettik; ulaşmışların hallerinin şerhinde ne söyleyelim? Ancak sâliklerin varış yeri vardır; fakat bunların nihâyeti yoktur. Sâliklerin varış yeri kavuşmadır; ulaşmışların varış yeri ne olur? O, bir ulaşmışlıktır ki, onun için ayrılık olması mümkün değildir. Hiçbir üzüm tekrar koruk olmaz ve hiçbir olmuş meyve tekrâr hâm olmaz...."

Ve yine **Fîhi Mâ Fîh**'in 4. bölümünde de şöyle buyururlar:

"Seyyid Burhâneddin (k.s.) söz söyler idi.

Birisi dedi ki: Senin medhini filân kimseden işittim.

Buyurdular ki: Göreyim o filân nasıl adamdır; onun beni tanıyıp medhedecek mertebesi var mıdır? Eğer o, beni söz ile tanımış ise, şu halde beni tanımamıştır. Çünkü bu söz ve bu harf ve ses ve bu dudak ve ağız kalmaz; bütün bunlar arazdır. Ve eğer fiil ile tanımış ise, yine böyledir. Ve eğer benim zâtımı tanımış ise, o zaman bilirim ki, o benim medhimi edebilir; ve o medh, benim medhim olur. "

Şimdi, bu 18. beyitten sonra, Hz. Pîr, noksan insânın kemâli için lâzım olan vasiyetlere başlarlar.

19. Ey oğul, bağı kopar da, hür ol; ne vakte kadar gümüş bağında ve altın bağında olursun?

Ey oğul, ifâdesiyle, sâlikin Hak yolunda henüz çocuk mesâbesinde olduğuna işâret buyrulur. "Bağ"dan kasıt, hırs ve muhabbettir. Çünkü insan harîs olduğu ve muhabbet ettiği bir şeyin esîridir. Bundan dolayı Hz. Pîr'in bu tavsiyesinden kasıt "Altın ve gümüş kazanmayı da bırak da, fakîr ol ve

ekmek parçasına muhtâc ol, demek değildir. Belki altının ve gümüşün "ayn"ına ve zâtına ettiğin muhabbeti, Hakk'ın muhabbeti üzerine tercih etme!" demektir. Nitekim bu cildin 997 numaralı beytinde:

"Dünyâ nedir? Hudâ'dan gâfil olmaktır; mal ve gümüş ve evlâd ve kadın değildir" buyururlar. Ne yazık ki bu yön birçok seyri sülûk ehli tarafından yanlış anlaşıldığından, miskinlik ve pejmürdelik yolu tercih edilmiş ve İslâm dîninin düşmanlarının bakışına kötü bir numûne gösterilmiştir. Oysa hadîs-i şerifte: **"İyi mal, iyi adam için ne güzeldir!"** buyrulmuştur. Çünkü iyi bir adam kazandığı meşrû mal ile hemcinsinin düşmüşlerine ve âcizlerine yardımcı olur. Ve **Fîhi Mâ Fîh**'in 46. bölümünde de şöyle buyrulur:

"Muhakkak Allah Teâlâ bize kazanç ve mal hâsıl etmek ile emretti. Çünkü **"enfikû fî sebîlillâhi"** (Bakara, 2/195) yâni "Allah yolunda infâk ediniz" buyurdu. Mal infâkı ise ancak mal ile mümkündür. Bundan dolayı mal hâsıl etmek ile emretmiş oldu."

İşte bu izâhlara göre bu mübârek beyitteki tavsiyeden kasıt, malın zâtına ve "ayn"ına olan hırs ve muhabbettir. Bilinsin ki, hırs ve muhabbetin, insanın duyguları arasında birer hakîkatı vardır. Bu hakîkatler asla insandan ayrılmaz. Fakat bu duyguların fenâ veya iyi yönlerle çevrilmesi mes'eleleri vardır. Eğer bu hırs ve muhabbet tamamıyla dünyâ tarafına yöneltirse, hevâyâ sarf edilmiş olur; fakat Hak tarafına yöneltirse, sağlam bir tarafa sarf edilmiş olur. Bundan dolayı bu hususta bir kimsenin mal hâsıl etmesi işindeki niyeti geçerli olur. Eğer bir kimse mal tahsil edip, zengin olmak ve malı ile Hak yolunda hizmetler etmek niyeti ile çalışırsa, ibâdetin aynı olur; ve eğer zengin olup nefsinin hazlarını en kemâliyle tatmin etmek niyeti ile çalışır ve hemcinsine yardımcı olmak duygusundan uzak bulunursa, beşeri cem'iyet için zararlı bir uzuv olur.

20. Eğer denizi bir bardağa döker isen, ne kadar sığar? Bir günlük kısmet!

Yâni, ey malın zâtına ve aynına harîs ve muhabbet edici olan kimse! Deniz benzeri çok olan bu dünyâ mallarını, bir bardak benzeri olan cismine sığdırmaya çabalasan, kendi rızkın îtibârıyla, ona ne kadarı sığabilir? Ancak bir günlük kısmet ve rızkın sığabilir; çünkü rızık diye, insanın boğazından geçen şeye derler. İnsanın kazanıp topladığı ve fakat henüz yiyemediği ve faydalanamadığı mal, onun rızkı değildir. Nitekim bankalarda biriktirdiği yüz binlerce liralara yemeden ölüp gidenlerin haddi hesabı yoktur.

21. Harîslerin gözünün bardağı dolmadı. Sedef, kanaat etmedikçe inci dolmadı.

Bununla berâber denize benzeyen dünyâ malının zâtına ve aynına harîs ve muhabbet edici olanların, bardak gibi olan gözleri, bu mallar ile dolmadı. Örneğin yüz bini olan iki yüz bin ve bir milyonu olan iki milyon yapmak istedi. Bu dolmanın çâresi ancak kanâattir. Nitekim sedefin içine nîsân yağmuru tanelerinden biri düştüğü zaman, eğer ağzını kapatırsa içinde inci peydâ olur. Eğer sedef bu ilk damlaya kanâat etmeyip ağzını kapamaz ise, içinde bu inci peydâ olmaz. İnsanda bu hırsa işâret olarak hadîs-i şerîfte şöyle buyrulur: **"Eğer âdemoğlunun altından ve gümüşten iki vâdisi olsa, elbette onların üçüncüsünü ister; ve âdemoğlunun içini ancak toprak doldurur."**

22. Kimin elbisesi bir aşktan yırtıldı ise, o hırstan ve ayıptan tamamıyla temiz oldu.

"Elbise"den kasıt, rûhun elbisesi olan cisimdir. Bilinsin ki, tâliplerin Hak yoluna seyr-i sülûkları iki türlü olur.

Birisi ilk olarak nefsi kötü sıfatlardan ve fenâ işlerden temizleyip ilâhi bilgiye isti'dâdlı olmak ve o bilgiden sonra, ilâhi aşk hâsıl edip, bu "ebrâr yânî iyilerin" yolundan, "şüttâr yânî iştiyâkliler" yoluna yükselmektir. Kâmillerin bâzıları, tâlibleri terbiyede ve kemâle getirmede, bu yolu uygun görmüşlerdir. Onları hırstan ve diğer nefsânî olan ayıplardan ve kusurlardan temizleyip güzel ve rûhânî sıfatlar ile vasıflandırırılar.

Ve diğeri odur ki, sâlik ilk olarak aşk hâsıl eder ve âşkın hâsıl oluşundan sonra bütün fenâ işleri ve nefsânî noksanlıkları gider. Bâzı kâmiller bu aşk yolunu makbul tutup, sâdık mürîdleri bu aşk menziline erİştirirler.

Hız. Mevlânâ, bu iki yolu beyân buyurdular. İlk olarak 19 ve 20 ve 21. beyitleri, birinci yola işâret buyurdular. Ve ikinci yol, Hız. Mevlânâ'nın îtibâr buyurduğu "şüttâr yânî iştiyâkliler" ve "aşk" yolu olduğundan, aşağıdaki beyitlerde de aşk hakkında daha geniş anlatım buyurdular. Yâni "Dünyâ hırsından ve bu hırs sebebiyle nefsânî olan ayıplardan ve kusurlardan temizlenmenin çâresi, bu madde beden elbisesinin mecâzi veyâ hakîki bir aşk ile yıpranmasıdır. Çünkü âşkın istîlâ ettiği bir kalbe başka emeller sığamaz. Nitekim 5. cildin 2725 numaralı beytinde şöyle buyururlar:

"Aşkın gayrı her ne varsa, aşkın yiyeceğidir; aşkın gagası önünde iki cihân bir dânedir."

23. Âferîn! ey bizim latîf, faydalı olan aşkımız; ey bizim bütün hastalıklarımızın hekîmi!

Beytin orjinalindeki "Şad-bâş" âferin ve mâşâallah ma'nâsında beğeni kelimesidir. "Hoş" latîf ve güzel ma'nâsına. "Sevdâ"nın ise çeşitli ma'nâları vardır; burada fayda ma'nâsınadır. "Tabîb" sözlükte, san'atında ve ilminde usta ve üstâd olan kimseye derler; hekîm ve doktor demektir. Sonradan olan hastalıkların tedâvisinde usta olan kimse ma'nâsında kullanıldı. Yâni "Ey bizim latîf, faydalı olan aşkımız! Ey bizim bütün nefsânî hastalıklarımızın tedâvisinde bir uzman olan doktorumuz, âferîn sana!"

24. Ey bizim kibrimizin ve nâmûsumuzun ilâcı! Ey bizim Eflâtun'umuz ve Câlinos'umuz!

Beytin orjinalindeki "Nahvet" büyüklük ve kibir ma'nâsınadır. "Eflâtun" eski Yunan filozoflarından birisinin adıdır, felsefesiyle meşhûrdur. Ve "Câlinos" aynı şekilde eski Yunan doktorlarından birinin ismidir. Aşka bir şahsiyet verilip, filozoflukta Eflâtun'a; ve mânevî hastalıkları tedâvîde Câlinos'a benzetilmiştir.

25. Toprak cisim, aşktan felekler üzerine gitti. Dağ raksa geldi ve çâlâk oldu.

Beytin orjinalindeki "Şüden" mastarı, olmak ve gitmek ma'nâlarına gelir. Birinci mısra'daki "Şüd" gitti ve ikinci mısra'daki "şüd" oldu demektir. "Çâlâk" çabuk ve çevik ma'nâsınadır. Yâni "Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz'in ve onun vârislerinin cisimleri, kesîf ve ağır olan topraktan halk edilmiş iken, ilâhi aşk sebebiyle lütfedip feleklere urûc etti yâni yükseldi. Tûr-i Sînâ dağı, Mûsâ (a.s.)ın aşkından zuhûr eden ilâhi tecellî üzerine harekete gelip hemen parça parça oldu.

26. Ey âşık! aşk, Tûr'un canı geldi; Tûr sarhoş ve Mûsâ baygın düştü.

"Tûr" Mûsâ (a.s.)ın Cenâb-ı Hakk'a duâ ve niyâz yeri olan Tûr-i Sînâ dağının adıdır. Beytin orjinalindeki "Âşıkâ" kelimesinin sonundaki "elif" harfi seslenme içindir, "ey" demektir. "Harre" Arapça, düştü, "sâikâ" baygın demektir. **"ve harra mûsâ saikan"** (A'râf, 7/143) yâni "...Mûsâ da baygın düştü" âyet-i kerîmesindendir. "Saikâ" Hafs okuması üzeredir. Diğer okumalarda "Sâikâ" da okunur. Mübârek beyit bu okumaya göredir. Yâni

"Mûsâ (a.s.)ın aşkının mâden cinsinden olan Tûr-i Sînâ dağına yansması, o dağa can oldu ve bu sebeble o Tûr-i Sînâ, ilâhi tecellîden sarhoş oldu ve Mûsâ (a.s.) da, bayılıp düştü.

27. Eğer ben kendi dem-sâzımın dudağı ile eş olaydım, ben (ney gibi) söylemeye lâayık olanı söyledim.

Beytin orjinalinde olan "Leb" dudak demektir, "dem-sâz" ise birleşik sıfattır ve "demi uygun" ve "nefes uydurucu" ve "sâdık dost" ma'nâlarına gelir. "Cüft" sözlükte, Türkçede tekin karşılığı olan "çift" ma'nâsınadır; ve eş ve arkadaştan kinâyedir ve kelimenin sonundaki "yâ" temennî içindir. Birinci "güftenî" kelimesindeki "yâ" lâayık olma ve ikincideki "yâ" hikâyeye içindir. Yâni "Ben kendi dostumun dudağı ile eş ve arkadaş olaydım, neyi üfleyen neyzen nasıl türlü türlü nağmeler çıkartırsa, ben de, benim ney gibi olan vücûduma olan ilâhi ilhâmlardan söylemeye lâayık olan sözleri söyledim."

***

Bilinsin ki, evliyânın en büyüklerinden Sehl b. Abdullâh Tüsteri (k.s.) buyururlar ki:

"Âlimin üç türlü ilmi vardır: Birisi "zâhir ilmi"dir; âlim onu zâhir ehline söyler. Ve diğeri "bâtın ilmi"dir ki, bunu ancak ehline söyler. Üçüncü ilim, âlim ile Allah Teâlâ arasında bir sırdır; bu da âlimin îmânının hakikatidir. Bunu ne zâhir ehline, ne de bâtın ehline söylemez."

Bundan anlaşılır ki, Hz. Pîr'in söylemek istediğı ilim, bu ikinci türden olan ilimdir. Bundan dolayı bu beyit, yukarıda geçen 3 numaralı **"Ayrılıktan pâre pâre sîne isterim, tâ ki iştiyâk derdinin şerhini söyliyeyim"** mübarek beytinin kuvvetlendirilmesi olur. Ve üçüncü tür ilim, harf ve söze sığmadığından, lisânen söylenemediğı için kâmiller bu sırrı ancak karşılıklı, kendi hakikatlerine bakmak sûretiyle müşâhede ederler. Nitekim Hz. Pîr, Şems-i Tebrîzî hazretleriyle bu mertebede ydiler.

28. Her kim ki o bir hem-zebândan ayrı oldu; her ne kadar yüz nevâ tutar ise de, nevâsız oldu.

"Hem-zebân" birinin dilinden anlıyan arkadaş. "Nevâ" azık ve gıdâ demektir; burada rûhun azığı ve gıdâsı olan hakikatler ve ilâhi bilgiler kastedilir. Yâni, dilinden anlıyan bir dost ve arkadaş bulamayan kimse, her ne kadar

kendisinde rûhun gıdâsı olan birçok ilâhi bilgiler olsa bile, onları söyleyemeyeceği için, azıksız ve bilgisiz bir halde kalır.

29. Ne zamanki gül gitti ve gülistan geçti, ondan sonra bülbülden sergüzeşt dinleyemezsin.

Bu mübârek beyitte Hz. Mevlânâ, sırlarının mahremi olan cenâb-ı Şemseddîn Tebrîzî hazretlerinin kayboluşuna işâret ederler ve Cenâb-ı Şems'i güle ve meclis ve sohbetlerini gülistan ve mübârek zâtlarını da bülbüle benzetirler. Çünkü Hz. Pîr'in menkıbelerinin incelenmesinden anlaşılacağı üzere, onların beyân buyuracakları aşk sırlarına ve ma'rifetlere ve hakikatlere ancak birbirleri muhatab olabilirlerdi. Nitekim **Sipehsâlâr Menkıbeleri**'nde bu sohbet mes'elesi şöyle rivâyet olunur:

Bir vakitte Mevlânâ Şemseddin hazretleri duâ vaktinde: "Ya Rab! Senin hâs kullarından, benim sohbetime tahammül edebilecek bir kimse var mıdır?" buyurdu. Derhal gayb âleminde işâret erişti ki: "Eğer sohbetine mahrem ister isen, Rûm tarafına sefer yap!" Derhal oradan Rum vilâyetine yöneldi; şehir şehir arıyarak Konya'ya ulaştı. Konya'da Hz. Mevlânâ'yı bulmaları ve onlar ile münâsebetleri ve sohbetleri bu menkıbelerde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

30. Hep ma'sûkdur ve âşık bir perdedir; diri olan ma'sûktur ve âşık bir ölüdür.

"Ma'sûk"dan kasıt, Hakk'ın Zât'ıdır; ve "âşık"dan kasıt, 10 numaralı beyitte izâh edildiği üzere bütün mevcûtlar ve bu mevcûtların en üstünü olan insandır. Çünkü bütün eşya Hakk'ın zâtının sıfatları ve isimlerinin görünme yerleri olup, onlarda açığa çıkan ancak Hakk'ın Zât'ıdır.

Bu mübârek beyitte Hakk'ın Zât'ının özel tecellisinden, genel tecellîsine geçiş buyrulur. Yâni Hz. Şems'in cismi sûreti, ilâhi sıfatların ve isimlerin görünme yeri idi; ve Cenâb-ı Şems dahi, benim gibi Hakk'ın Zât'ının âşığı idi; ve Hakk'ın Zât'ının bizlerdeki tecellîleri ise, O'nun özel tecellîsi olmakla berâber, bizim hüviyyetimiz ma'sûkun "ayn"ı idi; ve bizim sûretimiz, o ma'sûk'un ayn'ı olan hüviyyetimizin perdesi idi. Eğer Cenâb-ı Şems'in cismi sûreti kayboldu ise, bu eşyâ sûretlerinin hepsi, ma'sûk'ın aynıdır ve Hakk'ın Zât'ının âşığı olan bu eşyâ sûretleri O'nun Zât'ının perdesidir. Çünkü bu eşyâ sûretlerindeki fâaliyyet ve hareketler, hep Hakk'ın Zât'ının Hayât sıfatının eseridir. Bundan dolayı hakikatte diri olan ancak ma'sûkdur; ve âşık olan eşya sûretleri ise, bir ölüdür ve mâdendir.

31. Ne zamanki onun aşka meyli olmaya, o kanatsız bir kuş gibi kaldı; vay ona!

Beytin orjinalinde birinci mısra'daki "pervây" meyil ve iltifât demektir. İkinci mısra'daki "pervây" kanat ma'nâsına olan "per" ile teessüf edâtı ve üzüntü ifâdesi olan "vây"dan oluşmuştur. Yâni bir kimse kendisinde hilkatinde mevcût olan aşk duygusunu süflî eşyâ tarafına yöneltip Hakk'ın Zât'ının aşkına meyil ve iltifât etmezse, kanatsız bir kuş, yukarıya uçamadığı gibi, böyle bir kimse de, aşkını yönelttiği süflilik âleminde kalıp, Hak tarafına ve ulvî âleme uçamaz. Vay böyle bir kimsenin haline!. Hz. Pîr'den beyit:

"Âşıkların, can fedâsıyla olan âşıklığı, güzel bir hevestir. Ey oğul! aşk kanattır; gerisi hevâ yelidir."

32. Eğer önde ve arkada, yârimin nûru olmasa, ben öne ve arkaya nasıl akıl tutarım?

"Ön"den kasıt, kesâfet âlemi olan dünyâ ve "arka"dan kasıt, ma'nâ ve bâtın âlemidir. Ya'ni, benim ma'sûkum olan Hakk'ın Zât'ının, gerek bu âleme ve gerek ma'nâ âlemine uygun olan birtakım ilâhî tecellileri bana olmasa, ben bu iki tarafa nasıl aklımı kullanabilirim? Çünkü ben kâmil bir şekilde ilâhî aşka gark olsam ve ma'nâ âlemine dalsam, bu âlem bana yabancı kalır ve halkı irşâd ile meşgûl olamaz idim. Ve kâmil bir şekilde fânî âlemde gark olsam, ma'nâ âleminden mârifetlerin cevherlerini çıkaramaz idim. Bundan dolayı ma'sûkumun tecellîlerinin nûru, benim aklımı bu iki tarafa da yöneltir.

Bu mübârek beytin özet olarak şerhinde üstâdım Mesnevîhan Selânikli Mehmed Es'ad Dede Efendi (k.s.) şöyle buyururlar: "Eğer çoklukta birlik ve halk edilmişlerde Hak müşâhadem olmayacak olsaydı, fenâdan bakâya, mahvdan uyanıklığa, sarhoşluktan ayıklığa gelmezdim."

33. Aşk bu sözün dışarıya çıkmasını ister; ayna gammâz olmasın! Bu olacak şey mi?

"Aşk"tan kasıt, ma'sûktur ve Hakk'ın Zât'ıdır. "Gammâz" iyi ve kötü şeyleri ifşâ eden.

Ya'ni, benim aklımın böyle hem ma'nâ âleminde ve hem de fânî âlemde kullanılabilmesinin sırrı budur ki, aşk ya'ni hakîki ma'sûk, bu **Mesnevî-i Şerîf**'teki mârifetlerin ve hakikatlerin, bu fânî âlemde kelimeler ile zâhir olmasını ve dışarıya çıkmasını ister; ve benim canım ma'sûkumun aynası-

dır; ona ma'sûkum tecellî edicidir. Oysa aynanın kendisine yansıyan şeyleri göstermemesi ve ifşâ etmemesi mümkün olur mu?

34. *Senin cânının aynası ondan dolayı gammâz değildir; çünkü onun yüzünden pas ayrılmış değildir.*

Beytin orjinalinde olan "Jengâr" pas, "mümtâz" ayrılmış, demektir. Yâni "Ey kimse, eğer sen, ben de insanım, bende de insânî rûh vardır, hakîki ma'suk'un o tecellîleri niçin benim cânımın aynasına aks etmiyor? der isen, cevâben derim ki: Senin cânının aynasının yüzünden nefsânî ve cismânî sıfatların pası ve kirleri ayrılmış değildir; senin aynan çok temizlenmek ve silinmek ister.

**Pâdişâhın câriyeciğe âşık olması ve pâdişâhın
onu satın alması ve câriyeciğin hasta olması ve
onun tedâvisine pâdişâhın tedbîri hikâyesidir.**

35. *Ey dostlar, bu hikâyeyi dinleyiniz; hakîkatte o, muhakkak bizim nakit hâlimizdir.*

"Nakit" sözlükte, sağlam parayı sahteden seçmek ve saymak demektir. Ve mevcûd ve hâzır olan şey ma'nâsına da gelir. Burada kastedilen ikinci ma'nâdır. Yâni, ey dostlar ve ey sâlikler yâni Hakk yolunun yolcuları! Bu hikâyeyi dinleyiniz; çünkü bu hikâye altında gizli olan ma'nâlar, bizim şimdi geçirmekte olduğumuz bu dünyâ hayâtı içinde mevcûd olan hâlimizdir.

Bilinsin ki, muhterem şerh edicilerin birçoğu bu hikâyede "pâdişâh"dan kasıt rûh ve "câriye"den kasıt, rûhun tasarrufu altında olan cüz'i akıldır; ve rûh cüz'i akıla âşıktır. Ve "kuyumcu"dan kasıt nefisdir. "Doktorlar"dan kasıt, arabozucu ve yalancı mürşîdlerdir. Ve "ilâhi tabîb"ten kasıt, insân-ı kâmil, demişlerdir. Ba'zıları da diğer te'villerde bulunmuşlardır.

Yukarıdaki beyitlere bağlanması karînesiyle anlaşılan budur ki, bu hikâyede rûh aynasının nefsânî sıfatlar pasından temizlenmesi için, sâlikin ne yolda hareket etmesi lâzım geleceğinin beyânıdır. Bundan dolayı gelecek beyitlerde yukarıdaki bu tavsiyelerin okuyucular tarafından münâsebet gözetilmek sûretiyle tatbîk olunması îcâb eder.

36. Bundan evvelki bir zamanda bir pâdişâh var idi. Hem dünyâ mülkü ve hem de din mülküne sâhip idi.

"Pâdişâh"tan kasıt rûhtur; ve "evvelki zaman"dan kasıt, cismâniyyet âleminden evvelki rûhâniyyet âlemidir. Ve rûhun, dünyâ mülküne sâhip olması budur ki, rûh, kendisinden hallerin zuhûru için cismâniyyet âlemine gelmek üzere Hakk'ın Zât'ından zuhûr etmiştir. Bundan dolayı dünyâ mülkünün sâhibi olur. Ve ileride gelecek olan bir beyitte:

"Rûh cisimden ve cisim de rûhtan haberdâr değildir; onun dimâğında Allah gamından başkası yoktur" buyrulmuş olduğundan, din mülküne de sâhiptir.

37. Birgün pâdişâh ittifâkan av için, havâssı ile berâber süvâri oldu.

"İttifâka" tedbirsiz ve beklenmedik demektir. "Havâs"tan kasıt, zâhirî ve bâtinî kuvvetlerdir. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber *et-Tedbîrâtü'l-Îlâhiyye fi Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* isimindeki kitabının üçüncü bölümünde rûhun bu havâssını ayrıntılı olarak beyân buyururlar. Bu kitab fakir tarafından şerh olunduğu için burada ayrıntılara lüzûm görmedim.

"Şikâr"dan ve "av" dan kasıt, rûhun kendi "sâbit ayn" ına göre yapacağı amellerdir. Ya'ni "Bir gün rûh, kendisinin tedbîri olmaksızın "sâbite ayn"ının gereği üzere ameller açığa çıkarmak için, kendisinin havâssı olan zâhirî ve bâtinî kuvvetleri ile cisim bineğine bindi."

38. Pâdişâh cadde üzerinde bir câriyecik gördü. Şâhın cânı o câriyecığın kölesi oldu.

Câriye"den kasıt, nefse tâbî olan cüz'i akıldır. Beytin orjinalinde geçen "Şâh-râh" cadde ve geniş yol demektir ki, bundan kasıt, bu kesâfet ve sûret âlemi olan dünyâdır. "Şâhın cânı"ndan kasıt, rûhun irâdesidir. Ya'ni "Pâdişâh olan rûh, dünyâ caddesi üzerinde, nefse tâbî olan cüz'i aklı gördü ve rûhun irâdesi, cüz'i aklın irâdesine esîr oldu."

39. Ne zaman ki onun cânının kuşu kafes içinde çırpındı. Mal verdi ve o câriyeyi satın aldı.

"Mal"dan kasıt, rûhun kendi îcâd edicisi olan Hakk'ın Zâtına muhabbeti-
dir. "Şâhın can kuşu"ndan kasıt, rûhun "sâbit ayn"ındaki meyli ve irâdesidir.
Ya'ni rûh Hakk'ın muhabbetini nefse tâbî olan cüz'i akla verdi ve cüz'i akla
sâhip oldu.

**40. Ne zaman ki onu satın aldı ve menfaat buldu, o câriyecik, kazâ
cihetinden hasta oldu.**

Beytin orjinalinden geçen "Berhordâr şüden" menfaat bulmak ve fayda-
lanmak ve meyveyi yemek ma'nâsınadır. Ya'ni ne zaman ki rûh, Hakk'ın
Zâtına olan muhabbetini, pek beğendigi bu cüz'i akla verdi ve bu cismâniyyet
âleminde birtakım zâhiri ilimleri kazanarak maddi menfaat buldu. O cüz'i akıl
câriyesi, ilâhi kazâ cihetinden nefse âşık olmak sûretiyle hastalandı. Çünkü
cüz'i akılların nefse âşık olması, bu cismâniyyet âleminde ilâhi kazâdır.

**41. O bir kimse eşeğe sâhip idi; onun palanı yok idi. Palanı buldu, kurt
eşegi kaptı.**

Bu hâl ona benzedi ki, birinin palansız bir eşegi var idi; palanı bulur bul-
maz eşegi de kurt kapıverdi.

**42. Onun bardağı var idi, eline su girmedi; suyu bulduğu vakit de bardak
kırıldı.**

Bu hâl aynı şekilde şuna da benzedi ki, birisinin bardağı var idi; fakat
içecek suyu yok idi. Suyu bulduğu zaman da, elindeki bardak kırıldı.

**43. Pâdişâh soldan ve sağdan doktorları topladı, dedi: Her ikimizin canı
sizin elinizdedir.**

Rûh, beğendiği bu cüz'i aklın cehâlet yüzünden hastalandığını görüp, bu
hastalığın tedâvîsi ve cehil illetinin giderilmesi için, doktorluk da'vasında
bulunan zâhiri âlimlere mürâcaat etti ve onları başına topladı; ve onlara dedi
ki: Benim ve aklımın selâmeti, sizin elinizdedir.

**44. Benim cânım kolaydır ve cânımın cânı odur. Dertliyim ve hastayım,
dermânım odur.**

Beytin orjinalinde geçen "Sehl" kolay demek olup, burada kıymetsizlik ve
te'sîrlilikten kinâyedir. "rûhun cân"ndan kasıt, onun has Rabb'i olan ismin
görünme yeri bulunan "sâbit ayn"dır. Ve akıl rûhun sıfatı olup, ilâhi teklif
akla geldiğinden, bu akıl rûhun cânının cânı ve aslı olur. Çünkü rûh, akli

olmayan bir cisimde düzenli bir eseri gösteremez. Akıl hasta olunca rûh dahi hastadır.

Ya'ni rûh o âlimlere dedi ki: Ey kerem sâhibi âlimler! Bu sûret âleminde, benim mülkiyetim altında olan akıl sâlim olmadıkça, benim cânım olan "sâbit ayn"ımın hallerinin te'siri ve kıymeti yoktur. Bundan dolayı ilâhi teklifleri kabûlde benim cânımın cânı ve aslı olan akıl hasta olduğca ben de dertliyim; ve benim derdimin çaresi o aklın sıhhatte olmasıdır.

45. Her kim benim cânıma ilaç ederse, benim hazînemi ve inci ve mercanı-mı götürdü.

Her kim, benim cânım mesâbesinde olan o aklın hastalığına ilaç yapar ve onu kemâle getirirse, hazînem mesâbesinde olan varlığım; ve inci ve mercan mesâbesinde olan fikri vâridâtlarım, onun malı olur. Nitekim İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) efendimiz buyurur: **"Kim ki bana bir kelime öğretir ise, muhakkak ben onun kölesi olurum."**

46. Hepsi ona dediler ki: Cân oynayıcılık ederiz; düşüncelerimizi birleştiririz ve ortaklık ederiz.

Beytin orjinalindeki "Cân-bâz" birleşik sıfattır. Cân oynayıcı, yâni can fedâ edici demektir. "Yâ" mastar oluşu içindir. "Fehm-gird-ârîm" düşüncelerimizi birleştiririz ve anlayışımızı bir araya getiririz demektir. "Enbâz" ortak demektir. "Enbâzî-künîm" düşüncede ortaklık ederiz demek olur ki, müzâkere ve müşâvere ma'nâsınadır.

Ya'ni o âlimler dediler ki, pekâlâ! Biz senin aklını sağlığına kavuşturmak ve aydınlatmak neye bağlı ise, düşünür ve birbirimiz ile müzâkere ve istişâre ederiz ve bu husûsta fedâkârlıktan çekinmeyiz.

47. Bizden her biri bir âlemin Mesîh'idir: Bizim elimizde her eleme bir merhem vardır.

Ya'ni, o âlim efendiler dediler ki: Bizim her birimiz bir ilmin şu'besinde üstâdız. Kimimiz kimyâ ilmi ve kimimiz astroloji ilmi ve kimimiz hikmet ilmi ve kimimiz hekimlik gibi muhtelif ilimler âleminde, akla bulaşan câhilliğe karşı Mesîh (a.s.) gibi bir doktoruz. Bizim elimizde bu tür câhillik elemelerine ve hastalıklarına karşı bir merhem ve ilâç vardır.

48. Sevinçlerinin şiddetinden "Eğer Hudâ dilerse" demediler. Bundan dolayı Allah Teâlâ onlara beşerin aczini gösterdi.

Beytin orjinalinde geçen "Batar" ferah ve sevincin şiddeti ve gafletten dolayı çok fazla sevinmektir. Ya'ni o doktorlar gafletten ve kendi kudretlerine olan güvenlerinden dolayı, aşırı derecede ferah ve sevinç içinde olduklarından, "Eğer Allah Teâlâ dilerse, biz bu hastalığın çâresini buluruz" demediler; bundan dolayı Allah Teâlâ onlara beşerin aczini gösterdi.

49. İstisnânın terkinden kastım kasvettir; geçici bir hâl olan sâdece söylemek değildir.

"Terk-i istisnâ" dan "ez yâni ...den, ...dan" edâtı kaldırılmıştır. "Kasvet" kalbin katılığı ve karalığı ma'nâsınadır. "İstisnâ"dan kasıt, "ben bu işi yaparım, fakat eğer Hakk'ın murâdı, benim murâdıma ters olur da yapamaz isem, bu hâl istisnâdır" demektir ki, bu ma'nâ Arapça "inşâallâh" terkîbinde mevcûttur.

Ya'ni doktorların istisnâyı terk etmelerinden ve "inşâallâh" dememelerinden kastım, Hakk'ın tasarruflarından gaflet ve kalp katılığı ve karanlığıdır. Yoksa arzedici bir hâl olan zâhiri lisan ile yalnız "inşâallâh" demedikleri değildir. Çünkü kalpleri Hak'dan gâfil olduğu halde, sâdece dilleri alışmış olduğu için "inşâallâh" diyenler çoktur. Bundan dolayı, lisan "inşâallâh" dediği zaman, kalbin de onu tasdîk etmesi icâb eder. Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf sûresinde:

(Kehf, 18/23,24)

"Ve lâ tekûlenne li şey'in innî fâilun zâlike gadâ. İllâ en yeşâallâhu vezkur rabbeke izâ nesîte ve kul asâ en yehdiyeni rabbî li akrabe min hâzâ reşedâ"

"Sakın ben bu işi yarın yapacağım deme; ancak Allah Teâlâ murâd ederse yapacağım de!"

buyurulması, fiillerinde aciz olan kulları, ilâhi irâdeden haberdâr etmek içindir.

Bu beytin tercümesinde şu yön dahi düşünülebilir: "Terk-i istisnâ" istisnânın terki, "merâ" benim için, "dem-i kasvetîst" kasvete mensûp olan nefestir, demek olur.

Ya'ni, istisnânın terkinin ma'nâsı benim indimde, Hak'dan gâfil olarak çıkarılan nefestir; yoksa yalnız arzedici bir hâl olan "inşâallâh" sözünü dil ile söylemek değildir. Bir kimsenin nefesi Hak'dan gâfil olarak çıktıktan sonra, dili ile ister "inşâallâh" desin, ister demesin bence eşittir demek olur.

Bu tercümede terk-i istisnâdan "ez yâni ...den, ...dan" edâtının kaldırılmış sayılmasına gerek kalmaz. Ve "dem-i kasvetîst" ya'ni "kasvete mensûp olan nefes" sıfat tamlaması olur.

50. Ey ne çok kimse istisnâyı söze getirmemiştir; onun cânı istisnânın cânı ile çifttir.

Ya'ni, çok kimseler, "inşâallâh" sözünü zâhirde dile getirip söylememişlerdir; fakat onların rûhu, bu sözün ma'nâsı ile eş ve çift olmuştur. Çünkü hiç bir nefeste Hak'dan ve Hakk'ın tasarruflarından gâfil değildirler.

51. İlâçtan ve devâdan her ne yaptılar ise, hastalık arttı ve hâcet nâ-revâ oldu.

"Nâ-revâ" da "nâ" olumsuzlaştırma edâtı, "revâ" "reften yâni gitmek" mastarından benzetme sıfatıdır, gitmeyici demek olur.

Ya'ni, doktorlar ilaçtan ve tedaviden her ne tedbir yaptılar ise, hastaya lâzım olan sıhhat vücûda gelmedi. Ya'ni âlimlerin ilim öğretmesinden, cüz'i aklın, eşyânın hakîkatı hakkındaki cehâlet hastalığı gitmedi.

52. O câriyecik, hastalıktan kıl gibi oldu. Şâhın gözü, kanlı yaştan ırmak gibi oldu.

Ya'ni, o cüz'i akıl, cehâlet hastalığından dolayı nûrunu ve parlaklığını kaybedip akıl mertebesinden bile düşecek hâle geldi. Rûh, aklın bu hâlini görünce son derece etkilendi. Çünkü bu süflî âlemde rûhun zevki, ancak bu akıl vâsıtasıyladır.

53. Kazâdan sirkengebîn safrâyı çoğalttı; bâdem yağı kuruluk gösterdi.

Kazâ, Hakk'ın ezelde olan bütünsel toplu hükmüdür. Meselâ, hayvan cinsi mutlakâ ölecektir, diye olan ilâhî hüküm kazâdır; ve kader onun

ayrıntısıdır. Meselâ Zeyd falan vakit, şu kadar yaşında ölecektir diye olan ilâhî hüküm gibi.

Bu kazâ ve kader bahsinin ayrıntısı *Fusûsu'l-Hikem*'de Üzeyr Fass'ındadır.

"Sirkengebîn", "sirke" ile "engebîn" kelimelerinden oluşmuştur. Sirke bildiğimiz gibidir; engebîn, bala ve şekere derler. Sirkeye kışın bal ve yazın şeker karıştırılıp bir şerbet yapılır; adına "sirkengebîn" derler. Faydası safrâyı gidermektir. Ya'ni doktorlar hastaya sirkengebîn verdiler. İlâhî kazâ yönünden safrâyı çoğalttı. Bâdem yağı verdiler, kabızlığa faydalı iken, tabîata kuruluk ve kabızlık verdi.

"Safrâ"dan kasıt, vehim kuvvetidir; çünkü vehim kuvveti, safrâ gibi baş döndürücüdür. "Sirkengebîn"den kasıt, ilmî delillerdir. Çünkü ilmî deliller, vehme bulaşan şekilleri gidermek içindir. "Bâdem yağı"ndan kasıt, zâhir âlimi efendilerin Kur'ân ve hadîs ma'nâlarını te'villeridir ki, bu te'viller kalbe genişleme değil, bilâkis daralma verir. Nitekim bu cildin 1099 numaralı beytinde şöyle buyrulur:

"Kur'ân'ı nefsanî hevâ üzerine te'vil edersin, yüksek olan ma'nâ senden alçak ve eğri oldu."

54. Helîleden kabz oldu, ıtlâk gitti. Su ateşe nefî yağı gibi yardım etti.

"Helîle" bir tür bitkisel ilaçtır. Üç çeşittir. Sarı olanına "sarı helîle" derler; "kara" olan çeşidi, olmuş ve kemâl bulmuş olandır, yumuşatma için kullanılır. Bir çeşidine "kâbilî" derler ki, terbiye edilmişidir; boğaz hastalıklarını ve baş ağrısını giderir ve mi'deye kuvvet verir. "Kabz" bağırsaklarda tabîat tutkunluğu. "İtlâk", bağırsaklardaki yumuşama demektir. "Kabız"dan kasıt, bân tutkunluğu; "helîle"den kasıt bân tutkunluğunu giderecek ilmî tedbirlerdir.

Ya'ni zâhiri âlim efendiler her türlü tedbirleriyle cüz'i aklın vehim ve cehâlet hastalığını gideremediler. Örneğin suyun, ateşi söndürmesi lâzım gelirken, ateşe nefî yağı dökülmüş gibi parlattı.

**Pâdişâh nezdinde câriyenin tedâvisinden,
hekimlerin aczinin ortaya çıkması ve pâdişâhın
Hakk'ın dergâhına yüz çevirmesi ve pâdişâhın,
gaybî müjdeciyi rû'yâsında görmesi ve ilâhî tabîbi
bulması ve onun isteğinin gerçekleşmesi**

Bilinsin ki bu kıssa, rûhlar âleminden, cisim âlemine gelen rûhun, baştan başa geçirdiği yolculuk safhalarını beyandan ibâret olduğundan, bu cismâniyyet âleminde bir sâlikin ya'ni Hakk yolcusunun şahsiyyetini tasarlamak lâzımdır. Çünkü sâlikin şahsiyyeti, ilâhî ilim mertebesinden i'tibâren bütün mertebeleri toplamıştır. Bundan dolayı burada rû'yâyı gören, sâlikin rûhu olur. Ve rû'yâ üç türdür: "Katıksız keşif" ve "Hayâli keşif" ve "katıksız hayâl"dir.

"Katıksız keşif" odur ki, sâlik henüz gayb âleminde olan bir sûreti hayâlden soyutlanmış olarak rûhunun gözüyle rû'yâda görür; ve o gördüğü sûret, bu cismâniyyet âleminde aynen ortaya çıkar. Bu rû'yâ ta'bîre muhtâc olmaz. "Katıksız keşif" ile "mükâşefe ya'ni keşf olmak" arasındaki fark budur ki; "katıksız keşif" rû'yâda olur; "keşf olmak" ise uyanıklık hâlinde olur.

"Hayâli keşif" odur ki; sâlikin rûhu, rû'yâda bir sûret görür; fakat rûhun bunu idrâk edişi sırasında nefsin müdâhalesi olur; ve bâtinî duygulardan olan "hayâl kuvveti" o sûreti, hayâl hazînesinden, algılanabilirlik âlemine âit uygun bir elbise ile örter. Örneğin ilmi, sût sûretinde görür. Bundan dolayı bu rû'yâ, ta'bîre muhtâc olur. Ta'bîr ilminde usta olan kimse, algılanabilirlik âlemine âit olan o hayâli elbiseyi kaldırıp, onun altında gizli olan hakîkati bularak söyler.

"Katıksız hayâl" budur ki; nefsânî olan hâtıraların üstün gelmesiyle, bir kimsenin rûhu, gayb âlemini görmekten perdelenir. Uyku halinde o hâtıralar dimağda yerleşir ve bâtinî duygulardan olan "hayâl kuvveti" bu hâtıraları hayâl elbisesiyle örtüp, nefse sunar. Bu tür rû'yâlara "bâtıl hayâl" ve "şeytânî rû'yâ" ve karışık rû'yâlar yâni, perişan rû'yâlar da derler. Örneğin bir kimseye defîne bulmak hâtırası ve arzusu üstün gelip, rû'yâsında bir yerde defîne bulduğunu görse, bunun aslı yoktur; o kimsenin nefsinin icâd ettiği bir hayâldir. Bundan dolayı bu rû'yâların ta'bîri de yoktur. Tabîat âlimlerinin ve doktorların bahsettikleri rû'yâlar, bu tür rû'yâlardır. Onların "katıksız keşif" ve "hayâli keşif" türünden olan rû'yâlardan haberleri yoktur.

İşte bu mübârek kırmızı beyitlerde bahis buyrulan rü'yâ "katıksız keşif" türünden olan rü'yâdır. (Ba'zı ilâveler ile **Cevâhirü'l-Gayb** isimli kitaptan özetir.)

55. Ne zaman ki pâdişâh o hekimlerin aczini gördü, yalın ayak mescid tarafına koştu.

"Yalın ayak olmak" cismin zâhiri duygularından soyunmaktan kinâyedir. Ya'ni sâlikin rûhu akla hakikatlerin öğretilmesi husûsunda, zâhiri alimlerin aczini gördü; cismin zâhiri duygularından soyunarak, mescid tarafına koştu.

56. Mescide gitti, mihrâb tarafında oldu. Secde yeri şâhın göz yaşından su dolu oldu.

"Mihrâb" rûhun nefis ve şeytan ile harp yeri ma'nâsına olup, burada kıbleden kinâyedir. Ya'ni sâlik mescide gitti ve kible tarafına döndü ve orada bâtinî duygularını toplayıp, zâhiri duygularından fânî oldu ve secdeye kapandı. Sâlikin secde ettiği yer göz yaşından ıslandı.

57. Ne zaman ki fenâ gark-âbından kendine geldi; medih ve senâda güzel lisan açtı.

"Gark-âb", suya batmış demek olup, kendisine benzetilenin, benzeyene bağıntısı türündendir. "Fenâ", bir şeyin zâtında değişimdir.

Ya'ni sâlikin secdede zâhiri duygularından soyunarak, kendisinin varlığında bir değişim gerçekleşmiş idi. Sonra bu fenâ deryâsına gark olmak hâinden çıkıp, yine zâhiri duygularına geri dönerek kendine geldi. Hak Teâlâ'yı medih ve övmeye güzel bir lisan açtı. Çünkü hadîs-i şerîfte: "**Muhakkak Allah Teâlâ hamd ve medih olunmayı sever**" buyrulmuştur.

58. Ey Allah'ım senin en küçük ihsânın, cihânın mülküdür. Ben ne söyleyeyim, sen gizliyi bilirsin.

Ya'ni, ey vergisi bol olan Allah'ım! Senin bir kuluna en küçük ve en aşağı olan ihsânın, cihânın mülkünü bağışlamak ve şâhlık mertebesini vermektir. Ben dilim ile ne söyleyeyim; sen benim içimde gizli olan sırlarımı bilirsin.

59. Ey dâima bizim ihtiyâcımıza sığınak olan, biz bu def'a yolu yanlış yaptık.

Ey Allah'ım! Biz dâima ihtiyâcımızı sana arz etmek lâzım gelirken, bu def'aki ihtiyacımızda yolu şaşırıp, beşeriyet aczi içinde kıvranan hekimlerden yardım umduk; ve bu sûretle yine yanlış yola gittik.

60. Fakat, gerçi ben senin sırrını bilirim, onu zâhirinde de çabuk peydâ et, dedin.

Fakat gerçi Kur'ân-ı Kerîm'inde Nahl sûresinde:

(Nahl, 16/19)

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُغْلِنُونَ

"Vallâhu ya'lemu mâ tusirrûne ve mâ tu'linûn"

"Allah Teâlâ sizin gizlediğiniz şeyi ve açığa çıkardığınız şeyi bilir"

buyurdun; diğer taraftan da:

(Mü'min, 40/60)

ادْعُونِيْ اَسْتَجِبْ لَكُمْ

"umud'ûnî estecib lekum"

"Benden isteyin, vereyim"

dedin. Çünkü bâtında olan şeylerin, Zâhir isminin îcâbı olarak açığa çıkmaları lâzımdır.

61. Ne zaman cân içinden figân getirdi, lütuf denizi kaynamaya başladı.

Ne zaman ki Hakk'a yalvarması esnâsında sâlik rûhunun içinden feryâd ve ağlayış gösterdi, Hakk'ın lütuf ve ihsân deryâsı kaynamaya ve dalgalanmaya başladı.

62. Ağlama esnâsında onu uyku tuttu. O rü'yâda gördü ki, bir pîr yüz gösterdi.

"Pîr"den kasıt, insân-ı kâmilidir; ve sâlikin gördüğü rü'yâ yukarıda mübârek kırmızı beyitlerin izâhında beyan olunan "katıksız keşif" türünden olan rü'yâdır.

63. Dedi: Ey şâh müjde! İhtiyacın revâdır. Eğer sana yarın bir garîb gelirse, bizdendir.

Rû'yâda görünen insân-ı kâmilin misâli sûreti, sâlikin rûhuna dedi: Ey şâh mujdel Hak Teâlâ yalvarmanı kabûl buyurdu ve murâdın gerçekleşti. Eğer yarın sana bir garîb, yâni misâfir gelirse, bil ki o bizdendir.

Ya'ni benim şimdi gördüğün misâli sûretim fer'i olan cismânî sûretimdir; ve ben sana şimdi misâli sûretim ile göründüm; yarın da cismânî sûretim ile gelip görüneceğim.

64. Ne zaman ki gelir; o maharetli hekimdir; onu sâdık bil ki, o emîn ve sâdıktır.

Ne zaman ki benim cismânî sûretim gelir, o senin hastanı zâhiren ve bâtinen tedâviye muktedir maharetli bir doktordur. O her ne söylese, onun sözlerini doğru bil; çünkü o emîn ve sâdıktır.

65. Onun ilâcında çok büyük te'siri gör; onun mizâcında Hakk'ın kudretini gör!

Beytin orjinalinde geçen "Sihr-i mutlak" çok büyük te'sir ma'nâsınadır. "Mizâc" bir şeye karıştırılmakla karışım oluşmasına sebep olan şey demektir. Ya'ni o maharetli hekimin hastana yapacak olduğu ilaçta sihr-i mutlakı ve çok büyük te'siri gör ve o hekimin mizâcında olan Hakk'ın kudretini gör! Ya'ni insân-ı kâmilin kâmil aklı, sâlikin cüz'i aklına karışınca, Hakk'ın kudretiyle sâlikin cüz'i aklında bir kuvvet ve bir idrâk nûru oluşur.

66. Ne zaman ki va'de zamanı geldi ve gündüz oldu; güneş doğudan yıldız yakıcı oldu.

Güneşin yıldız yakıcı olması, güneş ışıklarının doğuşuyla yıldızların ışıklarının kaybolmasından kinâyedir. "Va'de zamanı"ndan kasıt, yarınki günün gelmesidir.

67. Sırda gösterdikleri o şeyi görmek için, şâh pencerede bekleyici idi.

Beytin orjinalinde geçen "Manzara" bakış yeri ve seyir yeri, yâni pencere ma'nâsınadır. "Sır"dan kasıt, misâl âlemdir. Ya'ni şâh, misâl âleminde gösterdikleri maharetli hekimin gelişini, pencerede oturup bekleyici idi; çünkü rû'yasının "katıksız keşif" türünden olup, aynen ortaya çıkacağına inanmış idi.

68. Bir şahsı, bir cevher dolu fazilet sâhibini, gölge arasında bir güneşi gördü.

Beytin orjinalinde geçen "Mâye" asıl, esas, sermâye, servet, gınâ, cevher, bir şeyin kıvâma gelmesi için katılan şey ma'nâlarıdır. "Pür-mâye" cevher dolu demek olur. Ya'ni, o bekleyen sâlik, bir şahsı ve bir ma'rifetler cevheri dolu fazilet sâhibini ve cisim karanlığı içinde güneş gibi parlak bir rûhu gördü.

69. Uzaktan hilâl gibi erişir idi. Yok idi ve hayâl şekli üzere var idi.

Ya'ni, cismi riyâzet ve mücâhededen hilâl gibi incelmış olan insân-ı kâmil, uzaktan yaklaşmakta idi. Onun cismi, var ile yok arasında hayâle benzemiş idi. Çünkü hayâl zâhirde görünmez ise de, bâtında mevcûttur. Bundan dolayı hem vardır ve hem de yoktur.

70. Rûh içinde hayâl yok gibi olur; sen cihânı bir hayâl üzerinde gidici gör.

Ya'ni insanın zâhiri olan kesîf cisminde bâtın olan rûhu vardır ve bu rûh içinde türlü hayâller peydâ olur ve bu hayâller insanın zâhirine bakışla yok gibidir; çünkü yanında duranlar onun hayâlini görmezler. İşte bunun gibi, sen bu cihanı "külli rûh"un hayâli üzerinde gidici gör ki, o da "a'zâm rûh"tur.

Bilinsin ki, dünyânın ve âhiretin varlıklarının aslı ve hakîkati hayâldir; ve Hakk'ın açığa çıkmasının kemâli de hayâldir; çünkü her bir kimse Hakk hakkındaki inanışını iyice araştırarak dikkâte alsa, kendi inanışında olan Hakk'ın birliğinin ve isimlerinin ve sıfatlarının, bu inanışa göre Hakk'ın tecellîsinin, kendi hayâlinde olduğunu görür. Hâdî isminin görünme yerlerindeki hayâle "hak hayâl" ve Mudill isminin görünme yerlerinde olan hayâle de "bâtıl hayâl" denir; ve her iki görünme yerine olan tecelli de Hakk'ındır. Bundan dolayı hayâl, bütün âlemin aslı olur; çünkü Hak, bütün eşyanın aslıdır ve Hakk'ın kemâliyle açığa çıkışı ise, ancak asıl olan mahalde olur ki, o da hayâldir.

Bu bahsin ayrıntısı *el-İnsânu'l Kâmil* ismindeki kitaptadır. Beyt-i şerîfin ikinci mısırâsında bu hakîkatlere işâret buyrulur.

71. Onların barışları ve kavgaları bir hayâl üzerinedir; ve onların övünmeleri ve ârları bir hayâldendir.

Ya'ni, cihân bir hayâl üzerinde gidici ve akıcı olunca, cihân halkının barışları ve kavgaları ve dostlukları ve düşmanlıkları da bir hayâl üzerine binâ edilmiş olur. Ve aynı şekilde cihân halkının mal ve mülk ve mevkî ile imtihanları ve ârları ve utanmaları da, kendi inanışlarına dayanan bir hayâldendir. Çünkü dünyâ ehli olan halk, görünme yerlerini görürler ve onlarda açığa çıkan Hakk'ı görmezler. Fakat Hak ehli olan kimselerin görüşüne gelince, bu da iki türlüdür:

Bir türlü bu Hakk'ın Zat'ını bu açığa çıkan kisvelerinden hâriç görüp, Hak eşyayı Zat'ıyla değil, ilmiyle ihâta etmiştir derler. Bu görüş, Hak ehlinin avâmının müşâhededesidir.

Ve diğeri Hakk'ın Zât'ını açığa çıkan perdelerinden birlik ve teklik sıfatıyla görüp, Hak eşyâyı Zât'ıyla ihâta etmiştir derler. Bu müşâhedeye hakikat ehli, "çokluk içinde birliğin müşâhedesi" derler. Resûl-i Ekrem Efendimiz nübüvvetinin başlamasından sonra bu müşâhede içinde idiler ve onların vârisleri olan evliyânın en hasları da aynı şekilde bu müşâhedededirler. (Reşehât'tan)

İlk görüş içinde olan zâhir âlimleri, kendi gruplarına "şühûdî" ve ikinci görüş sâhiplerine de "vücûdî" derler. Oysa, görünme yerlerine Hakk'ın varlığından başka bir varlık verdikleri için, dikkâtle bakılırsa kendilerine "vücûdî" denilmesi daha uygun olurdu. Bu **Mesnevî-i Şerîf**'deki hakikatler hep bahsedilmiş olan ikinci görüş üzerinedir.

72. O hayâller ki, evliyânın tuzağıdır; Hudâ bostanının ay yüzlülerinin yansımasıdır.

Beytin orijinalinde geçen "Dâm" tuzak demektir. "Hudâ bostanı"ndan kasıt, ilâhî ilim mertebesidir. "Ay yüzlüler"den kasıt, ilâhî sıfatlar ve isimlerdir.

Ya'ni, mâdemki cihân hayâl üzerinde akıcıdır, şu halde cihân ehlinde olan evliyâ dahi bu hayâller içinde yüzerler; fakat evliyânın tuzağı olan hayâller, avâmın tutulduğu tuzaklar olan hayâller değildir. Onların hayâller tuzağı, ilâhî ilim bostanının ay yüzlüleri olan ilâhî sıfatların ve isimlerin yansımalarından peydâ olan hayâllerdir ki, bunlara "eşyânın hakikatleri" ve "sâbit aynlar" derler. Bu yansımaların eseri rûhlar ve misâl ve şehâdet âlemi mertebelerinde gözükmektedir. Bundan dolayı avâm ilâhî sıfatlar ve

isimlerden habersiz olup, bu kesâfet âleminde ancak cisimleri görürler. Evliyâ ise, yukarıdaki beyitte izâh edildiği üzere Hakk'ın ât'ını görünme yerlerinde sıfatları ve isimleri ile görürler; ve bu hayâllerde tecellî edici olan hakîki varlığı müşâhede ederler.

73. O bir hayâli ki, şâh rü'yâda gördü; misâfirin yüzünde gözükmekte idi.

Ya'ni şâhın rü'yâda gördüğü o misâl âlemindeki hayâli ve o hayâlin şekil ve şemâili, bu cismâniyet âleminde uzaktan gelmekte olan misâfirin yüzünde gözükmekte idi. Ya'ni o insân-ı kâmil rü'yâda misâli sûreti ile görünmüş idi; şimdi de cismâni sûreti göründü.

74. Şâh hâciblerin yerine öne gitti; o gaybî olan misâfirin huzûruna kendi gitti.

"Hâcib" kapıcı, perdecî, perde ve mânî demektir. Burada, rûhun mânîleri olan kuvvetlerden kinâyedir. Bu mânîlerin en te'sirlisi, vehim kuvvetidir. Ya'ni sâlikin rûhu, o insân-ı kâmilî görünce, acaba o mudur, değil midir ve benim hastamı tedâviye gücü yeter mi yetmez mi ? gibi birtakım şekler ve zanlar veren vehim ve hayâl ve düşünce kuvvetini geride bırakıp bizzat kendisi öne geçti ve o gayb âlemine mensûp olan misâfirin huzuruna bu gibi mânîlerden soyunarak gitti ki, her bir sâlikin insân-ı kâmil'in huzûruna böyle gitmesi lâzım gelir.

75. Her ikisi deryâya mensûp olup, yüzgeçlik öğrenmiş idi; her iki rûh dikilmeksizin dikilmiş idi.

Beytin orjinalinde geçen "Âşnâ" yüzgeçlik ve yüzgeç olmak ma'nâlarıdır.

Ya'ni o insân-ı kâmil, tasavvur edilen rûh hâlinde idi ve sâlik de mânî kuvvetlerden soyutlanarak, onun huzûruna rûhu ile gitti; bundan dolayı her ikisi de mânîlerden soyutlanıp rûhâniyet deryâsına mensûp idiler; ve böyle mânîlerden soyutlanmış olan rûhun dimâğında ancak icâd edicisi olan Hakk'ın Zât'ının muhabbeti bulunduğundan, her ikisi de Hak muhabbeti deryâsında yüzgeçlik etmeyi bilirler idi. **Mesnevî:**

"Elbise cisimden ve can da cisimden haberdâr değildir; onun dimâğında Allah gamından başkası yoktur."

Böyle olunca, her ikisinin rûhu, zâhirde dikilmeksizin, yâni arada bir bitişme vâsıtası olmaksızın birbirine dikilmiş ve bitişmiş idi. Nitekim hadîs-i şerîfte "**Rûhlar tertîp olunmuş bir ordudur; aralarında tanışıklık olanlar, bu zâhir âlemde anlaşılır; ve yabancı olanlar birbirlerine muhâlif olurlar**" buyrulur.

76. Dedi: Benim ma'sûkum sen idin; o değil. Fakat âlemde iş, işten kalkar.

Sâlik dedi: Ey küllî akıl, benim ma'sûkum sen idin; o benim tasarrufum altında olan cüz'i akıl değil idi. Fakat bu cismâniyet âleminde bir işin meydana çıkması diğer bir işin meydana çıkması ile olur. Nitekim benim cüz'i aklımın hastalığı olmasa ve onun tedâvisi mecbûriyeti olmasa idi, seni bulamaz idim.

77. Ey hekim, sen bana Mustafâ gibisin; ben de Ömer gibiyim. Senin hizmetin için kemer bağladım.

"Kemer bağlamak" hizmete hâzır olmaktan kinâyedir. Şâhın gaybî hekim, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'e benzetmesi, ledünnî ilimlerde o hazretin vârisi olmasındandır; ve kendisini Hz. Ömer'e benzetmesi de, Hz. Ömer nasıl ki Sultânü'l-enbiyâ Efendimiz'i öldürmek amacıyla yola çıkıp, sonuçta aslâ istemediği İslâmiyet şerefine nâil olmuş ise, şâh da ilâhî hekimî câriyenin tedâvisi amacıyla istediği halde, onun huzûrunda, daha önce niyetlenmediği kâmil îmân şerefine nâil olmasındandır; çünkü cenâb-ı Pîr yukarıki beyitte iş işten çıkar buyurmuşlar idi.

**Tevfîk sâhibi olan Hak Teâlâ'dan bütün
hallerde edebe riâyete tevîk talep etmek hakkında
ve edebsizliğin zararlarının vahimliği beyânındadır.**

"Tevfîk" bir işe başarılı kılmak demektir. "Edeb" âdet ve kâide ve nefsin iyileşmesi ma'nâsıdır; ve "edebsizlik", nefsin fesâdı ve bozukluğu ve âdet ve kâide dışına çıkması demek olur. Hekimler, hakîki tasarruf edici olan Hak Teâlâ'yı bırakıp, tasarrufu kendi nefislerine dayandırarak, edebi terk ettiler ve îmân âdeti ve kâidesi dışarısına çıktılar. Hak Teâlâ da onların bu edebsizliğine ve nefislerinin fesâdına karşı onlara acizlerini gösterdi. Şah bunu görünce, edeb dairesine girip hakîki tasarruf ediciye yalvardı. Bu edebine mükâfât olarak, derdine dermân olmak üzere maharetli hekimi gönderdi.

Cenâb-ı Pîr aşağıda diğer edebsizliklerin fenâlıklarını beyân buyururlar.

78. Hudâ'dan edebe tevîk isteyelim; edebsiz Rabb'ın lütfundan mahrûm oldu.

Zâhirde ve bâtında bizi edebe uymada başarılı kılmasını Cenâb-ı Hak'dan niyâz edelim; çünkü edeb dışına çıkan kimseler, Hakk'ın lütfu ile tecellisinden mahrûm olurlar ve haklarında ilâhî kahır ortaya çıkar.

79. Edebsiz fenâyı yalnız kendisi için tutmadı; belki bütün etrâfa ateş vurdu.

Ya'ni, edebsizin yaptığı fenâlık yalnız kendi nefsi ile sınırlı kalmadı; belki o fenâlığın ateşini ve kötü te'sirlerini etrâfa saçtı. Nitekim Enfâl sûresinde Hak Teâlâ:

(Enfal, 8/25)

"Vettekû fitneten lâ tusîbennellezîne zalemû minkum hâssaten"

"Sakının bir belâ ve azâptan ki, sizden sâdece zulmeden kimselere isâbet etmez (diğerlerine de isâbet eder)"

buyurur.

80. Gökten baş ağrısız, alımsız ve satımsız mâide erişir idi.

"Mâide", üzerinde yemekler düzenlenmiş olan sofraya veya tepsi demektir; ve zâhireye yâni hubûbata da derler. Beytin orijinalinde geçen "Sudâ" baş ağrısı; "Fürûht ü harîd" kısaltılmış mastarlardır; alım-satım demektir.

Bu beyt-i şerifte Tîh sahrâsında Benî İsrâîl'e gökten inen kudret helvası ile, bıldırcın kuşu kebâbına işâret buyrulur. Nitekim Bakara sûresinde:

(Bakara, 2/57)

وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلَوى

“ve enzelnâ aleykumul menne ves selvâ”

"Ey Benî İsrâîl, sizin üzerinize kudret helvası ve bıldırcın kuşlarını indirdik"

buyrulur. Ya'ni Mûsâ (a.s.) Benî İsrâîl'i Mısır'dan Tîh sahrasına çekip getirdiği zaman, onlara gökten mâide ve zahîre yâni hubûbat erişirdi; ve onlar bu zahîreye çalışmadan ve buna bağlı olarak baş ağrısı ve alım satım zahmeti olmaksızın sâhip olurlar idi.

81. Mûsâ'nın kavmi içinde edebsiz olan birkaç kimse, hani sarmısak ve mercimek? dediler.

Beytin orijinalinde geçen "Sîr" sarmısak, "ades" mercimek demektir. Nitekim Hak Teâlâ Bakara sûresinde şu âyet-i kerime ile onların hallerini haber verir:

(Bakara, 2/61)

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا

“Ve iz kultum yâ mûsâ len nasbira alâ taâmin vâhidin fed'u lenâ rabbeke yuhric lenâ mimmâ tunbitulardu min baklihâ ve kıssâiha ve fûmihâ ve adesihâ ve basalihâ”

"Ey Benî İsrâîl, ne zaman ki siz dediniz: Ya Mûsâ! Biz tek çeşit yemeğe sabredemeyiz; Rabb'inden iste ki, bizim için yerin bitirdiği baklagillerden ve hıyardan ve sarımsaktan ve mercimekten ve soğandan çıkarsın."

Ya'ni birkaç edebsiz Hakk'ın bu ni'metine şükretmediler; sarımsak ve mercimek istediler.

82. Sofra ve göğün ekmeği kesildi; bizlere ekin ekmek ve bel bellemek ve orakla biçmek zahmeti kaldı.

Beytin orjinalinde geçen "Hân" sofrâ, "dâs" orak demektir. "Mân" "mâyân"ın hafifletilmişidir. "Mârâ" bizlere demek olur.

Ya'ni, birkaç edebsizin yüzünden ve onların şükürsüzlüğünden ni'met sofrası ve göğün ekmeği kesildi; bizlere ekin ekmek ve bel bellemek ve orakla biçmek zorlukları kaldı.

83. Tekrâr Îsâ ne zaman ki şefâat etti, Hak, sofrâ ve tabak üzerinde ganîmet gönderdi.

Beytin orjinalinde geçen "Bâz" kelimesinin çok çeşitli ma'nâları vardır. Burada, tekrar, yine, bir daha ma'nâlarına gelir. "Şefâat" bir şeyi, diğer şeye eklemek ma'nâsına olan "şef'a"dan türemiş olup, dilemek ve esirgemek ve günahkâr kimseyi sâlihler eklemek ma'nâsınadır. "Ganîmet" savaşta düşmandan alınan mal ma'nâsında olup, burada ni'metden kinâyedir.

Bu beyt-i şerîfte, aşağıdaki âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(Maide, 5/112)

إِذْ قَالَ الْخَوَارِئُونَ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"İz kâlel havâriyyûne yâ îsebne meryeme hel yestetîu rabbuke en yunezzile aleynâ mâideten mines semâi kâlettekullâhe in kuntum mu'minîn."

"O vakit ki havâriyyun, ey Meryem'in oğlu Îsâ! senin Rabb'in bize gökten mâide indirmeye kâdir olur mu? dediler. Eğer mü'minler iseniz Allah'dan korkun, dedi."

Şu bilinsin ki **Ansiklopedi** ismindeki meşhûr kâmûs, Kardinal Gose'nin sözlerini te'yîd olarak havâriyyûnun hepsinin câhil, fakîr, haysiyyetsiz, hasebsiz, nesebsiz adam olduklarını beyân eder. Bunların halleri Ahmed Midhat Efendi merhûm tarafından, misyonerlerin İslâmiyet aleyhindeki

iftirâlarına karşı yazılan **Müdâfaa** isimindeki yazılı eserinde, hristiyanların yine kendi ifâdelerine ve tarihlerine bakarak ayrıntılı olarak beyân olunmuştur. Hakîkatte bunların cehâletlerine ve Îsâ (a.s.)a îmânlarındaki süphelerine bu âyet-i kerimede açık işâretler vardır. Nitekim Îsâ (a.s.)a: "Ey peygamber!" diye hitâb etmeyip, "Ey Meryem'in oğlu Îsâ" dediler. "Rabb'in mâide indirmeye kâdir olur mu?" diye de, Allah'ın kudretinde süphe ettiler. Îsâ (a.s.) onların bu cehâlet ve süphelerine karşı: "Eğer îmânınız varsa Allah'tan korkun" buyurdu. Ondan sonra:

(Maide, 5/114)

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

Kâle îsebnü meryemellâhumme rabbenâ enzil aleynâ mâideten mines semâi tekûnu lenâ îden li evvelinâ ve âhirinâ ve âyeten minke, verzuknâ ve ente hayrur râzikîn.

"Meryem'in oğlu Îsâ dedi: Ey Allah'ım, ey bizim Rabb'imiz! Bize gökten mâide indir ki, bizim evvelimize ve âhirimize bir bayram ve senden bir âyet olsun; ve bizi rızıklandır ve sen rızık verenlerin hayırlısısın."

Îsâ (a.s.)ın bu şefâat ve niyâzı üzerine gökten bir sofrâ indi. Tefsir edicilerin beyânına göre bu sofrâ gökten iki parça bulut arasında kırmızı renkli idi. Bulutlar yere indi ve arasından bu sofrâ havâriyyûnun arasına düştü. Îsâ (a.s.) sofranın örtüsünü kaldırdı. Üstünde pulsuz ve kılçıksız ve yağı damlamakta olan kebâb olmuş bir balık var idi. Balığın baş tarafında tuz, kuyruk tarafında sirke ve etrafında pırasadan başka türlü yeşillikler ve beş tane de ince pide var idi ki, birinin üstünde zeytin, birinde bal, birinde tereyağı, birinde peynir ve birinde de pastırma bulunuyor idi.

84. Yine edebsizler edebi terk ettiler; dilenciler gibi, sofrâ artıklarını kaldırdılar.

Beytin orjinalinde geçen "Zelle" yemek ve sofrâ artığı demektir. "Hâ" çoğul edâtıdır. Ya'ni câhil ve fakîr ve haysiyyetsiz oldukları yukarıda izah olunan havâriyyûn, bu mu'cizeyi gördükleri halde, Hakk'ın kudretine olan îmânlarını kuvvetlendiremediler; mâideden karınlarını doyurduktan sonra, belki bu mâidenin arkası gelmez diye, sofrâ artıklarını da dilenciler gibi kapışıp sakladılar; ve kendi seviyelerine uygun arsızlık ettiler.

Havâriyyûnun az îmânlı olduklarını ve aç gözlülüklerini hristiyanların Îsâ'sı **Matta İncili**'nin on altıncı bölümünde ve diğer İnciller'de göstermiş ve "Ey az îmânlı adamlar! Niçin ekmek almadığınız için birbiriniz ile söyleşirsiniz?" demiştir.

85. Îsâ: Bu dâimdir ve yeryüzünden eksik olmaz, diye onlara yalvardı.

Beytin orijinalinde geçen "Lâbe-kerden" yalvarmak demektir.

Ya'ni Îsâ (a.s.) o arsızlık eden havâriyyûna: "Ricâ ederim, Hakk'ın kudretinden süphe etmeyin ve hırs ve aç gözlülüğü bırakın ve artıkları toplamayın. Bu mâide mu'cizesi benim ümmetim için dâimdir, yeryüzünden eksik olmaz" diye yalvardı; fakat îmânda şüpheli olan bu balıkçı sınıfına bu ricânın te'siri olmadı.

86. Kötü zan etmek ve hırs getiricilik, bir büyüğün ni'met sofrası önünde küfür olur.

Bu beyt-i şerîfin, Îsâ (a.s.)'ın mübârek dillerinden havâriyyûna söylenmiş olması uygundur. Ya'ni, bu sofraya bize Hak tarafından geldi ve onun arkasının kesileceğini zannedip artıkları toplamak ve nefsânî hırs göstermek, Hakk'ın kudretine karşı kötü zan etmektir. Bu haller, şânı çok büyük olan Hak Teâlâ'nın ni'met sofrası önünde küfretmek olur.

87. O görmemiş, dilenci yüzlülerden, hırstan dolayı, o rahmet kapısı onların üzerine kapandı.

Beytin orijinalinde geçen "Gedâ-rû" birleşik sıfat olup, görünüşü ve tavırları dilenciye benzeyen kimse ma'nâsınadır. "Nâdîde" görülmemiş ve müflis; ve avâm ta'bîrinde "tırıl" ma'nâsına gelir. "Ferâz" zıt ma'nâlara sâhip olan bir kelimedir; açık ve kapalı ma'nâlarına gelir. Burada kapalı demektir.

Ya'ni, o görmemiş, dilenci kılıklı havârîlerden ve onların hırsından dolayı, Cenâb-ı Hak'ın o rahmet kapısı ve mâide inmesi, onların üzerine kapalı oldu.

88. Zekâtın verilmemesinden dolayı bulut ortaya çıkmaz ve zinâdan her yöne vebâ düşer.

"Zekât" şerîatte, her bir zenginin, üzerinden bir yıl geçmiş olan malının kırkta birini hesâp ederek fakir fukarâyâ vermesidir; bu İslâmi şefkat ve yardımlaşmadır. "Vebâ" kendi ismiyle anılan hastalık ma'nâsına geldiği gibi bulaşıcı hastalıklara da denir.

Ya'ni zenginler zekâtlarını fukarâyâ vermezlerse, zamanında bulutlar ortaya çıkıp yağmurlar yağmaz; ve zinâ çoğaldığı zaman da, beşer fertleri arasında türlü türlü hastalıklar yayılır.

Bu beyt-i şerîfte Ka'b b. Mâlik'ten rivâyet olunan şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: **"Yağmur yağmadığını gördüğünüz zaman, biliniz ki halk zekâtтан kaçınmışlardır; bundan dolayı Allah Teâlâ da kendi indinde olan şeyi men' etmiştir. Ve bulaşıcı hastalıkların yayıldığını gördüğünüz zaman da, biliniz ki, muhakkak zinâ yaygınlaşmıştır."**

89. Sana zulmetlerden ve gamdan her ne gelirse, o dahi korkusuzluktan ve edepsizliktendir.

Ey hak yolunun yolcusu, senin kalbine nebîler ve evliyâ ve onların sözleri hakkında şüphe ve inkâr zulmetlerinden her ne gelirse; veyâhut sebebini bilemediğin bir gam ve sıkıntı bulaşırsa, bil ki, o zulmetler ve gamlar, hak yolunda yaptığın lâubâlilikten ve korkusuzluktan ve edepsizlikten gelmiştir. Bunun def edilmesinin çâresi bu cildin 849 numarasında bulunduğu üzere istiğfâr edip, iyi ameller yapmaktır. **Mesnevî:**

"Ne vakit ki gam görürsün, sen istiğfâr et; gam Hâlık'ın emriyle gelmiştir; iş yap!"

90. Her kim dost yolunda korkusuzluk ederse o, erlerin yol vurucusu ve nâmerdi- dir.

Beytin orjinalinde geçen "Reh-zen" yol vurucu, "nâmerd" alçak ve değer ve i'tibarı olmayan kimsedir. "Korkusuzluk"tan kasıt, Allah'ın ve Resûl'ünün emirlerine muhalefet etmek ve onların yasakladığı fiillere cür'et etmektir. "Dost yolu"ndan kasıt, şerîat ve tarîkat ve hakîkat yollarıdır.

Nitekim şerîat yolunda korkusuzluk edip zekât vermemenin yağmurun yağmamasına; ve zinâyâ cür'et etmenin, bulaşıcı hastalıklara sebep olduğu yukarıda geçti. Diğer şer'i amelleri terk etmekte de türlü türlü hem dıışsal ve hem de içsel vahim durumlar vardır.

Tarîkatte korkusuzluk, kendisi nefsinde kâmil olmadığı halde, halkı irşâda kalkmaktır. Nitekim bu gibiler hakkında âyet-i kerimede:

(Bakara, 2/44)

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“E te'murûnen nâse bil birri ve tensevne enfusekum”

"Kendi nefislerinizi unuttuğunuz halde, insanlara iyilik ve takvâ ile mi emrediyorsunuz?"

buyrulmuştur.

Ve hakikat yolunda korkusuzluk da, ilâhî hakikatleri ve sırları, ehli olmayan kimselere açmaktır. Çünkü hadîs-i şerîfte: "**Hikmeti ehlinden başkasına vermeyiniz, o hikmete zulmedersiniz**" buyrulmuştur.

Bundan dolayı bunların hepsi dalâlettir ve bu yolda hareket edenler, edeb dışına çıkan kimselerdir ki, bunlar "merdân"ın, yâni şerîat ve tarîkat ve hakikat yolunda doğru gidenlerin yolunu vurucudur.

91. Bu felek, edepten pür-nûr olmuştur; ve melek edepten pâk ve ma'sûm geldi.

"Edeb" sözlükte âdet ve kâide ve nefsin iyileştirilmesi ma'nâsıdır. Bu i'tibâr ile âdete ve ahlâk kâidelerine riâyet edenlere edîb, ve bu âdet ve kâide dışına çıkanlara edepsiz ve küstâh derler.

"Felek", Hak yolunun koyduğu kâideler çerçevesinde dönüp, bu âdet ve kâide dışına çıkmadığı için, ışık kaynağı olan güneşten ve nûr menşei olan aydan pür-nûr olur. Çünkü gezegenlerin her biri âdetlerini bozsalar, güneş sistemimizin düzeni bozulup, uzayda bir karışıklık olur; ve etrâf zulmet içinde kalır. Âdet ve kâide dışına çıkmaya ve istisnâ oluşmasına sebep olan şey ise irâde sâhibi olmaktır. Ne felekte ve ne de melekte irâde olmayıp hakîm san'atkâr tarafından konulan âdet ve kâide dışına çıkmadıkları için, edîbtirler. Bu sebeble felek pür-nûr ve melek de isyândan ve dikbaşlılıktan pâk ve ma'sûm olmuş olurlar. İnsan ise, bunların tersine olarak, irâde sâhibi olduğundan, bu irâde sebebiyle âdet ve ahlâk kâideleri dışına çıkmaya cür'et edip edepsiz ve küstâh olur.

92. Güneşin tutulması küstâhlıktan oldu; bir Azâzil cür'etten dolayı kapıdan kovuldu.

Beytin orjinalinde geçen "Küsûf"un hareket hâlinde dönüşü esnâsında ayın, güneş ile dünyâ arasından geçerken, gölgesinin, dünyânın ba'zı

noktalarına düşmesinden ibâret olduğu, astroloji ilmine vâkîf olanlarca bilinmektedir. Ayın bu vaziyeti dâimi değil, istisnâî bir haldir. Çünkü her zaman ayın dönüşünde tutulma olmaz. Bundan dolayı tutulmanın olması için felekte âdetin tersine bir vaziiyetin gerçekleşmesi îcâb eder. Bu ise ayın dönüşünde bir küstâhlıktır; ve tutulma işte bu küstâhlık sonucunda meydana gelir. Gerçi ayın dönüşünde irâdesi yok ise de, bu hâl, dönüşü esnâsında, tabîî sevk ile, onun normal dönüşünden ayrılmasıdır. Nitekim biyolojide irâdesi olmayan mâdenler ve bitkilerin tabîî âdetlerden istisnâî olarak ayrılmaları kabûl edilmiştir. Şimdi etrafta olan âdet ve kâide çerçevesinden irâdesiz çıkış, böyle bir zulmeti doğurursa, insanın ilâhî kanunlar ve ahlâk kâideleri çerçevesinden irâdesiyle çıkmasının, etrafta ve kendisinde ne gibi zulmetleri doğuracağı îzâh edilemez. Nitekim âyet-i kerimede, Rûm sûresinde:

(Rum, 30/41)

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ

“Zaharel fesâdu fîl berri vel bahri bimâ kesebet eydîn nâsi”

"İnsanların elleriyle kazandıkları şey sebebiyle, karada ve denizde fesâd ortaya çıktı"

buyrulur. "Azâzîl" İblîs'in ismidir. Küçüğün, büyüğün emrine itâat etmesi ahlak kâidelerinden iken, İblîs bu kâide dışına çıkıp, haset duygusuyla Âdem hakkında Hakk'a karşı i'tirâza cür'et etti ve bu cür'eti ve edepsizliği sebebiyle saâdet kapısından kovuldu.

Rü'yâsında buluşmak ile müjdelemiş oldukları

ilâhî tabîb ile pâdişâhın kavuşması

93. Gönlünde ve canında tuttuğu aşk gibi, elini açtı ve onu kucakladı.

Ya'ni şâh misâl âleminde sûretini gördüğü insân-ı kâmilî ve ilâhî tabîbî, cismânîyet âleminde de görünce, içinde duyduğu aşk gibi ona sarıldı ve kollarını açıp, onu kucakladı.

94. Onun elini alnını öpmeye başladı ve makâmdan ve yoldan sormaya başladı.

Ya'ni sâlik o insân-ı kâmilî bulduğu zaman, hürmetle elinden ve alnından öptü ve seyr-i sülûka âit makâmdan ve usûlden sormaya başladı.

95. Sora sora onu kalbe kadar çekti; nihâyet sabır ile bir hazîne buldum dedi.

Sâlik sorduğu seyr-i sülûk makâm ve usûlleri hakkında cevaplar aldıkça, anlaşılması güç olan birtakım mes'eleleri de sora sora o kâmilî kalbe çekti ve onun muhabbetini kalbine yerleştirdi. Ve işte nihâyet sabır ile ilâhî bilgi cevherleriyle dolu bir hazîneyi buldum dedi.

96. Dedi: Ey Hakk'ın hediyesi ve zahmetin def' edicisi; ve sabır, mutluluğun anahtarıdır sözünün ma'nâsı.

Beytin orjinalinde geçen "Harac" darlık, günah ve zahmet ve göz kamaşması ma'nâlarıdır. Burada, zahmet ve darlık ma'nâsı uygundur. "Def'" fiilden isim ma'nâsına olan mastardır, def' edici demektir.

Ya'ni, ey bana Hakk'ın hediyesi olan ilâhî tabîb ve zahmeti ve darlığı def edici! Senin vücûdun, "sabır, mutluluğun anahtarıdır" sözünün ma'nâsıdır.

97. Ey ilâhî hekîm! Senin kavuşman, her sorunun cevâbıdır. Zorluk, kıyl u kâlsiz senden hallolur.

Beytin orjinalinde geçen "Likâ" kavuşmak; "kıyl ü kâl" söz söylemek demektir.

Ya'ni, ey insân-ı kâmil! Sâlik sana kavuşmakla, her sorunun cevâbını kalbinden almış olur. Ve sâlikin ilim ve bilgideki zorluğu, söz söylemeye muhtâc olmaksızın senden hallolur. Çünkü insân-ı kâmilin alâmetlerinden birisi de, sâlikin karşılaştığı zorluklarını söz söylemeksizin onun kalbine göndererek halletmektir.

98. Gönlümüzde olan her şeyin tercümânısın; her kimin ayağı çamurda ise, elini tutucusun.

Bizim içimizde ve bâtımızda her ne varsa, sen onun tercümânı olup açığa çıkartırsın. Her kimin rûhunun ayağı çamur mesâbesinde olan bu cismâniyet âleminde saplanıp kalmış ise, onu elinden tutup çıkarırsın ve rûhâniyet âlemine götürürsün.

99. Hoş geldin, ey seçilmiş, ey râzı olunmuş olan! Eğer sen kaybolur isen, helâk gelir, sahrâ daralır.

Beytin orjinalinde geçen "Merhabâ" Arapça'da, geniş yere geldin demek olup, Türkçe'de "Hoş geldin" ta'birinin karşılığıdır. "Müctebâ" seçilmiş, "murtezâ" kendisinden râzı olunmuş. "Kazâ" burada ölüm ve helâk demektir. "Fezâ" sahrâ ma'nâsınadır.

Ya'ni, hoş geldin, ey Hak indinde seçilmiş, kullardan olan kâmil! Ey Hak kendisinden râzı olmuş olan mürşid! Eğer sen kaybolursan, beşeriyet âlemi-ne helâk gelir ve izâfî vücût sahrâsı daralır.

Bu vasıflar "zamânın kutbu"nun vasıfları olduğuna göre, sâlikin rû'yada gördüğü ilâhî hekimin kutubluk makâmında olduğu anlaşılır. Aşağıdaki beyit dahi bu ma'nâyı te'yîd eder.

100. Sen kavmin efendisisin; seni istemeyen, eğer vazgeçmezse, muhakkak helâk olur.

"Kavim" çoğul isim olup, erkek ve kadından oluşmuş cemâate denir. Çünkü ilâhî feyizler havâs ve avâma, "zamânın kutbu"nun mübârek kalbinden dağıtılır.

Ya'ni, ey insân-ı kâmil! Sen beşeriyet kitlesinin ve cem'iyetinin efendisisin; seni istemeyen, eğer seni istememekten vazgeçmezse, muhakkak ma'nevî helâke uğrar.

101. Ne zaman ki o meclis ve kerem sofrası geçti; onun elini tuttu ve hareme götürdü.

Ya'ni buluşma meclisi ve ikrâm sofrası son buldu. Sâlik, o kâmil mürşidin kerem elini tuttu; kendi hastası ve mahremi olan cüz'i aklının mâhiyetini ve hallerini arzetti.

**Pâdişâhın o tabîbi, onun hâlini görmek için,
hastanın başı ucuna götürmesi.**

102. Hastanın ve hastalığın hikâyesini okudu; ondan sonra onu hastanın önüne oturttu.

Ya'ni sâlik insân-ı kâmile, hakikat ilminde cehâlet hastalığına tutulmuş olan cüz'i aklının ve cehâletinin derecesini anlattı. Ondan sonra o kâmil bu aklının önüne oturttu ve aklına rehber yaptı..

103. Yüzünün rengini ve nabzını ve kârûreyi gördü; onun hem belirtilerini, hem sebeplerini dinledi.

"Nabız" damarın hareketi, "Kârûre" sırça ve şişe demek olup, burada içine hastanın idrârı konulan şişe ma'nâsınadır. Arabîdir; Fârisîsine "pîşyâr" derler.

"Yüzün rengi"nden kasıt, sâlikin cüz'i aklının mertebesidir. Çünkü rûhun yükselmesi akıl vâsıtasıyla olur. Bundan evvelki mübârek kırmızı beyitlerde Hz. Pîr, edepten bahis buyurdular; ve edep, aklın îcâbıdır. Bundan dolayı sâlikin edebinden aklının mertebesi ve aklının mertebesinden de seyr-i sülûkta ilerlemesi ve isti'dâdı anlaşılır. Çünkü Hak yoluna sülûk ve Hakk'a ulaşmak, her mertebedeki aklın kârı değildir. Nitekim 5. cildin 460, 461, 462 numaralı beyitlerinde şöyle buyrulur:

"Akılların mertebelerde, yerden göğe kadar olan bir farklılığını iyi bil! Bir akıl vardır ki, güneş yuvarlağı gibidir; bir akıl vardır ki, Zühre ve şihâb yıldızlarından daha aşağıdır. Bir akıl vardır ki, sarhoş kandili gibidir; bir akıl vardır ki, ateş kıvılcımı gibidir."

"Nabız"dan kasıt, sâlikin idrâkindeki intikâl ve kıvraklık sür'atinin derecesidir. "Kârûre"den kasıt, sâlikin zâhiri sözleridir ki, onda hasta olan aklının çıkardığı sağlıklı olmayan ma'nâlar mevcuttur.

Ya'ni, ilâhî hekim cüz'i aklının mertebesini ve idrâkinin kıvraklığını ve derecesini, zâhiri sözlerine bakıp gördü; ve bu cehâlet hastalığından kendisine bulaşmış olan belirtileri, sıkıntıları ve sebeblerini o sâlikden dinledi.

104. Dedi: Her ilâç ki, onlar yapmışlardır, o iyileştirmek değildir, harâp etmişlerdir.

İlâhî hekim, işi anladıktan sonra dedi ki: O zâhiri ilimlerin doktorları, bundan, bu cehâlet hastalığını gidermek için her ne öğretmiş ve kendi bilgileri çerçevesinde her ne ilâç yapmış iseler, o bu akli aydınlatmak ve iyileştirmek olmamıştır; belki büsbütün harâp etmek olmuştur.

105. İçin hallerinden habersiz idiler; iftirâ ettikleri şeyden Allâh'a sığınırım.

O âlimler ve doktorlar akılların mertebelerinin hallerinden ve isti'dâdlarından habersiz olduklarından, onun hastalığını gidermek için yaptıkları ilâçlar, aksine te'sir etti; çünkü her birisi onu bir ilme dayalı zannedip iftirâ ettiler. Ben onların iftirâ ettikleri şeyden Allah'a sığınırım.

106. Hastalığı gördü ve ona gizli açılım oldu; fakat gizledi, sultâna söylemedi.

Ya'ni o insân-ı kâmil, cüz'i aklın hastalığını gördü ve onun gizli olan mertebesi ve isti'dâdı ona açıldı; fakat bu açılımı sakladı ve sâlike, yâni sâlikin vücûdunda sultân olan rûhuna söylemedi.

107. Onun hastalığı safrâdan ve sevdâdan değil idi; her odunun kokusu dumanından belli olur.

Eski tıbbâ göre insanın vücûdunda dört çeşit karışım vardır ki, bunlar kan, balgam, safrâ ve sevdâdır. Bunlardan birisi normâl derecesinden fazla

olursa, hastalık ortaya çıkar. "Safrâ", bu dört karışımdan ödde toplanan sıvıdır. "Sevdâ" yine dört karışımdan dalakta toplanan bir maddedir. "Safrâ" fazlalığının ba'zı belirtileri şunlardır: Yüzün rengi ve gözler sararır, ağız acılaşır, dil kurur, başta çibanlar çıkar, serin havadan hoşlanır, çok susar. "Sevdâ" fazlalığının ba'zı belirtileri de şunlardır: Gözde ve cisimde kuruluk ve uykusuzluk olur. Kanın rengi kara ve yoğun olur. Tabiatta vesvese ve çok düşünce ve gam görülür.

Yeni tıpta "safrâ" kabûl edilmiş ve ilaçları yapılmıştır; fakat sevdâ hakkında bir bilgi yoktur. Çünkü yeni tıbbâ göre dalak, alyuvarların mezarıdır. Acaba dalakta bu ölü alyuvarlar fazla toplanırsa, sonucu ne olur? Bu yön doktorların inceleyeceği bir şeydir.

Burada safrâ ve sevdâdan kastın, baş döndürücü ve asabiyete sebep olan ispâtsal ve aklî ilimler olması uygun olur.

Ya'ni, bu cüz'i aklın hastalığı ispâtsal ve aklî ilimlerden değildir; bunda başka bir hastalık vardır ki, yanıp tutuşuyor. Çünkü her odunun kokusu yanmakla hemen belli olur.

108. Onun ağlamasından veyâ zaafından bildi ki, o gönlün inlemesidir. Cisim iyidir ve o gönül esîridir.

Beytin orjinalinde geçen "Za^yrî" de "yâ" mastar oluş içindir. "Zâr" ağlama ve hüzn ile yanık yanık ağlama, aciz ve gam demektir. "Nizâr" kelimesinin hafifletilmiş olarak zayıf ma'nâsına da gelir. "Giriftâr" esîr demek olup, "Giriftâr-ı dil" gönül esîri ma'nâsınadır ve âşıktan kinâyedir.

Ya'ni insân-ı kâmil, aklın ıztırâbından ve aczinden ve gamından bildi ki, onun inlemesi ve ıztırâbı, onun bâtını olan kader sırrının ve hakîkatinin gereğindendir. Bünyesi, yâni akıl durumu ve idrâki iyidir; ve fakat kendi hakîkati gereğince, nefsin ve benliğinin esîri ve âşıkıdır. Onun için insanın vücûdunda şah olan rûha değil, nefse meyleder; ve nefsin bakışı ise çokluklar âlemine olduğundan, aklı da o âleme sürükleyip götürür.

109. Âşıklık, gönül inlemesinden belli olur. Gönül hastalığı gibi bir hastalık yoktur.

۱۱۰. Âşığın hastalığı, hastalıklardan ayırdır. Âşk Hakk'ın sırlarının usturlâbıdır.

"Usturlâb" ve "üsturlâb" (اسطرلاب) bir dâirenin dörtte biri şeklinde bir âlettir ki, bununla astronomi bilginleri güneşin yüksekliğini ve alçaklığını anlarlar. Bu kelime Yunancadır; terâzi ma'nâsına olan "ustur" ile, güneş ma'nâsına olan "lâb"dan oluşmuştur; güneş terâzisi demek olur.

Ya'ni cisimde zaaf ve ıztırâb eserleri oluşturduğu için, doktorlar âşığı, cisim hastası zannedip türlü türlü ilâçlar verirler; fakat hiçbirinin faydâsı olmaz. Bundan dolayı âşığın hastalığı, başka hastalıklara benzemez. Âşk öyle bir şeydir ki, onunla Hakk'ın sırlarının kokusu duyulur. Şu halde usturlâb ile güneşin halleri bilindiği gibi, aşk ile de Hakk'ın sırları bilinir. Nitekim 10 numaralı beyitte aşka dâir ba'zı izâhlar geçti.

۱۱۱. Âşıklık gerek bu taraftan ve gerek o taraftan olsun, sonuçta bizim için o tarafa rehberdir.

Beytin orijinalinde geçen "Ser" baş ma'nâsına geldiği gibi, diğer ma'nâları da vardır. Burada baş ve taraf ma'nâları uygundur.

Âşk, tek bir hakîkatten ibâret olup kâinatı ihâta etmiştir. Parçalara ayrılamaz ve kısımlara taksîm olunamaz. Fakat bu bir olan hakîkat, muhtelif mertebelere göre, muhtelif tavırlarda açığa çıkar. Rûhlarda açığa çıkışı başka, mâdenlerde ve bitkilerde ve hayvanda açığa çıkışı başka ve insanda açığa çıkışı ise bambaşkadır. İnsan latîf ve kesîfi ve sûret ve ma'nâyı ve bütün mertebeleri toplayıcı olduğu için, onda aşk tavırlarının hepsi tecellî edicidir. Fakat aşkın kemâli, sûretsiz olan mutlak olan Zât hakkındaki aşktır; ve bu aşk, sıfatlardan ve isimlerden Zât'a geçerek olup, asla sükûn bulmaz. Bu aşkın alt derecesi mutlak olan Zât'ın isimlerinin ve sıfatlarının görünme yerleri olan, âlemin güzel sûretlerine alâkalı olan aşktır. Bu alâka da iki sebeple ortaya çıkar; birisi sûret güzelliği, diğeri sûret güzelliğidir. Güzeli sûrete olan aşk, sûret sâhibinin fenâsına ya'ni yok olmasına kadar devâm eder. Güzeli sûrete olan iffetli aşk ise, görüşmelerin sıklığıyla söner. Bu anlatılan aşk tavırları, ancak insana mahsûstur,

hayvanlarda bulunmaz. Nefsânî şehvetler sebebiyle bir sûrete olan cezbenme ve aşk ise, hayvânî aşktır; ve bu aşk, insan ile hayvan arasında ortaktır. Mevlânâ Celâleddin (k.s.) buyurur: Rubâî:

"Eğer aşk Âdem neslinin kemâli olmasa idi, aşkın şân ve şöhreti cihânda noksan olurdu. Ve eğer aşk nefsin şehvetinden ibâret olsa idi; eşek ve öküz, âşıklar defterinin başında olurdu."

Sûretten münezzeh olan âleme âşık olmak hakkında Hz. Pîr efendimiz **Fîhi Mâ Fih**'lerinin on birinci bölümünde şöyle buyururlar:

"Birtakım kimselerin, "Niteliksiz ve keyfiyyetsiz olan ve mahal ve mekânı ve sûreti bulunmayan eşsiz âlem ile âşık evliyâlar nasıl aşk-bâzlık ederler ve ondan nasıl yardım ve kuvvet alırlar ve etkilenirler?" demelerine şaşarım. Sonuçta, gece ve gündüz, kendileri de bu hâl içindedir. Bunu söyleyen kimse bir şahsa muhabbet eder ve ondan yardım alır. Sonuçta bu yardımı onun lütuf ve ihsanından ve ilim ve zikrinden ve onun sevincinden ve gamından alır. Oysa bunların hepsi âlemde mekânsızdır; ve o şahıs an-be-an bu mânâlardan yardım alır ve etkilenir de kendisine acâip gelmez. Böyle iken "Mekânsız âleme nasıl âşık oluyorlar ve ondan nasıl yardım umuyorlar ve onunla nasıl aşk-bazlık ediyorlar?" diye şaşırırlar, diyerek devâm ediyor..."

Şimdi, bu beyt-i şerifte aşkın insana mahsûs olan tavırlarına işâret buyrulmuş ve nefsânî şehvet ile olan hayvânî aşk hâriç bırakılmıştır. Çünkü aşkın bu türü, insanı ulvî âleme değil, süflî âleme çeker ve hayvânî şehvetlerden soyutlanmış olarak insanda gözüken güzelliğe olan aşkın, sonunda Hakk aşkına dönüştüğünün evliyâ menkıbelerinde örnekleri çoktur. Bu ma'nâyı Hz. Pîr **Divan-i Kebir**'lerinde şu beyitler ile beyân buyururlar:

"Gâzî, onda ta'lîm ederek üstâd olsun da, harpte kılıç kullanabilsin diye başlangıçta kendi oğlanının eline tahta kılıç verir. Bir aşk ki, insana olur, tahta kılıç o olur. Aşk belâsı sonuna geldiği zaman, o Rahmân'ın aşkı ile olur. Nitekim Züleyhâ'nın aşkı senelerce ilk olarak Yûsuf üzerine geldi; onun aşkı, Hak aşkı oldu; Yûsuf'a arkasını çevirdi."

Bu ön bilgi anlaşıldıktan sonra, beyt-i şerifin özeti şöyle olur: "Aşk ister mecâzî tarafından olsun, ister benzersizlik âlemi tarafından olsun; yâni Hakk'ın sıfatları ve isimleri tarafından olsun, sonuçta bizim için Rabb'in Zât'ına rehberdir."

112. Âşkın şerh ve beyânı için her ne söylesem, ne zaman ki aşka gelirim, ondan utanırım.

Ya'ni bir zevk ve vicdânî bir hâl olan aşkın zâtını kendi nefsimde gördüğüm zaman, bu vicdânî zevkten evvel, aşkın ta'rifine dâir söylediğim sözlerden utanırım; çünkü bu söylediğim sözler ile aşk zevkini anlatamamış olduğumu anlarım. Nitekim Hazret bir beyitlerinde şöyle buyururlar: Beyit:

"Birisi, âşıklık nedir? diye sordu. Benim gibi ol ki, bilesin dedim."

113. Gerçi dilin tefsîri âşikâr etme kılıcıdır; fakat dilsiz olan aşk daha açıktır.

"Tefsîr" gizli olan şeyi, meydana çıkarmak ve kelimenin ma'nâsını beyân etmek demektir. Ya'ni dil ile aşkın hallerini beyân etmekle, gerçi aşkın vasıfları ve halleri meydana çıkar; fakat dili olup söz söylemeyen aşkın zâtı ve kendisi daha açıktır; ve kendi zâtını kendisi gösterir.

114. Ne zaman ki kalem yazmakta acele etti; aşka gelince kâlem kendi kendine çatladı.

Ya'ni, aşkın halleri söz ile anlatılamadığı gibi, kalem ile de yazılamadı; kâlem yazmaktan âciz kaldı.

115. Akıl onun şerhinde eşek gibi çamurda yattı. Aşkın ve âşıklığın şerhini, yine aşk söyledi.

Beytin orjinalinde geçen "Har der-gil behuft" ya'ni, "eşek çamurda yattı" ta'biri, âciz kalmaktan kinâyedir. Ya'ni, söylemek ve yazmak aklın te'siri altındadır. Oysa akıl, aşkın şerh ve beyânında âcizdir. Bundan dolayı vicdânî bir zevkten ibâret olan aşkın ne olduğu, âşık olmadıkça anlaşılamaz. Aşkı ve âşıklığı ancak yine aşkın kendisi anlatabilir.

116. Güneşin delîli güneş geldi; eğer sana delîl lâzım ise, ondan yüz çevirme.

Örneğin, karanlık bir mağarada sun'î ışık içinde büyümüş ve yaşamış bir adama, güneşin vücûdu ve vasıfları hakkında ne kadar delîl getirilip anlatılmaya çalışılsa, lâyıkiyle anlatmak mümkün olmaz. Ona güneşi göstermek

lâzımdır. Çünkü güneşin zâtı, zâtına delîldir. Eğer delîl lâzım ise, güneşin zâtından yüz çevirme. Aşk da böyledir; aşkın delîli, yine kendisidir. Ve aynı şekilde mutlak Zât da böyledir. Mutlak Zât'ın delîli yine kendi zâtıdır.

117. Eğer gölge ondan bir nişân verirse, güneş her an bir can nûru verir.

Ya'ni, eğer gölge güneşin varlığından bir alâmet verir ve güneşin varlığına delîl olur ise de, bu delîl, delâlet olanın özelliğinden uzaktır. Çünkü delîl olan gölgenin delâlet ettiği güneş, her an bir hayat nûru ve hayat feyzi verir. Bunun gibi, gölge mesâbesinde olan cismânî sûretlerden kaynaklanan mecâzî aşk da, gerçi aşkın varlığından alâmet verir ise de, güneş mesâbesinde olan Hakk'ın Zât'ına olan aşk gibi değildir; çünkü bu aşk rûha nûr verir.

118. Gölge sana gece masalı gibi uyku getirir; ne zaman ki güneş doğar, ay yarılr.

Beytin orjinalinde geçen "Semer" zaman geçirmek için gece söylenen masallar ve hikâyeler demektir. Ya'ni, gölge mesâbesinde olan cismânî sûretlerin aşkı, sana gaflet uykusu getirir; fakat bu mecâzî aşk belâsı son dereceye gelip, hakîki aşka dönüşerek, bu hakîki aşk güneşi doğunca, aya benzeyen o cismânî sûretler yarılr ve bakıştan kalkar. Çünkü ay güneşten ışık aldığı gibi, bu cismânî sûretler de, Hakk'ın Zât'ının aşkı güneşinden ışıklanır; ve insânî rûh dahi bu hakîki aşktan nûr alır.

119. Muhakkak cihânda güneş gibi bir garîb yoktur. Can güneşi dâimidir, onun dünkü günü yoktur.

Bu kesâfet âlemi olan dünyâda, can güneşi gibi bir garîb yoktur; elementler içinde hapis kalmıştır. Bu kesâfet ve elementler âlemi ve sûrette görünen güneş fânidir; zamâna, akşama ve sabaha tâbi'dir. Fakat rûh güneşinin dünkü günü ve yarını ve zamânı yoktur, o dâimidir.

Birinci mısra'da "garîb olan güneş"ten kastın, sûrette görünen güneş olması da muhtemeldir; ve güneşin garîbliği, onun vücûdunun fert ve tek olmasıyladır. Nitekim aşağıdaki beyitte izâh buyrulur.

120. Gerçi güneş hâriçte tektir; onun benzerini tasvîr etmek dahi mümkün-dür.

His gözüyle görülen sûretteki güneş, bizim sistemimiz içinde gerçi ferttir

ve tektir. Hattâ onun benzerini tablolar üzerinde tasvîr etmek ve resmini yapmak dahi mümkündür.

121. Esîrden hâriç olan can güneşinin, zihinde ve hâriçte benzeri yoktur.

"Esîr" ölçülmesi ve daraltılması mümkün olmayan ve sonsuz olan uzayı dolduran ince bir akışkandır ki, tabîat âlimleri, cüz'i akıllarıyla yaptıkları araştırmalarda, ancak bu esîr teoremine kadar çıkabilirler. Nitekim bunlardan Ernst Haeckel bir konferansında şöyle diyor: "İlk önceleri sonsuz olan uzay içinde elastikî, dâima değişken ve sayılması mümkün olmayan gizli, ya'ni görünmez parçalardan oluşan, aynı cinsten olan ve kendi arasında maddenin atomları serpili olan esîrden başka hiçbir şey mevcût değil idi. Hattâ belki bu atomlar da, yine esîrin yoğunlaşmış titreşen parçalarından ibâret bulunuyorlar idi. Bir zaman oldu ki, bu ilkel atomlar belirli miktarda bir araya toplandılar ve bizim madde dediğimiz tabîatin ma'cûnunu teşkil ettiler.

Kant'ın ve Laplace'ın "parlak bulut" teoremine göre, dönmeye başlayan kürelerin hepsi bu ilkel ve titreşen buluttan, bu bahsettiğimiz ma'cûndan ayrılmıştır. Bizim güneşimiz işte bu milyonlarca kürelerden biridir ki, merkezden dışarıya doğru atan bir kuvvetin ya'ni merkezkaç kuvvetinin te'siri altında, kendisinden kopan gezegenleriyle birlikte güneş sisteminin teşkil eder..diye devâm ediyor..."

Bu tabîat âlimlerine burada sorulacak şeyler vardır:

Bu esîr cevherini sonsuz uzaya dolduran kimdir?

Ve aynı şekilde kendi arasında maddenin atomlarını serpen kimdir?

Bu cevherin parçalarını titreşime ve harekete getiren kimdir?

Çünkü fizik bilimi kânûnunca bir cevherin harekete gelmesi için elbette bir sebep ve bir hareket ettirici lâzımdır; bu kimdir? Esîrin titreşen parçaları sonsuz uzayın içinde tamâmen yoğunlaşmıyor da, niçin uzayın şurasında, burasında muntazam sistemler oluşturacak şekilde yoğunlaşıyor ve olgunlaşma tam bir intizâm altında bir silsile ta'kip ediyor. Bu akılsız ilkel atomlar nasıl belirli miktarda ve muntazam şekilde bir araya toplandılar?

İşte tabîat âlimleri bu sorulara cevap veremezler de, derler ki: "Bu soruların cevapları bizi ilgilendirmez." Garîptir ki, kendilerinde mevcût olan idrâk, tabîat âlemlerindeki bilinmeyenleri bulmaya ve anlamaya ilgi göstermiş iken, onun üstünde olan bu bahsettiğimiz bilinmeyenlere, yine

aynı idrâklerinin kendilerini ilgilendirmemesinin hiçbir anlamı yoktur.

İşte bu beyt-i şerifte Hz. Mevlânâ, esîrin üstünde ve hareket ettiricisi olan "küllî rûh"a işâret buyururlar. Ya'ni esîrden hâriç ve onun üstünde olan can güneşinin, cüz'i akıl ile bilinmesi ve tasavvur edilmesi mümkün değildir. Çünkü gerek zihinde ve hayâl âleminde ve gerek kesâfet ve maddiyyât âleminde o "küllî rûh"un benzeri yoktur.

122. Onun zâtının tasavvura sığması nerededir? Tâ ki tasavvurda O'nun benzeri zâhir olsun.

Ya'ni, âyet-i kerîmede:

(İsrâ, 17/85)

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

“kulir rûhu min emri rabbî”

“Ey Resul'um de ki, rûh Rabb'imin emrindendir”

buyrulmasına göre "küllî rûh" ilâhi bir emr ve iştir. Bundan dolayı halk edilmişler ve kesâf âleminden olmadığı için, zihinde ve hayâlde sığacağı bir yer yoktur. Zihnî ve hayâlî bir sûreti olmayınca da, onun benzerini tasavvur etmek mümkün değildir.

Beytin orijinalinde geçen "Günc" güncâyış ve sığış demektir.

123. Ne zaman ki Şemseddîn'in rûyunun sözü erişti, dördüncü göğün güneşi başını içeriye çekti.

"Rûy" zât ve hakikat ma'nasınadır. Ya'ni, biz can güneşinden bahsettigimiz için, ne zaman ki söz "şems ya'ni güneş" işâretiyle, Şemseddîn Tebrîzî hazretlerinin zâtına ve hakikatine erişti, dünyâmızdan i'tibâren dördüncü felekte "Merkür, Venüs ve Mars ve Güneş" yörüngesi etrâfında dönen sûretteki güneş, başını içeriye çekti, ya'ni battı ve utandı. Çünkü sûretteki güneş cisimlerin hayvânî rûhlarına hayat ve feyz verir. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin güneş gibi olan zâtı ve hakikatî ise insânî rûha feyz verir.

Sipehsâlâr Menkıbeleri'nde beyân olunduğu üzere, Şems-i Tebrîzî hazretleri, Hz. Mevlânâ'nın mürşidi değil, sohbet ashâbındandır. Nitekim Hz. Pîr

açıkça buyururlar:

"Hz. Şems benim hem pîrim ve hem mürîdimdir; ve hem derdim ve hem ilâcımdır; bu sözü açık söyledim ki, benim şemsim ya'ni güneşim ve efendimdir."

Bundan dolayı Hz. Pîr, Şems-i Tebrîzî hazretlerinin sohbetinden istifâde buyurdıkları gibi, Şems-i Tebrîzî hazretleri de, Hz. Mevlânâ'nın sohbetinden istifâde edici olmuştur.

124. Mâdemki onun adı geldi, onun ni'metlerinden bir remzi şerh etmek îcâb etti.

125. Bu ân cân eteğimi çekti; Yûsuf'un gömleğinin kokusunu bulmuştur.

Beytin orjinalinde geçen "Nefes" dem ve ân ma'nasınadır. "Cân"dan kasıt, bu **Mesnevî-i Şerîf** yüksek isimlerine ithâf olunan Hüsâmeddîn Çelebi hazretleridir."Yûsuf"dan kasıt Şems-i Tebrîzî hazretleridir. "Gömlek"ten kasıt, onların mübârek sîretleri ve halleridir.

Ya'ni Cenâb-ı Hüsâmeddîn, Hz. Şems'in sözünü işittiği anda, biraz burada dur diye eteğimi çekti. Çünkü Ya'kûb (a.s.), Yûsuf (a.s.)ın gömleğinin kokusunu duyduğu gibi, o da Hz. Şems'in sîretini ve hallerini hatırladı.

126. Dedi ki: Senelerce olan sohbet hakkı için, o güzel hallerden bir hâli açık söyle.

127. Tâ ki, yer ve gök gülsün, akıl ve rûh ve göz yüzlerce kadar olsun.

Yer ve gök, ya'ni zâhirim ve bâtınım gülücü ve mutlu olsun; ve zâhir ile bâtını birbirlerine bağlayan akıl ve rûh ve göz, ya'ni görüş, artıp yüz misli fazla olsun.

128. Bana teklîf etme; çünkü ben fenâdayım; benim anlayışlarım dondu, bundan dolayı ben medihleri sayamam.

Sûfi terimlerinde "fenâ" kulun mülk ve melekût âlemini hissetmemesidir ki, bu hâl de, Bârî'nin azametinde ve Hakk'ın müşâhedesinde gark olmaktır.

Ya'ni, bana Hz. Şems'in hallerinden ve sözlerinden bahsetmeyi teklîf etme; çünkü muhakkak ben Hakk'ın zâtında fâniyim ve yok olmuşum. Benim düşüncelerim ve anlayışlarım dondu; bundan dolayı bundan dolayı Hz. Şems'in medhini sayıp dökmeye kâdir degilim.

129. Her bir şey ki, onu ayıktan başkası söyledi, tekellüf etse, yahut tasallüf etse lââyık olmaz.

"Tekellüf" normâlden ve lüzûmundan fazla çalışarak bir şey yapmak; "tasallüf" öğünmek ve kibirden dolayı kendi zarâfet ve rüş ve zekâsını, hakikat mertebesinde fazla medh ve iddiâ etmek demektir.

Ya'ni, ayık olmayan kimse, söylediği şeyi fazla gayretle söylemeye çalışsa, veyâhut halk tarafından methedilmek için, kendi zekâsını ve zerâfetini, haddinden fazla göstermeye çabalasa lââyık olmaz; çünkü ayık olmadığı için sözlerinde tekellüfe ve tasallüfe kâdir olamaz.

130. Ben yâri olmayan o yârin şerhini nasıl söylerim ki, bir damarım ayık değildir.

Ben yâri ve eşi olmayan ve benim yârim ve eşim bulunan o Hz. Şems'in hallerinin ve sözlerinin şerhini nasıl söyleyebilirim ki, vücûdumda bir damarım bile ayık değildir.

131. Bu hicrânın ve bu gam ve kederin şerhini, başka bir vakte kadar, şimdi bırak!

Beytin orjinalinde geçen "Hûn-ı ciğer" gam ve kederden kinâyedir. **(Bahâr-ı Acem.)** Ya'ni, bu Hz. Şems'in ayrılığının ve bu ayrılıktan doğan gam ve kederin şerhini, şimdi söyleyebilecek bir halde degilim; bunları başka bir vakte bırak!

132. Dedi: Beni doyur; çünkü muhakkak ben açım ve acele et ki vakit, keskin bir kılıçtır.

Çelebi Hüsâmeddîn hazretleri dedi ki: Benim rûhum ilâhî hakikatlere ve bilgilere pek acıkmıştır; bundan dolayı Hz. Şems'in Hak bilgisinin ayn'ı olan halleriyle ve sözleriyle beni doyur; ve bunları söylemekte acele et;

çünkü vakit çabuk geçer ve ömürleri keskin kılıç gibi kesip kısaltır; belki başka vakte yetişmek mümkün olmaz.

133. Ey arkadaş! Sûfî vaktin oğlu olur, Yarın demek yolun şartından değildir.

Sûfî hakkında hakikat ehlinin çok sözleri vardır; özeti budur ki: Sûfî kalbini gayrıdan saklayan ve Hak'tan başka mevcûd bilmeyen ve ilâhî ahlâk ile ahlâklanmış olan kimsedir. Sûfî, ya makâm sâhibi olur veyâ hâl sâhibi olur. Makâm sâhibi, dinleyenlerin isti'dâdlarını ve çevresinin hallerinin ve şartlarını gözeterek söz söyler. Hâl sâhibi ise, sözlerinde dinleyenin isti'dâdı ve çevresinin halleri ve şartları ile ilgilenmez. Makâm sâhibine "vaktin babası" ve hâl sâhibine "vaktin oğlu" derler. Makâm sâhibi, hâl sâhibi olan sûfîlerden daha yüksektir.

Bu beyitlerden anlaşılır ki, Hz. Pîr, bu **Mesnevî-i Şerîf**'in 1.cildini söylerken Çelebi Hüsâmeddîn hazretleri, hâl sâhibi ve vaktin oğlu imiş; Hz. Pîr efendimiz ise, makâm sâhibi ve vaktin babası olduklarından, onların isti'dâdlarını dikkâte alarak, Hz. Şems'in ma'rifetlerini ve hakikatlerini "başka vakit" ta'bîriyle, onların yükselmeleri zamanına ertelediler.

Ya'ni Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri, kendi mertebelerinden Hz. Pîr'e hitâben dedi ki: Ey arkadaş! Sûfî vaktin oğlu olur; bundan dolayı hâlin îcâbına tâbî' bulunur; yarın demek ve Hz. Şems'in hallerinin şerhini başka vakte bırakmak sûfînin yolu değildir.

134. Sen ise, acabâ sûfî biri değil misin? Elde var olana, veresiyeden yokluk gelir.

Beytin orjinalinde geçen "Nüsyê" veresiye demektir. Ya'ni, ey sûfîlerin imâmı olan muhterem pîrim! Acaba sen sûfî değil misin? Bu sözleri başka vakte bırakıyorsun. Oysa bir kimse, elinde mevcûd olan malı veresiye verecek olursa ve bedelini almayı ertelerse, o elindeki mal yok olur ve eline de bir şey girmez.

135. Ona dedim: Yârin sırrının örtülmüş olması daha hoştur; sen ancak hikâyenin zımnına kulak tut!

"Zımn" bir şeyin içi ve bîatını ma'nâsınadır. Ya'ni makâm sâhibi olup,

dinleyenin isti'dâdını ve çevrenin hallerini ve şartlarını dikkâte alan Hz. Pîr buyururlar ki: Ben Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerine cevâben dedim: Yârin sırrının açıkça söylenmeyip, örtülmüş olması daha iyidir. Sen hikâyenin iç yüzüne rûhunun kulağını tut ve bizim hikâyelerimizdeki sözlerimizin altında kapalı olan ince nükteleri keşfetmeye çalış.

136. O, daha hoş olur ki, dilberlerin sırrı, başkalarının sözü içinde söylenmiş olsun.

Hakk'ın dilberleri olan insân-ı kâmillerin sırrını bu **Mesnevî-i Şerîf**'te, birtakım hikâyelerle altında anlatmak ve ehillerine bu şekilde açmak daha iyi bir usûl olur. Çünkü akılların ve idrâklerin mertebeleri bir değildir. Yanlış anlayanlar fitneye ve dalâlete düşerler. Zâhir ehli varsın bizim hikâyelerimizin zâhirlerinde saplanıp kalsınlar; ve idrâk ve isti'dâd ehli ise onların bâtınlarına geçebilsinler.

Hz. Mevlânâ niçin bu hakikatleri açıkça söylemedi de, böyle birtakım hikâyeler ve ince nükteler altında sakladı diyenler zamanımızda da vardır. Bu ve aşağıda gelecek olan beyitler onların cevâbıdır.

137. Dedi: Ey fazîletler sâhibi, beni reddetme; açık ve çıplak ve saklayıp esirgemeksizin söyle!

Beytin orijinalinde geçen "Gulûl" hıyânet etmek, demektir. Burada esirgeyip, saklamaktan kinâyedir.

Ya'ni Çelebi Hüsâmeddîn hazretleri dedi: Ey fazîletler sâhibi olan pîrim! Benim arzumu ve niyâzımı reddetme; o hakikatleri ve bilgileri açık ve kısa, elbîselerinden soyunmuş olarak ve saklayıp esirgemeksizin, olduğu gibi söyle!

138. Perdeyi kaldır ve çıplak söyle; çünkü ben dilber ile, gömleğiyle berâber yatmam.

Beytin orijinalinde geçen "Sanem" put demektir; burada ma'sûktan ve dilberden kinâyedir. Ya'ni, hikâyelerdeki ince nükte perdelerini kaldır ve o ilâhî hakikatleri ve bilgileri hikâye elbiselerinden soyunmuş olarak söyle! Çünkü o ilâhî bilgiler benim dilberim ve ma'sûkumdur; ben ise ma'sûkum

ve dilberim ile gömleği ve elbisesi ile yatmam. Şem'î'den beyit:

Cennet elbisesi olursa yırtayım çekeyim

Vuslat ânında bana perde olur gömleğim.

139. Dedim: Eğer o zâhir de üryân olursa, ne sen kalırsın, ne kenârın, ne ortan kalır.

Ya'ni Şems-i Tebrîzî hazretleri, mutlak birlik sırrına nâil olmuştur; eğer bu sır hikâye elbiselerinden soyunmuş olarak, apaçık bir şekilde gözüktürse, bakışında senin senliğin kalmaz; ve senin kenârın ve etrâfın olan taayyünler âlemi de ortadan kalkar ve senin rûhun ile cisminin arasında bağlayıcı olan aklın da gider.

140. İsteyeceğini iste; fakat ölçüyü de iste! Bir saman çöpü dağa tâkat getiremez.

Ya'ni, isteyeceğin şeyi, ölçü ile iste ve isti'dâdına uygun olan miktarda iste! Çünkü bir saman çöpü gibi zayıf olan bir isti'dâd, dağ gibi olan vahdet-i vücûd ya'ni vücûdun birliği sırrına tahammül edemez. Çünkü Hak Teâlâ hakîmdir; herşeyi lâıyk olduğu mahalle koyar ve her hak sâhibine hakkını verir. Bu beyt-i şerîfte, Rahmân sûresinde olan:

(Rahman, 55/8)

أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ

"Ellâ tatgav fîl mîzân"

"Mîzanda haddi aşmayınız"

emrine işâret buyrulur.

141. Bir güneş ki ondan bu âlem aydınlandı, eğer biraz artarak gelse, hep yandı.

Örneğin güneş, uzaklık perdesi sebebiyle âlemi nurlandırmakla berâber yakıp mahvetmez. Güneş gibi olan ahad Zât dahi, taayyün perdeleri sebebiyle izâfî vücûtlar âlemini nûrlandırır. Eğer bu taayyün sûretleri perdesi kalkarsa, izâfî vücûtlar âlemi mahvolur; o zaman sen de kalmazsın.

Sûretteli güneş nasıl ki biraz daha yaklaştığı zaman cihânı yakıp mahvederse, hakikat güneşi de, perde arkasından çıkıp gözüdürse, O'nun kendi varlığından başka hiçbir varlık kalmaz.

142. Fitne ve kavgaya ve kan dökücülük isteme; bundan fazlasını Şems-i Tebrîzî'den söyleme!

Birlik sırrını apaçık söylemek, halk arasında dalâlet fitnesine ve zâhir âlimleri ile hakikat ehli arasında kavgaya ve mücâdeleye ve hattâ kan dökücülüğe sebep olur. Nitekim Hallâc-ı Mansûr hazretleri bu sırrı keşfedince, bu halk onun kanını döktüler;ve Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretleri **Fusûsu'l-Hikem**'lerini sâdık bir rü'yâda aldığı Peygamberimizin emri üzerine, bu vahdet-i vücûd sırrını apaçık söylediği için, zâhir âlimleri kâfirliğine kadar cür'et ettiler ve günümüzde dahi inkâr edenler çoktur. Fakat Hz. Mevlânâ bu birlik sırrının birçok inceliklerini, hikâyeye elbiseleri altında beyân buyurdıkları halde, halk bu hikâyelerin iç yüzüne vâkıf olamadıklarından, **Mesnevî-i Şerîf, Fusûsu'l-Hikem**'e olan hoş görüsüz-lüklerden kurtulmuştur. Hz. Pîr'den beyit:

"İşâret söyleyici olan Mansûr, halk tarafından dâr ağacına geldi. Benim sırlarımın sertliğinden ve şiddetinden dolayı, beni Hallâc dâr ağacına asar."

İşte bu sakıncaya istinâden Hz. Pîr, Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerine, bundan daha fazla Şems-i Tebrîzî hazretlerinden ve onun sırlarından bahsetmemeyi tavsiye buyururlar.

143. Bunun sonu yoktur; baş taraftan bahset; git, yine bu hikâyenin tamamını söyle!

Ya'ni Hz. Şems'in sırları hakkındaki sözlerin sonu yoktur, çünkü birlik sırları biter ve tükenir şey değildir; bundan dolayı baş taraftan bahsedelim ve dönüp yine bu hikâyenin tamâmını söyleyelim.

Câriyeciğin hastalığını anlamak için,

o velînin pâdişâhdan yalnız bırakılmalarını istemesi

"Kenîz" câriye, devâmındaki "kâf" küçültme içindir. "Kenîzek" câriyecik demek olur. "Talebîden" Arapça "taleb" kelimesinden oluşmuş yapma bir mastardır, "istemek" ma'nâsınadır. "Cihet" kelimesi Farsça'da "için" demektir.

144. Dedi: Ey şâh! Boşalt evi! Uzaklaştır hem akrabâyı ve hem bigâneyi!

Beytin orjinalinde geçen "Hâne"den kasıt, sâlikin kalbi. "Halvet" yalnızlık ve tenhâlık demek olup, burada bütün hâtıralardan soyutlanmaya işârettir. "Hıyş" akraba demek olup, burada rûhânî olan övülmüş hâtırlara; ve "bîgâne" yabancı demek olup, nefsânî olan kötülenmiş hâtıralara işârettir.

Ya'ni, ilâhî hekim ve kâmil mürşid, sâlike dedi ki: "Kalbini huzûrumda bütün hâtıralardan soyutlayıp, boşalt; bu hâtıraların iyisini ve kötüsünü uzaklaştır.

145. Ev altında kimse dinlemesin, tâ ki câriyeden birtakım şeyler sorayım.

Beytin orjinalinde geçen "Dihlîz" ev ile kapı arası ma'nasınadır, ev altı demek olur. Bundan kasıt, ortak his, hayâl, vehim, meydana getirici hayâl ve hâfıza kuvvetlerinden ibâret olan bâtınî duyulardır. Ya'ni senin cisim evinin dehlîzi mesâbesinde olan bâtınî duyulardan hiçbirisi faaliyet hâlinde olmasın. Kendini ölü gibi bana teslîm et; tâ ki senin bu cüz'i aklından birtakım şeyler sorayım.

146. Ev boşaltıldı ve kalmadı bir dolaşan; başka kimse kalmadı tabîbten ve hastadan.

Beytin orjinalinde geçen "Deyyâr" dâirin pekiştirme kipidir, dönüp dolaşan demektir. Ya'ni sâlikin kalp evi hâtıralardan boşaldı; böylece ilâhî hekim ile, sâlikin cüz'i aklı karşı karşıya kaldı.

147. Yavaşça ve yumuşakça dedi: Neresidir senin şehrin? Çünkü ayırır ilâcı her bir şehir ehlinin.

Bu ve aşağıdaki beyitlerde insân-ı kâmil tarafından sâlikin akıl ve idrâkinin mertebesi ve isti'dâdı ve hakikatleri idrâk için bâtınındaki usturlâbı ve akıl ve nefsinin en çok ilgi gösterdiği şeyin araştırıldığına işâret buyrulur.

148. O şehirde kimin vardır yakınlık yönünden; akrabâlığın ve bağlılığın ne sebepten?

Ya'ni, kâmil mürşid, sâlike nâzikçe bir şekilde şehrini ya'ni, aklının ilimlerden hangi ilimde şöhret aldığını sordu. Çünkü herhangi bir ilimde ilerlemiş ve onu hakikat zannedip o ilim ile sınırlanmış olan aklın aydınlanmasının usûlü ve ilâcı başka olur. Ve yine sordu ki, o ilimde sen kime ve hangi üstâda bağlısın, ona yakınlığın ve bağlılığın ne şey sebebiyledir? Ya'ni seni nefsinin gurûru ve benliği mi ilim öğrenmeye sevk etti? Çünkü insân-ı kâmil sâlikin aklının ve ilminin mâhiyetini ve mertebesini anlamak ister; ve bilinmektedir ki rûhun yükselmesi akıl vâsıtasıyladır.

Bundan önceki mübârek kırmızı başlıklı beyitlerde Hz. Pîr, edepten bahis buyurdular; ve edeb aklın îcâbıdır. Bundan dolayı sâlikin o beyitten, aklının mertebesi ve aklının mertebesinden de seyr-i sülûkta yükselmeye isti'dâdı anlaşılır. Çünkü Hak yoluna sülûk ve Hakk'a ve hakîkate ulaşmak, her mertebedeki aklın kârı değildir. Nitekim 5. cildin 460, 461, 462 numaralı beyitlerinde şöyle buyrulmuştur:

"Akıllar için mertebelerde yerden göğe kadar olan bu farklılığı iyi bil. Bir akıl vardır ki, güneş yuvarlığı gibidir; bir akıl vardır ki, Zühre ve şihâb yıldızlarından daha aşağıdır. Bir akıl vardır ki, sarhoş kandili gibidir; bir akıl vardır ki, bir ateş kıvılcımı gibidir."

149. Elini onun nabzı üzerine koydu ve bir bir feleğin cevrenden de sordu.

Ya'ni araştırma elini sâlikin idrâkinin nabzına koydu; feleğin cevrenden ve hayâtındaki geçirdiği hallerden de sordu.

150. Ayağına diken battığı zaman bir kimsenin, ayağını üstüne koyar dizinin.

İnsân-ı kâmil, o sâlikin bânîndaki ıztırâbı ve hastalığı anlamak için, bu soruları sordu. Örneğin bir kimsenin ayağına diken batsa, ayağını ilk önce dizinin üstüne koyar.

Beytin orjinalinde geçen "Cehed" sıçramak ma'nâsına olan "cesten" mastarının geniş zaman fiilidir; burada, batmaktan kinâyedir. Ba'zı nüshâlarda batmak ma'nâsına olan "halîden" mastarının geniş zaman fiili olan "haled" vardır.

151. *Ve arar onun başını iğne ucu ile ve eğer bulamaz ise, ıslatır onu dudağı ile.*

Ya'ni diken batan ayağını dizinin üstüne koyduktan sonra, iğnenin ucu ile de, o dikenin başını arar; ve eğer bulamaz ise, o diken batan yeri dudağı ile ıslatır.

Beytin orjinalinde geçen "Vez" "ve ez" demek olup, burada "ez", "ile" ma'nâsınadır. Birinci "ser" "uç" ve ikinci "ser" "baş" ma'nâsınadır.

152. *Böyle güç bulunursa, ayakta olan diken; Açık cevap ver! Nasıl olur gönülde olan diken?*

Beytin orjinalindeki "Düşvâr-yâb" birleşik sıfattır, "güç bulucu" demek olur. "Vâ" kelimesinin çeşitli ma'nâsı vardır; birisi de açık demektir. "Vâ-dâden" açık vermek demek olur.

Ya'ni, ayaktaki maddi bir diken bulmak böyle güç olursa, kalbe batan ma'nevî diken bulmak ne kadar zor olur; ve bu zorluğun cevâbını da, eğer mümkün olursa, sen açık olarak ver!

153. *Eğer gönül dikenini her bir soysuz göre idi, bir kimsenin üzerinde ne vakit gamların eli olur idi?*

Beytin orjinalindeki "Has" burada kendini beğenen ve ma'nâ âleminde soysuz ve alçak mertebede olan kimseden kinâyedir. "Gamân", gamın çoğuludur. Elif ve nûn harfleri ile yapılan çoğulluk, her ne kadar rûh sâhibi olanlara âit ise de, Farsça'da ba'zen bu edât bu kâideye ters olarak rûh sâhibi olmayanların hakkında da kullanılır.

Ya'ni, ma'nâ âleminde mertebesi alçak olan her bir kimse, gönül dikenini

olan kötü sıfatları görmüş olsa idi, her bir kimsenin kalbine gamların eli erişemez idi. Örneğin alçak gönüllülük makbûl bir sıfattır; fakat çok mütevâzî kimseler vardır ki, görünüşte bu alçak gönüllülük ile halkın gözünde i'tibâr kazanmak ve yükselmek isterler. Oysa bu alçak gönüllülüğün altında kötü ahlâk olan kibir ve kendini beğenmişlik gizlidir. Eğer bir kimse onun bu alçak gönüllüğüne değer vermese veyâ hakâret bakışıyla baksa, üzülop, kalbi gamlanır.

154. Bir kimse eşeğin kuyruğu altına bir diken koyar; eşek onun def'ini bilmez, sıçrar.

155. Sıçrar ve o diken batar daha kuvvetli; bir akıllı lâzımdır ki koparsın dikenini.

156. Eşek dikenini def' etmek için, yanmaktan ve acıdan, çifte attı; her yerini yaraladı.

Bu beyitlerde eşek ve diken örneği ile, gaflet ehlinin hâli tasvîr buyrulur. Çünkü gaflet ehli kalbe azâp veren nefsin kötü sıfatlarını bilip ve bulup def' edemez; çırpınır durur ve birtakım tedbîrlere mürâcaat eder. Bu tedbîrler ise bilakis onun gamlarını ve ıztırâblarını arttırır. Bundan dolayı bir gönül tabîbi olan insân-ı kâmil lâzımdır ki, onun kalbinden bu nefsânî sıfatları çıkarsın.

157. O diken toplayıcı olan hekîm üstâd idi. El vururdu, yer yer sınar idi.

Beytin orjinalindeki "Hâr-çîn" toplamak ve devşirmek ma'nâsına olan "çîden" mastarının 2.şahsa (sen) emir olan "çîn" ile "hâr" dan oluşmuş, birleşik sıfattır. "Âzmûden" sınamak, denemek, imtihân etmek demektir.

Ya'ni, o ma'nevî dikenleri toplayıcı olan hekîm ve insân-ı kâmil, bu husûsta üstâd ve mahâretli idi. O dikenini bulmak için araştırma elini o sâlikin yer yer sıfatları üzerine vurur ve sınar ve tecrübe eder idi.

158. O câriyeden, hikâye yollu dostlarının hâlini dahi sorar idi.

Ya'ni, ilâhî hekîm, maksâdını sezdirmeksizin sâdece bir karşılıklı konuşma zemîni teşkil etmek ve bir başından geçenlerin beyânı türünden olmak üzere câriyeden, sevdiği dostlarının hâlini dahi sorar idi.

159. O, makâmından ve efendilerinden ve hemşehrîlerinden hikâyeleri, hekîme açık söyler idi.

Beytin orjinalindeki "Tâş" ortaklık edâtıdır. İsimlerin sonuna geldiği zaman, berâberlik ma'nâsını ifâde eder. "Şehr-tâş" hemşehri ve bir-şehirli demek olur.

Ya'ni, câriye o hekîmin hastalığını iyileştireceğine kanâat getirdiği için, ondan hiçbir hâlini ve başından geçeni saklamayıp, apaçık bir şekilde kendi makâmından ve efendilerinden ve hemşehrîlerinden haber verir idi.

160. Kulağını onun hikâye söylemesi tarafına tutardı; aklını da nabzına ve onun hareketine tutardı.

Ya'ni o kâmil mürşid, zâhirini sâlikin zâhirine ve bâtınını da sâlikin bâtınına çevirip, onun ma'nevî hastalıklarını tetkîk ederdi.

161. Tâ ki kimin isminden sıçrayıcı olursa nabzı, cihânda o olur onun cânının arzûsu.

Çünkü gam ve mutluluk gibi insanın bâtınına te'sir eden haller, onun zâhiri olan cisminde de eserlerini gösterir ve nabzının normal seyrinde giden atışlarını da değiştirir.

Eskiden doktorlukta "nabız ilmi" varmış. Doktor, hastaya hastalığını söyletmeksizin nabzının atışından hastalığı anlarmış. Bu gibi doktorlara yetişenler, onların hâlini bize naklediyorlar. Şimdiki doktorlukta nabız ilminden pek az bir bilgi kalmıştır. Bu doktorların Hindistan'da mevcûd olduğunu söylüyorlar.

162. Kendi dostlarını ve şehirlerini saydı; söyledi ondan sonra başka şehir adını.

Ankaravî'de birinci mısra'da "şehr-i o râ" yazılıdır. Bu şekilde câriyenin dostlarını ve şehrini söyleyen ilâhî hekîm olur. Fakat Hind nüshalarında "şehr-i hod râ" yazılıdır; bu şekilde de bunları söyleyen câriye olur ki, ma'nânın gelişine göre bu nüsha daha uygun görünür.

163. Dedi: Ne zaman ki kendi şehrinden çıktın; hangi şehir de çok bulundun?

Câriye, sâlikin cüz'i aklı olarak düşünüldüğüne göre, "sâlikin kendi şehri"nden kastın, ilim şu'belerinden en fazla istî'dâdlı olup, muhabbet ettiği ilim olması uygun olur.

Ya'ni, kendine meslek edindiğin ilim şu'besinden başka, hangi ilim şu'besinde çok meşgûl oldun.

164. Bir şehrin adını söyledi ve ondan da geçti; yüzünün rengi ve nabzı değişmedi.

Bir ilim şu'besinin adını söyledi ve geçiverdi. Ona muhabbet göstermediği için, bundan ayrılığından dolayı idrâkinde bir değişiklik oluşmadı.

165. Efendilerini ve hemşehrîlerini, onların mekânından ve tuz ve ekmekten bir bir açık söyledi.

"Ekmek ve tuz" ta'biri, berâberce bir sofrada yiyip içmekten ve münâsebette bulunmaktan kinâyedir. O cüz'i akıl, o ilim şu'besindeki üstâdlarını ve ders arkadaşlarını ve onların ikâmet ettikleri yeri ve onlar ile olan münâsebetleri açık bir şekilde söyledi.

166. Şehir şehir ve hâne hâne etti hikâye; onun ne damarı kımıldadı ve ne yüzü döndü sarıya.

Ya'ni sâlik bu ayrıntıları verdiği halde, onlardan ayrılmış, olmasından dolayı, kendisinde hiçbir üzüntü eseri gözükmeydi.

167. Şeker gibi olan Semerkand'dan soruncaya kadardı, onun zararsız hâli üzere nabızı.

"Semerkand"dan kasıt, vücût ve benlik şehridir ki, bu şehir cüz'i akıl indinde şeker gibi tatlıdır; ve bu şehirde her an akla, türlü türlü cismânî zevkleri yaldızlayıp gösteren nefis kuyumcusu ikâmet etmektedir. Ve akıl, bu nefis kuyumcusunun âşıkıdır.

Ârifin biri nefsi şöyle tanımlar: "Nefse bir sûret verilse şekli şudur: Başı kibir, gözü kendini beğenmişlik, ağzı haset, lisânı yalan ve gıybet, kulağı unutkanlık, göğsü düşmanlık ve kin, karnı şehvet ve iftirâ, elleri hainlik ve hırsızlık, ayaklaı emel, kalbi gaflet ve rûhu küfürdür."

Nefsin kuyumcuya benzetilmesi; **"İnsanların en yalancısı kuyumcudur"** hadîs-i şerîfine dayanmaktadır.

Ya'ni sâlikin hali vücût ve benlik şehriden soruncaya kadar, hiç değişmedi.

168. Nabız hareket etti, kızardı ve sarardı yüzü; Semerkandlı kuyumcudan ferd oldu çünkü.

Beytin orjinalinde geçen "Zer-ger" kuyumcu demektir. Ya'ni ne zaman ki bu şehirden bahs olundu, o şehirde ikâmet etmekte olan nefse olan aşkından dolayı, sâlikin aklında ve idrâkinde bir değişiklik oluştu; çünkü rûh sultânının huzûrunda nefis kuyumcusundan ayrıldı.

169. O hekîm ne zaman ki hastadan anladı bu sırrı, açık buldu o dert ve belânın aslını.

O hekîm ne zaman ki nefsin aşk ve muhabbetine tutulmuş olan cüz'i akıldan bu sırrı anladı ve bu yüzden uğradığı dert ve belânın aslını açıkça buldu; çünkü sâlikin ilim türleri şehirlerinde tahsîl zahmetini tercih etmesi, hep nefesine olan muhabbetinden dolayı idi ve hep meşhur olma ve benlik aşkıdan idi.

170. Dedi: Geçit mahallinde onun mahallesi hangisidir? Dedi: Köprü başında ve Gâtfer mahallesidir.

Îlâhî hekîm, câriyeye dedi: Geçit mahallinde, o kuyumcunun mahallesi hangi mahalledir? Câriye cevâben dedi: Köprü başında ve Gâtfer mahalle-

sidir."Köprü"den kasıt, cismâniyet âlemidir ki, nefis bu cisim âleminin devamlılığına bağlıdır; ve cismâniyet âlemi ise, rûhun bu cismâniyet âlemine gelmezden evvel bulunduğu birinci misâl âlemi ile, bu cismâniyet âleminden ayrıldıktan sonraki ikinci misal âlemi, ya'ni berzah arasında bir köprüdür. "Gâtfer" ile, emmâre nefis mertebesine işâret buyrulmuş olması uygun olur; çünkü sâlikin nefsi, bu cismâniyet âleminde ilk olarak bu mertebede bulunur.

171. Dedi: Senin hastalığın nedir bildim; hemen senin iyileşmen için sihirler göstereceğim.

"Sihir" kelimesinin çeşitli ma'nâları vardır; burada hârikalar göstermek demektir.

Ya'ni insân-ı kâmil sâlike dedi: Senin hastalığının mâhiyetini teşhîs ettim ve senin bu hastalıktan kurtulman husûsunda acele hârikalar göstereceğim. Çünkü insân-ı kâmilin hizmeti sâlikin nefsinin öldürüp, onu "**Ölmezden evvel ölünüz**" hadîs-i şerîfi gereğince, nefsânî sıfatlarından kurtarmak ve rûhâniyet mertebesine yükseltmektir.

172. Sevin ve rahat ve emîn ol ki, sana yağmurun çimene yaptığını yapacağım.

Beytin orjinalindeki "Îmin" "âmin" kelimesinin vezne uydurmak için uzatarak okunmuşudur, emin olan demektir. Ya'ni hekîm dedi ki: Beni bulduğun için sevin ve kalben rahat ve korkudan ve sıkıntıdan emîn ol; çünkü yağmur nasıl çimenliği yemyeşil yaparsa, ben de seni nefsinin sıkıntılarından kurtarıp, rûhunun sıfatlarıyla latîf ve güzel bir hâle getireceğim.

173. Sen gam yeme; ben senin gamını yok ederim; Ben sana yüz babadan daha şefkât ediciyim.

174. Her ne kadar pâdişâh senden bunu çok araştırır ise de; sakın sakın bu sırrı söyleme kimseye.

Bu beyt-i şerîfte sâlikin seyr-i sülûktaki hallerini yabancılara ifşâ etmemesine işâret buyrulur.

175. Mezarı gönül olduğu vakit senin sırrının, pek çabuk hâsıl olur senin o murâdın.

176. Peygamber, her kim sırrı gizledi ise, çift oldu buyurdu, çabuk kendi murâdı ile.

Bu beyt-i şerifte: "Kim ki sırrını sakladı, onun işi hâsıl oldu" hadis-i şenfine işâret buyrulur.

177. Ne zaman ki tohum yerde gizli olur, onun sırrı bostanın tâzeliği olur.

Beytin orjinalindeki "Ser-sebz" tâze, genç, ikbâlli ve tâlihli ma'nasınadır. Ya'ni tohum yere gömülüp bakışlardan gizli kaldığı zaman, onun içi açılıp, yemyeşil bir halde çıkar ve bostanın tâzeliği ve körpeliği olur. Bu beyt-i şerîf sır saklamanın misâlidir.

178. Altın ve gümüş eğer olmasa idiler gizli, ma'den altında ne vakit terbiye bulurlar idi?

Beytin orjinalindeki "Kân" ma'deni filizler çıkarılan kaynaktır. Ya'ni altın ve gümüş, toprak altında gizli olup, kendi ma'denlerinin altında terbiye olunup, altınlık ve gümüşlük mertebesini bulurlar. Bu beyt-i şerîf de sır saklamanın diğer bir misâlidir.

179. O hekîmin vaadleri ve lütufları, korkudan emîn etti o hastayı.

180. Hakîkî olan vaadleri gönül, kabûl edici olur; mecâzî olan vaadler, elem tutucu olur.

Beytin orjinalindeki "Tâse" elem demektir. Ya'ni doğru vaadlere kalp inanır ve onları kabûl eder; mecâzî ve yalan vaadlerden kalp süpheye düşer ve elem peydâ olur.

181. Akıcı hazînedir, kerem ehlinin vaadi; rûhun eleme oldu, ehil olmaya-nın vaadi.

Beytin orjinalindeki "Revân" birinci mısra'da "reften" veyâ "revîden"

mastarlarından benzetme sıfatı olup, akıcı ve gidici demektir. "Genc-i revân" kıymeti akıcı olan hazîne demek olur. "Revân" ikinci mısra'da, "konuşan nefis" ve "izâfî rûh" ma'nasınadır. Ya'ni kerem ehlinin vaadi, doğru olduğu için hükmü geçerli ve akıcı olan bir hazînedir. Ve kerem ehli olmayanın vaadi ise, yalan olduğu için, rûha ağırlık ve sıkıntı verir ve kalp onun vaadinden soğukluk duyar.

**Velinin, câriyenin hastalığını anlaması ve câriyenin
elemi ve hastalığını pâdişâh huzûrunda arz etmesi.**

182. Bundan sonra şâha azm etti; şâhi ondan az biraz haberdâr etti.

Beytin orjinalindeki "Şemme" Arapçada, az bir şey ve mutlak koku ma'nasınadır. Ya'ni ilâhî hekîm câriyenin hastalığını teşhîs ettikten sonra, sâlikin rûh sultânına yöneldi ve onun rûhunu o hastalıktan biraz haberdâr etti.

183. Dedi: Bu dert için, tedbîr o olur ki, hâzır getirelim o merdi.

İlâhî hekîm dedi: Bu hastanın iyi olması için alınacak tedbîr budur ki, o kuyumcu adamı huzûra getirelim. Emmâre nefis, Hak yolu sâliklerinden pek çoğunu maglûp ettiğinden, "merd" ta'bîriyle onun kahramanlığına ve kuvvetine ve cismânî zevklere meyilli olan bu merdin, rûh sultânı tarafına çekilmesine işâret buyrulur.

184. O uzak şehirden kuyumcu olan adamı çağır; altın ve hil'at ile ona ver gurûr.

"Uzak şehir"den kasıt, vücûd ve benlik şehridir. "Hil'at" pâdişâhın ve vezirlerin ve büyüklerin eski zamanlarda ba'zı kimselere ikrâm için giydirdikleri kıymetli elbiselerdir.

Ya'ni, ey rûh sultânı! O varlık ve benlik şehriden, kuyumcu mesâbesinde olan o merdi çağır; ve altın ve hil'at ile, ya'ni haz ve benlik elbiseleri göstererek onu aldat!

İyi bilinsin ki, emmâre nefis aslâ Hak yoluna seyr-i sülûk etmeye yaklaşmaz; eğer yaklaşırsa, onda bir benlik hazzı duyduğu için yaklaşır. Çünkü kâmil mürşidlerin, halk tarafından hürmet ve i'tibâr gördüklerini görür ve kendisinin de bu yoldan o makâma ulaştığını hayâl ederek, kendisi için bir varlık ve benlik zevki duyar. Oysa o yola girdikten ve kâmil mürşîdin eline geçtikten sonra, kendisinin öldürüleceğini bilmez.

185. Hekîmden bunu işittiği vakit sultân, kabûl etti onun nasîhatını gönülden ve candan.

Ne zaman ki sâlikin rûh sultânı, kâmil mürşîdin bu tedbîrini dinledi; onun nasîhatını bütün samimiyetiyle kabûl etti ve mürşîdine teslîmiyet gösterdi.

Pâdişâhın, kuyumcuyu getirmek için

Semer kand'a elçiler göndermesi.

186. Bundan dolayı o tarafa hâzıklar ve kâfîler ve çok adûl olan bir iki elçi gönderdi.

"Hâzık" zekî ve mâhir ve ârif ve iş bilici ma'nâsınadır. "Kâfî" bir işte başkasına gerek duymayan ve işi tamam gören kimse demektir. "Udûl" âdilîn çoğuludur. Bu "iki elçi"den kasıt, rûhun ilim ve düşünce sıfatları olur ki, bahsedilen sıfatlar bu iki sıfatın özellikleridir ve bu iki sıfat nefsi Hak yoluna çekmek için aldatmaya kaadirdirler.

187. O iki bey, şâhların şâhından müjdecî olarak, o kuyumcunun önüne, Semer kand'a kadar geldiler.

188. Dediler ki: Ey ma'rifeti kâmil olan üstâd! Şehirlerde senden gözükmür sıfat.

"Vasfın şehirlerde gözükmesi"nden kasıt budur ki, emmâre veyâ levvâme nefis sâhibi olan âlimler, kendi fazîletlerini ve benliklerini âleme göstermek için ilim şu'belerinin şehirlerinde eserler yazarlar; ve neticede ilmin ün ve

şöhreti bu nefsin benliği yüzünden olur. Nitekim **Fîhi Mâ Fîh**'in yirmi beşinci bölümünde şöyle, buyrulur: "Dikkat et ki, Kur'ân için onar onar ve sekizer sekizer ve dörder dörder cilt tefsirler yapmışlardır; maksatları kendi fazîletlerini göstermektir. **Keşşaf**'da Zemahşerî kendilerini göstermek için bu kadar nahiv ve lûgat incelikleri ile, fasîh ibâreler kullanmışlardır,....."

189. İşte falan şâh kuyumculuk için, seni seçti; çünkü sen pek büyüksün.

Bu sözler, rûhun ilim ve düşünce sıfatlarının nefsi, rûhun huzûruna götürmek için ayartmalarıdır.

190. İşte al bu hil'atı ve gümüşü ve altını; geldiğinde de olursun hâsı ve arkadaşı.

Ya'ni bu haz ve benlik hil'atını ve reislik altın ve gümüşünü al, rûh sultânının huzûruna geldiğin vakitte de, onun husûsi yakını ve arkadaşı olursun. Nitekim "sâfiye" makâmına geldiği vakit, nefis rûh'ın ayn'ı olur.

191. Merd, çok malı ve hil'atı gördü, aldı; şehrinden ve evlâdından ayrıldı.

Beytin orjinalindeki "Gurre" mastardır, aldanmak ma'nasınadır. Ya'ni merd olan nefis, bu tabîatının meylettigi şeyi ve reislik hil'atını gördü; kendi şehri olan cismâniyet âleminde ve kendisinin evlâdı olan sıfatlardan ayrıldı.

192. Adam sevinçle yola geldi; habersizdi ki o şâh, onun cânına kast etti.

Nefis kuyumcusu reislik muhabbeti ve sevinci ile yola çıktı; fakat şâhın onun canına kastedeceğinden hiç haberi yok idi. Çünkü kâmil mürşîd nefsi öldürüp ve rûhun câriyesi olan cüz'i aklı, ona olan aşkıdan kurtarıp, rûha yâr eder.

193. Arap atına bindi ve sevinerek sürdü; kendi kanının pahâsını hil'at gördü.

Beytin orjinalindeki "Esb-i tâzî" Arap atı ma'nâsınadır. Reislik hil'ati ve halk üzerinde tasarrufa sebep olan altın ve gümüş gibi halleri görünce, nefis rûh sultânı tarafına acele koştu; kendi ölümünün diyeti olan bunları, ikrâm anladı.

194. Ey kendi ayağı ile kötü kazâya kadar, yüz rızâ ile sefere gitmiş olan kimse!

Ya'ni, ey nefsin hırsından dolayı, kendi ayağı ve irâdesi ile, zâhirde fenâ görünen ilâhî kazâ tarafına râzı olarak sefere gitmiş olan kimse!

Bu ve aşağıdaki beyt-i şerîfler, beşerin genel hâlini beyânen Pîr'in irşâdıdır.

Bilinsin bir "kazâ" ve bir de "makzî" vardır. Kazâ, Hakk'ın küllî icmâlî hükmüdür; buna râzı olmak lâzımdır; ve makzî, bu kesâfet âleminde beşer fertlerinin, o ilâhî kazâya bağlı olan irâdesiyle zuhûr eden kötü hallerdir ki, "kötü kaza" ta'bîriyle bu makzîye işâret buyrulur. Hz. Pîr, bu iki hâle, 3. cildin 1365 numarasına isâbet eden şu:

"Ben küfre o yönden râzıyım ki ilâhî kazâdır; bizim çekişmemiz ve fenâlığımız olması yönünden râzı değilim."

Beytinde işâret buyurmuşlardır. Daha fazla ayrıntı bu beytin şerhindedir.

195. Onun hayâlinde izzet ve mal ve büyüklük vardır. Azrâil, git evet götürürsün dedi.

Ya'ni kendi rızâsı ile kötü kazâ tarafına sefere giden o kimse, izzet bulmak ve mal kazanmak ve mevkî sâhibi ve büyük olmak hayâlindedir. Oysa Azrâil (a.s.), ona: Haydi bakalım git; evet, şimdi istediğin emellerine ulaşırısın, der. Bu âlemde bu hâlin birçok örnekleri görülmüştür. Örneğin tâcirin birisi malını bir gemiye doldurup sefere çıkar; ve bunları satıp, şöyle ve böyle yapacağım hayâllerinde bulunur; başına ne geleceğini bilemez. Sefer esnâsında gemi batar; mallar mahvolur ve kendisi de boğulur.

196. Ne zaman ki o garîb olan merd, yoldan erişti; tabîb onu şâhın huzûruna getirdi.

Ya'ni kâmil mürşîd, nefis kuyumcusunu, işte senin câriyen olan cüz'i akıl buna âşıktır diyerek, rûh sultânının huzûruna getirdi.

197. Güzel mumun, başı üzerinde yanması için, onu nâz ile şâhların şâhı tarafına götürdüler.

Beytin orjinalindeki "Tırâz" birkaç ma'nâya gelir, burada yakışıklı ve nâzik ve güzel ma'nâsıdır. "Şem'-i tırâz" güzel mum demek olur. Bundan kasıt, karanlıkta olan nefse rûhun feyz nûrudur. Ya'ni sâlikin nefsin, feyz nûrunun onun başı üzerinde parlaması için nâz ve ikrâm ile rûh sultânının huzûruna götürdüler.

198. Şâh onu gördü; birçok hürmet etti. Altın hazînesini ona teslim etti.

Rûh sultânı, "Nefis senin binek hayvanındır; ona nezâket ile muamele et!" hadîs-i şerîfi gereğince birçok hürmetlerde bulunmakla berâber, altın gibi olan kendi sıfatlarının hazînesini, bu sıfatlardan kendisine uygun gördüklerini almak üzere, ona teslim etti.

199. Sonra hekîm ona dedi: Ey büyük sultân! O câriyeyi, bu efendiye ver!

Ya'ni ilâhî hekîm olan kâmil mürşîd, sâlikin rûhuna dedi: Ey cisim memleketinin büyük sultânı! O cüz'i akıl câriyesini, bu nefis kuyumcusuna ver.

Ya'ni, cüz'i akıl ilk olarak şerîat hükümleri çerçevesinde nefsin hazırlarıyla meşgûl olsun; çünkü cüz'i akıl, rûhun Hakk'a olan aşkını inkâr edici olduğu için, bu husûsta rûha yâr olamaz. O nefis tarafına cezbelenmiştir. Nitekim bu cildin 2012, 2013, 2014 numaralarına isâbet eden beyitlerde şöyle buyrulur:

"Cüz'i akıl her ne kadar, sır sâhibi görünür ise de, ilâhî aşkı inkâr edicidir. Zekîdir ve âlimdir; fakat yok değildir. Mülk "lâ ya'ni yok" olmadıkça Ehrimen'dir. O söz ile fiil ile bizim yârimiz olur. Hâl hükmüne geldiğin vakit "lâ ya'ni yok" olur."

200. *Tâ ki câriye ona kavuşmakla iyi olsun; onun kavuşma suyu, o ateşi defetsin.*

Tâ ki cüz'i akıl, şerîat hükümleri çerçevesinde nefsin gereklerine tâbî olmakla, hoş olsun, Hak yoluna seyr-i sülûktan ürkmesin ve nefisden hazzını alsın.

201. *Şâh o ay yüzlüyü ona bağışladı; o her iki sohbet isteyiciyi eş etti.*

Ya'ni rûh, aklını nefsine ve nefsinin de aklına döndürdü. O her iki sohbet isteyen ve âşık ve ma'sûku birbirine eş yaptı. Hikâyenin zâhirine bakarak kuyumcunun, câriyeyi daha önce satmış olması yönüyle onun sohbetini isteyici olmaması gerekir; çünkü bir âşık ma'sûkundan kendi irâdesiyle ayrılmak istemez. Fakat hikâyenin bâtınına bakıldığında akıl nefsin ve nefis de aklın tâlibi olduğundan, her ikisi birbirinin sohbetini isteyicidir.

202. *Altı ay süre ile, murâd sürdüler. Nihâyet o kız tamâmı ile sıhhate geldi.*

"Altı ay"dan kasıt, nefsin altı mertebedeki yükselmesine işârettir ki, bunlar da emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye ve merziyyedir; bunların üstü olan sâfiye nefis, rûhiyyet mertebesinde fânî olduğu için, nefsin mertebesinden hariç olur.

Ya'ni akıl, nefsin altı mertebesinde o nefse arkadaş oldu; nihâyet o akıl câriyesi, nefsin her mertebesinde aldığı hazdan dolayı, ıztırâbdan kurtulup sıhhat buldu.

203. *Ondan sonra onun için şerbet yaptı; içtiği zamandan beri kızın önünde erimekte idi.*

Ondan sonra kâmil mürşîd, o nefis için hakîki birlik ve Hak ma'rifeti şerbetini yaptı. Nefis bu şerbeti içtiği zamandan beri erimeye ve varlığından geçmeye başladı.

204. Ne zaman ki hastalıktan dolayı onun güzelliği kalmadı, kızın canı, onun vebâlinde kalmadı.

"Vebâl" zarar ve ziyân ve hoş görülmeyen şey demektir. (Ahterî)

Ne zaman ki vehmî olan nefsin akıl bakışındaki güzelliği ve varlığı kalmadı, aklın cânı ve hakîkati o nefsin zarar ve ziyânından kurtuldu.

205. Ne zaman ki çirkin ve fenâ ve yüzü sarı oldu, azar azar onun kalbinde soğudu.

206. Birtakım aşklar ki bir renk için olur; aşk olmaz, sonuçta bir ayıp olur.

Beytin orjinalindeki "Neng" ayıp ve âr ve hasret ve pişmanlık ma'nâlarıdır.

Bu beyt-i şerifte bilimin bir hakîkatine de işâret buyrulur. Bilinmektedir ki, güneşin ışığı yedi renkten oluşmuştur ve eşyânın kendilerine mahsus hiçbir rengi yoktur. Ancak sâhip oldukları özellik vâsıtasıyla ışığın herhangi bir rengini emerek, diğer renklerini almaz. Örneğin bir kumaşın mavi görünmesi, kendisinin veyâhut boyasını teşkil eden maddelerin, ışığın yedi renginden altısını göstermeyerek, yalnız mavisini almasındandır. Bundan dolayı eşyâya renk veren şeyler, onların maddelerinin husûsi halleri ve isti'dâdlarıdır.

Şimdi bir kimse renginden dolayı bir çiçeği sevse, zaman geçtikçe o çiçeğin maddelerindeki o rengi almak kâbiliyyeti gidip, solar ve âşık, ben buna mı âşık olmuşum diye kendisini ayıplar. İşte bunun gibi eşyânın güzellikleri de, Hakk'ın güzelliği olan sıfatlarının kabûlüne, o şeylerin isti'dâdları olmasındandır; ve bu güzellikler onlarda geçicidir. Ne zaman ki bu geçici ve emânet olan güzellikler, zaman geçerek cismin bozulması yüzünden, gider, bundan dolayı bu geçici ve emânet renklerden ve güzelliklerden dolayı olan aşklar sonuçta ayıp ve hasret ve pişmanlık olur, aşk olmaz. Aşkın çeşitleri hakkında 111 numaralı beyitte izâhlar vardır.

207. Ne olaydı o, baştanbaşa ayıp olaydı da; onun üzerine o kötü hüküm olmayaydı.

Beytin orjinalindeki "Kâşki" dilek edâtıdır, "Ne olaydı" demektir. "Dâverî" hüküm ve hükûmet; "bed-dâverî" kötü hüküm ve kötü kazâ

demek olur ki; bundan kasıt da makzî ya'ni kazâ olunan haldir. Kazâ ve makzî 194 numaralı beyitte izah edildi.

Ya'ni, ne olaydı o kuyumcuda böyle bir geçici ve emânet güzellik olmaya idi de, câriyeyi bu geçici güzellik aşkından kurtarmak için, şerbet içirip öldürmek gibi, o kuyumcu aleyhinde kötü bir hüküm olmaya idi. Ya'ni aklın bakışında nefsin güzelliğine olan aşk, onu rûh tarafına meyilden ve ilâhî aşktan ayırdığı için hakikat ehli indinde, onun ilâhî ma'rifetler şerbeti ile öldürülmesi gerekli olmuştur.

Bu hüküm nefse göre, kötü bir hükümdür; çünkü nefis ölümden nefret eder ve kendi benliği çerçevesinde yaşamak ister; fakat ind-i ilâhîde nefsin öldürülmesi hakkında olan hüküm güzeldir ve hikmetin ayn'ıdır. Nitekim hadîs-i şerifte "**Ölmezden evvel ölünüz**" buyrulmuştur.

208. Onun gözünden kan koştı ırmak gibi; onun yüzü, canının düşmanı geldi.

Beytin orjinalindeki "Devîden" koşmak ve seğirtmek ma'nâsına olup, Farsçada canlı ve cansızlar hakkında kullanılır.

Ya'ni, kuyumcunun gözünden ırmak gibi kanlı yaşlar koştı ve hücum etti. Onun yüzündeki geçici güzellik, canının düşmanı oldu.

209. Kendi kanadı, tavus kuşunun düşmanı geldi. Ey kimse, ne çok şâhı öldürmüştür onun ferri.

"Ferr" şan, haşmet, azamet ve fazîlet, ziynet, parlaklık ma'nâlarıdır. Hz. Pîr tarafından irşâd için buyrulur ki, tavus kuşunun kanadının letâfeti ve güzelliği, kendisinin düşmanı oldu. Çünkü onun kanatlarını yolup süs yapmak için kendisini öldürürler; ve aynı şekilde târihte de görülür ki, birçok pâdişâhlar, şan ve haşmetleri yüzünden düşmanların hücumuna ma'rûz kalıp öldürülmüşlerdir.

210. Dedi: Ben o ceylânım ki, göbeğimden dolayı, bu avcı döktü benim sâf olan kanımı.

Beytin orjinalindeki "Nâf" göbek demek olup, burada ceylânların yedikleri güzel kokulu otlardan ve çiçeklerden, göbeklerinde biriken misk ma'nâsıdır; ve ona "misk göbeği" derler.

Ya'ni kuyumcu ölürken bile kibir ve benlikten ve öğünmekten vazgeçmeyip dedi: Ben o ceylânım ki, bu avcı benim sâf ve güzel olan kanımı misk göbeğimden dolayı döktü. Çünkü nefis, kibir ve benlik göstermekten ve öğünmekten aslâ vazgeçmez. Onun hakîkati bu sıfatları gerektirir.

211. Ey! Ben o sahrâ tilkisiyim ki, pusudan postu için onun başını kestiler.

Nefis kuyumcusu yine öğünüp dedi ki: Ben o göreceli vücûd sahrâsının türlü türlü hileler yapan tilkisiyim ki beni pusuya düşürüp, postum için başımı kestiler.

212. Ey! O bir filim ki, filcinin darbesi, kemik için döktü kanımı.

Fil ihtiyarlayıp, artık işe yaramaz bir hâle gelince, fil muhafızı olan filciler, zehirli bir ma'cûn yapıp file yedirirler; fil düşüp ölür; onun kıymetli olan dişlerini alırlar.

Bu beyt-i şerîfte nefis, file benzetilmiştir. Ya'ni nefis kuyumcusu yine öğünerek dedi ki: hey...! Ben, dişlerini almak için filcilerin öldürdükleri file benzerim.

213. O kimse ki beni, benden aşağı olan için öldürmüştür ki, bilmez ki benim kanım uyumaz.

Bu beyt-i şerîfte de nefsin kibirlenmesine ve gurûruna işâret buyrulur. Çünkü nefis kuyumcusu aklı ve rûhu ve insân-ı kâmilî kendisinden aşağı görmüştür. Ya'ni kuyumcu kibirlenmek yönünden dedi: O kimse ki, ya'ni rûh sultânı veyâ ilâhî hakîm beni, kadir ve kıymetçe benden daha aşağı olan cüz'î akıl câriyesi için öldürmüştür; bilmez ki benim kanım uyumaz; ya'ni muhakkak benim öldürülmemin cezâsını görür.

İkinci mısırânın, olumsuzluk sorusu şeklinde tercüme olunması da mümkündür. Ya'ni "bilmez mi ki benim kanım uyumaz," demek olur.

214. Bugün bana ise, yarın da onadır; benim gibi kimsenin kanı ne vakit böyle kayıptır?

Beytin orjinalinde geçen "Kes" kadir ve i'tibâr sâhibi olan kimse demek olup nâkesin zıttıdır. Ya'ni bu ölmek ve fânî olmak bugün bana ise, yarın da beni öldüren kimseyedir; ancak onun boynunda beni öldürmenin vebâli kalmıştır. Bundan dolayı benim gibi kadir ve i'tibâr sâhibi olan bir kimsenin kanı ne vakit böyle kayıp olup gider?

215. Gerçi duvar, bırakır uzun gölge; o gölge yine onun tarafına dönmede.

Örneğin duvar uzun bir gölge bırakır; fakat o gölge sonunda yine duvar tarafına döner. Bunun gibi, duvar mesâbesinde olan beşer şahsından çıkıp, gölge mesâbesinde olan iyi ve kötü fiillerin, iyi ve kötü netîceleri, yine o şahıs tarafına döner. Nitekim âyet-i kerîmede:

(Fussilet, 41/46)

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

“Men amile sâlihan fe li nefsihî ve men esâe fe aleyhâ”

"Kim ki iyi amel istedi, nefsinin lehinedir; ve kim ki fenâlık yaptı, nefsinin aleyhinedir"

buyrulur.

216. Bu cihân dağdır ve bizim işimiz bağırmaktır. Bağırmaların sesi, bizim tarafımıza gelir.

Ya'ni bu dünya bir dağa benzer ve bizim fiillerimiz de, o dağa karşı bağırmak gibidir. Örneğin bir kimse dağa karşı "Efendim!" diye bağırrsa, dağdan "Efendim!" diye o sesin yankısı gelir; ve eğer farzedelim "Eşek!" diye bağırrsa, dağdan da "Eşek!" yankısı gelir.

217. Bunu söyledi; derhal toprak altına gitti; o câriye aşktan ve hastalıktan temizlendi.

Ya'ni nefis kuyumcusu, hâl lisânı ile bu sözleri söyledi ve öldü; ve derhal sâlikin topraktan mahlûk olan cisminde gömüldü ve artık sâlikin vücûdunda hükmü kalmadı. Çünkü nefis, sûretteki ölüme kadar sâlikde devam eder; ancak seyr-i sülûk netîcesinde, ma'nevî ölüm ile ölüp, sâlikin cisminde gömülü kalır. Bundan dolayı rûhun câriyesi olan cüz'i akıl da, çirkinliği bakışında sâbit olan nefsin aşkıdan ve onun sıfatına müptelâ olmak hastalığından temizlendi.

218. Çünkü ölmüşlerin aşkı dâimi değildir; çünkü ölmüş, bizim tarafımıza gelici değildir.

219. Dirinin aşkı canda ve gözde; her bir dem, olur goncadan daha tâze.

220. O dirinin aşkını tercih et ki, o dâimidir; çünkü sana câna can katıcı olan şaraptan sâkîdir.

(Rahman, 55/26, 27)

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

“Kullu men aleyhâ fân / Ve yebkâ vechu rabbike zûl celâli vel ikrâm”

"Sûret âleminde olan her şey fânîdir ve ancak Celâl ve ikrâm sâhibi olan senin Rabb'inin vechi ve Zât'ı dâimidir"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

221. Onun aşkını tercih et ki, bütün nebîler, işi gücü O'nun aşkıdan buldular.

222. “Bizim için o şâha ruhsat yoktur” deme! İş güç değildir kerîmler ile.

Ya'ni, dünyâ dediğimiz şey, sonsuz uzay içinde bir zerredir. Onun üstünde olan bizim gibi âcizler ise hiç mesâbesindedir. Sonsuzluklarda kudret ve azamet sâhibi olan şâhın ve yüce Hudâ'nın celâlet huzûruna, hiç mesâbesinde olan bizlere nasıl ruhsat ve icâzet olur ki, onun aşk ve muhabbetinden dem vuralım deme. O azamet ve celâl sâhibi olduğu kadar da, kerem sahibidir. Bundan dolayı kerîmlere düşen iş, her ne kadar güç olsa bile, kolay olur.

Mesnevîhanlar bu beyt-i şerîfi derse başlama esnâsında okurlar.

**Onun beyânındadır ki,
kuyumcu olan adamı öldürmek ve
zehir vermek ilâhî işâret ile idi.**

223. O adamın hekîmin elinde ölmesi, ne ümîd için ve ne de korkudan idi.

224. Emir ve ilâh ilhâmı gelmedikçe, o onu şâhın hatırı için öldürmedi.

225. O çocuğun ki Hızır kesti boğazını, halkın avâmı anlayamaz onun sırrını.

226. Vahiy ve cevâbı Hak'dan bulan kimse, sevâbın aynı olur her ne buyurursa.

227. Can bağışlayan kimse, eğer öldürürse câizdir. Nâibdir ve onun eli, Hudâ'nın elidir.

İnsân-ı kâmil, bütün ilâhî isimlerin ve sıfatların görünme yeri olduğundan Hakk'ın halîfesidir. Nitekim ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

(Enfal, 8/17)

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى

“ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinnallâhe remâ”

"Attığın zaman sen atmadın; velâkin Allah attı"

228. İsmâîl gibi onun önüne baş koy; onun bıçağının önüne sevinerek ve gülerek baş koy!

İsmâîl (a.s.), babası İbrâhîm (a.s.)ın önüne, kurbân kıssasında nasıl baş koyup teslîm oldu ise, sen de insân-ı kâmilin önünde öylece sevine sevine ve güle güle başını koy ve teslîm ol!

İbrâhîm (a.s.)ın oğullarından Hz. İsmâîl'i mi, yoksa Hz. İshâk'ı mı kurbân etmeye teşebbüs ettiği hakkında âlimler arasında ihtilâf vardır. Her iki taraf da delillerini getirirler ve kesin bir sonuç çıkamaz. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu konuda açıklık yoktur. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî **Fususul-Hikem**'de İshâk Fass'ında kurban kıssasının, İshâk (a.s.) hakkında olduğunu beyân buyurur. Ashâb-ı kirâmdan Hz. Ömer ve Hz. İmâm-ı Ali ve İbni Mes'ûd ve İbni Âbbas ve İkrime ve Saîd ibnü Cübeyr (rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn) ve tabiînden İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık ve İmâm-ı Ebû Hanîfe hazretleri kurbanın İshâk (a.s.) olduğunu beyân buyurmuşlardır. Fakat meşhur olan söz İsmâîl (a.s.) hakkındadır. Cenâb-ı Pîr-i destgîr, meşhur olan söze binâen **Mesnevî-i Şerîf**'lerinde Hz. İsmâîl'e işâret buyururlar. Çünkü **Mesnevî-i Şerîf**'ten avâm ve havâssın nasîbi olduğu için, meşhûr söze muhalefeti uygun görmemişlerdir; fakat **Dîvân-ı Kebîr**'lerinde, aşağıdaki beyitlerde kurban edilecek olanın İshâk (a.s.) olduğuna işâret buyururlar. Çünkü **Dîvân-ı Kebîr**'lerinden yalnız havâssın nasîbi vardır. Ve kerem sâhibi tahkîk ehli indinde kurbanın İshâk (a.s.) olduğu keşif ile sâbittir. **Dîvân-ı Kebîr**'den:

"Benim kapımın toprağı üzerinde kurban olmuş İshâk nebî olmak gerektir.

Sen benim İshâk'ımsın ve ben senin babanım. Ey cevherim, ben seni nasıl kırarım!"

229. *Tâ ki Ahmed'in, Ahad'la olan pâk cânı gibi, senin canın ebede kadar gülücü kalsın.*

Sen insân-ı kâmile teslîm olduğun zaman, Ahmed (aleyhissalâtü ve'sselâm) Efendimiz'in pâk rûhu nasıl ahadiyyet denizinde gark olmuş ise, senin canın da ebede kadar dâimi olarak gülücü kalır.

230. *Âşıklar mutluluk kadehini, ma'sûklarını kendi elleriyle öldürdükleri zaman çekerler.*

231. *Şâh o kanı şehvet için akıtmadı; sen kötü zannı ve çekişmeyi bırak!*

232. *Sen zannetme ki, bulanıklık etti; süzülmüşlük, berraklık içinde ne vakit bulanıklık bırakır?*

233. *Bu riyâzet ve bu cefâ, potanın gümüşten cürûfu çıkarması içindir.*

Kuyumcular gümüşü potaya koyup ateşte eritirler ve bu şekilde gümüşe karışmış olan cürûfu ve tortuyu ayırırlar.

"Seyr-i Sülûk" potaya ve "riyâzet" ve seyr-i sülûkun zorlukları ateşe benzetilmiştir. Ya'ni seyr-i sülûktaki riyâzetler ve muhabbetler, gümüş gibi insânî sıfatlara karışmış olan hayvânî sıfat tortularının ayrılması içindir.

234. *İyinin ve kötünün imtihânı, altının kaynayıp, köpüğün üste çıkması içindir.*

235. *Eğer onun işi ilâhî ilhâm olmasaydı, o şâh değil, yırtıcı bir köpek olurdu.*

236. *Şehvet ve hırs ve hevâdan pâk idi; iyi yaptı velâkin kötü görünen, iyi idi.*

237. Eğer Hızır denizde gemiyi deldi ise, yüz sağlamlık vardır Hızır'ın delmesinde.

238. Mûsâ'nın vehmî bu kadar nûr ve hüner ile ondan perdeli oldu; sen kanatsız uçma.

Mûsâ (a.s.) şerîat sahibi bir nebiyy-i zîşân idi; ve şerîat, göreceli varlık âlemine mahsûstur. Göreceli varlıklar ise, vehmî varlıklardır; ve bu göreceli varlık âleminde var olmuş olan insandaki kuvvetlerin sultânı vehimdir. Bu sebeple Mûsâ (a.s.)'ın bakışı, vehmî çokluklar âlemine mahsûs olan şerîata idi. Bundan dolayı nûr ve nübüvvet hünerine sâhip olmakla berâber Hızır'ın zâhiri fiillerine i'tirâz etti; çünkü o fiillerin bâtınından ve sırlarından bu nûr ve hüner ile perdeli idi. Çünkü nübüvvet zâhire bağlantılıdır. Ey sâlik, sen de ise bu nûr ve hüner kanadı da yoktur; şu hâlde insân-ı kâmilin fiillerine i'tirâz sana hiç de câiz değildir.

239. O kırmızı güldür; sen ona kan deme! O aklın sarhoşudur, sen ona deli deme!

Ya'ni o kuyumcunun dökülen kanı kırmızı güldür; ona kan deme! İlâhî hekîm küllî akıldan sarhoş olmuştur; sen ona deli deme!

240. Eğer onun kastı müslümanın kanı olaydı, eğer onun adını anar idiysem kâfir olayım.

241. Arş şakînin methedilmesinden titrer, sakıncı onun methedilmesinden kötü zanna düşer.

"Arş"tan kasıt, sakınan mü'minin gönlüdür; ve "sakınan mü'min"den kasıt insân-ı kâmilidir. Hadîs-i kudsîde: **"Ben yerime ve göğüme sığmadım; velâkin temiz ve takvâ sâhibi ve mü'min olan kulumun kalbine sığıdım"** buyrulur. Ve:

(Tâhâ, 20/5)

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"Er rahmânü alel arşistevâ."

"Rahman arş, üzerine istivâ etti"

âyet-i kerîmesinde bu ma'nâyâ işâret buyrulur. Şimdi şakî ve zâlim olan kimse methedildiği zaman, insân-ı kâmilin kalbi titrer ve şakîyi methedenin hâlinin iyiliğinde süpheye düşer. Nitekim hadîs-i şerîfte **"Günahkâr methedildiği zaman Rab gazab eder ve bundan dolayı arş titrer"** buyrulmuştur.

242. Şâh idi ve çok uyanık şâh idi. Hâs idi ve Allâh'ın hâssı idi.

243. O kimseye ki, böyle bir şâh öldüre, baht ve a'lâ mevkî tarafına çeker.

244. Eğer onun kahrında onun faydasını görmeseydi, o mutlak lütuf olur muydu kahr isteyen?

245. Çocuğu titretir hacamatçının o iğnesi; o anda mutludur şefkatli olan annesi.

246. Yarım can alır ve yüz can verir; senin vehmine gelmeyen şeyi verir.

247. Sen kendinden kıyâs ediyorsun; ve fakat iyi bak uzağın uzağına düşmüşsün.

Ya'ni insân-ı kâmilin fiillerini, kendi fiillerine kıyâs ediyorsun; fakat onun fiillerinin ma'nâsı başka, senin fiillerinin ma'nâsı başka olduğu için kıyâsında pek uzaklara düşmüş oluyorsun.

**Bakkal adamı ve papağan ve bakkal dükkânında
papağanın yağı dökmesi hikâyesidir**

248. *Bir bakkal ve onun bir papağanı var idi; güzel sesli, yeşil renkli, söyleyici bir papağan idi.*

249. *Dükkânda, dükkânın bekçisi idi. Bütün tâcirlere nükte söyler idi.*

250. *İnsana mahsûs olan hitâpta söyleyici idi. Papağanların terennümünde üstâd idi.*

251. *Bir gün efendi evine gitmiş idi; dükkânda papağan bekçilik etti.*

252. *Bir sıçan için, ansızın bir kedi dükkân içine sıçradı; papağancık da can korkusundan sıçradı.*

253. *Dükkânın bir tarafından, bir tarafına kaçtı; gül yağı şişelerini döktü.*

254. *Efendisi, ev tarafından geldi; efendi gibi rahatça dükkâna oturdu.*

255. *Dükkânı yağ içinde ve elbisesini yağlanmış gördü; başına vurdu; papağan darbeden kel oldu.*

"Kel", başından saçı dökülmüş olana dedikleri gibi, dili tutulmuş olana da derler. Bundan dolayı darbeden papağana bu iki halin de geldiği anlaşılmaktadır.

256. *Birkaç günceğiz sözü kesti; bakkal da pişmanlıktan âh etti.*

257. *Sakalını yolup diyordu ki: Âh yazık ki ni'metimin güneşi bulut altına gitti.*

258. *Ben o hoş dillinin başına niçin vurdum? O zaman kırılmış olaydı benim elim.*

259. *Kuşunun söyleyişinin gelmesi için, her dervişe hediyeler veriyor idi.*

Bu beyt-i şerîfte "**Sadaka Rabb'in gazabını söndürür**" ve "**Sadaka belâyı defeder**" hadîslerine işâret buyrulur.

260. *Üç gün üç geceden sonra dükkânında, ümitsizce şaşkın ve dermansız olarak oturmuş idi.*

261. *Acabâ bu kuş ne zaman söze gelecektir diye gam ve tasaya dalmış idi.*

262. *O kuşa, söze gelsin diye, her türlü acâip şeyler gösteriyor idi.*

263. *Tas ve leğen sırtı gibi, kılsız baş ile bir cavlakî baş açık geçiyor idi.*

"Cavlakî", kendilerini halkın i'tibâr bakışlarından düşürmek için, saçını sakalını tıraş eden dervişlerin bir sınıfıdır. Nitekim zamânımızda saçını, sakalını ve bıyıklarını tıraş edenlere "cascavlak kaldı" derler.

264. *Ansızın söze geldi papağan; dervişe bağırıp dedi ki: "Ey filân!"*

265. *Ey kel, neden kellere karıştın? Acaba sen de şişeden yağmı döktün?"*

266. *Onun bu kıyâsından halka gülme geldi. Çünkü eskimiş elbise sâhibini, kendi gibi zannetti.*

267. Pâk olanların işini kendinden kıyâs etme; gerçi yazıda şîr şîre benzer.

Ey noksan olan insan, insân-ı kâmilin fiillerini ve hâlini kendine kıyâs etme. Gerçi sûrette kâmil ile noksan arasında fark yoktur; fakat ma'nâlarında çok fark vardır. Örneğin "şîr" kelimesi süt ma'nâsına geldiği gibi, arslan ma'nâsına da gelir. Bundan dolayı süt ile arslanı ifâde eden kelimeler bir sûrette yazıldığı halde, ma'nâları bambaşkadır. İşte kâmil ile noksan da böyledir. Sûretlerin bir olduğunu görüp, ma'nâların da bir olduğuna hükmedenler aldanırlar.

268. Bütün âlem, bu sebepten yolunu şaşırdı; az kimse Hakk'ın abdâlından haberdâr oldu.

Ya'ni herkes sûret benzeşmesinden dolayı şaşırdı; az kimselerin Hakk'ın beşerî sıfatlarını değiştirmiş olduğu insanlardan haberi oldu.

269. Peygamberler ile berâberlik da'vâsına kalktılar; evliyâyı kendileri gibi zannettiler.

(İbrâhîm, 14/10)

قَالُوا إِنَّا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا

"kâlû in entum illâ beşerun mislunâ"

"Siz de ancak bizim gibi beşersiniz dediler"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

270. İşte biz de beşer, onlar da beşerdir. Bizler ve onlar uykuya ve yemeğe bağlanmışız, demişlerdir.

(Furkan, 25/7)

وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

"kâlû mâli hâzer resûli ye'kulit taâme ve yemşî fîl esvâk"

"Bu resûle ne oldu ki, yemek yer ve sokaklarda gezer dediler"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

271. *Onlar körlükten bunu bilmediler; arada sonsuz bir fark vardır.*

(Hac, 22/46)

فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارَ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

“fe innehâ lâ ta’mal ebsâru ve lâkin ta’mal kulûbulletî fîs sudûr”

"Onların zâhir gözleri kör değildir; ve fakat sînelerinde olan kalpleri kördür"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

272. *Her iki tür arı yediler bir yerden; fakat iğne oldu birinden, bal oldu diğerinden.*

273. *Her iki tür ceylan ot yediler, içtiler su. Birinden gübre ve diğerinden hâlis misk oldu.*

274. *Her iki kamış bir kaynaktan içtiler su; bu biri boş ve öbürü şekerden dolu.*

275. *Böyle yüzbinlerce örneği gör; farklarını yetmiş yıllık yol gör!*

276. *Biri yer, ondan murdarlık eder zuhûr; ve o yer, hep Hudâ nûru olur.*

Birisi yer içer, ondan halk ediliş ve tabiatça murdarlık zuhûr eder; ve nebîler ve evliyânın yediği içtiği ise, Hudâ nûru olup, herkesi feyzlendirirler.

277. *Biri yer bütün cimrilik ve haset olur; ve o yer, bütün Ahad nûru doğar.*

278. *Biri temiz yerdir; öteki, çorak ve fenâdır. Biri, temiz melek ve öteki, şeytan ve yırtıcı hayvandır.*
279. *Her iki sûretin birbirine benzemesi câizdir; acı suyun ve tatlı suyun berraklığı vardır.*
280. *Bizzât tadandan başka, lezzetini kim tanır? Tatlı suyu, acı sudan o tanır.*
281. *Sihri mu'cizeye kıyâs etmiş; her ikisinin esâsını mekr ve hile üzerine zanneder.*
282. *Mûsâ'nın sihirbazları mücâdeleden dolayı, onun asâsı gibi asâ tutmuşlardı.*
283. *Bu asâdan o asâyâ kadar büyük bir fark vardır. Bu amelden, o amele kadar da uzun yol vardır.*
284. *Bir amelin arkasında Alllah'ın la'neti vardır; bir amel için de vefâda Allah'ın rahmeti vardır.*

Nebîlere ve evliyaya karşı yapılan işlerin arkasında sonuca ulaşmaktan Allah'ın kovması ve uzaklaştırması vardır. Nebîlerin ve evliyânın amelleri-ni güzel netîceye ulaştırmak husûsunda, Allah'ın rahmeti ve yardımı vardır. Nitekim âyet-i kerîmede

(Nûr 24/39)

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا

“Vellezîne keferû a'mâluhum ke serâbin bi kîatin yahsebuhuz zam'ânu mâen, hattâ izâ câehu lem yecidhu şey'en”

"Küfredenlerin amelleri, susamış olan kimselerin su zannettikleri serâp gibidir; susuz ona gittiği vakit, onu bomboş bulur"

buyrulur. Nebîler ve evliyâ sınıfı hakkında da şu âyet-i kerîmede buyrulur:

(Nahl, 16/128)

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

“İnnallâhe meallezînettekav vellezîne hum muhsinûn”

"Allah Teâlâ ittikâ edenler ve muhsînler ile berâberdir."

285. Kâfirler değer ve yükseklikte eşit olmaya çabalamakta maymun tabiatlıdır. Beşer tabîatı sînenin derûnunda büyük âfettir.

"Küfür" dört çeşittir: Birincisi inkârî küfürdür. Allah ve peygamberi inkâr etmek gibi. İkincisi cehûdî küfürdür ki, kalbiyle bilir, diliyle inkâr eder, İblis'in küfrü gibi. Üçüncüsü inâdına küfürdür ki, kalbi ile bilir, diliyle de tasdik eder; fakad inât ve utanma sebebiyle mü'minlerin içine girmez. Ebû Cehil ve benzerleri gibi. Dördüncüsü nifâk sokma yönlü küfürdür; diliyle kabûl edip mü'minlerin içine girer; ve fakat kalbi ile inkâr eder, münâfıklar gibi.

Şimdi kâfirler nebîlerin ve evliyânın, kendileri gibi cisim sahibi olduğunu ve yiyip içtiklerini ve uyuduklarını ve hasta olduklarını ve evlenip, öldüklerini gördüklerinden "Mâdemki onlar da bizim gibi insandır, biz de onların yaptıklarını yapabiliriz. Onlar beşeri toplulukların muameleleri hakkında kanun koydular, biz de koyarız" derler; ve bu husûsta insanın fiillerini taklît eden maymuna benzerler. Bu taklît beşerin tabîatinin gereğinden olup, bâtınında mevcûd olan büyük bir belâdır. Çünkü beşer bu taklît tabîatı sebebiyle alıştığı fenâ şeylerden vazgeçemez.

"Küfr"ün bir diğer ma'nâsı da örtmektir. Sözleri ve fiilleriyle hakîkati örtmeye çabaladıkları için, bahsedilen dört sınıfın küfründe bu ma'na da mevcûttur. Fakat işin aslında kendisi mü'min olup da, henüz evliyânın halleriyle hallenmemiş iken, onların sözlerini taklît ederek, halkın hürmetini kazanmak ve dünyevî refaha ulaşmak amacıyla halkı irşâd da'vâsına kalkanlar da, bu fiilleriyle hakîkati örttüklerinden, onlar da küfrün bu ma'nâsı altında toplanmış olurlar.

286. İnsan her ne yaparsa, maymun da, zaman zaman adamdan gördüğünü yapar.

287. O, ben de onun gibi yaptım zanneder; o inât yüzlü farkını bilir mi?

Ya'ni taklît işinde cinsinin tabîatına tâbî' olmada inâtçı olan o taklîtçi, her iki fiilin arasındaki farkı bilemez.

288. Biri, emirden ve öteki muhâlefet için yapar; muhâlif yüzlülerin başına toprak saç!

Nebîlerin ve evliyânın fiillerinin sevk edicisi ilâhi vahiy ve ilhâmdır, Hakk'ın emridir; ve o taklîtçinin fiilinin sevk edicisi ise, muhâlefet ve inâttır. Bu muhâlifleri ve inâtçıları sen hiçe say!

289. Bu münâfık, muvâfıkla berâber namaza, niyâz için değil, muhâlefet ve taklît için gelir.

290. Namazda ve oruçta ve hacta ve zekâtta mü'minler münâfıklar ile bürd ve mât içindedirler.

"Bürd" satranç oyunu terimlerinde gâlip gelene ve "mât" mağlûba derler. Ya'ni bu bahsedilen ibâdetlerde mü'min ile münâfık karşılıklı oyun oynarlar; sonuçta mü'minler gâlip ve münâfıklar mağlûp olur. Çünkü ilâhî emir olan fiilleri, mü'minler hâlis bir niyet ile işlediklerinden, dünyâ ve âhiret selâmetini elde ederler. Münâfıklar ise bu fiilleri bozuk bir niyet ile yaptıklarından, dünyâ ve âhiret âfetlerine ma'rûz kalırlar.

291. Mü'minlerin âkıbeti bürd ya'ni gâlibiyet olur; münâfıklara ise âhirette mât ya'ni mağlûbiyet vardır.

Mü'minlerin ilâhî emirlere uyarak yaptıkları fiillerin sonu selâmet ve münâfıkların fiillerinin âhireti, ya'ni sonu dünyâda ve âhirette mağlûbiyettir.

292. Gerçi her ikisi bir oyunun başı üstündedir; her ikisi birbiriyle Merv'li ve Rey'lidir.

Ya'ni mü'min ile münâfık sûret i'tibâriyle amelde birliktedir. İkisi de karşı karşıya geçip aynı oyunu oynarlar; fakat bunların ikisi de bir şehirden

değildirler. Birisi "Merv" şehrine ve diğeri "Rey" şehrine mensûptur; hemşehri değildirler. Birisi "Hâdî ismi"nin ve diğeri "Mudill ismi"nin görünme yeridir; hakikatleri başka başkadır ve birdiğeri zıttır.

"Merv" şehrinin mensûp olunan yeri belirten ismi kâide dışı olarak "**Mervezî**" ve "Rey" şehrinin mensûp olunan yeri belirten ismi de "**Râzî**" gelir; nitekim "Fahreddîn-i Râzî" derler.

293. Her birisi kendi makâmı tarafına gider; her biri kendi nâmına uygun olarak yürür.

Ya'ni, her birisi ilâhî ilimde sâbit olan hakîkati tarafına gider ve her biri görünme yeri olduğu ilâhî ismin gereklerine uygun olarak bu âlemde iş işler. Eğer ezelde şakî olacağı sâbit olmuş ise, bu alemde şakîlik icrâ eder; ve saadeti sabit olmuş ise, ilâhî emre itâat eder.

294. Onu mü'min diye çağırırlar; cânı mutlu olur ve eğer münâfık dersin, ateş kesilir.

295. Onun nâmının muhabbet edilen olması, onun zâtındandır; bunun nâmının buğzedilmiş olması da, onun âfetlerindendir.

Mü'min adının sevimli olması, onun ma'nâsındandır; çünkü bu kelimenin ma'nâsı sevimlidir. Münâfık adının iğrenç olması da, o kelimenin ma'nâsında mevcûd olan âfetlerden ve fenâlıklardandır.

296. "Mîm" ve "vâv" ve "mîm" ve "nûn" şeref vermek değildir; mü'min kelimesi ta'rîfin gayri değildir.

"Mü'min" kelimesini oluşturan harflerin kendisinde bir şeref yoktur. Bu kelime, bir ma'nâyı anlatmak içindir. Eğer bu kelimede bir şereflik varsa, ma'nâsından dolayıdır.

297. Onu münâfık diye çağırdığın zaman, bu aşağı kelime onun içini akrep gibi sokar.

298. Eğer bu ismin cehennemden türemişliği yok ise, o halde, onda cehennem tadı olması niçindir?

Bu münâfık adı cehennemden türemiştir. Cehennem nasıl insanı yakarsa, onun ma'nâsı da insanı öylece yakar. Çünkü birine münâfık desen kızar ve gazab ateşi kalbinde alevlenir. Bundan dolayı bu kelimenin ma'nâsında cehennem tadı vardır.

299. Bu kötü nâmın çirkinliği harften değildir; o deniz suyunun acılığı kabından değildir.

Bu fenâ adın çirkinliği harflerden değil ma'nâdandır. Nitekim deniz suyunu bir bardak içine koyduğumuz zaman, ondaki acılık ve tuzluluk bardaktan değildir, aslındandır.

300. Onda harf, kap ve ma'nâ da su gibi geldi. Ma'nâ denizi onun indinde ümmü'l-kitâptır.

Ya'ni kelime, ma'nânın bardağına ve ma'nâ da bardağın içindeki suya benzer; ve ma'nâ denizi de Allah Teâlâ'nın indindeki "ümmü'l-kitâp"tır; ya'ni ma'nânın kaynağı ve menşeidir.

Bilinsin ki, beşer fertlerinden her biri bir "kelime"dir ve bu kelimeler bardağa benzer. Her birinin içinde "ümmü'l-kitâp"tan, ya'ni ma'nâ denizinden birer parça vardır. Ma'nâ denizi ise ilâhî ilim mertebesidir ki, bu mertebede her bir ilâhî ismin ilmî sûreti sâbittir; ve bu ilmî sûretlerden her biri bu kesâfet âleminde ve dünyâda, insânî fertlerin içidir ve bâtınıdır. Bundan dolayı saâdet ve şekâvet kelimededen ibâret olan elementsel sûretlerden değil, bâtından ve rûhtan ileri gelir. Bu beyt-i şerîfte şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(Ra'd, 13/38,39)

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ
يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

"Ve mâ kâne li resûlin en ye'tiye bi âyetin illâ bi iznillâhi, li külli ecelin kitâbun. Yemhûllâhu mâ yeşâu ve yusbitu, ve indehu ümmül kitâbi."

"Allah'ın izni olmaksızın resûl bir âyet getiremez. Her bir zaman için bir kitâp vardır; Allah Teâlâ istediğini mahveder ve istediğini sâbit kılar. Ve ümmü'l-kitâp O'nun indindedir."

301. Cihânda acı deniz ve tatlı deniz vardır; aralarında bir berzah vardır ki birbirine karışmazlar.

Bu beyt-i şerîf

(Rahmân, 55/19,20)

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ

“Merecel bahreyni yeltekiyân * Beynehumâ berzehun lâ yebgiyân”

"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir berzah vardır, birbirine geçip karışmıyorlar"

âyet-i kerîmesine dayanmaktadır. Bu âyet-i kerîmenin tefsîri aşağıda gelecektir. "Acı deniz"den kasıt Mudill isminin sâhası ve kapsamıdır; ve "tatlı deniz"den kasıt da, Hâdî isminin sâhası ve kapsamıdır. Her ikisinin isimlendirileni Hak olduğu ve her ikisine de yardım Hakk'ın Zât'ından geldiği halde, aralarında bir isti'dâd perdesi vardır; bu isti'dâd perdesi birbirlerine karışmaktan meneder. Çünkü hakikatlerin değişmesi mümkün değildir. Bundan dolayı ezelde kâfir ve münâfık olanlar "acı deniz"e; ve mü'min olanlar "tatlı deniz"e mensûp olmuşlardır.

302. Bil ki, bunun her ikisi, bir asıldan akar; bu her ikiden geç de, onun aslına kadar git!

Ya'ni acı ve tatlı denizler bir hakîkatten ortaya çıkmışlardır. Sen onların ikiliğinden geç de, bir olan asıllarına dikkât et!

303. Sahte altını ve hâlis altını ayârda aslâ miheksiz, i'tibâr yönünden bilemezsin.

Sahte ile hâlisi ayâr edeyim dersen mutlaka mihek lâzımdır. İ'tibârî olarak bu sahtedir ve bu hâlistir diye miheksiz hükmedemezsin.

304. Yüce Hudâ her kimin cânına mihek koydu ise, o her yakîni şekten açık bir şekilde bilir.

"Mihek"den kasıt, ilim ve irfandır; "yakîn"den kasıt hak ve "şek"ten kasıt

bâtıldır. Ya'ni Hak Teâlâ kimin canına ilim ve irfan mihekkini koymuş ise, o kimse hakkı bâtıldan ayırır.

305. Dirinin ağzına bir çöp girse, onu çıkardığı zaman rahat eder.

306. Binlerce lokmanın içinde bir küçük çöp çıktığı zaman, dirinin hissi idrâk eder.

Câhil ölü ve ârif diri mesâbesindedir. Mâdemki acı ve tatlı denize mensûp olan insanlar birdiğiyle karışık bir halde yaşıyorlar, mü'minlerin, kâfirlerin ve münâfıkların zararlı sözlerindeki bozukluğu ayırt etmesi îcâb eder. Bunun için de ilim ve irfan mihekki lâzımdır. Bir münâfıkın Hak yüzünden görünerek bir mü'mine nasîhati olunca, mü'min bu nasîhatlar arasındaki bozuğu, irfan mihekki ile ayırt edebilir.

307. Dünyâ hissi, bu cihânın merdivenidir; dînî his ise göğün merdivenidir.

Dünya zâhiri beş duyu ve beşeri bâtinî beş duyu ile ma'mûr olur. Dîne mensûp olan his ise, rûh âsumânının merdivenidir."Dînî his"ten kasıt irfânî idrâklerdir. Bundan dolayı kâfirler ve münâfıklar zâhirî ve bâtinî beş duyu sahibi olduklarından, dünyâyı ma'mûr edebilirler; fakat onlarda ma'nâ göğüne âit idrâkler bulunmadığından, âhiret halleri harâptır. Mü'minler ise, dünyevî hisleriyle dünyâyı ve dînî hisleriyle âhireti ma'mûr edebilirler.

308. Bu hissini sıhhatini tabîbten isteyiniz; o hissini sıhhatini habîbten isteyiniz.

Dünyevi his olan beş duyudan birisine hastalık gelirse hekîme mürâcaât ediniz; fakat dînî histe bir bozukluk görürseniz, her zamanda mevcût olup, ilâhî vekîl olan evliyâ ve asfiyâyâ ya'ni sâfiyet sâhiplerine mürâcaât ediniz.

309. Bu hissin sıhhati tenin ma'mûrluğundandır; o hissin sıhhati, bedenin tahrîbindendir.

Ya'ni yiyip içip hayvânî hayat kuvvet buldukça, zâhirî bey duyu sıhhat içinde olur; fakat rûhânî zevklerden nasipsiz olur. Bilakis oruçlar ve riyâzet sebebiyle hayvânî hayat zayıf düşerse de hayat ve râhânî zevkler ferahlık bulur.

310. Cânın yolu, cismi virân eder: o vîrânlıktan sonra ma'mûr eder.

Can yolu, nefsi hazlarından menetmek yolu olduğundan, elbette nefsin hayvânî şenliklerini giderir. Fakat bu nefsânî sıfatların giderilmesinden sonra cismi irfan zevki ile canlandırır.

311. Hey... netîcenin aşkında evini barkını ve malını mülkünü fedâ eden ne saâdetli bir candır.

Bütün taayyün etmişlerin dönüş yeri olan hakîkî varlığın aşkında, göreceli varlık olan evini barkını ve malını ve mülkünü fedâ eden can, ne saâdetli bir candır. Ya'ni bâkî olana fânîyi fedâ eden can demek olur.

312. Altın hazînesi için evini yıktı ve yine hemen o defîneden daha ma'mûr yaptı.

Hudâ aşkı için her şeyini fedâ eden, evinin altındaki defîneyi bulmak için evini yıkan kimseye benzer.

313. Suyu kesti ve temizledi ırmağı; ondan sonra ırmağa içilecek suyu akıttı.

Ya'ni Hudâ aşkı için malını mülkünü fedâ edenin bir örneği de budur.

314. Deriyi yardı ve okun ucunu çıkardı; ondan sonra onun yerine tâze deri bitti.

Bu da Hakk aşkına malını ve mülkünü fedâ eden kimsenin örneğidir.

315. Kaleyi yaktı ve kâfirden aldı; ondan sonra onun üzerine yüz burc ve set yaptı.

316. Benzersiz olanın işine kim bir esas verebilir? Bu, benim söylediğim zarûret verir.

Yukarıdan beri söylediğim Hakk'a ulaşma kâidelerini mutlak zannetmeyin; çünkü benzersiz ve esassız ve niteliksiz olan Hak Sübhânehu ve Teâlâ Hazretleri'nin yardımını bir esâs ve bir husûs ile sınırlamak asla câiz değildir. Eğer Hakk'a ulaşmak, bu benim söylediğim kâidelerden ibâret olsa, bu mes'eledede zarûret ve çâresizlik oluşur; ve bu kâideleri icrâyâ muvaffak olamayanların, Hakk'ın yardımından ümîtlerini kesmeleri lâzım gelir. Oysa Hak Teâlâ Hazretleri âyet-i kerîmede:

(Zümer, 39/53)

لَا تَقْتُطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

“lâ taknetû min rahmetillâh”

"Allah'ın rahmetinden ümîdinizi kesmeyiniz"

ve

(Yûsuf, 12/87)

إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

“innehu lâ ye'yesu min revhillâhi illel kavmül kâfirûn”

"Allah'ın revhinden ya'ni ferahlığından ümîdini kesenler, ancak kâfirlerdir"

buyurur. Bundan dolayı Hak dilerse bir kulunu bu kâidelere riâyet etmemiş olsa dahi yardımına nâil kılar.

317. Gâh öyle ve gâh böyle görünür. Dînin işi hayranlıktan başka birşey değildir.

Hak Teâlâ'nın kullarını gâh riyâzet ve mücâhede ile ve gâh riyâzetsiz ve mücâhedesiz kendisine çektiği olur ve bunun evliyâ menkıbelerinde örneği çoktur. Hak Teala:

(Hac, 22/18)

يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

"yef'alu mâ yeşâu"

"Dilediğini işler"

ve

(Maide, 5/1)

يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

"yahkümu mâ yurîd"

"Dilediği şeye hükmeder"

âyet-i kerîmesiyle bu hakîkati bize bildiriyor. Bundan dolayı bu mes'ele kader sırrına âittir ve kader sırrına göre dînin işi hayranlıktan başka bir şey değildir.

318. Sırtı Hak tarafına olan öyle hayran değil; belki dostun garkı ve sarhoşu olan böyle hayrandır.

"Hayrân" sözlükte şaşmış ve ne yapacağını bilememiş, kalmış olana derler. Bu beyt-i şerîfte hayrânı iki kısma ayırdılar. Biri: Yüzünü Hakk'ın ezelî hükmü olan kader sırrına çevirmiş ve fakat Allah'ın kullarından örtülü olan bu kader sırrının hükümlerinin açığa çıkmasından hayrete düşmüş olandır. Bu kısım, hakîki mahbûb olan Hak'da gark olmuş ve onun tecellîlerinden sarhoş olmuştur. Diğeri, sırtını Hakk'a ve yüzünü nefsine çevirmiş ve nefsânî hazlarda gark ve mest olmuştur. İlk olanı "övlümüş hayret", ikincisi "kötülenmiş hayret"tir.

319. O birinin yüzü dost tarafına ve bu birinin yüzü, nefsın yüzünedir.

320. Her birinin yüzüne bak da, dikkat et! Mümkündür ki sen huzûrdan yüz tanıyıcı olursun.

Seni Hakk'a dâvet eden bir kimseye ulaşırsan, sen onun yöneldiği tarafa bak; belki onun huzûrunda ve hizmetinde bulunduğun zaman, sözünden ve fiilinden, yönelmiş olduğu tarafı anlayabilirsin.

321. Çünkü çok adam kılıklı İblîs vardır; bundan dolayı her ele el vermek câiz değildir.

Zâhiri insan ve bâtını İblîs olan iddiacılar çoktur; bundan dolayı Hakk'a ulaşmak için her önüne gelene tâbî olmak câiz değildir.

322. Çünkü o kuş tutucu avcı, kuşu aldatmak için ıslık çalar.

323. O kuş kendi cinsinin sesini işitir, havadan gelir; tuzağı ve iğneyi bulur.

324. Alçak olan adam, bir selîm üzerine o efsûndan okumak için, dervişlerin sözlerini çalar.

Yalancı iddiacılar, kuşları ıslık ile aldatan avcılar gibi, sûfi terimlerini öğrenip saf dillere bahsetmeğe başlar. Ağzından bal ve kalbinden zehir akar. Sâf olan kimseler, onları hâl ehli ve Hakk'a ulaşmak için rehber zannedip ona tâbî olurlar. Kuşçagızlar gibi belâ tuzağına tutulurlar.

325. Merdlerin işi nûrâniyyet ve gayrettir; alçakların işi hile ve hayâsızlıktır.

326. Dilenmek için, yünden arslan yapar; Ebû Müseylem'e de Ahmed lakabını verir.

Pîr'in zamânında yünden arslan şekli yapıp, değnek ucuna bağlayarak dilenen dilenciler varmış. Cenâb-ı Pîr, sûfi terimlerini çalan yalancı

iddiacıları bu dilencilere benzetirler; ve nebîlik da'vâsına kalkmış olan o Yalancı Müseylem'e lakabını verenlere benzetirler.

327. Ebû Müseylem'in lakabı "yalancı" kaldı; Muhammed'in lakabı ise "Ulü'l-elbâb" kaldı.

Ebû Müseylem'e "el-Kezzâb ya'ni Yalancı" lakabı taktılar da "Ebû Yalancı Müseylem" dediler. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz'e ise "Ulü'l-elbab" ya'ni "Akılların sâhibleri" olan enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazretlerinin verilen lakab verildi; ya'ni "Akılların sâhibi" denildi.

328. O Hak şarâbıdır, onun sonu hâlis misktir; bâdenin sonu ise kokmuş azâbtır.

Bu beyt-i şerîfte nebîlerin ve evliyânın bâtınî feyizleri şarâba ve ağızlarından çıkan söz ise, şarâp şişelerinin ağzına konulan hâlis miskten yapılan mühürlü tıpayı; ve bu kerem sâhibi zâtların taklitçilerinin bâtınî halleri dünya içkisine ve sözleri de, içki şişelerinin ağzındaki kokmuş ve burnu tahriş eden mühürlü tıpayı benzetilmiştir. Ya'ni nebîler ve evliyânın mübârek vücûtları ilâhî aşk şarâbıyla doludur. Sözleri de cânın burnuna güzel kokular verir. Yalancı iddiacıların vücûdu ise, dünyâ içkileri gibi kokmuş nefsânî sıfatlar ile doludur. Sözleri de cân burnunu fenâ kokusuyla tahriş eder. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz, yalancı iddiacıların hâlini ayrıntılı anlatmak için gelecek hikâyeyi beyân buyururlar.

Kendi milletinin bağnazlığı yüzünden hıristiyanları

öldüren yahûdî pâdişâhının hikâyesidir

Hıristiyanlığın ilk yayılma yeri olan Filistin tarafının, eskiden beri yahûdîlerin memleketi ve Kudûs-i Şerîf'in de dince onların kibleleri olduğu bilinmektedir. Burası birçok değişimler geçirdi. İsevî milâttan önce 722-727 senelerinde Âsur kralı olan Salmânasar ve Buhtu'n-Nasr ve Acem imparatorluğunun kurucusu olan Sîrus, Makedonya imparatoru Büyük İskender; ve İsevî milâttan önce 283-323 senelerinde Mısır kralı Birinci Batlamyus ve Sûriye kralı Selûküs Nikator tarafından ele geçirildi. Ve nihâyet Selûsidler egemenliğinde kaldığı bir sırada, yahûdîler bu istilâcıların zâlimliklerine tâkat getiremeyip, Makabe ismindeki bir müsevî hânedânının başkanlığında hepsi birden isyân ettiler ve birçok kanlı savaşlar ile İsâ'nın milâdından 169 sene önce bağımsızlıklarını kazandılar. Fakat karanlık bir şekilde işleri idâre eden bu hânedâna ayrılıklar ve ayaklanmalar oldu ve oraları işĖâl etmek isteyen Roma devletinin müdâhalesi ile, İsevî milâttan kırk sene önce Makabelerden Herod yahûdîlerin kralı oldu. İşte İsâ (a.s.) bu Büyük Herod zamanında dünyâya geldi ki, bu zamanda meşhûr Neron, Roma imparatoru idi. Herod, müsevî şerîatten fazla, çok korktuğu Neron'un emirlerine tâbî olurdu.

Herod'un vefâtından sonra Filistin dört kısma ayrıldı; ve Herod'un "Yuda", "Celîl", "Bânâne" ve "Ebtore" isimlerinde dört çocuğundan herbiri hükümdar oldu. Bu paylaşım mes'elesinde, Romalılar'ın parmağı vardı. Hattâ birkaç sene sonra, Roma imparatorluğu tarafından Kudûs-i Şerîf'e gönderilen bir vâli, Filistin'i doğrudan doğruya Roma adına idâre etmeye başladı. İşte Hıristiyanlığın ilk yayılmaya başladığı zamanlarda Filistin'in siyâsi halleri bu şekilde idi.

Müsevî pâdişâhlar idâresinde olan bir yerde, yeni bir din olan İseviyyet'in serbestçe yayılamayacağı pek tabîdir. **Mesnevî-i Şerîf**'te beyân buyrulan pâdişâhın, Herod'un oğullarından Celîl; ve "arabozucu yahûdî vezîri"nin de, onun vezîri olması lâzım gelir. Fakat bu gibi olaylar, teferruât türünden olduğundan, genel olarak olayları kaydeden târih tarafından bu gibi çok ince detaylara inen hâdiseler kaydedilmiş değildir.

Bu zamanlarda Filistin taraflarında felsefe ve filozofluk pek fazla revâta idi ki, Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı zamanlarda târih, buralarda başlıca yedi felsefe yolu mevcût olduğunu kaydeder. Onlar da şunlardır: "Harîsîler, Sâdûkîler, Eseniye, Yahûdâî, Terapotlar, Refabit, Herodetiler." Bunlardan "Eseniye" evlilikten nefret eder; barışı sever, savaştan nefret

eder; ilâhî aşkı tavsiye eder ve rûhun dâimi olduğunu kabûl eder olduklarından, manastır gibi yalnız kalacakları yerlere çekilmişler ve oralarda ahlâka ve Allah'ın birliğine dâir dersler vermekle meşgûl olmuşlardı. Avrupa felsefecilerinden ba'zıları, Hz. Îsâ'nın bu mezhepten olduğuna inanmışlardır. Hattâ milâdın ilk yüzyılında şöhret bulmuş olan Romalı putperest felfecilerden Pelin beşinci kitabının 27. bölümünde, bu mezhep için "Bir ebedî âile, ammâ içinde kimse doğmaz" demiştir.

İşte bu yahûdî vezîri, Hıristiyanlığı "Eseniyen" mezhebine benzettiği için, hilesini ve arabozuculuğunu bu yol üzere icrâyâ başlamış, ve o zamanlar hükümetler derebeylik usûlü ile idâre olunduğundan ba'zen bu, yukarıda saydığımız yedi mezhebin hükümlerini de birbirine karıştırarak, on iki derebeyine tomarlar yazıp, her birisini kendisine Hıristiyanlıkta veliaht yapmıştır.

Vezîrin ölümünden sonra bu on iki veliahtın her biri, birdiğerine karşı kılıç ile işe kalkışmış ve kavgalar başlamıştır.

Milâttan sonra ilk asırda İsevîler, yahûdîler ile berâber geçindikleri sürece, onların ibâdethanelerinde âyînler yaptıkları gibi, yahûdîler ile bozuşup ayrıldıktan sonra, onların kötülüğü ile bir belâyâ uğramamak için sırlarını gâyet sakarlardı. Ba'zı yer altında olan mahzenlerde ve ba'zı kimselerin evlerinde toplanıp, dinleri hakkında konuşurlar ve inançlarının kısa esaslarını -o zamâna kadar felsefe yollarının hepsinde ve hattâ Eflâtûnîler'de olan âdet yönüyle- gizlerlerdi. Fakat dışarıda yabancılara karşı kendileri sakladıkları halde, kendi aralarında böyle birtakım kavgalar çıkardılar ve bu kavgalar üzerinde uzun süre inât ederek, nihâyet Hıristiyanlığı her biri belli başlı birer mezhep olmak üzere: "Nasrânî, Karpokratiyen, Bazîlidiyen, Valantiniyen, Marsiyonist, Sabelliyanizm, Montanist" vesâir mezhepleri gibi elli dört mezhebe ayırıp bunların her birini birtakım şu'belere taksîm etme derecesine vardılar. Bundan dolayı bu yahûdî memleketinde bir karışıklık başlamış ve nihâyet Roma hükümeti yahûdîlerin talebi üzerine, memlekette âsâyişin te'mini için sâdece hıristiyanların otadan kaldırılmasına teşebbüs etmiştir.

Bu mezheplere ayrılmanın yalancı vezîrin yalanlarıyla yazılan tomarlardaki felsefî hükümler üzerine başladığı anlaşılır. İçindekiler, metin ve ma'nâ i'tibâriyle birdiğerine fazlasıyla benzeyen "Matta, Mark ve Luka" isimli üç İncil bir bütün gibi sayıldığından, bu üçüne birden "Sinoptin" ismi verilmiştir. İşte bu İncil'in rivâyetine göre, Hz. Îsâ yalnız bir sene nebîlik yaptı; ya'ni vaftîzinden sonra "Celil" kıt'asına çekilip, oralarda melekûtullâh'ı müjdelemeye çalışmakta iken, "nush bayramı" münâsebetiyle Urşelim'e, ya'ni Kudüs-i Şerîfe gelerek, orada yakalandı.

Pavlos Fars şehrinde doğmuştur; ve o zaman yahûdîlerin en büyük âlimlerinden sayılan Cemâlin'den Mûsevî şerîatın hükümlerini öğrenmiştir. Lâkin kendisi hocasının kızını almak sevdâsına düşmüş ise de, kendisi koca başlı, kel ve çatık ve düşük kaşlı ve karga burunlu, kısa boylu ve gâyet şişman ve eğri bacaklı bir adam olduğundan, kız kendisini beğenememiş; hocası da bu işe engel olduğundan, o zamana kadar Savol isminde olan bu adam, ismini Pavlos koymuş ve dînini değiştirip, hocasından intikam almak için, Mesîh'in topluluğuna katılmıştır. Pavlos'un bu hâli târihî kayıtlarda da sâbittir.

Pavlos hristiyan olduktan sonra, Yunanistan'ı ve ba'zı yerleri dolaşmış ve oralarda hakaret görmüş; Kudüs'e gelmiş ve ba'zı yabancıları yahûdîlerin ma'bedine sokmuş ve onlar ile berâber alaycı hareketlerde bulunduğu için, yahûdîler ayaklanarak kendisini hükümete teslim etmişler; ve Pavlos hükümetin baskılarını görünce, bu alaylarını inkâr etmiş ise de, Roma muhafızı kendisini koruma altında Roma'ya sevk etmiş ve orada göz hapsine alınmıştır. Risâlelerin hemen hepsini bu esnâlarda yazmıştır. (Midhat Efendi merhûmun **Müdafa** isimli eserinden.)

329. Îsâ'nın düşmanı ve nasrânîyi helâk eden zâlim bir yahûdî pâdişâhı var idi.

330. Îsâ'nın ahdi idi ve nöbet onun ânı idi. Mûsâ'nın canı o ve onun canı da Mûsâ idi.

Îsâ (a.s.)in zamânı idi ve nöbet onun nübüvvet yüzüne gelmiş idi. Gerçi açığa çıkışta ve taayyünde Îsâ başka ve Mûsâ başka idi; fakat nübüvvetin hakikatinde birbirinin canı olup, birdiğinden ayrılması mümkün değil idi. Nitekim âyet-i kerîmede

(Bakara, 2/285)

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ

“lâ nufferriku beyne ehadin min rusulih”

"Biz peygamberlerden hiçbirisinin arasını ayırmayız"

buyrulur.

331. Şâh, Hak yolunda şaşî idi; o iki ilâhî arkadaşı ayırdı.

332. Ustası, bir şaşîya dedi ki: İçeriye gel; haydi o şişeyi evden dışarı çıkar!

333. Şaşî dedi: O şişeden hangisini önüne getireyim, izâh et!

334. Üstâd dedi: O iki şişe değildir; haydi şaşılığî bırak ve çok görücü olma!

335. Ey usta bana darılma, dedi. Usta da, o ikiden birini kır, dedi.

336. Ne zamanki birini kırdı, gözünden her ikisi gitti. Adam, şehvet ve gazabdan şaşî olur.

Cisim gözünün şaşılığî, böyle bir sûretin iki görülmesine sebep olur; fakat gazab ve şehvet sebebiyle kalb gözü şaşî olan kimse, bir hakîkatten ibâret bulunan nübüvveti, yahûdî pâdişâhı gibi iki görür. Bir sûreti iki gören şaşının önünden sûret kaybolunca, iki de nasıl giderse; bir hakîkati iki gören kalb gozü şaşısının önünden, o bir hakîkat kaldırılınca, o ikiden hiç birisi kalmaz.

337. Şişe bir idi, onun gözüne iki göründü. O şişeyi kırınca, diğeri de kayboldu.

338. Gazab ve şehvet insanı şaşî eder; insanı doğruluktan çevirir.

339. Garaz gelince, hüner örtülü kalır; gönülden göz tarafına yüz perde olur.

340. *Hâkim gönlünde rüşvete karar verdiği zaman, zayıf mazlûmdan, zâlimi tanıyabilir mi?*

341. *Şâh böyle çiftiça olan kîninden şaşı oldu ki, artık el-amân yâ Rab el-amân!*

342. *Ben Mûsâ dîninin sığınağı ve yardımcısıyım diye, yüz binlerce mü'min ve mazlûmu öldürdü.*

Hıristiyanları [ortadan] kaldırmak için vezîrin pâdişâha hîle öğretmesi

343. *Onun yol kesici, hîlekâr bir vezîri var idi ki, hîleden suyu bile düğümler idi.*

344. *Dedi ki: Hıristiyanlar canlarını muhâfaza ederler, pâdişâhtan dinlerini saklarlar.*

345. *Onları öldürme; çünkü öldürmenin faydası yoktur; dînin kokusu yoktur; misk ve öd ağacı değildir.*

346. *Yüz kılıf içinde gizli sırdır; onun dışı seninledir, içi muhalefet üzeredir.*

347. *Şâh ona dedi: Öyle olunca, söyle tedbir nedîr? Ve bu hîlenin ve bu arabozuculuğun çâresi nedir?*

348. *Tâ ki cihânda ne açık ve ne de gizli dinli bir hıristiyan kalmasın.*

349. *Dedi: Ey şâh! kulağımı ve elimi kes; burnumu yar; dudağımı yırt, hükmünü icrâ et!*

Hilebâz Vezîr: "Ey şâh! Kulağımı ve elimi kesmek ve burnumu yarmak ve dudağımı yırtmak sûretiyle i'dâmıma hükmet!" dedi. Beytin orjinalinde geçen "Mür" acı ma'nâsına geldiğine göre, "acı çekmek" demek olur.

350. *Ondan sonra beni dâr ağacının altına götür; sonuçta beni bir şefâatçi istesin.*

351. *Sen bu işi çığırtkanların bağırdığı mahalde, çarşı olan bir yol başında yap!*

352. *Ondan sonra beni, kendinden uzak şehre sür, tâ ki onların içine fitne ve fesâd bırakayım.*

353. *Şimdi ben diyeyim ki: Ey gizliyi bilen Hudâ! Sen beni bilirsin ki, ben gizli hıristiyanım.*

**Hıristiyanlara kasd için, o yahûdî vezîrin oyunu ve
onların hâlini şâhın huzûruna arz etmesi**

354. *Pâdişâh benim îmânımdan haberdâr oldu ve bağınazlıktan canıma kasdetti.*

355. *İstedim ki, onun dînini göstereyim ve kendi dînimi saklayayım.*

356. *Benim sırlarımdan bir koku aldı; benim sözüm onun indinde geçmez oldu.*

357. *Dedi ki: Senin sözün iğne içinde ekmek gibidir; senin gönlünden, benim gönlüme pencere vardır.*

358. *Ben o pencereden senin hâlini gördüm; senin hâlini gördüm, İafını yutmam.*

359. *Eğer İsâ'nın dîni, benim çârem olmasaydı, o çiftiçâ beni paralardı.*

360. *İsâ için can teslîm eder ve baş veririm; onun yüz binlerce minnetini nefsimе koyarım.*

Hz. İsâ için can ve baş vermeyi, kemâliyle canıma minnet bilirim.

361. *İsâ'dan canımı esirgemem; ve fakat onun dîninin ilmîne iyiden iyiye vâkıfım.*

362. *Câhiller arasında o pâk dînin mahvolması bence yazıktır.*

363. *Allah'a ve İsâ'ya şükür olsun ki biz, bu Hakk'ın dînine kılavuz olmuşuz.*

364. *Çıfıttan ve çıfıtlıktan kurtulmuşuz. Nihâyet belimizi bir zünnâr ile bağlamışız.*

"Zünnâr", uçları dizlere doğru sarkan bir kuşaktır. Nasrâniyyet belirtisi olmak üzere bellerine bağlarlar. Günümüzde bu kuşakları râhipler kullanırlar. Yahûdî vezîr, kisvesini de hıristiyanların kisvesine uydurduğunu beyân ediyor.

365. *Ey insanlar! Devir, İsâ devridir, onun dîninin sırlarını cân ile dinleyiniz!*

366. Ne zaman ki vezîr o hîleyi şâha saydı; onun gönlünden kâmilên düşüncüyü kaldırdı.

367. Şâh ona söylediği işi yaptı; halk onun şânında şaşırıp kalmış idi.

Ya'ni vezîr şâha ne demiş ise, şâh tamamı ile o siyâseti icrâ etti; halk şâhın yanında pek muhterem ve makbul bildikleri vezire boyle yaptığını görünce hayrette kaldılar.

368. Onu hıristiyanlar tarafına sürdü; ondan sonra o, da'vete başladı.

Pâdişâh onu darağacına astıracağı sırada, bir şefâatçinin şefâatini kabûl etti ve "Gözüm görmesin" diyerek onu hıristiyanların yerleşik olduğu yere sürdü. Hıristiyanlarda o vezîrin gâyet dindar bir hıristiyan olduğuna inanmaları kanâati oluşunca, vezîr o hıristiyanları da'vet edip, İsevîyet dînini karıştırmak için yalanlara ve bozuk telkinlere başladı.

**Hıristiyanların onu telbisden ve idrâk zayıflığından dolayı
kabûl etmeleri beyânındadır**

369. Yüz binlerce hıristiyan adamlar onun mahallesinde, onun önüne azar azar toplandılar.

370. O, onlara gizlice, İncil'in ve zünnârın ve namazın sırrını beyân ederdi.

371. O zâhirde hükümlerin vâizi idi; fakat bâtında ıslık ve tuzak idi.

Ya'ni hîle-kâr vezîr yukarıda geçen 322,323,324,325 numaralı mübârek beyitleri tasdîk eder nitelikte idi.

372. Bunun için ashâbın ba'zısı Resûl'den, gûl gibi olan nefsin hîlesini sorarlar idi.

"Gûl" sahrâlarda gece vakti yolu şaşırtan bir hayâldir; buna avâm lisânında "gulyabânî" de derler. Beşer nefsi gazab ve şehvet yüzünden, Hak yoluna seyr-i sülûk edenlerin yollarını şaşırttığı için, "gûl"e benzetilmiştir. Bundan dolayı tabîat karanlığı içinde nefsin mekr ve hîlesini bilip, yollarını şaşırmamak için Risâlet-penâh (s.a.v.) Efendimiz'den ashâb-ı kirâm sorular sorarak anlamaya çalışırlar idi.

373. İbâdetlerde ve cânın ihlâsında gizli garazlardan ne karıştırır; söyle!

Ya'ni ashâb-ı kirâm derlerdi ki: Yâ Resûlullâh! İbâdetlerimizde ve cânımızın Hakk'a karşı olan hâlisliğinde nefsimiz ne gibi gizli garazlar karıştırır; lütfen bize bunları îzâh buyur!

374. Ondan itâatin fazîletini aramazlardı; zâhiri ayıbını dahi hangisi olduğunu sormazlardı.

Ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem Efendimiz'den itâatin fazîleti olup olmadığını sormazlar idi; çünkü ilâhî emre itâat ile yapılan ibâdetin elbette fazîlet bahşedici olacağını bilirlerdi. Ve zâhiri kabâhatlerin dahi ne gibi şeyler olduğunu sormazlar idi; Çünkü bu kabâhatlerin bir kısmı Kur'ân ve hadîs ile birer birer gösterilmiş idi; ve zâhiri edebi de Resûl-i Ekrem'in fiillerinden öğrenirler idi. Ancak ibâdetde gizlenmiş olan nefsin kabâhatlerini ve görünüşteki mükemmellik perdesi altına saklanmış olan nefsin noksanlarını anlamak isterlerdi.

375. İnceden inceye ve zerre zerre nefsin hîlesini, kerevizden gülü ayırdıkları gibi tanıyorlar idi.

376. Sahâbenin kılı kırk yaranları da, o vaazda canları ile hayran kalırlar idi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, kişinin yaptığı itâate nefsinin ne gibi hîlelerinin karıştığını ve mükemmellik gösterilmesi husûsunda, nefsin ne gibi gizli yalanları bulunduğunu îzâh buyurdukça, ashâb-ı kirâmın ince düşünenleri hayrette kalırlar idi. Çünkü bunu dinleyen ashâb-ı kirâm da nefis sahibi

olduklarından, Resûl-i Ekrem'in bu izâhâtını kendi nefislerine tatbîk edip, nefislerinin yaptığı yalancılıklara zevkan ya'ni bizzat bunu kendileri yaşayarak vâkıf oldukça bu hayretleri artar idi.

**Akıl gözünün zayıflığından dolayı hristiyanların hepsinin
vezîre tâbî olmaları beyânındadır.**

377. Hristiyanlar tamâmı ile ona gönül verdiler; oysa avâmın taklîdinin ne kuvveti olur?

Avâm, inanç konusunda taklîtçidir. Kendileri akli kuvvetlerini kullanıp iyiyi kötüyü ayırt etmezler ve her bir işin rûhuna dikkât edemezler. Hristiyanlar da bu türden insanlar idiler; vezîrin yalanlarını anlayamadılar.

Hikâye:

Bir vakitte iki çocuk bir karga tutmuşlar; senindir, benimdir diye kavgaya tutuşmuşlar. Birisi hayvanın başından ve diğeri ayağından çekerken, hayvanın başını koparmışlar; ağlamaya başlamışlar. O sırada evliyâullâhtan birisi geçiyormuş. Çocukların sâfiyâne ağlamalarına acımış ve karganın başını gövdesine bitiştirip sıvayarak üflemiş; karga dirilmiş; ve çocuklar da sevinmiş; ve onlara nasîhat etmiş. Bunu görenler hazretin etrâfına toplanmış ve bu zâtın ismini "Karga Baba" koymuşlar. Bu muhterem zât halkın kendi etrâfında üşüşüğünü görünce, bir gün namazda iken sesli bir şekilde yellenmiş. Bunu işitenler "Oh ne a'lâ şeyhlik!" diye dağılmışlar. Hazret: "Hamdolsun bir yel ile topladık; ve bir yel ile dağıttık" der imiş.

İşte avâmın inancının kuvveti ve hâli budur.

378. Sînelerinin içine onun muhabbetini ektiler; onu Îsâ'nın vekîli zannettiler.

379. O sır yönünden bir gözlü lânetlenmiş deccâl idi; ey Hudâ feryâda yetiş; sen ne güzel yardımcısın!

Hilekâr vezîr zâhirde Îsâ'nın vâizi idi; fakat bâtında, yalnız zâhir gözü açık ve bâtın gözü kör, ilâhî huzûrdan uzaklaştırılmış bir yalancı idi. Bu gibi deccâller hiçbir asırda eksik değildir. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz buyurur:

"Âhir zamanda, birtakım deccâller ve yalancılar peydâ olur; size sizin ve babalarınızın işitmediği sözlerden bahsederler. Şimdi onlardan sakının ki, sizi şaşırtmasınlar ve fitneye düşürmesinler."

380. *Yâ Rab! Dünyâda yüz binlerce tuzak ve yem vardır; bizler ise aç olan açgözlü kuşlar gibiyiz.*

381. *Eğer her birimiz, doğan kuşu ve sîmurg olsak dahi, biz her bir anda yeni bir tuzağa tutulmuşuzdur.*

Cenâb-ı Pîr, bu iki beyt-i şerîfte "murg" ve "bâz" ve "sîmurg" kelimeleriyle sâliklerin üç mertebesine işâret buyururlar. "Kuşlar"dan kasıt genel olarak yeni sâliklerdir ki, henüz nefsânî sıfatlarda boğulmuşlardır ve bunların tuzağa tutulması pek kolaydır. Ve "doğan" dan kasıt, yolun ortasına ulaşmış sâliklerdir ki, bunlar da nefsânî sıfatlarının kuvvetini mücâhede ile zayıflatmışlardır. "Sîmurg"dan kasıt da yolun sonunda olan sâliklerdir ki, bunlarda henüz nefsânî sıfatlarının bakiyesi kalmıştır; ve fenâ-ender-fenâyâ dalmamışlardır. Bundan dolayı bu üç sıfat için de tuzak korkusu vardır.

382. *Ey niyâzsız olan, sen bizi her an kurtarırsın ve biz yine bir tuzak tarafına gideriz.*

383. *Biz bu anbarda buğday yaparız; toplanmış buğdayı kaybederiz.*

384. *Buğdaydaki bu kaybın fârenin hîlesinden olduğunu nihâyet aklımız ile düşünmeyiz.*

385. *Fâre bizim anbarımıza delik delmiştir. Onun zararından bizim anbarımız harâp olmuştur.*

386. *Ey can, ilk önce fârenin kötülüğü def'et; ondan sonra buğdayı toplamaya çalış.*

387. *Namaz ancak kalbin huzûruyla tamam olur"; o gönüllerin gönlünün hadîslerindendir; işit!*

388. *Eğer bizim anbarımızda bir hırsız fâre yok ise, kırk yıllık ameller buğdayı nerede?*

389. *Her gün azar azar olan sıdk, niçin bizim anbarımızda birikmez?*

Bu mübârek beyitlerde beşer kalbi anbara ve sıdk ve ihlâs buğdaya ve İblis fâreye benzetilmiştir. Sıdk ve ihlâs kalbte kuvvet buldukça, kalb gözü açılır; bu bir ilâhî kâidedir. Sâliklerin az çok kalbinde olan sıdk ve ihlâsın kuvvet bulamaması ve kalb gözünün melekût âlemine açılmaması, her gün kalb anbarına konulan sıdk ve ihlâsın, şeytânî vesveseler ile eksilmesindendir. Bundan dolayı sâlike lâzım olan ilk önce kalbinden bozuk hâtıraları ve şeytânî vesveseleri def'edip, onların hükmüne tâbi' olmamaktır. Nitekim hadis-i şerifte: "**Namaz ancak kalbin huzûruyla tamam olur**" buyrulmuştur; ve bozuk hâtıralar ile kılınan namaz, her ne kadar ilâhî emre uyarak icrâ edilmiş bir ibâdet sayılır ve kul, âsi olmakla ile azarlanmaz ise de, derecelerin geçilmesine ve tamamlanmasına vesîle olan namaz değildir.

390. *Demirden ateşin kıvılcımı çok sıçradı; ve onu yanmış gönül kabûl etti ve çekti.*

Bu beyt-i şerifte "vücûd" çakmak taşına; ve "sâlih ameller" çakmak demiri-ne ve "gönül" fitile ve "kıvılcım" sâlih amellerin nûrâniyyetine benzetilmiştir. Ya'ni vücûdumuzdan çıkan sâlih amellerin birçok nûrâniyetleri kalbimize yansıdı.

391. Fakat karanlıkta bir hırsız gizlice kıvılcımlar üzerine parmak basar.

Ya'ni kalbimize yansımış olan sâlih amellerin nûrâniyyetine gizli bir hırsız olan İblis, tabîat karanlığı içinde, bir insân-ı kâmilin daha peydâ olmaması için, nefsimizin riyâ, gurur ve kibir gibi parmaklarını basarak söndürür. Çünkü İblis hasetçidir ve Âdemoğullarının en büyük düşmanıdır.

392. Felekten bir kandilin parlamaması için, kıvılcımları birer birer söndürür.

393. (İlâhî) eğer adım başında binlerce tuzak olsa, sen bizim ile oldukça hiç gam yoktur.

394. Senin yardımların bizim ile bulundukça, o alçak hırsızdan bir korku olur mu?

395. Her bir gece, ten tuzağından rûhları kurtarırsın ve levhaları koparırsın.

İlâhî, her bir gece tenimizin tuzağına tutulmuş olan ayırt edici rûhumuzu, uykuyu musallat edip kurtarırsın ve beş duyumuzun levhalarını koparırsın; onlara o hâl içinde hiçbir şey işlemez.

396. Her gece rûhlar bu ten kafesinden kurtulurlar. Kimsenin ne hâkimi ve ne de mahkûmu olmayıp serbesttirler.

Uyuyan kimsenin damarlarında dolaşan kan vâsıtasıyla kâim olan hayvânî rûh bâkî kalır; izâfî ve ayırt edici rûh kendi âlemine döner ve ayırt edici rûh vücûttan alâkasını kesince, uyuyan kimse artık dünyevî işlerden habersiz ve serbest olup kimseye hükmedemez ve kimsenin de mahkûmu olamaz.

397. Hapiste olanlar, gece olunca hapisten habersizdir; sultâna mensûp olan hükümet erbâbı da gece devletten habersizdir.

398. *Ne kâr düşüncesi ne de ziyan gamı; ve ne de bu filânın ve o filânın hayâli vardır.*

399. *Uyanıkken dahi ârifin hâli budur. Hak Teâlâ "Onlar uykudadırlar" buyurur; bundan ürkme!*

Bu beyt-i şerîf Ashâb-ı Kehf hakkındaki şu âyet-i kerîmeye işârettir:

(Kehf, 18/18)

وَتَحْسِبُهُمْ أَيَّاقًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ

"Ve tahsebühüm eykâzan ve hüm rükûdun, ve nukallibühüm zâte'l yemîni ve zâte's şimâli"

"Sen onları uyanık zannedersin; oysa onlar uykudadırlar; ve biz onları sağına ve soluna döndürürüz."

Ya'ni avâm nasıl ki uykuda dünyevî bağılıklardan kurtulmuş olursa, ârifler de uyanıklık içinde bu bağılıklardan öylece kurtulmuşlardır. Bu nasıl olur diye, bu sözün doğruluğundan ürküp inkâr etme; çünkü uyku hâliyle dünyevî bağılıklardan kurtuluş hâli herkesin zevkan ya'ni bizzat yaşayarak başındadır.

400. *(Ârif) gece gündüz dünyâ hallerinden uyumuştur; Hakk'ın döndürme pençesinde kâlem gibidir.*

401. *Yazarken eli görmeyen her bir kimse, harekette fiili kâlemden zanneder.*

Yazı yazarken kâlemi oynatan eli görmeyen kimse, hareketin kâlemden olduğunu zanneder.

402. *Ârifin bu halinden bir numûne gösterdi; halkı da uyku hissi kaptı.*

Halkın beş duyusunun uyku sebebiyle olan serbet kalışını, Hak Teâlâ ârifin uyanıklıktaki serbestlik hâline bir numûne göstermiştir.

403. Canları eşi benzeri olmayan sahrâya gitmiştir, rûhları ve bedenleri rahat olmuştur.

Halkın ayırt edici rûhları, uyku halinde, ta'rife sığmayan bir âleme gidip, kâr ve zarar fikir ve gamından ve bedenleri muhtelif hareket yorgunluğundan kurtulmuştur.

404. Bir safîrden(ıslıktan) tekrar tuzağa çekersen, herşeyi adâlete ve âdile çekersin.

"Safîr"den kasıt, Hakk'ın tecellîsidir; "tuzak"tan kasıt, bedendir; "dâd ya'ni adâlet"ten kasıt Hakk'ın i'tâlarıdır; "dâver ya'ni âdil"den kasıt isimlerinin hükümetidir.

Ya'ni uykuda olanların ayırt edici rûhlarını bir tecellî ile yeniden tuzağına çekersin; ve isimlerinin görünme yerleri olan madde bedenleri, bu şekilde isimlerine âit i'tâlara ve isimlerinin hükümetinin hükmüne çekersin.

405. Sabah vaktinin nûru ortaya çıktığı zaman, feleğin altın gibi parlayan akbabası kanat çarpar.

Güneş, altın gibi parlayan akbaba kuşuna benzetilmiştir.

406. Sabahları ortaya çıkaran Hak, herkesi İsrâfîl gibi o diyârdan sûrete getirir.

407. Yayılmış olan rûhları ten yapar; ve her teni tekrar gebe eder.

Latîf âleme yayılmış olan rûhları kesîf bir ten yapar; ve her kesîf tene tekrar rûhları cenîn gibi yükleyip, gebe gibi yapar.

408. Canların atını eyerden kurtulmuş kılar; bu, "uyku ölümün kardeşi-dir"ın sırrıdır.

"Canların at"ından kasıt, kesîf olan madde beden; "eyer"den kasıt da beş duyudur. Çünkü uyuyan kimsenin duyuları kısmen kullanım dışıdır; yanındaki konuşmaları işitmez ve eşyâyı görmez ve kokuyu duymaz. İşte

bu, "Uyku ölümün kardeşidir" hadîs-i şerîfinin sırrı ve ma'nâsıdır; çünkü ölüm de duyuların kullanım dışı ve cismin donuk bir hâle gelmesidir.

409. Fakat gündüz yine gelmeleri için, ayaklarına uzun bağ koyar.

Uyku halinde bedenden büsbütün alâkalarını kesip, rûhlar âleminin kapsam sahalarına dalmaması ve gündüz tekrâr beden tarafına gelebilmesi için, izâfî rûhların ayaklarına uzun bağlar koyar.

410. Tâ ki gündüz onu o çayırıktan çeke ve onu otlaktan yük altına getire.

411. Keşke bu rûhu, Ashâb-ı Kehf gibi veyâhut Nûh'un gemisi gibi muhafaza ede idi de,

412. Bu uyanıklık ve akıl tufânından, bu kalb ve göz ve kulak kurtula idi.

413. Ey (dinleyici), bu zamanda da, cihânda çok Ashâb-ı Kehf senin yanında ve senin karşında vardır.

414. Mağara onun ile ve yâr onun ile tegannî içindedir; ne fayda! Senin gözünün ve kulağının üzerinde mühür vardır.

"Mağara"dan kasıt Cenâb-ı Hak'tır; çünkü herkesin sığınılacak yeridir; ve "yâr"dan kasıt yine Hak'tır. Çünkü hakîki mahbûb O'dur; ve "tegannî"den kasıt da ilâhî muhataplardır.

Ya'ni Ashâb-ı Kehf gibi uyanıklık hâli içinde, uykuda olan evliyâullâh bu zamanda da mevcûttur ve yanında ve karşında olduğu halde, gözün ve kulağın perdeli olduğu için onu göremez ve işitemezsin; bundan dolayı onların varlığından sana ne fayda vardır. Çünkü sen onların cisimlerini görürsün, ma'nâlarından habersizsin. Nitekim gelecek olan mübârek beyitler bu ma'nâyı izâh buyurur.

**Halîfenin sorusundan dolayı Leylâ kıssasının
örnek olarak anlatılması**

415. *Halîfe Leylâ'ya dedi: O sen misin ki, Mecnûn senden dolayı perîşân ve azgın oldu.*

416. *Sen başka güzellerden daha güzel değilsin. (Leylâ): Mâdemki sen Mecnûn değilsin. Sus! dedi.*

417. *Her kim ki uyanıktır, o daha da uykudadır; onun uyanıklığı uykusundan beterdir.*

Dünyâ işlerinde uyanık olan, hakîkatte çok dalgın bir uyku içindedir. Onun böyle uyanıklığı, duyular ile olan uykusundan berbattır; çünkü uykusunda hem fikri ve hem cismi râhat eder, hem de günahlardan uzak kalır.

418. *Cânımız Hakk'a uyanık olmadığı zaman, uyanıklık bizim ânımıza tehlikeli geçit gibidir.*

Cânımız Hakk'a karşı uykuda ve özellikle dünyevî işlere karşı uyanık olursa, bu uyanıklık bizim anımıza, ya'ni cânımızın güzelliğine tehlikeli bir geçit gibi olur. Çünkü tehlikeli geçitlerde yolcu için eşkiyâ saldırısı tehlikesi olduğu gibi, tehlikeli geçite benzeyen bu uyanıklık içinde de insânî güzelliklerimize nefis ve şeytanın saldırısı tehlikesi vardır.

419. *Canın, bütün gün hayâlin tepmesinden ve zarar ve kârdan ve kaybetme korkusundan,*

420. *Ne safâsı ve ne letâfeti ve kuvveti ve ne de melekût âlemi tarafına sefer yolu kalır.*

421. *Uyumuş olan o kimsedir ki, her hayâlden ümîd bekler ve onunla konuşur.*

422. *O şeytanı rü'yâsında hûrî gibi görür; bundan dolayı şehvetten dolayı şeytana suyu döker.*

Ya'ni rü'yâsında şeytânî hayâlî hûrî gibi görüp, ona yakınlaşarak ihtilâm olur.

423. *Nesil tohumunu çorak yere döktüğü vakit, o kimse kendine geldi, hayâl de ondan kaçtı.*

Şeytan görünmez bir mahlûktur ve onun gösterdiği hayâl ise, hayâl âleminde görünür bir mahlûktur. Şimdi hayâl âleminde, ihtilâm olan kimse nesil tohumunu, hûrî gibi görünen şeytânî hayâl rahmine dökmedi; belki hârice ve çorak bir yere dökmüş oldu. Bundan o kimse hayâlden kendine gelince tabîki hayâl kayboldu ve ihtilâm olması hiçbir işe yaramadı.

424. *Ondan başının zaafını ve teninin pisliğini görür. Âh..! Görünmeyenin görünür olan nakşından.*

Şeytânî hayâlden ihtilâm olan kimse, bu ihtilâmdan başının ağrıdığını ve teninin de nutfe ile kirlenmiş olduğunu görür. Âh..! Bu görünmeyen şeytanın, hayâl âleminde görünen hayâlî nakışlarından... el-amân!

425. *Yukarıda uçan kuşun gölgesi, yerde kuş gibi uçarak koşar.*

426. *Ahmağın biri, o gölgenin avcısı olur; kuvveti kalmayıncaya kadar koşar.*

427. *Hevâ kuşunun yansımasından haberi yoktur. O gölgenin aslı neredendir, haberi yoktur.*

428. O gölge tarafına ok atar; okluk da, aramaktan ve sormaktan boşalır.

Bu beyitlerde "havada uçan kuş"tan kasıt, ilâhî ilimde sâbit olan eşyâ hakikatleri; ve "gölge"den kasıt, bu hakikatlerin gölgeleri olan dünyevî sûretlerdir. "Ahmak avcı"dan kasıt, eşyânın hakikatlerinden habersiz olarak var olmuş sûretler arkasında koşan dünyâ ehlidir. "Ok"tan kasıt hayâtî nefeslerdir. "Okluk" ya'ni ok muhafazasından kasıt da beşer ömrüdür.

429 .Onun ömrünün okluğu boşaldı; gölge avında harâretle koşmaktan ömrü gitti.

430. Onun terbiye edicisi, Allah'ın gölgesi olduğu vakit, onu hayâlden ve gölgeden kurtarır.

Gölge peşinde koşan ahmağın terbiye edicisi, bilfiil bütün isimlerin ve ilâhî sıfatların görünme yeri bir insân-ı kâmil olduğu vakit, onu muhtelif isimlerin gölgelerinden ve hayâlden ibâret olan var olmuş sûretlerin alâkalarından kurtarır.

431. Hudâ'nın kulu, Allah'ın gölgesi olur; bu âlemin ölmüşü ve Hudâ'nın dirisidir.

İnsân-ı kâmil Allah'ın kuludur. Noksan insanların her birisi ise, muhabbet ettikleri şeylerin kullarıdır. Kimi nefsin, kimi kadının, kimi paranın kuludur. Bundan dolayı insan-ı kâmil salt kul olup, bilfiil bütün isimlerin ve ilâhî sıfatların görünme yeri bulunduğundan, Allah'ın gölgesidir ve bu âlemin alâkalarından ve muhabbetinden ölmüştür; ancak ilâhî muhabbete karşı uyanık ve diridir.

432. Çabuk onun eteğini tut; tâ ki şüphesiz âhir zamanın eteğinden kurtulasın.

İnsân-ı kâmilin terbiyesi altına gir ki, âhir zamanda, ya'ni son nefesindeki fitne ve eziyetlerden yakanı kurtarasın.

433. "Keyfe meddez zille" ya'ni "gölgeyi nasıl uzattı" evliyânın nakşıdır; çünkü o Hudâ güneşi nûrunun delilidir.

Âlemin tamamı, bütün ilâhî isimlerin ve sıfatların görünme yerleri olup, Allah'ın gölgesidir; ve insân-ı kâmil ise âlemin özü ve rûhudur. Bundan dolayı âlemin nakışları ve taayyünleri ayrıntı ve insân-ı kâmilin nakşı ve taayyünü icmâldir. Bu i'tibâr ile insân-ı kâmilin nakşı Allah'ın gölgesi olur; ve âyet-i kerîmedeki **“keyfe meddez zille”** ya'ni **“gölgeyi nasıl uzattı”** dan kasıt da evliyâ nakşı olmuş bulunur. Bu âyet-i kerîme Furkân sûresinde şu şekildedir:

(Furkan, 25/45,46)

أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا

ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا

“E lem tere ilâ rabbike keyfe meddez zille, ve lev şâe le cealehu sâkinen, sümme cealneş şemse aleyhi delîlen. * Sümme kabadnâhu ileynâ kabdan yesîrâ.”

“Rabbini görmez misin? Gölgeyi nasıl uzattı. Oysa isteseydi, onu sâkin kılardı. Daha sonra biz ona güneşi delîl kıldık; sonra onu kolayca çekerek kendimize çektik.”

Bu îzâhlara göre âyet-i kerîmenin tefsîri şöyle olur: "Ey Peygamber'im! Rabb'in olan Allah'a dikkat etmez misin, isimlerinin ve sıfatlarının gölgelerini var edilmişler âleminde ayrıntılı olarak ve icmal olarak nasıl yaydı? İstese idi, o gölgeleri sâkin kılar ve yaymazdı. Fakat bu yayıştan sonra zâtımızın güneşini o gölgeler üzerine delîl yaptık; ya'ni Zâtî tecellimiz o gölgelerin önüne düşüp rehber oldu; sonra da o gölgeleri kendi tarafımıza kolayca bir çekme ile çektik." Şimdi güneş, sudan ibâret olan buzu nasıl eritip deniz tarafına çekerse, Zât güneşinin tecellisi de buz gibi donmuş olan var edilmiş taayyün gölgelerini öylece eritip Zât denizi tarafına çeker; ve bu, gölgelerin gölge sâhibi tarafına dönüşüne delîl olur. İşte insân-ı kâmil de, noksan insanları tabîat karanlığından, Zât güneşinin nûru ve aydınlıkları tarafına çekmek için böylece delîl olur.

434. Bu vâdide delîlsiz gitme! Halîl gibi “Ben kaybolan şeyleri sevmem” de!

Bu tabîat vâdisinde sakın delîlsiz ve rehbersiz gitme! Yukarıda anlatılan vasıfta bir in-sân-ı kâmil bul ve İbrâhîm Halîlullâh (a.s.) gibi, batan ve fânî olan şeyleri görüp **“lâ uhıbbul âfilîn”** ya'ni **“Ben kaybolan şeyleri sevmem”** de!

Bu beyt-i şerîfte, En'âm sûresinde olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(En'am, 6/76)

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى الْكَوْكَبَ قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ

"Fe lemmâ cenne aleyhil leylü reâ kevkeben, kâle hâzâ rabbî, fe lemmâ efele kâle lâ uhıbbül âfilîn."

"Ne zaman ki Hz. İbrâhîm Halîlullâh üzerine gece örtücü oldu, bir parlak yıldız gördü. İşte bu benim Rabb'imdir dedi; ne zaman ki kayboldu, ben kaybolanları sevmem, dedi."

435. *Git gölgeden bir güneşi bul! Tebrizli şâh Şems'in eteğini bul!*

İlâhî gölge olan insân-ı kâmil delâletiyle ahad olan Zât güneşini bul! Eğer bu zamanda insân-ı kâmil kimdir diyecek olursan; şâh Şemseddîn-i Tebrîzi hazretlerinin eteğine sıkıca yapış; o seni ahadiyyet Zât'ına götürmeye delîl olur. (123 numaralı beyt-i şerîfe mürâca-at.)

436. *Bu düğün ve gelin tarafına yolu bilemezsen, Hak ışığı Hüsâmeddîn'den sor!*

Eğer Hz. Şems'in düğünü ve gelini tarafına çıkan yolu bilemezsen, o yolu Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinden sor! Bu düğünün ve gelinin yolunu o da bilir; çünkü o da asrın in-sân-ı kâmilidir.

"Düğün"den kasıt, Hakk'a kavuşma anının sevincidir; ve "gelin"den kasıt da, hakîki mahbûb ya'ni sevgili olan Hak'tır. (125 numaralı beyt-i şerîfe de mürâcaât.)

437. *Ve eğer yolda senin boğazını haset tutarsa, hasette İblîs'in azgınlığı vardır.*

Eğer Hak yoluna yolcu olmak isteyip de, Hak Teâlâ'nın özel yardımına nâil kıldığı bir insanda gördüğün irfâna ve kemâlata haset eder ve ben ondan daha hayırlıyım diyerek yüz çevirir isen, işin berbattır. Çünkü İblîs'in azgınlığı ve serkeşliği haset duygusundan ileri gelmiştir.

438. Çünkü o, hasetten dolayı âdemden arlanır; hasetten dolayı saâdetle çekişir.

İblîs, sûrette kendisini Âdem'den daha yüksek görerek, ona baş eğmek-ten arlanır; oysa hakîkatte ve ma'nâda saâdete karşı çekişir.

439. Yolda, bundan daha güç bir geçit yoktur; ne mutlu o kimseye ki, hasede yoldaş değildir.

Hak yolunda bu haset duygusundan daha güç bir geçit yoktur. Kendisinde haset duygusu olmayan kimse ne mübârekdir!

440. Bu madde beden, hasedin hânesi geldi bil! Hasetten hânedan bulaşık olur.

441. Gerçi madde beden, hasedin evi olur; velâkin mukaddes Allah o madde bedeni temizler.

Gerçi madde beden, muhtelif elementlerden oluşması yönüyle, onda her bir maddenin hükümlerinin ortaya çıkması gerekir ve bu sebeple o beden, hasedin de evi olur; fakat mukaddes Allah hazretleri ilim ve ma'rifet suyu ile o cesedi temizler.

442. "Benim evimi temizleyiniz!" temizliği beyândır; her ne kadar tılsımı toprağa mensûp ise de, nûrun hazînesidir.

Bu beyt-i şerîf, Bakara sûresinde olan şu âyet-i kerîmeye işârettir:

(Bakara, 2/125)

وَعَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

"ve ahidnâ ilâ ibrâhîme ve ismâile en tahhirâ beytiye lit tâîfine vel âkifîne ver rukkais sücûd"

"Biz İbrâhîm'e ve İsmâîl'e benim evimi tavâf edenler için ve âkif ya'ni devamlı ibâdetle olanlar için ve rükû ve secde edenler için temizleyin diye emrettik."

"Ev"den kasıt mü'minin kalbidir; bundan dolayı Hak Teâlâ'nın bu âyetteki yüce beyânı kalbin temizlenmesine işâret olur. Çünkü her ne kadar kalb elementsel maddeden ise de, ilâhî nazargâh olduğundan, nûrun hazinesidir.

443. Eğer sen hasetsize hîle ve haset edersen, o hasetten kalbe siyahlıklar erişir.

Haset duygusunu kalbinden çıkarıp atmış olan insân-ı kâmile haset ve ona karşı hîleye kalkışıp, ya'ni halka onun aleyhinde söz söyleyerek halkı ondan soğutmaya çalışırsan, o hasetten kalbin kararır ve ilâhî nûra yabancı kalır.

444. Allah adamının ayağı altında toprak ol; hasedin başına bizim gibi toprak saç!

İnsân-ı kâmile karşı mütevâzî' olup, beşer tabîatı îcâbı olan haset duygusunun başına bizim gibi toprak saç!

"Bizim gibi" ta'bîriyle cenâb-ı Pîr, mübârek nefslerine işâret buyururlar; çünkü cenâb-ı Şems-i Tebrîzî ilâhî ma'sûk olan bir insân-ı kâmil olduğu halde ümmî idi. Cenâb-ı Pîr ise, yaşadığı mübârek zamanında parmakla gösterilen âlimlerden ve âriflerden idi. Cenâb-ı Şems ile görüştükleri zaman, aslâ onun ma'nevîyattaki mükemmelliğine haset ederek ve kendi ilim ve irfanlarını göz önüne alarak, ben onlardan daha üstünüm demedi. Sohbetlerini azîz canlarına minnet bildi. İşte kendilerinin yaptığı bu hâli, Hak yolunun yolcularına tavsiye buyururlar.

Vezîrin hasedinin beyânındadır

445. O vezîrcik ki, onun aslı hasetten idi, nihâyet kulağını ve burnunu bâtil sebebiyle hevâyâ verdi.

446. O ümîd üzerine ki, haset iğnesinden, onun zehrinden miskinlerin canına erişe.

O alçak tabîatlı olan vezîr, kendi canını sokan haset iğnesinin ve bu iğnenin zehrinin, hakîkatleri idrâkten âciz olan kimselerin canlarını da sokması ve zehirlemesi ümîdiyle burnunu ve kulağını fedâ etti.

447. Hasetten burnunu koparan her bir kimse, kendisini kulaksız ve burunsuz eder.

Haset yüzünden, doğruyu işitmez ve hakîkat kokusunu alamaz.

448. Burun odur ki, o bir koku ala; koku onu bir mahalle tarafına götüre.

Burun, hakîkat kokusunu alandır; ve aldığı kokunun da onu amaçlanan mahalle götürmesi lâzımdır.

449. Kokusu olmayan her bir kimse, burunsuz olur. O dîni olan koku, kokudur.

Görünüşte burnu olup ta koku almayan kimse, hakîkatte burunsuzdur; fakat asıl koku, dîni olan kokudur. Dîni kokuyu almayan kimse ise, zâhiren burnu olsa ve zâhiri kokuları alsa bile, bâtinen burunsuzdur.

450. Ne zaman ki bir koku aldı ve onun şükrünü etmedi, ni'metin küfrü geldi ve burnunu yedi.

Bununla berâber bir kimse dînden bir koku almak ni'metine nâil olup da, onun şükrünü îfâ etmezse; onun bu şükürsüzlüğü, o ni'metin küfrü, ya'ni örtülmesi hâli ta'kip etti demek olur; ve artık o kimse ma'nevî burnunu yemiş, ya'ni mahvetmiş ve isti'dâdını yitirmiştir.

451. *Şükret ve muhakkak şükredenlere köle ol; onların huzûrunda öl, bâkî ol!*

452. *Vezîr gibi yol vuruculuktan sermâye yapma; halkı namazdan alıkoyma!*

Ya'ni, vezîr gibi, doğru yolda giden halkın yolunu kesmeyi kendine iş yapma ve halkı Hakk'a yönelmekten alıkoyma!

453. *O kâfir olan vezîr, dînin nasihatçisi olmuş; o hîleden, helva içine sarımsak katmış idi.*

Hristiyanların maharetli olanlarının vezîrin hilesini anlamaları

454. *Her kim ki zevk ya'ni söylenilenleri bizzat yaşayarak idrâk sâhibi idi, onun sözünden acılığa benzer bir lezzet gördü.*

455. *O karışık nükteler söylüyor idi; şeker şerbetinin içine bir zehir dökmüş idi.*

456. *Zâhirinde, yolda çevik ol diyordu; ve arkasından cana, tenbel ol diyordu.*

Vezîrin zâhiren sözünden, Hak yolunda çabuk yürü ma'nâsı anlaşılıyordu; fakat bâtınından cana, Hak yolunda tenbellik tavsiyesi olduğu görülüyordu.

457. *Gümüşün zâhiri, gerçi beyaz ve yenidir; ancak el ve elbise ondan siyahlanır.*

458. Ateş gerçi alev yönünden kırmızı yüzlüdür; sen onun fiili yönünden siyahkârlığına bak!

Gerçi ateş, alevi ile parlak bir kırmızıdır; fakat sen onun yakıcılığına bak ki, eşyâyı yaktıktan sonra, simsiyah bir hâle koyar. Bu da vezîrin sözlerine ikinci bir örnektir.

459. Gerçi, şimsek bakışa bir nûr gösterir; fakat gözü çalması özelliğindedir.

Şimşek her ne kadar zâhiren bir nûr ve aydınlık halde görünür ise de, netîcede gözü kamaştırır ve gözün görüş özelliğini bozar.

460. Her kim ki, uyanık ve zevk ya'ni bizzat yaşayarak bu söylenenleri idrâk sâhibi değil idi, onun sözü, onun boynunda gerdanlık gibi oldu.

Hıristiyanlar içinde, akıl ve zekâyâ ve irfan zevkine sâhip olmayanlar, hîlekar vezîrin bu sözlerini kıymetli görüp boyunlarına gerdanlık gibi taktılar.

461. Şahın ayrılığında altı sene süresince, vezîr Îsâ'ya tâbi' olanlara sığınak oldu.

Hîlekâr vezîr, şâhtan ayrıldığı altı sene süresince Îsâ (a.s.)'ın ümmetine bir mürâcaatgâh oldu.

462. Halk tamâmen dînini ve gönlünü ona teslim etti; onun emrinin ve hükmünün önünde halk ölüyordu.

Şâhın vezîre gizli haber göndermesi

463. Şâh ile vezîrin arasında haberleşmeler var idi. Şâhın ona gizli âramları, vaadleri vardı.

464. Şâh, ey makbûlüm, vakit geldi, çabuk benim gönlümü rahatlat diye ona mektûp yazdı.

465. Ey şâh, şimdi Îsâ dînine fitneler sokma işi içindeyim, diye cevâp verdi.

Hıristiyan kavminden on iki kabîlenin beyânındadır

466. İdâre ve hükümette Îsâ kavminin hâkimi on iki bey idi.

467. Her bölük bir beye tâbi' olup, geçinme yönünden kendi beyine kul olmuş idi.

468. Bu on iki bey ve onların kavmi, o kötü olan vezîre kul olmuş idiler.

469. Hepsinin i'timâdı onun sözüne, hepsinin uyması onun gidişine idi.

470. Eğer o öl dese idi, her bey onun huzûrunda derhal can verirdi.

**Vezîrin hıristiyan kavmine karşı, İncil'in hükümlerinde
karışıklık yapması**

471. Her birinin nâmına bir risâle yaptı; her risâlenin içindekiler başka bir sistem idi.

472. Her birinin hükümleri başka türlü idi; sonucundan başlangıcına kadar biri, diğerinin tersi idi.

473. Birisinde riyâzeti ve açlığı ve tövbeyi ve tövbe şartını esas yapmış.

474. Birisinde riyâzet faydalı değildir; bu yolda cömertlikten başka kurtuluş mahalli yoktur demiş.

475. Birisinde demiş ki, senin açlığın ve cömertliğın, senden ma'bûduna karşı şirk olur.

476. Tevekkülден ve tam bir teslimiyetten gayrısı, gam ve rahatta hep hîle ve tuzaktır.

477. Birisinde demiş ki, şart olan çalışmaktır; yoksa tevekkül düşüncesi kabâhattir.

478. Birisinde de demiş ki, ulaşan emir ve yasaklar, işlemek için değildir, aczimizin şerhidir.

479. Tâ ki onlarda kendi aczimizi görelim; o zaman onun kudretini bilelim.

480. *Birisinde demiş ki, kendi aczini görme, uyanık ol ki o acz, ni'mete nankörlüktür.*

481. *Kendinde olan kudrete bak ki, bu kudret ondandır. Kudretini, eşyânın hüviyeti olan O'nun kudreti bil!*

482. *Birisinde de demiş ki, bu ikisinden de geç! Görüşe sığan her şey put olur.*

Kendini âciz görmekten ve kendinde kudret görmekten geç! Bunların ikisi de hakîki vücûd karşısında gayrılık ispâtı demek olduğundan, görüşte put olurlar.

483. *Birisinde demiş: Bu ışığı söndürme;çünkü bakış toplayıcılık için ışık gibi geldi.*

484. *Görüşten ve hayâlden geçtiğin zaman, kavuşma ışığını gece yarısı söndürmüş olursun.*

Çokluğa bakış, bunları birlikte toplamak için bir ışık gibidir. Bu görüşü ve hayâli terk ettiğin zaman, tabîatın karanlığı içinde bu toplama ve kavuşma ışığını söndürmüş olursun ve karanlık içinde kalırsın.

485. *Birisinde demiş: Söndür; korkma, tâ ki gördüğünün yüz bin bedelini göresin.*

486. *Çünkü söndürmekten canın ışığı artar; senin Leylâ'n, sabrından Mecnûn olur.*

487. *Her kim zühdünden dolayı dünyâyı terk ederse, onun önüne dünyâ daha çok yaklaşır.*

Çokluğa bakış ışığını söndür ki, bu söndürdüğün ışığın yüz bin bedeline

nâil olursun; çünkü bu ışık sönünce canın nûru artar. Senin gayrıyı görme husûsundaki sabrından, Leylâ'n olan hakîki mahbûb senin âşıkın olur; ve görüşünün ışığını söndürmenin kıymetli bir bedeli olmak üzere vaziyetin değişir; bu def'a sen Leylâ ve hakîki mahbûb senin Mecnûn'un olur. Çünkü gayrı olan dünyâyı kim zühdünden dolayı terk ederse, dünyâ onun önüne daha çok yaklaşır.

488. Birisinde demiş ki, Hak sana verdiği şeyi, îcâd hakkında sana tatlı yaptı.

489. Sana kolaylaştırdı, onu hoş tut; kendini yürek ağrısına bırakma!

Hakk'ın sana verdiği şeyler, senin isti'dâdına uygun şeyler olduğundan,onlar sana tatlı ve lezzetli gelir; ve onları külfetle değil, kolayca uygularsın. Bundan dolayı o verilenleri gönül hoşluğuyla kabûl edip, sana külfetli gelen şeyleri yapamadım diye kalbini sıkıntı içinde bırakma! Çünkü hadîs-i şerifte "**Her bir kimse ne için halk edilmişse, o, ona kolay gelir**" buyrulur.

490. Birisinde de demiş ki, kendi gereklerini bırak; çünkü o senin tabîatının kabûlü reddedilmiş ve fenâdır.

491. Muhtelif yollar, kolay olmuştur; her birine bir millet can gibi olmuştur.

492. Eğer Hakk'ın kolaylaştırması, yol olaydı, her yahûdî ve mecûsi ondan haberdâr olurdu

Kendi tabîatının gereklerini terk et; çünkü senin tabîatına hoş gelen şeyler Allah indinde reddedilmiştir ve fenâdır. Âlemde bu kadar muhtelif yol ve mezhepler vardır; bu mezheplerin her biri erbâbına kolay ve sevimli gelmiş ve her birinin mensûp olduğu millet kendilerine can gibi olmuştur. Eğer Hakk'ın her bir sistem ve mezhep erbâbına mensûp olduğu sistemi kolay göstermesi bir ulaşma yolu olsa idi, Cenâb-ı Îsâ'yı inkâr eden yahûdîler ile mecûsîlerin de hakîkate ulaşmaları lâzım gelirdi.

493. Birisinde de demiş ki, kolaylaşan o olur ki, gönlün hayâtı canın gıdâsı ola.

494. Tabîatın zevki olan her şey, geçtiği vakit, çorak yer gibi ekinin başağını çıkarmaz.

Kolay gelen hizmetlerin iyisi, gönül isteği ile olandır. Çünkü gönlün diriliği canın gıdâsı olur ve rûhu takviye eder. Beşer tabîatının zevki, fiillerinde etkilidir; o zevk geçince, fiillerinin tadı kalmaz; çorak yere bir tohum ekmek gibi olur ki, hâsılât vermez.

495. Onun hâsılâtı ancak pişmanlık olur; onun satılması da ziyandan başka bir şey getirmez.

496. O sonucunda kolay olmaz; onun adı sonuçta zorluk olur.

497. Sen zorluğu, kolaylıktan açık bil! Sonuçta bunun ve onun cemâline bak!

Gönül hoşluğu ile yapılmayan amelin, ma'nevî hâsılâtı olmaz; neticede onun hâsılâtı pişmanlık olur. Öyle bir ameli Allah'a satmak da ziyandan başka bir şey getirmez; çünkü Allah Teâlâ:

(Tövbe, 9/111)

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ

“İnnallâheşterâ minel mü'minîne enfüsehüm ve emvâlehüm bi enne lehümül cenneh”

"Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini cihâda ve mallarını sadaka ve infâka sarf edenlere bunun karşılığında cennet vermekle müşteri oldu"

âyet-i kerîmesinde beyân buyurduğu üzere, mü'minlerin amellerine müşteridir; ve mü'minler de amellerinin bâyi'idir. Şimdi ameli tabîatı onu beğenmeden yapan kimse, kendisine tâat kolay gelen kimselerden değildir. Onun adı zorluk olur, ya'ni tâatda güçlük çeken kısımdan olur. Çünkü şakî olanlara kabâhatli ameller kolay gelir; ve saîd olanlara da hayırlı ameller kolay gelir. Bundan dolayı sen, hayırlı ameller kendisine kolay gelen ile güç geleni açıkça gör ve bil! Netîcede de bunun ve onun hâline dikkatle bak!

498. *Birinde demiş ki, bir üstâd talep et! Sonucu görücülüğü milletçilikte bulamazsın.*

499. *Her türlü millet sonucu milletçilikte gördüler; süphesiz dalâletin esîri oldular.*

500. *Sonucu görmek, el örgüsü değildir; yoksa dinlerde ihtilâf olur mu idi?*

Ya'ni zâhirde milleti ve sülâlesi büyük olan kimse işin sonun idrâk edicidir zannetme! Çeşitli milletler "insanlar, hükümdarlarının dîni üzeredir" hükmüne tâbî' olarak, işin sonunu milletçilikte görerek, kendi üzerlerinde hükümrân olanların dînine ve ahlâkına tâbî' oldular. Bundan dolayı süphesiz dalâlet ve kabâhatin esîri oldular. İşin sonu, el örgüsü gibi, iyiliği ve kötülüğü his gözüyle görülebilen bir şey değildir. Eğer gözle görülür bir şey olsa idi; dinlerde bu kadar ihtilâf ortaya çıkar mı idi.

501. *Birisinde de demiş ki, üstâd dahi sensin; çünkü üstâdı tanıyan dahi sensin.*

502. *Adam ol, adamların maskarası olma; git kendi başını tut; hayrân olma!*

Üstâdı ve öğreticiyi tanıyan sen olduğun için, hakîkatte öğretici de sensin. Bundan dolayı adam olduğunu bilmek sûretiyle adam ol; ve öğretici bulacağım diye şuna buna mürâcaatla adamların eğlencesi olma! Git, kendi başına ve aklına sâhip ol; şaşkın şaşkın dolaşma!

503. *Birisinde de demiş ki, bunların hepsi birliktir; her kim onu iki görürse, şaşı bir adamcıktır.*

Muhtelif sistemlerin hepsi hakîkatte birdir; bu biri iki gören kimse, bâtın gözü şaşı olan bir adamcıktır.

504. *Birisinde de demiş ki, yüz nasıl bir olur? Bunu düşünen ancak deli olur.*

Bu âlem çokluklarının hepsine birdir demek nasıl olur; bu ancak deli düşüncesi olabilir. Hiç bir, çok ve çok, bir olur mu?

505. Her birisi birdiğinin zıddı olan bir sözdür;nasıl bir olur? Biri zehir, biri şeker.

506. Sen zehirden ve şekerden geçmedikçe, ne vakit birlik gül bahçesinden koku alırsın.

507. O İsa dîninin düşmanı, bu üslûp ve bu tür üzere on iki risâle yazdı.

Yukarıdan beri "Birinde demiş ki" ile başlayan beyitlerin sayısı, on altı olduğuna göre, vezîrin bu kadar risâle yazmış olduğu anlaşılmasın. Vezîr on iki risâle yazdığı halde, bu on altı beyitteki ma'nâları, bu on iki risâleye dağıtmıştır; ve bu ma'nâların hepsi de doğrudur; fakat her birisi hâlin ve mertebelerin ve isti'dâdların gereklerine göre doğrudur. Mutlak doğrudur diye alınırsa doğru değildir. Örneğin birisine, senin tabîatının kabûlü reddedilmiştir ve fenâdır diyor; fakat bu emmâre nefis mertebesinde olanlara göredir; "levvâme nefse" ve ondan yukarısına göre değildir. Çünkü "levvâme nefis"de bulunan sâlikin tabîatında hatâsından dolayı pişmanlık ortaya çıkar; tabîat pişmanlığı ise reddedilmiş değil, makbûldür. Birisinde de bunun aksine olarak, tabîatının zevkine göre hareket et! diyor. "Emmâre nefis"de tabîatın zevki fesâd ve günahlara olup aslâ pişmanlık duymamakta olduğundan, bu söz "emmâre nefis" mertebesinde bulunanlar için doğru bir tavsiye değildir; fakat "levvâme"de ve "mülhime"de olanlar için doğru olabilir. Vezîr bunları mutlak böyledir olarak yazıp, mertebeleri birdiğesine karıştırmakla, her iki mertebe ehlini saptırmış oluyor. Diğer vasiyetleri de buna kıyâs olunsun.

Bu ihtilâfların, yolun hakîkatinde değil, sûrette zâhir olduğu beyânındadır.

508. O, Îsâ'nın bir renkliğinden koku almadı; ve Îsâ'nın mizâcının küpünden huy tutmadı.

509. Yüz renkli elbise o safâ küpünden, sabâ gibi sâde ve bir renk olurdu.

O hilekâr vezîr, Îsâ (a.s.)'ın nübüvvetinin birliğinden koku almadı ve cenâb-ı Îsâ'nın sûrete âit taayyün küpünde gizli olan nebevî mizâcından huy tutmadı. Çünkü o küpün içinde sâf ve berrâk olan bir nübüvvet nûru var idi ki, yüz renkli elbise gibi olan muhtelif inançlar ve mezhepler erbâbı o safâ küpünden, sabâ rüzgârı gibi latîf ve sâde ve bir renkli olur; ve bâtil muhtelif inançlardan kurtulur idi.

Ba'zı nüshalarda "çün ziyâ" yazılmıştır. "Ziyâ" da bir renk olması i'tibârıyla ma'nâ değişmez.

510. Kendisinden usanç hâsıl olan bir renklilik değildir; belki balık ve berrâk tatlı su misâlidir.

Cenâb-ı Îsâ'nın mizâcının küpünden hâsıl olan bir renklilik, insanı bıktıran ve usandıran bir renklilik değildir; belki o bir renklilik berrâk tatlı suya ve onda gark olanlar da balıklara benzerler. Balıkların hayatı sudan olup, ondan bıkmadıkları gibi, o bir renkliğe dalanlar da, öylece ondan hayat bulurlar ve aslâ usanmazlar. "Berrâk su"dan kasıt mutlak vücûd ve "balıklar"dan kasıt da "fânî-fillâh" olan evliyâullâhdır.

511. Gerçi karada binlerce renkler vardır; balıkların kuruluk ile çekişmeleri vardır.

Karada ağaçlar, dağlar, çiçekler ve çayırlar gibi binlerce muhtelif sûretler vardır; deniz ise bir renkte olan sudan ibârettir. Fakat balıklar karaya çıkınca çırpınır ve ölürler. Bundan dolayı onların kuruluk ile başları hoş değildir. Evliyâullâh da birlik denizinden çokluk âlemine çıkınca, onların bu çokluk ile başları hoş olmaz.

512. Misal verilen balık kimdir ve deniz nedir? Tâ ki Melik-i (Azze ve Celle)ye benzesin.

Biz mutlak vücûd ile, insân-ı kâmilî deniz ile balığa benzettik; fakat deniz ile kulun vücûdu, mutlak Melik olan Hak Celle ve Alâ Hazretleri'ne nispeten birer hiçten ibârettir; fakat Hak Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de:

(Rum, 30/27)

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

“ve lehul meselül a'lâ fîs semâvâti vel ard”

“Göklerde ve yerde Allah için yüksek misaller vardır”

buyrulduğu için, zihinlere yaklaşık olarak bu ma'nâyı birer misâl verme ile izah etmek istedik.

513. Varlıkta yüz binlerce deniz ve balık, o ikrâm ve cömertlik önünde secde ederler.

Oysa bu göreceli varlık âleminde yüz binlerce deniz ve balık o Melik (Azze ve Cell) Hazretleri'nin ikrâmı ve cömertliği huzûrunda baş eğmişlerdir.

514. Nice lütuf yağmuru yağıcı olmuştur; tâ ki onunla o deniz, inci saçıcı olmuştur.

Göreceli varlık âleminin denizi, inciler peydâ edebilmek için, pek çok ilâhî lütuf ve ihsân yağmurları yağmıştır.

515. Bulut ve deniz, cömertlik öğrenmek için, ne kadar kerem güneşi parlamıştır.

516. İlim ışığı suya ve toprağa çarptı da, yer tâneyi kabûl edici oldu.

Allah Teâlâ'nın her şeyi kaplamış olan ilminin aydınlığı, mâdenden olan suya ve toprağa aksetti de, yer tohumu kabûl etti ve onu terbiye ederek filizlendirdi.

517. Toprak emîndir ve ona her ne ekin ise, hıyânetsiz onun cinsini kaldırdın.

518. Bu emînliği, adâlet güneşi onun üzerine doğduğu için, o emânetten bulmuştur.

Adl, ilâhî isimlerdendir ve ma'nâ i'tibâriyle zulmün zıttıdır; ve zulüm, bir şeyi kendi yerine koymamaktır. Bundan dolayı emînlik adâlet ve hıyânet zulümdür. Âlemin tamâmı ilâhî konulmuş kâideler dâiresinde dönerek, bu kâideye tutulmuş olarak kâinâtın bütün zerrelerinin vazîfelerini yerli yerinde yapmaları, Hak Teâlâ Hazretleri'nin güneş gibi olan Adl ilâhî isminin gereğindendir. Bunun netîcesi olmak üzere toprak, ekilen tohumu emânet olarak en mükemmel şekilde kabûl ve terbiye eder.

519. Hakk'ın nişânı, ilkbaharı getirmediğe, toprak sırları âşikâr etmedi.

İsim, isimlendirilenden haber verdiği yönle, Adl ismi de, isimlendirilen olan Hak'dan haber veren bir nişândır. Bundan dolayı Hakk'ın nişânı olan Adl ismi, ilkbaharı getirmediğe, toprak emânet elinde gizlediği tohumları ve bitkileri meydana çıkarmadı.

520. Bu haberleri ve bu eminliği ve bu doğruluğu bir âdene veren O bir Cevâd'dır.

Mâdenden ibâret olan toprağa ekilen tohumu saklamasını ve ekilen tohumu bahar mevsiminde cinsi cinsine vermesini bildiren ve öğreten o eşsiz olan mutlak Cevâd Hazretleri'dir.

521. Onun fazîleti, bir mâdeni tâze kılar; kahrı da akılları kör eder.

Hakk'ın fazîleti ve inâyeti mâdenlere akılları hayrette bırakacak şeyler yaptırır; fakat kahır ve celâli de akılların basîret görüşlerini kör eder. Örneğin kılı kırk yaran akıllara, bu kadar güzel san'atları içinde barındırıcı olan âlemin san'atçısı olmadığına, hükmettirir.

522. Cânın ve gönlün o coşkuya tâkatı yoktur; kime söyleyeyim? Cihânda bir kulak yoktur.

Hakk'ın cemâlî ve celâlî isimlerinin eserlerinin coşkunluğunu idrâke cânın ve gönlün tâkatı yoktur. Cihânda bu coşkunun sırlarını dinleyecek bir kulak bulamıyorum. Kime söyleyeyim? Çünkü coşkunun eserleri kader sırrı ile alâkalıdır ve kader sırrına vâkıf olmak hasların hâssının seçkinlerinin isti'dâdı içerisinde. Her canda ve her gönülde bu sırlara vâkıf olmaya tâkat ve isti'dâd yoktur.

523. Her nerede bir kulak var idiyse ondan göz oldu; her nerede bir taş var idiyse ondan yeşim oldu.

Bu isimlerin sırlarını dinlemeye ve anlamaya isti'dâdlı olan kulaklar, Hakk'ın fazîlet ve inâyetinden, o sırları müşâhede mertebesine ulaştı; ve âdi taşlar dahi o fazîlet ve inâyetten yeşim denilen kıymetli taş oldu.

"Yeşim" yahût "yeşb" denilen taş, Çin taraflarında bulunur ve beyaz ve siyah renkte olur; ondan yüzük ve kıymetli fincanlar yaparlar.

524. Kîmyâ yapıcıdır; kimyâ ne olur? Mu'cize bağışlayıcıdır; sîmyâ ne olur?

Bu beyt-i şerîfte bahsedilen kimyâ, günümüzde okullarda okutulan kimyâ değildir. Esâsen ilimler iki kısımdır; birisi açık ilimler, diğeri gizli ilimlerdir. "Açık ilimler" okullarda öğrenilen günlük hayatta kullanılan ilimlerdir; "gizli ilimler" erbâbı indinde gizli tutulan ilimlerdir. Bunlar da beş çeşit olup, "gizli beşler" derler. Onlar da şunlardır: Kîmyâ, lîmyâ, hîmyâ, sîmyâ ve rîmyâ isimleriyle isimlenmişlerdir. Bu beyt-i şerîfte bunlardan kîmyâ ile sîmyâdan bahsedilmiştir. Bunların her birerlerinin ayrı ayrı ta'rifleri vardır, burada anlatılması konumuz dışındadır. "Kîmyâ" elementsel parçalardan oluşmuş olan "iksîr"dir ki, bilenler ender olup,

saklarlar. Bu iksîr bakıra ve kalaya karıştırılsa altın olur. Batılılar yakın zamana kadar, altın tabîatta basit olarak bulunur ve zerreleri diğer basit ma'denlere dönüşmez iddiâsında bulunur ve iksîr ile uğraşanlarla alay ederlerdi. Ne zaman ki son zamanlarda elektron teorisi netîcesinde basit ma'denlerin zerrelerinin birdiğerine dönüşebileceği anlaşıldı; alaylarının cehâlete dayandığı ortaya çıktı.

"Sîmyâ", hakîkatî olmayan birtakım hayâllerdir ki, erbâbı, kendisi önünde hazır olanlarda bu hayâlleri bu ilim vâsıtasıyla icâd eder ve seyredenleri hayrette bırakır. Şimdi beytin ma'nâsı şöyle demek olur:

Kîmyâ nedir ki, mutlak Cevâd Hazretleri'ni kîmyâ ta'biriyle methedelim? O kîmyânın halk edicisidir. Sîmyânın ne kıymeti vardır ki, O'nu sîmyâ diye methedelim. O sîmyânın üstünde olan hârikulâde mu'cizeler bahşeder.

525. Bu senâyı söylemek benden senâyı terktir; çünkü varlık delîlidir ve varlık ise hatâdır.

Benim Hak Teâlâ Hazretleri'ni methetmek için söylediğim sözler, benim mertebeme göre medhi terk etmek demektir; çünkü O'nun varlığı karşısında başka varlıklar da isbât etmiş olurum; ve başka varlıklar ispâtı ise hatâdır.

526. O'nun varlığı önünde yok olmak lâzımdır; varlık nedir? O'nun huzûrunda fenâ bir haldir.

Beytin orjinalindeki "Kûr ü kebûd" ta'bîri **Bahâr-ı Acem** ismindeki sözlükte kara gün ve fenâ hâl ve gam ve keder ma'nâlarından kinâyeye olarak gösterilmiştir. Çünkü bu kelime "kûr" ile "kebûd" kelimelerinden oluşmuştur. "Kûr" [kör] Türkçe'de de aynen kullanılmakta olup, gözü görmeyen kimseye denir. "Kebûd" mâvî renk olup, Acem diyârında mâtem alâmetidir; bunların ikisi de fenâ bir hâli bildirir. Ya'ni hakîkî varlık olan Hak karşısında bu göreceli varlık nedir? Onun huzûrunda fenâ bir hâl olan kördür ve mâtem alâmetidir.

527. Eğer kör olmasa idi ondan erir idi; güneşin sıcaklığını anlar idi.

Eğer göreceli varlık kör olmasa idi, hakîkî varlığı müşâhede eder ve O'nun istiklâli karşısında kendisinin hiçliğini anlayıp erir idi; ve o zaman

güneş gibi olan Hakk'ın Zâtının tecellîsindeki harâreti hisseder idi.

528. Eğer o ayrılıktan mâvi olmasa idi, bu bucak buz gibi donar mı idi?

Aşağıların aşağısı olan o göreceli varlık âlemi, eğer latîf olan hakîki varlık olan Hak'tan ayrıldığından dolayı mâtem rengine bürünmemiş, olsaydı, bu tabîat bucağı buz gibi donup, kesîf olur mu idi?

Bu hîlede vezîrin düştüğü dalâlet beyânındadır

529. Şâh da vezîr gibi câhil ve gâfil idi. Kadîm ve kendisine muhtac olunan ile pençeleştiler.

Şâh ile vezîr, ahmaklıklarının en üst seviyeye çıkmasından dolayı Îsâ dînine muhalefet ederek kadîm olan ve kendisine muhtac olunan Hak Teâlâ Hazretleri'yle pençeleşmiş oldular.

530. Öyle bir Kâdir Hudâ ile ki, yokluktan âlemin yüz mislini bir anda îcâd eder.

531. Senin gözünü, kendine görücü ettiği vakit, bu âlemin yüz mislini bakışında peydâ eder.

Ey sâlik, Hak Teâlâ senin gözünü kendi hakîki vücûdu tarafına açtığı zaman, bu göreceli vücûd âleminin yüz mislini bir bakışta îcâd edecek kadar kudreti bulunduğunu görürsün.

532. Âlem senin indinde her ne kadar büyük ve sonsuz ise de, kudret indinde yok olan bir zerre bil!

Bu göreceli varlık âlemini oluşturan güneş sistemimiz ve sonsuz fezâdaki uzay cisimlerinin tamamı, ey sâlik, her ne kadar senin indinde hayret verecek derecede büyük ve sonsuz ise de, bunların cümlesini,

Hakk'ın mutlak vücûdunun aynı olan o sonsuz fezâ içinde bir zerre bil ve o zerreyi de, bu Hakiki vücûdun kudreti karşısında sabun köpüğü gibi yok say!

533. Muhakkak bu cihân, sizin canlarınızın hapsidir. Hemen sizin sahrânız olan o tarafa gidiniz!

Dünyâ dediğiniz bu cihân her ne kadar dağları, dereleri, çimenleri, bahçeleri ve hazlarının çeşitliliği i'tibâriyle sizce bir ferahlama yeri sayılmakta ise de, ma'nâ âlemine ve rûhlar sahrâsına nispetle gâyet dar ve sıkıntılı olması i'tibariyle rûhlarınızın hapishânesidir; çabuk o ma'nâ âlemi ve rûhlar sahrâsı tarafına gidiniz.

534. Bu cihân sınırlıdır; O ise hadsizdir. Nakış ve sûret o ma'nânın önünde settir.

Bu sûret âleminin sınırları vardır, bundan dolayı dardır; ve o ma'nâ ve rûh âleminin sınırları yoktur, bundan dolayı geniştir. Çünkü o âlem, nakış ve sûret âleminin menşe'idir; ve nakış ve sûret âlemi ise, sûretsiz olan ma'nâ âleminin önünde bir engel teşkîl eder.

535. Fir'avun'un yüz binlerce mızraklarını, bir Mûsâ'dan bir asâ ile kırdı.

Allah'ın kudreti, Firavun'un mızraklar ile silahlanmış yüz binlerce askerini, o ma'nâ âleminden çıkardığı bir Mûsâ ve bir asâ ile berbât ve perişan etti. Bir asâsıyla tek başına bir Mûsâ'nın, koca bir hükümdârın ordusuna gâlip gelmesi târih ile de sâbit iken, bundan ibret almayan inkârcılara ne demeli!

536. Câlînos'un yüz binlerce tıbbı var idi; Îsâ'nın ve onun nefesinin önünde hiç oldu. llarla

Câlînos, yûnân tabîblerinden birinin ismidir. Sûret âleminde yûnân tabîbi olan Câlînos'un birçok tedâvi usûlleri var idi. Ma'nâ âleminden bir Îsâ geldi; Calinos'un tıbbî yollarla tedâvi edemediği hastaları messetti ve onlara üfürdü, şifâ buldular. O messin ve üfürüğün yanında Câlînos'un tıbbı bir çocuk oyuncuğu gibi kaldı.

537. *Yüz binlerce şiir mecmûaları var idi;O'nun bir ümmîsinin sözü önünde âr oldu.*

Araplar edebiyatta eşsiz olup, şiir söylerler ve birbirleriyle edebiyat yarışı ederlerdi. Sonra ma'nâ âleminden Hak Teâlâ'nın kudreti bir ümmî olan Nebîlerin Sonuncusu ve Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz hazretlerini çıkardı; onun vecîz olan sözleri önünde, o şâirlerin hepsi hayrette kalıp edebiyattaki övünmelerinden utandılar. En edebî olarak yazıp Ka'be duvarına astıkları şiirlerini, utandıklarından kendi elleriyle gizlice indirdiler.

538. *Böyle gâlip bir Efendi'nin karşısında bir kimse eğer kötü karakterli değil ise, nasıl ölmez?*

Yukarıdan beri azîm kudretini tasvîr ettiğimiz gâlip bir Efendi'nin karşısında akıllı ve zekâsı olan bir kimse, kendi varlığını ve benliğini nasıl terk etmez? Bunları duyduktan sonra, kendisinde kudret ve varlık gören, ancak karakteri ve cibilliyyeti fenâ olan bir kimsedir.

539. *O dağ gibi olan çok kalbi kopardı; o, zekî kuşu iki ayağı ile astı.*

Hakk'ın kudreti, kendisine karşı, iktidâr ve benlik duygularında dalmış olan Firavun ve benzeri hükümdarların dağlar gibi metîn olan kalblerini kopardı; ve ilim ve zekâlarına güvenen ve kurnaz kuşlar gibi tuzağa tutulmaktan uzak duran âlimleri ve filozofları iki ayağından ilâhî mekrinin darağacına astı.

540. *Anlayışı ve fikri keskin etmek yol değildir; şâhın fazîleti, kırılmıştan başkasını kabûl etmez.*

Anlayışın kuvvetli ve fikrin ince ve keskin olması, Hak yolunda fayda vermez. Pâdişâhlar pâdişâhı olan Hak Teâlâ'nın fazîlet ve inâyeti, ancak karşısında acizden boynu bükülmüş ve kendisinin hiçliğini ve müflisliğini bilerek dilenciler gibi âh ve inlemeler ile dilenme yolunu tutmuş olan kimseleri kabûl eder.

541. Hey gidi hey!... Çok köşe ve bucak kazıp hazîne dolduranlar; o hayâl düşünen kimseler maskara oldu.

"Hazîne dolduran"dan kasıt, insanlar arasında parmakla gösterilecek bir benlik mertebesine ulaşmak için dünyevî ilimleri öğrenenlerdir. "Hayâl düşünen" kimselerden kasıt, anlayışlarının ve fikirlerinin inceliğine güvenerekten, ilmî benliklerinde gark olmuş filozoflardır ki, bunlar aslâ hallerin hakikatlerini idrâk edememişlerdir; ve bunların ilmini öğrenmek için bunlara kul köle olanlar ise, bunlardan daha aşağı mertebede birer maskaradır.

Beytin orjinalindeki "Rîş gâv" inek sakalı demek olup, bu ta'bîr ile kuyruğu kastedilir. Farsçada ahmak ve maskaradan kinâye olur.

542. İnek kim oluyor ki, sen onun sakalı olasın; toprak ne oluyor ki sen onun otu olasın?

"İnek"ten kasıt, bilgileriyle gurur duyan âlimler ve filozoflardır. "Toprak"tan kasıt ma'denlik mertebesidir.

Ya'ni,ey sâlik, rûhâniyyet mertebesine terfi' etmek senin insâniyyetini şânından iken, niçin aşağıların aşağısı olan ma'denlik mertebesinde saplanıp kalasın; ve ma'den sûretine dönüştürülesin.

543. Ne zaman ki bir kadının yüzü fenâ fiilden sarardı, Hak Teâlâ onu dönüştürdü de Zühre yaptı.

Bu beyt-i şerîf meşhur olan bir hikâyeye işârettir. Hikâyenin özeti şudur: İki melek, Hak Subhânehû ve Teâlâ Hazretleri'ne insanların fenâlıklarından bahsederler. Hak Teâlâ da "Ben insanlara nefis verdim; onlar bu nefsânî sıfatların sürüklemesiyle hareket ederler. Eğer sizlere de bu sıfatı vermiş olsa idim, siz de onların yaptıklarını yapardınız" buyurur. Melekler, böyle bir sıfat içinde de Zât-ı Hazret'e itaât-kâr olacaklarını vaad ederler. Hak Teâlâ Hazretleri bunları, o zamanlarda ayakta olan Bâbil şehrine beşer sûretinde indirir. İnsanlar bunların fazîletini görüp, hâkim yaparlar. O sırada Zühre isminde gâyet güzel bir kadın gelip, bunların huzûrunda kocasını da'vâ eder. Bunlar kadının güzelliğine kapılıp kendisini halvet-hânelerine dâvet ederler, kadın da kabûl eder. Aralarında zinâ olmasından sonra Hak Subhânehû ve Teâlâ kadını bu fenâlığından dolayı dönüştürüp Zühre ya'ni Venüs yapar; melekler de pişmanlık duyup, kendilerini azâplandırır.

Bilinmektedir ki: Venüs, güneşten ayrılan yedi gezegenden birisidir ve hiç şüphe yok ki, Bâbil şehrinin ayakta olduğu zamanlarda da bu Venüs gezegeni yine güneş etrafında dönüp durur idi. Ve astronomi ilmine vâkıf olan Mevlânâ hazretlerinin indinde bu da bilinmekte idi. **Mesnevî-i Şerîf**'de değerli âdetleri insanlar arasında meşhûr olan hikâyelerden hisse çıkarmak olduğundan, Zühre hikâyesini sâdece dönüştürme mes'elesini beyân için anlatmışlardır; yoksa Venüs gezegeninin Zühre ismindeki zinâ yapan bir kadının dönüştürülmesi ile ortaya çıkmış olduğunu beyan etmek değildir. Bununla berâber bu kadının rûhunun Venüs gezegeni üzerindeki mahlûklardan birinin sûretine dönüştürülmüş olması da düşünülebilir.

544. Bir kadını Zühre yapmak, dönüştürme olur da, ey inatçı, su ve çamur olmak dönüşme değil midir?

Fenâ bir fiil yapan bir kadının rûhunun gökteki Venüs olması veyâ Venüs üzerindeki mahlûklardan birine geçişi dönüştürme ve sen bu hikâyeye inanırsın da, kendinin öldükten sonra rûhunun illiyyîn âlemine çıkamayıp, siccîn âlemine dâhil olan su ve toprak sûretinde mahpûs kalması dönüşme sayılmaz mı? Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur:

(Mutaffifîn, 83/18)

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عَلَيِّينَ

"inne kitâbel ebrâri lefi illiyyîn"

"Andolsun iyilerin kitâbı illiyyîn'dedir"

ve

(Mutaffifîn, 83/7)

إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينَ

"inne kitâbel fuccâri le fî siccîn"

"Kötülük edenlerin kitâbı siccîndendir."

545. Rûh seni yüksek olan felek tarafına götürür. Sen ise aşağılar içinde su ve toprak tarafına gittin.

Rûhânî sıfatlar seni yüksek olan rûhlar tarafına götürür; fakat sen sudan ve topraktan oluşmuş olan bedeninin gereklerine tâbi' olup tabîat denilen aşağıların aşağısı tarafına gittin.

546. Akılları kışkıandıran o vücûttan, bu alçaklıktan dolayı kendini dönüştürdün.

Senin bir insâniyye hakîkatin vardır ve bu insâniyye hakîkati olan vücûdunu akıllar kıskanır idi. Hattâ İblîs onun şerefliğini kıskanıp, çekemediği için, o hakîkate düşman oldu. Sen bu şerefli vücûdu terk edip, süflî olan hayvânîyye sıfatlarına rağbet ettin. Bundan dolayı kendini su ve toprak sûretine dönüştürdün.

547. Şimdi bak ki, bu dönüştürmek nasıl oldu? O dönüşmenin önünde bu son derece aşağı olur.

Ya'ni senin bu şekilde dönüşmen, Zühre ismindeki kadının dönüşmesinden daha aşağı değildir.

548. Himmet atını ahır tarafına sürdün; kendisine secde edilen Âdem'i tanımadın.

Himmetinin atını yemek ve içmek ve uyumak gibi hayvânî sıfatlar tarafına sürdün ve tabîat ahırına sevk ettin. Meleklerin ya'ni bütün elementsel kuvvetler âleminin kendisine secde ettiği insâniyye hakîkatini tanımak tarafına gitmedin.

549. Ey hayırsız olan! Sonuçta Âdem oğlusun. Sen ne vakte kadar alçaklığı şeref zannedersin?

550. Ne vakte kadar ben âlemi tutarım, bu cihânı kendimden doldururum deyip durursun?

Aşağıların aşağısı olan tabâat âleminde kalmayı şeref zannediyorsun. Ne

zamâna kadar ben, devletimle ve nâil olduğum yüksek mevkî ile âlemde tasarruf ederim ve bu cihânı şan ve şöhretimden doldururum deyip durursun.

551. Eğer cihân baştan başa kar ile dolu olsa, güneşin sıcaklığı onu bir bakış ile eritir.

Dünyevî devlet ve yükseklik kara ve kahır tecellîsi, güneşin sıcaklığına benzetilmiştir. Ya'ni cihânda Firavunlar ve Fars hükümdârı Dârâlar ve İskenderler gibi ne kadar kuvvetli sûrette devlet sâhibi olursan ol, onu bir ilâhî kahır tecellîsi çarçabuk mahveder.

552. Onun günâhını ve yüz vezîri ve yüz bini, Hak Teâlâ bir kıvılcım ile yok eder.

Bununla berâber Hak Teâlâ Hazretleri öyle bir lütufkârdır ki; o hîlekar vezîrin günâhını ve öyle yüz vezîri ve hatta yüz binini rahmetinden sıçrattığı bir kıvılcım ile mahvediverir. Bundan dolayı Hakk'ın rahmetinden ümît kesilmez.

553. O hayâllerin aynını hikmet yapar; o zehirli suyun aynını da şerbet yapar.

O vezîr ve benzerlerinin bozuk hayâllerini aynen hikmete çevirir; ve zehirli su gibi olan bâtil vasiyetlerini aynen fayda verici olan şerbete çevirir.

554. O şüphe vericiyi yakîn yapar; kîn sebeplerinden de muhabbetler bitirir.

Vezîrin şüpheleri içinde barındıran sözlerini yakîn mertebesine ulaştırır; o vakit şüpheler gider ve yahûdî vezîrin Îsâ dînine olan kîni ve garazı sebebiyle yaptığı bu bozuk vasiyetlerden ilâhî muhabbet fidanları bitirir.

555. İbrâhîm'i ateş içinde besler; korkuyu rûha korkusuzluk yapar.

İbrâhîm (a.s.)'ı Nemrûd'un ateşi içinde yakmayıp yaşatır. Ve ateş, uzaktan

görülen kırmızı rengiyle, korkulacak bir şey iken, onu bir emriyle gül bahçesine çevirir; rûhu, onun yakması korkusundan emîn eder.

556. Ben O'nun sebebi yakıcılığından hayrânım; ve onun hayâllerinde de sofistâîler gibiyim.

Hak Teâlâ görünüşte iyi olan bir sebebin netîcesinden fenâlık ve fenâ bir sebebin netîcesinden de iyilik çıkardığı yön ile ben Hakk'ın sebeplerin hükmünü iptâlinde hayrette kalmışımıdır ve sebeplerin hayâle getirilmesinde de: Var mıdır yok mudur diyerek sofistâî gibiyim.

Sofistâî, yûnân filozoflarından üç gruba denilir. Birincisi "Înâdiyye"dir. Bunlar eşyânın hakîkatlerinin sâbit oluşunu inkâr ederler. İkincisi "İndiyye"dir. Bunlar da derler ki, eşyânın hakîkatleri vardır fakat aklın kabûlüyledir; eğer bir şeyi akıl, cevher kabûl ederse cevherdir ve araz kabûl ederse, arazdır. Üçüncüsü "Lâ-edriyye"dir. Bunlar da derler ki, eşyânın sâbitliği ve sâbitliğinin olmayışında şüphe ederiz ve bu şüphemizde de şüphe ederiz.

Cenâb-ı Pîr sebeplerin varlığı ve sâbitliği hakkında sofistâîlere benzediklerine işâret buyururlar; çünkü sebepler var dersin vardır ve eğer yok dersin yoktur. Çünkü sebeplerden amaç netîcedir; netîce ise mechûldür.

Hıristiyan kavminin dalâlete düşürülmesinde vezîrin

bir başka hîle îcâdı

557. O vezîr kendisinden bir başka hîle îcâd etti; vaazı bıraktı da, halvette oturdu.

Ya'ni vezîr yaptığı hîleleri tamamlamak için bir başka hîle îcâd etti; artık vaazı ve nasîhatı bıraktı da, insanların arasından çekilip tenhâ bir mahalde oturdu.

558. Mürîdlere şevkten harâret bıraktı; kırk elli gün halvette oldu.

559. *Halk onun iştiyâkından; onun hâlinin ve sözünün ve zevkinin ayrılığından deli oldular.*

560. *Ona yalvarmakta ve figân etmekte idiler; riyâzetten halvette iki kat olmuş idi.*

561. *Onlar dedi: Sensiz bize nûr yoktur. Değnek ile desteklenmeyen körün halleri nasıl olur?*

562. *Keremen ve Allah için, bundan daha fazla bizi kendinden ayrı tutma!*

563. *Biz çocuklar gibiyiz ve sen bize dadı gibisin; bizim başımızın üzerine o yardımını döse!*

564. *(Cevâben) dedi ki: Benim canım dostlardan uzak değildir; lâkin halvetten dışarıya çıkmaya izin yoktur.*

565. *O beyler şefâate geldiler; o mürîdler de kötülemeye geldiler.*

Kendilerine risâle yazmış olduğu beyler, halvetten çıkmasını ricâyâ ve bu beylere bağlı olan mürîdler de kendi nefislerini kötülemeye ve ayıplamaya geldiler.

566. *Şöyle ki: Ey kerîm, bize bu ne bedbahtlıktır; biz sensiz gönülden ve dinden yetim kaldık.*

567. *Sen bahâne söylüyorsun; oysa biz gamdan ve gönül yanıklığından soğuk nefesler alıyoruz.*

568. *Biz senin latîf sözüne alışmışız; biz senin hikmetinin sütünden içmişiz.*

569. *Allah aşkına, bize bu cefâyı etme; lütfet, bu günü yarına bırakma!*

570. *Gönül sana rızâ verir mi ki bu âşıklar, nihâyet sensiz nihâyetsiz kalsınlar?*

571. *Hepsi karada balık gibi çırpınıyorlar; ırmaktan, bendi kaldır da, suyu aç!*

572. *Ey (Zât-ı şerîf) ki bu zamanda senin gibi kimse yoktur; Allah için halkın feryâdına yetiş!*

Vezîrin murîdleri kovması

573. *(Vezîr) dedi ki: Ey dedikodunun mağlûbu olup dil ve kulak sözünün nasîhatını isteyenler, kendinize gelin!*

574. *Alçak olan his kulağına pamuk tıkayınız; gözlerinizden his bağı çıkarınız!*

Aşağıların aşağısı olan elementler âleminin parçalarından bulunan his kulağını, zâhiri meşgûliyetlerinden alıkoyunuz! Kalb gözünüzden, zâhiri his bağlarını çözüp atınız!

575. *O sır kulağının pamuğu baş kulağıdır. Bu sağır olmadıkça, o bâtın sağırdır.*

Ya'ni rûh kulağını tıkayan pamuk dediğimiz şey, baş kulağının faaliyeti-
dir. Bu zâhir kulağı dünyevî meşgûliyetlerden sağır olmadıkça, o bâtın ve
rûh kulağı sağırdır.

576. *"İrcî" hitâbını işitmeniz için, hissiz ve kulaksız ve fikirsiz olunuz!*

Bu beyitte

(Fecr, 89/28)

ارْجِعِي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

“İrciî ilâ rabbiki râdıyeten mardıyyeh”

"Ey mutmainne nefis, râzı olmuş ve râzı olunmuş olduğun halde Rabb'ine dön!"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni bu âyet-i kerîmedeki ilâhî hitâba nâil olmak için, nefsin bütün nefsânî heveslerine dönmekten emîn olması ve nefsin böyle bir emniyet kazanması da beş zâhiri duyunun ve mâsivâ fikrinin mağlûbu ve esîri olmamasıyla olur. Vezîrin söylediği sözler hakîkattir ve kıymetlidir; fakat bu hakîkati hîle ve oyunlarında kullandığı ve niyeti bozuk olduğu için, ne kendisine ve ne de dinleyenlere faydası yokur.

Vezîrin sözlerinin hakîkat olması i'tibâriyle Cenâb-ı Pîr sâlikleri terbiye için vezîrin ağzından birçok hakikatleri beyân buyururlar.

577. Sen uyanıklığın dedikodusunda oldukça, uyku sözünden bir koku alabilir misin?

Sen uyanıksın ve bu uyanıklık içinde muhatabların ile konuşmaktasın; sen bu hal içinde iken rû'yâ görüp, rû'yâ âlemindeki muhatablarınla konuşabilir misin? Hayır. Çünkü sen henüz bir yurdun imkânında gark olmuşsun; rû'yâ yurduna girmek için uyanıklık hâlini terk etmelisin.

578. Bizim sözümüz ve fiilimiz dışın seyridir; için seyri ise, göğün üstüdür.

Bulduğumuz şehâdet mertebesi, zâhir âlem olduğundan bu âlemdaki sözlerimiz ve işlerimiz de yine bu âleme mensûp, dışa ve zâhire âit bir seyridir. Bu âlemin iç yüzünün seyri ise, yedi kat unsurlardan oluşmuş göğün üstündedir; çünkü bu gökler de zâhir âlemdendir.

579. His karadan doğduğu için, karayı gördü; can Îsâ'sı ise, ayağını denize koydu.

Zâhirî his karadan, ya'ni unsurlardan var olduğu için, unsursal sûretleri görür; fakat insânî rûh ise Îsâ (a.s.) gibi ilâhî üfleme olduğu için, ma'nâ âlemi deryâsına ayağını koydu.

580. Unsurî cisimlerin seyri kara üzerinde oldu; canın seyri ise, ayağını denizin ortasına koydu.

581. Ömür, gâh dağda ve gâh denizde ve gâh çölde, unsurlar yolunda geçince,

582. Sen hayat suyunu nerede bulacaksın, denizin dalgasını nerede yaracak-sın?

583. Toprağa mensûp olan dalga bizim vehmimiz, anlayışımız ve düşün-cemizdir. Suyu mensûp olan dalga ise, mahv ve sarhoşluk ve fenâdır.

Kesîf mülk âlemi ile, latîf melekût âlemi, Hakk'ın vücûdunun mertebelerinden birer mertebedir; ve Hakk'ın tecellîleri her bir âlemin gereklerine göredir. Çünkü tecellî, mahallin isti'dâdına tâbî'dir. İnsan ise, cismânî vücûdu ile mülk âlemini ve rûhânî vücûdu ile melekût âlemini toplamıştır. Şimdi insanın vehim ve anlayış ve düşüncesi, kesîf vücûdun akılsal faaliyyetlerinden doğduğundan, toprağa ve cismâniyyete âit birer tecellî dalgalarıdır; ve bu dalgalar insanın rûhânî vücûduna olan tecellîlerin perdeleridir. Bundan dolayı sâlik bu kesîf mülk âlemine olan ilgisini kesince, karşısına rûhânî vücûduna âit tecellî dalgaları çıkar; bunlar da mahv ve sarhoşluk ve fenâ dalgalarıdır.

"Rûhânî mahv" budur ki, sâlik kendi vücûdunu idrâk edici olduğu halde, kendisini Hakk'ın vücûdunda mahvolmuş görür; oysa bu görüşte ikilik ve gizli şirk vardır.

"Rûhânî sarhoşluk" budur ki, sâlik kendinin kendiliğini idrâk edici olduğu halde, rûhun lezzetleri ve zevkleri ile sarhoş olur. Kendi vücûdunu idrâk ile ispât ettiği için, bunda da ikilik ve gizli şirk vardır.

"Rûhânî fenâ" budur ki, sâlik kendi varlığını idrâk edici olduğu halde, Hakk'ın vücûdu karşısında, kendisini cismen ve rûhen fânî görür; fakat mâdemki kendi varlığını idrâk edicidir, bunda da ikilik vardır; ve bu rûhânî mertebeler "hakîki mahv" ve "hakîki sarhoşluk" ve "hakîki fenâ" ya'ni "fenâ

içinde fenâ" ve "salt küllî fenâ" mertebelerinin perdesidir.

584. Sen sarhoşlukta oldukça, o sarhoşluktan uzaksın, sen bundan mest oldukça, o kadehten körsün.

Ya'ni sen cismâniyet âleminin vehminden ve anlayışından ve düşüncesinden sarhoş oldukça, rûhânî sarhoşluktan uzaksın. Nitekim Hak Teâlâ dünyâ ehli hakkında:

(Hicr, 15/72)

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ

“Le amruke innehüm le fî sekretihim ya’mehûn”

"Yâ Habîbim! Senin ömrüne yemîn ederim ki, onlar sarhoşlukları içinde gark olmuşlardır"

buyurur.

Ve sen rûhânî zevkten mest oldukça, hakîki sarhoşluk kadehinden körsün.

585. Zâhirin dedikodusu toz gibi gelmiştir, bir müddet susmaya alış; akla sâhip çık!

Cismâniyet âleminin vehmine ve anlayışına ve düşüncesine dayalı olan sözler, toz gibi dağılıp gider ve konduğu yerlerde de paslar oluşturur. Bir müddet bu zâhirî dedikodudan vazgeç de, aklına sâhip çık. Çünkü akıl, insan vücûdunda, ilâhî halîfe olan rûhun vezîridir.

Halveti bırak! diye mürîdlerin tekrar mürâcaatı

586. Hepsi dediler ki: Ey yara isteyen hakîm, bu aldatmayı ve bu cefâyı bize söyleme!

Mürîdler hep bir ağızdan dediler ki: Ey bizim zevkimize yara açmak isteyen ilâhî hakîm, bizi bu sözler ile aldatma ve üzme!

587. Hayvana, kudreti kadar yük koy; zayıflara tâkatı kadar iş buyur!

588. Her kuşun yemi onun ölçüsüdür; her kuşun yiyeceği bir incir olur mu?

589. Eğer çocuğa süt yerine ekmek verirsen, zavallı çocuğu o ekmekten ölmüş bil!

590. Ne zamanki dişlerini çıkarır, ondan sonra da gönlü kendiliğinden ekmek isteyen olur.

591. Kanadı çıkmamış olan kuş uçmaya çalıştığı zaman, her yırtıcı kedinin lokması olur.

Ya'ni henüz kemâle gelmemiş olan sâlik, kendisinin kemâle geldiğini zannederek ma'nâ âleminde uçmaya kalkarsa, yırtıcı kedi gibi olan nefis ve şeytanın elinde zebûn olur. Hele kendi noksan iken, diğer noksanları irşâda da kalkışırsa, hem kendi ve hem de mürîdi berbât olur.

592. Ne zamanki kanadı çıkar; külfetsiz iyyinin ve kötünün sesi olmaksızın kendiliğinden yükseklere uçar.

Kuş gibi olan sâlikin kemâlât kanatları çıkınca, o külfetsiz ma'nâlar âleminde uçar;ya'ni kalbinden hikmet ırmakları kaynar. Artık onun uçmasında iyyinin teşvîkine ve kötünün uzaklaştırılmasına gerek kalmaz. O kâmil, hâlin gereğine göre ma'nâlar âleminde uçar ve kendisine istediği istikâmeti verir.

593. Senin sözün şeytanı susturur. Senin sözün bizim kulağımızı akıl yapar.

Ey mürşid, senin sözün durmadan kalbimize gelen şeytânî hâtıraları keser ve sözünü işittiğimiz zaman kulağımızdan beynimize akıl girer.

594. Sen söyleyici olduğun vakit, bizim kulağımız akıldır. Sen deniz olduğun için bizim karamız denizdir.

Ey kâmil üstâd, sen söylemeye başladığın zaman, bizim kulağımızın işitme özelliği akla dönüşür; sen ma'nâ denizi olduğun için, bizim toprak olan cismimiz de, o ma'nâ deryâsına karışır da cismimizdeki kesâfet, rûhânî letâfete dönüşür.

595. Seninle berâber bize yer, gökten daha iyidir; Simâkü'r-râmiî isimli parlak yıldızlardan, dünyânın üstünde durduğu zannedilen balığa kadar senden nurlanmıştır.

Ey mürşid, sen o kadar nûrânîsin ki, seninle berâber olduğumuz vakit, karanlık dünyâ bize, parlak göklerden daha hayırlı olur; yücelerin yücесinden, aşağıların aşağısına kadar olan sâha senden nurlanmıştır.

596. Sensiz bize felek üstünde karanlık vardır: Ey ay, bu yeryüzü seninle bize karanlık olur mu?

597. Yüksekliğin sûreti felekler için, yüksekliğin ma'nâsı pâk olan rûh için olur.

598. Sûret yüksekliği cisimler içindir; ma'nâ önünde cisimlerin isimleri vardır.

Yüksekliğin sûretini göstermek için, meydanda bir cisim olması gerekir; çünkü yükseklik arazdır, kendi kendine mevcûd olmadığı için, cisim cevheri olmaksızın göz duyusu ile görülmez; fakat ma'nâ yüksekliğine gelince, burada cisimlerin i'tibârı kalmayacağından, onu his ile göstermek mümkün değildir.

Vezîrin, halveti bozamam diye cevâp vermesi

599. *(Vezîr) dedi: Sohbetlerinizi kısa kesiniz; nasîhata can ve dilde yol açınız!*

600. *Eğer emîn isem, ben yeryüzüne gök desem bile, emînliğimden şüphe edilmez.*

Eğer bana emniyyetiniz varsa, ben size karşı varsayalım yere gök demiş olsam bile, tasdik etmeniz ve beni hatâ ile suçlamamanız lâzım gelir.

601. *Eğer ben kemâl isem, kemâle inkâr nedir; eğer değil isem, bu zahmet ve incinme nedir?*

Eğer ben kemâlin aynı isem, kemâlin aynı olan kimsenin fiillerini neden inkâr ediyorsunuz; ve eğer değil isem, niçin benim başıma toplanıp bana zahmet verir ve beni üzersiniz?

602. *Ben kalbin hâlleri ile meşgûl olduğumdan, bu halvetten dışarı çıkamayacağım.*

Vezîrin halvetine mürîdlerin i'tirâzı

603. *(Mürîdlerin) hepsi dediler: Ey vezîr, inkâr yoktur; bizim sözümüz, yabancının sözü gibi değildir.*

604. *Senin ayrılığından çağılayan göz yaşı vardır; can rûhu içinde âh, âh vardır.*

605. *Çocuk dadısı ile çekişmez; fakat o her ne kadar iyiyi ve kötüyü bilmezse de ağlar.*

Mürîdlerin vezîre karşı olan sözleri burada biter. Bundan sonrası Cenâb-ı Pîr'in Hakk'a hitâben olan yakarışlarıdır. Çünkü Cenâb-ı Pîr mürîdlerin mürşîdlerine karşı olan alt makâmındaki hitâplarından, kendi nefis nefislerinde oluşan kulluk zevkinin sevkiyle mutlak Hâlık Hazretleri'ne yakarışa başlarlar. **Mesnevî-i Şerîf**'de bu üslûba birçok yerlerde rastlanacaktır.

606. Biz çeng gibiyiz ve Sen mızrâb vurursun. Figân bizden değildir, Sen figân ettirirsin.

Bu hitâp Hak Teâlâ'yadır. Mahlûkların vücûdu "çeng" denilen çalgıya ve ilâhî isimler ve sıfatlar mızrâba ve mahlûklardan çıkan sözler ve fiiller de figâna benzetilmiştir.

607. Biz ney gibiyiz ve bizden olan nağme Sen'dendir; biz dağ gibiyiz ve bizdeki sadâ Sen'dendir.

608. Biz "bürd" ve "mat" da satranç gibiyiz; ey sıfatları güzel olan, bizim bürd ve matımız Sen'dendir.

Satranç, bildiğimiz gibi bir oyunun adıdır. "Bürd" gâlip ve "mat" mağlûp ma'nâsına olarak bu oyunun terimlerindendir.

Ya'ni, ey sıfatları güzel olan Allah'ımız! Tamamı bir satranç tahtası gibi olan bu âlemin üstündeki biz insanların arasında gâlibiyet ve mağlûbiyet görecelikleri, hep Sen'in isimlerinin ve sıfatlarının eserleridir.

609. Ey Sen ki, bizim cânımızın cânısın; biz kim oluyoruz ki, ortada Sen ile biz olalım.

Ey azîmü's-şân Zât, bizim cânımızın diriliği Sen'dendir; bir avuç topraktan ibâret olan bizler, varlık bakış açısından kim oluyoruz ki, Sen'in varlığına karşı, bizligimizi ortaya koyup, vücûtta Sana ortak olalım?

610. Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur; Sen fânî gösterici bir mutlak vücûdsun.

Cenâb-ı Mevlânâ, Hak Teâlâ Hazretleri'nin azîmü's-şân Zât'ına "mutlak vücûd" demek husûsunda Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî hazretleriyle berâberdir. Esâsen vücûd, ya'ni varlık husûsunda üç i'tibâr vardır.

Birincisi fânî olan "kayıtlı vücûd"dur ki, bu vücûd, var olmuş olan eşyânın vücûdudur. Bunun ilmî terimi "**Bi-şartı şey**"dir.

İkincisi aynı şekilde fânî olan "câmid vücûd"dur ki, bu da var olmuş olan vücûdların menşe'i olup, bir sûretle kayıtlı olmayan vücûddur. Sıfatlar âleminin latîf olan vücûdu ve varlığı bu türdendir. Bunun ilmî terimi "**bi-şartı lâ-şey**"dir.

Üçüncüsü, sıfatların sâhibi olup ezeli ve ebedî bâkî oluş ile bâkî olan bir varlıktır ki, "latîfin en latîfi" olduğundan özü ne ma'nen, ne de maddeten idrâk olunamaz; bu husûsta akıllar ve zekâlar hayrettedir. İşte buna "mutlak vücûd" demişlerdir; ilmî terimi "**lâ-bi-şartı-şey**"dir. Bu vücûd Hakk'ın Zât'ının özü olup, ta'rif ve vasıflandırmaya sığmaz.

Şimdi genel vücûdun menşe'i, Zât'ın özüdür; ve aynı şekilde fânî olan kayıtlı varlıkların menşe'i de genel vücûddur ve sıfatlar âlemdir. Ve genel ve kayıtlı vücûd bu mutlak vücûdun bağıntılarından. Hak Teâlâ Hazretleri'ne "mutlak vücûd" denilmesinden dolayı, birtakım zâtların i'tirâzları vardır; fakat bunların i'tirâzları mutlak vücûdu, genel vücûd anlamalarından kaynaklanır. Bundan dolayı i'tirâzlar anlayışa âittir; yoksa hakikat, Hz. Pîr'in ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'in buyurdıkları gibidir.

"Mutlak vücûd" ta'bîri hakkında **Fütûhât-ı Mekkiyye**'nin ikinci ve altıncı bölümlerinde Şeyh-i Ekber hazretleri îzâhlar vermişlerdir.

611. Biz hep arslanlarız; fakat bayrak arslanı! Onların hamleleri vakit vakit rüzgârdan olur.

Biz, bayrakların bezlerine yapılmış olan arslan resimlerine benzeriz. Bu resimlerin hamleleri ve hareketleri, ara sıra rüzgâr estikçe olur. İlâhî, bizim hareket ve hareketsizliğimiz dahi Sen'in isimler ve sıfatlar rüzgârlarının te'siri ile.

612. Onların hamleleri gözüdür ve rüzgâr gözükmeyen; o gözükmeyen aslâ eksik olmasın.

O rüzgâr ile hareket eden arslan resimlerinin hamleleri his gözüyle

görünür; fakat rüzgâr kesîf bir madde olmadığından his gözüyle görünmez. Bunun gibi ilâhî, bizim kesîf olan cisimlerimiz görünür; fakat Sen'in latîf olan isimlerin ve sıfatların his gözüyle görünmez. O his gözüyle görülen ilahî sıfatların ve isimlerin tecellîleri bizim üzerimizden asla kesilmesin.

613. Bizim rüzgârımız ve vücûdumuz Sen'in ihsânındır; varlığımız hep Sen'in icâdındır.

614. Yoka varlık lezzetini gösterdin; yoku kendinin âşıkı etmiş idin.

İlâhî, biz Sen'in ilminde sâbit kıldığın ilâhî isimlerinin ve sıfatlarının sûretleri idik ve henüz bu sûretleri temsil etmekte olan bu kesîf varlık âlemine gelmemiş idik; ve bunların hepsi zâtî işlerin olması i'tibârıyla, bağımsız bir vücûd sâhibi olmadıklarından, Sen'in Zât'ının varlığı önünde yok idiler. İşte Sen, bu yoklara varlık lezzetini gösterdin ve onları kendi zâtına âşık etmiş idin. Çünkü zâtî işlerin, Zât'ından ayrı değildir. İşte bu ezelî aşktır ki, bu kesîf âlemde ilmî sûretlerimizi temsil eden madde beden vücûtlarımızda açığa çıktı.

615. Ni'metlendirmenin lezzetini kesme; mezeni ve içkini ve kadehini esirgeme!

İlâhî, bu kesîf vücûd âleminde de bizden ihsânını kesme; o ezelî aşkının mezesini ve şarâbını ve kadehini bizden esirgeme!

616. Eğer esirger isen, kim arayıp sorabilir; nakış nakşedene nasıl karşılık verebilir?

İlâhî, Sen ilâhî aşk ve muhabbeti bizden kesersen, onu tahsîl edebilmek kimin haddidir? Sen, mahlûkların sûretlerini nakş etmekte bir hakîm nakkâşsın. Kudretsiz olan nakşın, kudret sahibi olan nakşediciye karşılık verme imkânı var mıdır?

617. Bize bakma; bizi dikkâte alma! Sen kendi ikrâm ve cömertliğine bak!

618. Biz yok idik ve isteklerimiz de yok idi. Sen'in lütfun bizim söylenmemişimizi işitir idi.

Biz, madde bedenimiz ile belirmiş değil idik ve zâhir lisân ile talepleri-miz de olmuş değil idi; fakat Sen'in ilâhi isimlerine olan lütfun ve rahmetin, bizim sâbit aynlarımızın zâhir lisânı ile söylenmemiş olan isti'dâd lisânlarıyla olan taleplerini işitir idi. Ya'ni ezelde bizim ilmî sûretlerimiz, görünme yeri oldukları ismin gereği ne ise, hâl ve isti'dâd ve kâbiliyyet diliyle onları Sen'den talep etmiş ve Sen de onları işitmiş idin.

619. Nakış ana karnında çocuk gibi, nakkâşın ve kalemin önünde âciz ve kayıtlıdır.

620. Bârigâhın bütün halkı, kudretin önünde, iğnenin önündeki gergef gibi âcizdirler.

Âlem bârigâhı gergef gibi ve üzerindeki halkın hepsi, gergef üzerindeki nakışlar gibi; ve ilâhi kudret de, gergef üzerindeki nakış işleyen iğne gibidir; ve nakkâş HakTeâlâ Hazretleri'dir.

621. O ba'zen şeytan ve ba'zen âdem nakş eder; ba'zen mutluluk ve ba'zen gam nakş eder.

622. El yoktur ki el, def'e kımıldasın; söyleme yoktur ki zarar ve fayda hakkında söylesin.

Hakk'ın kudretinin tasarrufuna muhâlif bir el yoktur ki, o tasarrufu def' etmek için hareket edebilsin; ve söz söyleyecek bir ağız yoktur ki, Hakk'ın kudretinin tasarruflarının zarar ve faydası hakkında söz söyleyebilsin.

623. Sen beytin tefsîrini Kur'ân'dan açıkça oku ki, Hudâ "Mâ remeyte iz remeyte" buyurdu.

Ya'ni yukarıdaki bir beyitte, biz rüzgârlardan hareket eden bayraklar üzerindeki arslan resimleriyiz, demiş ve onu ta'kip eden beyitlerde bunu örnekler ile îzâh etmiş idik. Bu ma'nâ Kur'ân-ı Kerîm'de Enfâl sûresinde geçmekte olan:

(Enfâl, 8/17)

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

“ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinnallâhe remâ”

"Ey peygamberim, attığın vakit, sen atmadın, velâkin Allah attı"

yüce âyetinde açık bir şekilde beyan buyrulmaktadır. Bu yüce beyânda Hak Teâlâ senin attığın oku sen atmadın, Allah Teâlâ attı demekle, fiilleri kullarından kaldırıyor ve beşeri sûreti Hak Teâlâ Hazretleri kendi fiillerinin âleti olarak gösteriyor.

624. Eğer biz okları atar isek, bizden değildir; biz yayız ve onun ok atıcısı Hudâ'dır.

625. Bu, cebir değildir; bu, cebbâriyetin ma'nâsıdır. Cebbârlığın zikri yalvarıp yakarmak içindir.

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beyitlere karşı olabilecek bir sorunun cevâbıdır. Ya'ni birisi çıkıp diyebilir ki, mâdemki bizim fiillerimiz ve sözlerimiz Hakk'ındır ve bizler Hakk'ın âleti mesâbesindeyiz; şu halde biz sözlerimizde ve fiillerimizde mecbûruz ve bizim irâdemizin ve tercihimizin hiç hükmü yoktur. Bu sorunun cevâbını îzâh etmek için bir ön bilgiye ihtiyâc vardır.

Bilinsin ki, varlık dünyâda ve âhirette hep Hakk'ın varlığıdır. Bu hakîki vücûdun sıfatları ve isimleri vardır, açığa çıkmak isterler. Açığa çıkmak için de mutlaka çokluklar âleminin vücûdu lâzımdır. Oysa sonsuz olan Hakk'ın bir olan vücûdu karşısında, çok olan vücûdların bağımsız olarak ispâtı mümkün değildir. Bundan dolayı bu bir olan hakîki vücûd, latîf oluş mertebesinden kesîf oluş mertebesine tenezzül etmedikçe, çokluklar âlemi var olmaz. Nitekim bu hâle işâret olarak Ebu'l-Hasan Gûrî hazretleri "Tenzîh ederim o Ecell ve A'lâ Zât'ı ki, Zât'ını latîf kıldı, ona Hak ismini

verdi; ve nefsinin ve Zât'ını kesîf kıldı, ona da halk dedi" buyurur. Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber **"Tenzîh ederim o Ecell ve A'lâ Zât'ı ki, eşyâyı açığa çıkardı; oysa o Ecell Zât, eşyânın "ayn"ıdır"** buyurur.

Şimdi, bir olan hakîki vücûd ilk olarak ilmî sûretlerinin mertebesine tenezzül etti ve bu mertebede sıfatlarının ve isimlerinin sûretleri sâbit oldu. İlâhi isimler ise, Hâdî ya'ni (Hidayet Eden) ve Mudill ya'ni (Dalâlette Bırakan) ve Dârr ya'ni (Zarar Veren) ve Nâfi' ya'ni (Fayda Veren) gibi karşılıklıdır; ve Hâdî isminin gereği hidâyet olup, bu ismin görünme yerleri mü'minlerdir. Mudill isminin gereği de dalâlet olup, onun görünme yerleri de kâfirler, günahkârlardır.

Bu ilmî sûretlere **"a'yân-ı sâbite** ya'ni sâbit aynlar" derler. Bunların bu mertebede harici kesîf bir vücûtları olmadığından Hakk'ın Zât'ından ayrı olarak bir açığa çıkışları yoktur. Bundan sonra o hakîki vücûd, bu "sâbit aynlar" dolayısıyla gayrı oluş elbisesine bürünerek, rûhlar mertebesine tenezzül etti. Ondan sonra yine bu ilmî sûretler dolayısıyla "misâl mertebesi"ne ve ondan sonra da "aşağıların aşağısı" olan "şehâdet âlem"ine tenezzül etti; ve "şehâdet âlem"inde açığa çıkan her bir kesîf vücûd ilâhi bir ismin gereklerine tâbi' olup, onlardan bu ismin hükümleri ve eserleri gâlip gelerek açığa çıktı; ve insan ise ilâhi sûret üzerine mahlûk olduğundan cüz'î ve küllî bütün isimlerin görünme yeri oldu. Fakat görünme yeri olduğu küllî isimlerden birisi onun "hâs Rabb"idir ve onu terbiye eder. Örneğin "hâs Rabb"i "Mudill" ismi ise, bütün mevtınlarında onda gâlip olarak bu ismin hükümleri açığa çıkar ve " hâs Rabb"i "Hâdî" ismi ise, aynı şekilde onda gâlip olarak, bu ismin hükümleri ve eserleri açığa çıkar.

Şimdi Tekvîn ya'ni (Var Edicilik) Kelâm'a ve Kelâm Kudret'e ve Kudret İrâde'ye ve İrâde İlim'e ve İlim, ma'lûma ya'ni bilinene tâ'bîdir ve ma'lûm "sâbit aynlar"dır. Ya'ni Hak ilâhi ilminde sâbit olmayan "şey"in açığa çıkmasını irâde etmez ve irâde etmediği "şey"e de kudreti bağlanmaz; ve kudretinin bağlanmadığı "şey" de mevcût olmaz.

Ne zaman ki insan fertleri bu kesîf âlemde var oldu, sûretleri i'tibariyle hepsi insan olduğundan, meydanda bir mîzân ya'ni ölçü olmadıkça hakikatlerini ve ma'nâlarını birdiğinden ayırmak mümkün olmadı. Bu maksâdın oluşması için peygamberleri vâsıtasıyla Hak Teâlâ "teklîfî emir"lerini tebliğ etti. Bundan dolayı emir iki tür oldu. Birisi "irâdî emir" ve diğeri "teklîfî emir"dir.

"İrâdî emir", Hakk'ın ilmine dayanan irâdesi, ya'ni ilmî sûretler mertebesinde Hak'dan isti'dâd lisânı ile, kendilerinin "Hâdî" veya "Mudill" isimlerinden birisine görünme yeri oluşunu talep edenler hakkında, o sûretle varlığına Hakk'ın irâdesinin bağlanmasıdır.

Diğeri de "teklifî emir"dir ki, bu kesîf âlemde her ferdin isti'dâd ve kabiliyyetinin ayrılması için, peygamberler vâsıtasıyla şer'î tekliflerdir.

Bu hakikatler ışığında bakıldığında kul, ezelde isti'dâd lisânı ile ne talep etmiş ise, Hak onu vermiş ve bu kesîf âlemde de aynı şekilde kul, irâde ve tercihini, bu isti'dâdının sevki ile fiilen kullanıp, yine onu talep etmiş ve Hak da aynı şekilde onu vermiştir. Bundan dolayı Hak tarafından cebir ya'ni zorlama yoktur. Zorlama ancak her görünme yerinin kendi hakikatinden kendisine olur. Bunların tamamını Hakk'ın cebbâriyyeti ihâta etmiştir; çünkü hakîki vücûd Hakk'ındır ve kulun vücûdu bu vücûda bağlı olan bir vücûddur. O halde dâima Hakk'ın cebbâriyyeti altında âcizdir; ve mahlûkların Hakk'ın cebbâriyyeti altında âciz olmasının hikmeti de, gayrılık elbisesiyle açığa çıkan insanların vehimlerine dayalı olan varlıklarını, hakîki vücûd karşısında fânî etmek için, kendilerini hor görmenin kemâliyle yalvarıp yakarmalarının ve niyâzlarının gerekmesindendir.

626. *Yalvarıp yakarmamız çâresizliğimizin delîli oldu; utanmamız da tercihin delîli oldu.*

Ya'ni aczimiz ve yalvarıp yakarmamız, tercihimiz olmadığına alâmettir; ve bir kötülüğü yaptıktan sonra utanmamız ve vicdânımızda azâp duyarak pişmân olmamız, irâde ve tercihimiz olduğuna alâmettir. Bundan dolayı hakikatimiz yönünden baktığımızda Hakk'ın cebbâriyyeti altındayız ve isti'dâdımızın mecbûruyuz; fakat şerîat ve zâhirimiz açısından baktığımızda fiilimizde söz sâhibiyiz. Biz, tavla oyuncularını gibiyiz. Hakîkatte zarlara tâbîyiz; fakat oyunculuktaki ustalığımız ve tercihimiz de inkâr olunamaz.

627. *Eğer tercihimiz olmasa idi, bu utanma nedir ve bu üzüntü, kaygı ve tasa nedir?*

628. *Üstâdların çırakları men' etmesi ne içindir? Akla geleni, tedbirlerden çevirmek içindir?*

Ya'ni insanın tercih sâhibi olduğunun alâmetlerinden birisi üstâdların çıraklarını ve öğretmenlerin talebeyi ve mürşidlerin mürîdleri kötü hareketlerinden men' etmesidir. Diğer bir alâmet de budur ki, örneğin insanın aklına bir iş hakkında bir hareket tarzı gelir; fakat düşünür, muhâkeme eder, bu tedbiri fenâ bulup uygulamaktan vazgeçer. İnsanda tercih ve irâde olmasa, bunlar olmazdı.

629. Eğer sen, o cebirden gâfildir; Hakk'ın ayı, onun bulutunda gizlenmiştir dersin;

Ya'ni eğer sen, kendisinde zâhiren tercih kullanma ve irâde gören o kimse, hakîki cebirden gâfildir; çünkü Hakk'ın ay gibi apaçık olan cebbâriyyet sıfatını, onun bulut gibi olan zâhiri kesîf vücûdu örtmüştür dersin; aşağıdaki cevâbı veririm.

630. Buna güzel cevâp vardır; eğer dinlersen, küfürden geçersin ve dîne i'timât edersin.

625 numaradaki beytin şerhini bizzât yaşayarak idrâk ettin ise, Hz. Pîr'in aşağıdaki cevâplarını da bizzât yaşayarak idrâk edersin ve o vakit, cüz'î irâdeyi inkârdan vazgeçersin; ve emirlerden ve yasaklardan ibâret olan dînin gerekliliğini tasdîk edersin. Çünkü dîn, cüz'î irâdeyi ispât ediyor.

631. Hastalık içinde olan, pişmanlık ve yalvarıp yakarmadır; hastalık vakti tam anlamıyla uyanıklıktır.

Ya'ni cüz'î irâdenin delîli, hastalık içindeki pişmanlık ve yalvarıp yakarmadır; çünkü hastalık vakti insana uyanıklık hâli verir.

632. Sen hasta olduğun zaman, günahıtan istiğfâr ediyorsun.

633. Sana günâhın çirkinliği görünür; yola döneyim diye niyet edersin.

634. Yemînler edersin ki, bundan sonra tâatdan başka iş tercih etmeyeyim.

635. Şimdi bu anlaşılmış oldu ki, hastalık sana akıl ve uyanıklık bahşediyor,

Ya'ni, ey cebir yoluna sapmış olan kimse, sen, bende bir şey yoktur; her neyi Hak murâd ederse, o olur; bundan dolayı ben fiillerimde ve hareketle-

rimde ma'zûrum dersin. Fakat varsayalım içkinin veya diğer bir meşrû' olmayan fiilin te'siriyle hasta olduğun vakit, aklın başına gelir de cebrini unuttur; ve eğer iyi olursam bir daha bu fiili yapmayacağım diye pişmanlık duyar ve iç çekersin. Bu pişmanlık ve iç çekiş tabîi bir meyildir ki, gittiğin yola muhâlif olarak sana, sende bir irâde bulunduğunu ihtâr eder; ve bu tabîi meyil senin gittiğin yolu yalanlar.

636. Bundan dolayı, ey aslı arayan, bu aslı bil ki, her kimin derdi varsa, o koku almıştır.

Ya'ni, ey asıl olan kader sırrını dikkâte ve bu şekilde kendisini fiillerinde mecbûr sayan kimse, şu aslı da dikkâte al ki, Allah Teâlâ kazâ ve kader hükmünü kullarından gizlemiştir. Bu gizlilik insanda bir dert ve elem doğurur. Bundan dolayı her kimin derdi varsa, o kimse hakîki cebirden koku almış olur. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz **"Ben sizin en fazla Allah'ı bileninizim ve ben sizin en fazla Allah'dan korkanınızım"** buyurdu.

637. Her kim ne kadar çok uyanık ise, o kadar çok dertlidir. Her kim ne kadar çok vâkıf ise, yüzü o kadar çok sarıdır.

638. Eğer onun cebrinden haberdâr isen, hani senin yalvarıp yakarman? Hani (sana) cebbâriyet zincirinin görüşü?

Kader sırrının varlığından haberdâr isen, "Aman Allâh'ım" diye yalvarman nerede? Boynunda cebbâriyet zinciri takılı olduğunu, eğer hakikat bakışıyla görüyor isen, kendini âciz görürsün. Muâmelelerinde "Ben böyle yapıyorum; böyle yaparım; şöyle yaparım" diyemezsin, insaf et ey cebrî, sen böyle misin?

Resûl-i Ekrem Efendimiz ekserî zamanda **"Ey kalbleri ve bakışları döndüren Allah'ım, bizim kalblerimizi dînin üzerinde sâbit kıl!"** diye yalvarırdı. Hz. Enes dedi ki: "Ey Allah'ın Peygamber'i, biz sana ve senin getirdiğin şeye inandık. Sen bundan sonra da bizim üzerimize korkar mısın?" Resûl-i Ekrem Efendimiz buyurdular "Evet, muhakkaktır ki kalbler Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır; onları istediği gibi çevirir."

639. Zincirde bağlı olan nasıl sevinç duyar; hapisin esîri olan ne vakit hürlik eder?

Sen ben bunları yapmaya mecbûrum da'vâsında bulunduğun halde, dünyâ hayatında keyifli bir halde vakitlerini geçiriyorsun; ve muâmelelerinde tasarrufa kalkışıyorsun. Mâdemki hakîki cebir altında bulunduğunu iddiâ ediyorsun, niçin hürce hareket ediyorsun? Fiilin sözünü yalanlamıyor mu?

640. Eğer sen ayağını bağladıklarını, senin üzerine pâdişâhın çavuşlarının oturduklarını görüyor isen;

641. O halde sen âcizlere çavuşluk etme; çünkü o, âcizin tabiatı ve huyu değildir.

"Ayak bağı"ndan kasıt, ilâhi ilimde kulun isti'dâd lisânı ile talebi üzerine olan ilâhi hükümdür ki bu, kazâdır. "Pâdişâh"dan kasıt, Hak Teâlâ Hazretleri; "çavuşlar"dan kasıt gerek sûrette ve gerek ma'nâda ilâhi kazâyı yerine getirmeye me'mûr olanlardır ki, Kur'ân-ı Kerîm'de bunlara:

(Nâziât, 79/5)

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا

"Fel mudebbirâti emrâ"

"Bir iş çevirenler"

âyet-i kerîmesinde işâret buyrulur.

Ya'ni, ey cebre inanan kişi! Bu esaslara hakîkaten îmânın var ise, hem kendinin ve hem de başkalarının âciz olduğunu bilirsin ve herkesin üzerinde âcizlerin şânından olmayan tasarrufa kalkışmazsın; çünkü sen âciz isen, başkalarının üzerinde hüküm ve tasarruf etmek, bir âcizin tabiatı ve huyu değildir.

642. Mâdemki sen onun cebrini görmüyorsun; söyleme! Ve eğer görüyor isen, hani görmenin alâmeti?

Ya'ni sen Hakk'ın cebrini zevkan ya'ni bizzât hakikatini yaşayarak ve hâlen görmüyor isen, artık mecbûr olduğundan bahsetme; ve eğer görüyor isen, görmenin alâmeti kendini ve başkalarını âciz bilmektir; hani sende görmenin alâmeti var mı?

643. Meylin olan her bir işte, kendi kudretini açık görürsün.

644. Meylinin isteği olmayan her bir işte, bu Hak'tandır diye cebrî olursun.

Ya'ni, nefsine hoş gelen men edilmiş şeyleri yapmaya koşar ve kudretini sarf edersin; fakat nefsine hoş gelmeyen ilâhi emirleri terk edip, "Ne yapayım, benim için böyle takdîr edilmiştir" dersin. Şu hâle bakarak senin bir tercihin olduğu ve senin bu tercihinin, senin üzerine ilâhi kazâyı çektiği meydandadır.

645. Peygamberler dünyâ işinde cebrîdirler; kâfirler de âhiret işinde cebrîdirler.

646. Peygamberler için âhiret işi ihtiyâridir; câhillere için dünyâ işi ihtiyâridir.

Peygamberler ve peygamberlere tâbi' olanlar dünyâ işlerini zor ile ve istemeyerek yaparlar; çünkü yemede ve içmede ve nikâhta dünya yurdunun hükümlerine tâbi olmak zarûrîdir; ve âhiret işlerini seve seve yaparlar. Kâfirler ise hayatı, ancak dünyâ hayatından ibâret bildiklerinden, dünyâ işlerini seve seve icrâ ederler ve âhiret işlerine asla yanaşmazlar; din ve âhiret sözlerini hurâfelerden sayıp asla dinlemek istemezler. Bundan dolayı âhiret işi peygamberler ve onlara tâbi' olan mü'minler için ihtiyâridir; ve kâfirler ve onların yoluna tâbi' olan câhillere için dünyâ işleri ihtiyârî olmuş olur.

647. Çünkü her bir kuş, kendi cinsi tarafındadır; o geriye ve can ileri ileri uçar.

Ya'ni her bir kuşun kendi cinsi tarafına uçması gibi, kesîf madde beden hükümlerine tâbi' olan kâfirler ve câhillere, Hakk'ın Zât'ından uzak ve geri

olan kesîf dünyâ âlemi tarafına uçarlar. Ve latîf rûh hükümlerine tâbi' olan nebîler ve mü'minler ise, Hakk'ın Zât'ına yakın ve şehâdet mertebesinde ve misâl âlemlerinden ileri olan, latîf rûhâniyyet âlemi tarafına uçarlar.

648. Kâfirler siccîn cinsi geldiklerinden, dünyâ zindanı için de hoş-âyîn geldiler.

"Siccîn", tabîat ve elementsel kesâfet âlemdir; kâfirlerdeki rûh da, hayvâniyyet mertebesinde ileri geçemediği ve bundan dolayı kesâfet âlemi cinsinden bulunduğu yön ile, karanlık bir zindan olan dünyâ için güzel merâsim ve âdet olarak geldiler. Kâfirlerin dünyâyâ güzel merâsim ve âdet olmaları, dünyâyı i'mâr etmek ile meşgûl olmaları, dünyânın her bir hazzını ve zevkini yerine getirmeleri dolayısıyladır. Dünyanın i'mâr edilmesi ise, dünyâ için bir hoş-âyîndir. Şimdi kâfirler Hak'dan ve illiyyîn âleminde gafil olarak dünyâyı şenlendirdiler.

649. Peygamberler illiyyîn cinsi olduklarından, illiyyîn tarafının cânı ve kalbi oldular.

Ya'ni peygamberler ve onların tâbi'leri, kesâfet âlemi hükümlerinde boğulmayıp, latîf rûhlar âlemi ile münâsebette olduklarından, bu rûhâniyyet âleminin cânı ve kalbi oldular ve bu âlemi şenlendirdiler.

650. Bu sözüün sonu yoktur; fakat biz yine o hikâyenin tamâmını söyleyelim.

Ya'ni "sâbit ayn'lar" âleminde i'tibaren, her ferdin dünyâdaki ve berzahdaki ve cismânî cennet ve cehennemdeki hallerini beyân etmeye başlarsak, bunun sonu gelmez; çünkü bunu söylemek, ilâhî isimlerin tecellîlerini söylemektir; ve isimlerin tecellîlerinin sonu yoktur; bundan dolayı hikâyeye dönüp, tamamlayalım.

**Vezîrin halveti terk etmekten
mürîdleri ümitsiz etmesi**

651. *Vezîr içerinden bağırdı ki: Ey mürîdler! Benden şu bilinsin!*

652. *Ki İsâ bana böyle bildirdi ki, bütün dosta ve akrâbadan ayrıl!*

653. *Yüzünü duvara çevir, yalnız otur ve kendi vücûdundan dahi yalnız kal!*

654. *Bundan sonra söze izin yoktur; bundan sonra benim dedikodu ile işim yoktur.*

655. *Elvedâ ey dostlar, ben ölmüşüm. Yükü dördüncü felek üzerine götürmüşüm.*

Ya'ni bir kimse öldüğü zaman, nasıl nefsânî hazlardan habersiz kalırsa, ben de bugün öylece nefsânî hazlardan habersiz kaldım. Bundan dolayı tabîi ve zorunlu ölümden evvel, tercihlî ölüm ile öldüm; ve sûrî hayatın sebeplerini ve gereçlerini nefsin yedi mertebesinden, dördüncü mertebesine ulaştırdım.

Nefsin dördüncü mertebesi "mutmainne nefs"dir ki, kul o mertebede "İrciî!" ya'ni "Rabb'ine dön" ilâhî hitabına nâil olur. Nitekim bu konudaki izah 576 numaralı beyitte geçti.

656. *Tâ ki ateşe mensûp olan feleğin altında odun gibi, elem ve güçlük içinde yanmayayım.*

Ya'ni insan "mutmainne nefs" makâmına gelmedikçe, nefsin arzularından kaynaklanan elem ve güçlükler içinde yanar tutuşur. Çünkü "mutmainne nefs" feleğinin altında "mülhime nefs" feleği vardır. Bu mertebede sâlikin nefsi bir taraftan rûhânî haz ve diğer taraftan cismânî haz mahrûmiyetlerinden etkilenir. Bu feleğin altında "levvâme nefs" vardır. Sâlik bu mertebede nefsânî hazların sürüklemesiyle kötü hallere ve günahlara tutulur; sonra da pişmanlık ateşi duyguları içinde yanar. Bunun altında "en aşağı felek" olan "emmâre nefs" vardır. İnsan bu mertebede

hayvandan daha şaşkın olup, nefis ve şeytan elinde esir ve türlü elemelere tutulmuştur. Bundan dolayı sâlik "mutmainne nefis" mertebesine gelmedikçe, nefsânî azâptan kurtulamaz; çünkü nefis cehennem tabîatlıdır; kendi hazlarına aslâ doymak ve dolmak bilmez ve her an **"hel min mezîdin"** (Kaf, 50/30) Ya'ni **"Daha var mı?"** na'rasını vurur.

657. Bundan sonra dördüncü göğün üstünde, Îsâ'nın yanında otururum.

Nebîlerin (aleyhimü's-selâmın) seyr-i sülûkleri "mutmainne nefis" mertebesinden başlar; ve bu mertebe nefsin yedi kat göğünden dördüncü gök ve felektir. Çünkü nebîler ma'sûmdurlar ve günahlardan temiz olmak ise ancak "mutmainne nefis" mertebesinde oluşur.

Cenâb-ı Pîr, vezîrin lisânından bu hakîkate işâret buyururlar.

Vezîrin her bir beyi ayrı ayrı velîahd yapması

658. Bundan sonra o beyleri çağırdı, her birine gizlice birer birer söz söyledi.

659. Her birine dedi ki: İsevî dîninde Hakk'ın vekîli ve benim halîfem sensin.

660. Ve o diğer beyler senin tâbi'lerindir. Îsâ, hepsini senin taraftârın yaptı.

661. İsyân eden her bir beyi tut; ya öldür, yâhut onu esîr et!

662. Fakat ben diri oldukça bunu söyleme; ben ölmedikçe bu liderliği isteme!

663. Ben ölmedikçe bunu açıklama; şahlık ve istîlâ da'vâsını etme!

664. İşte bu liderliğin ve Mesîh'in hükümlerini, ümmete birer birer açık olarak oku!

665. O her beye ayrı ayrı böyle dedi: Hakk'ın dîninde senden başka vekîl yoktur.

666. O her birini birer birer üstün yaptı; ona her ne söyledi ise, buna da söyledi.

667. O her birine bir risâle verdi; yazım olarak her biri, diğerinin zıddı idi.

668. O risâlelerin metni "yâ" harfinden "elif"e kadar olan harflerin şekli gibi muhtelif idi.

Hilekâr vezîrin yazdığı risâlelerin içindekiler, seyr-i sülûk mertebeleri açısından muhtelif olmakla berâber doğru idi; fakat bu ihtilâf, "elif"den "yâ" harfine kadar sırasıyla gelen harflerin şeklindeki ihtilâf gibi değil, belki "yâ" harfinden başlayıp "elif"e kadar tersine giden harflerin şeklinin ihtilâfı gibi idi. Bundan dolayı bu vasiyetler de tersine idi.

669. Bu risâlenin hükmü, diğerinin hükmünün zıddı idi; bundan evvel o zıddı beyân ettik.

On iki beye, on iki risâle yazıp, her birine nasıl birdiğerine zıt olan ma'nâları koymuş olduğunu evvelce beyân ettik. (471 numaralı beyitten i'tibâren bu ihtilâf izâh edilmiştir.)

Halvette vezirin kendisini öldürmesi

670. *Ondan sonra diğer kırk gün kapıyı kilitledi; kendini öldürdü ve kendi vücûdundan kurtuldu.*

671. *Ne zaman ki halk, onun ölümünden haberdâr oldu, onun mezârının başı kıyâmet yeri oldu.*

672. *Halk onun uğrunda saçlarını yolarak, elbiselerini yırtarak, onun mezârı üstünde,*

673. *O kadar toplandı ki, Araptan ve Türkten ve Rumdan ve Kürtten onların sayısını da Hak bilir.*

674. *Onun toprağını başlarına saçtılar, onun derdini, canlarının dermânı gördüler.*

Bu beyit Ankaravî nüshâsına göre böyledir ve kâfiyesi doğru değildir. Hint nüshâlarında ikinci mısra "Onun derdini, kendi dermanlan gördüler" şeklindedir. Bir nüshâya göre de "dermân mahalli gördüler" şeklindedir.

675. *O halk onun kabrinin başı üzerinde bir ay, iki gözünden kana bir yol açmış idi.*

Ya'ni İsevîler ona olan muhabbetlerinin kemâli sebebiyle onun mezarı üzerinde bir ay ağlayarak, kanlı yaşlar döktüler.

"Îsâ (a.s.) ümmetinin, sizden hangisi velâhddır?" diye

emîrlerden sorması

676. *Bir aydan sonra halk dediler ki: Ey büyükler, emîrlerden onun makâmı üzerinde nişân kimdir?*

677. *Tâ ki onun yerine onu imam tanıyalım; eli ve eteği onun eline verelim.*

678. *Çünkü güneş gitti ve bize yara açtı. Onun makâmına kandilden başka çâre olmaz.*

Ya'ni, güneş gibi olan vezîr gitti ve ayrılığı ile bize yara açtı; karanlıkta kaldık; artık onun yerine bir kandil ve ışık gibi olan halîfesini tanımaktan başka çâre yoktur.

679. *Ne zamanki yârin kavuşması göz önünden gitti; bize ondan yâdigâr olarak bir vekîl lâzımdır.*

680. *Ne zaman ki gül geçti ve gül bahçesi harâp oldu, gülün kokusunu kimden buluruz? Ancak gül suyundan.*

681. *Mâdemki Hudâ gözlere gelmez; bu peygamberler Hakk'ın vekîlidirler.*

Ya'ni Hak Teâlâ Hazretleri'nin Zât'ını zâhir gözüyle görmek mümkün olmadığından, O'nu ve O'nun sözlerini, kendisinin isimlerinin ve sıfatlarının görünme yerleri olan ve bu i'tibâr ile kendisinin vekîli bulunan peygamberlerden görür ve işitiriz.

682. *Hayır, yanlış söyledim. Çünkü kendisine vekîl tutulan ile vekîli eğer iki zannedersen, güzel değil, çirkin olur.*

Ya'ni hakikat bakışında eşyâ Hakk'ın latîf vücûdunun tenezzülünden ve

isimleri dolayısıyla taayyününden hâsıl olmuş olduğundan, kendisine vekîl tutulan Hak ile, vekîl olan peygamberleri birbirinden ayrı ve iki gormek, cehâletin aynıdır; ve cehâlet ise tâbî'ki güzel değil, çirkin bir şeydir.

683. Hayır, sen sûret-perest oldukça, iki olur; sûretten kurtulan kimsenin önünde bir olur.

Ya'ni vekîl ile kendisine vekîl tutulan, hakikatte birdir; fakat eğer senin bakışında çokluk sûretlerinin vücûdu ve kıymeti var ise, bunlar ayrı ayrı olup ikidir. Fakat basîret gözünden şaşılık kalkmış ve varlığın hakîkatini müşâhede etmiş isen, elbette o ikiyi bir görürsün.

684. Sen sûrete baktığın zaman, gözün ikidir; sen gözden çıkan onun nûruna bak!

Ya'ni senin sûret i'tibariyle iki tâne gözün vardır; fakat onlardaki görme nûru birdir; görmek husûsunda iki göz birleşir, biri başka biri başka görmez.

685. Bir adam, onun nûruna baktığı zaman, her iki gözün nûrunu fark edemez.

Ya'ni bir kimse bir adamın zâhirdeki iki gözüne bakıp da, görme nûrunun sağ veyâ sol gözle mi, veya her ikisi ile mi olduğunu fark edemez; çünkü gözler sûrette iki ve fakat ma'nâda birliktedir.

"lâ nufferiku beyne ehadin min rusulih..." (Bakara, 2/285) Ya'ni "Biz onun peygamberlerinin arasını ayırmayız..." âyet-i kerîmesinin beyânındadır

686. Eğer bir yerde on mum bulunsa, her birisi sûrette o birinin gayrı olur.

687. Nûruna yöneldiğin zaman, şüphesiz her birinin nûrunu ayırmak mümkün değildir.

688. Eğer sen yüz elmayı ve yüz ayvayı sayarsan, sıkıdığın zaman bir olur; yüz kalmaz.

689. Ma'nâlarda taksîm etmek ve saymak yoktur; ma'nâlarda parçalamak ve ayırmak yoktur.

690. Yârin, yârân ile birlikteliği hoştur; ma'nâ ayağını tut! Sûret dikbaşlıdır.

"Yâr"dan kasıt Hak'dır; "yârân"dan kasıt Hakk yolunun yolcularıdır. "Ma'nâ"dan kasıt vahdet ya'ni birlik mertebesidir. "Ma'nâ ayağından" kasıt rûhtur; çünkü birlik mertebesinde gark olmak, rûhî idrâkten de kurtulduktan sonra olur. "Sûret"ten kasıt mülk âlemi ve melekût âlemi taayyünleridir.

691. Dikbaşlı olan sûreti zahmet ile eritici et; tâ ki onun altında hazîne gibi olan birliği göresin.

Sûret âlemi, ma'nâ âlemine üstün gelip onu örttüğü ve kendi hükmünü ortaya çıkardığı yönle dikbaşlıdır; bundan dolayı ma'nâ âlemini idrâk etmek kastıyla ilim ve ma'rifet tahsîli ve ibâdet ve riyâzet ve mücâhede zahmetlerine katlanarak, o dikbaşlı olan sûreti basîret gözü önünde eritip zebûn bir hale koymalı ki, o basîret gözü ile sûret binâsının altında gömülü olan birlik hazînesini göresin. İşte bu yol, kazanç yoludur.

692. Eğer sen eritemezsen; muhakkak O'nun lütufları eritir. Ey (sâlik) benim gönlüm onun mevlâsıdır.

Ey sâlik, eğer sen, o dikbaşlı olan sûreti bakışından eritmek ve gidermek için sebeplere teşebbüs etme husûsunda âciz kalırsan, sakın Hak'tan ümîdini kesme, kerîm olan Hakk'ın lütufları muhakkak bir cezbe ile eritiverir. Bu yol da cezbe ve ilâhî hibe yoludur. Benim gönlüm onun lütfunun hizmetkârıdır. Bu beyt-i şerîfte **"benim gönlüm onun mevlâsıdır"** ibâresindeki **"mevlâ"** kelimesi, hizmetkâr ma'nâsına alınarak izah edildi. "Efendi" ma'nâsına alınırsa "o" zamîri, dikbaşlı sûrete dönük olup, ma'nâ şöyle olur: Ey müridim, sen sûreti eritemezsen, Hakk'ın lütufları eritir; benim gönlüm dikbaşlı sûretin hizmetkârı değil, efendisidir. Bu ma'nâyı gore Cenâb-ı Pîr, kutub oluşlarına işâret buyururlar; çünkü âlem kutbu sûrette tasarruf edicidir. Sûret âlemine inen ilâhî feyizler ve rabbânî lütuflar, zamânın kutbunun mübârek kalbinden dağıtılır. Nitekim bu ma'nâyı te'yid edici olarak Cenâb-ı Pîr **Dîvân-ı Kebîr'**inde buyururlar:

"Ey sâlik, senin emrinden fâriğ değilim; dâima fa'âlim; çünkü seni an an yükseltirim. Pâk zâtımın ve saltanatım güneşinin hakkı için seni bırakmam; lütuf ile kaldırırm. İşlerimle senin yüzünü nûrlandırırım; başını mağfîret parmağının onuyla kaşırım."

693. Gönüllere kendisini gösteren de O'dur; dervişin hırkasını diken de O'dur.

Gerek çalışarak kazanılan ve gerek hibe ile olan yollarda sâliklerin kalb gözlerine birlik yönünü gösteren Hak'tır ve nefsânî sıfatlar dikenlerine takılarak dervişin yırtılmış olan kerem hırkasını dikip:

(İsrâ, 17/70)

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

"Ve lekad kerremnâ benî âdeme"

"Biz hakîkaten insanoğlunu şan ve şeref sâhibi kıldık"

makâmına oturtan da O'dur.

694. Yayılmada idik ve hep bir cevher idik. O başta hep, başsız ve ayaksız idik.

695. Güneş gibi bir cevher idik. Su gibi düğümsüz ve sâfî idik.

Sonsuz fezâda Hak Teâlâ rahmânî nefesini nefeslendirdiği zaman, hepimiz yayılma hâlinde bulunan bu nefeste bir cevher idik. Astronomi bilginleri bu nefese "parlak bulut" derler; ve bu âlemin başlangıcı olan bu nefesin içinde hepimiz elsiz ve ayaksız, ya'ni sûretsiz idik. Hepimiz güneş gibi ışık saçıcı olan bir cevher idik. Düğümler gibi olan bu taayyünlerimiz ve sûretlerimiz yok idi ve bu cevherde gark olmuş olup su gibi sâf ve şeffâf bir halde idik. Nitekim **Fusûsu'l-Hikem**'de "Îsâ Fass"ında Cenâb-ı şeyh-i Ekber hazretleri bu hâle şu beyit ile işâret buyururlar:

"Nefes-i Rahmânî'nin "ayn"ında olan her şey; gece karanlığının sonundaki ışık gibidir."

Bu beyit hakkında fakîrin **Fusûsu'l-Hikem**'e yazdığı şerhde gerekli îzâhlar verilmiş olduğundan, uzatmaktan çekinerek, burada o îzâhlar verilmedi.

696. O hâlis nûr, ne zamanki sûrete geldi, kubbenin gölgeleri gibi çoğaldı.

Ya'ni, ne zamanki mutlak vücûd da dediğimiz o hâlis nûr ve sırf Zât sıfatları ve isimleri dolayısıyla letâfet mertebesinde kesâfet mertebesine tenezzül etmekle sûret âlemine geldi; kubbenin gölgeleri gibi muhtelif vaziyet ve şekillerde görünüp, sayıldı ve kubbeden ayrı şeylermiş gibi açığa çıktı.

Bu beyt-i şerîfte isimler ve sıfatlar âlemi "kubbe"ye ve onların bağlandıkları görünme yerleri, ya'ni kesîf sûretler âlemi "gölge"lere benzetilmiştir. Bu konudaki detaylar 610 ve 625 numaralı beyitlerin îzâhında geçti.

697. Bu kalabalık arasından farkın gitmesi için, mancınıktan kubbeyi yıkınız!

Ya'ni vücûdun başlangıcı ile bu taayyünler ve âlem sûretleri arasındaki ayrılığın gitmesi için ilim ve ma'rifet mancınıkından attığınız zekâ görüşü mermileriyle, isimler ve sıfatlar kubbesini yıkınız ki, basîret gözünüzün önünde isimlenmiş ve vasıflanmış olan o hâlis nûr ve sırf Zât ve mutlak

vücûd kalsın. Çünkü çokluklar âlemi ancak ilâhî isimler ve sıfatlar gereğindendir ve ilâhî isimler ve sıfatlar olmasa, asla çokluklar âlemi ortaya çıkmaz idi.

698. Ben ciddiyetle ve elimden geldiğince bunun şerhini söyler idim; fakat korkarım ki bir hâtır kaymasın.

Ya'ni mutlak vücûdun tenezzüllerini ve sırlarını ve vücûdun birliğini ciddiyetle ve elimden geldiğince açık bir şekilde şerh ederdim; fakat okuyacak olanların zekâ kuvvetleri bir değildir. Korkarım ki iyi anlayamazlar. Kimi, biz artık işin hakikatini anladık, bundan dolayı her şey Hak olunca kim kime ibâdet edecek; namaza, oruca ne lüzûm var? Bunlar bu hakikatleri anlamayanlara mahsûstur, diyerek şeriatı terk ederler ve yanlış hükümler ile Hakk'a iftirâ ederler. O zaman:

(En'am, 6/21)

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

“Ve men azlemu mimmenifterâ alâllâhi keziben”

"Kim Allah'a karşı yalan sözlerle iftirâ edenlerden daha zâlimdir?"

âyet-i kerîmesine tasdîk edici olur; ve kimi dünyâ sevgisi için irşâd da'vâsına kalkışır; sonuç olarak birçok fenâlıklar ve dalâletler ortaya çıkar.

699. Nükteler keskin çelik kılıç gibidir; eğer siperin yoksa geri kaç!

Ya'ni vücûdun birliği nükteleri keskin çelik kılıca benzer; eğer senin bu kılıca karşı siper gibi olan kuvvet ve zekân ve isti'dâdın yoksa, ya'ni bunları dinlediğin zaman, havsalan almıyor ve zihnin karışıyor ve ne yapacağını bilmez bir hâle geliyorsan, kaç, dinleme!

700. Bu elmas kılıcın önüne sipersiz ve kalkansız gelme; çünkü kılıcın kesmekten yana utanması olmaz.

701. Bu sebepten ben kılıcı kın içine koydum; tâ ki eğri okuyan, muhalefet üzere okumasın.

Ya'ni vücûdun birliği sırlarında zihinlerin kayarak dalâlete düşmemesi için bu kılıç gibi olan o sırları bu **Mesnevî'**de hikâye kılıfları içine koydum; tâ ki yanlış okumaya yatkın olanlar, benim anlatmak istediğime muhâlif olarak okumasın.

702-703. Çünkü bu önderden sonra ayaklanıp, onun makâmına bir vekîl isteyen doğrular topluluğunun vefâkârlığından dolayı hikâyenin tamamlanmasına geldik.

Îsevîlere önder ve imam olan bu yahûdî vezîrin vefâtından sonra hep birden ayağa kalkıp, onun yerine bir vekîl ve halîfe isteyen, samîmi ve kalbleri doğru olan Îsâ (a.s.) ümmeti kitlesinin vefâkârlığı sebebiyle artık biz bu hikâyeyi bitirmeye yöneldik.

Veliahdlık husûsunda emîrlerin çekişmesi ve birdiğlerine kılıç çekmesi

704. O beylerden bir bey öne çıktı; o vefâ düşünen kavmin önüne geçti.

705. Dedi ki: Ey işte ben onun vekîliyim; bu zamanda Îsâ'nın vekîli benim.

706. İşte bu risâlesi, ondan sonra bu vekîllikte benim zamanımın olduğuna delîldir.

Ya'ni vezîrin vefâtından sonra, Îsevî dîninin rûhânî lideri olacağıma dâir şu elimde bulunan risâle bir delîldir.

707. Pusudan, başka bir bey de çıktı; ancak hilâfette onun da'vâsı da böyle idi.

708. O da koltuğundan bir risâle gösterdi; nihâyet her ikisinin çıfıt öfkesi ortaya çıktı.

709. O diğer beyler de birer birer katar olup, keskin kılıçları çekmiş idiler.

710. Her birinin elinde kılıç ve bir risâle, kudurmuş filler gibi birbirlerine düştüler.

711. Kesilmiş başlardan tepe oluncaya kadar, yüz binlerce İsevî ölmüş oldu.

712. Soldan sağdan sel gibi kan aktı; bundan havaya dağ dağ toz kalktı.

Ya'ni savaşanlar ellerindeki kılıçlar ile sağlarına sollarına kim gelirse kestiler biçtiler; seller gibi kan aktı ve bu izdihamdan havaya yığın yığın dağlar gibi tozlar kalktı.

713. Onun ekmiş olduğu fitnelerin tohumları, onların başlarının âfeti oldu.

Ya'ni yahûdi vezîrin hîlesi ve yalanları semeresini verdi ve İsevî milletin başlarının belâsı oldu.

714. Cevizler kırıldı ve içi olan, öldükten sonra temîz ve latîf rûha sâhip oldu.

Ya'ni bu savaş esnâsında İsevîlerin, cevizin kabuğu gibi olan cesetleri kırıldı, kesildi, biçildi. Bunlardan içi, din ve îmân ve ihlâs ile dolu olanlar, öldükten sonra, temîz ve latîf rûha sâhip olup, berzah âleminde zâhir oldular.

715. Ten nakşına öldürülmek ve ölmek, narın ve elmanın yarılması gibidir.

Ya'ni insânî cesedin öldürülmesi veyâhut bir hastalık sonucunda ölmesi,

narın ve elmanın yarılp, içinin çıkması gibidir.

716. Onun tatlı olanı, nar pekmezi şerbeti olur; onun çürümüş olanı ancak ses olur.

717. Ma'nâlı olan, güzel zâhir olur; çürümüş olan zelîl ve değersiz olur.

Ya'ni cesed, ölüm ile harâb olunca, içinde îmân ve irfân ve îkân ma'nâları olanın ruhu, berzah âleminde güzel zâhir olur; bu ma'nâlardan hâriç olan da berzah hayatında çirkin sûretle zâhir olup, iflâs etmiş ve zelîl ve değersiz olur.

718. Ey sûrete tapan, git ma'nâya çalış; çünkü ma'nâ sûret başı üzerinde kanattır.

Ey görünüşteki sûreti güzel ve endâmı uygun ve akıcı konuşan ve temiz giyinip kuşananlara kapılmış olan ve onlara hürmet edip tapan kimse; bu sûretler ölüm ile mahvolur. Ma'naya çalış, ve ma'nâ erbâbına meftûn ol! Çünkü îmân, irfân ve îkân, sûret başındaki beynin içinde letâfet âlemine uçmak için kanattır. Nitekim âyet-i kerîmede Hak Teâlâ buyurur:

(Münâfikûn, 63/4)

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنْهُمْ خَشَبٌ مُسْتَدَّةٌ

"Ve izâ reeytehüm tu'cibuke ecsâmühüm, ve in yekûlû tesma', li kavlihîm, ke ennehüm huşubun müsennedetun"

"Ey Peygamberim, sen o münâfıkları gördüğün zaman, cisimlerini beğenirsin; ve eğer konuşurlarsa, akıcılığından dolayı sözlerini dinlersin; onlar sanki duvara dayanmış odun gibidir."

719. Hem lütuf bulmak ve hem fetâ, ya'ni delikanlı olmak için ma'nâ ehlinin arkadaşı ol!

Ya'ni ilâhî lütuflara nâil olmak ve ma'nâ âleminde çocukluktan kurtulup, yetişkin bir delikanlı olmak istersen; ya'ni ehli olan insân-ı kâmile ulaşıp, onunla otur kalk! Nitekim âyet-i kerîmede de:

(Tevbe, 9/119)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

“Yâ eyyühellezîne âmenûttekûllâhe ve kûnû meas sâdikîn”

"Ey mü'minler, Allah'tan korkun ve sâdıklar ile berâber olunuz!"

buyrulur.

*720. Ma'nâsız can, bu cisim içinde süphesiz, kın içinde tahta kılıf gibidir.**721. Kın içinde bulunduğça kıymetlidir; dışarıya çıkınca, yakmak için âlettir.**722. İlk önce bak, işinin figânlar olmaması için, savaşa tahta kılıcı götürme!*

Ya'ni bu dünyâ âleminde cânını ilim ve ilâhî irfân ile, çelik ve keskin bir kılıç hâline koy! Ten kılıfı içinde böyle bir kılıç oluşturup, kıyâmetin muharebe meydanına git! Eğer canın irfân-serâ olursa, gerçi cesedin sağ oldukça, kıymetli gibi görünür; fakat böyle bir can tahta kılıç gibidir. Böyle tahta bir kılıç ile kıyâmetin muharebe meydanına gidenin hâli berbatır.

723. Eğer tahta ise, git başkasını talep et; ve eğer elmas ise, sevinç ile ileriye gel!

Ya'ni eğer cismindeki rûh, tahta kılıç gibiyse, kıyâmetin muharebe meydanı için bir başka kılıç tedârik et; ve eğer rûhun rabbânî bilgiler ile elmas gibi parlak ise, sevinerek meydana çık!

724. Kılıç, evliyânın silâhhânelerindedir; onları görmek sizin için kîmyâdır.

Ya'ni kıyâmetin muharebe meydanı için tedârik olunacak elmas kılıç, evliyânın silâhhâne mesâbesinde olan kalblerindedir. Ya'ni evliyânın kalbi, bu parlak kılıcın deposudur. Bu parlak rûhu, onların nûrânî kalblerinden tedârik edebilirsiniz. Bundan dolayı o kerem sâhibi zâtları Hakk'ın lütfu ile görüp tanımak, ey sâlikler sizin için kîmyâdır. İksir nasıl noksan ma'denleri

altına çevirirse, onlar da sizin tahta kılıç gibi olan rûhlarınızı, parlak elmas kılıca çevirirler.

725. Âlimlerin hepsi ancak ve ancak bunu demişlerdir ki, âlim, âlemlere rahmettir.

"Âlimler"den kasıt ledünnî ilimlere vâkıf olan kerem sâhibi zâtlardır. Bunlar bu ilimlerde peygamberlerin vârisidir. Nebîlerin sonuncusu (s.a.v) hakkında Allah Teâlâ Hazretleri:

(Enbiyâ, 21/107)

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

"Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemîn"

"Biz seni âlemlere rahmet olmak üzere gönderdik"

buyurmuş olduğundan, onun vârisleri de bu ilâhî hüküm altına dâhil olur.

726. Eğer bir nar satın alır isen, gülücü olanı al; tâ ki gülüş onun tânesinden haber versin.

Ya'ni narın olmuştunu ve çatlamış olanını al ki, içindeki tâneler küçük mü, büyük mü, olmuş mu, ham mı, çürük mü, sağlam mı? Göresin ve aldanmayasın.

"Nar"dan kasıt, ledünnî ilimler sâhibi olan kâmil mürşîddir. "Tâne"den kasıt, zâhirî ve bâtınî ilimlerdir. "Gülücü"den ve "çatlama"sından kasıt, onun Kur'ân'a ve nebevî hadîslere uygun olan sözü ve fiilleridir. Mürîd onun sözünden ve fiillerinden hallerini ve bâtınî durumlarını anlar.

727. Ey kimse, onun mübârek gülüşüdür ki, can çekmecesinden, inci gibi olan dili ağızdan görünür.

Ya'ni, kâmil mürşîdin ağzından çıkan sözü, canın çekmecesine saklanmış inci gibi olan gönlünün ve içinin mâhiyetini gösterir. Nitekim "Sözünden olur ma'lûm kişinin kendi miktârı" demişlerdir.

728. Mübârek olmayan gülüş, o lâlenin gülüşüdür ki, onun ağzı gönül karanlığını gösterdi.

Ya'ni, mürşîdlik da'vâsında bulunan kâmil olmayan kimsenin ağzından çıkan sağlıksız ve yanlış söz de, onun gönlünün ve içinin karanlığını gösterir. Bundan dolayı ey sâlik, öyle bir kimsenin seni Hakk'a ulaştırmayacağını anlar ve ona arkadaş olmazsın.

729. Gülücü olan nar, bağı da gülücü eder. Mertlerin sohbeti, seni mertlerden yapar.

Sözü, ilâhî hikmetlerden ibâret olan insân-ı kâmil, insanlık bahçesini hikmetlere boğar. Hak adamlarının sohbeti, seni çocukluk mertebesinden çıkarıp, insân-ı kâmil zümresine katar.

730. Bir an Hudâ mertleri ile berâber olmak, yüz yıl takvâda bulunmaktan daha a'lâdır.

Bu beyit Ankaravî nüshâsında yoktur; Hint nüshâlarında mevcûd olduğu gibi, çeşitli evliyâ eserlerinde de **Mesnevî** beyti olarak gösterilmiş olduğu için buraya yazdım.

731. Eğer sen katı taş ve mermer olsan bile, gönül sâhibine eriştiğin zaman cevher olursun.

Ey sâlik, bende Hakk'a kavuşmaya isti'dâd yoktur deme; belki hakîki bir gönül sâhibine ulaşamamışsındır da onun için, sende feyz eserleri görünmüyor. Eğer hakîki bir gönül sâhibine ulaşırsan, katı bir taş ve mermer gibi ne kadar "vurdum duymaz" ta'birine uymuş olsan bile, mutlaka nefsinde feyz eserlerini görürsün.

732. Pâkların muhabbetini can içine dik; ancak gönlü hoş olanların muhabbetine gönül ver.

Ey Allah'ı anlamak isteyen sâlik, nefsânî sıfatlardan temizlenmiş olan evliyânın muhabbetini canının içine dik, yerleştir! **"Ben yerime ve göğüme sığmadım, fakat takvâ sâhibi ve pâk olan mü'min kululumun kalbine sığdım"** hadîs-i kudsîsi gereğince kalblerinde Hak olduğu için, kalbleri

güzelleşmiş olan kâmillerin muhabbetine gönlünü teslîm et!

733. Ümitsizlik mahallesine gitme; ümîtlər vardır. Karanlık tarafına gitme,güneşler vardır.

Ey sâlik, ben Hakk'a ulaşamadım diye ümitsizlik semtine gitme; Allah Teâlâ'dan ümîtl kesilmez. Artık benden hayır yoktur diye tabîatin karanlıklarına nefsini teslîm etme; Allah Teâlâ'nın güneş gibi olan velîleri ve kâmilleri eksik değildir.

734. Gönül seni gönül ehli mahallesine çeker; ten seni su ve çamur hapsine çeker.

Ya'ni rûhun tecellî yeri olan gönül seni, kâmillerin ve gönül ehlinin mahallesine çeker. Nefsin tecellî yeri olan ten ise, seni kesîf unsurlara çekip, onların içinde hapsetmek ister.

735. Uyan, bir hem-dilden gönül gıdâsını ver; git, talihi bir talihliden iste!

Ya'ni, uyanıklık kemâli ile bir hem-dilden, ya'ni gönlü senin gönlünün meşrebine uygun olan bir kâmilden gönül gıdâsını al da gönlüne ver! Git, bir ma'nevî talih sâhibinden, devlet ve ma'nevî talihi iste!

"Hem-dil" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr, sâlikin meşrebine uygun bir insân-ı kâmile bağlanmasına işâret buyururlar. Çünkü sâlik meşreb olarak yumuşak ve cemâlî ise, meşrebi sert ve celâlî olan kâmil bir velîden lâyıkiyla feyz alamaz. Çünkü kendi meşrebi onu i'tirâza sevk eder ve i'tirâz ise, feyz mecrâsını kapar; ve böylece muhabbetinin kemâliyle ona teslîm olamaz.

**İncil'de geçen Mustafâ (aleyhi's-selâm)ın niteliğine hürmet
beyânındadır**

736. Mustafâ'nın, o safâ denizi olan peygamberlerin önderinin adı, İncil'de var idi.

737. Onun benzetiliş tarzı ve şekli zikredilmiş idi. Gazâsının ve orucunun ve yeme ve içmesinin zikri var idi.

Nebîlerin önderi (s.a.v.) Efendimiz'in seniyyelerinin başlayacağını ve yüksek vasıflarının Tevrât ve İncil'de zikredilmiş olduğunu Hak Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de A'râf sûresinde haber veriyor:

(A'râf, 7/157)

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ

“Ellezîne yettebiûner resûlen nebiyyel ümmiyyellezî yecidûnehu mektûben indehüm fît tevrâti vel incîli”

"O kimseler ki, resûl, nebî, ümmîye tâbi' olurlar, onlar onu, kendilerinde olan Tevrât ve İncil'de bulurlar."

Ve aynı şekilde Saff sûresinde Hak Teâlâ Hazretleri:

(Saff, 61/6)

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ

التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

“Ve iz kâle îsebnü meryeme yâ benî isrâîle innî resûlullâhi ileyküm musaddikan li mâ beyne yedeyye minet tevrâti ve mübeşşiren bi resûlin ye'tî min ba'dîsmuhû ahmed”

"Meryem oğlu Îsâ dedi ki, benden evvel gelmiş olan Tevrât'ı tasdîk edici ve benden sonra gelecek Ahmed isminde peygamberi müjdeleyici olduğum halde size Allah'ın resûlüyüm"

buyurur. Günümüzde kitâp ehlinin ellerinde bulunan **Tevrâtü'l-**

Mesnâ'nın on sekizinci faslında "Ve Rab bana dedi ki, söyledikleri ma'kûldür. Onlara kardeşlerinin arasından senin gibi bir peygamberi kaldırayım ve sözlerimi ağzına koyayım ve ona her emredeceklerimi onlara söyleyeyim ilh..." denilmiştir.

Târihte de bilinmektedir ki, Benî İsrâîl'in kardeşleri Benî İsmâîl'dir. Onların arasından çıkan Mûsâ (a.s.) gibi şerîat sâhibi bir zîşân peygamberin ancak "Nebîlerin sonuncusu" olduğu açıktır. Ve aynı şekilde Yuhanna'nın İncil'inde "Ben size bu şeyleri yanınızda iken söyledim, ammâ zikredilen sabredici ki babam onu benim ismim ile gönderecektir; o size her şeyi öğretir ve söylediğim şeyleri hatırıma getire."

Yunânî İncil'de "Paraklitos" yazılıp, buna sabredici ve tesellîci ma'nâları verilmiştir. Oysa bunun "Periklitus" kelimesinin tahrîf edilmesiyle oluştuğu açıktır ve "Periklitus" tamamı tamamına "Ahmed" ma'nâsına gelir. Ve yine Yuhanna İncil'inde "Ben artık sizinle çok söyleşmem, çünkü bu dünyânın sultânı geliyor; ammâ bende onun hiç alâkası yoktur" cümlesi bulunmaktadır. Dünyânın sultânının, Sultân-ı enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz olduğu meydandadır ve onun kabîlece Hz. İsmâ ile alâkası yoktur; çünkü Benî İsrâîl'den değildir; Arabî ve Kureyşî'dir.

Sonuç olarak günümüzde elde kalabilen Tevrât ve İncil'de daha bu cümlelere benzer ibareler de vardır. Burada detayları uzun olur.

738-739. İsevîler'in bir sınıfı o nâm ve hitâba eriştikleri zaman, sevâb için o şerefli nâmı öperler ve o latîf vasfa yüz sürerler idi.

740. O söylediğim sınıf bu fitne içinde, fitneden ve katliâmdan emîn oldular.

741. Beylerin ve vezîrin şerrinden, Ahmed'in ismi sığınağında emîn ve korunmuş oldular.

742. Onların nesli de çoğaldı; Ahmed'in nûru yardımcı geldi, yâr oldu.

743-744. Ve İsevîler'den Ahmed'in ismini hor tutan diğer sınıf, fitnelerden ve görüşü uğursuz ve fenni uğursuz olan vezîrden hor ve zelîl oldular.

745. Onların dîni de ve hükmü de, eğri beyanlı olan risâlelerden dolayı karmakarışık oldu.

746. Hz. Ahmed'in ismi işte böyle yardım eder; ya onun nûru nasıl muhâfızlık eder?

Ahmed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)ın şerefli ismi böyle yardım ederse, ya onun nûrunun, kalblerde nasıl muhâfızlık edeceğini iyi düşün!

747. Hz. Ahmed'in adı kuvvetli ve güçlü bir kale olunca, o emîn rûhun zâtı acaba ne olur?

748. Bundan sonra o vezîrin belâsından dolayı, çâre kabûl etmeyen kan dökücü ortaya çıktı.

Ya'ni hîlekar yahûdî vezîrin ektiği fitne tohumu sebebiyle olan savaştan sonra, yine o fitnenin devâmı olarak def'i mümkün olmayan kan dökücü bir yahûdî pâdişâhı daha çıktı; nitekim aşağıda hikâyesi beyân buyrulur.

Îsâ (a.s.)ın dînini helâk etmeye çalışan başka bir yahûdî

pâdişâhının hikâyesidir

749. *O çiftin neslinden diğer bir şâh, Îsâ (a.s.)ın kavmini helâk etmeye yöneldi.*

750. *Eğer bu diğer helâke çalışmaktan haber istersen “Ves semâi zâtil burûc” suresini oku!*

Ya'ni bu beyân ettiğimiz hikâyeyi anlamak istersen, Bürûc sûresini oku. Hak Teâlâ bu mübârek sûrede buyurur: (Bürûc, 81/1-7) "**Burçlar sahibi olan semâya ve kıyâmet gününe ve eşyâda Hakk'ın Zât'ını müşâhede eden insân-ı kâmile ve eşyânın sûretinde müşâhede edilen mutlak vücûda andolsun ki, alevli ateş çukurları sâhipleri maktûl oldu. Onlar ateşin kenarında oturup mü'minlere yaptıklarını seyredelerdi.**" Bu kıssanın detayları tefsîrlerde bulunmaktadır. Cenâb-ı Pîr aşağıda incelikleri ile beyân buyururlar.

751. *Evvelki şâhtan doğan kötü âdet üzerine, bu diğer şah da adım attı.*

752. *Her kim çirkin bir âdet koyarsa, her bir sâatte onun tarafına la'net gider.*

Nitekim Sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz buyururlar: "**Kim ki güzel bir âdet koyarsa, o kimseye onun ecir vardır; ve onunla amel edene de ecir vardır; ve kim ki fenâ bir âdet koyarsa, ona onun cezâsı vardır ve onunla amel edene de cezâ vardır.**"

753. *İyiler gittiler ve iyi âdetler kaldı; ve alçaklardan da zulüm ve la'netler kaldı.*

754. *Kıyâmete kadar o kötülerin cinsi olan kimse vücûda gelse, onun yönelişi onlara olur.*

Ya'ni kıyâmete kadar o kötülerin cinsi olmak üzere, dünyâyâ gelen kimselerin meyli, kötülerin koydukları yol ve âdet tarafına olur; çünkü tabâatlarının kötülüğü dolayısıyla onu beğenirler.

755. Bu tatlı su ve acı su, damar damardır. Halk edilmişler içinde kıyâmete kadar geçerlidir.

756. İyilere tatlı sudan mîrâs vardır; mîrâs olan şey “evresnel kitâbe”dir.

Bu beyt-i şerîfte Fâtır sûresinde olan su âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(Fâtır, 35/32)

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ

“Sümme evresnel kitâbellezînastafeynâ min ibâdinâ, fe minhüm zâlimun li nefsihî, ve minhüm muktesid, ve minhüm sâbikun bil hayrâtî”

"Ondan sonra kullarımızdan seçtiğimiz kimselere Kur'ân'ı verdik ki, bunlardan bir kısmı nefesine zâlim olan taklîtçilerdir; ve bir kısmı da, iyilik ile kötülük arasında ortada olanlardır; ve bir kısmı da hayırlar ile ileriye giden vâsıl olmuş olanlardır."

Risâlet-penah Efendimiz bu sınıflar hakkında **"Hepsi cennettedir"** buyurmuşlardır. İşte iyilere mîrâs bu âyet-i kerîmede geçen üç sınıfın halleri ve ahlâkıdır.

757. Eğer bakarsan tâliplerin niyâzı, peygamberlik cevherinden şu'leler oldu.

Ya'ni eğer dikkatle bakarsan, Hak tâlibi olanların insân-ı kâmil arkasında koşup, onlara karşı niyâz etmesi ve yakarması ve ihtiyâc arz etmesi, peygamberlik cevherinden çıkan şu'lelerdir. Çünkü insân-ı kâmil ilimlerin vârisidir ve nebevî hallerdedir ve onlar **“evresnel kitâbe”** ya'ni "Kitâbı mîrâs verdik" (Fâtır, 35/32) âyet-i kerîmesi gereğince, Kur'an'ı mîrâs yemişlerdir. Beyt-i şerîfte geçen "peygamberlik cevheri"nden kasıt, insân-ı kâmildir. Tâliplerin niyâzlarının ortaya çıkmasına sebep o cevherlerdir. Bundan dolayı şu'leler bu cevherden çıkar.

758. Şu'leler, cevherler ile dönücü olur; şu'le o taraf gider de cevher menba'ı olur.

Ya'ni örneğin pırlanta karanlıkta parıldamaz; fakat bir şu'leye ma'ruz kalınca, her tarafı pırıl pırıl yanar. Bundan dolayı şu'leler bu cevher ile döner; ya'ni tâliplerin niyâz şu'leleri, insan-ı kâmil cevheriyle döner ve tâliplerin bu niyâz şu'leleri, kendi külleri ya'ni tümeleri ve imamları olan insân-ı kâmiller vâsıtasıyla küllün küllü ya'ni bütünün bütününü olanlar, "hakikat-ı muhammediyye"ye gider ki, bu hakikat o küll ve imam olan her bir insân-ı kâmilin menşe'i ve menbaıdır.

759. Pencerenin aydınlığı odanın etrâfına koşar; çünkü güneş bir burçtan bir burca gider.

Bu beyt-i şerîfte "taayyünler âlemi" pencereye, "aydınlık" nebevî nûra, "odanın etrâfı" insân-ı kâmillerin kalbine ve bu şekilde "nebevî nûr" güneşe ve "ilâhî isimler ve sıfatlar" burçlara benzetilmiştir.

Ya'ni taayyünler âlemi, hükümleri ve eserleri açığa çıkması gereken ilâhî isimlerin ve sıfatların îcâblarına göre, nebevî nûr olan insân-ı kâmillerin kalbine akseder.

760. Her kimin yıldızlar ile yakınlığı varsa, o kimsenin muhakkak kendi yıldızı ile koşması vardır.

Yıldızlar ilmine göre her kişinin yedi gezegenden birisinin rûhâniyyetine yakınlığı vardır. Bundan dolayı o kimsede o yıldızın rûhâniyyetinin özelliği ve te'siri de vardır; ve o kimse mutlaka dünyevî hayatında o yıldızın özellikleri ve te'sirleri altında yaşar. Bu konudaki detaylar yıldızlar ilmi kitaplarındadır. Ve Cenâb-ı Pîr gelecek beyitlerde biraz îzâh buyururlar. İşte bunun gibi bir kimse hakikat-i muhammediyye güneşinden nûrunu alan insân-ı kâmil yıldızlarından birisine mensûp olursa, onun meşreb ve özelliği altında terbiye görür.

761. Onun talihi Venüs olursa, mutluluğa ve aşka ve talebe tam meyli vardır.

Venüz yıldızının rûhâni özelliği mutluluk ve aşk ve taleptir. Bu yıldızlara mensûp olan kimsede bu eserler gözüktür. Bunun gibi, bir kimsenin mensûp

olduğu insân-ı kâmil cemâlî ise, onda da cemâlî tecellîlerin eserleri gözüdür ve ma'rifet sohbetlerinde ve insanlara muâmelelerinde mülâyim olur.

762. *Ve eğer Mars'a mensûp kan dökücü huylu olursa, o çekişme ve iftirâ ve düşmanlık ister.*

Ya'ni Mars yıldızının rûhânî özelliği sertliktir; buna mensûp olanlar da kavgacı ve i'tirâz edici ve düşman olucu olurlar. Bunun gibi bir kimsenin mensûp olduğu insân-ı kâmil celâlî ise, onda da celâlî tecellîlerin eserleri gözüdür ve hakikat sohbetlerinde ve insanlara muâmelelerinde haşîn olur ve muhâtabının kalbinin kırılmasını dikkâte almaz.

763. *Yıldızların arkasında yıldızlar vardır ki, onlarda yanma ve uğursuzluk olmaz.*

764. *Bu meşhûr olan yedi göğün ayrı olarak, başka göklerde seyrederek.*

Bu beyt-i şerîfler Cenâb-ı Pîr-i destgîrin yıldız sistemlerindeki çok büyük keşfleridir ki, hâli hâzırda çağımızdaki astronomi bilginlerinin elde edebildikleri bilgiler de budur. Buyururlar ki: Yıldızlar ilminin bahsettiği yıldızlar, meşhûr olan Merkür, Venüs, Mars ve diğerleri... isimlerindeki yıldızlardır ki, bunların uğurlu ve uğursuz olan rûhânî özellikleri belirlenmiştir; fakat bu sonsuz uzayda, bu yıldızların arkasında çok uzak mesâfelerde nice yıldızlar vardır ki, özellikleri belirlenebilmiş değildir; onlar başka göklerde, başka güneş sistemlerinde dönerler. Onların hareketleri, bu bildiğimiz yedi göğün hâricindedir. Bu ma'nâ **"Allah Teâlâ, milyonlarca kandil halk edip, onları vücûd arşına astı; ve gökler ve yer ve onlarda olan şeyler, hattâ cennet ve cehennem hepsi bir kandil içindedir. Kandillerde olan şeyi Allah Teâlâ'dan başka bir kimse bilmez"** hadîs-i şerîfine uygundur. Âyet-i kerîmede de güneşe **"sirâcen vehhâcâ"** ya'ni **"Parlak kandil..."** (Nebe', 78/13) buyrulmuş olduğundan, hadîs-i şerîfteki milyonlarca kandiller sonsuz güneş sistemlerinden ibâret olmuş olur.

Bunun gibi, halkın gözünde meşhûr olan ve tanınan insân-ı kâmillerden başka, birtakım kâmillikler daha vardır; onların yüksek meşrebleri ve görünme yeri oldukları ilâhî isimler herkesce bilinir değildir.

765. *Hudâ nûrlarının harâreti içinde sâbittirler; birbirlerine birleşik değildirler; ayrı da değildirler.*

Hız. Pîr'in bu beyt-i şerîfteki yüksek keşifleri hayret vericidir. Tamamiyle uzaydaki güneş sistemlerini tasvîr buyuruyorlar. "Hudâ nûrları" sözüyle güneşlere; ve "hararet" sözüyle onların da bizim güneşimiz gibi ısı kaynağı olduğuna işâret ve bu yıldızların bu güneşin etrafında hem seyirde ve hem de çekim kanunu ile sâbit olduğunu; ve birbirlerine birleşik olmayıp yörüngelerinin ayrı olduğunu ve birdiğinden ayrı olmakla berâber, ilâhî çekim kânûnu ile kendi sistemlerinden ayrı olmadıklarını açık bir şekilde beyân buyururlar.

İşte bunlar gibi, o insân-ı kâmiller de, Hakk'ın tecellî nûrlarının harâretinde sâbittirler; görünme yeri oldukları gâlib isimlerin ve meşreblerinin farklılığı dolayısıyla birdiğinden birleşik değildirler; fakat hakikatlerinin bir oluşu yönüyle, birdiğinden ayrı da değildirler.

766. *Her kimin talihi o yıldızlardan olursa, onun nefesi kâfirleri recmde yakar.*

Ya'ni yıldızlar ilmi erbâbınca bilinen ancak yedi yıldızın rûhânî özellikleridir. Bunların arkasında seyreden ve kendi sistemlerinde sâbit olan yıldızların rûhânî özellikleri onlar tarafından bilinmektedir. Bunu da bu beyt-i şerîfte Hız. Pîr beyân buyururlar. O yıldızların rûhâniyyetine mensûp olanların nefesi, kâfirleri recm ve tard emrinde yakar; ya'ni gâyet te'sirlidir. Hız. Pîr'in bu yüksek beyânı yıldızlar ilmi erbâbına yeni bir bilgi sahası açıyor.

767. *Onun gazabı Mars'a mensûp olan gazab değildir. Değişkenlik gidici ve gâlip ve mağlûp huyludur.*

Ya'ni bu yıldızlara mensûp olanlarda da gazab vardır; fakat Mars gezegenine mensûp olan gazab gibi değildir. Çünkü Mars gezegeninin rûhâniyyetinin eseri olan gazab sâbit değildir; ara sıra değişir ve gâh gâlip ve gâh mağlûp olur. Örneğin Venüs gezegeninin rûhâniyyeti mutluluk gerektirir. Biri Mars ve diğeri Venüs özellikleri taşıyan iki kimse karşılaşınca, ba'zen Venüs özellikleri olan, Mars özellikleri olana gâlip olur; fakat bu özellikleri bilinmeyen yıldızlara mensûp olanların gazabı, Mars özellikleri olanların gazabı gibi nefsânî değil, Hakkânî gazab olduğundan, mağlûbiyet ve değişkenlik onların şânından değildir. Çünkü bunlar yedi gezegenin özelliklerinden ve rûhânî te'sirlerinden kurtulmuş olan Hakk'ın

evliyâlarıdır.

768. Gâlip olan nûr, noksanlıktan ve karanlıktan selâmettedir; Hakk'ın nûru iki parmak arasındadır.

Nebîlerin ve evliyânın rûhânî nûrları, diğer rûhâniyyetlere gâliptir; o nûra noksanlık gelmez ve karanlık bulaşmaz. Çünkü o nûr Hakk'ın Zât'ının nûru olup, O'nun Cemâl ve Celâl sıfatları arasındadır. Diğer eşyâda olan Hakk'ın nûru ise isim perdeleri arkasından ve kesâfet âlemin-den gelir; bundan dolayı onların nûru, diğer nûrlar üzerine gâliptir. Çünkü o nur, perde arkasından ve kesâfet âleminden gelmez.

769. O nûru canlara Hak saçar; ikbâl sahipleri de etek açar.

770. Ve o saçılan nûru bulan, Hakk'ın gayrısından yüz çevirdi.

Ya'ni gâlip ve noksanlıktan ve karanlıktan selâmette olan hidâyet nûrunu ezelde Hak saçtı ve Hâdî ismine mazhar olan ikballiler de isti'dâd eteklerini açtılar. İsti'dâdlarının eteğinde bu nûru bulan ikballiler, bu kesâfet âleminde maddesel beden ile açığa çıktıkları zaman, yüzlerini Hakk'ın gayrısından çevirdiler. Ya'ni eşyâdan herhangi bir şeye yönelirlerse, Hak için yöneldiler; o şeyin aynı ve zâtı için yönelmediler. (625 numaralı beyitteki îzâhlara mürâcaat)

771. Aşka mensûp eteği olmayan her bir kimse, o saçılan nûrdan nasîpsiz oldu.

Ezelî isti'dâd eteğine aşk isâbet etmemiş olan her bir kimse bu sûret âleminde de o aşk nûrundan nasîpsiz kaldı; dünyevî hayâtını, tatsız tuzsuz geçirdi.

772. Parçaların yüzleri, bütünleri tarafınadır; bülbüllerin aşk-bazlığı gül iledir.

"Parça"lardan kasıt mü'minlerin havâssı ve avâmıdır; "bütün"lerden kasıt nebîler (aleyhimü's-selâm)dir. Nitekim 758 numaralı beytin îzâhında beyân

olundu. "Bülbüller"den kasıt mü'minlerdir; ve "gül"den kasıt nebîler ve onların vârisleri olan evliyâdır.

773. İneğin rengini dışarıdan ve insanın kızıl ve sarı rengini içeriden bil!

İneğin tüylerindeki kırmızı ve sarı renk hârici te'sirlerdendir; fakat insanın yüzündeki kırmızılık ve sarılık, dâhili te'sirlerdendir. Örneğin insandaki korku yüzünü sarartır ve utanma kızartır. Korku ile utanma, bâtındaki hallerdir. Ve bunun gibi îmân ve tasdîk ve küfür ve inkâr insanın bâtınından, ya'ni isti'dâdının eteğine dökülmüş olan Hakk'ın isimlerinin tecellileridir.

774. İyi renkler safâ küpündendir; çirkin renkler, kokmuş bulanık sudandır.

"Safâ küpü"nden kasıt, latîf olan rûhâniyyet âlemidir ve "kokmuş bulanık su"dan kasıt da, kesâfet âlemidir. Bundan dolayı iyi sözler ve fiillerin kaynağı rûhâniyyet; ve fenâ sözler ve fiillerin kaynağı da cismâniyettir. Örneğin şerîate göre yasak olan zinâ ve öldürme ve hırsızlık ve küfür, hep cismâniyet âlemine dönüktür; bunların aslâ rûhâniyet âlemiyle münâsebeti yoktur.

775. O latîf rengin adı, Allâh'ın boyasıdır; bu kesîf rengin kokusu Allâh'ın la'netidir.

Ya'ni latîf olan sözler ve fiillerin adı Allâh'ın boyasıdır; çünkü güzeldir. Nitekim âyet-i kerîmede Hak Teâlâ:

(Bakara, 2/138)

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً

“Sıbgatallâhi ve men ahsenu minallâhi sıbgaten”

"Allâh'ın boyası vardır ve Allâh tarafından olan o boyadan daha güzel nedir?"

buyrulur. Ve fenâ sözler ve fiillerin kokusu ve eserleri ise Allâh'ın la'net ve tabîat denilen aşağıların aşağısına göndermesidir. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

(Nisâ, 4/79)

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ

“Mâ esâbeke min hasenetin fe minallâhi, ve mâ esâbeke min seyyietin fe min nefsike”

"Sana bir iyilik isâbet ederse, Allah'tandır; ve kötülük isâbet ederse, kesîf olan nefsindendir"

776. Denizden olan şey, yine denize gider; oradan geldi, yine oraya gider.

777. Dağ başından çabuk akıcı seller ve tenimizden aşka karışık yürüyen cân!

Denizden peydâ olan su, yine denize gider. Nitekim güneşin ısısı vâsıtasıyla denizin suları buharlaşıp, temiz havaya karışır ve sonra soğuyup, yağmur tâneleri şeklinde yeryüzüne iner; ve dağ tepelerinden, meyilli alanlar üzerinde çabuk çabuk akan seller hâline gelip, denize dökülür. Bunun gibi tâ rûhlar âleminden beri ilâhî aşk ile karışık olarak yürüyüp, madde bedenimize bağlanan canlarımız, bu cesedlerimizde ebediyyen karâr edemez; çünkü:

(Sâd, 38/72)

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

“ve nefahtü fîhi min rûhî”

"Ona rûhumdan üfledim"

âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, Hak'tan geldiği için, ölüm dediğimiz hâl vâsıtasıyla cesedlerden bağlantısını kesip yine geldiği tarafa döner.

Yahûdî pâdişâhın ateş yakıp "Her kim bu puta secde ederse ateşten kurtulur" diyerek, ateşin yanına put koyması beyânındadır

778. O köpek çıfıtın ne düşündüğünü gör; ateş yanına bir put koydu.

779. Dedi ki: Bu puta secde eden ateşten kurtulur; ve eğer etmezse ateşin içine oturur.

Yahûdî pâdişâhı, o zamanın müslümanları olan İsevîler'in varlığını kaldırmak için, mü'minlere karşı biri ma'nevî ve diğeri maddî, iki türlü ihânet ve hıyânete teşebbüs etmiştir. İsevîler'in puta taptırılması ma'nevî ihânettir; çünkü onlar kitâp ehli olup putperest değildirler. Bu ma'nevi hıyânete kendisini teslim etmeyenler için, maddî hıyânet olmak üzere, ateş içinde ölüm gösterilmiştir. Bundan dolayı yahûdînin, mü'minleri Mûseviyyet'e da'vet etmemesindeki sebep, onlara karşı bu iki hıyânetin uygulanmasıdır; bu da şâhın fitrî alçaklığını gösterir.

780. Ne zaman ki o nefsinin putunun lâyıkını verdi, onun nefsinin putundan başka bir put doğdu.

Ya'ni o şâh nefsini kendisine put yapmış ve nefsânî hazlarının kölesi olmuş idi. Bundan dolayı kölesi olduğu nefsi, ona bir put daha icâd etti, o da bahsedilen zâlimâne haz idi.

781. Putların anası, sizin nefsinizin putudur; çünkü bu, put yılan ve o put ejderhâdır.

Ya'ni, emmâre nefs birçok putlar doğuran bir anadır. Bu doğan putlar yılanlardır; fakat emmâre nefs ejderhâdır. Yılanlar gibi emmâre nefsin doğurduğu hazlara karşı koymak ve onları terk etmek kolay olabilir; fakat ejderhâ mesâbesinde olan bu emmâre nefsi mağlûp etmek gâyet güçtür.

782. Nefis, demir ve çakmak taşıdır ve put kıvılcımıdır; o kıvılcım sudan karâr tutar.

783. Çakmak taşı ve demir ne vakit sudan sâkin olur; bir adam bu iki ile ne vakit selâmette olur?

Emmâre nefis demir ve onun hazzı çakmak taşı gibidir. Her an demir gibi olan nefis, çakmak taşı gibi olan hazlarından birisine çarpar. İnsânî hayâlde ilâhî emre muhâlif ateşsel bir sûret peydâ olur. Fitil gibi olan insan kalbi, bu hayâl ile yanmaya başlar ve o hayâle tapar. Bundan dolayı bu hayâlî sûret kıvılcımı onun putu olur. Demir ve çakmak taşından sıçrayıp fitili tutuşturan kıvılcım, ancak sudan söner.

"Su"dan kasıt, ilâhî korku veyâ ilâhî aşktır. Çünkü kalbi tutuşturan fenâ hayâl, a'zâlardan çıkmadıkça, bir şerîat hükmü gerekmez. Eğer bir kimsede Allah korkusu veyâ Allah muhabbeti varsa, o fenâ hâli işleyemez. Bundan dolayı bu duygular o fenâ hayâl kıvılcımını söndürmüş olur. Fakat su gibi olan bu duygular, demir ve çakmak taşı gibi olan nefsin ve hazlarının çâresi olamaz. Şu halde bir adam, bu iki belâyı yüklü iken ne zaman putperestlikten selâmette ve emîn olabilir?

784. Çakmak taşı ile demir, ateşi içinde tutarlar; onların ateşinin üstünde suyun geçidi yoktur.

785. Mâdemki ırmağın suyu,hârici ateşi söndürüyor,taşın ve demirin içine gider mi?

"Irmağın suyu"ndan kasıt, ilâhî vahiy yoluyla gelen şerîat hükümleri ve ilâhî yasaklamalardır. Şer'i yasaklar, emmâre nefis ve onun hazları çakmağından sıçrayıp, yedi a'zâdan açığa çıkan yasaklanmış fiiller ateşini söndürür. Örneğin beşerî toplum arasındaki ateş, öldürmeyi önlemek için kısâs uygulatır; fakat şer'i hükümler, gizli olan nefsânî hâtırâları söndüremez, gideremez.

786. Taş ve demir, ateşin ve dumanın menba'idır; onların katreleri nasrânînin ve yahûdînin küfrüdür.

Nefsin hazlarından birisi de kibirlenmektir, kibirlenmenin netîcesi de Hakk'ı kabûl etmemek ve insâfsızlıktır. Yahûdîler cenâb-ı Îsâ'nın bu kadar mu'cizelerini görmüş iken, insâfsızlıkları sebebiyle, onu inkâr ettiler ve asmaya çalıştılar. Ve Îsevîler aynı şekilde müşrikler gibi, Nebîlerin sonuncusu Efendimiz (s.a.v)'in mu'cizelerini gördüler ve günümüzde dahi

mu'cizeleri olan Kur'an'ın ma'nâlarının azametini gördüler, insâfsızlıkları sebebiyle inkâr ettiler. Bundan dolayı bu küfür ve inkâr, ateş ve duman çeşmesinin katreleri oldu.

787. Eğer küpün ve bardağın suyu biterse, çeşmenin suyu tâze ve dâîmi olur.

Ya'ni nefis demirine hazzların çakmakları dâima çakar ve ondan kıvılcımlar çıkar ve kalb fitilini tutuşturup, küfür ve inkâr dumanlarını çıkarır. Bu hâl devâm ettikçe, küp ve bardak mesâbesinde olan insan kalbindeki korku ve aşk sularının bitip, onları söndürememesi durumu da olur. Çünkü nefis ve haz çeşmesi her an tâze ve dâimidir.

788. Put, bardak içinde gizli, bulanık sudur; sen nefsi bulanık suyun çeşmesi bil!

Nefsânî hâtıralar, bardak gibi olan kalb içinde gizlenmiş bulanık su gibidir. Sen bu îzâhlara göre emmâre nefsi, bulanık suyun çeşmesi bil!

789. O yontulmuş put, kara sel gibidir; putçu olan nefis cadde üzerinde bir çeşmedir.

O yahûdî şâhın yaptırmış olduğu put heykeli, bulanık suyun seli gibidir; dâima putlar yapan emmâre nefis ise, hayât caddesi üzerinde bu kara selin bir çeşmesidir.

790. Bir parça taş, yüz testiye kırar; ve çeşmenin suyu durmaksızın kapar.

Ya'ni, ey sâlik nefis demiri ile haz çakmağından sıçrayan yüz hâtırayı bir ilâhî korku veyâ ilâhî muhabbet taşı ile kırıp def' edebilirsin; fakat bu taş menba' ve çeşme suyunu tutamaz, o çeşmenin suyu senin bu taşıyı kapar ve yutar. Ya'ni, bunların emmâre nefse te'siri olmaz. Görmez misin, şân sâhibi bir peygamber olan Yûsuf (a.s.):

(Yûsuf, 12/53)

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

“innen nefse le emmâretün bis sûî illâ mâ rahime rabbî”

"Rabb'imî acıyıp koruduğu hâriç, nefis aşırı şekilde kötülüğü emredicidir"

buyurmuştur.

791. Bu putu kırmak kolay olur; pek kolay! Nefsi kolay görmek cehâlettir; cehâlet!

Hariçteki bu put heykelini kırmak pek kolaydır; fakat nefsin kırılmasını kolay görmek pek büyük bir cehâlettir.

792. Ey oğul! eğer nefsin sûretini istersen, yedi kapılı cehennemî kıssasını oku!

Bir âlem sûretinde, her ma'nâyı temsîl eden birer sûret bulunur; bundan dolayı ma'nâdan ibâret olan nefis ile, onun hazlarını temsîl eden sûretler nedir diye sorarsan, ey benim oğlum, cevâben derim ki, nefsin sûretini görmek istersen şu âyet-i kerîmeyi oku:

(Hicr, 15/43-44)

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ

“Ve inne cehenneme le mev'ıdühüm ecmaîn / Lehâ seb'atu ebvâbin, liküllî bâbin minhüm cüz'un maksûm”

"Ve muhakkak cehennem elbette onların hepsinin vaadinin yerine getirildiği yerdir. Onun yedi kapısı vardır; onlardan her bir kapı, kısımlara taksîm olunmuştur".

Nefis, cehennem tabîatında olup, aslâ hazlarına doymak bilmez; o nefsin sûretini yedi a'zâ temsîl eder ki, bunlar da göz, kulak, ağız, el, ayak, karın ve cinsel organdır. Bu a'zâlar hazlarını şerîatin yasakladığı şeylerden alırsa, her biri cehennemî bir kapısı olur ve yasakların türüne ve derecelerine

göre de, her bir kapı kısımlara taksîm olunmuştur. Bu âyet-i kerîmenin tefsîri ileride gelecektir.

793. Nefisde bir hîlekâr vardır ve her hîle içinde ondan firavun tâbî'leri ile berâber yüz Firavun boğulmuştur.

Ya'ni, emmâre nefis öyle bir hîlekârdır ki, her nefiste bir hîle îcâd eder ve îcâd ettiği her bir hîlenin içinde de tâbî'leriyle berâber yüz Firavun boğulur. Bundan dolayı nefis Firavun'dan beterdir.

794. Mûsâ'nın Hudâ'sına ve Mûsâ'ya kaç; îmân suyunu firavunluktan dökme!

Bu beyt-i şerîfte nefis Firavun'a ve rûh Mûsâ'ya ve nefsin hükümlerinde boğulmak ise, Firavun'un çevresindekilere benzetilmiştir. Bu halde beytin ma'nâsı şöyle olur: Ey sâlik, Firavun gibi olan nefsin hükümleri altında firavun tâbî'leri gibi zebûn olma da, Mûsâ gibi olan rûhün hükümlerine ve rûhün Rabb'ine ilticâ et; ve hayât suyu gibi olan îmânı, nefsin hükümlerine tâbî' olmak sebebiyle terk etme; çünkü nefis küfür menba'ı ve rûh, îmân menba'ıdır.

795. Elini Ahad'a ve Ahmed'e vur! Ey kardeş ten Ebûcehl'inden kurtul!

Ey birâder! Eğer ben rûhumun hükümlerine ve rûhumun Rabb'ine ne şekilde ilticâ edeyim dersen, elini rûhün ve nefsin hâlîkı olan Ahad'ın gönderdiği Kur'ân'a ve O'nun nebiyy-i zîşânı olan Ahmed (a.s.v.)'ın şerîatına koy, o zaman Ebûcehl gibi çok inatçı olan ve nefsin sûreti bulunan tenin hükümlerinden kurtulursun.

Ateş içinde çocuğun söze gelmesi ve halkı ateşe**atılmaya teşvîk etmesi**

796. O çift, çocuğu ile berâber bir kadını, o putun önüne getirdi; ateş de alev içinde idi.

797. Çocuğu ondan aldı, ateşin içine attı. Kadın korktu ve gönlü îmândan kopardı.

798. Putun önünde secde etmek istedi; o çocuk, ben ölmedim diye bağırdı.

Ya'ni çocuğun ateşe atıldığını gören kadının korkudan kalbindeki îmân ilişkisi kesilip, puta secde etmek isteyince, ateşe atılan o çocuk, ben ölmedim diye bağırdı.

799. Ey anacığım, içeriye gel, her ne kadar sûrette ateş içinde isem de, burada ben iyiyim.

800. Ateş, perdeden dolayı göz bağıdır; bu gayb cebinden, baş çıkarmış rahmettir.

Ya'ni ateşin kırmızı rengi, kendi hakîkatine perde olduğu için göz bağıdır. Çünkü onun hakîkati Hak'tır, dilerse o sûretten celâliyle açığa çıkıp azâb eder; ve dilerse cemâliyle açığa çıkıp o sûretten rahmet kılar. Bundan dolayı bu ateş, gayb âleminden başını çıkarıp zâhir olan bir rahmettir; zâhirini görenler azâb zanneder, oysa bâtını rahmettir. Nitekim Hadîd sûresindeki âyet-i kerîmede buyrulur:

(Hadîd, 57/13)

فَضْرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ

"fe duribe beynehüm bi sûrin lehü bâbun, bâtınühü fîhir rahmetü ve zâhirühü min kibelihil azâb"

"Mü'minler ile kâfirler arasına, iç tarafı rahmet ve dış tarafı azâb cihetinden bir kapı olmak üzere bir duvar çekilir."

801. Anacığım, Hakk'ın hâslarının içeceğini görmek için içeriye gel de Hakk'ın delîlini gör!

Ya'ni Hakk'ın hâs kullarının içeceğini ve zevk ve safâsını görmek için kendini ateşe at da, Hakk'ın kudretinin delîlini müşâhede et!

802. İçeriye gel ve ateş misâli suyu gör! Bir cihândan ki ateştir, o su misâlidir.

Anacığım, içeriye gel de, ateş sûretindeki suyu gör! Ateş olan bir cihândan gir ki, o cihânın ateşi su misâlinedir. Ya'ni bu ateş öyle bir ateştir ki, ateş sûretinde sudur ve su sûretinde ateştir.

803. İçeriye gel, ateş içinde selvi ve yâsemin olan İbrâhim'in sırlarını gör!

804. Senden doğma vaktini ölüm gördüm; senden düşmeye pek korkardım.

Ya'ni senin karnından doğduğum vakti, ölüm vakti zannettiğim için, senin rahminden dünyâyâ çıkmaktan pek çok korkardım.

805. Ne zamanki doğdum, güzel havalı, güzel renkli dünyâ içinde, dar zindandan kurtuldum.

806. Ben şimdi dünyâyı rahim gibi gördüm; çünkü bu ateş içinde o sükûnu buldum.

Ya'ni, ben şimdi ateş içinde dünyâyı anne rahmi gibi pek dar ve karanlık gördüm; çünkü bu ateşin icinde "melekût âlemi" keşf olundu ve bu âlemin genişliğine bakarak, dünyânın darlığı ve karanlığı ortaya çıktı da, bu âlemde sükûn buldum.

807. Bu ateş içinde bir âlem gördüm; onun içinde zerre zerre bir Îsâ-dem var.

Bu ateş içinde hakikat âlemini ve varlığın hakikatini gördüm ki, o âlemin sûretlerine ve hayâtına, bu âlemin her noktasından imdât olunur. Bundan dolayı bu âlemin her zerresi bir İsâ (a.s.) gibi nefhâ sâhibidir.

808. Bu, şeklen yok, zât olarak var olan bir cihân; ve o cihân şeklen var, sebâtsız.

Ya'ni benim bulunduğum bu cihânın kendine hâs bir şekli yoktur; fakat onun varlığı hakîki bir varlıktır ve varlığına zevâl yoktur. Ve o senin bulunduğun âlem, her ne kadar şeklen mevcût ise de, o şeklin sebâtı yoktur, fânîdir.

809. Anacığım! Analık hakkı için, içeriye gel de gör ki, bu ateşin ateşliği yoktur.

810. Anacığım! İçeriye gel ki, ikbâl gelmiştir. Anacığım! İçeriye gel, devleti elden bırakma!

811. O köpeğin kudretini gördün; içeriye gel ki, Hudâ'nın kudretini ve lütfunu göresin.

"Dünyâ leştir ve onun tâlipleri köpeklerdir" hadîs-i şerîfi gereğince dünyâ tâlibi olan şâh hakkında, Cenâb-ı Pîr, çocuğun dilinden "köpek" ta'bîrini kullanmıştır.

Dünyâ "mülk âlemi"dir ve "mülk âlemi," Zâhir ilâhî isminin mazharıdır; ve "melekût âlemi" ise, Bâtın isminin mazharıdır. Her ikisinden açığa çıkan ilâhî kudret olduğu halde, şâhın kudretini, Hakk'ın kudretinden hâric görmek, ancak Hakk'ın vücût mertebelerine göre olur. Ve Cenâb-ı Pîr, bu beyt-i şerîfte de bu sırra işâret buyururlar. Bu bahsin detaylarını murâd edenler **Fususul-Hikem**'de Mûsâ Fass'ında Firavun ile Firavun'un sihirbazları arasındaki karşılıklı konuşmaların şerhine mürâcaat etsinler.

812. Ben acımdan dolayı senin ayağını çekiyorum; çünkü sevincimden dolayı seni kayıracak halde değilim.

Ben evlatlık hakkına riâyeten acıdığım için, senin ayağını küfürden geri çekiyorum; yoksa ben o kadar zevk ve neş'elere dalmışım ki, o kesîf âleme göz atıp, seni kayırmak benim için ağır bir külfettir.

813. İçeriye gel, başkalarını da çağır; çünkü şâh âteş içinde sofra kurmuştur.

Put a secdeden vazgeç de, kendini ateşe at ve başkalarını da teşvîk et; çünkü yahûdî pâdişâh ateşin içine mü'minler için, ilâhî ni'metler sofrasını kurmuştur. Bundan dolayı dünyâ âleminde kâfirlerin varlığı ve mü'minlere ezâ ve cefâsı, Hak tarafından rahmettir. Bunun için dîn büyüklerinin çoğu kâfirlerin elinde şehâdet mertebesini kazandılar. Bizler ise, dünyevî hayâta bağlı olduğumuzdan, onlar hakkındaki ezâ ve cefâyı musîbet sayıp, mâtemler tutarız.

814. Ey mü'minler, hepiniz içeriye geliniz; din tadından başkası, o bütün azâbtır.

815. Ey mü'minler!Hepiniz pervâneler gibi içeriye,yüz bahârı olan bu nasîbe geliniz!

816. O topluluğun içinde bağıryor idi; ahâlinin cânı, heybetten doldu.

Çocuk ateş içinde bağırarak bu sözleri söylüyordu ve ahâli de hep işitiyordu. Sonuçta ahâlinin cânlarına bu hâlin heybet ve azametinden cezbelere geldi.

Adamların kendilerini ateşe atmaları

817. *Bundan sonra, erkek ve kadın halk tercihsiz, kendilerini, müvekkilsiz,*

818. *Çekilmeksizin dostun aşkıdan ateşe attılar; çünkü her acıyı, tatlı yapmak ondandır.*

Ya'ni, çocuğun ateş içinde bağırarak halkı ateşe çağırmasından sonra, halka ilâhî bir cezbe gelip, kendilerinden geçtiler. Şâhın adamlarının zorlaması ve sevki olmaksızın, sâdece ilâhî aşkın sürüklemesiyle mü'minlerden erkek ve kadın tercihleri olmaksızın kendilerini ateşe atmaya başladılar. Çünkü sûrette acı görünen her şeyi tatlı yapmak Hakk'ın tecellîsidir.

819. *Nihâyet öyle oldu ki, şâhın zâbıta memurları ateşe gelmeyin, diye halkı men' etmeye başladılar.*

820. *O yahûdî kara yüzlü ve utanç dolu oldu; pişmân oldu, bu sebepten gönlü hasta oldu.*

821. *Çünkü halk îmâna daha fazla âşık oldular; cismin fânîliğinde de pek sâdık oldular.*

822. *Şükür ki şeytanın hîlesi de ona dolaştı; şükür ki şeytan da kendisini kara yüzlü gördü.*

Bu olayda Allah Teâlâ, şeytanın hîlesini ayağına dolaştırdı; yahûdî pâdişâhı gibi, şeytan da kendisini yaptığı hîlede mağlûp olmuş gördü.

823. *Halkın yüzüne sürdüğü şey, o alçağın çehresinde toplandı.*

Mü'minlerin yüzüne sürmek istediği zillet ve hakâret o alçak şâhın yüzünde toplandı; bu yaptığı işten rezilâne bir sûrette pişmân oldu.

824. O kimse ki halkın giysisini düşünmeden yırttı, yırtılmak onun lâıyık oldu ve onlar dürüst oldu.

Halkın ırz giysisini ve nâmûsunu yırtan kimsenin, ırz giysisi ve nâmûsu yırtılır; çünkü hadîs-i şerîfte "**Kardeşinin kuyusunu kazan kimse, ona düşer**" buyrulur. Ve aynı şekilde cisim giysisini yırtan, ya'ni birisini öldüren kimse de öldürölür. Nitekim hadîs-i şerîfte "Öldüreni öldürölmek ile müjdeleyin!" buyrulur. Ve bu hakikat, ibret alanların dâimâ gözünün önünde tecellî etmektedir. Bundan dolayı yahûdî şâh, mü'minlere ettiğı hakâretin daha fazlasına ma'rûz kaldı; ve mü'minlerin îmânı evvelkinden daha güçlü olmakla, dürüst ve selâmette oldular.

**Muhammed (a.s.)in şerefli ismini maskaralıkla ve alayla okuyan
o kimsenin ağzının eğri kalması**

825. O kimse, Muhammed şerefli ismini maskaralıktan dolayı, ağzını eğrilterek telaffuz etti; onun ağzı eğri kaldı.

826. Dönüp de, dedi ki: Muhammed! (sallallâhu aleyhi ve sellem) affet! Ey (nebiyy-i zîşân) sana mahsûs lütuflar ve ledün ilmi vardır.

Maskaralık edip, ağzı çarpılan adam dedi: Ey Muhammed! (s.a.v.) edepsizliğımi affet! Sen öyle bir nebiyy-i zî-şansın ki, Hakk'ın sana mahsûs lütufları vardır ve sana Hakk'ın Zât'ını ve sıfatlarını tanımak ilmini vermiştir.

827. Ben câhillikten dolayı seni zevklendim, zevklenmeye lâıyık ve ehil ben oldum.

Ben cehâletin sürüklemesiyle seninle eğleneyim derken, bu çarpık ağzımla, herkesin eğlencesi olacak bir hâle geldim.

828. Hak Teâlâ bir kimsenin perdesini yırtmak istediğinde, onun meylini, temizlerin ayıplanmasına götürür.

Ya'ni, Hak Teâlâ bir kimsenin saâdet perdesini yırtmayı murâd ettiği vakit, o kimsenin meylini has ve temiz kullarının ayıplanması ve kötülenmesi tarafına götürür; ve o kimse aklınca o hâs kulda bir kusur hayâl edip, onu kötölemeye başlar ve kendisinin kötü ahlâk menba'ı olduğunu unuttur.

829. Ve eğer Hak Teâlâ bir kimsenin ayıbını örtmek isterse, ayıbı olanların ayıbına nefes vurmaz.

Ya'ni, bir kimse ayıp ve kusur sâhiplerinin ayıbını örtüp, aleyhinde bulunmazsa, bilsin ki Hak Teâlâ, onun ayıbını örtmeyi murâd etmiştir. Aksi halde Hak Teâlâ da halk arasında onun da ayıbını yayar.

830. Hak Teâlâ bize inâyet etmek isterse, meylimizi yalvarıp yakarma ve niyâz tarafına kılar.

831. Ey, ne saâdetli bir gözdür ki, o göz onun ağlayanıdır! Ey ne mübârek gönüldür ki o onun kebabıdır!

Hakk'ın muhabbeti ile ağlayan göz ne saâdetlidir ve Hakk'ın aşkıyla yanıp kebab olan gönül ne mübârektir!

832. Her ağlamanın sonu, sonuçta gülmedir; sonu gören adam mübârek kuldur.

833. Her nerede akan su olursa, yeşillik olur; her nerede akan göz yaşı olursa, rahmet olur.

834. İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol; tâ ki cânının meydânında yeşillik bitsin.

Bostanlarda gıcır gıcır inleyerek su çıkaran dolaplar gibi, ey sâlik sen de inleyerek gözlerinden yaşlar akıt! Netîcede cânının meydânında Hakk'ın

rahîmî tecellîleri, aşk ve yakîn nûru yeşillikleri bitirsin.

835. Eğer göz yaşı istersen, göz yaşı dökenlere merhamet et; merhamet istersen, zayıflara merhamet et.

Eğer ben göz yaşı dökemiyorum, ne yapayım dersin, göz yaşı dökenlere merhamet et; o zaman sende kalb yumuşaklığı oluşmaya başlar. Eğer Hakk'ın merhametine nâil olmak istersen, zayıflara merhamet et ve âcizlere yardım et! Nitekim hadîs-i şerîfte "**Merhamet ediniz ki, merhamet olunasınız**" ve ayn şekilde "**Yeryüzünde olanlara merhamet ediniz ki, gökte olanlar da size merhamet etsin**" buyrulmuştur.

O cıfıt pâdişâhın ateşi azarlaması

836. Şâh yüzünü ateşe çevirdi de dedi ki: Ey sert huylu ve ey tabîat olarak cihân yakıcı, senin huyun nerede?

837. Niçin yakmıyorsun? Senin özelliğin ne oldu? Yâhut bizim talihimizden, senin niyetin başka mı oldu?

838. Sen ateşpereste bile lütuf etmezsin; o kimse ki sana tapmaz, nasıl kurtuldu?

839. Sen aslâ sabır edici değilsin; nasıl yakmazsın? Nedir, kâdir değil misin?

Ey ateş! Sen yakıcı olan tabîatını aslâ kesici değilsin. Böyle olduğu halde, nasıl olur da yakmazsın? Bu hâl nedir? Yoksa yakmaya kudretin mi yoktur?

840. Acabâ bu, göz bağı mıdır; yâhut akıl bağı mıdır; böyle yüksek alev nasıl yakmaz?

841. *Bir kimse sana sihirbazlık mı yaptı? Yâhut sîmyâ mıdır; yâhut senin tabiatının muhâlefeti bizim bahtımızdan mıdır?*

"Sîmyâ"nın ta'rîfi 524 numaralı beytin şerhinde geçti.

842. *Ateş dedi: Ben ancak o ateşim; içeriye gel ki, benim harâretimi göresin.*

843. *Benim tabîatım ve unsurum başkalaşmadı, ben Hakk'ın kılıcıyım, izin ile keserim.*

844. *Çadırın kapısında Türkmenlerin köpekleri, misâfirin önünde yaltaklanmıştır.*

845. *Ve eğer çadıra yabancı yüzlü geçerse, o köpeklerden arslanca hamle görür.*

846. *Ben kullukta köpekten daha aşağı değilim; Hak Teâlâ da dirilikte bir Türkten aşağı değildir.*

Köpek, kendisine lütuf ve nî'met veren kimseyi tanıyıp, ona karşı sâdikâne hizmet eder. Ben de her an bir tecellîsi ile, benim varlığıma yardım eden Hakk'ın bir kuluyum; nasıl olur da O'nun emrine itâat etmem. Köpek bir Türkmen'i karşısında diri ve kudret sâhibi görür de, ona karşı yaltaklanır; Hak Teâlâ hayatta ve kudrette bu Türkmenden aşağı mıdır ki, ben O'nun önünde alçalmayayım?

847. *Tabîatın ateşi eğer seni gamlı ederse, yakmayı dînin sâhibinin emrinden yapar.*

848. *Eğer tabîatın ateşi sana sevinç verirse, ona sevinci yine dînin sâhibi koyar.*

Her insanda bir tabîat ve huy vardır; o tabîat ba'zen yakıcı bir ateş gibi

seni yakar ve sende gam peydâ eder; ve ba'zen da sana ferah ve sevinç verir. Ve bir kaynakta böyle iki zıt hâlin ortaya çıkması hârikulâde bir şeydir. Ya'ni bir çeşmeden hem bal ve hem de zehir akar. Bu iki zıt hâl dîn sâhibinin emriyle olur. "Dîn" âdet ma'nâsına olduğuna göre "dîn sâhibi" âdetin sâhibi ve tasarruf edicisi demek olur; ve âdette tasarruf edici olan Hak'tır. Bundan dolayı Hak murâd ederse âdeti yırtar; ateşi gül bahçesi ve gül bahçesini ateş yapar.

849. Sen gam gördüğün zaman, istiğfâr et; gam, iş yapıcı olan Hâlık'ın emriyle geldi.

Tabîatından gam oluştuğunu gördüğün zaman, istiğfâr et; ya'ni Hak'tan bu gamın örtülmesini niyâz et! Çünkü bu gam senin tabîatında hakîki te'sir edici olan Hâlık Teâlâ Hazretleri'nin emriyle ortaya çıktı.

850. İsteddiği vakit gamın aynı sevinme olur; ayak bağının aynı âzâdlık olur.

Ya'ni, Hak Teâlâ istediği vakit tabîatından ortaya çıkan gamın kendisini sevince dönüştürür; ayağını bağlayan şey, senin hürriyetinin aynı olur. Nitekim âyet-i kerîmede:

(Furkân, 25/70)

أُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ

“ulâike yubeddilullâhu seyyiâtihim hasenât”

"Allah Teâlâ onların kötülüklerini güzelliklere çevirir"

buyrulur.

851. Hava, toprak, su ve ateş hizmetkârdırlar. Benim ve senin ile ölü, Hak ile diridirler.

Ya'ni, madde bedenimizi teşkîl eden hava, toprak ve su ve ısı Allah Teâlâ'nın emrine tâbi' hizmetkârdırlar; ve bu madde bedenimizde gözüken hayât eseri de zerrelerin hepsine yayılmış olan Hakk'ın hayât sıfatından bir ışıktır. Bundan dolayı bu unsurlar benim benliğim ve senin senliğin ile

ma'den mertebesindedir ve ölüdür. Nitekim Hakk'ın hayât sıfatının ışığı bizden gidince, o madde beden, donuk bir hâle gelir ve biz ölürüz; fakat o vücûdumuzun zerrelere dağıldıktan sonra da, Hakk'ın hayâtı ile diridir; onlardan çeşitli tavırlarda hayât eserleri ortaya çıkar.

852. Hakk'ın huzûrunda ateş dâimâ kıyâmdadır; âşık gibi gece ve gündüz dâimâ cansızdır.

Ateş emre a'mâde bir köle gibi Hakk'ın huzûrunda dâimâ kıyâm hâlinde ve ma'sûkunun huzûrunda kendi irâdesini terk edip, ölü gibi onun hareket ettirmesi ile hareket eden bir âşık benzer.

853. Çakmak ve taşı demire vurursun, dışarıya sıçrar; Hakk'ın emri ile dışarıya ayak basar.

Çakmak ile demirden sıçrayan kıvılcım dahi Hakk'ın emriyle ortaya çıkar.

854. Nefis demirini ve hevâyı birbirine vurma; çünkü bu ikisi, erkek ve kadın gibi doğururlar.

Nefis demire ve hevâ çakmak taşına benzetilmiştir. Nefis, hevâ ile temâs edince, fık ve günahların kıvılcımları sıçrar; ve erkek ile kadının birlikteliğinden çocuk doğduğu gibi, bunlardan bozuk neticeler ve evlâtlar çıkar. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî **Fütûhat-ı Mekkiyye**'lerinde hevâyı şöyle ta'rif buyururlar: "Hevâ, şer'î bir sebep olmaksızın nefsin, şehvetler cinsinden hoşuna giden şeye meyl etmesidir."

855. Çakmak taşı ve demir, sebep geldi fakat ey iyi adam, sen daha yukarıya bak!

Ey himmeti yüce olan sâlik, sen sûretteki sebebe bakma; o sebebin daha yukarısında olan ma'nevî sebebe bak!

856. Çünkü bu sebebi, o sebepten meydana getirdi. Sebepsiz sebep hiç kendiliğinden olur mu?

Bu sûretteki sebebi Hak Teâlâ ondan daha yukarı olan ma'nevî sebepten çıkardı. Ma'nevî sebep olmaksızın, sûretteki sebep hiç, kendiliğinden olur mu? Örneğin bu kağıda yazdığımız kelimeler, ma'nâları anlamak için sûretteki bir sebeptir; ya'ni bu sûrî sebep olan harfler ve kelimeleri yazmanın sebebi, onun üstünde olan ve ondan evvelki ma'nevî sebeptir. Diğer sûrî sebepler de buna kıyâs olunsun.

857. Ve o sebepler ki, peygamberlere rehberdirler; o sebepler, bu sebeplerden daha yüksektir.

Ya'ni peygamberlerin getirdikleri birtakım şerîat hükümleri vardır ki, bunlar amel edenlerce surette olan sebeplerdir. Peygamberlere bu sebeplerden daha yüksek olan sebepler rehber olmuştur. O rehber olan yüksek sebepler de ilâhî isimler ve sıfatlar gereğindendir. Çünkü tahakkuk âlemi olan var edilmişler âleminde, ilâhî isimlerin ve sıfatların te'sirlerini ve hükümlerini birdiğinden ayırmak ve Hâdî ismi ile Mudill ismi fi'iliyâtına geçmek lâzımdır.

858. Bu sebebi, o sebep işlevsellendirir; ba'zen de semeresiz ve âtıl eder.

Bu sûrette olan sebebi, o ma'nevî sebep işlevsel eder ve fâil kılar. Yine o ma'nevî sebep ba'zen bu sûrî sebebi semeresiz ve te'sirsiz bırakır. Örneğin ateşin sûreti, sûrette kahr için bir sebeptir ve bu sebebin sebebi, ilâhî kakhâriyyet sıfatıdır. Fakat ba'zen ilâhî rahmet sıfatı bu ateşin sûretteki kahrını semeresiz ve te'sirsiz bırakır. Nitekim yahûdî şâhın ve Nemrûd'un ateşinde yakıcılık özelliği gitmiştir.

859. Bu sûrî sebebe akıllar mahrem geldi; ve o sebeplere peygamberler mahremdir.

Örneğin ateş, eşyânın kahrına sebeptir; bunu akıllar hiç i'tirâz etmeden kabûl ederler. Bilakis ateşin yakmaması, akıllara yabancı gelir; fakat nebîlere ve onların vârisleri olan evliyâyâ yabancı gelmez. Çünkü bu kerem sâhibi zâtlar ateşin yakmamasının sebebini görürler ve bu görüşten dolayı ma'nevî sebeplere vâkıf olurlar. Nitekim avâm halk, nebîlerin mu'cizelerine ve evliyânın kerâmetlerine hayret ederler ve hattâ inkâr bile ederler. Çünkü onun sebebine akıllar yabancıdır. Fakat nebîler ve evliyâ için hayret edilecek bir şey değildir.

860. Bu sebep, Arapçada ne olur? Resen ya'ni "ip" demektir de! Bu kuyuya bu ip, üslûb ile geldi.

Ya'ni Arapça "sebeb" kelimesinin ma'nâsı iptir. İp ile kuyunun suyuna erişildiği gibi, birtakım amaçlara ulaşmak için kullanılan vâsitalara da sebep demişlerdir. Nitekim Kehf sûresinde âyet-i kerîmede:

(Kehf, 18/84-85)

وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا فَاتَّبَعَ سَبَبًا

"ve âteynâhu min külli şey'in sebebâ. Fe etbea sebebâ."

"Biz Zi'l-karneyn'e her şeyden bir sebep verdik; bundan dolayı sebebe tabi' oldu..."

buyrulur. Şimdi bu dünyâ kuyusuna sûrî sebepler ve ipler, Hak Teâlâ'nın fenni ve üslûbu ile iner ve çıkar. Örneğin uzaktaki bir adamın sesi, telefon âleti vâsıtasıyla işitilir; halk sebebi gördükleri için buna hayret etmezler; fakat nebîler ve evliyâ âletsiz olarak, uzaktaki sesi işittikleri ve işittirildikleri halde, halkın gözünde sebep gizli olduğu için hayret ederler ve hattâ inkâr ederler.

861. Çıkrığın dönmesi, ipin sebebidir; çıkırığı çevireni görmemek hatâdır.

Kuyudan su çıkaran ip, dönen çıkırığa sarıldığı için su çıkarır. Bundan dolayı ipin inip çıkmasının sebebi, çıkırığın dönmesidir. Oysa çıkırık kendi kendine dönmez, onu döndüren bir adam vardır. Eğer sen yalnız ipi ve çıkırığı görüp, onu döndüreni görmezsen, tâbi'ki hatâ etmiş olursun.

862. Bu cihânın sebeplerinin iplerini, sakın ve sakın fikirsiz felekten bilme!

"Ma'nevî sebepler" ipe ve "sûrî sebepler" kovaya ve "cihân" kuyuya ve "çerh" çıkırığa benzetilmiştir. Ya'ni cihân kuyusunun, kova gibi maksâdı te'mîn eden sebeplerinin iplerini, çıkırık gibi dönen ve aslâ düşüncesi olmayan felek çarkından bilme; belki onu döndüreni gör! Nitekim Hak Teâlâ Ra'd sûresinde buyurur:

(Ra'd, 13/2)

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ

“ve sehhareş şemse vel kamerre, küllün yecrî li ecelin müsemmâ, yüdebbirul emre yufassılul âyâtî”

"Ve Allah Teâlâ güneşi ve ayı itaât edici kıldı; hepsi belirlenmiş bir zamâna kadar döner; kâinâtın işini idâre eder ve isimlerinin mazharlarını icmâlden tafsîle çıkarır."

863. *Tâ ki felek gibi sıfır ve sersem kalmayasın. Tâ ki beyinsizlikten çıra gibi yanmayasın.*

Ya'ni, güneş sistemimizin zübdesi ve özü olan insanın:

(İsrâ, 17/70)

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

“Ve lekad kerremnâ benî âdeme”

"Biz âdemoğlunu kerem sâhibi kıldık"

âyet-i kerîmesi gereğince, Allah'ın indinde kerem sâhibi oluşu, idrâki ve irfânı sebebiyledir, eğer eşyâda te'sir edici olan Hakk'ı görmez de, sûrî sebepleri görürse, felek gibi idrâki sıfır ve kendisi hayvanlar gibi sersem olur ve bu beyinsizliği sebebiyle, gam ve keder ateşi içinde dâima çıra gibi yanar.

864. *Hava, Hakk'ın emrinden ateş olur; Hakk'ın şarâbından her ikisi de sarhoş geldiler.*

Havayı oluşturan unsurlardan birisi de oksijendir ve ateşi vücûda getiren de bu gazdır. Bundan dolayı hava Hakk'ın emriyle ateşe yardım eder ve ateşe dönüşür ve insanın soluduğu havanın oksijeniyle, vücûdunda yanma oluşur ve normal vücûd ısısı vücûd bulur. Bundan dolayı gerek hava ve gerek ateş, her ikisi de Hakk'ın vücûd şarâbından sarhoş olup, neş'e ve ahenge gelir.

865. Ey oğul, eğer göz açarsan yumuşaklık suyunu da ve gazab ateşini de Hakk'tan görürsün.

Ey oğlum, tabîatından ba'zen yumuşaklık ve ba'zen gazab çıkar ve bunların hükümleri ayrı ayrı sürer; ve gönlünde yumuşaklıktan sevinç ve gazabdan gam peydâ olur. Ve ba'zen serin su gibi olan yumuşaklığın, ateş gibi olan gazabını söndürür. Eğer dikkât edersen, bu halleri hep Hak'tan görürsün. Dikkât edecek yön budur ki, tabîatında gazab oluşması senin elinde değildir; onu harekete geçiren sûrî bir sebeptir ve o sûrî sebep de bir ma'nevî sebepten doğar; aynı şekilde yumuşaklık da böyledir.

866. Eğer rüzgârın cânı Hak'tan haberdâr olmasaydı, Âd kavminin arasını nasıl ayırırdı?

Cemâd, ilâhî idâre ile değiştiği için Allah'a en âriftir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu hakîkati **Fusûsu'l-Hikem**'de İshâk Fassı'nda beyân etmiştir ve gereken ayrıntılar, fakîr tarafından yazılan şerhde anlatılmaktadır.

Şimdi, bütün zerrelerde ilâhî hayât sıfatı sârîdir. Bundan dolayı cemâd olan rüzgâr dahi hakîkatte rûh sâhibidir. Eğer rüzgârın rûhu olmasa idi ve bu rûh ile Hak'dan haberdâr bulunmasa idi, Hûd (a.s.)'ın kavmi olan Âd kavminin arasındaki mü'minler ile kâfirleri nasıl ayırır idi.

Hûd (a.s.)'ın ahdinde Âd kavmini helâk eden rüzgârın kıssası

867. Hûd, mü'minlerin etrâfına bir çizgi çekti; rüzgâr oraya erişirdi, latîf olurdu.

Nebîler Târîh'inde bahsedildiği üzere Hûd (a.s.) Âd kavmine gönderilmiş idi. Kavminden pek az kimse îmân etti. Îmân etmeyenler gerek Hûd (a.s.)a ve gerek mü'minlere ezâ ve cefâyâ başladılar. Hak Teâlâ inkârcılara azâb edeceğini vahiy buyurdu. Hûd (a.s.) mü'minlerin etrâfına bir çizgi çekti; Cenâb-ı Hak şiddetli bir rüzgâr gönderdi; bu rüzgâr çizgi içindeki mü'minlere gâyet latîf ve hafîf olarak isâbet ettiği halde, çizgi dışındaki inkârcıları havaya kaldırıp, yere çarpar ve parça parça ederdi. Nitekim âyet-i kerîmede:

(Hâkka, 69/6)

وَأَمَّا عَادٌ فَأَهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ

"Ve emmâ âdun fe uhlikû bi rîhın sarsarin âtiyeh"

"Ve Âd kavmine gelince; onlar şiddetli rüzgâr ile helâk olundular"

buyrulur.

*868. Her kim ki o hattın dışında idi, hepsini havada parça parça ederdi.**869,870,871. Nitekim Şeybân-ı Râî, namaz vakti cemâate gittiği zaman, kurdun oraya girmemesi için, koyun sürüsünün etrafına gözüken bir hat çekerdi; hiçbir kurt o hattın içine gitmezdi; bir koyun da o nişandan dönmezdi.*

Evliyâullâhdan Şeybân hazretleri İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin asrında Mısır'da çobanlık eden, kerâmetleri görülen muhterem bir zât imiş. Kerâmetlerinden birisi de, Cum'a namâzında cemâate gideceği zaman, koyun sürüsünün etrafına bir çizgi çeker ve onları gözetimsiz bırakır gidermiş. Çizginin içine bir kurt giremediği gibi, bir koyun da dışarı çıkamaz imiş. İmâm-ı Şâfiî hazretleri o muhterem zâtın ziyâretine gittiği zaman, huzûrunda iki diz üstü oturduğundan, ba'zı kişiler cenâb-ı İmâm'a: "Bu zât ümmîdir, sen ise bir mezheb imamısın; bu kadar hürmetine sebep nedir?" dediklerinde, cenâb-ı İmâm: "O Allah'ı benden daha iyi bilir" buyururlar imiş.

*872. Kurdun hırs rüzgârı ve koyunun hırsı, Allah adamının dâiresine bağlandı.**873. Ecel rüzgârı da âriflere böyledir; o Yûsuf rüzgârı gibi yumuşak ve hoştur.*

Şiddetli rüzgâr Âd kavminin mü'minlerine gâyet yumuşak olarak isâbet ettiği gibi, ölüm rüzgârı da âriflere öylece yumuşak ve latîf bir halde eser. Ve bu ecel rüzgârı onlara, Yûsuf (a.s.)'ın gömleğinin kokusunu rüzgâr nasıl

güzel ve latîf bir halde getirmiş ise, âriflere de mahbûblarının kokusunu, öyle latîf ve hoş bir halde getirir.

874. Ateş İbrâhîm'i dişliyemedi; çünkü Hakk'ın güzîdesi ve seçmesi olursa, onu nasıl ısıtır?

Ya'ni Nemrûd'un ateşi İbrâhîm (a.s.)ı yakamadı; çünkü Hakk'ın peygamberlik için seçtiği bir kul idi; ateş onu nasıl yaksın?

875. Dîn ehli, şehvet ateşinden yanmaz; bâkîleri yerin dibine kadar götürmüştür.

Dîn ehli nefsânî hazlar ve şehvetler ateşine yanmaz; çünkü onlar bu nefsânî hazlarda Allah'ın peygamberi tarafından çizilmiş olan hudûttan ileriye geçemezler. Hudûdu geçenler her ne kadar sûrette dîn ehli görünür iseler de, hakîkatte dîn ehli değildirler; çünkü dînin bir ma'nâsı da boyun eğmedir. Bu şer'i hudûdu geçip, nefsânî şehvetlerine esîr olanları o şehvet ateşi, zâhiren ve bâtinen yerin dibine kadar götürür. Zâhiren yerin dibine götürmesi, nefsânî şehvetlerini sûisti'mâl edenlerin çok uzun ömürlü olamayıp, az bir müddet zarfında ölmeleridir. Bâtinen yerin dibine götürmesi, rûhunun tabîat âleminde ve aşağıların aşağısında mahpûs kalıp, rûhâniyyet ve illiyyîn âlemine yükselememesidir.

876. Denizin dalgası Hakk'ın emriyle koştığı vakit, Mûsâ'nın ehlini kibtîden fark etti.

Ya'ni Mûsâ (a.s.) mü'minler ile Mısır'dan hicrete girişip, Kızıldeniz sâhiline geldiğinde, nebîlik mu'cizesi olmak üzere, denizde kuru bir yol açıldı. Mü'minler deniz içindeki o kuru yoldan karşı yakaya geçtiler. Firavun da yanındakilerle berâber onların geçtiği yola girdi; deniz kapandı boğuldular. Nitekim kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyrulur. İşte bu def'a da deniz dalgaları Mûsâ (a.s.)a tâbî' olan îmân ehli ile, Firavun'a tâbî' olan kibtîleri, Hakk'ın emriyle tanıdı ve her iki sınıfa lâayık oldukları muâmeleyi ayrı ayrı yaptı.

877. Fermân eriştiği vakit, toprak Kârûn'u, altını ve tahtı ile karnına çekti.

Kârûn, Mûsâ (a.s.)ın kavminin fertlerinden birisi idi. Başlangıçta fakîr

iken, sonra pek zengin oldu. Mûsâ (a.s.) binde bir zekât ile emretti. Bahsedilen kişi servetinin binde birinin, çok büyük bir tutara denk geleceğini hesap etti. Hırsı ve cimriliği gâlip olduğundan vermek istemedi. Bir fâhişeyi kandırarak halkın karşısında Mûsâ (a.s.)a zinâ isnâd etmek istedi. Fâhişe işin hakikatini insanların karşısında anlattı. Mûsâ (a.s.) da Kârûn'un malı ile ve mülkü ile yere batmasını Hak'tan niyâz etti. Bahsedilen kişi de, hazînelerinin bulunduğu bir sahaya gelen bir yer sarsıntısı netîcesinde serveti ve zenginliğiyle berâber yere geçip helâk oldu.

Bu kıssa Kur'ân-ı Kerîm'de Kasas sûresinin sonlarına doğru beyân buyrulmuştur.

878. Su ve çamur Îsâ (a.s.)ın nefesinden otladığı vakit kanat açtı ve kuş oldu, uçu.

Nitekim âyet-i kerîmede Îsâ (a.s.)dan hikâye yoluyla Hak Teâlâ buyurur:

(Âl-i İmrân, 3/49)

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

“ennî ehluku leküm minet tîni ke heyetit tayri fe enfühü fihi fe yekûnü tayran bi iznillâh”

"Ben size çamurdan kuş şekli gibi yaparım; ona üflerim; Şimdi o Allah'ın izniyle bir kuş olur."

879. Senin tesbîhin su ve çamur buhârı oldu; gönül sıdkının üfürmesinden cennet kuşu oldu.

Ey sâlik, senin yediğin ekmek, içtiğin su, topraktan hâsıl olur. Onlar sana gıdâ olduğu zaman vücûdunda harâret olur. Bu harâretin buhârı ya'ni gazı dışarıya çıkardığın nefes olur ki, bu da karbonik asittir. Sen bu nefesi gönül sıdkı ile, ya'ni gönlünde doğru bir îmân bulunduğu halde dışarıya üflerken “Sübhânallâhi ve bi-hamdihî” gibi bir tarzda tesbîh edersen, senin bu tesbîhe bitişen nefesin, rûhlar âleminde cennetin kuşu sûretine girer.

Daha ilerilerde bu gibi belirtilerin, berzah âleminde sûret kazanacağı bahsine bağlantılı olarak pek çok hakikatler gelecektir.

880. Tûr dağı Mûsâ'nın nûrundan raksa gitti ve kâmil sûfî oldu ve noksandan kurtuldu.

Tûr Dağı hakkındaki îzâhlar yukarıda 26 numaralı beyt-i şerîfte geçti. Ya'ni ilâhî tecellîden Tûr Dağı tasavvuf ehli gibi cezbeye tutulup, semâ'a kalktı; ma'denlik noksanlığından kurtuldu da, kendisinde insâniyye hakîkatî zâhir olarak kâmil bir sûfî oldu.

881. Eğer koca dağ sûfî oldu ise, ne acâip! Mûsâ'nın cismi de bir kerpiçten idi.

Ey sâlik, ma'denlerden olan dağ, kâmil sûfî olur mu diye şaşırma; esâsen Mûsâ (a.s.)'ın cismi de topraktandır. Hakk'ın kudreti ile onda hayât eseri oluşmuştur. Bundan dolayı Hakk'ın kudretiyle dağda da bir hâl gözükmüşse şaşılacak bir şey değildir.

882. O çift şâh, bu acâibi gördü; ona ancak alay ve ancak inkâr oldu.

Şâh ateşte bu hârikulâde hâli gördü; fakat bu hâl ve bu acâib olan şey onu îmâna getireceği yerde, bilakis ancak alay etmesine ve inkârına sebep oldu.

**Çıfıt şâhın alay ve inkâr etmesi ve kendi
nasihatçılarının nasihatını kabûl etmemesi**

883. Nasihatçılar dediler ki, haddi aşma; inât bineğini bu kadar sürme!

Şâhın kendi adamlarından ba'zıları bu hârikayı görünce nasihat vermeye kalkıp dediler ki: Zulüm ve kahrın da bir sınırı vardır; o sınırı aşma. Üstüne binmiş olduğun inât bineğini zulüm ve kahr meydanında bu kadar sürme.

884. Nasihat edenlerin ellerini bağladı ve tutukladı; zulmü birbirine bitişirdi.

Nasihatçıların ellerini bağladığı gibi, kendilerini de bir yere bağlayıp tutukladı. Bu şekilde yaptığı zulümlere bu zulmü de ilâve etti.

885. İş buraya erişince: “Ey köpek ayağını sıkı bas ki, bizim kahrımız erişti” diye nidâ geldi.

Zulüm son dereceye gelince, arkasından ilâhî kahrın gelmesi, bu âlemde geçerli ilâhî âdettendir. İslâm târihinde ve Roma ve Fransa gibi milletlerin târihlerinde örnekleri pek çoktur.

886. Ondan sonra o ates, kırk arşın alevlendi; halka oldu ve o çiftleri yaktı.

Ya'ni, mü'minleri attıkları çukur içindeki ateşin alevi yatay bir şekilde etrâfa kırk arşın yayılarak bir halka oluşturdu ve mü'minlerin yanmaları seyretmek için çukurun etrafında sandalyelere oturmuş olan yahûdîleri yaktı, kavurdu.

887. Onların aslı, başından beri ateş idi; sonuçta da kendi asıllarına gittiler.

888. Hem o sınıf ateşten doğmuş idiler; parçaların yolu, bütün tarafına olur.

Ateş, Kakhâr isminin görünme yeridir. Bunların sâbit ayn'ları da ezelde ve başlangıçta ilâhî kahr sıfatının görünme yeri olmuşlardır. Bundan dolayı dünyevî hayâtlarının sonunda da kendi asılları olan kahr ateşi tarafına gittiler ve bu zâlimler mâdemki bütün olan Kakhâr ve Mudill isimlerinden doğmuş bir paça idiler; bundan dolayı onların sırât-ı müstakîmi kendi bütünleri olan bu isimlerin gereği oldu ve bu sırât-ı müstâkimin sonu da ateş oldu.

889. Mü'min olanları yakıcı bir ateş idiler ve bu kadar! Onların ateşi çöp gibi kendilerini yaktı.

Ya'ni onların dünyevî hayâtlarındaki vâzifeleri mü'min olanları yakıcı bir ateş olmak idi. İşte bu kadar! Bundan dolayı “Cezâ amel cinsinden olur” kâidesince, onların hazırladıkları ateş, çerçöp gibi kendilerini yaktı ve cezâları, amellerine uygun oldu.

890. Aslı hâviye olan kimsenin, muhakkak köşesi de hâviye olur.

"Hâviye" cehennem çukurlarından bir çukurdur. Nitekim âyet-i kerîmede:

(Kâria, 101/8-11)

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَّةُ نَارٍ حَامِيَةٍ

“Ve emmâ men haffet mevâzînüh * Fe ümmühu hâviyeh * Ve mâ edrâke mâhiyeh * Nârun hâmiyeh”

“Ve hasenâtının tartısı hafîf olan kimseye gelince, onun aslı hâviyedir. O nedir bilir misin? O yakıcı ateştir.”

"Hâviye" hevâdan türetilmiştir ve hevâ 854 numaralı beytin îzâhında ta'rif edildi. Şimdi nefsânî hevâ, dâima berzah âleminde çirkin sûretlere benzeyecek olan günah amelleri doğurur. Bundan dolayı aslı hâviye olan kimsenin, dünyevî hayâtta vâzifesi günah ameller ve uhrevî hayâtta gidip oturacağı köşe de yine hâviye olur.

891. Çocuğun anası onu arayıcıdır; asıllar fer'lerin izindedir.

Ana asıldır, çocuk onun fer'idir. Ana çocuğun arkasından koştuğu gibi, asıl olan ilâhî isimler de, kendilerinin fer'i olan görünme yerlerinin arkasından koşar ve onları kendi terbiye kucağından aslâ bırakmaz.

892. Eğerki sular havuz içinde mahpûstur, hava onu emer, çünkü rûkûnsaldır.

Asılların fer'in arkasından gitmesinin bir örneği sudur. Sular havuz içinde toplanıp muhafazalanmış ve mahpûs kalmıştır; fakat hava unsuru suyun aslı olduğundan, o mahpûs olan suyu emer. Çünkü o su tabîat rûkûnlarından havaya mensûptur.

893. Kurtarır, azar azar ma'denine kadar götürür; hattâ sen onun götürmesini görmezsin.

Hava unsuru suyun azar azar buharlaşması vâsıtasıyla onun zerrelerini ma'denine, ya'ni barındırdığı gazların toplanma yerine kadar götürür. Ya'ni oksijen zerrelerinin toplanma yerine ve hidrojeni de aynı şekilde hidrojen toplanma yerine götürür ve sen onun nasıl götürüldüğünü göremezsin. Yalnız bir müddet sonra havuz içinde su kalmadığını görürsün.

894. *Ve bu nefes, böylece bizim canlarımızı azar azar dünyâ hapsinden çalar.*

İnsanın hayâtı dışarıdaki havadan oksijeni ciğerlerine almak ve karbonu dışarı vermek sûretiyle devâm eder. Bundan dolayı hayât bu nefes ile devâm etmektedir. Bu vücût makinası nefes alıp vermesi sebebiyle her an eskir ve ömrü de gittikçe kısalır. Şu halde bu nefes rüzgârı bizim ömrümüzü -havuz içinde mahpûs olan suyu temiz havanın emdiği gibi- azar azar dünyâ hapsinden çalar.

Şimdi mâdemki hayatın özü ancak nefesten ibârettir ve hayât mahs mahsûlü de bu nefestir, o halde bu nefesi ma'nâsız bir şekilde sarf ve isrâf etmemek lâzım gelir. Eğer ma'nâsız olarak çıkarılırsa, o nefes, yine aşağıların aşağısı olan tabîat âleminde mahpûs kalır; ve eğer insanın halk edilmesinden amaçlanmış olan ma'nâ ile çıkarılırsa, latîfleşip, hakîki asıl olan Hakk'a yükselir.

895. *Temiz kelimeler O'na kadar yükselir; bizden Allah'ın bildiği yere kadar çıkar.*

Nefes, temiz kelimeler olan tesbîh ve tehlîl ve hakikat ve ma'rifet sohbetleri ve dîni nasihâtler ile sarf edilirse, ilâhî huzûra kadar çıkar. İlâhî huzûr neresidir diyecek olur isen, biz cevâben: "O bizden temiz kelimeler ile çıkan nefesin yükseldiği makâm, Allah Teâlâ Hazretleri'nin bildiği mahaldir" deriz.

Bu beyt-i şerîfte Fâtır sûresinde olan şu:

(Fâtır, 35/10)

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

"ileyhi yes'adul kelimut tayyibu vel amelus sâlihu yerfeuhu"

"Temiz kelimeler Allah'a yükselir ve sâlih amel onu yükseltir"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîmeye bakarak, temiz kelimelerin sâdece şekilsel olarak söylenmesi yeterli değildir, onu yükselten sâlih ameldir; ve sâlih amel de, kalbin hâlisliğidir. Bundan dolayı riyâ ve sâdece gösteriş olsun ile söylenen temiz kelimeleri sarf eden nefes, Hakk'ın huzûruna yükselemez.

896. *Bizim nefeslerimiz, bizden bakâ yurduna hediye olarak tertemiz yükselir.*

897. *Ondan sonra bu söylemelerin mükâfâtı, celâl sâhibi tarafından rahmet olarak, bize onun iki katı gelir.*

Bizim nefeslerimiz tertemiz olarak Hakk'a yükseldikten sonra, bu kalb hâlisliği ile olan Hakk zikrinin mükâfâtı celâl ve azamet sâhibi olan Hak Teâlâ tarafından bize o hediyemizin iki katı rahmet olarak iner.Bu rahmet ise ilâhi rızâdır.Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur:

(Tevbe, 9/72)

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ

“ve rıdvânun minallâhi ekber”

"Allah Teâlâ tarafından olan rızâ pek büyüktür"

898. *Bundan sonra kul, nâil olduğu şey cinsinden olan şeye nâil olmak için, bizi onun benzerine mecbûr eder.*

İlâhî rahmet ve büyük rızâ hâsıl olduktan sonra, kul evvelce nâil olduğu şeye tekrar nâil olmak için, bizi yine kalb huzûru ile, evvelki hâlin benzeri olan Hakk'ın zikirlerine mecbûr eder ve kul bu ilâhî rahmet netîcesinde, artık başka türlü hareket edemez. Kendisi için Hakk'ın zikri bir zarûret hâlini kazanır; ve mükâfâtı da kat kat olur.

899. *İşte böylece dâima çıkar ve iner. Bu, onun üzerine devâmlıdır aslâ gidici değildir.*

Hak zikri ile sarf olunan nefesler böyle dâima Hakk'a yükselir ve Hak tarafından da onun mükâfâtı sana iki kat olarak iner. Bu senin hâlin böyle yükselme ve inme üzerinde devâmlı olur, aslâ kesilmez ve gitmez.

900. *Farsça söyleyelim; ya'ni bu çekiş, o zevkin geldiği taraftan gelir.*

Cenâb-ı Pîr'in bu **Mesnevî-i Şerîf**'i söylemeleri Hak zikridir; ve yüce

nefeslerini bu Hak zikrine sarf buyururlar. Şimdi Arapça beyitler ile îzâh buyurdukları hakikatlerin fiilen bu mevzûda olduğuna işâreten derler ki: Bizim bu hakikatleri Arapça sözler ile söylememiz, nefesimizi Hakk'ın bu sûretle bir cezb etmesi ve çekmesidir. Çünkü biz Hak zikri ile meşgul iken, bize Hak tarafından rahmet olarak inen bir zevk, nefesimizi bu Arapça sözler ile, yine o zevkin geldiği tarafa çekti. Artık Farsça söyleyelim.

901. Her kavmin gözü bir tarafta kalmıştır. Çünkü o tarafta bir gün bir zevk sürmüştür.

Ya'ni her sınıfın gözü bir gün zevk ettiği bir yerde kaldığı için, ben de yukarıdaki hakikatleri Arapça olarak söyledim; çünkü zevkim:

(Fâtır, 35/10)

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

“İleyhi yes'adul kelimut tayyibu

"Ona ancak güzel sözler yükselir"

İlâhî kelâmı idi; ve ilâhî kelâm olan Kur'ân-ı azîmü's-şân Arapçadır ve küllün küllü olan Nebîlerin sonuncusu (s.a.v.) Efendimiz de Arabîdir. Benim gözümde o zevk ettiğim ilâhî kelâmı ve küllün küllü olan nebiyy-i zîşânımda kaldığı için, sâdece o zevki hatırlayarak beyitleri Arapça olarak söyledim.

902. Muhakkaktır ki, cinsin zevki, kendi cinsinden olur; parçanın zevkinin, kendi bütününden olduğunu gör!

Ya'ni ben Muhammedî velâyete mensûbum ve onun cinsindenim, o benim bütünümdür. Benim velâyetim onun parçasıdır. Bundan dolayı benim zevkim elbette kendi bütününden olur ve o zevkin üstün gelmesi ile elbette nefeslerimi Arapça sözler ile sarf ediveririm. Cenâb-ı Pîr cinsiyyet üzerine ba'zı hakikatlerin beyânına başlayıp buyururlar ki:

903. *Yâhut, meğer ki o bir cinse kâbiliyetli ola; ona eriştiği vakit, onun cinsi olur.*

Ya'ni âlemde ilk bakışta görülen şey iki cinstir. Birisi hidâyet sâhipleri, diğeri dalâlet sâhipleridir. Hidâyet sâhipleri, kendi bütünleri olan nebîlere ve dalâlet sâhipleri de, kendi bütünleri olan İblîs'e tâbi'dir. Cenâb-ı Pîr, bu beyitte üçüncü bir sınıfa işâret olarak buyururlar ki, görünüşte dalâlette olan bir kimse, hakîkatte hidâyet erbâbından olur; ondaki dalâlet hâli geçicidir. O kendi cinsine erişince, hâli değişip, onun cinsinden olur. Ve aynı şekilde görünüşte hidâyet olan kimse, hakîkatte dalâlet erbâbından olur; ondaki hidâyet hâli geçicidir; o da kendi cinsine erişince, o cinse katılır.

904. *Su ve ekmek gibi ki, bizim cinsimiz değil idi, bizim cinsimiz oldu ve bizde çoğalttı.*

Su ve ekmek, sûret i'tibariyle bizim cinsimiz değildir; fakat unsuriyyet i'tibariyle bizim cinsimizdir; sûret olarak aramızda cinsiyyet yok iken, biz onları yer ve içeriz. Bizim vücûdumuzun cismî ağırlığını ve kuvvetini çoğaltır.

905. *Suyun ve ekmeğin cinsiyyet nakışı yoktur; diğer i'tibârdan onu cins bil!*

Suyun ve ekmeğin sûreti, görünüşte insanın sûretine benzemez. Bu sûret ve nakış i'tibâriyle insanın cinsi değildir; fakat unsuriyyet yönünden suyu ve ekmeği bizim cinsimizden bil! Çünkü insanın cismini oluşturan hidrojen, oksijen, azot, karbon ve diğerleri gibi unsurlar, suyun ve ekmeğin cismiyyetini de oluşturur.

906. *Ve eğer bizim zevkimiz cinsin gayrından olursa, o ancak cinse benzeyici olur.*

Ba'zen münâfık olan bir kimse, sâlih kimse sûretinde görünür. Biz de onu bu halde gördüğümüz için, sohbet ve huzûrundan zevk alırız. Bundan dolayı bizim zevkimiz, cinsimizin gayrından olur. Bu cinsimizin gayrından zevk almamız da, onun sûretteki benzeyiciliğindendir.

Bilinsin ki cinsiyyet birkaç yön iledir:

1.Sûretleri ve ma'nâları bir olur. Âlim ve sâlih olan insan fertleri gibi.

2.Sûretleri bir, ma'nâları başka olur. Sâlih ve âlim insan ile, câhil ve fâsık insan gibi.

3.Sûretleri başka ve ma'nâları bir yön ile birlikte olur. İnsan cismi ile, gîdâ cismi arasındaki unsursal birliktelik gibi.

Bu beyt-i şerîfte sûretleri bir, ma'nâları başka olan kısma işâret buyrulur. Bundan dolayı sûretleri birdiğerine benzeyen iki şahıs, birbirinin huzûrunda zevk alır; fakat daha sonra ma'nâlarının başka olduğu ortaya çıkınca, o zevk kalmaz.

907. Ona benzeyicidir, emânet olur; sonunda emânet bâkî olmaz.

Örneğin sûrette sâlih görünen bir kimse ile olan sohbetler, başlangıçta zevk ve rahatlama verir; fakat daha sonra o kimsenin fık ve fesâdı ortaya çıkınca o zevk ve rahatlık gider; çünkü görünüşteki benzeyişlik emânet bir şeydir.

908. Eğer kuşa ıslıktan zevk gelirse, kendi cinsini bulamadığı zaman nefret edici olur.

Avcı kuşu tutmak için kuşlar gibi ıslık çalarak ses çıkarır ve kuş da avcının sesini, kendi cinsinin sesine benzettiğinden, zevk alarak o tarafa gelir. Orada kendi cinsini bulamayınca o zevki, nefrete dönüşüp, eğer tuzağa tutulmuş ise derhal kaçır.

909. Eğer susamışa serâptan zevk gelirse, ona eriştiği zaman, kaçır su arar.

Ya'ni benzeyicilik, zevk sûretlerinden görünen serâp gibidir; susayan kimse o serâbı gördüğü zaman, aman şuradan su içeyim diye koşar. Ne zaman ki o mahalle gelir, o sûretin ma'nâsının başka olduğunu görür, kaçır; kendine lâzım olan suyu arar.

Bu beyt-i şerîfte, "sahte mürşidler" serâba ve "mürîdler" de susamış olan kimselere benzetilmiştir.

910. İflas etmiş olanlar sahte altından sevinirler; lâkin o darbhânedede rezîl olur.

İrfandan yana iflas etmiş olan müridler, sûrette sahte altın gibi parlak ve ma'nâda simsiyah olan sûrî bilgilere sâhip sahte mürşidlere eriştikleri zaman, sevinirler. Fakat sahte altın gibi olan o sahte mürşidler hakikat darbhânesinde ve hak meydanında rezil ve rüsvâ olurlar.

911. Tâ ki altın boyayıcılık seni yoldan alıkoymasın; ve tâ ki eğri hayâl seni kuyuya düşürmesin.

912. Kelîle'den o kıssayı tekrâr oku; ve o kıssa içinde de hisseyi talep et!

Hint filozoflarından birinin, hanların lisânından nasihatların uygulanmasına dâir tertîp etmiş olduğu **Kelîle ve Dimne*** ismindeki kitapta bulunup, aşağıda nakledilecek olan hikâyeyi tekrâr oku ve ondan hisse al ki, sahte altını boyayan tavşana benzeyen sahte mürşidler seni doğru yoldan alıkoymasın ve arslanı kuyuya düşüren eğri hayâle kapılmayasın.

-
- "**Kelîle ve Dimne**" ismindeki kitâp eski Hint filozoflarından birinin ahlâkın hikmetinden bahisle, Sanskrit diliyle yazdığı bir kitâptır. Hüseyin Vâiz tarafından "**Envâr-ı Süheylî**" ismi ile Farsça'ya tercüme edilmiş ve Hindistan'da basılmıştır. Filibeli Alâeddin Ali Çelebi tarafından da "**Hümâyûn-nâme**" ismiyle Türkçe'ye tercüme edilmiş ve basılmıştır. İbâresi eski tarz üzeredir. Hilâlî Efendi de nazım olarak tercüme etmiştir. Daha sonra Şerîf İbrâhim Mâhir Efendi tarafından sâde bir dil ile tercüme edilmiştir. Kul Mes'ûd isminde birisi tarafından yapılan eski bir tercüme de Lâleli Kütübhânesi'nde saklanmaktadır. (A.A. Konuk)

Av hayvanlarının arslana tevekkül etmesini ve**çalışmayı terk etmesini söylemesinin hikâyesi**

913. *Av hayvanlarından bir sınıfa hoş vâdîde dâima arslandan ıztırâb var idi.*

914. *O kadar çok ki o arslan pusudan kapardı; o otlak hepsinin üzerine nâhoş olmuş idi.*

915. *Çâre düşündüler; arslana geldiler; dediler ki: Biz seni vazîfeden tok tutarız.*

916. *Bu mer'anın bize acı olmaması için ,sen vazîfeden başka bir avın ardınca gelme!*

Hayvanlar şu çâreyi buldular: Arslanın huzûruna gidip dediler ki: Biz senin nafakanı ta'yîn edelim; sen bizim ta'yîn ettiğimiz bu nafakadan başkaca apansızın pusudan çıkıp av arkasında koşma ve bu mer'ayı bize zehir gibi acı etme!

Arslanın av hayvanlarına cevâp vermesi ve çalışmanın faydasını söylemesi

917. *Dedi: Hîle değil, vefâ görürsem, pek a'lâ! Ben Zeyd'den, Bekir'den çok hîle görmüşümdür.*

Ya'ni arslan av hayvanlarına cevâben dedi ki: Bu sözünüz hîle olmayıp da, hakikat ise ve ahdinizde vefâ görürsem, uyarım. Fakat ben şundan bundan çok hîleler gördüğüm için sözünüzün doğruluğundan şüphem vardır.

918. *Ben insanların fiilinin ve hîlesinin kurbânıyım. Ben yılan ve akrep sokmasının ısırılmışıyım.*

Ya'ni ben yılan ve akrep tabiatında olan insanların açtıkları yaralar ile ısırılmışım ve onların kötü fiillerinin ve hîlelerinin helâki ve kurbânıyım.

919. *İçimden pusuda olan nefis adamı, hîle ve kîn husûsunda bütün adamlardan beterdir.*

Bu beyt-i şerîfte "**Senin en büyük düşmanın iki omuzlarının arasında nefsendir**" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

920. *Benim kulağım "Lâ yulda'ul-mü'minu"yu işitti, Peygamber'in sözünü cân ve dil ile kabûl etti.*

Ya'ni benim kulağım "**Lâ yulda'ul-mü'minu min cuhrin vehidin merrateyni**" ya'ni "Akıllı ve olgun mü'min bir delikten iki kere sokulmaz." Ya'ni akıllı mü'min zarar gördüğü bir yere bir daha gitmez hadîs-i şerîfini işitti. Artık bir daha vefâsızların sözüne i'timâd edemem.

Av hayvanlarının tevekkülü, çalışmaya ve kazanmaya tercîh etmesi

921. *Hepsi dediler ki: Ey haberdâr olan hakîm; korkuyu bırak ki, kaderden kurtaramaz.*

Av hayvanlarının hepsi birden arslana dediler ki: Ey görmüş geçirmiş olan hakîm! İ'timatsızlık korkusunu bırak, çünkü hadîs-i şerîfte "**Korkuyu terk et; çünkü korku, kaderden iğnâ etmez; ya'ni kadere karşı fayda vermez**" buyrulmuştur.

922. *Korkuda uğursuzluğun ve şerrin ıztırâbı vardır; git tevekkül et, tevekkül çok iyidir.*

923. *Ey sert ve keskin, kazâ ile pençeleşme! Tâ ki kazâ da senin ile inât etmesin.*

Ey sert ve keskin huylu kimse, ilâhî kazâ ile pençeleşmeye kalkma! Sen tedbîrler alarak kazâ ile pençeleşmeye kalkınca, ilâhî kazâ da hükmünü yerine getirmek için, senin tedbîrlere karşı, türlü türlü yollardan dolaşıp sana gelir.

924. Hakk'ın hükmünün önünde ölmüş olmak lâzımdır; tâ ki Rabbü'l-felaktan yara gelmesin.

Ya'ni sen Hakk'ın hükmü önünde ölümler gibi tedbîrsiz ve hareketsiz ol ki, o ilâhî hüküm kolayca seni bulup, eserini göstere sin ve Rabbü'l-felakdan, ya'ni gayb perdesini yaran mutlak Rabb'dan sana yara gelmesin. Eğer böyle yapmayıp, aklınca tedbîrlere edinmeye kalkarsan, o ilâhî hüküm mermîsi senin tedbîrlerinin siperini yıktıkça, her birinden ayrı ayrı kederlenme yaralarını yersin.

Arslanın çalışmayı ve kazanmayı tevekküle ve teslîme tercîh etmesi

925. Dedi: Evet tevekkül rehberdir. Bu sebep de Peygamber'in sünnetidir.

Ya'ni arslan dedi ki: Evet tevekkül sâlikî Hakk'a ulaştıran bir rehberdir bu reddedilemez; fakat dünyâ sebepler âlemi olduğu için ve sebeplere teşebbüs olmaksızın bir iş oluşmadığı için, bu sebep de Peygamber'in sünneti ve âdetidir.

926. Peygamber yüksek ses ile, tevekkül ile berâber devenin dizini bağla buyurdu.

Ya'ni bir gün bir kimse Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v)'e gelip: "Yâ Resûlallâh! devenin dizini bağlayayım mı, yoksa tevekkül edip bağısız bırakayım mı?" diye sordu. Seyyid-i âlem Efendimiz (s.a.v): "**Deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et**" buyurdular.

927. "El-kâsibu habîbullah" işâretini işit, tevekkülden sebepte geri kalma ve tenbel olma!

"El-kâsibu habîbullah" ya'ni "**Kazanan Allah'ın sevgilisidir**" hadîs-i şerîfindeki işâreti dinle! Sebeplere sarıl; fakat bu sebebe sarılırken, Allah'a tevekkülden de geri kalma ve gâfil olma! Ya'ni bu âlemde işler sebepsiz olmaz; fakat sebep de muhakkak o işlerin oluşması için tek başına bir âlet değildir; bunu bil!

Av hayvanlarının tevekkülü çalışmaya tercîh etmesi

928. Hayvanlar ona dediler ki: Kazanma halkın zayıflığındandır; yalan lokmasını boğazın miktârı bil!

Ya'ni sebeplere teşebbüs ederek kazanmak halkın, Hakk'ın rızık vericiliğine olan i'timâdının zayıflığındandır. Ve kazanma onların bir yalan lokmasıdır; ve bu lokma da onların boğazlarının hırsı miktârınca olur. Ya'ni hırsı çok olanın çalışması da çok olur ve hırsı az olanın, kazancı da az olur.

929. Tevekkülden daha güzel bir kazanç yoktur; teslîmden daha sevgili olan nedir?

Nitekim hadîs-i şerîfte: "Benim ümmetimden hesapsız yetmiş bin kişi cennete girer ki, onlar hırsızlık etmezler ve kötüye yormazlar; ve onlar Rab'lerine tevekkül ederler" buyrulur. Bundan dolayı tevekkülden daha güzel bir kazanç yoktur; ve Seyyid-i âlem Efendimiz (s.a.v) her gece yatarken: "**Ey benim Allah'ım, nefsimi sana teslîm ettim ve işimi sana bıraktım ve arkamı sana dayadım**" buyururlar idi. Bundan dolayı Hakk'a nefs teslîminden daha sevgili olan şey nedir?

930. Belâdan belâ tarafına çok kaçarlar; yılandan ejderhâ tarafına çok sığırlarlar.

Çok kimseler ilâhî kazâdan sebepler tarafına kaçarlar. İlâhî kazâ onların bir belâsı ise, kaçtıkları sebepler de bir belâdır. Bundan dolayı bir belâdan, diğer belâ tarafına kaçmış olurlar. Ve varsayalım kötü kazâ onları yaralamakta bir yılan gibi ise, onların kaçtıkları sebepler tarafı da, onların hayâtına kast etmekte ejderhâ gibidir. Örneğin fakîrlik içinde sürünmek bir belâdır. Bunu gidermek için denizlerde ve havalarda ve türlü tehlikelerde sebeplere teşebbüs ise daha büyük belâdır. Çünkü fakîrlik içinde insan aç kalmaz; az-çok bir nafaka bulup hayâtını sürdürebilir. Fakat fakîrliği gidermek için bahsedilen sebeplere teşebbüs içinde pek çokları hayâtı terk ederler.

931. İnsan çâreye sarıldı ve onun çâresi tuzak oldu; cân zannettiği şey, kan içici oldu.

932. Düşman evin içinde olduğu halde kapıyı kilitledi; Firavun'un tedbîri de bu efsânen idi.

Ya'ni insan ilâhî kazâya karşı tedbir alır. Oysa ilâhî kazâ evinin içindedir; ya'ni nereye giderse gitsin, onunla berâberdir. Nitekim Firavun'un tedbîri de bu örnek zümresinden idi. Ya'ni Firavun müneccimlerin haber vermesi üzerine bir Mûsâ'nın çıkıp tâcını tahtını alt-üst ve kendisini helâk etmemesi için Benî İsrâîl'in birçok çocuklarını öldürttü. Oysa Hz. Mûsâ'yı evinin içinde beslemekte idi.

933. O kinci, yüz binlerce çocuğu öldürdü; oysa onun aradığı evinin içinde idi.

934. Bizim gözümüzde çok illet olduğundan, git kendi görüşünü, dostun görüşünde mahvet!

Ya'ni bizim zâhir gözümüzde pek çok nefsânî hastalıklar vardır. Bu hastalıklar sebebiyle, her şeyin iç yüzünü göremeyiz. Cenâb-ı Hak ise zâhiri ve bâtını görüp, bizim isti'dâdımıza uygun olan şeyleri, bizim hakkımızda uygular. Öyle olunca kendi görüşümüzü, Hakk'ın görüşüne terk etmemiz zarûrî olur. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

(Bakara, 2/216)

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ

“ve asâ en tekrehû şey'en ve hüve hayrun leküm, ve asâ en tuhibbû şey'en ve hüve şerrun leküm”

"Çirkin gördüğünüz şeyler, câiz ki sizin için hayırlı olsun; ve hoş gördüğünüz şeyler, câiz ki sizin için şer olsun"

935. Onun görüşü, bizim görüşümüze ne güzel bedeldir! Onun görüşünde maksâdın hepsini bulursun.

Gerek zâhire ve gerek bâtına bağlanan Hakk'ın görüşü, bizim yalnız zâhiri olan görüşümüze karşı ne güzel bir bedeldir! Onun görüşü, bizim

isti'dâdımıza lâîyk olan şeylere bağlanır ve bize ona göre vereceklerini bahşeder. Örneğin isti'dâdımıza uygun olan fakîrlik ise, fakîrlik ve zenginlik ise zenginlik verir. Bundan dolayı onun görüşünde, sûrî ve ma'nevî maksatların hepsini bulmuş olursun.

936. Küçük çocuk tutucu ve koşucu oluncaya kadar, onun bineği, babanın boynundan gayrısı olmadı.

Henüz yürümekten ve tutmaktan âciz olan küçük bir çocuk, ancak babasının boynuna binip gezebilir. Şimdi kemâl mertebesine ulaşan insanlar da küçük çocuk gibidir. Onlar nefislerini, kendi tasarruf edicileri olan Hakk'a teslim etmişlerdir. Bu şekilde onların üzerinde Hakk'ın murâdı ve tasarrufu, onlar kendi irâdelerini kullanmaksızın sürer gider. Bundan dolayı tasarrufu terk insana rahat bahşeder.

937. Ne zamanki büyüdü ve el ve ayak gösterdi, zahmete ve ıztırâba düştü.

Ya'ni çocuk büyüyüp, elini ve ayağını kullanmaya başlayınca, hayatta zahmet ve ıztırâba düşer. Bunun gibi insan kendinde kudret görür ve Hak karşısında tasarrufa kalkışırsa, karşısına bu tasarrufların zahmetleri ve ıztırâbları çıkar.

938. Halkın canları, elden ve ayaktan evvel, vefâdan safâ içinde uçarlar idi.

Beşer rûhları, cisim âlemine gelip elli ve ayaklı olmazdan evvel, **"e leştü birabbiküm"** (A'râf, 7/172) ya'ni "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" hitâbına verdikleri "Belâ" ya'ni "evet" cevâbına vefâkâr olmaktan dolayı, gaflet bulanıklığından sâf olan rûhlar âleminde uçarlar idi.

939. "İhbitû" ya'ni "İniniz!" emriyle kayıtları zaman, gazaba ve hırsa ve kanâata hapsedildiler.

Ya'ni, rûhlar mertebesinden, cisimler âlemine "İniniz" ilâhî emr ile kayıtları zaman, her birisi bir cisme bağlandı ve bağlandıkları cismâniyyetin îcâbı olarak gazab ve hırs ve kanâat sıfatları içinde hapis kaldılar.

940. Biz hazretin geçindirdiği ve süt isteyiciyiz. Halk, Allah'ın geçindirdikleridir buyurdu.

Biz Hakk'ın rızık talep eden muhtâclarıyız. Çünkü Seyyid-i âlem Efen-
dimiz (s.a.v) Hz. Enes'den rivâyet olunan hadîs-i şerîfte: "**Mahlukât Al-
lah'ın geçindirdikleridir**" buyurdu.

941. Gökten yağmur veren o ecell ve a'lâ Zât, rahmetinden ekmek, vermeye de kâdirdir.

Yerden rızık çıkaran yağmurun yağmasında hiçbir kimsenin gayreti etkili değildir. Bundan dolayı hiçbir kimsenin çalışmasına bağlı olmaksızın yağmur veren Hak Teâlâ kullarına çalışmaksızın ekmek de verebilir. Nitekim Tîh Sahrâsı'nda Benî İsrâîl'e çalışmaksızın kebâb olmuş bildiricin kuşları ve kudret helvası indirir idi.

Arslanın çalışmayı tevekkül üzerine tercîh etmesi

942. (Arslan) dedi: Evet; fakat kulların Rabb'i bizim ayağımızın önüne bir merdiven koydu.

Ya'ni arslan cevâben dedi ki: Evet Hak Teâlâ çalışmaksızın rızık vermeyge kâdirdir; fakat bizim çalışma ayağımızın önüne sûrî sebepler merdivenini koydu. Biz o sebep merdivenine basarak çalışmamız ve kazanmamız ile ilâhî rızka nâil oluruz.

943. Basamak basamak dam tarafına gitmek lâzımdır; orada cebrî olmak hâm açgözlülüktür.

Bir sebepten diğer sebebe teşebbüs sûretiyle maksad tarafına çıkmak lâzımdır. Sebepler âleminde çalışmayı ve irâdeyi terk edip, ben fiillerimde mecbûrum diyerek oturmak ham açgözlülüktür ve boş bir hayâldir.

944. Ayağın vardır; sen kendini nasıl topal edersin? Elin vardır; sen pençeni nasıl saklarsın?

İrâde ayağın var iken, kendini nasıl kullanım dışı yaparsın; ve çalışma elin vardır, bu çalışma pençesini nasıl saklarsın?

945. Efendi, kölesinin eline bir bahçe bel verdiği zaman, ondan istenen söylemeden anlaşıldı.

Bir efendi kölesinin eline bir bahçe bel küreği verdiği zaman, "Al bunu da bahçeyi belle!" diye söz ile emir vermesine gerek kalmaksızın, efendinin isteği köle tarafından anlaşılır.

946. El, bel gibi O'nun işâretleridir; son düşünücülük onun ibâreleridir.

Hak Teâlâ'nın insana el ve ayak vermesi "Çalış!" demesine işârettir. Ve aynı şekilde insana geleceği gören akıl ve her için sonunu düşünen fikir vermesi, hakîkatte çalış ve kazan diye apaçık bir ibâre ile emir vermesi demektir. Çünkü bu akıl ve fikirden, senin bâtınında durmaksızın konuşmalar hâsıl olur. Ya'ni sen kendi kendine, aklın ve fikrin vâsıtası ile içinden konuşursun.

947. Mâdemki O'nun işâretlerini cân üstüne koyarsın; o işâretlerin vefâsında cân veresin.

Mâdemki Hakk'ın sana verdiği çalışmanın işâretleri olan el ve ayak ve diğer a'zâyı canının üstüne koymuş olursun, o halde o işâretlerin hükmünü yerine getirmekte can vermen, ya'ni son derece gayretle çalışma kazanman lâzım gelir.

948. Bundan dolayı, O'nun işâretleri sana sırlar verir, senden yükü kaldırır; sana iş verir.

Ya'ni Hakk'ın sana verdiği çalışma işâretleri olan a'zâ ve organlar ile amel edersin, o amelden sana gizli gizli netîceler ortaya çıkar. Bu gizli netîceler dünyevî ve uhrevî olur. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

(Âl-i İmrân, 3/145)

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

“ve men yurid sevâbed dünyâ nu'tihî minhâ, ve men yurid sevâbel âhirati nu'tihî minhâ”

"Her kim dünyâ sevâbını isterse, ona o cinsten verimiz; ve kim ki âhiretin sevâbını isterse, ona da o cinsten verimiz"

Dünyevî sevâb budur ki, fikrinin gösterdiği yolda yürüyüp, dünyevî amaçlar için çalışırsın; mi'mâr isen sûrette binâ hâsıl olur ve ressam isen sûrette tablolar ortaya çıkar. Uhrevî sevâb da budur ki, Peygamber'in getirdiği ilâhî emirler çerçevesinde amel edersin; bundan berzah hayâtında güzel sûretler oluşur ve seni bu sûretlere bindirirler. Sen dünyâ hayâtında bunları göremezsin; çünkü bu sûretler his ile olan görmelerden saklıdır. Ne zamanki Hak Teâlâ senden bu cisim yükün kaldırır ve ölüm dediğimiz hâl zâhir olur; berzah âlemine geçtiğin zaman Hakk'ın bu yüzden sana verdiği işler zâhir olur. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

(Târık, 86/9-10)

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ

“Yevme tubles serâir * Femâ lehü min kuvvetin ve lâ nâsır”

"O günde ki sırlar âşikâr olur; onun için hiçbir kuvvet ve yardımcı olmaz."

949. Yüklenmişsin, seni yüklenilmiş eyler; kabûl edicisin, seni kabûl görmüş eyler.

Şimdi bu dünyevî hayâtta senin canın çalışma işâreti olan a'zâyı yüklenmiştir. Bu a'zâlar ile güzel ameller işlersen, berzah hayâtında, bu sûretler seni yüklenirler; ve aynı şekilde sen canınla cismâniyet yükünü ve Hakk'ın emirlerini kabûl etmişsin. Berzah hayâtında da bu güzel sûretlerin kabûl görmüşü olursun. Ya'ni o sûretler seni kabûl edip yüklenirler. Kötü ameller de negatif olarak bunun gibidir.

950. O'nun emrini kabûl edicisin, söyleyici olursun; kavuşmayı istersin, bundan sonra kavuşursun.

Sen şimdi dünyevî hayâtta Hakk'ın emrini kabûl etmiş bir haldesin ve O'nun emrini dîn kardeşlerine söylersin. Bunları Hakk'a kavuşmak istediğin için yaparsın. Bu dünyevî hayâttan sonra ölüm vâsıtasıyla isteğine ulaşırsın.

951. O'nun ni'metinin şükrüne çalışmak, kudret olur. Senin cebrin, o ni'metin inkârı olur.

Hakk'ın sana verdiği a'zâ ve organlar ni'mettir. Sen bunları ilâhî emirler çerçevesinde kullanırsan, o ni'metin şükrünü yerine getirmiş olursun; sana verdiği çalışma kudretini kaldırıp, cebir tarafına gidersen, bu ni'metleri inkâr etmiş olursun.

952. Kudretin şükri, senin kudretini arttırır. Cebir, ni'meti elinden çıkarır.

Hakk'ın senin a'zâ ve organlarına vermiş olduğu kudreti, ilâhî emirler çerçevesinde sarf edersen, bu tarz hareketin senin kudretini çoğaltır. Eğer, ben fiillerimde Hakk'ın cebri altındayım, deyip ameli terk edersen, Allah Teâlâ o kudret ni'metini, dünyâda ve âhirette senden çekip alır.

953. Senin cebrin yolda uyumak oldu; uyuma! O kapıyı ve dergâhı görmedikçe uyuma!

Ey Hakk yolunun yolcusu! Senin bakışında henüz âlemin çokluğu ve senin kudretin sâbittir; ve sen henüz yoldasın. Eğer sen böyle henüz yolda iken, sâdece ilim netîcesi olarak, benim irâdem ve kudretim yoktur; ancak Hakk'ın irâdesi ve kudreti vardır, deyip de çalışmayı ve ameli terk edersen, senin bu hâlin bir yolcunun yolda uyumasına benzer. Gerçi senin bu dediğin hakîkatte doğrudur; fakat henüz senin hâlin değildir. Sen henüz hakikat kapısını görmedin ve birlik dergâhına ulaşmadın. Ya'ni "fenâ-fillâh" ve "bakâ-billâh" mertebelerine ulaşmadın. Bu sözleri ilim kuvvetiyle söylersin; bundan dolayı sen bu mertebelere hâl ile ulaşınca kadar, kulluksal olan kudretinden uyuma ve gâfil ve tenbel olma. Kulun kudreti ilim ile değil, hâl ile ancak "bakâ-billâh" mertebesinde, Hakk'ın kudretinde fânî olur. Böyle olan bir kimse ölüye, diril, dese dirilir; diriye öl dese ölür. Sen böyle misin?

954. Ey i'tibârsız cebrî, sakın meyveli ağacın altından başka yerde yatma!

Ey kendi mertebesinden ibret almayan cebrî; sakın meyveli ağaç gibi feyz verici olan "bakâ-billah" mertebesinin altındaki mertebelerde kendi kudretinden gâfil olup uyuma ve çalışmayı elden bırakma.

955. Tâ her an rüzgâr dalı sallasın; uyumuşun başına meze ve azık döksün.

Tâ ki ilâhî kudret rüzgârı isti'dâd ağacı dallarını sallasın; kendi kudretin-

den uyumuş ve habersiz kalmış olan kimsenin üzerine aşk şarâbının mezesini ve azığını döksün; ve hakikat ve ma'rifet meyvelerini onun başının üzerindeki beynine saçsın.

956. Cebir, yol kesicilerin ortasında uyumaktır; zamansız kuş emînlik bulur mu?

Cebir, Hakk yolunun yol kesicileri olan nefis ve şeytan arasında uyumaktır. Çünkü sâlik henüz nefsânî hazlarına ve şeytanın vesvesesine meyillidir. Kendi irâde ve mücâhededesini terk ederse, bunların elinde hâli berbât olur; ve kendi hâli olmayan bir mertebenin hükmünü yerine getirmeye yeltenmek, henüz kanatları çıkmadan zamansız uçan bir kuşa benzer. Böyle vakitsiz uçan kuş felâh bulur mu?

957. Ve eğer O'nun işâretlerine burun kıvırırsan, kendini erkek zannedersin; ve bir de görürsün ki, kadınsın.

Ya'ni sen Hakk'ın çalışma işâretleri olan verdiği el ve ayakları, burun kıvırıp, hiçe sayarsan, kendini gûyâ hakîkate ulaşmış kâmil bir erkek zannedersin; oysa hallerine dikkatle bakarsan, hakîkatte erkek değil, nefis ve şeytan düşmanlarına karşı cihâttan ve çarpışmaktan âciz bir kadın olduğunu görürsün.

958. Sâhip olduğun bu kadar akıl ziyân olur;kendisinden akıl uçan baş, kuyruk olur.

Eğer Hakk'ın işâretlerini anlamazsan, sendeki aklın şerefliliği gider; ve akılsız kalan bir baş da, şerefliğini kaybedip, kuyruk gibi olur.

959. Çünkü şükürsüzlük uğursuz olur ve mübârek olmaz. Şükürsüzü cehennemin dibine kadar götürür.

960. Eğer tevekkül edersen amel içinde et, ek, daha sonra Cebbâr'a i'timât et!

Ya'ni amel ile berâber Hakk'a tevekkül et; sonra da Cebbâr olan Allah'ın

kudretine dayan, ya'ni çalışma ile tevekkülü birleştir! Çünkü hadîs-i şerîfte "**Dünyâ âhiretin tarlasıdır**" buyrulmuştur. Bundan dolayı amel tohumu ekip, daha sonra onun ürün vermesi için Cenâb-ı Cebbâr'a yalvarıp yakarmak ve niyâz etmek lâzımdır.

Tekrar av hayvanlarının tevekkülü çalışmaya tercîh etmeleri

961-962. Hepsi ona seslerini yükselterek dediler ki: O hırslılar ki, erkek ve kadınların, bin kere yüz bin sebepleri ektiler de, niçin kader yönünden mahrûm kaldılar?

Ya'ni arslanın çalışmayı, tevekküle tercîhindeki ısrârına karşı av hayvanlarının hepsi birden bağırarak dediler ki: İstediklerinin gerçekleşmesi için hırslanmış olan erkek ve kadının milyonlarcası sebep tohumlarını amel sâhalarına ektiler de, ilâhî kader onların isteklerine uygun bir şekilde tecellî etmedi ve isteklerinden mahrûm kaldılar. Bundan, çalışmanın faydasız olduğu anlaşılmaz mı?

963. Dünyânın başlangıcından beri yüz binlerce asır, ejderhâ gibi yüz ağız açmıştır.

Hırslı olan topluluklar, dünyânın başlangıcından beri yüz binlerce asır, kendi istek ve maksâtları tarafına, ejderhâlar gibi yüzlerce hırs ve aç gözlülük ağızlarını açmıştır.

964. O bilgili olanlar hîleler yaptılar ki, o hîleden dağ kökünden kopmuş oldu.

O bilgili olan kişiler isteklerine ulaşmak için türlü türlü hîleler yaptılar ve tedbîrler aldılar ki, onların tedbîrlerinden dağlar yerinden oynadı ve şu an dahi dağlar gibi gemiler, dehşet verici uçaklar ve tanklar ve kimyâsal silahlar gibi müthiş savaş âletleri icâd ettiler; her birerleri dağları tepeleri yıkar. Bu tedbîrler hep hırsın neticeleridir.

965. Celâl sâhibi olan Allah Teâlâ onların hîlelerini "Ondan elbette dağların tepeleri yok olur" diye vafsetti.

Bu beyt-i şerîfte, İbrâhîm sûresindeki şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(İbrâhîm, 14/46)

وَقَدْ مَكْرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ

“Ve kad mekerû mekrehüm ve indallâhi mekruhüm, ve in kâne mekruhüm li tezûle minhül cibâlu”

"Muhakkak kâfirler son derece hilekârca hîle ettiler; her ne kadar onların hîlelerinden dağlar yıkılırsa da, Allah'ın indinde onlara hîle vardır."

Bu âyet-i kerîmeden anlaşılan özet ma'nâ şudur: "Kâfirler amaçlarına ulaşmak için, son derecede çalışıp tedbîrler ve çâreler yaptılar. Onların bu tedbîrleri dağları yerinden koparacak mâhiyette olsa bile, Allah Teâlâ'nın ilâhî ilminde sâbit olan hükmünü aslâ değiştiremez."

966. Avlanmaktan ve amelden ezelde, vâki' olan kismetten gayrisi yüz göstermedi.

Ya'ni ava çıksan ve ticârete başlasan, ancak ezelde vaki' olan ve takdîr edilen kısımdan daha fazlası eline geçmez.

967. Hepsi tedbîr ve amelden düştüler; hakîki fâilin ameli ve hükümleri kaldı.

Çalışanlar gördüler ki, netîce kendi istek ve maksâtlarına uygun olmadı; bundan dolayı hepsi tedbîr ve amelden âciz kaldılar; ve netîcede zuhûr eden hallerin ise, hakîki fâilin fiili ve O'nun hükümleri olduğu anlaşıldı.

968. Ey nâmlı, kazancı bir isimden gayrı tutma! Ey hilekâr, çalışmayı bir vehimden gayrı zannetme!

Ey kazanmakta nâm alan kimse, kazancı kuru bir isimden başka bir şey bilme! Ey hilekâr, çalışmayı da vehimden başka bir şey görme!

Azrâil'in bir adama bakması ve o adamın Süleyman (a.s.)'ın sarayına kaçması ve tevekkülün çalışma üzerine tercîh edilir olmasının anlamı ve çalışmanın faydalarının azlığı

969. *Saf bir adam, kuşluk vakti erişti; Hazret-i Süleyman'ın adli sarayına koştu.*

970. *Onun yüzü gamdan sarı, her iki dudağı mâvi; bundan dolayı Hz. Süleyman: Ey efendi, ne oldu? dedi.*

971. *(O Adam) dedi ki: Azrâil bana gazab ve kin ile dolu, böylece bir bakış fırlattı.*

972-973. *(Hz.Süleyman) dedi: Kendini topla; şimdi ne istiyorsan iste! Dedi ki: Ey cân saklayıcı, rüzgâra emir buyur; tâ ki beni buradan Hindistan'a götürsün. Ola ki, o tarafa giden bende canımı kurtarsın.*

974. *İşte halk fakîrlikten kaçarlar. Ondan dolayı halk hırs ve emelin lokmasıdır.*

İşte halk da, ölümden kaçan bu adam gibi, fakîrlikten kaçarlar ve bu kaçmalarından dolayıdır ki, hırs ve emelin lokması ve kurbânı olurlar.

975. *Fakîrlik korkusu, o korkunun misâlidir. Hırs ve çalışmayı sen Hindistan anla!*

Bu halkın fakîrlik korkusu, o adamın ölümden korkmasının misâlidir. Bu korku sebebiyle onlar Hindistan mesâbesinde olan hırsa ve çalışmaya kaçarlar.

976. *Rüzgâra emretti. Nihâyet onu acele, Hindistan'ın su üzerindeki ucu tarafına götürdü.*

Ya'ni Süleyman (a.s.) o adamı Hindistan'a götürmesini rüzgâra emretti. Rüzgâr onu acele Hindistan'ın uçlarındaki bir ada tarafına götürdü.

977-978. Ertesi gün dîvân ve görüşme vaktinde Hz. Süleyman Azrâil'e dedi ki: O müslümana acabâ cânından âvâre olması için mi hışım ile bakıyordun?

Ya'ni ertesi gün meclis ve çevresindekiler ile mülâkât vaktinde Hz. Süleyman (a.s.) cenâb-ı Azrâil'e sordu ki, sen dün o müslümana acabâ cânını almak için mi hışım ve celâl ile bakıyor idin?

979-980. Dedi: Ben ne zaman gazab cihetinden baktım? Yol üzerinde onu şaşarak gördüm. Çünkü Hak bana, sen onun cânını bugün mutlaka Hindistan'da al, diye fermân buyurdu.

981. Hayretle dedim ki: Eğer onun yüz kanadı olsa, onun Hindistan'a gitmesi uzak ihtimaldir.

982. Ne zamanki Hakk'ın emri ile Hindistan'a gittim; onu orada gördüm ve cânını aldım.

Bu beyit Ankaravî nüshâsında yoktur; Hint nüshâlarında mevcuttur; bahse çok bağlantısı olduğundan kattım.

983. Sen bütün cihânın işini böyle kıyâs et de, gözünü aç ve gör!

984. Kimden kaçarsınız? Kendimizden mi? Yâ muhâl! Kimden yüz çeviririz? Hak'tan mı? Yâ vebâl!

Bilinsin ki ilâhî kazâ herkesin "sâbit ayn"ının ilâhî ilim mertebesinde, isti'dâd lisânı ile Hak'tan kendi üzerine hüküm olunmasını talep ettiği şeydir. Bundan dolayı Hak, hükmettiği şeyde ilk olarak üzerine hükmedilendir, sonrasında hüküm verendir. Şimdi bizim isti'dâdımız ve kâbiliyyetimiz kendi hakikatimizden ayrı bir şey olmadığı için, ilâhî kazâdan kaçmak, kendimizden kaçmak demektir. Bir kimsenin kendinden kaçması muhâl olduğundan ya'ni mümkün olmadığından, Cenâb-ı Pîr "yâ muhâl" buyururlar. Ve diğer taraftan bizim "sâbit aynlar"ımız, Hakk'ın

sıfatlarının ve isimlerinin ilâhi ilmine yansımış olan gölgeleridir ve onların isti'dâdları ilâhî isimlerin özellikleri olup, hiçbirisi yapılmış değildir; ve ilâhî isimler isimlendirilmiş olan Hakk'ın gayrı değildir. Bundan dolayı ilâhî kazâdan yüz çevirince, kimden yüz çevirmiş oluruz? Elbette Hak'tan yüz çevirmiş oluruz. Bir kimse Hak'tan yüz çevirse, Hak da ondan yüz çevirir. Nitekim hadîs-i şerîfte buyrulur ki: "**Kim ki tamamıyla Hak Teâlâ'ya yönelirse, Allah Teâlâ da ona tamamıyla ona yönelir; ve kim ki tamamıyla Allah Teâlâ'dan yüz çevirirse, Allah Teâlâ da tamamıyla ondan yüz çevirir.**" Şimdi Hakk'ın yüz çevirmesi çok büyük vebâl olduğundan Cenâb-ı Pîr "yâ vebâl" buyururlar.

İlâhî kazâ bahsi **Fusûsu'l-Hikem**'de Üzeyr Fassı'nda bulunduğundan, oraya mürâcaât olunsun.

**Tekrâr arslanın çalışmayı tevekküle tercîh etmesi
ve çalışmanın faydalarını beyân etmesi**

985. Arslan dedi ki: Evet, fakat peygamberin ve mü'minlerin çalışmalarını da gör!

986. Hak Teâlâ onların çalışmalarını cefâdan ve sıcak ve soğuktan gördükleri şeyi rast kıldı.

Ya'ni Hak Teâlâ peygamberlerin ve mü'minlerin çalışmalarını boşa çıkarmadı ve çektikleri sıkıntıları ve türlü mücâhede ve riyâzâtı boşa çıkarmadı ve onların çalışmalarından maksâtlarına uygun netîceler çıkardı.

987. Onların tedbîrleri, hep latîf hâlde geldi; zarîften olan şey, ancak zarîftir.

Peygamberlerin ve onların vârisleri olan evliyânın insanları terbiye husûsundaki tedbîrleri ve kendi nefislerinden çıkan hallerin hepsi, hep latîf olarak zâhir oldu. Çünkü zekâ ve kıyâs sâhibi olan kimselerden çıkan her şey güzel ve sevimlidir.

988. Onların tuzağı, felek çarkının kuşunu yakaladı; onların noksânı hep artışlık tuttu.

Ya'ni nebîlerin kurdukları dîn tuzağı, süflî âleme mensûp olan rûhları değil, ulvî âleme mensûp olan rûhları yakaladı; ve onların dünyevî hayâta karşı olan kayıtsızlıkları ve eksiklikleri, ma'nâ âleminde yükselmeye ve artışa sebep oldu.

989. Ey büyük, gücün yettikçe, nebîlerin ve evliyânın yolunda çalış!

990. Kazâ ile pençeleşmek, cihâd olmadı; çünkü, bunu dahi kazâ bizim üzerimize koydu.

Çalışma ve kazanma dahi ilâhî kazâ olduğundan, bu ilâhî kazâyı karşı durmak makbûl bir mücâhede değildir.

991. Eğer bir kimse îmân ve tâat yolunda, bir nefes ziyân etmiş ise ben kâfirim.

Eğer bir kimse nebîler ve evliyâ tarafında yürür ve onların gösterdikleri amelleri işlemeye çalışırsa, bir nefesi boşa gitmez. Eğer bir nefes ziyân ederse, ben kendimi kâfir sayarım; çünkü Hak Teâlâ Hazretleri:

(Tövbe, 9/120)

إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

“innallâhe lâ yudîu ecrel muhsinîn”

"Muhakkak Allah Teâlâ muhsinlerin ecir ve mükâfatını zâyî' etmez"

buyurur.

992. Baş yarılmış değildir, bu başı bağlama! Bir iki günlük çalış, dâima gül!

Baş, beyin mahalli ve beyin akıl mahallidir; ve ilâhî teklîf akla hitâben gelmiştir. Bundan dolayı ey cebrî, başın sağlam, ya'ni aklın yerinde iken, bu

başını bağlama, ya'ni aklını ta'tîl etme! Eğer maazallah aklın gider ve deli olursan, ona diyecek yok. Şimdi mâdemki aklın başındadır; bir iki günden ibâret olan bu dünyevî hayâtta çalış ve ondan sonra da ebedî hayâtta gül veistirâhat et!

993. Dünyâyı isteyen fenâ bir eziyet ve azâb istedi; ukbâyı isteyen, iyi bir hâli istedi.

Bu beyt-i şerîfte:

(Şûrâ, 42/20)

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ

"Men kâne yurîdu harsel âhireti nezid lehü fî harsihî, ve men kâne yurîdu harsed dünyâ nû'tihî minhâ ve mâ lehü fîl âhireti min nasîb"

"Kim ki âhîret mahsûlünü isterse, onun mahsûlünü çoğaltırız; ve kim ki dünyâ mahsûlünü isterse, ona da o cinsten veriz. Şimdi onun için âhîrette nasîp yoktur"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Dünyâyı isteyen âhîrette nasîp olmayınca, elbette dünyâyı istemek fenâ bir eziyet ve azâb olur; ve âhîreti istemek de iyi bir hâl olur.

Bu şekilde beytin orjinalindeki "bed-mihâlî"de **mihâl** kelimesinin "mîm"in kesriyle olması gerekir. Nitekim âyet-i kerîmede:

(Ra'd, 13/13)

وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ

"ve hüve şedîdul mihâl"

"Halbuki O azâbı pek şiddetli olandır"

buyrulur.

994. Dünyâ kazancındaki tedbîrler soğuktur; dünyâyı terk hakkındaki tedbîrler ulaşmıştır.

Bu beyt-i şerîfte "**Dünyâ muhabbeti her bir kabâhatin başıdır**" ve "**Dünyâyı terk her bir ibâdetin başıdır**" hadis-i şerîflerine işâret buyrulmuştur.

995. Hîle o olur ki, zindanı deldi; o kimse ki deliği kapadı, o soğuk bir hîledir.

Bir kimse tedbîrini ve hîlesini zindanı delmek husûsuna sarfederse, bu tedbîr iyi bir tedbîr olur; fakat delinmiş olan zindanın deliğini kapamak husûsunda tedbîr alınırsa, bu tedbîr soğuk ve uygunsuz bir tedbîr olur.

996. Bu cihân bir zindandır ve biz zindanlıklarız. Zindanı del ve kendini kurtar.

997. Dünyâ nedir? Hudâ'dan gâfil olmaktır. Mal ve gümüş ve evlâd ve kadın değildir.

Bu beyt-i şerîf "**Seni Mevlâ'ndan meşgûl ve gâfil kılan her bir şey dünyâdır**" hadîs-i şerîfine işârettir.

998. Hak için yüklendiğin mala resûl, iyi mal ne güzeldir, buyurdu.

Bu beyt-i şerîfte "**İyi mal, iyi adam için ne güzeldir**" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

999. Geminin içindeki su, geminin helâkidir; geminin altındaki su, bir arkadır.

Ya'ni mal, su ve insanın vücûdu, gemi gibidir. Geminin içine su girdiği zaman, nasıl gemiyi batırırsa, mal muhabbeti de insanın içini doldurduğu zaman, öylece onu batırır. Fakat malın muhabbeti kalbi istilâ etmez de, o mal ile Allah rızâsı için güzel fiillerde bulunursa, geminin altındaki su nasıl gemiyi taşır ve gitmek istediği yere ulaştırırsa, o da insanı gitmek istediği yer olan Hakk'a ulaştırır.

1000. Ne zamanki malı ve mülkü kalbden sürdü, o sebepten Süleyman kendisini miskînin gayrı çağırmadı.

Süleyman (a.s.) bu kadar büyük saltanatıyla berâber mal ve mülk muhabbetini kalbden sürüp çıkardı ve kendisini fakîrler sırasına koydu. Bu sebeple malın ve mülkün çokluğu aslâ ona zarar vermedi. Nitekim hazretin halleri tefsîrlerde bulunmaktadır.

1001.Su içine giren ağzı kapalı bir şişe, içi hava ile dolu olduğundan suyun üstüne gitti.

Şerîat tıpası ile ağzı kapalı ve kalbi Hakk'a karşı fakîrlik ve ihtiyâc havası ile dolu olan bir sâlikin vücûd şişesi, bir cân suyu gibi olan dünyâ sûretleri içine batmaz, belki o sûretlerin üzerinde yüzer, ya'nî o sûretlerin esîri olmaz, o sûretlere hâkim olur.

1002. Fakirlik havası bâtında olunca, dünyâ suyunun üstünde sâkin olur.

1003. Gerçi bu cihân hep onun mülküdür; mülk onun kalbinin gözündeyken olmayan bir şeydir.

Gerçi bu cihânın tamâmı, kalbi ilâhî muhabbet ile dolu olan kimsenin mülküdür; fakat böyle olan kimsede Süleymânî meşreb olduğundan, mülk onun kalbinin gözünde değildir.

1004.Böyle olunca, kalbinin gözünü kapa ve mühürle; onu Hak tarafının penceresinden doldur!

Kalbinin ağzını dünyâ muhabbetine karşı kapa ve mühürle; onu Hak tarafından esen Hak ma'rifeti havası ile doldur!

1005.Çalışmak haktır ve ilâç ve hastalık da haktır; onun çalışmayı kaldırmasına bakma, çalış!

Ya'nî çalışmak haktır ve doğrudur ve sâbittir. Ve aynı şekilde hastalık vardır ve hastalığın iyileştirilmesi için ilâç da vardır. Bunları kaldıranların kaldırmasına bakma; çünkü bir şeyi kaldıranlar, hakîkatte onun varlığını

ispât etmiş olurlar. Çünkü mevcûd olmayan bir şeyin kaldırılmasına gerek yoktur. Nitekim "lâ ilâhe" vehmî olan ilâhları kaldırmaktır. Oysa bu vehmî olan ilâhlar vehim ve hayâl âleminde mevcûtturlar. Bu sebeple onların kaldırılması lâzım gelir. "İllallâh" bunların kaldırılmasından sonra hakîki ilâhı ispâttır. Bundan dolayı vücûdu sâbit olan şeyi terk etme, çalış!

Çalışmanın tevekküle tercîh edilmesinin tekrarlanması

1006. Arslan bu şekilde çok delîl söyledi ki, o cevâptan cebrîler doydular.

Ya'nî av hayvanları arslanın bu tarzda beyân ettiği birçok delilleri işitip, çalışma husûsunda kendilerinde irâde ve tercih olduğunu anladılar ve cebir yolundan vazgeçtiler.

1007. Tilki ve ceylan ve tavşan ve çakal, cebri ve dedikoduyu bıraktılar.

1008. Kükreyen arslanla anlaşma yaptılar ki, bu anlaşmada ziyâna düşmeyeler, ya'nî bu anlaşmayı bozmayalar.

1009. Zahmetsiz olarak ona her günün gıdâsı gelsin; başka bir talebe ihtiyâcı olmasın.

1010. Her kimin üzerine kur'a düşer dese, günden güne o pars gibi arslanın tarafına koşardı.

Ya'nî arslan av hayvanlarını ilk önce çalışmanın, daha sonra tevekkülün lâzım olduğuna, getirdiği delîller ile iknâ etti, onlar da sâdece tevekkülden ibâret olan cebrîlikten vazgeçtiler; ve bu husûsta dedikoduyu terk ettiler. Bundan dolayı kolayca her günün nafakasının gelmesi ve başkaca av arkasında koşup, onlara ziyân olmaması ve bu anlaşmayı bozmamak üzere anlaşma yaptılar. Bu nafakayı tedârik için de, av hayvânları kendi aralarında kur'a çektiler; kur'a kime isâbet ederse, ilâhî kazâyâ râzı olup, hemen o arslan tarafına gider ve diğer arkadaşlarının râhatı için kendini fedâ ederdi.

**Tavşanın arslana gitmesinin ertelenmesi hakkında
av hayvanlarının i'tirâz etmesi**

1011. Ne zamanki kadeh devren tavşana geldi, tavşan: Sonuçta bu zulüm ne zamâna kadar? diye bağırdı.

Ne zamanki kur'a nöbeti ve ilâhî kazâ şarâbının kadehini içmek devri tavşana geldi, tavşan isyân edip, artık bu zulüm ve eziyet ne zamâna kadar devam edecektir? diye bağırdı.

1012. Cemâat dediler ki: Biz bu kadar zamandır vefâ ve anlaşmada cânımızı fedâ ettik.

1013. Ey inatçı, bizim adımızı kötüye çıkarma; arslanın darılmaması için yürü yürü, çabuk çabuk!

Tavşanın onlara cevâp vermesi

1014. Dedi ki: Ey arkadaşlar, benim hîlem sebebiyle belâdan dışarıya sıçramanız için bana süre veriniz!

1015. Tâ ki benim tedbîrim sebebiyle sizin canınız emniyet bulsun; bu sizin evlâdınıza mîrâs kalsın.

Benim yapacağım hîle ve tedbîr sebebiyle sizin canınız kurtulduktan başka, bu mer'a sizin evlâdınıza da mîrâs kalsın.

1016. Her peygamber ümmetlerini cihânda böylece bir kurtuluş mahalline kadar da'vet etti.

1017. Çünkü felekten dışarı olmak yolunu görmüş idi; bakışta gözbebeği gibi büzülmüş idi.

Ya'nî nebîler hazretleri tabîat feleğinden dışarıya çıkıp yükselme yolunu görmüş idi. Bununla berâber halkın bakışında onlar gözbebeği gibi büzülmüş küçük ve değersiz idi.

1018. Adamlar onu gözbebeği gibi küçük ve değersiz gördüler; gözbebeğinin büyüklüğüne kimse yol götürmedi.

Nebîlerin taayyün etmiş olan sûretlerini insanlar sûrette pek küçük görünen gözbebeği gibi küçük ve değersiz gördüler; fakat sûrette küçük olan gözbebeginin ma'nâdaki azametini araştırma yoluna gitmediler. Çünkü gözbebeği görmede beşer cisminin yüzbinlerce misli büyüklükte bulunan eşyâyı ihâta eder.

Av hayvanlarının tavşanın sözüne i'tirâz etmeleri

1019. Cemâat dediler ki: Ey eşek, kulak tut; kendini tavşan miktân tut!

Ey ahmaklıkta eşeğe benzeyen tavşan, sözümüze kulak tut! Kendini bir tavşanda olabilecek kudretle kıyasla! Nitekim hadîs-i şerîfte "**Allah Teâlâ kendi değerini bilen ve haddini aşmayan insana rahmet etsin**" buyrulmuştur.

Ba'zı nüshâlarda bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ı şu ma'nâda bulunmaktadır, "ey zayıf ve âciz olan tavşan; tavşanlığını ve haddini bil!"

1020. Kendine gel! Bu ne lâftır ki, senden daha yüksekte olanlar onu hâtıra getirmediler.

1021. Sen kendini beğenmişsin, yâhud kazâ bizim arkamızdadır; ve yoksa bu nefes ne zaman senin gibisinin lâyıkıdır.

Ey tavşan, bu söz senin gibi âciz mahlûkun ağzına yakışmaz. Ya sen kendini beğenmişsin de böyle söylüyorsun, veyâhut arkamızda ilâhî kazâ vardır da, bu sözü sana o söyletiyor.

Tekrar tavşanın hayvanlara cevâbı

1022. *Ey arkadaşlar, Hak Teâlâ bana ilham verdi; muhakkak bir zayıfa kuvvetli bir re'y oldu.*

1023. *Hakk'ın anyâ öğrettiği şey, arslanın ve yaban eşeğinin olmaz.*

1024. *O tâze tatlı dolu olan petekler yapar; Hak, ona o ilmin kapısını açtı.*

Bu beyt-i şerîfte:

(Nahl, 16/68)

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا

“Ve evhâ rabbüke ilen nahli enittehızî minel cibâli buyûten”

"Rabb'in bal arısına (dağlardan) hâneler edinmesini vahyetti"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

1025. *O şeyi ki Hak ipek böceğine öğretti, hiçbir fil o türlü tedbîri bilir mi?*

1026. *Toprağa mensûp olan adam, ilmi Hak'tan öğrendi; onun ilmi yedinci göğe kadar parladı.*

Bu beyt-i şerîfte Talâk sûresinde olan:

(Talâk, 65/12)

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

“Allâhullezî halaka seb'a semâvâtin ve minel ardı mislehünne, yetenezzelül emru beynehünne li ta'lemû ennallâhe alâ külli şey'in kadîrun ve ennallâhe kad ehâta bi külli şey'in ilmâ”

"Allah yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını halk eden Allah'tır. Allah'ın fermânı bunların arasından iner ki, böylece Allah'ın her şeye kâdir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Âyet-i celîlenin işâret ettiği ma'nâ budur ki: "Allah Teâlâ yedi göğü ve arzdan da onların mislini halk etti. Allah'ın her şeye kâdir olduğunu ve muhakkak Allah Teâlâ'nın her bir şeyi ilmi ile ihâta ettiğini bilmeleri için, ilâhî emir ve iş onların arasına indi."

"Yedi gök"ten kasıt, güneş sistemimizi teşkîl eden yedi gezegendir; dünyamız da bu sisteme dâhildir. Bunların tamâmı ilâhî işleri açığa çıkaran bir insân-ı kebîr ya'ni büyük insandır. Bu sistemin tamâmı sûretlenmiş cesed hükmünde idi. Bu cesedin rûhu olmak üzere Allah Teâlâ yerden bunların misli olan insân-ı sagîri ya'ni küçük insanı halk etti. Bundan dolayı ilâhî işler, büyük insan ile, küçük insan arasına inerek ve onların arasında onlara ilişkin oldu, ve bunlar ilâhî sıfatların ve isimlerinin görünme yerleri oldular; ve rûh mesâbesinde olan insân-ı kâmil yer yüzünde, ilim bağıntısının kemâliyle de açığa çıktı. Allah Teâlâ'nın kudretini ve ilmi ile her şeyi ihâtasını bildi.

1027. Hak, hakkında şüphe içinde olan o kimsenin körlüğüne, meleğin nâmını ve nâmûsunu kırdı.

"O kimse"den kasıt, Mudill isminin en mükemmel görünme yeri olan İblîs olarak isimlendirilen rûhtur. "Melek"den kasıt da, ilâhî kudretin görünme yerleri olup, kesâfete bağlanmayan rûhlardır. Şimdi topraktan mahlûk olan Âdem, rûhu yönünden rûhlar âlemine âit, ilâhi isimleri ve sıfatları ve kesâfet yönünden de varlık âlemine âit olan ilâhi isimleri ve sıfatları yüklendiğinden ve bunların hükümleri ve eserleri kendisinde zevkan ya'ni bizzat yaşayarak oluştuğundan, bu toplayıcılığı i'tibâriyle Hakk'ın vücûdunun tenezzüllerinin hikmetinden şüphe ve gaflet içinde bulunan İblîs'in körlüğüne, meleğin nâmını ve nâmûsunu kırmış oldu.

Hız. Pîr, melekler ve İblîs ve Âdem hakkında ileride birçok hakikatler ve ma'rifetler buyuracaklarından, bu konuda fazla ayrıntıya gerek yoktur.

1028. Altı yüz bin yıllık zâhide o köseleyi ağız bağı yaptı.

"Zâhid"den kasıt İblîs'tir ki, halk edilişte Âdem'e önceliği bizim kullandığımız zaman birimi ile pek uzundur. "Kösele"den kasıt, benlik sıfatıdır; ve "ağız bağı"'ndan kasıt akılsal kıyaslardır. Ya'nî Âdem'in halk edilmesinden pek çok seneler önce, rûhlar âleminde Hakk'ın kulluğunda kâim olan İblîs, Âdem'in halk edildiğini görünce, kendi benliğine geçip bir akılsal kıyâs yaptı ve "Ben ondan daha hayırlıyım" dedi. Kösele gibi olan benlikten yaptığı bu

akılsal kıyas bağı ile Hak Teâlâ onun ağzını bağladı. Bundan dolayı ledünnî ilimler sütünü içemedi.

1029. *Tâ ki dîn ilminin sütünü emmeyi başarmasın; tâ ki o sağlam ve yüksek olan köşkün etrâfını dolaşmasın.*

Hak Teâlâ bu ağız bağını İblîs'e, boyun eğme ve teslîmiyet ilminin sütünü emememesi ve sağlam ve yüksek köşk gibi olan bu ledünnî ilmin etrâfını dolaşamaması için yaptı.

1030. *His ehlinin ilimleri o yüksek ilimden süt almamak için ağız bağı oldu.*

Zâhiri ilimlerde boğulmak, yüksek ilim olan ledün ilmi sütünü içememek için bir ağız bağıdır. Nitekim his ehli, beş duyuları vâsıtasıyla aldıkları ilimlerden dolayı, gördükleri rûhi hâdiseleri bile inkârda inat ederler. Biz bunları zamânımızda gözlerimiz ile görüyoruz.

1031. *Gönül damlasına bir cevher düştü ki, onu denizlere ve feleklere vermedi.*

Ya'nî varlık sûretleri arasında cismiyyeti i'tibâriyle denizin bir damlası kadar küçük olan insan kalbine Cenâb-ı Hak'tan bir isti'dâd cevheri düştü ki, Hak Teâlâ o isti'dâdı denizlere ve güneş sistemimizin tamâmına vermedi; ve bu isti'dâd da bütün ilâhi isimlerin ve sıfatların kabûlü için bir kâbiliyyetten ibârettir. Bundan dolayı insân-ı sagîr ya'ni küçük insan toplayıcı varlıktır. Nitekim hadîs-i kudside Hak Teâlâ **"Yerime ve göğüme sığmadım; fakat mü'min kulumun kalbine sığdım"** buyurur.

1032. *Ey sûrete tapan, sonuçta ne zamâna kadar sûret! Senin ma'nâsız olan cânın sûretten kurtulmadı.*

Ey kalbinde sûret alâkası bulunan kimse, sonuçta ne zamâna kadar sûrete bağlanıp, ma'nâdan gâfil olacaksın. Muhammedî irfâna yabancı olması sebebiyle ma'nâsız kalan cânın, bir türlü bu varlık sûretlerinden ve bu sûretlerin senin duyularına yalan yanlış verdiği ilimlerden kurtulmadı gitti.

1033. *Eğer bir âdem sûretle insan olaydı, muhahhak Ahmed ve Ebûcehil bir olurdu.*

Ahmed (s.a.v.) hazretleri, dîn ve insânlık düşmanı olan Ebûcehil, el ve ayak ve ağız ve burun ve diğer bütün a'zâları i'tibâriyle bir idi; aralarındaki fark ancak ma'nâlarında idi. Birinin ma'nâsı ümmete kurtuluş ve diğerinin

ma'nâsı millete iflâs idi. İşte diğerk insanlar arasındaki ölçü ve fark da böylece ma'nâlarıdır.

1034. Duvar üstündeki nakış âdemin benzeridir. Bak ki onun için sûretten ne şey noksandır?

Ya'nî o sûretin ma'nâdan ibâret olan rûhu olmadığı için, insandan ayrılır.

1035. O parlak olan sûretin cânı eksiktir; git o benzeri olmayan cevheri ara.

1036. Ne zamanki ashâbın köpeğine el verdiler, bütün âlem arslanlarının başı alçaldı.

Ashâb-ı Kehf'in köpeğine el verip, onu insanlar arasına kabûl ettikleri ve cânına insânlık ma'nâsı koydukları zaman, dünyâda ne kadar arslan varsa, hepsinden yüksek oldu ve arslanlar onun yanında alçak kaldılar. Nitekim Ashâb-ı Kehf'in kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf sûresinde bulunmaktadır.

1037. Mâdemki onun cânı nûr deryâsına daldı, o sevilmeyen nakıştan ona ne ziyân vardır?

Ashâb-ı Kehf'in köpeğinin cânı ilâhî nûr deryâsına dalıp, insânî hakikat mertebesini bulunca, çirkin olan ve sevilmeyen köpek sûretinin ona ne zarârı olur. Çünkü "**Muhakkak Allah Teâlâ sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz; belki kalblerinize ve niyetlerinize bakar**" hadîs-i şerîfi gereğince sûrete i'tibâr yoktur; i'tibâr ancak ma'nâyadır.

1038. Kalemlerde sûretin vasfı yoktur; mektûplarda âlim ve âdil olur.

Ya'nî kâtipler birine mektûp yazarken kâlemleriyle "Benim kaşı gözü güzel ve boyu posu düzgün efendim" diyerek muhatâbının sûretini vasfetmezler; belki "fazîlet-meab, ma'rifet-şinâs ve adâlet-perver efendim" diye muhatâbının ma'nâsını ve rûhunu vasfederler.

1039. Âlim ve âdil bir ma'nâdır ve yeterlidir; çünkü onu öndeki ve arkadaki mekânda bulamazsın.

Âlim ve âdil sıfatları birer ma'nâdan ibârettir ve bu ma'nâ da insana yeterlidir. Çünkü sen o sıfatları bir mekânda gösteremezsin; çünkü rûh ve ma'nâ mekânsızdır; eserleri ancak onlarla vasıflanmış olan sûretlerde ve cisimlerde açığa çıkar.

1040. Ten üzerine mekânsızlık tarafından yansır; cân güneşi feleğe sığmaz.

O vasıf, mekânsız olan Hak'tan, mekânsız olan rûhlara ve oradan da mekân âlemi olan cisimlere yansır. Şimdi bu vasıflar ve ma'nâlar cismin içinde midir? diye sorulursa; hayır deriz. Çünkü ma'nâ olan cân güneşi cismâniyyet feleğine sığmaz; o ancak mekânsızlık âleminden cisimleri aydınlatır.

1041. Bu sözün sonu yoktur, akıllı ol! Aklını tavşan kıssasına ver!

Tavşanın ilminin zikri, ilmin faydalarının ve fazîletinin beyânı

1042. Eşek kulağını sat ve başka kulak satın al; çünkü bu sözü eşek kulağı anlayamaz.

"Eşek kulağı"ndan kasıt, insan ile hayvan arasında ortak olan zâhiri kulaktır. Şimdi zâhiri kulağın fa'âliyyetini bırak, cân kulağını aç; çünkü zâhir kulak bu ince ma'nâları anlayamaz ve söz anlamak ve sözün özüne dalmak kolay bir şey değildir.

1043. Git tavşanın tilki oyunculuğunu gör; tavşanın arslan atmasının hîlesini gör!

Ya'nî tavşanın, tilkilere mahsûs olan kurnazlığını seyret; ve tavşanın koca arslanı mağlûp eden hîlesini ve tedbîrini gör!

1044. İlim, Süleymân'ın mülkünün mührüdür. Bütün âlem sûrettir ve ilim cândır.

Süleyman (a.s.) kendisine Hakk'ın ihsânı olan bir mühür ile âlem mülkünü nasıl itâat ettirmiş ise, bu âlim de câhiller takımını ve âlem sûretlerini, ilim kuvveti ile öylece itâat ettirir. Ve cân sûrette nasıl tasarruf ederse, ilim de bütün âlemin sûretlerinde öyle tasarruf eder.

1045. Denizlerin mahlûkları ve dağ ve sahrâ halkı âdemoğluna, bu hüner yönünden çâresizlik içinde oldu.

Âdemoğlundaki ilim kuvveti ile, denizlerde balıklar ve dağlar ve sahrâlardaki ve havalardaki mahlûklar boyun eğdi ve onun ilim kuvvetine karşı çâresiz kaldı.

1046. Ondan kaplan ve arslan, fâre gibi korkucudur. Ondan deniz timsâhı safrâ ve ıztırâb içindedir.

Ya'nî insanın cismi ve maddî kuvveti kaplan ve arslan ve timsâhtan daha aşağı olduğu halde, bu müthiş hayvanlar onun ma'nevî kuvveti olan ilim ve idrâkinden korkup, fâre gibi kaçarlar ve insanı görünce safrâları kabarıp, başları döner ve ıztırâb içine düşerler.

1047. Ondan peri ve ifrît sâhilleri tuttu. Her birisi gizli bir mahalde yer tuttu.

Ya'nî bağlandıkları cisimleri, kesîf insan cismine göre daha latîf olan ve his gözü ile görülmeyen perîler ve ifrîtlar, insanların yaşadıkları muhitten kaçıp, ıssız mahallere gittiler ve oralarda sâkin oldular. Çünkü insanın ilim ve idrâkinden korktular.

Bilinsin ki, perî ve ifrît cin sınıfının birer cinsidir. Bu sınıfın sûretleri güzel olanlarına "perî" ve çirkin olanlarına "ifrît" derler; ve cinlerin varlığı şer'an ve keşfen sâbittir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cin sûresi onların varlığından haber verir; ve ifrît cinsi hakkında da âyet-i kerîmede: **"Kâle ifrîtu minel cinni"** (Neml, 27/39) ya'nî **"Cinlerden bir ifrît"** buyrulmuştur. Ve hadîs-i şerîfte de ifrîtin varlığından bahsedilir. Beşer cismi ve diğer cisimler daha kesîf olduğu için, his gözü ile görünürler; bu perî ve ifrîtların cisimleri latîf olduğu için, his gözü onları göremez. Nitekim temiz havada da bir cisimdir; fakat latîf oluşundan dolayı his gözüyle görülemez. Bu

rûhların bağlandığı cisimler de böyledir; bunları inkâr edenler ancak kesâfet âlemine dalıp kaldıkları için, inkâr ederler.

Cin hakkındaki ayrıntılı bilgiler **Âkâmü'l-Mercân fî Ahkâmî'l-Cân** isminde Mısır'da Arapça olarak basılmış bir kitâpta mevcûttur.

1048. Âdemoğlunun gizli düşmanı çoktur; korunma ile olan adam akıllı bir kimsedir.

Hak Teâlâ her bir mahlûkun özel varlığına karşı, bir korku sebebi koymuştur; bu da onların varlıklarındaki aczin sâbit olması içindir. İnsanın ma'nevî kuvveti hepsinin üstünde olduğundan, görünen ve görünmeyen mahlûkların hepsi ondan korkarlar. Ve insan cismâniyyeti yönünden hepsinden korkar; fakat rûhaniyyeti yönünden gâyet cesûrdur, insi ve cinni itâat ettirir. Şimdi mâdemki Hak Teâlâ böyle bir korku sebepleri koymuştur, korunan ve korku sâhibi olan adam, elbette akıllı bir kimse olmuş olur.

1049. Gizli mahlûk vardır, onların çirkinleri ve güzelleri kalbe vurur; onların darbeleri her andadır.

Ya'nî Allah'ın görünmeyen mahlûku vardır; bunların güzelleri ve çirkinleri olur. Güzelleri melekler ve cinlerin mü'min sınıfıdır; ve çirkinleri de İblîs'in yardımcıları olan şeytanlardır. Arapçada "cin" maddesi örtme ma'nâsına olduğundan, bu görünmeyen mahlûklara sözlük anlamıyla genel olarak "cin" denilmesi câizdir. Bunların türlerinin ayrı isimleri vardır. Şimdi bu görünmeyen mahlûkların beşer kalbine te'sirleri pek çoktur; dâima melekler tarafından kalbe ilham ve şeytanlar tarafından da vesvese olur. Melekler tarafından kalbe güzel ve şerîata ve ahlâka uygun ma'nâlar ilham olunur; ve şeytanlar tarafından da şerîata aykırı ve nefsin hazlarına uygun ve ahlâka aykırı şeyler nakledilir. Bunlara melekî hatırâlar ve şeytânî hatırâlar derler. Nitekim hadîs-i şerîfte buyrulur: **"Âdemoğluna muhakkak şeytanın nakletmesi ve meleğin nakletmesi vardır. Şimdi şeytanın naklettiklerine gelince kötülüğe ve doğruyu yalanlamaya da'vet eder; ve meleğin naklettiklerine gelince, hayrı ve doğruyu tasdik etmeye da'vet eder. Kim ki bunu bulursa, Allah'a hamd etsin; ve kim ki diğerini bulursa, şeytandan Allah'a sığınsın."**

1050. Eğer sen gusül için ırmağa girsen, su içindeki diken sana zarar verir.

Ya'nî Allah'ın gizli mahlûkları olup, sana zarar vermesinin örneği budur ki; sen suyun dibindeki dikenı göremezsın. Yıkanmak için suya girsen ayağına batmak sûretiyle o diken sana zarar verir. İşte melekler ve şeytanlar ve cin de, su içinde görmediğın mahlûklar gibidir. Bunların nûrânî olanlarından sana zarar gelmez; fakat ateşsel olanları dikene benzediğı için sana zarar verirler. Bundan dolayı bu görülmemekten sana bir korku vardır.

1051. Gerçi diken su içinde aşağıda ve gizlidir, sana battığı zaman varlığını bilirsin.

Ya'nî sana zarar veren şeylerin mutlaka görünmesi lâzım gelmez. Nitekim maddesellik içinde, görünmediğı halde zarar veren şeyler vardır. Örneğın suyun dibinde gizlenmiş olan diken gözüne görünmez; fakat suya girip, ayağına battığı zaman, diken olduğunu anlarsın.

1052. ıztırâblar ve hîleler ve vesvese, bir kimseden değil, binlerce kimseden olur.

Ya'nî senin varlığının içinde her an gönlüne ıztırâb veren ma'nâlar ve tedbîrler ve vesveseler gelir; ve bunlar sana rüzgâr gibi eser, aralıksız olarak gelir. Varlığının üzerinde türlü te'sirler yapan bu gelişlerin kimi hoştur ve kimi hoş değildir; ve kimi faydalı ve kimi faydasızdır. Acaba bu muhtelif kıyâfetlerdeki gelişlerin kaynağı bir midir, yoksa çeşitli midir? Hiç şüphe yok ki bunlar bir sevkten değil, belki binlerce sevktendir. Ba'zıları meleklerin ilhamlarıdır ve ba'zıları nefsânî kuvvetlerden doğan tedbîrlerdir; ve ba'zıları şeytanların vesveseleridir. Bunun için âyet-i kerîmede:

(Mü'minun, 23/97)

وَقُلْ رَبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ

“Ve kul rabbi eûzu bike min hemezâtîş şeyâtîn”

"De ki, yâ Rab şeytanların vesveselerinden sana sığınırım"

buyrulur.

1053. Sabret, tâ ki senin duyuların değışsin; tâ ki onları göresin ve zorluk hallolsun.

Ya'nî öyle görünmeyen binlerce melek ve şeytanlar ve diğer kuvvetler olur mu? Bu efsânedir, diyecek olursan; ben de sana cevâben derim ki: Sabret! bu görünen hayâtta vücûdunda taşıdığın bu zâhiri duyular ölüm haliyle rûhâniyyetinin duyularına dönsün ve rûhaniyyet âlemi, bu rûhânî duyuların önünde açılsın. O zaman bu inkâr ettiklerini aynen görürsün ve sana mevcûdiyetleri zor olarak görünen melekler kâfilesi ve şeytan sürüleri ve cin alayları açılsın; işte o zaman zorluğun hallolur.

1054. Tâ ki kimlerin sözlerini reddetmişsin; tâ ki kimleri kendine lider yapmışsın.

Ya'nî melekût âleminin açılması ile zorluğun hallolduğu zaman, meleklerin şerîata ve ahlâka uygun olan sözlerini reddetmiş ve dünyâ hayâtında kendine şeytanları rehber yapmış olduğunu rûh gözüyle tamâmen görür ve pişmanlık duyarsın.

Tekrar av hayvanlarının tavşandan onun düşüncesinin

sırrını istemeleri

1055. Ondan sonra dediler ki, ey çevik olan tavşan; idrâkinde olan şeyi ortaya getir!

1056. Ey sen ki, bir arslana sarılmışsın, düşündüğün sırrı açık söyle!

1057. Fikir alışverişi idrâk ve akıllık verir; akıllar muhakkak akıllara yardım verir.

1058. Peygamber buyurdu ki: Ey re'y vuran, fikir alışverişinde bulun! Çünkü danışılan kişiye i'timât edilir.

Av hayvanları "**Kendisinden istişâre talep edilen kimse emîndir**" hadîs-i şerîfi gereğince, istişârenin zorunlu olduğunu beyân ettiler.

Tavşanın onları sırdan men' etmesi

1059. Dedi ki: Her bir sırrın açık söylememesi lââyık değildir; çünkü ba'zen çift tek gelir ve ba'zen da tek, çift gelir.

Düşünülen tedbîrin neticesi bilinmediğinden, açıklamak doğru değildir. Nitekim tek mi çift mi oyununda, tek desen, ba'zen çift çıkar ve çift desen ba'zen tek çıkar. Ya'nî senin fikrin gâh isâbet eder, gâh etmez. Bundan dolayı gerçekleşmesinden önce bir tedbiri açıklamak doğru değildir.

1060. Temizlemek için aynaya nefes vursan, ayna hemen bulanır.

Ya'nî aynanın yüzündeki tozları silip onu temiz yapmak için aynanın yüzeyine "hoh" diye nefesi versen, o yüzey nefesin rutûbeti ile bulanır. Tedbîr aynasına cilâ vermek için açığa vurma nefesini verirsen, o tedbîr aynası engellerin ortaya çıkışıyla bulanır ve içinde senin isteğinin sûreti görünmez olur.

1061. Düşüncenden ve altınından ve mezhebinden. Bu üç beyânında dudağını az kımuldat.

Ya'nî insanın başkalarından saklaması lâzım gelen üç şeyi vardır: Onlar da "**Altını ve düşünceni ve mezhebini sakla!**" hadîs-i şerîfi gereğince "para, fikir ve mezheb"dir. Bu üç şeyin açığa vurulması insana türlü türlü zararlar verir.

1062. Çünkü bu üçe hasım ve düşman çoktur; onu bildiği zaman, senin pusunda durur.

Düşman ve hasım, sende bunlardan birisine vâkîf olduğu zaman, hasımlığını ve düşmanlığını icrâyâ fırsat bulmak için pusuya yatar ve seni gizlice ta'kip eder.

1063. Ve eğer birine söylersen, elvedâ de! İkiyi geçen her bir sır yayıldı.

Eğer sırrını bir kimseye açarsan, artık o sırda elvedâ de! Çünkü iki du-

dağı geçen her bir sır, etrâfa yayılır. Şimdi birisi çıkıp diyebilir ki: Yâ Hz. Mevlânâ! Yukarıda "**Fikir alışverişi idrâk ve akıllılık verir**" buyurdunuz; bu beyt-i şerîfte de "**Eğer sırrını birine söylersen, o sırra vedâ et!**" buyuruyorsunuz. Oysa sırrını birisiyle istişâre etmek için, mutlaka o sırrı bir kimseye açmak gerekecektir. Şu halde bu beyânâtın tutulması nasıl olacak? Cenâb-ı Pîr aşağıdaki beyt-i şerîflerde bu inceliğe işâret edip buyururlar ki:

1064. İki üç uçucuyu birbirine bağlarsan, yer üstünde elemden mahpûs kalırlar.

Mahrem olan kimseler ile bir mes'eleyi istişâre edip, herkesin görüşünün birbirine bağlanması, iki üç uçucu kuşu birbirine bağlamaya benzer. Ya'nî eğer bir kimse fikrini birisine açarsa, birisi kendinin ve diğeri mahreminin fikri olmak üzere, iki fikir ortaya konmuş olur. İki mahrem ile istişâre ederse, kendisi ile berâber iki kişiden her birisi bir görüş beyân eder. Bundan dolayı yapılacak iş hakkında muhtelif fikirler ortaya konur; bunlardan hangisinin icrâ edileceği belli olmaz. Bunlardan birisini seçmek, iş sâhibinin görüşüne kalır; ve o da açılmamış bir sır hâlinde bulunur. Şimdi bu üç görüş, üç uçan kuşa benzer. Bağlı olan kuşlar, yerde mahpûs kalıp uçamadıkları gibi, işbu muhtelif görüşler de, birdiğeriyle bağlanıp kaldığı için ve hangisinin tercih edileceği bilinmediği için açılmaz.

1065. Hatâya düşürücü ile karışık kinâyeye içinde iyice kapalı şekilde istişâre yapınız!

Ya'nî istişârenin mahrem ve emîn kimse ile yapılması gerekmele berâber, mes'elenin aslındaki sırrın örtülü ve muhafazalı kalması için, o mes'eleyi muhatâbını tereddüdlere düşürecek sözler ile karışık kinâyeler içinde, tamâmıyla kapalı bir sûrette söyleyip istişâre etmelidir. Örneğin tavşanın diğerleriyle istişâre etmesi lâzım gelse: "Telâş etmeyin, ben arslana gideceğim, sizin için cânımı fedâ edeceğim; lâkin bu arslan bu topluluğun başında büyük bir belâdır; bu belâyı başımızdan def' edebilmek için ne düşünebilirsiniz?" demesi gerekir; ve bu şekilde kendi sırrı istişâre esnâsında örtülü kalmış olur.

1066. Peygamber kapalı istişâre ederdi; onlar ona habersiz olarak cevâp vermiş olurlar idi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) ashâb-ı kirâmıyla istişâre buyuracakları zaman mes'elenin aslını kapalı bir şekilde söyler ve onlar da, düşmanlar ve yabancılar mes'elenin rûhuna ve esâsına vâkîf olmaksızın görüş bildirmiş olurlardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v)'in mübârek maksâtları, münâfıklardan ve müşriklerden örtülü kalır idi.

1067. Hasımın, baştan ayağa bilmemesi için, görüşünü örnek içinde bağli söylerdi.

Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) düşmanların mes'elesinin mâhiyyetini anlamaması için, emîn ve mahrem olan ashâb-ı kirâmı ile istişâre buyurdıkları zaman, saâdetli görüşlerini kapalı bir örnek içinde beyân buyururlar idi. Örneğin bir hadîs-i şerîflerinde **"Kaplarınızın ağzını örtünüz ve su tulumlarınızı bağlayınız ve kapınızı kapayınız!"** buyurmuşlardır. Orada hâzır bulunan münâfıklar, edeb öğretiyor deyip, mes'elenin rûhuna vâkîf olmamışlardır. Oysa Risâletpenâh Efendimiz (s.a.v)'in yüce maksâtları, "kalb"leri kaba ve "su"yu ma'rifetler ve ilâhî hakîkatlere ve "tulumları" beşer vücûduna ve "sükûtu ya'ni sessiz kalma"yı bağlamaya ve "kapı"yı dudaklara benzeterek "Aranızda yabancılar vardır; kalblerinize gelen ilâhî hakîkatleri ve ma'rifetleri sözlerle açığa çıkartmayınız, ağzınızı kapayınız!" demek idi. Ve bunu ashâbın ârifleri ashab anlarlar idi.

1068. O ondan kendi cevâbını tutardı,oysa onun sorusundan başkası koku alamazdı

İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) ashâb-ı kirâma gerçekleşen bu yoldaki sorudan, kendi istediği cevâbı almış olduğu halde münâfıklar ve yabancılar o cevâptan hiçbir şey anlayamazlar idi.

Tavşanın hîlesinin kıssası

1069. *Gitmekte bir saat gecikti; ondan sonra pençe vuran arslanın önüne gitti.*

1070. *Onun gelmekte geç kalması sebebinden arslan yeri kazar ve homurdanır idi.*

1071. *Der idi ki: Ben dedim ki, o alçakların anlaşması hâm olur; ham ve zayıf ve netîcesiz olur.*

1072. *Onların demdemesi beni eşekten düşürdü; bu dehir beni ne zamâna kadar aldatır?*

1073. *Gevşek kulaklı olan bey pek âciz olur; çünkü o ahmaklıktan ne arkasını ve ne de önünü görür.*

Ya'nî tedbîri zayıf olan bir emîr ve hâkim, işlerin idâresinde pek âciz kalır. Çünkü o ahmaklığından dolayı işlerin sonlarına bakmaz.

1074. *Yol düzgündür ve onun altında tuzaklar vardır; nâmlar içinde ma'nâ kılığı vardır.*

Ya'nî söz yolu düzgün ve muntazamdır; oysa düzgün sözlerin altında gizli gaflette bırakma tuzakları vardır. Ve "ahid" ve "mukâvele" gibi nâmlar ve sözler hoştur; fakat bunların içinde kastedilen ma'nâ yoktur. Bunlar içi kof ve çürük meyvelere benzer.

1075. *Sözler ve nâmlar mâdemki tuzaklardır, tatlı sözler bizim ömrümüzün suyunun kumudur.*

Bizi aldatan bu gibi sözler ve nâmlar, mâdemki bizim hayâtımızda gaflette bırakma tuzaklarıdır; bundan dolayı bu hoş ve tatlı sözler, su gibi akıp giden ömrümüzün kumudur. Ya'nî kum, suyu nasıl içer ve görüşten

kaybederse, bizi gaflette bırakan bu tatlı sözler de, ömrümüzün suyunu içer. Bunların söyleyicileri de gaflette bırakma menba'idır.

1076. Kendisinden su kaynayan kum pek nâdirdir; git onu ara!

Kendisinden ilim ve irfân suyu kaynayan kum, nâdir olan latîf sözlerdir ki, bizim ömrümüzün suyunu yutmamasının dışında, verdiği ilim ve irfân suyu ile, ömrümüze ömür katar ve bunların söyleyicileri gözümüzü hakikat tarafına açar.

1077. Ey oğul, o kum, Hudâ mertidir; çünkü o kendisinden ayrılıp, Hakk'a ulaştı.

Ya'nî bizim ömrümüzü yutmayan kum, Hakk'ın velîsidir ki, ondan ilim ve irfân sözleri biter. Çünkü o, kendisinden ayrılmış, ve onda nefsin sıfatı kalmamış olduğu için, halkı gaflette bırakma tuzağı onun latîf sözlerinden pek uzaktır. Hakk'a ulaşmak i'tibâriyle **"Benim ile söyler"** hadîs-i kudsîsine görünme yeri olduğu için, sözleri hayât suyudur.

1078. Ondan dâima dînin tatlı suyu kaynar; tâliplere ondan hayât ve gelişip büyüme vardır.

1079. Hakk merdinin dışındakileri kuru kum bil! Çünkü o senin her zaman ömrünün suyunu içer.

Hakk merdinin dışında olan ve nefsinin hükümleri altında zebûn olmuş olan kimse, kuru kuma benzer. Çünkü o nefsânî sözleri ile seni gaflette bırakıp, ömrünün suyunu içer; ya'nî ömrünü boşuna geçirir.

1080. Hakîm olan adamdan hikmet tâlibi ol; tâ ki sen işinden görücü ve bilici olasın.

Hakk'ın evliyâsı hakîmdir ve ledünnî ilimlere vâkıftır. Sen bu gibi zâtları kendine rehber ediniyorsen, basîret gözün eşyanın hakikatlerini görür ve gördüğünü bilir.

1081. Hikmet talep eden, hikmetin menba'ı olur; o, sebep tahsîlinden fâriğ olur.

Bundan dolayı hikmete tâlip olan kimse, rehberi olan Hakk'ın merdinin irşâdıyla hareket eder ve netîcede onun kalbi de, hikmetin menba'ı olur. Artık ilim ve irfân sebebi olan kitapları okumak ve onların içindekileri aklında saklama külfetinden kurtulmuş olur. Nitekim hadîs-i şerîfte buyrulur: "Kim ki kırk sabah Allah Teâlâ'ya karşı ihlâs üzere bulunursa, onun kalbinde hikmetin menba'ları açığa çıkar".

1082. Levh-i hâfız bir levh-i mahfûz olur; onun akli rûhtan korunaklı olur.

Hatâ olsun, sevâp olsun her işittiğini ve okuduğunu ve gördüğünü sakladığı yönle bir saklama levhâsı mahiyyetinde olan hâfıza kuvveti, safsata ve yanıltıcı sözlerden korunaklı bir levhâ olur. Çünkü artık onun akli rûhundan korunaklı olur; ya'nî rûhu onun aklını dalâletten korur. Çünkü rûh hakikatleri idrâk edicidir ve ilâhî ma'rifet sâhibidir. Nitekim ileride gelecek olan bir beyt-i şerîfte Cenab-i Pîr: *"Elbise tenden nasıl âgâh ve haberdâr değilse; cân da tenden öylece âgâh ve haberdâr değildir. Onun dimâğında Allah gamından başkası yoktur"* buyururlar.

Bundan dolayı böyle bir kimseye artık kitâplar karıştırmaya gerek olmaz; o kimsenin akli ilâhî ma'rifetleri rûhundan kazanmaya başlar.

1083. Ne zamanki adama onun akli öğretmen idi, bundan sonra akıl onun bir şükredicisi oldu.

Hakk'ın merdine ulaşmış olan kimsenin evvelce akli, beden kulağı ile işittiği ve beden gözü ile okuduğu kitâpların ma'nâsını öğrenirdi. İlâhî ma'rifetleri rûhundan kazanmaya başladıktan sonra, artık onun akli, rûhunun bir şükredicisi olur.

1084. Akıl, Cibrîl gibi der ki: Ey Ahmed! Eğer bir adım daha atarsam beni yakar.

Kuvvet sâhibi olan hakîkî vücûdun küllî kuvvetlerinden birisi, Hz. Cebrâil (a.s.)dır ki, ma'nâları sûretlere indirmeye me'mûrdur. Onun şeriat lisânında bahsedilen kanatları te'sirlerinin yönleridir. Şimdi her bir akla, Hz. Cibrîl'in te'sirlerinin yönlerinden biri etkilidir. "Akl-ı kül" sâhibi olan Resûl-i Ekrem

Efendimiz (s.a.v)'e Cenâb-ı Cibrîl bütün yönleri ile te'sirli ve indirilmiştir. Bu sebeple hakkında **"ve lâ ratbin ve lâ yâbisin"** (En'âm, 6/59) [**"...Yaş ve kuru ne varsa hepsi..."**] buyrulan Kur'ân'ı indirdi. Ve Cenâb-ı Cibrîl'in makâmı, akıl makâmı olduğu için, aklın ötesine geçemez. Nitekim mi'rac gecesinde Cenâb-ı Cibrîl sûretler ve taayyünler ağacının son bulduğu bir sınır olan "sidretü'l müntehâ"dan ileriye geçemedi; oradan ilerisini küllî Muhammedî rûha terk etti ve dedi ki: **"Yâ Ahmed, eğer bir parmak kadar daha yaklaşırsam, yanarım"**

İşte bu sırra dayanarak sâlikin rûhunun mi'racında Cibrîl'in te'sir yönlerinden birisinin altında bulunan ve diğer bir ta'bir ile Cenâb-ı Cibrîl'in bir kanadı olan onun akli, Cibrîl gibi der ki: Ey Ahmed! Eğer kendi makâmımdan ve haddimden bir adım ileriye atarsam, benim cibrîllik sıfatım yanar, mahvolur. "Ey Ahmed" hitâbında sâlikin rûhunun, küllî Muhammedî rûhtan bir cüz' olduğuna işâret buyrulur. Çünkü Ahmed'in cüz'ü, yine Ahmed'dir. Nitekim hadis-i şerîfte: "Ben Allah'danım ve mü'minler de benim nûrumdandır" buyrulmuştur.

1085. Sen beni bırak, bundan sonra ileriye sür. Ey cânın sultânı, benim sınıırım bu idi.

Ya'nî Cibrîl mi'râcta Cenâb-ı Ahmed (a.s.)a demiş idi ki: Sen beni makâmımda bırak, ileriye geç git, ey cânların küllü ve sultânı! Benim sınıırım ve makâmım buraya kadardır.

1086. Her kim ki tembellikten şükürsüz ve sabırsız kaldı, o ancak bunu bilirken cebir ayağını tutar.

Kim ki tembelliği sebebiyle a'zâ ve organları, Hakk'ın emrettiği bir yön ile yerli yerinde kullanarak fiilen şükürü yerine getirmez ve nefsanî hazlarına karşı kendini zaptedip sabretmez ise o, ilâhî hakîkatlerden ancak ilâhî cebir mes'elesini ortaya koyup, ayağını cebir ile bağlar ve şer'i amelleri bırakır ve bir taraftan da bu yolda akıl ve bilgi satmaya başlar. Oysa o bîcâre, nefsinin zebûnu olmuştur ve onu amelden alıkoyan nefsin kandırmacasıdır; bundan haberi yoktur. Eğer biraz sağlığı bozulsaydı, doktorların kapısını çalmaktan aslâ üşenmez ve bu konuda kendisini Hakk'ın mecbûru sayıp: Ne yapayım, bu bana Hak'tan gelmiştir, benim elimde bir şey yoktur; bundan dolayı bu elemlere ve ıztırâba sabretmek lâzımdır, demez.

Cebir hakkında yukarıda geçen 616, 644, 645, 943 ve 946 ve 948 numaralı beyt-i şerîflere de mürâcaat olunması faydalıdır.

1087. Cebri getiren kimse, kendini hasta etti. Sonuçta o hastalık onu mezara koydu.

Ya'nî Hak Teâlâ'nın çalışma işâreti olarak verdiği a'zâlarını yerli yerinde kullanmayan ve ben fiillerimde mecbûrum diyen kimse, el ve ayağı kırılıp, amelden düşmüş olan kimseler gibi, kendisini hasta etti ve sonuçta bu kudreti kendisinden kaldırma hastalığı, kendisini dar olan nefsânî tabiatlar mezarına koydu. Çünkü hayvânî hayât gâyet dardır;ve rûhânî hayat ise gâyet geniştir.

1088. Peygamber buyurdu ki: Şaka ile olan hastalık, hastalık getirir. Sonrasında kandil söner.

Bu beyt-i şerifte "**Sahte hastalık göstermeyin; çünkü sahte hastalık gösterdiğiniz zaman, hakîkten hastalanırsınız**" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

1089. Cebir ne olur? Kırılmışı bağlamak, yâhut kopmuş damarı bitştirmek.

Ya'nî "cebir" sözlük ma'nâsı i'tibârî ile kırılmış bir şeyi bağlamak veyâhut kopmuş damarı bitştirmek demektir. Bundan dolayı, ey ameli terk eden tembel, elin, ayağın tutarken, cebir yolunu tercîh edip, kendini niçin hastalar sırasına koyarsın?

1090. Mâdemki bu yolda ayağın kırılmamıştır, kime gülüyorsun, niye ayağını bağlamışsın?

Sûfî bilgilerine dâir ba'zı kitâplar okumuşsun veyâhut bir kâmilin huzûrunda bulunup bu hakikatleri ve bilgileri dinlemişsin. Henüz senin nefsinin ayağı kırılmamış ve nefsânî hazların için binlerce adım atmaktan üşenmemiş iken, kulların fiilleri, ilâhî fiillerdir; bundan dolayı kudret ve kuvvet Hakk'ındır, bizde aslâ kudret yoktur, diyerek niçin bu sebepler âleminde Hakk yolunda çalışanları "Onlar henüz zâhiddir" diye alay ederek gülüyorsun, niçin kırılmamış ayağını bağlamışsın?

1091. Ve o kimsenin ki, ayağı çalışmak yolunda zedelendi, ona Burâk erişti ve üzerine bindi.

Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v):

(İsrâ, 17/79)

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

“Ve minel leyli fe tehecced bihî nâfileten lek, asâ en yeb’aseke rabbuke makâmen mahmûdâ.”

"Gecenin ba’zı vaktinde uyanarak senin için fırsat ve fazîletine ziyâde olarak namaz kıl; tâ ki Rabb'in seni makâm-ı mahmûda getire"

âyet-i kerîmesi inince, kıyâmın çokluğundan mübârek ayakları şişinceye kadar teheccüd namazı kıldı; ve bu çalışma neticesinde mi'rac gecesı, kendilerine Burak ta'bir olunan bir binek hayvanı getirildi ki, bu sûret Risâletpenâh Efendimiz (s.a.v) hazretlerinin mübârek amellerinin melekûtsel sûreti idi. Çünkü zâhirde teklif, bâtında var etme içindir. Bundan dolayı "Biz hakîkati idrâk ettik, artık amele ihtiyâcımız kalmadı; bu ameli sâiklere ve zâhidlere bıraktık" diyen kimseler, amelden melkûtsel sûretlerin peydâ olacağını bilmeyen kimselerdir.

1092. O dînin yüklenicisi idi, yüklenilen oldu. Fermânı kabûl edici idi, kabûl olunan oldu.

Ya’nî Resûl-i Ekrem Efendimiz ilk önce dînin yükünü ve hak ile bâtılı ayıran şerîatin ağır yükünü yüklenmiş idi. Daha sonra bu mübârek amelinden var olan melekûtsel sûret kendilerini yükledi. İlk önce kendileri ilâhî fermânı kabûl etti, daha sonra ilâhî kabûl olunan oldu ve mi'raca da’vet olundu.

1093. Şimdiye kadar şâhtan fermân kabûl ederdi; bundan sonra orduya fermân erişirdi.

Ya’nî bir zamân hakîki şâh olan Hak’tan emir kabûl ve telakkî ederdi. Bundan sonra da ilâhî askerler olan cihân halkına emir verdi.

1094. Şimdiye kadar ona yıldızlar te’sir ederdi; bundan sonra o yıldızların emîri oldu.

Ya’nî bir zamân madde âleminde peydâ olan mübârek taayyünü, yıldızların te’sir ve terbiyesi altında gelişip büyüme buldu. Ne zamanki nübüvvetin ağır yükünü yüklenip, mübârek amelleri icrâ etmekle ilâhî makbûl oldu, bundan sonra artık o yıldızların hâkimi ve emîri olup, onlara hükmetti.

Yıldızların te'siri hakkında yukarıda 760-764 numaralı beyt-i şerîfler geçmiş idi.

1095. Eğer sana görüşte zorluk gelirse, o halde ayın yarılmasından sen şüphe tutarsın.

Eğer Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v)'in yıldızlara emîr ve hâkim olması, düşünsel görüşün i'tibâriyle sana zor görünürse, o halde yıldızlar üzerinde hâkimiyetten ibâret olan Resûl-i Ekrem'in "ayın yarılması" mu'cizesinde senin şek ve şüphen vardır demek olur.

Bilinsin ki, bu yarılma mu'cizesinin olduğunu islâm'dan ba'zıları tasdik etmezler de, derler ki: "Eğer ay yarılmış olsaydı, dünyânın her tarafındaki ahalisinden elbette görenler olurdu. Oysa böyle bir rivâyet yoktur." Bu mu'cize hakkındaki rivâyete göre ay, Mekke-i Mükerrreme'deki Hirâ Dağı'nın arkasından henüz doğmakta idi. Kureys'den ba'zıları Resûl-i Ekrem Efendimiz'den mu'cize istediler. İsimleri tefsîrlerde geçen ba'zı kimselerin karşısında Risâletpenâh Efendimiz parmağı ile aya işâret buyurdular; ay ikiye ayrıldı; birisi Hirâ Dağı'nın zirvesinin bir tarafında ve diğer parçası da diğer tarafında göründü; ve derhal yine birleşti. Şimdi ay, Hirâ Dağı'nın arkasından doğarken, ancak Hint ve Çin taraflarından görünebilir idi. Bir buçuk asır evvel Hindistan'da hafriyât esnâsında bir heykel bulunduğu ve üzerinde "ayın yarılması senesinde yapılmıştır" ibâresi olduğunu Hoca İshak Efendi'den naklederler.

Fakîr de, Çin'de eski bir köşk üzerinde ayın yarılması senesinde binâ edildiğinin yazılı bulunduğu, Melâmiyye'den Maksûd Efendi'den bizzât işittim. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de de:

(Kamer, 54/1,2)

اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ

“İkterebetis sâatu ven şakkal kamer (1)

“Ve in yerev âyeten yu'ridû ve yekûlû sihrun mustemirr” (2)

"Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı ve eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve bu “sürekli bir sihirdir” derler"

âyet-i kerîmesinde bu olaya işâret buyrulmuştur. İslâm ehlinden bu olayın olmadığını iddiâ edenler, bu âyeti te'vil edip, kıyâmet gününde ay yarılacak ma'nâsını verirler. Cenâb-ı Pîr te'vil edenlere hitâben aşağıda buyururlar.

1096. Ey gizlide hevâyı tazelemiş kimse, îmânını tazele; dil sözünden değil!

Ey hamurunda bâtil hayâllere tâbi' olarak her an nefsânî hevâsını tâzeleyen kimse, kalbinden bu bâtil hayâlleri def' etmek sûretiyle îmânını tazele. Kalbin bâtil hayâller ve nefsânî hevâ ile dolu iken, lisânen kelime-i tevhîdi söylemek, îmân tâzelemek değildir. Nitekim âyet-i kerîmede:

(Nisâ, 4/136)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا

“Yâ eyyühellezîne âmenû âminû”

"Ey lisânen kelime-i tevhîdi zikr edip, îmânını göstererek îmân edenler; kalbinizden de îmân ediniz!"

buyrulur.

1097. Hevâ tâze oldukça îmân tâze değildir; çünkü bu hevâ o kapının kilidinden ayrı değildir.

Ya'nî dîn yolunda her an senin kalbine yeni yeni bâtil hayâller ve bozuk fikirler ve türlü türlü filozofluklar geldikçe îmânın tâzelenmesi mümkün değildir. Çünkü bu nefsânî hevâ, hakîkî îmân kalesinin kapısının kilidinden başka bir şey değildir. Ya'nî bu nefsânî hevâ o hakîkî îmân kapısını kilitler. Nitekim âyet-i kerîme şöyle buyrulur:

(Câsiye, 45/23)

أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ

“E fe reeyte menittehaze ilâhehu hevâhu ve edallehullâhu alâ ilmin”

"Hevâsını ilâh edinen kimseyi görmedin mi? Oysa Allah Teâlâ onu ilim üzerinde şaşırttı"

1098. Bâkir olan kelimeyi te'vil etmişsin; sen Kur'ân'ı değil, kendini te'vil et!

Ya'nî Kur'ân'ın sana karşı açılmamış ve bâkir kalmış olan kelimesini

nefsânî hevâna göre te'vil etmişsin. Sen Kur'ân'ı te'vil etmekten vazgeç de kendi kalbini te'vil et ve âlemin hakîkatine çevir! Nitekim hadîs-i şerîfte **"Hevâsı benim getirdiğim şeye tâbî' olmadıkça, sizden biriniz mü'min olmaz"** buyrulmuştur. Bundan dolayı Kur'ân'ın bâkir kelimelerinin ma'nâlarını yine Peygamber ve onun vârisleri açabilir.

1099. Kur'ân'ı hevâ üzere te'vil ediyorsun; yüksek olan ma'nâ, senden alçak ve eğri oldu.

Ya'nî Kur'ân'ı kendi hevâna uydurup te'vîl ettiğin için, kelimelerin yüksek ve yüce olan ma'nâları, senin fikrin gibi alçak ve eğri oldu. Nitekim hadîs-i şerîfte **"Kim ki Kur'ân'ı kendi görüşüyle tefsîr ederse, kendisine ateşten oturacak bir yer hazırlasın"** buyrulur.

Sineğin te'vilinin kabûl edilemez oluşu ve onun zannının zaafı

1100. Senin hallerin o acâip sineğe benzer ki, o kendisini bir kimse zannetti.

Ya'ni senin Kur'ân'ı te'vîl etmeye kalkışman, kendini mühim bir şahıs sayan sineğe ve onun kıssasına benzer.

1101. O, şarapsız kendiliğinden sarhoş olup, kendi zerresini güneş görmüş idi.

O "sinek" gibi olan zâhiri ilim sâhibi, ilâhî aşk şarâbından sarhoş olmamış, belki kendi benliğinden ve kendi varlığından sarhoş olmuş idi. Bu sarhoşluğu sebebiyle kendisinin vücûd ve ilim zerresini koskoca bir güneş gibi görmüş idi.

1102. Beyânda, doğan kuşlarının vafnı işitip, ben süphesiz vaktin ankâsıym dedi.

Allah'ın doğan kuşları olan evliyâullâhın vasıflarını kitâplardan okumuş ve ağızdan işitmiş olduğundan, kendi benliğini ve varlığını onların üstünde görüp, onlar doğan ise, ben vaktin ankâsıym demiştir.

Sineğin kıssası ve hakîkten deniz içinde olduğunu düşünmesi

1103. O sinek, saman çöpü ve eşek sidiği üzerinde gemici gibi baş yükseltir idi.

Bir eşek yere işemiş ve bir çukura sidik birikmiş; o sidiğin içine bir saman çöpü düşmüş. Bir sinek, o çöpünün üzerine konup ve gemici gibi başını yukarıya kaldırıp kibirlenme ile etrâfı seyretmeye dalmış.

1104. Dedi ki: “Ben deniz ve gemi edinmişim; bir müddet onun fikrinde kalmışım.

1105. İşte bu deniz, bu da gemi; ben de gemici adam ve re'y sâhibiyim.

1106. Deniz üstünde o sal sürerdi; ona o kadri hadden çok fazla göründü.

O sinek, eşek sidiğinden oluşmuş deniz üstünde saman çöpünden yapılmış olan salı sürerdi. O sineğe bu eşek sidiğinin sâhası kadar olan yer genişlik olarak çok fazla ve pek büyük göründü.

1107. O sidik, ona nispetle hadsiz idi. Onu doğru gören o bakış nerede?

1108. Onun âlemi o kadar olur ki, onun görüşüdür. Göz bu kadar; deniz de ona bu kadardır.

Ya'nî bir sineğin âlemi, ancak kendisinin görüşü kadardır. Mâdemki gözü, sinek gözü kadardır; onun denizi de eşek sidiğinin sâhası kadar olur.

1109. Bâ'tıl te'vîlin sâhibi sinek gibidir; onun vehmi eşek sidiği ve düşünce de saman çöpüdür.

Ya'nî kendisini ilimde deryâ olmuş gibi görüp Kur'ân'ı kendi görüşüyle bâtıl sûretlerde te'vil eden zâhir âlimleri ve felsefeciler, sinek gibidir; ve

onların evhâmı ve bâtil hayâlleri eşek sidiğine benzer ve düşündükleri ma'nâlar da, saman çöpü gibi olup, bu ma'nâları o bâtil hayâllerin içinde yüzdürürler.

IIIÖ. Eğer sinek re'yiyle te'vîli bırakırsa, o sineği baht, hü mâ kuşu eder.

O sinek gibi olan zâhirî ilimlerin erbâbı ve felsefeciler insâf edip, kendi istekleri ile o bâtil te'villerden vazgeçerler ise, onların insâfları kendilerini hakikat âlemine çıkarır; ve tâlihleri sinekliklerini bir hü mâ kuşluğu derecesine çıkarır. Artık onlar ledünnî ilimlerin ufuklarında uçarlar.

IIII. O sinek olmaz ki, ona bu geçmek olsun; onun rûhu sûrete lââyık olmaz.

Ya'nî bâtil te'villeri terk eden kimse sinek mesâbesinde olmaz ki, ona eşek sidiğine benzeyen evham sâhasından böyle bir sıçramak ve geçmek olsun. Öyle bir kimsenin rûhu sûret âleminde bağlanıp kalmaya lââyık olmaz.

Tavşanın geç gelmesinden arslanın haykırması

IIII2. O tavşan gibi ki, arslanı çarptı. Onun rûhu boyuna posuna lââyık mı idi?

Ya'nî rûhu sûret âleminden yükselmiş olan kimse, arslana karşı koyan tavşan gibidir. O arslan ile penceleşmeye kalkışan tavşanın rûhu, arslana göre pek küçük ve değersiz olan bu boya, bu sûrete sığar bir şey mi idi?

IIII3. Arslan hiddet ve gazab yüzünden derdi ki: Düşman kulağımın yolundan göz bağladı.

Arslan, tavşanın geç kalmasından öfkelenip derdi ki: Düşman ma'kul ve latîf görünen sözleriyle benim kulağımın yolundan basîret gözümü bağladı.

IIII4. Cebrîlerin hilesi beni bağladı. Onların ağaçtan kılıcı, tenimi hasta etti.

Ya'nî cebir ve tevekkül hîlesi ortaya koyan o hayvanların sözleri, benim çalışma ve içtihat fikrimi bağladı; onların süslü sözleri kılıç kını gibi idi. Ben kınına baktım, içindeki kılıcı göremedim. Bundan dolayı elimde kını süslü bir tahta kılıç kaldı. Tâbî'ki hayât savaşında zarâra tutuldum.

III5. Bu sebepten ben o demdemeyi dinlemem; hepsi şeytanların ve gulyabânîlerin sesidir.

O sözlerin ma'nâsızlıkları sâbit olduğu için, ben artık o demdemeyi ve onların sözünü dinlemem; onların sözleri şeytânî ayartmalardır ve sahrâlarda yolcuların yollarını şaşırtan gulyabânîlerin nakilleridir.

III6. Ey gönül durma onları yırt; onların postunu kopar ki, onlar posttan başka değildir:

Onlar, ahde vefâ etmeyen içleri çürük mahlûklardır. Bundan dolayı onlar ancak ma'nâsız sûretlerdir.

III7. Post nedir? Türlü türlü sözlerdir; su üstünde karân olmayan nakışlardır.

III8. Bu sözü kabuk ve ma'nâyı iç bil! Bu söz nakış gibidir, ma'nâ da cân gibidir.

III9. Çürük iç için, kabuk ayıp örtücü olur; iyi iç için, gayretten gayb örtücüdür.

Örneğin cevizin içini kabuğu örter. Cevizin içi ya çürük veyâ sağlam olur. Eğer çürük olursa kabukta bu durumda ayıp örtücülük ma'nâsı olur; ve eğer sağlam olursa, insana göre gayrı mesâbesinde olan hayvânâtın tecâvüzünden korunaklı kalması için yine o kabuk ayıp örtücü olur. Ya'nî gayb mertebesinde olan ve bakışlardan gaib bulunan o sağlam içi örtmüş olur.

Bu beytin şerhinde kerem sâhibi şerh ediciler hazâratı çok külfete girmişlerdir; fakat Cenâb-ı Pîr'in yüce maksâtları insan kalbinin kabuk olduğu ve rûhun ise çürük ve sağlam kısımlara ayrılmış olduğunu örnek ile beyândır. Hakîkatte de insanların sûretleri yönünden birdiğerine karşı bir ayrıcalığı

yoktur; fakat ma'nâları güzel ve çirkin olabilir. Ma'nâsı çirkin olan bir insan, ilim vesûrî irfânı ve yüzeysel edebi ile bu çirkinliklerini geçici olarak örtebilir. Ve aynı şekilde ma'nâsı latîf olan bir insân-ı kâmil de, bu bâtinî letâfetini ehil olmayan kimselerden gayretten, ya'nî kıskandığından örtebilir. Bu ma'nâyı te'yîd edici olarak Cenâb-ı Pîr-i destgîr **Dîvân-ı Kebir**'lerinde şöyle buyururlar:

"Bu adamın heykeli yüz örtücüdür; yoksa biz bütün secdelerin kıblesiyiz."

1120. Ne zamanki kâlem rüzgârdan, defter sudan oldu, her ne yazarsan çabuk fânî olur.

1121. Su nakıştı, eğer ondan vefâ istersen; ellerini ısırarak geriye dönersin.

1122. Âdemde rüzgâr hevâ ve arzûdur; hevâyı terk ettiğin zaman "Hû"nun haberi vardır.

Bütün eşyânın hüviyyeti ve hakîkatî Hak'tır. İnsân da eşyâdan bir şeydir; bundan dolayı onun hüviyyeti de Hak'tır. Her insanın kendi hüviyyetini ve hakîkatini örten, maddesel vücûdudur ve bu maddesel vücûtta nefsanî kuvvet gömülü ve gizlidir. İşte bu nefsanî kuvvetten esen hevâ ve arzû rüzgârları, kendi hakîkatinin ve hüviyyetinin örtüsü ve perdesidir. Bir adam ilâhî emir ve peygamberin sünneti dâiresinden hareketle bu hevâ ve arzûların esmesine mâni' olursa, kendisinde ancak sâf ve pâk ve mukaddes olan kendi hakîkatini ve hüviyyetini bulur; ve artık ona gelen aktarımlar ancak Hû'nun, ya'nî ilâhî hüviyyetin ilhâm ve haberleridir.

Cenâb-ı Pîr, bu husûsta kendi yüce zevklerinden haber vererek buyururlar ki:

1123. Hakîkî fâilin haberleri hoş olur; çünkü O, baştan ayağa kadar dâima sâbittir.

İlâhî ilhâmı çok latîfdir ve ilâhî hüviyyetten inen ma'nâlar aslâ değişmez, dâima sâbit ve karârlıdır. Nefsanî kuvvetlerin aktarımları ise dâima fırlıdak gibi döner ve biri diğerini bozar; ve aslâ sâbit değildir. Ve bu tutarsızlıkları rûhlara ve kalblere kasvet verir.

1124. Pâdişâhların hutbeleri ve liderlikleri değişir; nebîlerin liderlikleri ve hutbeleri müstesnâdır.

Ya'nî pâdişâhların nâmına okunan hutbeler ve onların liderlikleri ve başkanlıkları hayâtta oldukları müddet ile kâimdir. Biri gider, yerine diğeri gelir; kendinin ne hutbesinden ve ne de liderliğinden eser kalır. Fakat nebîler (aleyhimu'sselam)ın hutbeleri ve liderlikleri böyle değildir. Biri giderse, yerine gelen onun nâmını ve liderliğini de berâber getirir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de **"lâ nuferriku beyne ehadin min rusulihî"** ya'nî "Allah'ın peygamberlerinden hiçbirini ayırmayız" (Bakara, 2/285) âyet-i kerîmesinin tefsîri 330 numaralı beyt-i şerîfte geçmiştir. Bir kimse giden peygamberi tanımazsa, geleni de inkâr etmiş olur; ve aynı şekilde geleni tanımasa, gideni de inkâr etmiş olur. Fakat pâdişâhlar böyle değildir; gelenin saltanatı devrinde artık gidenin ismi zikr olunmaz.

1125. Çünkü pâdişâhların gösterişi ve kudret ve iktidârı hevâdandır; nebîlerin haşmeti ise Kibriyâ'dandır.

Pâdişâhların gösterişi ve saltanatı nefsanî hevâdan doğmaktadır. Çünkü kendi liderliklerini ve gururlarını tatmîn için insanları öldürürler. Bundan dolayı onlar su üzerinde nakış türündendir; bu sebepten kendileri gidince o gösteriş ve kudret söner. Fakat nebîlerin haşmeti ve liderliği Kibriyâ Zât'ından kaynaklandığından ve onların liderliği sâdece Kibriyâ Zât'ının emir ve yasaklarını tebliğ maksâdıyla olduğundan, bu haşmet ve liderlik sıfatı, vasıflandığı Kibriyâ Zât'ı ile kâimdir, aslâ değişmez.

1126. Paralardan pâdişâhların adını kazırlar; Ahmed'in adını ebede kadar çağırırlar.

Pâdişâhları değişen milletler, bastıkları sikkelerin üzerinde eski pâdişâhın adını değiştirirler; fakat nebîlerin sonuncusu Ahmed (aleyhissalatü vesselam) Efendimiz'in şerefli adını ebede kadar milyonlarca kişi minârelerde okunan ezanlarda, hutbelerde ve namazlarda ve Kur'ân'da ve salâvat-ı şerîfelerde zikr ederler.

1127. Ahmed adı, nebîlerin hepsinin adıdır; mâdemki yüz geldi, doksan da önümüzdedir.

Ahmed (a.s.) Efendimiz'in şerefli adı, bütün nebîler kâfilesinin şerefli

adıdır. Çünkü âhir zamân nebisi ve nebîlerin sonuncusu olup, kendinden evvel gelip geçen nebîlerin hutbelerini ve liderliklerini toplamıştır. Bu ma'nâ, yüz sayısını saydığımız zaman, içindeki doksan sayısını da saymış olduğumuza benzer. Nitekim âyet-i kerîmede bu hakîkate işâret buyrulur:

(Şûrâ, 42/13)

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى

“Şerea leküm mined dîni mâ vassâ bihî nûhan vellezî evhaynâ ileyke ve mâ vassaynâ bihî ibrahîme ve mûsâ ve îsâ”

"Allah Teâlâ size dinden Nûh'a vasiyet ettiği şeyi şerîat etti; ve sana, İbrâhîm ve Mûsâ ve Îsâ'ya vasiyet ettiğimiz şeyi vahyettik."

Böyle olunca, Ahmed (a.s.) adı bütün nebîlerin adı olmuş olur.

Tavşanın hîlesi beyânındadır

1128. Tavşan gitmekte çok geç kaldı ve hîleleri kendisine kararlaştırdı.

Ya'nî tavşan arslanın önüne gitmeyi bilerek uzun bir süre geciktirmekle berâber, yapacağı hîle ve tedbîri de kendi kendine karârlaştırdı.

1129. Uzun bir gecikmeden sonra arslanın kulağına bir iki sır söylemek için yola geldi.

1130. Aklın şahsında ne acâip âlemler vardır! Bu akıl deryâsı ne acâip genişlik iledir!

Beyt-i şerîfteki "sevdâ" kelimesi, şahıs ve karaltı ma'nâsınadır. Akıl her ne kadar kesâfetten uzak ise de, hakîki latîf vücûdun karşısında kesîftir; çünkü rûhlar ve misâl ve şehâdet âlemlerine "üç şahıslar" derler. Bunlardan rûhlar âlemi, misâl âlemine göre latîf ve misâl âlemi rûhlar âlemine göre kesîftir; ve aynı şekilde misâl âlemi, şehâdet âlemine göre latîf ve şehâdet âlemi de misâl âlemine göre kesîftir. Bunların hepsi de hakîki vücûda göre kesîftir. Ve akıl rûhlar âlemine dâhildir. Bundan dolayı sûret âlemine göre aklın şahsiyyetinde pek çok acâip ve garîp âlemler vardır ve çok geniş bir deryâdır. Sûret âleminin şahsı, aklın şahsiyyetinden ma'mur olur.

1131. Bizim sûretimiz bu tatlı deniz içindedir. Kâseler gibi suyun yüzünde koşarlar.

Ya'nî bizim kesîf sûretlerimiz bu latîf ve tatlı olan akıl denizi içinde kâseler gibi yüzüp dururlar. Kâselerin hareketleri nasıl suyun akışına tâbî' olursa, bizim vücûdlarımız da akıl denizinin hareketine tâbî' olur.

1132. Dolmadıkça deniz üzerinde leğen gibidir; leğen dolduğu zaman içine battı.

Ya'nî leğenler gibi akıl deryâsında yüzen bizim vücûtlarımız, o deryânın suyundan dolmadıkça, suyun yüzeyinde yüzer durur; ve suyun yüzeyinde kendisi gibi yüzen başka sûret leğenlerini de görür; ve onların hükümleri birdiğerine zahmet verir. Fakat leğenin içine su dolduğu zaman nasıl batarsa, bizim vücûdumuz da akıldan dolduğu zaman, derhal o deryâyâ dalar; ve artık bakışından diğere leğenler gibi olan âlem sûretleri kaybolur; ve o zaman rûhânîyet âleminin sırları kendisine açılır.

1133. Akıl gizlidir ve âleme mensûp olan zâhirdir; bizim sûretimiz ondan bir dalga veyâ damladır.

Akıl, bir olan bir hakîkattir ve bir küldür yani bütündür; ve Muhammedî küllî rûhun sıfatıdır. Onun için Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hakîkatine "akl-ı evvel" ve "akl-ı kül" de derler. Sûret âleminin eşsiz intizâmı akıl vâsıtasıyla zuhûr etmiştir. Şimdi sûret âleminin yapılmasında "akl-ı kül" etkili olmakla berâber, kendisi bir sıfat olduğundan, his işâreti ile "İşte akıl budur" diye gösterilemez. Bundan dolayı o hissî bakışlardan gizlidir; fakat sûret âlemine mensûp oluşu dolayısıyla zâhirdir. Örneğin gâyet güzel bir binâyâ bakılınca, hissî bakışa ilk önce binâ görünür; daha sonra mi'marın aklının derecesi bu sûret üzerinden görünür. Şu halde âlem sûretlerinden birer sûret olan bizim maddesel vücûdumuz o akıl deryâsından birer dalga veyâ damla olmuş olur.

1134. Sûret her neyi ona vesîle yaparsa deryâ onu o vesîleden dolayı uzağa atar.

Küllî ya'ni bütünsel akıl, Muhammedî küllî rûh mertebesinin sıfatıdır ve bütün cüz'i rûhlar ve cüz'i akılların aslı bu küllî rûh ve küllî akıldır. Ve şehâdet mertebesinde bizim sûretlerimizi idâre eden cüz'i akıllarımızdır ve

cüz'i akıllarımızı idâre eden de küllî ya'ni bütünsel akıldır. Akıl deryâsı küllî akıl mertebesine sûret vâsıtasıyla ulaşmanın imkânı yoktur. Bundan dolayı o mertebeye ulaşmak için sûreti değil, yine aklı rehber edinmelidir. Sûret, rehber ve delîl edinildikçe, o sûret onu kendi bütününden uzaklara düşürür.

1135. Nihâyet gönül sır vericiyi görmez; nihâyet uzak atıcının okunu görmez.

Ya'nî sûret vâsıtasına mürâcaat eden bir kimsenin kalbi ancak sûreti görür; sûret arkasındaki sır vericiyi görmez; ve nihâyet o kimse uzak atıcı olan küllî aklın attığı tedbîr oklarını ve kendi cüz'i aklının da o tedbîrler içinde döndüğünü göremez.

1136. Kendisinin atını gâib olmuş bilir ve inâttan atını yolda hızlı koşturur.

Ya'nî hakîkati sûret vâsıtasıyla idrâk etmeye çalışan kimse, kendi rûhunun, küllî rûhun cüz'ü ve aklının da, küllî aklın cüz'ü olup dâima ona binici olduğunu bilmez, onu gâib zanneder. Sûret âlemi içinde rûhun sırlarına ve akla vâkıf olmak için, inât ile binici olduğu rûhunu ve aklını yorar durur.

1137. O cömertlik atını gâib bilir; kendi atı onu rüzgâr gibi çekici etmiştir.

Mesâi harcamada cömert olan o sûret-perest, kendi atını gâib olmuş bildiği halde, kendi atının onu rüzgâr gibi dâima çekip götürmekte olduğunun farkında değildir. Ya'nî aradığı ma'nâ ve hakikat kendi vücûdunda olduğu halde, gafletinden dolayı, onu dışarıda arar.

1138. O sersem, figân ve arayıcılık ve soruculuk içinde, kapıdan kapıya, her tarafa sorucu ve arayıcı olduğu halde;

1139. Bizim atımızı çalan nerededir ve kimdir? der. Ey efendi senin uyluğunun altında olan nedir?

Üstüne bindiği atın farkında olmayan gâfil sûret-perest, şuna buna "Benim atım nerededir, kim çaldı?" dediği zaman; o gâfilin hâlinden

haberdâr olan birisi de; "Atın çalındı ise, şu üstüne bindiğin şey nedir?" der. İşte kendi rûhu ve aklı ile hareket eden adamın, acaba rûh ve akıl âlemi nasıldır diye şuna buna sorması, tamâmıyla atını arayan adamın hâli gibidir.

1140. Evet bu attır; lâkin at nerede? Ey atı arayan binici, kendine gel!

Ya'nî atını arayan kimseye birisi, efendi aradığın at altındadır dese; o kimse gafletinden, evet bu attır, fakat at nerededir? der. Bu örneğe uygun olarak rûhu ve aklı anlamak isteyen bir kimseye, hakkâni bir ârif çıkıp "Efendi sen, rûh ve akıl âlemi içindesin, senin rûhun ve aklın vardır" dese; kendi vücûdundan gâfil olan o kimse, evet bende rûh ve akıl vardır, amma ben o rûhu ve aklı görmek ve anlamak isterim der. Buna, kendine gel; bu sersemlikten vazgeç; hallerini tetkîk et, rûh ve akıl âlemini dışarıda değil, kendi vücûdunda zevkan müşâhede et! Çünkü senin kalbin ma'dendir, hareketlerin rûhun ileidir ve idrâklerin de aklın ileidir; bundan dolayı senin senliğin ancak rûhun ve aklın ileidir, cevâbı verilir.

1141. Cân zâhirlikten ve yakınlıktan gâibdir. Çünkü içi su ile dolu ve dudağı kuru küp gibidir.

"Cân"ı anlamak isteyen kimse bilmelidir ki, cân insan vücûdunda zuhûrunun şiddetinden ve yakınlığının kemâlinden gâib görünür. Vücûdu rûh ile dolu, fakat dimağı onu anlamaya istekli olan kimse, içi su ile dolu ve ağzı kupkuru olan küpe benzer.

1142. Kırmızıyı ve yeşili ve moru ne vakit görüp bilirsin? Bundan evvel sen üç nûru görmedikçe.

Ya'nî sana renkleri gösteren ve onları kırmızı ve yeşil ve mor diye ayırt ettiren üç nûrdur. Sen bunları üç nûr vâsıtasıyla görürsün. Bu nûrlar da şunlardır: "Görme nûru", "akıl nûru" ve güneş ve lambanın nûru gibi "maddî nûrdur." Bunlardan birisi olmasa görmek mümkün değildir. Örneğin akıl nûru olmasa, hayvanlar gibi, gördüğü şeyin ne olduğunu bilemez. Ve eğer akıl nûru olup, görme nûru olmasa, görmek mümkün olmaz. Ve aynı şekilde akıl nûru ve görme nûru olup da, maddî nûr olmasa ve ortalık karanlık olsa yine renkler görünmez. Bundan dolayı insan gözünü açtığı zaman bakışı bu üç nurdan ilk olarak maddî nûra çarpar; fakat o nûrun zuhûrunun şiddetinden ve görme nûruna yakınlığının

kemâlinden ve tam olan ihâtasından dolayı, ilk olarak onun görüldüğü anlaşılmaz; bu ise ancak gaflettir.

1143. Fakat senin aklın renkte gâib olduğundan, o renkler nûrdan senin perden oldu.

Ya'nî sen gözünü açınca aklın o renklerde daldı; görmeye vâsıta olan maddî nûrdan gaflete düştün. Senin o renklere dalman bu maddî nûru idrâk etmene perde oldu.

1144. Ne zamanki gece o renkler örtülü oldu, bundan dolayı gördün rengin görülmesinin nûrdan olduğunu.

Ya'nî gece olup da, görme vâsıtası olan maddî nûr gidince, ortalığı karanlık bastı, renkler kayboldu; o zaman anladın ki, renklerden evvel güneşin ışıklarını görür imişsin. İşte maddî sûretleri görmede gark olanlar da böylece rûhun ve aklın varlığından ve kendi varlıklarındaki faaliyetlerden gâfildirler.

1145. Hârici nursuz rengi görmek yoktur; işte içerideki hayâl rengi de böyledir.

Ya'nî vücûdunun haricinde olan maddî nûr olmaksızın rengi görmek mümkün değildir. İşte bunun gibi, vücûdunun içindeki hayâl rengini görmek için de bir nûr lâzımdır; o da rûh ve akıl nûrudur.

1146. Bu hâric olan, güneşten ve Sühâ'dandır; ve dâhil olan, ulânın nûrunun yansımasındandır.

Ya'nî bu hâricî ve maddî nûr güneşten ve Sühâ'dandır. "Sühâ" küçük bir yıldızdır ki, "Büyük Ayı" denilen yıldız kümesindendir. Gözün kuvvetini, onu görmekle tecrübe ederler. Cenâb-ı Pîr'in güneş, ile Sühâ'yı zikretmeleri, maddî görmeye mutlaka çok ve az da olsa maddî nûr lâzım olduğunu beyân içindir. Ve dâhilî nûr ise Zât-ı Ecell ve A'la'nın nûrlarının yansımasındandır. Ve Hakk'ın nurlarının yansıması, insanın batinındaki rûh ve akıl nûrudur.

1147. Gözün nûrunun nûru ise, gönül nûrudur. Gözün nûru, gönüllerin nûrundan oluşmuştur.

Sâdece gözün nûru hayvânlarda da vardır; çünkü gözün nûru hayvânî rûhtan doğmaktadır; fakat insanın hayvânî rûhtan doğan gözünün nûrunun da bir nûru vardır ki, o da gönül nûrudur; ve insânî rûhtaki bu gönül rûhu bir ilâhî emir ve işten ibâret olduğundan, Hakk'ın nûrudur. Bundan dolayı insanın gözünün nûru, gönüllerin nûru olan insânî rûhtan doğmaktadır.

1148. Gönül nûrunun nûru da Hudâ'nın nûrudur ki, o akıl ve his nûrundan mukaddes ve ayrıdır.

Ya'nî kalbin nûru olan insânî rûh bir ilâhî nûrdur. Çünkü Hak Teâlâ insan hakkında **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** ya'nî "Ben ona rûhumdan nefh ettim" (Hicr, 15/29) buyurdu. İşte bu Hakk'ın nûru, akıl ve his nûrundan mukaddes ve ayrı bir şeydir, çünkü bu nûr mahlûk değildir. Akıl ve his nûru ise mahlûk olduğundan, mahlûklara âit noksanlıklardan ve uzaklıktan hâric değildir. Şu hâlde insanın maddiyâtı görmesi, dört nûrun bir araya toplanmasından oluşur ki, birisi "görme nûru", diğeri "kalb nûru" ve biri "Hak nuru"dur; ve dördüncüsü de "maddî nûr"dur. Bunların hepsinin kaynağı hakîkatte hep Hak nûrudur. Fakat birisi silsile ile diğerinden doğar. Hayvanlardan çok büyük bir kısmının görmesi görme nuru ve maddî nûrun bir araya toplanmasından olur. Onlarda kalb nûru olmadığından, gördükleri şeyin mâhiyetini bilemezler. Yalnız tabîi hiss ile küllî aklın idâresi altında hareket ederler. Onlara küllî akıldan ne gelirse ona göre tabîatları gereği hareket ederler ve bu te'sir ile kendilerine uygun olanı ve olmayanı hissederler. İnsan ise böyle değildir. Onlar üç nûrun bir araya toplanması ile görürler ve bilirler. Bunlardan birisi görme nûru, birisi kalb nuru ve diğeri maddî nûrdur.

Akıl kuvveti, kalb nûru olan insânî rûhun sıfatıdır. Bundan dolayı insan maddiyyâtı evvelâ maddi nûr ve görme nûru vâsıtasıyla görür; daha sonra gördüğünü kalb nûrunun sıfatı olan akıl kuvveti ile değerlendirir. Ve bu kuvvet ve nûr ile gördüğü şeylerin ma'nâlarına geçer. Fakat bu akıl kuvveti his âleminde ve maddiyyat âleminde dalıp kaldıkça, kalb nûru olan insânî rûhun perdesi olur. Eğer bu dalıp kalmaktan vazgeçip, kendi vasıflandığı olan rûha yönelirse, baştan ayağa kadar Hak nûru olup varlığın hakîkatini zevkan ya'nî bizzat yaşayarak idrâk eder. Bu sebeble Resûl-i Ekrem Efendimiz **"Ey benim Allah'ım, kalbimde bir nûr ve kulağımda bir nûr ve gözümde bir nûr ve sağımda bir nûr ve solumda bir nûr ve üstümde bir nûr ve altımda bir nûr ve önümde bir nûr ve arkamda bir nûr ihsân eyle ve bana bir nûr bahşet!"** buyururlar.

1149. Gece nûr olmadı ve renkleri göremedin; öyle olunca sana nûr zıttı sebebiyle zâhir oldu.

Gece güneşin nûru olmadığı için renkleri göremedin; öyle olunca nûr kendisinin zıttı olan karanlık sebebiyle sana zâhir oldu ve görme için nûr lâzım olduğunu anladın.

1150. Nûru görmektir, ondan sonra rengi görmektir; ve bunu nûrun zıttı sebebiyle hiç düşünmeden bilirsin.

Eşyâyı görmek konusunda ilk olarak nûr görülür, sonra da renk ve eşyâ görülür. Ve bu görmeyi, nûrun zıttı olan karanlık sebebiyle düşünmeye gerek kalmaksızın bilirsin. Örneğin gece odada yanan lamba sönüverse, hiçbir şey göremezsin; işte bu karanlık sana görmede ilk olarak nûru gördüğünü aslâ düşünmeye bile gerek kalmaksızın bildirir.

1151. Hak Teâlâ elem ve gamı onun işin halk etti; tâ ki bu zıt ile mutluluk meydana çıka.

Ya'nî Hak Teâlâ elemi ve gamı mutluluk ve sevincin meydana çıkması için halk etti. çünkü eşyâ zıttı ile belli olur. Örneğin nûrun varlığı karanlık ile ve beyazın varlığı, kara ile ve tatlının varlığı acı ile, lezzetin varlığı elem ile anlaşılır. İşte kâinatta mevcûd olan zıtların hepsi bu hikmete dayanarak halk edilmiştir. Bu da ilâhî isimlerin ma'nâlarına karşılık olmasından kaynaklanmaktadır. Ve isimlerden isimlendirilen olan Hakk'ın vücûdu anlaşılır. Bundan dolayı isimlendirilen olan Hak "zıtları toplamış"tır.

1152. Varlık, yokluk içinde görülebilir; zenginler fakîre cömertlik getirirler.

Eşyâ zıttı ile belli olduğundan, varlığın ma'nâsı, yokluk ma'nâsı içinde görülür ve anlaşılır. Nitekim cömertlik bir sıfattır; mal sâhibi olan zenginler, malı olmayan fakîrlere ihsân ve lütufta bulundukça, bu cömertlik sıfatı açığa çıkar. Bundan dolayı zengin zıttı olan fakîrin ve fakîrin zıttı olan zengin bulunması icâb eder.

1153. Gizli olanlar zıt sebebiyle açığa çıkar. Mâdemki Hakk'ın zıttı yoktur, gizli olur.

Mâdemki sûret ve ma'nâ âleminde gizli olan şeyler zıtları sebebiyle histe ve akılda açığa çıkar; o halde gizli olan Hakk'ın zuhûru için de, his ve akıl mertebesinde bir zıt olması lâzımdır. Oysa Hakk bir olan vücûdunun bir zıttı yoktur. Böyle olunca o tabi'ki his ve akılda gizli kalır.

1154. Çünkü bakış nûr üzerine, ondan sonra renge olur. Beyaz ile zenci gibi, zıt zıt ile açığa çıkar.

Ya'nî bakış ilk olarak nûra, sonra renge olur. Bundan dolayı renk olarak birdiğerinin zıttı olan beyaz adam ile, zenci nasıl birdiğerinden ayırt edilebilirse, birbirinin zıttı olan nûr ve zulmet ya'nî karanlık da öylece birbirinden ayırt edilir.

1155. Şimdi sen nûrun zıttı ile nûru bildin; zıt zıttı zuhûra getirdi.

Sen nûrun zıttı olan karanlık sebebiyle nûru bildin; işte böylece zıt olan şeyler birbirlerini zuhûr meydanında gösterirler. Nitekim Hz. Lokman'a, "Edebi kimden öğrendin, ?" diye sormuşlar "Edebsizden öğrendim" cevâbını vermiştir.

1156. Varlıkta Hakk'ın nûrunun zıttı yoktur ki, zıttı sebebiyle O'nu apaçık göstermek mümkün olsun.

1157. Şüphesiz bizim gözlerimiz O'nu idrâk edemez; oysa sen O'nun idrâk ettiğini Mûsâ'dan ve dağdan gör.

Bu beyt-i şerîfte En'âm sûresinde olan:

(En'âm, 6/103)

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

"Lâ tudrikuhul ebsâru ve hüve yudrikul ebsâr ve huvel lâtifü'l habîr."

"Gözler O'nu idrâk edemez, O ise gözleri idrâk eder ve O latîf ve habîrdir"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.

Bilinsin ki: Vücûd birdir, o da mutlak vücûddur. Ve mutlak vücûd hakkında îzâhlar 610 numaralı beyt-i şerîfte geçti. Bu mutlak vücûd kendi zâtî işlerini, kendi nefsinde müşâhede etmek için, letâfet mertebesinden, biri diğerinden daha kesîf olmak üzere, birtakım mertebelere tenezzül etti. Ve en kesîf âlem olan şehâdet âleminde sıfat ve isimleri dolayısıyla taayyün etti. Bundan dolayı Zât-ı Latîf-i Hak, bütün mertebeleri ve eşyâyı Zât'ıyla ihâta etmiştir ve bu eşyânın hepsi, hakîkî vücûdun bağıntılarından. Şimdi her bir görünme yeri, taayyün mertebesinde ve kesâfette kaldıkça, kendi hakîkatî olan hakîkî vücûdu hissî kuvvetleriyle idrâk edemez. Bununla berâber o görünme yerinin vücûdu, Hakk'ın vücûdundan peydâ olmuştur ve O'nda gark olmuştur. Onun vehmî, kendisini Hak'tan ayrı görür. Bundan dolayı onun görmesi ve bilmesi hep Hakk'ındır. Bu i'tibâr ile Hak, gözleri idrâk eder. Çünkü Hakk'ın Zât'ı latîftir ve her şeyin hüviyyetidir ve habîr ya'ni herşeyden haberdârdır; çünkü her görünme yerinin kendisini bilmesi, onu Hakk'ın bilmesidir. Böyle olunca bütün bilme, görme, işitme vesâire gibi bütün görünme yerlerin zevkleri, ilâhî zevklere dendir.

Sen bu ma'nâyâ delîl istersen, bunu Mûsâ (a.s.)dan ve Tûr Dağı'ndan bilirsin. Çünkü Cenâb-ı Mûsâ kesîf taayyününün hükümlerinde gark olmuş iken, Hakk'ı görmek istedi. "Göremezsın; dağa bak!" hitâbını işitti ve Hakk'ın zâtıyla dağa tecellî buyurmasıyla dağ parçalandı ve Cenâb-ı Mûsâ da, kendi vehmî olan varlığından geçti ve ona görüş ancak bu hâl içinde oldu. Bu görüş, Mûsevî zevk dâiresinde böyle oldu. Muhammedî zevk dâiresindeki görüşü de inşâallâh sırası geldikçe, bu **Mesnevî-i Şerîf**'ten anlayacağız ve bu görüş ni'meti başka hiç bir ümmete nasîp olmamıştır. Ve'lhamdû lillâhî alâ zâlik.

1158. Sûreti, ma'nâdan, meşelikden arslan gibi bil; yâhut düşünceden ses ve söz gibi bil!

Ya'nî sûret âleminin ma'nâdan çıkışını, meşelik içinden arslanın çıkışı gibi bil; yâhut fikirden doğup açığa çıkan ses ve söz gibi bil! Çünkü fikir ma'nâdır; sözler ve ses ile açığa çıkarılınca bilinir.

1159. Bu söz ve ses endîşeden kalktı. Sen fikir deryâsının nerede olduğunu bilemezsin.

Bu kesîf olan söz ve ses, latîf olan fikirden çıkar. Bununla berâber sen latîf olan o fikir deryâsının nerede bulunduğunu bilemezsin; ve görünürde vücûdu olmadığı için göremezsın.

1160. Fakat söz dalgasının latîf olduğunu gördüğün zaman, onun denizinin de şerefli olduğunu bilirsin.

Ya'nî fikir denizinden kopan söz dalgalarının letâfetini gördüğün zaman, o denizin de şerefli oluşunu bilir ve anlarsın. Çünkü o latîf olan fikir, kesîf olan söz ve ses elbiselerine bürünüp çıkmadadır ve dikkatle bakarsan, sözler ve ses bir i'tibâr ile fikrin "ayn"ıdır; ve bir i'tibâr ile fikrin gayrıdır.

1161. Ne zamanki ilimden fikir dalgası koştı, sözden ve sestten sûret yaptı.

1162. Sözden sûret doğdu ve daha sonra öldü, kendi dalgasını tekrâr deryâya götürdü.

İlim denizinden fikir dalgası koptu. Kesâfet ve sûret âleminde sözden ve sestten bir sûret yaptı. Bundan dolayı sûret âleminde sözden yapılmış bir sûret doğdu; sonra da o sûret öldü ve kayboldu. Bundan dolayı ma'nâ denizi sûret bağlayan fikir dalgasını yine kendi tarafına çekti.

1163. Sûret, sûretsizlikten dışarıya geldi; tekrâr gitti, çünkü biz O'na dönücüleriz.

Yukarıdaki ma'nâ بى صورتى "bî-sûretî"deki ی "yâ"nın mastar oluşu ma'nâsına olduğuna göredir. Birlik ma'nâsına olması da mümkündür. O zaman, beyt-i şerîfin ma'nâsı "Sûret, bir sûretsizden dışarıya geldi" demek olur. "Bir sûretsiz"den kasıt, sûretten münezzehe olan hakîki bir olan vücûddur ki, bütün bu eşyâ sûretleri, O'ndan çıkmıştır; ve tekrar bu sûret bozulup, yine o sûretsiz olan aslâ döner. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur:

(Kasas, 28/88)

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

"küllü şey'in hâlikun illâ vechehu, lehül hükmü ve ileyhi turceûn"

"Hakîki Vücûd'un vechinden ve zâtından başka her şey helâk olucudur ve hüküm O vücûdudur ve O'na dönülür."

1164.Şimdi sana her an ölüm ve dönüş vardır. Mustafâ, “Dünyâ bir sâattir” buyurdu.

Ya’nî ölmek ve Hakk'a dönmek için, vücûdunun tabîi ölüm ile büsbütün bozulmasını beklemeye gerek yoktur. Çünkü senin tabîi hayâtın devam etmekte iken de, bölünmeksizin her ânda bu izâfî vücûdun yok olmakta ve mevcût olmaktadır; ve bu hâl yalnız senin vücûduna mahsûs olmayıp, şehâdet âlemlerinin tamâmında bu îcâd ve yok etme olmaktadır. Çünkü bu şehâdet âlemleri, Hakk’ın mutlak vücûdunun mertebelerinden bir mertebedir ve bunların hepsinin kayyûmu Hak’tır. Ya’nî hepsi Hakk’ın vücûd tecellîleriyle kâimdir. Bundan dolayı her bir sûret, şimşek hızı gibi bir hız ile, her an içinde, Hakk’ın kahredicilik sıfatı ile yok olur ve lütfedicilik sıfatı ile mevcût olur. Hakîkat ehli terimlerinde buna "teceddüd-i emsâl ya’ni benzer yenilenme" derler. Bu bahsin ayrıntısı **Fusûsu'l-Hikem**'de Şuayb Fassı'ndadır. Bu "benzer yenilenme" çok sür'atli olduğundan aslâ fark olunmaz; ve eşyânın zerrelerinin bu dâimi titreşimi his gözleriyle görülme-yip, eşyânın şekilleri sâkin zannedilir. Bu hakîkate binâen nebîlerin en ârifi (S.a.v.) Efendimiz, "Dünyâ bir sâattir" ya’nî bir andır buyururlar.

1165.Bütün âlem her an fânî olur. Tekrâr devamlılık içinde zâhir olur.

1166.Âlem dâima yürüme ve oturma içindedir. Bir nefes soyunmaktan ve giyinmekten kayıtsız değildir.

1167.Bizim fikrimiz "Hû"dan hava içinde bir oktur. Havada ne vakit sâbit olur? Nihâyet Hudâ’ya gelir.

Cenâb-ı Pîr yukarıda 1156 numaralı beyitte "Fikir deryâsının nerede olduğunu bilmezsin" buyurmuşlar idi. Bu beyt-i şerîfte de fikrin menba’ını beyân edip derler ki: Mâdemki bu eşyânın hakîkatî Hak’tır, bizim fikrimiz de Hakk’ın hüviyyetinden, hava mesâbesinde olan izâfî vücûtlar âlemine atılmış bir oktur. Ve âyet-i kerîmede **“fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh”** ya’nî **"Ne tarafa yönelsen, ilâhî vecih oradadır"** (Bakara, 2/115) buyrulduğuna göre bu atılan fikrimizin oku havada dolaşmaz ve sâbit kalmaz, mutlaka bir hedefe gelir ve o hedef de yine Hakk’ın bir vechidir. Bundan dolayı ilâhî hüviyyetten çıkan bir ok, yine Cenâb-ı Hakk'a gelir.

1168. Dûnyâ ve biz, devamlılık içinde yeni olmaktan habersiz olarak, her nefes yeni oluruz.

1169. Ömür, yeni ırmak gibi, yeni olarak erişir; cesette dâimi görünür.

Ya'nî insan her an cesedinde gerçekleşen "benzer yenilenme"yi fark edemeyip bir karâr üzere durduğunu zanneder. Bu "benzer yenilenme"yi bilim adamları da bir dereceye kadar tasdîk ederler. Çünkü onlar beşer vücûdunu oluşturan zerrelerin eskilerinin gidip, yenilerinin geldiğini idrâk ederler. Fakat bunun bölünmeksizin her anda olduğunu idrâk edemezler ve hele ma'denlerde gerçekleşen bu hâli hiç idrâk edemezler.

1170. O serîlikten aralıksız şekil gelmiştir; elde serî çevirdiğin kıvılcım gibi.

Ya'nî rahmânî nefes ile gerçekleşen bu îcâd ve yok etme konusu, şimşek hızı gibi bir hızla olduğundan, herhangi bir şekli, o şekil içinde hareketsiz durur zannederiz. Nitekim elimize maşa ile bir ateş parçası alıp karanlıkta bir dâire şeklinde çevirsek, veyâ düz bir çizgi üzerinde hareket ettirsek, o kıvılcım bir noktadan ibâret olduğu halde, görenler onu bir dâire veyâ düz bir çizgi zannederler. İşte his gözünün idrâk dâiresi bu kadardır. Bu hakîkatî akıl gözü görür. Fakat akıl gözünün görüşü de, bu maddî tecrübe dâiresi ile sınırlı kalır. Akıl gözü, vücûdumuzda ve eşyâda olan bu "benzer yenilenme"yi idrâk edemez; ona rûh gözü lâzımdır. Bu "benzer yenilenme"ye:

(Kaf, 50/15)

أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ

“E fe ayînâ bil halkıl evveli, bel hüm fî lebsin min halkın cedîd.”

"İlk halk ediş ile bize bir yorgunluk mu geldi; belki onlar yeni halk ediliştten şüphe içindedirler"

âyet-i kerîmesinde işâret buyrulur.

1171. Ateş dalını belirli bir şekil ile hareket ettirsen,bakınca ateş çok uzun görünür.

Ya'nî ucu ateşli bir ağaç dalını düz çizgi hâlinde veyâ dâire şeklinde döndürerek hareket ettirsen, o dalın ucu ateşten bir nokta olduğu halde, o nokta, hareket ettirdiğin şekle göre uzun eğri bir hat veyâ düz bir hat şeklinde görünür. Ateş bir noktadan ibâret iken, o noktanın serî olarak hareketi ve bir mahalde yok ve diğer mahalde var olması, onu uzun gösterir.

1172. Bu müddetin uzunluğu, hareket ettirenin serîliğinden, hareket ettirenin sür'atinden görünür.

Ya'nî bölünmemiş ânlarda ve bu ânlar içinde hiç kesilmeksizin gerçekleşen var etme ve yok etme, sür'atle birdiğere bitişik olduğundan, insan kendi nefsinde bile bunun farkına varamaz, ömrünü uzun görür. Oysa onun ömrü hakîkatte bir andır. Bundan dolayı onun sürüp giden ömrü, yeni ân içinde, yeni hâlk ediliştan oluşur.

1173. Bu sırrın tâlibi eğer allâme olsa... İşte "yüksek" bir ismi olan Hüsâmeddîn.

Ya'nî "benzer yenilenme" sırrını anlamak isteyen kimse, eğer devrinin allâmesi bile olsa, akıl ve zekâsı bunu anlamaya kâfi gelemmez. Ona bu sırra vâkıf ve beşerîyyet içinde şerefli vücûdu yüksek bir kitâp olan Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerini gösteririm.

Çelebi hazretlerinin mübârek menkıbeleri, fakîr tarafından tercüme edilmiş ve basılmış olan **Sipehsâlâr Menkıbeleri**'nde anlatılmıştır.

Tavşanın arslana erişmesi

1174. *Arslan ateş içinde, öfke ve ıztırâb içinde tavşanın uzaktan geldiğini gördü.*

1175. *O dehşetsiz ve küstahlık etmemiş gibi, öfkeli ve şiddetli ve hiddetli ve ekşi yüzlü olduğu halde koşuyor idi.*

Ya'nî tavşan arslana öyle bir vaziyette koşup geliyordu ki, bu gecikmesinden dolayı kendisinde dehşete düşme, hâli yoktu; ve küstahlık ve edepsizlik etmemiş gibi gösteriyordu. Fakat pek öfkeli ve şiddetli ve hiddetli ve yüzünü ekşitmiş bir halde idi.

1176. *Çünkü kırk gelmekten töhmet olur ve cesurluktan her şüphenin giderildiği belli olur.*

Ya'nî büyüklerin huzûruna süklüm püklüm gitmekten, kabahâtli olduğu hissi oluşur; fakat cesûr ve serbest olarak girilmesi, kendinde hiçbir kusur olmadığını ve alnın açık olduğunu göstermek demek olur.

1177. *Ne zamanki o saffa pek yaklaştı; arslan "Vay sana ey piç!" diye bağırdı.*

1178. *Ben ki, öküz cinsinden olanları dahi yırtmışım; ben ki erkek arslanın kulağını burmuşum.*

1179. *Bir yarım tavşan kim oluyor ki, böyle bizim emrimizi yere atsın.*

1180. *Tavşan uykusunu ve gafletini terk et; ey eşek, bu arslanın sesini dinle.*

Tavşan gözü açık uyuduğu için, görenler uyanık zannederler. Bundan dolayı çeşitli ilim dallarında gözü açık olanlar, hâlin hakikatinden gâfil ve uykuda oldukları halde, herkes onları uyanık zanneder. Bu hâl ile bağdaştırarak Cenâb-ı Pîr bu gibi gâfillere hitâben, bu tavşan uykusunu terk et de, bu **Mesnevî-i Şerîf**'de birçok hakikatleri beyân eden bu ilâhî arslanın sesini dinle buyururlar.

Tavşanın özür dilemesi

1181. Tavşan dedi ki: El-amân! Eğer senin efendiliğinin affetmesi el verirse, benim bir özrüm vardır.

Ya'nî sen efendisin "Özür, insanların iyisi indinde makbûldür" kâidesince, senin efendiliğin de bu özrü dinlemeye elbette müsâit olur. Bundan dolayı benim geç gelmek husûsunda bir özrüm vardır, bunu arz edeyim, dinle!

1182. Dedi ki: Ey ahmakların artığı, özür ne? Şahların huzûruna bu zaman mı gelirler?

1183. Vakitsiz kuşun, senin başını kesmek lâzım; ahmağın özrünü dinlemek bize yakışmaz.

Vakitsiz öten kuşun ve bu cümleden olarak horozun başını keserler. Sen de vakitsiz öten bir kuş gibisin, senin de başını kesmek lâzımdır.

1184. Ahmağın özrü kabâhatından beterdir; câhilin özrü, her ilmin zehridir.

Türkçede "özrü kabâhatından büyük" atasözünün benzeridir. Câhilin özrünün ilmin zehri olmasına gelince; özür bilinen bir mes'elenin çözümüne bağlanan bir şeydir. İlim ise bilinene tâbî' olduğundan, uygun bir şekilde dilenmeyen özür ile bilinen mesele karışık hale getirilince; o bilinenden oluşacak olan ilim bozulmuş olur; bu da tabî'ki ilmin zehri olur.

1185. Ey tavşan, senin özrün ilimden dışarıdır; ben tavşan değilim ki, benim kulağıma koyasın.

1186. "Tavşan" dedi ki: Ey şâh, bir noksanı, adam say! Bir zulüm görmüş olanın özrüne kulak tut!

Ya'nî zulüm görmüş olan bir âdî kimseyi, i'tibârlı bir kimse farz et de, özrünü dinle!

1187. Özellikle hizmetindekilerin zekâtı için, bu yolunu kaybetmiş olanı, sen kendi yolundan sürme!

1188. Her ırmağa su veren deniz, her bir çerçöpü baş ve yüz üstüne koyar.

Ya'nî denizin suyu buharlaşıp daha sonra yağmur olarak inmek sûretiyle bütün nehirlerle ve ırmaklara su verdiği halde, üzerine seller ile akıp gelen çerçöpü başının üstünde taşır.

1189. Bu keremden deniz noksan olmayacaktır; deniz keremden, fazla ve eksik olmaz.

1190. (Arslan) dedi ki: Ben keremi mahallinde tutarım; herkesin giyeceğini boyuna göre keserim.

Bu beyitlerde tavşan zelîl oluşun kemâlinde kula;ve arslan, kahır ve kuvvet kemâlinde Hakk'a örnek olarak zikredilir. Ya'nî kul, Hak Teâlâ Hazretleri'ne yakarıp der ki: "Yâ Rab, ben âcizim, zelîlim, bana şu ve bu keremini esirgemedenden ver! Hak Sübhânehû ve Teâlâ tarafından fiil tecellîleri ile buyrulur ki: "Ey kulum, ben ikrâm sâhibiyim; fakat ikrâmı mahallin gereğine göre esirgemedenden veririm."

Nitekim Cenâb-ı Pîr-i destgîr **Fîhi Mâ Fîh** isimli yüce eserlerinde: "Terziye dülgerin âlet ve edevâtı verilse, ona yük olur, ihsân olmaz" buyurur. Bundan dolayı Hak Teâlâ ilâhî lütuflarını kendisine lütuf verilenin isti'dâdına göre verir; çünkü hakîmdir, her şeyi yerli yerine koyar. Nitekim âyet-i kerîmede **"a'tâ külle şey'in hâlkahu"** (Taha, 20/50) Ya'nî "Her bir şeyin hâlkını verdi" buyrulur.

1191. (Tavşan) dediki: Dinle, eğer lütuf mahalli olmazsam unf ejderhâsının önüne baş koydum.

1192. Ben kuşluk vaktinde yola koyuldum; kendi arkadaşım ile berâber şâhın tarafına geldim.

1193. O cemaât senin için, benim ile berâber başka bir tavşan daha koyup yoldaş ettiler.

1194. Bir arslan yolda kölenize kastetti; huzûrunuza gelen her iki yoldaşa kastetti.

1195. Ona dedim ki: Biz bir şâhların şâhının kuluyuz; o dergâhın değersiz kapı yoldaşlarıyız.

1196. (Arslan) dedi ki: Şâhların şâhı kim oluyor? Utan; benim huzûrumda her âdî kimseyi anma!

1197. Eğer sen ve şâhın benim kapımdan dönersen, hem seni ve hem şâhını paralarım.

1198. Ona dedim ki: Bırak, bir kere daha şâhın yüzünü göreyim, senden haber götürüyüm.

1199. Dedi ki: Bu yoldaşını benim yanımda rehin bırak; ve yoksa sen benim usûlüme göre kurbandsın.

1200. Ona çok yalvardık; fayda etmedi; arkadaşımı aldı; beni yalnız gönderdi.

1201. Arkadaşım hem letâfette ve hem güzellikte ve hem de cüssede semizlikten benim üç katım kadardı.

1202. Bundan sonra bu yol, o arslana bağlanmış oldu; bizim hâlimiz, sana söylenmiş olan bu hâl idi.

1203. Bundan sonra azıktan ümîdi kes; ben sana gerçeği söylüyorum ve gerçek acıdır.

Ya'nî "**Doğru acıdır**" hadîs-i şerîfi gereğince, ben sana sözün acı olan doğrusunu söylüyorum.

1204. Eğer sana azık lâzım ise yolu temizle; uyanık ol, gel o korkusuzu def' et!

Eğer karnını doyurmak için azık beklersen, yoldaki engelleri gider ve hiçbir kimseden korkusu olmayan yol üzerindeki o arslanı def' et!

İsmâîl-i Ankaravî (k.s.) hazretleri bu bahisteki işâretleri şu yön ile îzâh buyururlar: "Arslan"dan kasıt, nefs-i emmâredir. "Tavşan"dan kasıt, işlerin sonunu idrâk edici olan akl-ı maâd ya'nî sonrayı düşünen akıldır. "Tavşanın yolda rast geldiği arslan"dan kasıt nefs-i emmârenin sıfatlarının yansıması ve eseridir. "Arkadaş olan tavşan"dan kasıt, nefs-i emmârenin kontrolü altında kalan ve işlerin sonlarını nefsânî hazza fedâ eden akl-ı maâş ya'nî geçimlik akıldır.

Şimdi sonrayı düşünen akıl, nefs-i emmâre arslanına karşı hîleye girişip onu kandırarak Hakk yoluna getirir; ve sonra onu bu Hakk yolunda fakr ve riyâzet kuyusuna düşürüp, av hayvanları mesâbesinde olan rûhanî kuvvetleri ve zâhirî ve bâtinî idrâk sâhiplerini, nefs-i emmârenin musallat olmasından kurtarır.

Arslanın tavşana cevâp vermesi ve onunla berâber gitmesi

1205. (Arslan) dedi ki: Bismillâh, gel bakalım, o nerededir; eğer doğru söylüyorsan öne geç!

1206. Tâ ki onun ve yüz onun gibisinin lâyükünü vereyim. Eğer bu senin yalanın ise, senin lâyükünü vereyim.

1207. Onu kendi tuzağı tarafına götürmek için, bir kılavuz gibi öne geçti.

"Kılavuz" kelimesi Farsça "rehber" ma'nâsına olarak Türkçedir.

1208. İşâretlemiş olduğu bir kuyu tarafına ki, kuyuyu o, onun cânının tuzağı yapmış idi.

Tavşan daha önce tasarlamış olduğu bostan kuyusu tarafına arslanı götürdü. Bu kuyuyu tavşan, arslanın canının tuzağı olarak düşünüp kararlaştırmış idi.

1209. Bu ikisi kuyunun yanına kadar gittiler. İşte saman altında su gibi bir tavşan!

İşlerinin sonunu idrâk eden akl-ı maâd ya'nî sonrayı düşünen akıl, Hak yolunda kendi tedbîrine su gibi akıcılık verir; ve saman gibi kıymetsiz ve içi boş olan nefs-i emmâre de, onun tedbîrine tâbi' olup sonuçta kendi benliğinden haberdâr eder.

1210. Su, bir saman çöpünü sahrâya götürür; su acabâ bir dağı nasıl götürür?

Nefs-i emmâreye tâbi' olanlar saman çöpu gibi zayıf olan kimselerdir ki, su gibi akıcı olan nefsânî hevesler onları şuraya buraya sürükleyip götürür; nihâyet onları helâk kuyusuna atar. Fakat nefs-i emmârenin tuzaklarına ve hîlelerine vâkıf olan kâmil akıl sâhipleri, dağ gibi yerlerinde sâbit durur; onlara gelen nefsânî hevesler üzerlerinden akıp gider.

1211. Onun hîlesi, arslanın tuzağının kemendi oldu. Acaîp, bir tavşan ki, bir arslanı kaptı!

Ya'nî bir zayıfın bir güçlüyü tedbirler ve hîleler ile mağlûp etmesi acâip bir şeydir. Bu hâl, ma'nânın sûret üzerindeki çok büyük te'sirinin numûnesidir. Bundaki acâiplik, görünmeyen ma'nânın, görünen sûret üzerinde hâkim olmasına âittir; ve sûrete dalıp boğulanlar bu halden gâfildirler.

1212. Bir Mûsâ askeri ile Firavun'u askerleri ve yanındakiler ile Nil nehrine çekti.

Ya'nî Mûsâ (a.s.) zâhiri kuvveti yok iken, askerleri ve yardımcıları olan koca bir Firavun'u tek başına Hakk'a da'vet etti; ve Firavun'un buna muhalefet etmesi sonucunda onu ordusuyla berâber suya gömdü.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Mûsâ (a.s.)'ın zâhiri zayıflığı hakkında Firavun'dan naklen Zuhruf sûresinde **"Em ene hayrun min hâzellezî huve mehînun ve lâ yekâdu yubîn"** (Zuhruf, 43/52) Ya'nî **"Bu hakîr ve değersiz ve dili pelték olduğu için lisânı düzgün olmayan kimseden ben hayırlı değil miyim?"** buyrulur.

Fakat, zâhiri zayıflığın hiçbir vakitte bâtinî kuvvete engel olmadığı ve bilakis bâtinî kuvvetin zâhiri kuvvete hâkim olduğu daha sonra ortaya çıktı.

1213. Ve sivrisinek yarım kanadı ile Nemrûd'un başının beynini yarar.

Nemrûd, İbrâhîm (a.s.) zamânında putperest bir pâdişâh idi ve İbrâhîm (a.s.)i ateşe attı. Kıssası tefsir kitaplarında ayrıntılı nîr şekilde anlatılmıştır. Bu şahıs bir gün saltanatının mükemmelliğini görüp mağrûrâne bir şekilde, ben gök ilâhî ile savaşabilirim diye askerini topladı ve bir sahrâya çıktı. Hak Teâlâ onları orada küçük düşürmek ve rezil etmek için mahlûklarının pek zayıfı olan sivrisinek sürülerinin hücûmuna ma'rûz bıraktı. Sivrisinekler şiddetle ve toplu halde hücûm ettiklerinden, def' etmeye çabaladılar ise de, aralıksız gelen hücûmdan âciz kaldılar. Nihâyet kaçmaya başladılar, o topluluk dağıldı. Yarım kanatlı bir sivrisinek de Nemrûd'a musallat olup burnuna girdi; Allah Teâlâ'nın hikmeti ile beynini didiklemeye başladı ve Nemrûd sonuçta ondan öldü.

1214. Gör düşmanın sözünü dinleyenin halini, hasetçinin yâri olan kimsenin cezâsını!

1215. Hâmân'ı dinleyen Firavun'un hâli, şeytanı dinleyen Nemrûd'un hâli.

Düşmanın sözünü dinleyenin örneği, vezîri olan Hâmân'ın sözünü dinleyip Cenâb-ı Mûsâ'ya muhalefet eden Firavun'un hâlidir ki, sonu suda boğulmak oldu; ve hasetçinin yâri olan kimsenin cezâsının örneği de, Âdem'e hasetinden dolayı boyun eğmeyen şeytanı dinleyen ve ona uyan Nemrûd'un hâlidir ki, bir sivrisinekle helâk oldu.

1216. Gerçi düşman sana dostça söyler; eğer ki sana tâneden bahsederse tuzak bil!

1217. Eğer sana şeker verirse onu zehir bil; eğer cisme bir lütuf ederse onu kahr bil!

1218. Kazâ geldiği zaman postun dışında bir şey göremezsin; dostu düşmandan ayırt edemezsin.

Ya'nî ilâhî kazâ geldiği zaman, ancak sûreti görürsün, ma'nâya ve bâtına geçemezsin. Düşmanlar ile dostların arasını ayıramazsın. Nitekim hadîs-i şerifte "**Kazâ geldiği zaman göz kör olur; ve kader geldiği zaman kaçmak bâtıl olur**" buyrulur. Bu husûsta bilgili olmak ve zekâvet fayda vermez.

1219. Mâdemki böyle oldu, niyâza başla! Figânı ve tesbîhi ve orucu düzelt!

Mâdemki ilâhî kazâ tehlikesi vardır, yalvarıp yakarma ve tesbîh ve oruç gibi ibâdetlere çeki düzen ver! Eğer ilâhî kazâ zorunlu kazâ cinsinden değil ise duâ ve yakarma ile uzaklaştırılır. Nitekim hadîs-i şerifte "**Duâ belâyı çevirir**" buyrulmuştur.

1220. Figân et; söyle ki, ey sen ki, gaybları mübalağa ile bilicisin. Fenâ mekr taşının altında bizi dövme!

Ey gaybları bilen Zât-ı Ecell ve A'lâ; taş gibi kuvvetli olan kötü kazâ altında bizi ezme!

1221. Ey arslan yaratan, eğer bir köpeklik ettik ise, bizim üzerimize bu pusudaki arslanı musallat etme!

Biz insânî tabîatı bırakıp ahlâken köpeklik ettik ise, sûret pusularının arkasından bizim üzerimize, arslan gibi olan ilâhî kahrını musallat etme!

1222. Latîf suya ateş sûretini verme; ateşe de su olma sûretini koyma.

Ya'nî bize iyiyi kötü ve kötüyü de iyi gösterme! Nitekim ilâhi emirlere ve yasaklara riâyet, rûh için saflaşma sebebi olduğu halde, nefsin gözüne ağır ve çirkin görünür; ve bilakis rûhun kesâfetine sebep olan şehvetler, hoş ve latîf görünür. Bu sebeple hadîs-i şerîfte "**Ateş şehvetler ile örtülmüştür; ve cennet nâhoş gelenler ile örtülmüştür**" buyrulur. Ve yine bu sebeple hadîs-i şerîfte "**Ey Allah'ım, bize eşyâyı hakîkati yönüyle göster!**" buyurulmuştur.

1223. Kahır şarâbından sarhoşluk verdiği zaman, yoklara varlık sûretini verirsin.

Eğer sen bir kimseyi kötü kazân ile kahrına görünme yeri kıalarsan, o kimseye kendisinin aczini ve hiçliğini göstermezsin; ona bir varlık ve benlik ve kendisini beğenmişlik verirsin. Bundan dolayı o kimseye içirdiğin bu kahır şarâbının sarhoşluğu, o kimseyi Firavun gibi ilâhlık da'vâsına kadar çıkarır.

1224. Sarhoşluk nedir? Taşın mücevher, yünün yeşim görünmesi için gözün görmesinde gözün bağıdır.

Kahır şarâbından sarhoş olmasının ma'nâsı nedir bilir misin? Gözün her şeyi hakîkati üzere görememesi için, o göze bir bağ bağlanır. Artık âdî bir taşı mücevher görür ve yünü de "yeşim" denilen kıymetli bir taş görür. "Yeşim" yeşil ve beyaz renkte ve tertemiz olur. Bulunduğu yere yıldırım isâbet etmemesi onun özelliğindendir. İşte böyle bağlı olan bir göz vara yok ve yoka var der. Örneğin rûhun eserleri dâima göz önünde âşikârca durduğu halde, rûhu inkâr eder; nûra karanlık ve karanlığa nûr der.

1225. Sarhoşluk nedir? Duyuların değişmesidir; bakışta ilgın ağacının, sandal ağacı olmasıdır.

Ya'nî bir kimsenin kötü kazâ netîcesi olarak ilâhî kahır şarâbından sarhoş olması, zâhir ve bâtın duyularının sapması ve şaşkınlığıdır. Böyle bir kimsenin bakışı, sulak yerlerde arsızca ilgın ağacı ile, makbûl bir ağaç olan sandal ağacını fark edemeyecek bir hâle gelir. Algısal bakışı yoktur. Şaşkın bir hâle gelirse, artık onun akılsal bakışını kıyâs et! O Allah'ı da inkâr eder. İşte bunun için Server-i âlem Efendimiz ümmetine öğretim için bu duâyı ederler idi: **"Ey benim Allah'ım, bize hakkı hak olarak göster ve ona tâbî' olmakla rızıklandır! Ey benim Allah'ım bize bâtılı bâtıl olarak göster ve ondan kaçınmak ile bizi rızıklandır! Ey benim Allah'ım bize eşyâyı bulunduğu hâl üzere göster!"**

Kazâ geldiği zaman, açık gözlerin bağlanması beyânında Süleyman (a.s.)'ın hüdhüd kuşunun kıssası

1226. Ne zamanki Süleyman için otağ kurdular, bütün kuşlar ona hizmete geldiler.

Ya'nî ne zamanki Süleyman (a.s.) için sahrâda bir çadır kurup, "tozluk" ta'bir olunan perdesini astılar, kuşlar onun hizmetine amâde olmak üzere huzûruna toplandılar.

1227. Kendilerinin dilinden anlayan ve mahrem buldular. Birer birer onun huzûruna cân ile koştular.

Ya'nî kuşlar Süleyman (a.s.)'ı kendilerinin dilini anlar ve hallerine mahrem buldular ve onu, cinslerinin muhalifi iken, yabancı görmediler, acele huzûrunda toplandılar.

1228. Bütün kuşlar cık cıkı terk edip Süleyman'a, senin kardeşinden daha anlaşılır olmuş idiler.

Kuşların hepsi kendi dillerince cık cık diye bağırmayı bırakıp Cenâb-ı Süleyman'a karşı, senin ile aynı dili kullanan kardeşinden daha anlaşılır olarak söz kullanırlar idi.

1229. Dilden anlamak yakınlık ve kaynaşmaktır. Kişi, mahrem olmayanlarla bend'e vurulmuş gibidir.

Ya'nî aynı dili kullanan kimseler birbirinin fikrini kolayca anladıkları için, birbirlerine pek çabuk yaklaşırlar ve mahrem olurlar; ve birbirlerinden ayrılmak istemezler. İnsan lisânen ve fikren yabancı olanların arasında, görüşmesi yasaklanmış mahpûslar gibidir.

Beyt-i şerîfte aynı dili kullanmaktan kasıt, fikir ve ma'nâ birlikteliğidir; yoksa sözler ve sûretin birlikteliği değildir.

1230. Ey (muhatâbım) çok Hintli ve Türk birbirinin dilinden anlar; çok iki Türk birbirine yabancı gibidir.

Bir Hintli ile bir Türkün zâhiri lisânları ayrı iken, fikren ve ma'nen birbirleriyle anlaşmışlığı çok olmuştur. Ve aynı şekilde iki Türk bir ırka mensûp ve lisânları bir iken, fikir ve ma'nâları ayrı olması i'tibârı ile birbirine yabancıdır.

1231. Böyle olunca, mahremlik lisânı muhakkak başkadır. Gönül birlikteliği lisân birlikteliğinden daha iyidir.

Ya'nî mâdemki iki kimsenin birbirine mahrem olması için zâhiri lisânın birlikteliği yeterli değildir, o halde mahremiyyet lisânı bu zâhiri lisândan başka bir lisân olur. O da insanın gönlünün ve içinin kelâmıdır. Bu da fikir ve ma'nâ birlikteliğinden ibârettir; ve gönülden söylenen kelâm, zâhir lisândan daha üstündür; çünkü insan, içinden başka türlü düşünür ve konuşur; ve zâhir lisânını başka türlü kullanır. Nitekim münâfıklar bu sınıftandır.

1232. Konuşmaksızın ve işâretsiz ve yazmaksızın, gönülden binlerce tercümân kalkar.

İnsân muhatâbına merâmını anlatmak için üç vâsıta kullanabilir. Birisi sözler ve ses ile konuşmak, diğeri a'zâsıyla işâret, üçüncüsü de yazmaktır. İnsanın içinden söylediği sözlerde bunların hiçbirisi yoktur. Bundan dolayı iki kişi içinden aynı sözü söyler ve aynı fikirde bulunur ise, bunların bu düşünceleri, kendi cisimlerinin hareket ettiricisi olduğu zaman, birliktelik içinde hareket ederler ve netîcede zâhirde birdiğinin tersine bir söylemde bulunmayacağından, aralarında sûrette çekişme de olmaz.

1233. Bütün kuşların her birisi hünerinden ve ilminden ve fiilinden kendi sırlarını;

1234. Birer birer Süleyman'a açık olarak gösterdi; arz etmek için kendini öğerti.

Süleyman'ın huzûrunda toplanan kuşların her birisi Cenâb-ı Süleyman'ı kendi bâtınlarına vâkîf ve mahrem gördüklerinden, her birisi hünerine ve ilmine ve fiiline dâir kendi sırlarını o hazrete açık bir sûrette söylerler ve bunları arz etmek ve bildirmek için kendilerini methederler idi.

1235. Kibrinden ve benliğinden değil idi; kendisine huzûra yol bulmak için idi.

Her kuşun hünerini ve ma'rifetini arz edip kendisini methetmesi, kibir ve benliğinden değil, belki bu hüneri sebebiyle Cenâb-ı Süleyman'ın onun ma'rifetine göre kendisini huzûruna kabûl edip bir hizmet vermesi için idi. Bundan dolayı küçüklerin büyüklere kendisine bir hizmet vermesi maksâdıyla kendi hünerini arz etmesi, ma'kûl bir harekettir. Nitekim Yûsuf (a.s.)ın Mısır hükümdârına **"Kâlec'alnî alâ hazâinil ardı, innî hafîzun alîm"** (Yûsuf, 12/55) Ya'nî **"Beni memleketin hazîneleri üzerine me'mûr et; çünkü çok muhafaza ediciyim ve çok biliciyim"** buyurduğu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiştir.

1236. Bir köleye bir efendi lâzım olduğunda, hünerinden bir örnek gösterir.

Ya'nî bir köle, kendisinin beğendiği bir efendiye satılmasını istediği zaman, hünerinden ve ma'rifetinden ve işe yararlığından bahisle bir örnek gösterir.

1237. Onun müşteriliğinden kaçındığı zaman, kendisini hasta ve sağır ve çolak ve topal yapar.

Ya'nî köle, kendisinin beğenmediği bir efendiye satılmasını istemediği için, hünerini ve ma'rifetini söylemek söyle dursun, bilakis kendisini kusurlu gösterir.

1238. Hüdühüdün hünerinin ve onun san'atının ve fikrinin beyânı sırası geldi.

Ya'nî kuşların her birisi kendi hünerlerini beyân ettiği sırada, Cenâb-ı Süleyman'a yakınlaşmak için, hüdühüd kuşunun da ma'rifetini beyân etmesine sıra geldi.

1239. Dedi ki: Pek küçük olan bir hüneri açık söyleyeyim; kısa söz daha iyidir.

1240. (Cenâb-ı Süleyman) dedi ki: Söyle o hüner nedir? (Hüdühüd) dedi ki: Ben yüksekte uçtuğum vakit;

1241. Yüksekte yakîn gözü ile bakarım, yer altındaki suyu görürüm.

1242. Neredendir ve derinliği nedir, rengi nedir, nereden kaynar; topraktan mı, yoksa taştan mı;

1243. Ey Süleyman, ordugâh için seferde bu âgâh olanı tut.

Ya'nî hüdühüd kuşu bu yer altındaki suyu havada yüksekte olduğu halde gördüğünü Süleyman (a.s.)a arz ettikten sonra; ben ordugâhın sahrâlarda su ihtiyâcını te'min edebilirim; bundan dolayı orduya lâzım olan benim gibi bir hüner sâhibini yanında istihdâm et, dedi.

1244. Şimdi Süleyman dedi ki: Susuz, nihâyetsiz sahrâlarda,

1245. Askere su bulmak, seferde ashâba geri hizmette bulunmak için, ey iyi yoldaş!

Ya'nî Süleyman (a.s.), ey hüdühüd kuşu, sen engin ve susuz çöllerde askere su bulmak ve onlara geri hizmet vazîfesini yerine getirmek için iyi yoldaşsın, dedi.

Hüdhüdün da'vâsına karganın i'tirâz etmesi

1246. Karga işitince, haset ile geldi. Süleyman'a dedi ki: O eğri ve fenâ söyledi.

Karga hüdhüdün hünerini arz ettiğini işitince, nefsinin haset damarı kabardı; ileriye gelip, Hz. Süleyman'a dedi ki: Hüdhüdün sözü hem yalandır ve hem de fenâdır.

1247. Şâhın huzûrunda söz söylemek edebe aykındır; özellikle yalan ve olmayacak söz.

1248. Eğer onun bu görmesi muhakkak dâim olaydı, bir avuç toprağın altındaki tuzağı nasıl görmezdi?

1249. O tuzağa nasıl tutulur idi; niçin kafes içinde talihsiz olur idi?

1250. Böyle olunca Süleyman dedi ki: Ey hüdhüd câiz midir ki, ilk kadehte tortu çıktı.

Bu beyt-i şerîfte "söz" kadehe ve "sözün içindeki fikir" şarâba; ve "fikrin yalan olması" tortuya benzetilmiştir. Ya'nî ey hüdhüd, senden çıkan ilk söz, yalan ve mümkün olmayan bir fikirden ibâret oldu. Nebînin huzûrunda bu cür'et revâ mıdır? Demek olur.

x1251. Niçin sarhoşluk gösterirsin, ey ayran içmiş olan? Benim huzûrumda öğünürsün, sonra da olur yalan!...

Ya'nî niçin zâhirini bâtınına uydurmazsın; benim huzûrumda öğünürsün ve kendini methedersin ve öğünmen de yalan olur. "**Lâfî zenî**" öğünmek ma'nâsınadır.

Karganın i'tirâzına hüdhüdün cevâp vermesi

1252. (Hüdhüd) dedi ki: Ey şâh, benim gibi çıplak ve fakîr üzerine Allah rızâsı için düşmanın sözünü dinleme!

1253. Benim da'vâm eğer bâtil ise, ben başımı koydum, bu boynumu kes!

1254. Kazâ hükmünü inkâr eden karga, eğer binlerce akla sâhip olsa, kâfirdir.

1255. Sende kâfirlerden bir kâf ya'nî iz oldukça, sen baldır yarığı gibi kokmuş ve şehvet mahallisin.

Ey karga, sende kâfirlerin tabîatından bir koku ve bir iz bulundukça, sen ma'nâ âleminde idrar ve dışkı mahalli ve şehvet yeri hükmünde kokmuş ve pis bir halde olursun; ve aslâ ilâhî bilgilerin mahalli olamazsın. "Kâf" yarık ma'nâsıdır.

1256. Eğer ilâhî kazâ benim aklımı örtmezse ben yükseklerden tuzağı görürüm.

1257. İlâhî kazâ geldiği zaman ilim uykuya gider; ay kararır, güneş de tutulur.

Ya'nî, ilâhî kazâ gelince ilim ve akıl gaflet uykusuna dalar; çünkü güneş gibi olan rûha tutulma ve ay gibi olan beş duyuya kararma olur.

1258. Bu tertiplerin kazâdan olması nâdir midir? Kazâyı inkâr edeni dahi kazâdan bil!

İlâhî kazâ, ezeli isti'dâda göre, bütünsel toplu hükümden ibârettir ve kader bu ilâhî kazânın ayrıntısından ibâret olur. Ve kaderin açığa çıkma mahalli, şehâdet âlemi olup zaman içinde miktar miktar açığa çıkar. Bu

bahsi iyi anlamak için 625 numaralı beyt-i şerîfin izâhına mürâcaat olunsun.

Yukarıda geçen beyt-i şerîflerde "hüdhüd"den kasıt zâhir ve bâtın gözü açık olan ilâhî âriflerdir. Ve "karga"dan kasıt da bâtın gözü kör ve nefsânî hastalık sâhibi olan zâhiri ilim erbâbı ve felsefecilerdir. Onlar hasetleri yönünden dâima ilâhî âriflere karşı muhâlif bir hâl takınıp noksan akıllarıyla hallerini ve fiillerini ve sözlerini kötülerler; fakat her tartışmalarında dâima mağlûp oldukları halde, aslâ akıllanmazlar. Bununla berâber ilâhî ârifler onları dâima ma'zûr görüp lütuf ile muamele ederler. Nitekim bu beyt-i şerîfte hüdhüd kargayı ma'zûr görüp "kazâyı inkâr eden ma'zûrdur; çünkü onun inkârı da ilâhî kazâdandır" der. Hakk'ın evliyâsının bu gibi menkıbeleri çoktur. Burada örnek olarak Sünbül Sinan hazretlerinin bir menkıbesini anlatmak fakîrin hatırına geldi:

Birgün âlimlerden ve çevredekilerden birçok kimseler Fatih Cami'-i şerîfine toplanmışlar ve Hz. Sünbül'ü oraya da'vet etmişler. Hazret gelip o topluluk içinden mihrâb tarafına geçip oturmuş. İki tarafına bakıp tebessüm ederek, "Ne güzel topluluğunuz var" buyurmuşlar. İstanbul kâdîsı biraz sert tabîatlı imiş; aralarında şu konuşma geçmiş:

Kadı: Senin dervişlerin tevhîd ederken, devrân ederler, bunun aslı ve delîli nedir?

Hazret-i Sünbül: Bir kimse istemsiz hareket etse, ona şer'an ne hüküm isâbet eder?

Kadı: Bunların ellerinde istemleri yok mudur?

Hazret-i Sünbül: İstemsiz olanları da vardır.

Kadı: Akılları başlarında durur mu, yoksa mecbûr mudurlar?

Hazret-i Sünbül: Hayır, akılları başlarındadır.

Kadı: Ne acâib şey! Hem istemsiz hareket ederler; hem de akılları başlarında, bu nasıl sözdür?

Hazret-i Sünbül: Hiç seni sıtma tuttu mu?

Kadı: Evet, tuttu.

Hazret-i Sünbül: Ya niçin titreyip hareket ederdin, aklın başında değil mi idi? İstemsiz hareket etmek, aklın gitmesini gerektirmez.

İstanbul kâdîsı tam bir cesâretle başladığı tartışmadan, herkesin huzûrunda tam bir hîcâbla çekilmiştir.

**Âdem (a.s.)'ın kıssası ve kazânın onun bakışını apaçık yasağa uymak-
tan ve te'vili terkten bağlaması**

**1259. “Alleme'l-esma'nun beyi olan beşerin babasının her bir damarında,
yüzbinlerce O'nun ilmi vardır.**

Bu beyt-i şerîfte, Bakara sûresinde olan **“Ve alleme âdemel esmâe kullehâ”** (Bakara, 2/31) Ya'nî **"Allah Teâlâ Âdem'e isimlerin hepsini öğretti"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Ma'lûmdur ki, Âdem'in hâlk edilişine i'tirâz eden meleklerle karşı, Hak Teâlâ Hazretlerinden **“yâ âdemu enbî'hüm bi esmâihim”** (Bakara, 2/33) Ya'nî "Ey Âdem, onlara onların isimleri haber ver!" hitâbı geldi. Çünkü Âdem **“İnnallâhe hâlakal âdeme a'lâ sûretihi”** ya'nî **"Allah Teâlâ Âdem'i kendi sıfatı üzerine hâlk etti"** hadîs-i şerîfi gereğince, bütün isimleri toplayıcı olan Allah zât isminin görünme yeridir. Onun için Hak Teâlâ Âdem'i yeryüzünde halîfe yaptı. "İsim"den kasıt, ilâhî sıfatların zâhir yönüdür; ve sıfatlar, bu sıfatlar kendisinde olan ilâhî Zât'ın aynıdır ve bütün var edilmiş olan eşyâ ya'nî şeyler ilâhî isimlerinin zâhir yönüdür. Diğer bir ta'bir ile "şey" ismin zâhiri ve isim şeyin bâtınıdır; ve aynı şekilde isim sıfatların zâhiri ve sıfatlar ismin bâtınıdır; ve aynı şekilde sıfatlar Zât'ın zâhiri ve Zât sıfatların bâtınıdır. Şimdi Hakk'ın Zât'ı bâtınların en bâtını olmuş olur; ve bütün şeylerde görülmekte olan ilâhî sıfatlar ve isimlerdir.

1260. Her bir şeyin ismi, öyle ki o şey sâbittir, sonuna kadar onun canına el verdi.

Ya'nî Âdem halîfeliği dolayısıyla Zât ismine görünme yeri olduğundan, ilâhî ilim mertebesinde sâbit olan her bir ismin ilmî sûreti, her ne yön ile sâbit olmuş ise, o ismin gerekleri en başından en sonunan kadar Hz. Âdem'in rûhuna açılmış oldu.

1261. Onun verdiği hiçbir lakab değişmedi. O kimseye ki çarçabuk onu isimlendirdi, o tembel olmadı.

Ya'nî Âdem'in, her bir görünme yerinin hakîkatine ve ilmî sûretine bakarak, o görünme yerine verdiği lakab aslâ değişmedi. Çünkü hakîkatlerin değişmesi mümkün değildir. Örneğin karanın hakîkatı, karadır ve beyazın hakîkatı beyazdır. Bundan dolayı Âdem "sâbit ayn" ve "ilmî

sûretler" mertebesine baktı; her bir görünme yerinin hakîkatini gördü ve aslâ inceleyip araştırmaya muhtaç olmaksızın çarçabuk o lakabı verdi. Mü'min ise, mü'min dedi; kâfir ise, kâfir dedi. Ve Âdem'in lakab verdiği o kimse, bu lakabın hükmünü vermekte aslâ tembel olmadı. Kâfir olan, tamâmı tamâmına Ebu Cehil gibi küfrü hakkıyla uyguladı; ve mü'min olan da aynı şekilde Hz. Ömer gibi hakkıyla îmânını bâkileştirdi ve aslâ vazifelerinden üşenmediler.

1262. Her kim ki sonunda mü'mindir, en başından gördü; Her kim sonunda kâfirdir, ona âşikâr oldu.

1263. Sen her şeyin ismini bilenden işit; "İsimleri öğretti" işâretinin sırrını dinle.

Cenâb-ı Pîr "âdem" tâbirini bu beyt-i şerifte bütün nebîlere ve onların vârisleri olan evliyânın kâmillerine genelleştirerek, derler ki: Sen bu varlık âleminde, her bir görünme yerinin ilâhî ilim mertebesindeki hâs ismini vaktinin kâmillerinden ve âlimlerinden birisini bulup dinle. **"Ve alleme âdemel esmâe"** (Bakara, 2/31) ya'nî **"Ve Âdem'e isimleri öğretti"** âyet-i kerîmesinde işâret buyrulan sırrı onlardan işit.

1264. Her bir şeyin ismi, bizim indimizde onun görünüşüdür; her bir şeyin ismi Hâlık indinde onun sırrıdır.

Ya'nî bir kimseyi görünüşte mü'min kıyâfetinde ve mü'min amelinde gördüğümüz zaman, ona "mü'min" ismini veririz; fakat onun ilâhî ilim mertebesinde görünme yeri olduğu hâs ismi ve hakîkatı ve sâbit ayn'ı, Hak Teâlâ Hazretleri'nin indinde, o kimsenin görünüşüne bakarak bizim verdiğimiz bu ismin bâtınıdır ve sırrıdır. O sırta ve hakîkate göre, onun görünme yeri olduğu isim, ihtimâl ki, bizim görünüşe göre verdiğimiz ismin zıttıdır. Bundan dolayı bizden örtülü olduğu için, bize göre bir sırdır ve tahkîk ehli buna "kader sırrı" olarak isim verirler.

1265. Mûsâ indinde onun değneğinin adı "asâ" oldu; Hâlık'ın indinde onun adı ejderhâ idi.

Bu beyt-i şerîf, yukarıda beyân buyrulan hakîkatin bir örneğidir.

1266. Ömer'in önceki ismi putperest idi; fakat "elest"de onun adı mü'min idi.

Bu da diğer bir örnektir. Ya'nî Hz. Ömer'in görünüşüne bakılırsa, ilk önce yaptığı amele göre, adı putperest idi; fakat **"e lestü birabbiküm"** (A'râf, 7/172) Ya'nî **"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"** hitâbı gerçekleşen rûhlar âleminde, görünme yeri olduğu ilâhî isim, "Hâdî" ismi olduğundan, onun ismi Hakk Teâlâ indinde mü'min idi; ve sonuçta bunun eseri varlık âlemide de ortaya çıktı.

1267.Bizim indimizde adı menî olan o şey,Hak indinde benlik ile olan bu nakış oldu.

Ya'nî biz insandan şehvetle çıkan suya "menî" ismini verdik; ve bu suya hiç önem vermeyip, çıkışının lezzetine kapılarak meşrû' ve gayr-i meşrû' olarak isrâf ettik. Bu fiilimiz ile Hak indinde benliğin ve varlığın özü olan bir nakış iptâl etmiş olduk. Şimdi biz bu fiile, bizim indimizde sâbit olan "menî" ismine bakarak cür'et ettik ve Hak indindeki isimden gâfil olduk.

Bundan dolayı bu îzâhlardan sâbit oldu ki, eşyânın iki türlü ismi vardır: Birisi Allah'ın indindeki hakîkî ismidir ki, bu isim ezelen ve ebeden aslâ değişmez. Diğerisi bizim indimizde sâbit olan mecâzî isimdir ki, bu dâima değişir. Böyle olunca, mahvolmaya ve sâbit kılınmaya tâbî' olan bu mecâzî isimlerdir. Nitekim âyet-i kerîmede **"Yemhûllâhu mâ yeşâu ve yusbitu, ve indehu ümmül kitâb"** (Ra'd, 13/39) Ya'nî "Allah Teâlâ dilediğini mahveder ve sâbit kılar. Oysa ümmü'l-kitâp O'nun indindedir." "Ümmü'l-kitap"tan kasıt, ilâhî ilmî sûretler mertebesidir.

1268. Bu menî yoklukta bir sûret idi; Hakk'ın indinde ne fazla, ne de eksik mevcûd idi.

Yokluk iki türdür: Birisi sırf yokluktur ki, varlığın zıttıdır; ve bu şekilde yoklukta olan şey aslâ var olmaz. Ya'nî yoktan var çıkmaz. Diğerisi izâfî yokluktur ki, görünürde mevcûd olmamakla berâber, hakîkatte mevcûttur. Örneğin suskun bir halde bulunduğumuz zaman, görünürde bizde söz söyleme yoktur; fakat bizim bizliğimizde bu söz sâbit ve mevcûttur. Bundan dolayı biz söylediğimiz zaman, bu söz yoktan var olmadı, vardan var oldu. Bunun gibi, bu menîdeki insan sûreti, izâfî yokluk âleminde ve Hakk'ın ilminde ne fazla ve ne de eksik mevcûd idi. Ya'nî her menîdeki insan sûretinin boyu posu, kaşı, gözü ve bütün a'zâsı ve zâhir ve bâtın duyuları ve ilmi ve cehâleti tamâmen sâbit idi.

1269. Kısaca hazret indinde bizim âkıbetimiz olan o hakikat, bizim ismimiz geldi.

Ya'nî bizim âkıbetimiz ile alâkadar olan, o yukarıdan beri îzâh ettiğimiz, ilâhî ilim mertebesindeki hakikatimiz ve hâs ismimiz, ilâhî indinde bizim ismimizdir.

1270. Kişiyi âkıbet üzerine bir ad koyar; onun üzerine değilki âriyet bir ad koya.

Ya'nî "**alleme'l-esmâ**"nın beyi olan Âdem, bir kişinin ilâhî ilim mertebesindeki ismine bakıp âkıbetini ona göre ta'yin eder ve ta'yin ettiği âkıbete göre isim verir. Yoksa bu izâfî varlık âleminde, birkaç günlük dünyâ hayâtındaki hallerine bakıp ona göre geçici bir isim koymaz.

1271. Ne zamanki Âdem'in gözü pâk bir nûr ile gördü, isimlerin cânı ve sırrı ona âşikâr oldu.

Ne zamanki Âdem'in ve nebîlerin vârisleri olan ilâhî âriflerin gözü, ilâhî pâk nûr ile ilâhî ilim mertebesini gördü, onlara bu varlık âlemindeki görünme yerlerinin canları ve sırları olan hâs isimleri ve sâbit ayn'ları âşikâr oldu.

1272. Melek Hakk'ın nûrlarını onda bulunca, secdelere düştü ve hizmete acele etti.

Melâike-i kirâm, Hak Teâlâ Hazretleri'nin mukaddes nûrlarını Âdem'de buldukları zaman, ona boyun eğdiler ve teslimiyyet gösterdiler; ve hemen onun hizmetine koştular. Melekler, ilâhî kudretin görünme yerleri olan rûhlardır. Bunlar tabîi ve unsûrsal olurlar. Tabîiler, fezâda unsurların bulunduğu sahalarda, tabîi sûretlerden var olmuş olan ulvî rûhlardır. Bunların unsurlardan oluşmuş olan cisimler ile bir ilgileri olmadığından, Âdem'e boyun eğmek ile mükellef değildirler. Bunlara "âlîn melekler" de derler. Unsûrsal olanlar unsurlara mensûp olan rûhlar olduklarından Âdem'e boyun eğmek ile me'mûrdurlar. Nitekim bütün elementsel kuvvetlerin Âdemoğluna hizmetleri, bu kesâfet âleminde dâima gözümü-zün önündedir.

1273. Adını zikrettiğim bu Âdem'in methini, kıyâmete kadar saysam yine de eksik söylerim.

Ya'nî "**alleme'l-esma**"nın beyi olan bu zikrettiğim Âdem'i, kıyâmete kadar methetsem, onun çok yüksek vasıfları sınırlamaya ve sayılmaya sığmayacağından, lâıykıyla methetmekten ve vasıflandırmaktan âciz kalırım; çünkü o, ilâhî hilâfeti taşıyıcıdır ve halîfe ise kendisini halîfe kılanın aynıdır. Şimdi mâdemki onun halîfe kılıcı olan Hakk'ın çok yğkdek vasıfları sayılmaya sığmaz, tabî'ki o halîfenin vasıfları da, sınırlamaya ve sayılmaya sığmaz.

1274. Bunun hepsini bildi; ne zamanki kazâ geldi, bir yasağın ilmi ona hatâ oldu.

Hiz. Âdem, bu kadar bilgili olduğı halde, onun cennetten kesâfet âlemi-ne inişine, ilâhî kazanın gerçekleştirilmesi îcâb ettiğı zaman "**ve lâ takrabâ hâzihiş şecerete**" (Bakara, 2/35) Ya'nî "**Bu ağaca yaklaşmayın!**" diye gerçekleşen yasak hakkındaki ilmi, ona hatâ oldu. Ya'nî Hiz. Âdem onun tahrîmî bir yasak mı, yoksa tenzîhî bir yasak mı olduğundan tereddüde düştü.

"Tahrîmî yasak" odur ki, onu işleyen azarlanmayı hakeder. "**Ve lâ takrebûz zinâ**" (İsrâ, 17/32) Ya'nî "**Zinâyâ yaklaşmayın**" yasağı gibi. Ve "tenzîhî yasak" odur ki, onu işleyen azarlanmayı haketmez; belki uygulanması faydalı olan bir şeyi terk etmiş olur. "**Sonbaharın soğuşundan kaçınınız; çünkü ağaçlarınıza yaptığı şeyi, sizin bedenlerinize yapar**" hadîs-i şerîfindeki yasak gibi.

Hiz. Âdem'in hatâsında şerh ediciler muhtelif görüşlerde bulunmuştur. Burada hepsinin zikri uzun olur. Maksat ilâhî kazânın geçerli oluşunu anlamaktır.

1275. Onun gönlünde te'vil tercih bulduğu zaman, tabîatı hayret içinde iken, buğday tarafına koştu.

Bu yasak hakkında Âdem'in gönlünde şeytânî vesvese ile, tenzîhî yasak ile te'vil etme tarafını tercih edince, o vesvese içinde hayrete düşerek tabîi bir sevk ile yemesinin yasaklandığı buğday tarafına koştu. Bu hâl zevkan ya'nî bizzât yaşayarak her gün bizim başımızdadır. Biz buna "dalgınlık" ta'bir ederiz; ve bu dalgınlık içinde bizden hiç istemediğimiz işler çıkar. Çünkü hâkim ilâhî kazâdır.

1276. Bahçıvanın ayağına diken battığı zaman, hırsız fırsat bulup alelacele malını götürdü.

Bahçıvan, ayağına batan dikenini çıkarmakla meşgûl iken, hırsız onun bu dalgınlığından istifâde ederek, alelacele eşyâsını çalar. Âdem ile şeytân arasındaki münâsebet de buna benzer. Şeytan insanın fikrine bir vesvese dikenini batırır, onunla meşgûl olduğu sırada tâat malını çalar ve neûzü-billâh ba'zen de en kıymetli malı olan îmânını çalar.

1277. Ne zamanki hayretten kurtuldu, tekrar yola geldi. Gördü ki hırsız tezgâhtan eşyâyı çalmıştır.

Hız. Âdem bu dalgınlıktan kurtulup kendisine geldiği zaman, hırsız olan şeytanın kendisinden kıymetli bir mal olan boyun eğme ve teslîmiyyetini çalmış olduğunu gördü.

1278. Vah! “Rabbenâ innâ zalemnâ” dedi. Ya'ni zulmet geldi ve yol kayboldu.

Ya'nî Âdem gafletten uyandığı zaman: Eyvâh ne yaptım! Yâ Rab, biz zulmettik, dedi. Ya'nî biz üzerimize zulmeti ve karanlığı da'vet ettik; bu karanlık içinde de yolumuzu kaybettik demek idi.

Bu beyt-i şerîfte, A'râf sûresinde olan:

(A'râf, 7/23)

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Kâlâ rabbenâ zalemnâ enfüsenâ ve in lem tagfirilenâ ve terhamnâ le nekûnenne minel hâsirîn”

"Biz Havvâ ile berâber nefislerimize zulmettik ve eğer sen bizi mağfi-ret etmez isen ve merhamet eylemez isen, biz işte ziyân edenlerden oluruz dediler"

âyet-i kerîmesine işâret olunur. Cenâb-ı Pîr, bu âyet-i kerîmedeki "zulüm" kelimesini, "zulmet ya'nî karanlık" ile tefsîr buyururlar. Bu tefsîre göre âyet-i kerîmenin ma'nâsı, beyt-i şerîfteki işâret yönüyle şöyle olur: "İlâhî biz nûrâniyet âleminde muhafazalı iken, ilâhî kazân, üzerimize zulmet ve karanlık getirdi ve nefsimizi taayyün ağacına yaklaştırma zulmettik. Ve

eğer sen bizim zulmettiğimiz nefsimizi nûrunla örtmez ve merhametini bizden esirgersen, biz elbette uzaklık hüsrânı içinde kalanlardan oluruz." Bundan dolayı **"Rabbenâ innâ zalemnâ"** ya'nî **"Rabb'imiz biz zulmettik"** demek, taayyün karanlığı geldi ve basîret gözü önündeki melekût yolu kayboldu demek olur.İleride gelecek 1514 numaralı ve onu ta'kip eden, 1515-1518 numaralı beyitlere mürâcaat olunsun.

1279. Bu ilâhî kazâ, güneş örtücü bir buluttur; arslan ve ejderhâ ondan fâre gibi olur.

Ya'nî ilâhî kazâ güneş gibi olan hakîkati örten bir buluttur; o ilâhî kazâdan arslan ve ejderhâ, fâre gibi âciz bir mahlûk hâline gelir.

1280. Eğer ben hüküm vaktinde tuzağı görmez isem, hüküm yolunda yalnız ben câhil değilim.

Ya'nî kazâ, Hakk'ın eşyâ hakkında toplu bütünsel hükmünden ibâret olduğundan, bu ilâhî hükmün açığa çıkışı vaktinde eğer tuzağı ben görmez isem, bu ilâhî kazâ yolunda câhil olan yalnız ben olmam; belki âlemin geneli bu vakitte, bu câhillik ve gaflet içine düşer. Cenâb-ı Pîr-i destgîr, buraya kadar olan ma'nâları hüdhüdün lisânından beyân buyurmuş oluyor.

1281. Ey (dinleyici) saâdetli o kimsedir ki, iyi işleyicilik tuttu; zoru terk etti, yakarış tuttu.

Saâdetli o kimsedir ki işin en iyisine teşebbüs etti ve ilâhî kazâyâ karşı kuvveti ve direnmeyi bıraktı da yalvarmak yolunu tuttu.

1282. Eğer kazâ gece gibi senin kaplarsa, âkıbette de senin elini kazâ tutar.

Eğer ilâhî kazâ gece gibi senin üzerine gaflet karanlığı örterse, yine senin elini, inâyet nûru ve hidâyetle tutacak olan ilâhî kazâdır; bundan dolayı ümitsizliğe düşmemek îcâb eder.

1283. Eğer kazâ yüz kere câna kasteredse, yine kazâ sana cân verir ve dermân eder.

1284. Bu kazâ yüz kere senin yolunu vursa, senin çadırını feleğin üstüne kurar.

1285. Bu seni korkutmasını keremden bil! Sonuçta seni emînlik mülküne oturtur.

Ya'nî Hak Teâlâ'nın sana meçhûl bıraktığı kader sırrı sebebiyle seni korkutmasını, O'nun kereminden bil; çünkü bu korku seni itâate ve niyâza ve kendini hor ve hakîr görmeye sevk eder ve bu fiilin sebebiyle de seni gâyet emniyet üzere bulunan bir mülk üzerine oturtur. Nitekim âyet-i kerîmede **"Fî mak'adi sıdkın inde melîkin muktedir"** (Kamer, 54/55) **"Doğruluk makâmındadırlar, kudretli b'ir pâdişâhın yanındadırlar"** buyrulur.

1286. Bu sözün sonu yoktur; geç oldu; sen tavşan ve arslan kıssasına kulak tut!

Ya'nî bu ilâhî kazâyâ âit hakikatlerin sonu yoktur. Beyan ettiğimiz kıssanın sonuçlandırılmasına geç kaldık; bundan dolayı sen tavşan ve arslan kıssasına kulak tut!

Kuyunun yakınına eriştiği zaman tavşanın

arslandan ayağını geriye çekmesi

1287. Ne zamanki arslan kuyunun yanına geldi, bir baktı ki o tavşan geri kalmış ve ayak sürüyor.

Ya'nî kuyunun yanına yaklaştıkları zaman, tavşanın ayakları geri geri gitmeye başladı.

1288. (Arslan) dedi ki: Niçin ayakların geri geri gidiyor; ayağını geriye çekme, öne gel!

1289. (Tavşan) dedi: Ayağım nerede ki, el ve ayak gilti; canım titredi ve yürek yerinden gitti.

Ya'nî bende korkudan el ve ayak kalmadı; canım titredi ve yüreğim yerinden koptu.

1290. Yüzümün rengini görmüyor musun? Altın gibi. Rengim içimden haber verir.

Ya'nî korkumdan benzim sapsarı oldu; eğer içimdeki korkuya inanmazsan, yüzümün rengine bak!

1291. Hak mâdemki sîmâya tanınır demiştir; ârifin gözü sîmâ tarafına kalmıştır.

Bu beyt-i şerîfte **"Yu'reful mücrimûne bi sîmâhüm"** (Rahmân, 55/41) Ya'nî **"mücrimler ya'nî suçlular sîmâlarından tanınır"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. İnsanın bâtınî hallerini sîmâsından tanımak usûlüne "firâset-i hikemiyye" derler. Bu firâset-i hikemiyyenin ayrıntısı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî hazretlerinin fakîr tarafından tercüme ve şerh edilen **Et-tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye** isimindeki mübârek eserinde anlatılmaktadır.

Örneğin rengin, geçici olarak sararması, korkuya veyâ hastalığa işâret ettiği gibi, böyle bir te'sir olmaksızın doğuştan olarak sarı olması bâtın yönünden fenâlıklara işâret eder.

1292. Renk ve koku çingirak gibi gammâz geldi; onun sesi attan haber verir.

1293. Her bir şeyin sesi ondan haber eriştirir; nihâyet eşeğin sesini, kapının sesinden ayırt edersin.

Her bir şeyin birdiğere benzemeyen ayrı sesleri vardır. Örneğin eşeğin anırması ile, kapının gıcirtısı arasındaki farkı anlarsın.

1294. Peygamber insanların ayırt edilmesi husûsunda buyurdu ki; Kişi söz söylemesi indinde gizlidir.

Ya'nî "Kişi lisânını döndürmesi indinde gizlidir." Bu beyt-i şerîfte "**Kişi lisânının altında gizlenmiştir**" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı beyân buyrulmuştur. Çünkü bir kimsenin karakteri ve fikri ve ahlâkî ârifler indinde sözünden anlaşılır. Nitekim "Sözünden anlaşılır kişinin kendi miktârı" derler.

1295. Yüzün rengi, gönül hâlinden işâret verir; bana merhamet et, benim muhabbetimi gönlüne dik!

Ya'nî insanın içinin hâli yüzünün renginden anlaşılır. Ey arslan bana merhamet et de, bu korkudan beni koru; ve benim muhabbetimi kalbine dik, ya'nî beni sev!

1296. Kırmızı yüzün rengi, şükür sadâsı tutar; sarı yüzün rengi sabır ve inkâr tutar.

Bir kimsenin yüzünün rengi kırmızı olursa, onun gönlündeistirâhat ve kendisi râhat ni'meti içinde olup, bu ni'mete karşı şükretmekte olduğunu gösterir; ve yüzünün rengi sarı olursa, gönlünde üzüntü ve ıztırâb bulunduğunu ve kendisinin nefesine sabredici ve nefsinin hapsi hâli içinde olduğunu ve üzüntü ve ıztırâbın da inkâr ve küfürden ileri geldiğini gösterir.

1297. Bana eli ve ayağı kesen, yüzün rengini ve kuvveti ve sîmâyı götüren bir şey geldi.

Ya'nî bana kahır ve ölüm korkusu geldi ki, o ölüm elimin ve ayağımın hareketlerini keser; yüzün rengini ve vücûdun kuvvetini ve sîmânın güzelliğini ve câzibesini yok eder.

1298. Her ne önüne çıkarsa kıran, her ağacı kökünden ve dibinden koparan şey.

Bu beyit, evvelki beytin devâmı olan bir cümledir. Ya'nî bana o şey geldi ki, o şey her neye gelirse kırar, her ağacı kökünden ve dibinden koparır. Ya'nî bana taayyün etmiş sûretleri bozan ölüm geldi demek olur.

1299. Bana o şey geldi ki, ondan insanlar ve hayvanlar ve ma'denler ve bitkiler mât oldu.

"Mât" satranç oyununda mağlûp ma'nâsına kullanılan bir ta'birdir. "Mağlûbiyet'ten kasıt, ölüm hâlidir; ve ölüm hâlinden kastedilen ma'nâ da, sûrî taayyününün mahvolması ve son bulması olduğundan, bu hâl insanları ve bütün cân sâhiplerini ve bitkileri kapsamına alır. Beyt-i şerîfte bu ma'nâ sebebiyle ma'denler de zikredilmiştir.

1300. Bunlar ise parçacıktırlar; oysa ondan külliyât rengini sarı etmiş ve kokusunu bozmuştur.

Ya'nî yeryüzü üzerindeki insanlar ve hayvanlar ve ma'denler ve bitkiler, yeryüzünün parçacıklarındandır; ve dünyâ da güneş sistemimizin bir parçasıdır. Sûrî taayyününün mahvolması ve son bulması yalnız bunlara gelmez; belki külliyât olan sonsuz fezâdaki güneş sistemlerinin her birine olur. Bundan dolayı o külliyât ilâhî kahır tecellîlerinden rengini ve sûretini değiştirir ve kokusunu bozar.

1301. Nihâyet cihân kâh sabredicidir ve kâh şükredici; bostan kâh elbise giyer, kâh soyunur.

Cihânın tamâmı ilâhî Celâl tecellîsine kâh sabredicidir, ya'nî tam bir teslîmiyet ve boyun eğme içinde, manzarası elem verecek bir sûrete dönüşür; ve gâh ilâhî Cemâl tecellîsine şükredicidir; ya'nî manzarası sevinç verecek bir sûrete dönüşür. Nitekim bostan kâh bahar mevsiminde zümrüt gibi yeşillenip gönüllere sevinç verecek bir sûret kazanır ve kâh kış mevsiminde o letâfetten soyunup, gönüllere gam verecek bir sûrete dönüşür.

1302. Ateş renginde doğan güneş, diğer bir saatte baş aşağı gider.

Ya'nî güneşin doğuşu ve batışı, âlemin sûretinin her dakikada değişim içinde olduğuna bir numûnedir.

1303. Gökyüzünde parlayan yıldızlar, an be an ihtirâkın müptelâsıdır.

"Çartak" çadır ma'nâsınadır, burada gökyüzü kastedilir. "İhtirak"tan kasıt, yıldızların ışığının, güneş ışığının çıkması sebebiyle görüşten kaybolmasıdır. Ya'nî geceleri gökyüzünde parlayan yıldızların ışığı, güneş an be an yükselmeye başladığı zaman, güneş ışığının te'siri altında zebûn olur ve ihtirâka müptelâ olurlar. Bu da, âlem sûretlerinin an be an dönüş ve değişim içinde olduğuna başka bir numûnedir.

1304. Ay ki güzellikte yıldızdan fazla oldu, o dikk hastalığından hayâl gibi oldu.

"Dikk" vücûdu çok fazla zayıflatan bir hastalığın adıdır. "Dikk Hummâsı" derler. Ya'nî yıldızlardan daha parlak ve daha güzel olan ay, dünyâdan bakıldığında menzillerinde dönmesi sebebiyle gûyâ dikk hastalığına tutulmuş gibi incele incele bir hayâle benzedi. Nitekim âyet-i kerîmede **"Vel kamere kaddernâhu menâzile hattâ âdekel urcûnîl kadîm"** (Yasin, 36/39) Ya'nî **"Ve ayın seyrine de menziller takdîr ve ta'yin ettik ki, nihâyet kurumuş, yay şeklindeki bir hurma dalı gibi bir hâle döner"** buyrulur.

1305. Bu sâkin ve edebli olan yeri, zelzele içinde sıtmaya ve titremeye getirir.

Ya'nî yeryüzü sâkin ve sükunluk kâidesine tâbî' iken, ilâhî kahır tecellîsi ile zelzele olduğu zaman, sıtmaya tutulmuş bir kimse gibi titrer.

1306. Hey gidi hey... Çok dağ, bu mîrâs gelen belâdan cihânda ufalanmış ve kum olmuştur.

"Murde rîg" Farsça'da mîrâs ma'nâsınadır. İlâhî Kahır ve Celâl'in, bozulan bir sûretten, yeni var olan bir sûrete mîrâs kaldığı ma'nâsı kastedilir. Ya'nî nice dağ gibi olan taayyün etmiş sûretler, cihânda kahır ve ilâhî Celâl ile un ufak olmuştur.

1307. Bu hava rûha yakın geldi; kazâ geldiği zaman vebâ ve pis koku olur.

Bu temiz hava, insanın nefes alıp vermesine hizmetkâr olması i'tibârı ile, beşerin vücûduna ferahlık ve râhat verdiği halde, ilâhî kahır ve Celâl'in tecellîsine hüküm ve kazâ çıktığı zaman, onun zerrelere arasında vebâ, ya'nî bulaşıcı hastalıkların mikropları peydâ olur ve pis kokulu bir hâle gelip, insanları helâk toprağına serer.

1308. Lâtif olan su ki, rûhun hemşîresidir, bir göl içinde sarı ve acı ve bulanık oldu.

Bu beyt-i şerîfte **"ve cealnâ minel mâi külle şey'in hayy"** (Enbiyâ, 21/30) Ya'nî **"Biz herşeyi sudan diri kıldık"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

"Hemşîre" sözlükte, bir memeden süt emene derler. Gerek rûh ve gerek her şeyin diriliğine sebep olan su, Hakk'ın Hayat sıfatından yayıldıklarından, su rûhun hemşîresi mesâbesinde olur. Şimdi işin aslında su hayâta sebep olduğu halde, eğer bir göl içinde birikip durursa, sûreti ve vazîfesi değişip, hastalığa ve ölüme sebep olur.

1309. Bir ateş ki, bıyıkta yel tutar, onun üzerine de bir yel "yemût" okur.

Farsça'da **"bâd dâştan der-bürût"** "Bıyıkta yel tutmak" demek olup, büyüklenmekten üstü kapalı işâret olur. Ya'nî bütün eşyâyı yakmak ve mahvetmek husûsunda büyüklenen ve üste çıkan bir ateşin üzerine bir yel "yemût-ölür" okur. Ya'nî yanan bir lamba veyâ mum veyâ bir kibrit üzerine nefes salıverilip üflense söner. Farsça'da "söndürmek" yerine "öldürmek" ta'biri kullanıldığı için, Cenâb-ı Pîr burada "yemût" kelimesini kullanmıştır. Nitekim Farsça'da "mumu söndür" deneceği yerde "mumu öldür" derler.

1310. Denizin kabarması ve çırpınması hâlerinden, onun aklının değişimlerini anla!

Varlıklar âlemi denizinin yukarıdan beri îzâh ettiğimiz çırpınması ve her dakikada kabarması hâlerinden, onun aklının, ya'nî bâtınî hallerinin değişmelerini anla! Çünkü insanın sûretinde bâtını etkili olduğu gibi, bütün âlemin sûretinde de, onun bâtını, ya'nî melekûtu etkilidir. Sûretteki çırpınma ve kaynama, bâtındaki değişimlerin işâretidir.

1311. Arayış içinde dönüp duran felek çarkının hâli, onun evlâtlarının hâli gibidir.

Kesâfet âlemi içinde hayran ve şaşkın bir halde dönen felek çarkı, kendi aslı olan latîf mutlak vücûdu arayıp taramakta, onun doğurduğu evlatların ya'nî insanların hâli gibidir. İnsanlar hayâta ayak bastıklarından i'tibâren, kendilerini avutacak bir zevk ararlar ve o zevki elde ettikleri zaman, ondan bıkarlar ve yenisini ararlar; ve buldukları halde, ondan da bıkarlar. Bu aramak ve bulmak ve bıkmak hâli hep, kendi aslını aramaktan doğmaktadır; fakat tam bir gaflet içinde olduklarından, aradıkları şeyin ne olduğunu ve ıztırâblarının ne ile dineceğini bilemezler.

Şimdi mutlak vücûdun tek oluş mertebesine ve çift oluş mertebesine inen her şey için bu arayış hâli aslâ kesilmez.

Kerem sâhibi şerh edicilerin ba'zısı "evlat" ta'birini "üç doğurganlar denilen hayvan, bitki ve ma'den" ma'nâsına almışlardır. Fakat Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî **Fütûhât-i Mekkiyye**'lerinde dünyâyâ "Ümmü rekûb" ta'bir buyurdıklarından, fakîr kâinatın özü olan insan ma'nâsını aldım.

1312. Kâh en yakın, kâh vasat ve kâh en uzaktır. Onda bölük bölük uğur ve uğursuzluktan vardır.

Güneş sistemimizi oluşturan gezegenlerin sûrî dönüşlerinde dünyâyâ göre kâh en yakınlık ve kâh vasatlık ve kâh en uzaklık olduğu gibi; rûhânîyetlerinde de bölük bölük uğur ve uğursuzluk vardır. Bu beyt-i şerîfteki "hazîz, miyâne, evc, sa'd ve nahs kelimeleri eski astronomi bilim terimlerindendir. Burada astronomi ilmine âit ba'zı bilgiler verilmesi, işi uzatır ve biraz da gereksiz olur. Maksud ilâhî kazânın te'siri ile, sûret âleminin değişim ve dâîmi başkalaşım içinde bulunduğunu anlatmaktır.

1313. Ey bütünlerden karışım olan parça; her basîtin halini kendinden anla!

"Bütün"lerden kasıt dört ana rûkûndur ki, bunlar cisimlerin katı, sıvı ve gaz halleriyle, sıcaklıktır. "Parça"dan kasıt, insan vücûdudur ki, bu insan vücûdu, birer bütün olan bu dört ana rûkûnun karışımından var olmuştur. "Basît"ten kasıt basit elementlerdir ki, bunlar da kimyada isimleri belirtilmiş olan hidrojen, oksijen, azot ve karbon ve benzerleridir. Dört ana rûkûn, basit elementlerden oluşmuştur ve insan bu rûkûnlardan karışım olan yeryüzünün bir parçasıdır. İnsan kendi vücûdunun değişimlerini ve

başkalaşımını bizzât yaşayarak idrâk eder. Bundan dolayı, ey parçasal olan insan, her basîtin halini kendinden kıyâs edip, anla! Ya'nî basit elementler de değişim içindedir; yakın zamanlara kadar basit elementlerin bir diğerine değişimi bilim adamları tarafından kabûl edilmemekte idi. Elektron teorisi ortaya çıkınca basitlerin bir diğerine değişimi de sâbit oldu. Cenâb-ı Pîr bu hakîkate yedi asır evvel bu beyt-i şerîfte işâret buyurmuştur.

1314. Mâdemki bütünsel olan için zahmet ve dert vardır, onların parçası niçin sarı yüzlü olmasın?

1315. Özellikle bir parça ki zıtlardan toplanmıştır; su ve toprak ve ateş ve havadan oluşmuştur.

Bütünlerin parçası olan insanın vücûdu, birbirlerine zıt olan rükûnların bir araya toplanmasından oluşmuştur. Onlar da su "sıvı", toprak "katı" ve hava "gaz" ve ateş "vücûd ısısı"dır.

1316. Şu acâip değildir ki, koyun kurttan sıçradı; oysa şu acâiptir ki koyun kurda gönül bağladı.

Koyunun kurttan kaçmasına hayret edilmez; fakat koyunun kurda gönül bağlayıp birleşmesi, hayrete değerdir. Ya'nî beşer vücûdunda bu zıt olan rükûnların birleşmesine hayret edilir.

1317. Dirilik bu zıtların anlaşmasındadır, onların arasında anlaşmazlık çıkmasını ölüm bil!

Beşer vücûdunun hayâtı, bu zıtların barış içinde bulunmasındandır; eğer onların arasında çekişme ve muhalefet ortaya çıkarsa, bu hâl mizâcî bozar ve ölümü doğurur.

1318. Hakk'ın lütfu bu arslana ve yaban eşeğine, bu iki uzak zıttta kaynaşma vermiştir.

İnsan vücûdundaki zıt olan rükûnların kaynaşması, arslan ile yaban eşeğinin kaynaşmasına benzer. Çünkü arslanın, yaban eşeğini parçalaması lâzım gelirken, Hakk'ın lütfuyla kaynaşmış ve dostluk etmiştir.

1319. Dünyâ hasta ve zindanlık olunca, eğer hasta fânî olursa acâip midir?

Mâdemki âlemde bütünsellik ve parçasallık böyle kahırsal tecellî ile hasta ve değişim dâiresi içinde mahpûstur; eğer hasta olan şey tamâmen fânî olursa ve mahvolursa, hayrete değer olur mu?

Tavşanın ayağını geriye çekmesinin sebebinden arslanın sorusu

1320. O arslana bu yüzden öğütler okudu, dedi ki: ben bu bağlardan dolayı geri kalmışım.

Tavşan arslana yukarıdan beri anlatılan birtakım öğütleri ve hikmetleri söyledi; ve sonuçta dedi ki: İşte ben bu kötü kazâ korkusundan dolayı ayağımı geriye çektim.

Burada "tavşan"dan kasıt akl-ı maad ya'nî işin sonunu düşünen akıl; ve "arслан"dan kasıt emmâre nefstir. Sonu düşünen akıl, emmâre nefse, yukarıda geçen nasihâtleri icrâ eder. Eğer bu nasihâtleri kabûl etmez de, yine kendi hayvâniyyet dâiresinde yürümekte inât ederse, onu aldatıp insân-ı kâmilin halvetgâhına götürür.

1321. Arslan ona dedi ki: Sen maraz sebeplerinden asıl sebebi söyle ki, özellikle istediğim budur.

Arslan tavşana dedi ki: Varlık âleminin değişimleri ma'lumdur ve herkesin gözünün önündedir; bunu kimse inkâr edemez. Bu kuyuya yaklaştığımız zaman, neden korkup geriye kaldın; asıl benim maksâdım, bunu anlamaktır.

1322. Dedi ki: O arslan bu kuyu işinde sâkindir; bu kale içinde âfetlerden emîndir.

"Kuyu"dan kasıt, insân-ı kâmilin halvetgâhıdır; ve kuyu içindeki arslandan kasıt, insân-ı kâmilidir; ve dışarıdaki arslandan kasıt, emmâre nefis sâhibi olan insandır ki, insân-ı kâmilin zıttı ve düşmanıdır. Ve insân-ı kâmilin halvetgâhı halkın tabîi kesâfetinden ve hayvâniyesinin zulmânî etkilerinden emîn ve muhafazalıdır.

1323. Akıllı olan kimse kuyunun dibini seçti; çünkü halvette gönül safâları vardır.

1324. Kuyunun karanlığı iyidir; çünkü halkın zulmetleri vardır; halkın ayağını tutan o kimse, başını kurtaramadı.

Kuyu gibi olan halvetgâhın karanlığı, hissî karanlık olduğu için, halkın ma'nevî olan karanlıklarından daha iyidir. Tabîi ve hayvânî kesâfet içine dalmış olan halkın ayağını tutanlar, ya'nî onlara tâbi' olanlar, ma'nâ âleminde başlarını belâdan kurtaramadılar. Nitekim hadîs-i şerîfte "**Âfiyet on bölümdür, onlardan dokuzu sükût içindedir; Allah'ın zikri müstesnâdır. Ve diğer bölümleri günâhkârlar ile berâberliği terktir**" buyrulur.

1325. (Arslan) dedi: Öne gel, benim darbem onu kahreder. Sen gör ki o arslan kuyu içinde hâzır mıdır?

Arslan tavşana dedi ki: Sen öne geç, korkma benim darbem onu kahreder. Bak bakalım o arslan kuyu içinde midir; yoksa bir tarafa mı gitmiştir.

1326.Dedi ki: Ben o âteşîden yanmışım; meğer ki sen beni kendine çekesin.

Tavşan, oracıkta bir hîle daha icâd edip dedi ki: Ben o ateşe mensûp ve gazablı olan arslandan yandım; pek korkuyorum, eğer sen beni kendine çekip, ayaklarının arasına alırsan, kuyuya bakabilirim.

1327.Ey kerem ma'deni, ancak ben senin gözetiminde göz açabilirim; kuyuya bakabilirim.

Arslanın kuyuya bakması ve kendisinin ve o tavşanın yansımasını görmesi

1328. Ne zamanki arslan onu kendisine çekti, arslanın himâyesinde kuyuya kadar koştu.

Ya'nî ne zamanki arslan tavşanı ayakları arasına alıp göğsüne çekti; tavşan arslanın muhâfazası altında kuyunun kenarına kadar koştu.

1329. Ne zamanki kuyu içindeki suya baktılar, su içinde arslanın ve onun yansıması parladı.

1330. Arslan kendi yansımasını gördü; su içinde bir arslan yanında da semiz tavşan.

1331. Ne zamanki kendi hasmını su içinde gördü; onu bıraktı ve kuyuya atladı.

Ya'nî arslan kendi yansımasını su içinde görünce, tavşanı kuyu kenarında bırakıp, hemen hasım diye saydığı o yansımaya karşı kuyuya atladı.

Bilinsin ki insân-ı kâmil renksizdir, nefis ashâbından birisi onun huzûruna gittiği zaman, o kâmil kendi renginde görür. Bu görüşü ancak su gibi sâf ve berrâk olan insân-ı kâmildeki kendi yansımasıdır. Bundan dolayı bir kimse insân-ı kâmilde bir kusur görürse, bilsin ki o kendi ahlâk ve kusurunun yansımasıdır. Bundan dolayı bu sebeble insân-ı kâmile gerçekleşen i'tirâz, ancak kendisine i'tirâz olur; ve onunla çekişme ve husûmet, kendi yansıması ile çekişme ve husûmetdir.

Bu **Mesnevî-i Şerîf**'de bu ma'nâya dâir ileride birçok hakikatler ve îzâhlar gelecektir. Ve Hz. Mısrî-i Niyâzi de bu ma'nâya binâen şöyle buyurur:

Halk içre bir aynayım her kim bakar bir ân görür

Her ne görür kendi yüzün, ger yahşi ger yaman görür

1332. (Arslan) kendi kazdığı kuyuya düştü; çünkü onun zulmü, onun başına gelici oldu.

Yaptığı gaddarlıkların cezâsını buldu. Bu beyt-i şerîf "**Kardeşi için bir kuyu kazan kimse, onun içine düşer**" hadîs-i şerîfine işârettir.

1333. Zâlimlerin zulmü, karanlık kuyu oldu; âlimlerin hepsi böyle söylediler.

Bu beyt-i şerîf "**Zulüm, kıyâmet gününün karanlıklarıdır**" hadîs-i şerîfine işârettir.

1334. Her kim çok zâlimdir; onun kuyusu pek korkunçtur. Adâlet sâhibi, betere beter, buyurmuştur.

Pek zâlim olanların cezâsı da pek şiddetlidir. Çünkü Hak Teâlâ Hazretleri'nin "Adl" ism-i şerîfinin gerekleri, çok fenâyâ, çok fenâ karşılık vermektir. Nitekim âyet-i kerîmede "**Ve cezâu seyyietin, seyyietün mislühâ**" (Şûrâ, 42/40) Ya'nî "**Ve fenâlığın karşılığı, onun benzeri fenâlıktır**" buyrulur.

1335. Ey kimse ki, sen mevkûiden dolayı zulmedersin, kendin için bir kuyu kazarsın.

Ya'nî sen mevkiinin sana verdiği bir kuvvet sebebiyle halka zulmettiğin zaman, kendin için bir kuyu kazmış olursun.

1336. Kendi etrâfını ipek böceği gibi örme; kendin için kuyu kazarsan, ölçülü kaz!

İpek böceği yaptığı kozayı kendi etrâfına örür ve bu sûretle koza içinde kendisini hapsedir. Senin amelin de ipek böceğinin örgüsüne benzer. Nitekim âyet-i kerîmede "**Küllü nefsin bimâ kesebet rehînetün**" (Müddessir, 74/38) ya'nî "**Her bir nefis, kazandığı şey sebebiyle rehînedir**" buyrulur. Bundan dolayı eğer kuyu kazar isen, bilâhare içine kendin düşeceğini düşünerek ölçü ile kaz!

1337. Her zayıf olanları sen hısımsız bilme; Kur'an'dan "İzâ câe nasrullâh"ı oku.

Ey zâhiri kuvvet sâhibi olan kimse; sen zayıf olanları hısımsız ve yardımcısız bilerek ezme! Onların yardımcısı Allah Teâlâ Hazretleri'dir. Eğer delîlin nedir diyecek olursan Kur'ân-ı Kerîmde "İzâ câe nasrullâhi" (Nasr, 110/1) "**Allah'ın yardımı gelince**" sûre-i şerîfesini oku derim. Çünkü bu sûre-i şerîfe olmuş olan bir işten haber veriyor; o da budur ki Resûl-i Ekrem Efendimiz Kureyş arasında görünüşte bir yetim olduğu halde, zâhiren kudret sâhibi olan Kureyş büyüklerini Hakk'ın dînine da'vet etti. Muhalefet ettiler ve zâhirde yardımcısı olmayan Resûl-i Ekrem'i hısımsız ve yardımcısız bildiler de, hazretin zâtına türlü zulümleri ve hakâreti revâ gördüler. Ondan sonra onun yardımcısının Hak Teâlâ Hazretleri olduğu fiilen ortaya çıktı ve ilâhî yardım ile Kureyş'e üstün geldi; ve insanlar bölük bölük Hakk'ın dînine koştular.

1338. Eğer sen fil olup da, hasmın senden ürkü ise, işte sana "tayran ebâbil" cezâsı erişti.

Ya'nî sen Mekke-i Mükerreremeyi ve Ka'be'yi yıkmaya gelen Necâşi'nin Yemen vâlisi Ebrehe'nin fili gibi kuvvetli olup, hasmına karşı zulme kalkışsan ve mazlûm olan hasmın da, senden ürküp kaçsa; bil ki sana da Ebrehe'nin ordusuna musallat olan Ebâbil kuşları gibi bir cezâ erişir. Nitekim tefsîr kitaplarında bu Fil vak'ası "**Elem tera keyfe**" sûre-i şerîfesinde ayrıntılı olarak beyân olunmuştur.

1339. Eğer bir zayıf, yeryüzünde aman isterse, gökyüzünün askerine gulgule düşer.

Ya'nî yeryüzünde bir zayıf bir zâlimin zulmünden kurtuluşunu Hak'tan niyâz ederse, melekût âlemi ehli arasında bir gulgule peydâ olur. Ya'nî onlar da mazlûmun tarafını tutarak Hak Teâlâ'ya yakarmada ve niyâzda bulunur.

241 numaralı beyt-i şerifte bu ma'nâ geçti.

1340. Eğer dişin ile onu ısırp kanatır isen, seni diş ağrısı tutarsa, ne yaparsın?

Ya'nî bir mazlûma karşı zulüm aleti olarak kullandığın a'zâna yönelen eleme ve belâya karşı ne yaparsın; onu savuşturmaya gücün yeter mi?

1341. Arslan kuyuda kendisini gördü; o anda taşkınlıktan kendisini düşmandan ayıramadı.

Arslan kuyuda kendinin yansımasını görür görmez, kendisine bir gazab ve taşkınlık geldi ve bu taşkınlığa dalıp gitmesi sebebiyle gördüğü şey kendisinin yansıması mıdır, yoksa hakîkaten düşman mıdır, farkına varamadı. Bundan dolayı yaptığı hücum, hakîkate ancak kendisine karşı oldu.

1342. O kendi yansımasını, kendi düşmanı gördü. Şüphesiz kendi üzerine bir kılıç çekti.

1343. Hey gidi hey... Ey falan, insanlarda gördüğün çok zulümler, onlarda senin huyun olur.

Ya'nî ey falan kimse! Eğer sen, sana başkasından zulüm geldiğini görürsen, bil ki bu zulüm senin başkalarına yaptığın zulmün yansımasıdır. Bundan dolayı başkalarında gördüğün zâlimlik huyu, senin huyundur. Nitekim Cenâb-ı Pîr bu hakîkate 216 numaradaki: **"Bu cihân dağdır ve bizim işimiz bağırmaktır. Bağırmaların sesi, bizim tarafımıza gelir"** beytinde işâret buyurmuş idi.

1344. İki yüzlülüğünden ve zulmünden ve fenâ sarhoşluğundan senin varlığın onlarda parlamıştır.

Ya'nî varlığında ve vücûdunda olan iki yüzlülük ve zulüm ve kötü ahlâk sarhoşluğu onlarda parlayıp gözükmüştür.

1345. O sensin ve o darbeyi kendine vurursun; o anda kendi üzerine la'net ipliğini örsersin.

Ya'nî karşında zâlim olarak gördüğün sensin ve ona vurduğun i'tirâz darbesi, kendine vurduğun darbedir. Sen ona i'tirâz ettiğin an içinde,

uzaklaştırma ve la'net ipliğini kendi üzerine översin.

"**Târ-i la'net tenîden**" ta'birinin karşılığı Türkçede "çorap örmek" ta'biriyle çevrilebilir. Çünkü birisi diğerine karşı bir hîle ve tedbîre kalkışırsa "ona bir çorap ördü" derler.

1346. O fenâyı kendinde apaçık göremiyorsun; yoksa kendine cân ile düşman olurdun.

Ya'nî başkasında gördüğün fenâlığı, kendi nefsinde açık bir şekilde göremiyorsun. Eğer kendinde görmüş olsa idin, nefsine cân ile düşman olurdun.

1347. Ey sâf adam, kendine hücûm eden o arslan gibi, sen de kendine hücûm ediyorsun.

1348. Ne zamanki kendi huyunun düzlüğüne erişesin, o halde bilirsin ki, o alçaklık senden idi.

Ya'nî dikkatli bir şekilde kendi nefsinin ve ahlâkını kayırmadan iyice inceler ve karşıdaki adamdan sana isâbet eden fenâ fiilin kaynağını düşünürsen, bu âdiliğin senden çıkıp, yine sana döndüğünü anlarsın. Örneğin sen birisine sövsen, o da sana sövse; belki ondan sana gelen sövmek, senin sövmenin yansımasıdır.

1349. Arslana kuyu dibinde gözüktü ki, onun yansıması idi ki, ona başka kimse göründü.

Karşıdaki adamda gördüğün fenâlığı, onun kendisine hâs bir fenâlığı zannedersin. Arslan gibi ona yakınlaşıp esâsına ulaştığın zaman, onu kendinden ibâret bulursun.

1350. Her kim ki bir zayıfın dişini koparır, o hatâlı görücü olan arslanın işini yapar.

Ya'nî bir kimse bir âcizi zulüm ile rencide ederse, o kimse yanlış gören arslanın fiil ve hareketini yapmış olur. Çünkü o fiilin mutlaka bir

yansıması olacaktır. Bundan dolayı bir âcizin dişini koparmak, kendi dişini koparmak demek olur. Nitekim arslan başkasına kastettiğini zannettiği halde, hakîkatte kendi nefsine kastetti.

1351. Ey amcasının yüzü üzerinde fenâ bir ben görmüş olan kimse, o senin beninin yansımasıdır, amcandan ürkme!

"Amca"dan kasıt, kendisinin yakını olan kimselerdir; ve "fenâ ben"den kasıt, fenâ sıfatlardır ki, yukarıda geçen ma'nâları te'yîd eder.

1352. Mü'minler birbirinin aynasıdır; bu haberi Peygamber'den getirirler.

Ya'nî "**Mü'min, mü'minin aynasıdır**" yüce sözü, Cenâb-ı Peygamber'-den rivâyet olunan hadîslerdendir. Bu hadîs-i şerîfe tahkîk ehli derece derece ma'nâlar vermişlerdir. Cenâb-ı Pîr efendimizin burada kasıt buyurdukları ma'nâ şudur ki: Bir kimse muhatâbında bir kusur ve ayıp görse, ilk anda o gördüğü kusur, kendinde olan kusurdur. Örneğin kibir sıfatı bakışına yansımış olsa, o sıfat kendisinde mevcûttur ki, derhal ona âşinâ çıkmıştır; ve aynı şekilde birisinden gazablı bir şekilde muamele görse ondaki gazâb sıfatının yansımasıdır. Bu bir hakîkattir; fakat gaflet ehli kendi nefislerini insâf edip temizlemezler ve kendilerini beğenip, muhatâplarını ayıplarlar.

1353. Sen gözünün önüne mâvi cam tuttun; o sebepten âlem sana mâvi göründü.

Örneğin sen gözüne mâvi camlı gözlük taktın; tabî'ki her taraf gözüne mâvi görünür. Bunun gibi örneğin sen kibir sıfatı ve gazab gözlüğünü gözüne taktın; artık herkeste o sıfatları görürsün.

1354. Eğer kör değil isen, bu mâviliği kendinden bil; kendine fenâ de, kimseye fazla söyleme!

Ya'nî sen nefsânî sıfatlarından henüz kurtulmamış olduğundan, gözünde bu sıfatların güzellikleri vardır. Eğer akıl gözün kör değil ise, âlemin fenâlıklarını kendinden bil; bu fenâlıkları kendi üzerine al, kimseyi ayıplı ve kusurlu görme; ve onlar hakkında gereksiz sözler söyleyip gıybet etme!

Bu beyt-i şerîfde bu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur **"Ne mutlu o kimseye ki, insanların ayıplarını bırakıp, kendi ayıbına meşgûl olsun ve malının fazlasını infâk etsin; ve fazladan gereksiz sözlerini tutsun ve kessin."**

1355. Eğer mü'min Allâh'ın nûru ile bakmaza idi, mü'minin gaybını apaçık olarak nasıl görür idi?

Ya'nî ey nefsânî sıfatlardan kurtulmamış olan kimse, sende halkın gayblarına ve sırlarına vâkıf olacak basîret gözü olmadığı için, halkın ayıpları ile meşgûl olma ve bu halde halkı terbiyeye kalkışma; fakat Hakk'ın hakîki îmân ile vasıflanmış kulları vardır ki onların basîret gözleri açıktır ve onlar **"Mü'minin firâsetinden ya'ni sezgisinden sakınınız; çünkü Allah'ın nuruyla bakar"** hadîs-i şerîfi gereğince, halka ilâhî nûr ile bakıp, nefsânî sıfatlar ile vasıflanmış olan mü'minlerin bânînîni apaçık bir halde görürler. İşte halkın ayıplarını yüzlerine vurmaksızın, uygun bir sûrette, onları terbiye yetkisine sâhip olan kerem sâhibi zâtlar ancak bunlardır.

1356. Ne zamanki sen Allah'ın ateşi ile bakar oldun, iyiliği kötülükten ayıramadın.

"Allah'ın ateş"inden kasıt, Allah'tan uzaklığa ve ayrılığa sebep olan ve senin benliğinden ibâret bulunan nefsânî sıfatlardır. Ya'nî sen Allah'ın ateşi olan benliğin ve nefsânî sıfatların ile etrâfına baktığın için, halkın iyiliğini ve kötülüğünü açık bir şekilde göremedin; iyiyi kötü ve kötüyü iyi zannettin.

1357. Ey hüznün sâhibi, azar azar nûru ateşe vur; tâ ki ateşin nûr olsun.

Ey nefsânî sıfatlar ateşi içinde kavrulup, ömrü hüznün ve gamlar ile geçen kimse! Allah'ın nûru ile bakan bir kâmilin terbiyesi altına gir de onun sana verdiği yokluk nûrunu günden güne sendeki benlik ateşi üzerine dök! Tâ ki sendeki bu benlik ve nefsânî sıfatlar ateşi, hakkânî sıfatlar nûruna dönüşsün.

1358. Yâ Rab, sen de o temiz sudan vur; tâ ki bu âlemin ateşi, tümünden nûr olsun.

"Temiz su"dan kasıt, Hakk'ın rahmet ve hidâyetidir. Ya'nî yâ Rab, sen da rahmetini ve hidâyetini bütün mü'minlere ihsân et; tâ ki mü'minlik âleminin bu benlikleriyle uzaklıkta oluşlarının ateşi tümünden ilâhî sıfatlarının nûruna dönüşsün.

Cenâb-ı Pîr, "**rahmeten li'l-âlemin**" ya'nî "**âlemler için rahmet**" olan nebîlerin Sonuncusu (s.a.v.) Efendimiz'in vârisi olması ve bu sebeble himmetlerinin yüksek bulunması dolayısıyla bütün mü'miler hakkında bu duâda bulunurlar.

1359. Deryânın suyu tümünden senin fermânındadır. Ey Hudâvend, su ve ateş senin ânındır.

"Su"dan kasıt Hakk'ın cemâli ve "ateş"den kasıt Hakk'ın celâlidir. Cemal ve celâl ise birdiğerine zıt olan iki ilâhî iştir. Hakk'ın cemâl suyu, hayat ve hoşluk bahşeder; ve celâl ateşi ise kahr ve elem verir. Cenâb-ı Pîr bu yakarışlarında bu ma'nâya işâret olarak buyururlar ki: Yâ Rab, rahmet deryân senin fermânına tâbî'dir; "**Benim rahmetim, gazabımı geçmiştir**" buyurduğun şekilde, cemâlin, celâlini kaplamıştır. Bundan dolayı mü'minlik âlemine lütuf olarak ve inâyet olarak cemâlin ile tecellî buyur. Ey mutlak hâkim, senin üstünde bir tasarruf edici yoktur. Lütuf suyu ile kahr ateşi ise, senin birdiğerine zıt olan iki ilâhî işinden ibârettir. Bundan dolayı sen, istediğin iş ile tecellî buyurursun; biz senden lütfunu dileniriz.

1360. Eğer sen istersen ateş latîf su olur; ve eğer istemezsen, su dahi ateş olur.

1361. Bizdeki bu talep dahi senin icâdındır; yâ Rab zulümden kurtulmak senin ihsânındır.

Ya'nî bizim taayyün âleminde laf ve ses ile olan bu talebimiz ve yakarışımız senin icâdındır. Çünkü bu görünüşteki talebi icrâ için dilimizdeki ve nefesimizdeki kuvveti icâd eden sensin; ve kâinattaki bütün güç ve kuvvet ancak senindir. Ve rûhumuzun, ilâhî rahmetin ile, nefsânî sıfatların zulüm ve hükümlerini uygulamaktan kurtulması da ancak senin ihsânın olan rahîmî rahmetin ile. Çünkü senin bu ihsânın olmasa, biz bu cismâniyyet âleminin gereği olan hayvâniyyet mertebesinde bağlanıp kalırız.

1362. Bize talepsiz olarak, bu talebi sen vermişsin ve ihsân hazînesini hepsi üzerine açmışsın.

Ya'nî bizim bu sûret âlemindeki talebimizi, senin ilâhî ilmin mertebesinde sâbit olan hakikatlerimize, aslâ laf ve ses ile talepleri olmaksızın, sen vermiş idin; ve o mertebede bütün eşyânın hakikatleri üzerine genel zâtî rahmetin ile ihsân hazînesini açmış idin. Bundan dolayı hepsi bu rahmetin ile rahmet edilen oldular.

Bu beyt-i şerîfin ma'nâsının gereği gibi anlaşılması için 618 ve 625 numaralı beyitlerdeki îzâhatların dikkatle incelenmesi îcâb eder.

Tavşanın, av hayvanları tarafına, arslan kuyuya düştü diye müjde götürmesi

1363. Ne zamanki tavşan kurtulmaktan sevindi, av hayvanları tarafına sahrâya kadar koşarak gitti.

1364. Kuyu içinde arslanı âciz olmuş gördü; mer'aya kadar oynayarak dans ederdi.

1365. Ölümün elinden kurtulduğu için, havadaki dal ve yaprak gibi yeşillikli ve dans edici olarak el çırpıyordu.

Latîf rüzgârlar estikçe, ağaçların dalları yeşillik içinde nasıl hareket ederlerse, tavşan da ölümden kurtulduğu için, el çırpıp oynar idi.

1366. Dal ve yaprak, toprak hapsinden âzâd oldu; baş kaldırdı, rüzgârın mahremi oldu .

1367. Ne zamanki yapraklar dalı yardılar, ağacın tepesine kadar tırmandılar.

1368. Onun üzerinde herbir yaprak yeşil dal dili ile ayrı ayrı Hudâ'ya şükürü söyler.

1369. Der ki: Bizim gönlümüzü lütuf sâhibi öyle besledi ki, ağaç kalınlaştı da doğruldu.

Ya'nî çekirdek içinde bulunan dal ve ağaç, toprak içinde mahpûs iken, Hakk'ın sıfatlarının rahmetiyle oradan âzâd olup baş kaldırdı ve rüzgâr ile temâs edip latîf oluşunun kemâlinden dans etmeye başladı. Ağacın tepesinde peydâ olan yeşil dalların hâl dilini kullanarak, her bir yaprak ayrı ayrı Hakk'a hamd ü sena ettiler de dediler ki: İsimlerin lütuflarının sâhibi olan Hak Teâlâ Hazretleri bizim kökümüzü öyle besledi ki, bağlı olduğumuz ağacın gövdesi kalınlaştı ve dosdoğru oldu. Bu beyt-i şerîflerde Fetih sûresinde olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(Fetih, 48/29)

مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ

فَأَزْرَهُ فَاسْتَعْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ

“Meselühüm fît tevrâti, ve meselühüm fîl incîli, ke zer'in ahrece şat'ehu fe âzerehu festagleza festevâ alâ sûkîhî yu'cibuz zürrâa, li yagîza bihimül küffâr”

"Muhammedîlerin vasıflarının örneği Tevrat'ta ve İncil'de vardır. Bir ekin gibidir ki; ilk önce bir filiz çıkarır. Sonra o dal kuvvetlenir; sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulur, ekincilerin hoşuna gider. Allah Teâlâ bu örneği kâfirleri kızdırmak için getirdi."

Ya'nî ümmet-i Muhammed (a.s.) ortaya çıkışının ilk zamanlarında gâyet zayıf idi; daha sonra kökü kuvvetlendi; doğuya ve batıya dal ve budak salıverdi demek olur. Cenâb-ı Pîr, bu âyet-i kerîmenin işâret ettiği ma'nâyı aşağıdaki beyitlerde îzâh buyururlar.

1370. Su ve çamura bağlanmış olan canlar ne zamanki su ve çamurdan gönülleri sevinç içinde kurtulurlar;

1371. Aşk havası içinde dans edici oldukları zaman, ayın bedir hâli gibi noksansız olurlar.

Bu beyitlerde "canlar", toprak içine gömülmüş olan tohumdaki bitkilere; "insan kalbi" suya ve çamura benzetilir. Rûhlar insân-ı kâmilin terbiyesi altında mücâhede ve riyâzet sebebiyle bu kesîf cismin hükümlerinden kurtuldukları zaman, gönülleri sevinç içinde ilâhî aşk havası içinde dans ve sema' ederler. Ve işte o zaman bu canlar ayın on dördü gibi tastamâm ve parlak olurlar; ve kendilerinden rûha âit hükümler açığa çıkar.

1372. Cisimleri dans içinde ve cânlarını ise sorma! Ve o kimse ki, cân ola, onlardan soru sorma!

İlâhî aşk havası içinde dans edenlerin cisimleri sûret olarak gökyüzünde görünür; fakat cânlarının hâlini hiç sorma; onların rûhânî zevklerini ta'rif etmek mümkün değildir. Ve cisim olmaklık mertebesinde çıkıp rûh olmaklık mertebesine yükselenlerin hâlini sorma; kelimeler ve ibâre ile anlayamazsın.

1373. Tavşan, arslanı zindanda oturttu. Bir arslana ayıptır ki, bir tavşandan geri kaldı.

"Arslan"dan kasıt, görünüşte halkın hürmetini kazanmış ve fakat nefsânî sıfatlar ile vasıflanmış zâhir âlimleridir. "Tavşan"dan kasıt, görünüşte miskîn ve şatafatsız görünen Hakk'ın evliyâsıdır ki, bâtınları ilim ve irfân ile doludur.

Gariptir ki tavşan gibi görünüşü zayıf olan bir kâmil velî, bir arslan gibi heybetli ve görünüşte ihtişam sâhibi bir âlim üzerinde tasarruf eder. Bu âlime bu kadar ihtişam ile berâber ayıp değil midir ki, gönlü yaralı bir dervişe mağlûb olsun?

1374. Öyle bir utanç içindedir; ve sonra bu acâiptir ki, ona Fahreddîn lakabını söylemelerini ister.

Önceki beyitlerde ve bu beyitte bütün zâhir âlimleri kastedildiği gibi, bahis ve tartışmanın imâmı meşhûr âlimlerden Fahreddîn-i Râzî hazretlerine de gönderme vardır. Fahreddîn-i Râzî hazretleri Muhammed Hârezmşâh'ın hocası idi. Cenâb-ı Pîr'in yüce babaları olup, zâhirî ve bâtınî

ilimlerde şöhret kazanmış olan Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled (k.s.) hazretlerini nefsânîyyetin sürüklemesiyle çekemeyip, Harezm'den göçmelerine sebep olmuş idi. Sultânü'l-Ulemâ efendimiz Necmeddîn-i Kübrâ (k.s.) hazretlerinin halîfelerindendir. Fahreddîn-i Râzî bir vakitte Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin bulunduğu şehre gelir; bütün memleket âlimleri ziyâretlerine giderler; Cenâb-ı Necmeddîn gitmez. Hz. Necmeddîn'e, Fahr-i Râzî'nin ziyâretine gitmenin uygun olduğunu söylerler; Hz. Necmeddîn, Fahreddîn-i Râzî'nin kim olduğunu sorar. Bu öyle bir zâttır ki Cenâb-ı Hakk'ın birliğini bin bir delîl ile ispât etmiştir, derler. Hz. Necmeddîn, demek ki Hakk'ın varlığından bin bir şüphesi varmış ki, delîl aramış, buyururlar. Fahreddîn-i Râzî bunu işitince, kendisi Hz. Necmeddîn'in ziyâretine gider. **Tefsîr-i Kebîr** ve bir çok yüksek eserlerin sâhibi bulunan Cenâb-ı Fahreddîn, onun ilim ve irfânı karşısında kendisini pek küçük görür ve Cenâb-ı Necmeddîn'in tarîkatine intisâb arzûsunu ortaya koyar. Hazret de uygun görüp, onu hâlvete koyar. Fahreddîn halvete girince, sînesinde şiddetli sıkıntı hissedip Hz. Necmeddîn'e hâlini anlatır. Evet o sıkıntı, göğsündeki resmî ilimlerin verdiği bir sıkıntıdır; onların hepsini kusmak lâzımdır, buyururlar. Bu söz Fahreddîn-i Râzî'ye ağır gelir ve halveti terk eder.

Cenâb-ı Pîr'in bu göndermesi nefsânî sıfatlar yönünden değildir. Ârifin irşâdı ve zâhir âlimlerinin hakîkatler tarafına teşvîki içindir; ve bu göndermenin bir benzeri ileride 5. ciltte gelecektir.

1375. Ey kimse sen bu kuyunun dibinde yalnız kalmış arslan gibisin. Nefis tavşan gibi senin kanını döktü ve içti.

Sen bu karanlık olan tabîat kuyusunun dibinde yalnız başına kalmış kuvvetli bir arslan gibisin. Tavşan gibi hilekar olan nefsin sana türlü türlü hazlar gösterip, seni bu tabîat kuyusuna düşürerek kanını dökmüş ve içmiştir.

1376. Senin tavşan nefsin, sahrâda otlaktadır; sen ise bu nasıl ve niçin kuyusunun dibindesin.

Ey kimse, senin tavşan gibi hilekar olan nefsin, bu fânî âlemin cinsinden olduğu için, hayvânî hazzlar sahrâsında otlamaktadır; ve rûhun bakâ âlemi cinsinden oluşu yönüyle kuvvetli bir arslan gibi iken, sen o âlemi bıraktın, nefsine uyup nasıl ve niçin ve bahis ve çekişme âlemi olan tabîat kuyusunun dibinde yerleşmeyi tercih ettin. Bu bahis ve çekişme ile halkın makbûlü olmayı bir devlet bildin.

1377. *O arslan tutucu olan tavşan: Ey kavim, müjdeci geldiği vakit, müjdeleyin, diye av hayvanları tarafına koştu.*

1378. *Müjde, müjde! Ey hayâtı düzelecek topluluk ki, o cehennemin köpeği, yine cehenneme gitti.*

"âyş sâz" birleşik sıfattır; "hayâtı düzelecek" demek olur.

1379. *Müjde müjde ki, o cânların düşmanı yok mu, onun Hâlık'ının kahrı dişlerini kopardı.*

1380. *O kimse ki, pençeden birçok başları ezdi, ölüm süpürgesi onu da çöp gibi süpürdü.*

1381. *O zamân vahşilerin hepsi, zevk ve coşku içinde şenlikten sevinçli ve mutlu olarak toplandılar.*

Av hayvanlarının tavşanın etrâfında toplanmaları ve ona övgüler yağdırmaları

1382. *Halka oluşturdular, o ortada mum gibi. Secde getirdiler ve ona dediler ki:*

Av hayvanları tavşanın etrâfına toplanıp bir halka oluşturdular. Tavşan ortada yanan bir mum gibi kaldı; ve hepsi ona baş eğip hürmet ettiler de, dediler ki: Haberin olsun!

1383. *Sen semâvi bir meleksin, yâhut perisin; hayır, sen erkek arslanın azrâilisin.*

1384. Her ne isen, bizim canımız senin kurbanındır. Galip geldin; elin ve kolun sağ olsun.

1385. Hak bu suyu, senin ırmağında akıttı; senin eline ve koluna âferin!

Hak Teâlâ bu kuvvet ve üstün gelme suyunu senin vücûdunun ırmağından akıttı. Senin elinin ve kolunun kuvvetine âferin!

1386. Açık söyle, acaba hîleyi nasıl düşündün; o zâlimi hîle ile nasıl mağlûb ettin?

1387. Açık söyle, tâ ki bu kıssa dermanlar olsun; açık söyle, tâ ki canların merhemi olsun.

Ya'nî yaptığın hîlenin mahiyyetini bize îzâh et ki, bu kıssa bize ibretlik bir ders olsun. Bir daha başımıza böyle bir belâ gelirse, bu tedbîr ile savuşturalım ve açık bir şekilde bu kıssanın inceliklerini söyle de, benzer belâlardan canımızı kurtaralım.

1388. Açık söyle ki, o zâlimin zulmünden bizim canımızın yüz binlerce yarası vardır.

Bu kıssayı bize açık olarak îzâh et ki, intikâm lezzeti ile lezzetlenelim; çünkü biz ondan çok zulüm gördük; yüreklerimiz intikâm hissi ile dolu idi.

1389. Dedi ki: Ey büyükler; Hakk'ın te'yidi idi; yoksa cihânda bir tavşan kim oluyor?

Tavşan onlara cevâben dedi ki: Ey bâtınları hakîkatleri anlamak lüzûmunu hisseden büyük isti'dâd sâhibleri; bu kıssanın hakîkati ancak Hakk'ın te'yidi idi. Yoksa benim gibi âciz bir tavşan, koca bir arslana karşı ne yapabilir idi?

1390. Bana kuvvet bağışladı ve gönlüme nûr verdi; gönlümün nûru elime ve ayağıma kuvvet verdi.

"Nûr-i dil"den kasıt ilimdir; çünkü nûr kendi zâhir ve eşyâyı göstericidir. İlim de eserleriyle zâhir ve eşyânın hakikatlerini göstericidir. Hak Teâlâ bir kimsenin kalbine Âlim ism-i şerîfiyle tecellî ederse, fiiller ve hareketleri ilim dâiresinde olur; ve a'zâ ve organlarının ilim ile harekete geçişi yönüyle, câhilce hareket eden güçlülere mağlûp eder.

1391.Üstünlükler Hak tarafından erişir; değiştirmekler de yine Hak'tan erişir.

Ya'nî bu üstün gelme bana sezgi ve akıl yönüyle Hak'tan bir ihsân idi. Ve kuvveti ile hayvanlar üzerine üstün sayılan arslanın gâlibiyyet sıfatını mağlûbiyyete değiştirmek de yine Hak tarafından zâhir oldu. Bundan dolayı âlemde görülen bütün üstünlükler ve üstünlüklerin rezilliğe değiştirilmesi hep bir hikmete dayalı olarak Hak tarafından olur.

1392.Hak zaman zaman ve nöbet ile bu te'yidi zan ve müşâhede ehline gösterir.

Hak Teâlâ gâlibin mağlûbiyyetini ve mağlûbun da gâlibiyyetini âlemde dönem dönem ve nöbet ile hem zan ehline ve hem de müşâhede ve hakikat ehline gösterir.

Târih kitâpları kavimlerin gâlibiyyet ve mağlûbiyyeti devirlerini ve nöbetlerini ayrıntılarıyla nakleder. Fakat zan ehli bu gâlibiyyet ve mağlûbiyyeti sebeplerden ve tesâdüften bilirler. Çünkü onlar Hakk'ın kudretinden şüphe ve zan içindedirler; ve olağanüstü bir hâle "tesâdüf" derler. Fakat müşâhede ve hakikat ve bâtın ehli gözü açık olanlar bu husûstaki te'sirleri Hak'tan görüp, âlemde zevk ederler.

Bu beyt-i şerîfte Âl-i İmrân sûresinde olan:

(Âl-i İmrân, 3/140)

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

"İn yemesesküm karhun fe kad messel kavme karhun mislühü, ve tilkel eyyâmu nudâviluhâ beynen nâsi"

"Eğer size Uhud savaşında yara ve elem isâbet ettiyse, onlara da Bedir muharebesinde onun gibi yara ve elem isâbet etti. Bu dünyâ günlerinde olan ferahı ve gamı döndürüp dolaştırırız."

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

**Tavşanın, av hayvanlarına: Bununla sevinmeyiniz, diye
nasîhat vermesi**

1393. Aklını başına al, nöbete mensûp olan mülk sebebiyle sevinme; ey nöbete bağlanmış hürlük etme!

Dünyâ mülkü kâh gelir, kâh gider. Bundan dolayı gelme nöbeti olduğu gibi, gitme nöbeti de vardır. Eğer dünyâ mülkü sana yönelirse sevinme, çünkü gitmesi de vardır. Nitekim âyet-i kerîmede **"Li keylâ te'sev alâ mâ fâteküm ve lâ tefrehû bi mâ âtâküm"** (Hadîd, 57/23) Ya'nî **"Kaybettiğiniz şeye üzülmeyiniz ve gelen şeye de ferahlanmayınız!"** buyrulur.

Mâdemki mülkün gelmesinde ve gitmesinde senin etkin ve tasarrufun yoktur, o halde sen, nöbetle kayıtlı ve ilâhî hükmün esîrisin. Bundan dolayı bu kadar kayıt ve bağ içinde hürlük da'vâsını etme!

1394. O kimse ki, onun mülkünü nöbetten daha yüksek binâ ederler; onun müziğini yedi yıldızdan daha yüksekte çalarlar.

"Tenend" burada peydâ etmek ve meydana çıkarmak ma'nâsınadır. Ma'nevî devlet ve saltanat sâhibi olan nebîler ve onların vârisleri olan evliyânın kâmillerinin mülkü nöbetle gelip gitmeye tâbî' değildir; onların mülkünü nöbetle gelip gitme kâidesinin dışında olarak kurarlar. Sultanların sarayları önünde çaldıkları nöbet müziğini, güneş sistemimizi oluşturan yedi gezegenden daha yüksek bir makâmda çalarlar. Ya'nî onların ma'nevî saltanatları sûret âleminin üstündedir. Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz bir gazellerinde söyle buyururlar:

"Dün gece sultanlık davulunu izzet dergâhı üzerinde çaldım. Çadırı Rabbânî mülk yurdunun üstüne kurdum."

1395. Nöbetten yüce olanlar, bâkî pâdişahlardır; dâima rûhların sâkîleridir.

Mülkü ve saltanatı nöbet kâidesine tâbî' olmayanlar, bâkî olan pâdişâhlardır ki, onlar dâima rûhlara ilâhî aşk şarâbını içiren sâkîlerdir.

1396. Eğer bir iki gün dünyâ içeceğinin terkine râzı olursan; ağzını ebedî şarâp içinde ıslatırsın.

Eğer dünyâ hayâtında birkaç gün nefsin yiyecek ve içecek gibi hazzlarını terke râzı olur isen, rûhunun ağzını ebedî şarâp ile ıslatırsın. Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de onlar hakkında:

(İnsan, 76/21)

وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

“Ve sekâhüm rabbühüm şarâben tahûrâ”

"Onların Rab'leri onlara tertemiz şarâp içirdi"

buyurur.

Aşk ve hakikat ehlinin, gazellerinde bahis buyurdukları şarâp, işte bu şarâptır; inkâr ehlinin zannettikleri gibi sarhoşların içtikleri kokmuş üzüm suyu değildir ve onların sarhoşlukları ma'nevî sarhoşluktur.

1397. Ey şâhlar, biz dışarıdaki düşmanı öldürdük; içeride ondan beter bir düşman kaldı.

Ey zâhiri mülk pâdişâhları biz savaş âletleriyle vücûtların dışındaki düşmanları öldürdük. Şimdi vücûdumuzun içinde bir düşman olan nefsimiz kaldı ki, onun öldürülmesine savaş âletlerinin etkisi olmadığından dışarıdaki düşmandan daha beterdur. Her gün sırtımızda taşırız, besleriz; fakat o bizi mahvetmek için dâima fırsat gözetir.

"Küçük harpten, büyük harbe döndük" hadîs-i şerîfinin tefsîri

Resûl-i Ekrem Efendimiz bir savaştan döndükleri zaman, bu hadîs-i şerîfi buyururlar idi.

"Büyük harp"ten kasıt nefis düşmanı ile mücâhededir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz diğer bir hadîslerinde "Harbin en fazîletlisi kişinin nefesine ve nefsinin heveslerine karşı olan savaşıdır" buyururlar.

1398. Bunu öldürmek aklın ve zekânın işi değildir; bân arslanı tavşanın maskarası değildir.

Bu içerideki hasım olan nefsi öldürmek akıl ve zekâ kuvveti ile mümkün değildir; çünkü bân arslanı olan bu emmâre nefis, tavşan gibi olan geçimlik aklın karşısında âciz olamaz.

1399. Bu nefis cehennemdir ve cehennem ejderhâdır ki o denizler ile eksilmez.

Emmâre nefis kalbi yakmakta ve azâb etmekte cehennemdir; ve cehennem ise doymak bilmeyen ejderhâdır. Denizleri dökse, onun harâretinin şiddeti azalmaz.

1400. Cehennem yedi deryâyı içer; o halk yakıcının harâreti eksilmez.

Hint şerh edicilerinden şeyh Veli Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: "Tahkîk ehli indinde cehennem, nefsin sûretidir ve onun alt dereceleri nefsin zemm edilmiş sıfatlarıdır ki, misâl âleminde şahsın bu zemm edilmiş sıfatları ve kabahâtli fiilleri azâb sûretiyle bedenlenirler; ve rûh sıfatı ve güzel ameller cennetin aynıdır ki o âlemde nî'metlenmek sûretleriyle şekillenirler."

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî hazretleri **Fütûhât-ı Mekkiyye**'lerinde cismânî cehennemin yakıcı havadan ibâret bulunduğunu yazarlar. Bu yakıcı havanın örneği, fezâda ateş buhârı hâlinde bulunan güneş küresidir. Bundan dolayı cismânî cehennemin sıcaklığı son derece şiddetli olup, buna yedi deryâ dokülse, onu bir sûrette buharlaştırıp, yakıcı havaya dönüştürür ve o sıcaklık eksilmez.

1401. Taşlar ve taş gönüllü kâfirler, ağlayarak ve utanarak onun içine girerler.

Bu beyt-i şerîfe “**Yâ eyyühellezîne âmenû kû enfüse-kûm ve ehlî-kûm nâren vakûduhân nâsu vel hicâretü**” (Tahrîm, 66/6) Ya’nî “**Ey mü'minler nefislerinizi ve ehillerinizi odunu insanlar ve taş olan ateşten koruyunuz!**” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve diğer âyette de “**fettekûn nârelletî vakûduhân nâsu vel hicâratü, uiddet lil kâfirîn**” (Bakara, 2/24) ya’nî “**Sakınınız o ateşten ki, onun odunu insanlar ve taşdır; kâfirler için hâzırlanmıştır**” buyrulur. Çünkü büyük kıyâmette elementsel taayyünler ateşe dönüşecektir ve bu da bilimsel olarak uzak bir şey değildir. Çünkü şiddetli çarpışmaların neticesi şiddetli sıcaklıktır. Bundan dolayı rûhunu îmân ile tabîat âleminde kurtaramayıp elementler içinde mahpûs kalan kâfirlerin bu elementlere tâbî’ olarak ateşe girmeleri zarûri bir hâl olur.

1402. Bu kadar gıdâ dahi onu sâkinleştirmez; nihâyet ona Hak’tan şu nidâ gelir.

1403. Doydun mu, doydun mu? Der ki: Henüz doymadım; işte sana ateş! İşte sana harâret, işte sana yakma.

Bu beyitlerde “**Yevme nekûlü li cehenneme helimtele’ti ve tekûlü hel min mezîdin**” (Kaf, 50/30) ya’nî “**Kıyâmet gününde biz cehenneme doldun mu? deriz. O, daha fazlası var mı? der**” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

1404. Bir âlemi bir lokma etti ve çekti; mi'desi “Daha var mı?” na'rasını vurdu.

Dünyâ âlemini ve yeryüzü küresini kıyâmet gününde ateş buharı hâlinde cehennem küresi çekerek yuttu; ve kapasitesi, daha var mı? na'rasını vurur. Bu ateşsel cehennem küresi o kadar büyüktür ki, fezâda dönmekte olan katı büyük uzay cisimlerini lokma gibi çekip yutar.

1405. Hak lâ-mekândan onun üzerine ayağını koyar; o zaman o kün-fekândan sâkin olur.

Bu beyt-i şerîfte, şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: “**Cehennem dâima daha var mı? der. Nihâyet Cebbâr ona ayağını koyar; bundan dolayı**

elverir, elverir der."

"Cebbâr'ın ayağı" hakkında tahkîk ehli hazerâtı bir çok yönlerden beyân buyurmuşlardır. Burada hepsinin anlatılması uzun olur. Fakîrin aklına gelen budur ki: Cehennem küresi ateş buharı hâlinde bulundukça, onun yakması ve gelen herşeyi yakmaktan doymaması isti'dâdı, dâima yakacak maddeler ister. Ve kesîf cisimlerden hangisi onun çekim alanına girerse, derhal onu ateş buharı hâline çevirir. Ondaki bu isti'dâd ancak fezâda soğuyarak katılaşması ile gider. İnsanın a'zalarının en nihâyeti ayak olduğu gibi, bir olan hakîkî vücûdun en son tenezzül mertebesi de, elementsel kesâfet hâlidir. Bundan dolayı lâ-mekân ya'nî mekânsız olan Hakk'ın hakîki vücûdu tarafından gerçekleşen Rahmânî tecellî üzerine, ateş buharı hâlinden, soğuma ve katılaşma hâline geçer. Bu duruma göre Cebbâr'ın ayağının konulması, "Kün ya'nî Ol!" emriyle soğuması ve katılaşması olur. Nitekim bu ma'nâyı te'yid olarak hadîs-i şerîfde, cehennemde circîr ağacı biteceği beyân buyrulmuştur. Ve "circîr", gâyet sulak yerde biten maydanoz dediğimiz bitkidir. Bu soğuma ve katılaşma da âyet-i kerîmede **"Lâbisîne fîhâ ahkâbâ"** (Nebe', 78/23) Ya'nî **"Orada hukublarca kalırlar"** buyrulduğuna bakılarak, hukublar olarak ifâde edilen sürenin tamamlanmasından sonra gerçekleşir. "Hukub" seksen yıl ma'nâsınadır. Ahkâb, hukubun çoğulu olup, birçok seksen yıllar demektir. Ve ilâhî indinde bir gün, dünyânın bin senesine denk bir derecede olduğundan, bir hukub dünyânın seksenbin yılına denk olur. Bunun kaç hukubdan sonra gerçekleşeceği Kur'ân-ı Kerim'de açıklanmış olmadığından, işin bu tarafını ancak Allah Teâlâ bilir. İhtimâl ki, bu soğuma ve katılaşma husûsu, dünyânın milyonlarca senelerine ulaşır. **"Neûzü billâh"**.

1406. Mâdemki bu bizim nefsimiz cehennemin parçasıdır, parçalar dâima bütünü tabîatını tutar.

Cehennem kendi hazzına doymadığı gibi, bizim emmâre nefsimiz de, kendi hayvânî hazzlarına doymaz ve aslâ kanâat etmez.

1407. Bu ayak Hakk'a mahsûstur ki, O söndürür; muhakkak onun yayını Hak'tan başka kim çeker?

Ateş küresi hâlindeki cehennemin ateşini, Cebbâr'ın ayağını koyması sûretiyle ancak Hak söndürebilir. O cehennemin kuvvetli olan yayını Hak'tan başkası çekemez.

"Onun yayını çekmek" ta'bîri, güç olan bir şeye gücü yetmek

ma'nâsınadır. Beyt-i şerîfte "**ûrâ küşed** = onu öldürür" ta'birinin kullanılması da, cehennem ateşinin daha sonra söneceğine işârettir. Çünkü Farsçada "mumu söndürmek" yerine "öldürmek" ta'bîri kullanılır. Şimdi cehennem ateşini Cebbâr'ın ayağı söndürdüğü gibi; cehennemin parçası olan bizim emmâre nefsimizin vücûdumuzdaki harâretini de, yine O'nun Cebbâr ayağı söndürür; ve Cebbâr'ın ayağını koyması da rahmânî rahmetten kaynaklanır. Nitekim Cenâb-ı Mevlana efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

"Eyyüb (a.s.)'ın zahmetine ve Yâ'kûb (a.s.)'ın ihtiyarlığına başka bir çâre olmadı, rahmânî rahmet yetiştî."

1408. Yaya ancak doğru oku koyarlar; bu yayın ise tersine eğri okları vardır.

"Yay"dan kasıt, insanın cismidir. "Doğru ok"tan kasıt, temiz rûhlar ve "eğri ok"tan kasıt da pis rûhlardır. Ya'nî insanların bu cisimlerine temiz ve pis rûhlar koyarlar. Hedefe ve hakîkî asla ulaşacak olan rûhlar, ancak doğru ok gibi olan temiz rûhlardır. Tersine ve eğri oklar, hakîkî asla ulaşamayıp, yarı yol olan kesâfet âleminde hapis kalacak pis rûhlardır.

1409. Ok gibi doğru ol ve yaydan kurtul! Çünkü şüphesiz yaydan doğrunun gayrı fırlamaz.

Ey sâlik; temiz rûhların şânı, nebîlere tâbî' olup sâlih amel işlemektir. Bundan dolayı nebîlerin yolunda dosdoğru ol ve yay gibi olan bu kesîf vücûdunun hüküm ve te'sîrinden kurtul; çünkü bu kesîf vücûdun hükümlerinden eğri ok gibi olan pis rûhlar kurtulamaz.

1410. Ne zamanki dışarıdaki harpten döndüm, içerideki harbe yöneldim.

1411. Biz küçük harpten döndük; Peygamber ile berâber büyük harp içindeyiz.

1412. İğne ile bu Kâf dağını koparmak için, Hak'tan kuvvet ve tevfiğ ve lâf isterim.

Tahkîk ehlinin bahsettikleri "Kâf dağı" sûret ve taayyün âlemidir. Ben bu kesîf cismimin hükümlerini mücâhede ve riyâzet iğnesi ile koparabilmek için, Hak Teâlâ Hazretleri'nden kuvvet ve muvaffakiyyet isterim; ve netîcede de **"Ve emmâ bi ni'meti rabbike fe haddis"** (Duha, 93/11) Ya'nî **"Rabb'in ni'metini haber ver!"** âyet-i kerîmesindeki emir gereğince, Hakk'ın bu ihsânından dolayı övünerek ihvânıma Hakk'ın ni'metini haber vermek ve onları da bu yola teşvîk etmek isterim.

1413. Safları yaran bir arslanı önemsiz bil! Arslan o kimsedir ki, kendisini kırar.

Savaşta safları yaran kimsenin arslanlığı ve yiğitliği önemsizdir; asıl arslan olan o kimsedir ki, nefsinin benliğini ve zemm edilmiş sıfatlarını kırıp mağlûp eder.

1414. Benim sözümün sırrından bir hisse almak için, bunun beyânında bir kıssa dinle!

**Rum elçisinin Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.)a kadar gelmesi
ve onun Ömer (r.a.)ın kerâmetlerini görmesi**

1415. Kayser'den Medine'ye Ömer'e kadar uzun çöllerden geçerek bir elçi geldi.

1416. Dedi ki: Ey ahâlî, halîfenin köşkü nerededir; tâ ki ben atımı ve eşyâmı oraya çekeyim.

1417. Ahâli ona dediler ki: Onun köşkü yoktur; Ömer'in bir parlak can köşkü vardır.

1418. Her ne kadar beylik yönünden onun şöhreti var ise de, onun fakîrler gibi küçücük bir evi vardır.

1419.Ey kardeş sen onun köşkünü nasıl görürsün? Çünkü senin kalb gözünde kıl bitmiştir.

"Kıl"dan kasıt, kibir ve benliktir. Ya'nî senin basîret gözünün önünde kibir ve benlik kılları bitmiş ve görme hassasını kapatmıştır; bundan dolayı sen onun can köşkünü nasıl görebilirsin?

1420. Kalb gözünü kıldan ve illetten temizle de, ondan sonra onun köşkünün cemâline göz tut!

Kalb gözün kibir ve benlik kıllarıyla ve hevâ ve nefsânî hevesler illetleriyle hastalıklıdır. Basîret gözün bu illetler ile hasta iken, rûhânî âlemi görmek mümkün değildir.

1421. Her kimin cânı heveslerden pâk ise, çabucak hazreti ve pâk eyvânı görür.

"Hazret"ten kasıt, Hakk'ın huzûru ve müşâhesidir. Sözlükte yüksek binâ ve pâdişâhların dîvân salonu ma'nâsına olan "eyvân"dan kasıt da, Hakk'ın bir olan vücûdunun açığa çıktığı mertebelerdir. Ya'nî kalb gözünün perdeleri olan nefsânî hevesleri kaldıran kimseler, bütün eşyâda Hakk'ın vechini ve her mertebede Hakk'ın işini görürler demek olur.

Cenâb-ı Pîr bu beyitten i'tibâren Hakk'ın dilinden aşağıdaki hakîkatleri beyân buyururlar.

1422.Muhammed gibi bu ateşten ve dumandan pâk oldu; her nereye dönerse, Allah'ın vechi oldu.

Ya'nî nefsânî heveslerden kalbini temizleyen kimse, ezelî sâfileşmiş olan Muhammed (a.s.v.) Efendimiz gibi gazab ve şehvet ateşinden ve beşerî kesâfet dumanından pâk oldu; ve basîret gözünün önünden bu ateş ve duman gidince, görüş sahası berrâklaşıp, her nereye dönerse, o kimse Allah'ın vechini gördü ve kendisine **"fe eynemâ tüvellû fe semme vechullâh"** (Bakara, 2/115) Ya'nî **"Nereye dönersen, Allah'ın vechi oradadır"** âyet-i kerimesinin yüce ma'nâsı hâl olarak ve zevkan ya'nî bizzat hakîkatini yaşayarak açılmış oldu.

1423. Mâdemki sen fenâlığını isteyen vesvesesine yoldaşsın, "semme vechullâh"ı ne zaman bilirsin?

Ya'nî senin kalbin dâima senin fenâlığını isteyen şeytanın vesvesesine tâbi' oldukça, her tarafta olanın ancak Hakk'ın Zâtı olduğunu ne zaman bilirsin? Çünkü bir şeyde gark olup, boğulmak, diğer şeyin bilinmesine ve görülmesine engeldir. Şeytanın vesvesesi içinde boğulmuş olan dışarıda ve içeride açığa çıkmış olan Hakk'ı tabi'ki göremez.

1424. Her kime ki sîneden bir kapı açılmış ola, o her zerreden güneşi görür.

Ya'nî şeytânî vesvese sonucunda kalbi istilâ eden nefsânî heveslerin perdelerini kaldıran kimseye sînesinden bir kapı açıldığı zaman, o her bir zerreden güneş gibi Hakk'ın Zâtını görmeye başlar.

1425. Ağyâr arasında Hak, yıldızlar arasındaki ay gibi zâhirdir.

"Ağyâr"dan kasıt, ilâhî isimlerin görünme yerleri olan sûretler ve varlıksal taayyünlerdir. İlâhî isimler yıldızlara ve onların isimlendirileni olan Hak da aya benzetilmiştir. Ya'nî isimlerin görünme yerleri olan âlem taayyünleri arasında, isimlendirilmiş olan Hak zâhirdir, demek olur.

1426. İki parmağının ucunu iki gözünün üzerine koy; insâf et, cihândan bir şey görür müsün?

1427. Eğer görmüyorsan, bu cihân yok değildir; kusur o uğursuz nefsin parmağından gayrı değildir.

Parmaklarının ucunu gözlerine koyduğün zaman, eşyânın sûretlerini göremezsın. Oysa senin görmemen ile o sûretlerin yok olması lâzım gelmez. Bunun gibi, sen kalb gözünün üzerine, uğursuz nefsin parmakları olan hevesleri koymuş ve onun görüş kuvvetini iptâl etmişsin. Bu sebeple eşyâda Hakk'ın vechini göremeyecek bir hâle gelmişsin. Senin basîret gözün Hakk'ın vechini göremediği için, onun yok olması lâzım gelmez. Kusur, senin uğursuz olan nefsindedir.

1428. Uyanık ol, sen parmağı gözünden kaldır; ondan sonra her neyi istersen gör!

1429. Nûh'a ümmeti: Hani o sevâb? dediler: O taraftandır, dedi. Oysa onlar elbiselerine büründüler.

Ya'nî Nûh (a.s.)a ümmeti dediler ki: Senin bize vaad ettiğin sevâb ve mükâfât nerededir? Hz. Nuh onlara: O taraftandır; ya'nî Hak tarafındandır, diye cevâp verdi. Oysa onlar bu sözü dinlememek için başlarını elbiseleriyle örttüler ve parmaklarıyla da kulaklarını tıkadılar.

Bu beyt-i şerîfte, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur:

(Nûh, 71/7)

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا

“Ve innî küllemâ deavtühüm li tagfire lehüm cealû esâbiahüm fî âzânihim vestagşev siyâbehüm ve esarrû vestekberûstikbârâ”

"Yâ Rab ben onları senin mağfiret etmen için, her ne zaman da'vet ettim ise, parmaklarını kulaklarına tıkadılar ve elbiselerine büründüler ve ısrarcı oldular ve son derece kibir ile büyüklendiler."

Ya'nî Nûh (a.s.)ın da'veti gerçekleşmiş iken, onlar nefislerinin hükümlerinde boğulup, işitme kuvvetlerini bu da'veti işitmekten yana iptâl ettiler.

1430. Yüzünüzü ve başınızı elbiselerinize sarıp sarmalamışsınız; şüphesiz gözünüz var ve göremiyorsunuz.

Yüzünüz ve başınız elbiseleriniz ile sarılı olduğu için, başınızın üstünde gözünüz bulunduğu halde onun görme hâlini devre dışı bırakıp görmekten kastedileni görmez bir hâle gelmişsiniz. Ya'nî, madde bedeninizin hükümleri, kalb gözünüzü örtmüş, hakikatleri göremez bir hâle gelmişsiniz. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: **“fe innehâ lâ ta'mal ebsâru ve lâkin ta'mal kulûbulleti fîs sudûr”** (Hac, 22/46) Ya'nî **"Onların baş gözü kör degildir; fakat sînelerindeki kalblerinin gözü ködür."**

1431. İnsan gözdür ve gerisi kabuktur. O şey ki dostu görmektir, görmek odur.

Ya'nî insanın kıymeti görmesinde olduğu için, o insan, âlemde ancak bir göz mesâbesindedir. Bundan dolayı onun görüşü iç ve diğer kuvvetleri ve a'zâsı kabuk gibidir; ve onun görüşünün kıymeti de, hakîkî asıl olan Hakk'ı görmesindedir; ve görmek de ancak bundan ibârettir.

1432. Dostun görüşü olmayınca kör olmak evlâdır. Bâkî olmayan dostun uzak olması evlâdır.

Gözün görüşü, hakîki mahbûb olan Hak olmayınca, O gözün kör olması evlâdır. Ey sâlik, senin nefsinin gözü bâkî olmayan dostları görmektedir, bu dostların senden uzak olması evlâdır; çünkü onlar Hakk'ın mâsivâsı olup, senin bakışını Hak'tan yana perdeler.

1433. Ne zamanki Rum elçisini bu taze sözler vecde getirdi, pek iştiyâk gösterdi.

Rum elçisi, ashâb-ı kirâm hazretlerinden böyle daha önce hiç işitmediği taze sözleri dinleyince vecde geldi ve Ömer (r.a.) hazretlerini görmeye olan iştiyâki iyice arttı.

1434. Gözünü Ömer'i aramaya çevirdi; yükünü ve atını başıboş bıraktı.

1435. O iş adamının izinde o, deli gibi her tarafa sorucu olmuştu.

1436. Cihânda böyle bir adam olsun da, cihândan cân gibi gizli olsun?

Rum elçisi kendi kendine böyle diyordu: Acâip bir şey! Dünyâda böyle bir adam bulunsun da, tenlerdeki can gibi, cihân cisimlerinden gizli kalsın, bu nasıl şeydir?

1437. Ona kul köle gibi olmak için, onu aradı; şüphesiz arayan bulur.

1438. Bir köylü Arap kadını onu yabancı gördü, dedi ki: İşte Ömer, o hurma ağacının altındadır.

1439. Halktan ayrı olarak o hurma altındadır; Hudâ'nın gölgesini, gölge altında uyumuş gör!

Ya'nî Arap kadını elçinin tavırlarından yabancı bir adam olduğunu ve Hz. Ömer efendimizi aradığını anladı. Onun yeryüzünde ilâhî gölge olan bir insân-ı kâmil olup, hurma ağacının altında halktan ayrılmış olarak yatmış olduğunu anlattı.

Rum elçisinin Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.) efendimizi

ağaç altında uyumuş olarak bulması

1440. O, oraya geldi ve uzaktan durdu; Ömer'i gördü ve titremeye düştü.

1441. Elçiye o uyumuştan bir heybet geldi; latîf bir hâl onun üzerine indi.

Elçiye, uykuda olan Hz. Ömer (r.a.)in heybetinden bir heybet geldi ve kalbine ilâhî feyz inmeye başladı ve latîf bir cezbe gelip dış a'zâlarını da titretti.

1442. Muhabbet ve heybet, birbirinin zıttıdır; bu iki zıttı ciğerinde birleşmiş gördü.

Elçi Hz. Ömer'in övgüsünü işitmiş ve ağaç, altındaki hey'etini, işittiği övgülere uygun bulmuş olduğundan, kalbinde son derece bir muhabbet duymuş idi. Fakat bu muhabbetle berâber onun hey'etini müşâhededen dolayı, aynı zamanda kalbini bir heybet de kapladı. Bundan dolayı ciğerinde ya'nî bâtınında bu zıt olan iki duygunun birleşmiş olduğunu gördü. Bu bir zevkî ya'nî ancak yaşanarak idrâk edilecek bir haldir ki, bir insân-ı kâmilin huzûrunda bulunan her bir sâlik bu iki zıttı aynı zamânda

kalbinde hisseder.

1443. Kendi kendine dedi: Ben pâdişâhlar görmüşüm, büyük sultanların huzûrunda makbûl olmuşum.

1444. Pâdişâhlardan bana bir heybet ve korku olmadı; bu adamın heybeti aklımı aldı.

1445. Arslan ve kaplanın olduğu ormana gitmişim; onlardan benim yüzümün rengi dönmedi.

1446. Bir çok savaşta ve kârzârda, işin feryâd olduğu anlarda arslan gibi olmuşum.

"Mesâf" savaş, "kâr" iş, "zâr" çok mekân ma'nâlarıdır. Şu halde birinci mısra'daki "kârzâr" çok iş olan mahal demektir. Nitekim lâlesi çok olan mahalle "lâle-zâr" ve gülü çok olan mahalle de "gül-zâr" derler. Ve ikinci mısra'daki "zâr" Farsça olarak "feryâd" ma'nâsıdır. Ya'nî ben birçok savaşlarda ve işi çok olan mahallerde bulundum; herkesin işi feryâd olduğu bir zamânda ben arslan gibi yılmak bilmedim, demek olur.

1447. Çok ağır yara aldım, çok vurdum; başkalarından daha gönlü kuvvetli olmuş idim.

1448. Bu adam, yer üstünde silâhsız uyumuştur; ben yedi endâmım ile titreyiciyim, bu nedir?

1449. Bu Hakk'ın heybetidir, mahlûktan değildir. Bu eski püskü giysili adamın heybeti değildir.

Buraya kadar olan beyt-i şerîflerin ma'nâları, elçinin söylediği sözlerdir; ve kendi hâlini tetkîk ve muhakeme etmesidir. Aşağıdaki beyitte Cenâb-ı Pîr bu heybetin sebep ve menşeyini beyân buyururlar.

1450. Her kim ki Hak'tan korktu ve takvâyı seçti; cin ve ins her kim görür, ondan korkar.

Bu beyt-i şerîfte şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: "**Kim ki Allah Teâlâ'dan korkarsa, her şey ondan korkar; ve Allah'ın gayrından korkarsa, Allah Teâlâ onu her şeyden korkutur.**"

Takvânın üç mertebesi vardır. Birisi gizli ve açık şirkten sakınmaktır. Bu en aşağı mertebesidir. İkincisi bütün haramlardan ve nefsânî şehvetlerden sakınmaktır. Bu da orta bir mertebedir. Üçüncüsü Allah Teâlâ'nın gayrına iltifattan kalbin sakınmasıdır. Bu en a'lâ bir mertebedir. Bu üç mertebeyi toplayanlardan cin ve ins, ya'nî görünen ve görünmeyen mahlûklar korkar.

1451. Bu fikir içinde hürmetle el bağladı; bir müddet sonra Ömer uykudan sıçradı.

Ya'nî elçi bu fikir ile Hz. Ömer (r.a.)ın pür fetihler olan rûhunu gıcıkla-maya başlamış ve bu tefekkürleri kendisine hürmet hissini vermekle, karşısında el bağlayıp tam bir hürmet ile durmakta bulunmuş idi. Hz. Ömer efendimizin mübârek rûhu, bu misâfirden haberdâr olmakla kısa bir süre sonra uykudan uyandı.

**Rûm elçisinin Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.) efendimize
selam vermesi**

1452. Ömer'e hizmet ve selâm etti. Peygamber "Selâm, ondan sonra kelâm" buyurdu.

Elçi, Hz. Ömer efendimize hürmet gösterdi ve selâm vazîfesini yerine getirdi. Çünkü Peygamber aleyhissalatü ve'sselâm Efendimiz "**Konuşma-dan evvel selâm vermek vardır**" buyurdular. Bu selâm bütün insanlar arasında cins ve mezhep ayırmaksızın, beşerî nezâketin gereğidir ve dostluk ve muhabbet bağıdır.

1453.Şimdi ona "Aleyke" dedi, onu huzûruna çağırdı. Onu emîn etti ve önüne oturttu.

Ya'nî Hz. Ömer efendimiz "Selâm vermek nâfilelerdendir; ve gelen selâma selâm vermek farzlardandır" hadîs-i şerîfi gereğince, elçinin verdiği selâmı "Ve aleyke'sselâm" diyerek ona selâm verdi. Titremekte olan elçiye huzûruna çağırdı ve ona güzellikle bakıp kalbindeki heybeti, yakınlığa çevirdi ve kendisine yaklaştıırıp önüne oturttu ve aşağıdaki sözleri söyledi:

1454. Korkanların hazır yemeğ "Lâ tehâfû"dur; o korkanlara lâyıktır.

Bu beyt-i şerîfte;

(Fussilet, 41/30)

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

"İnnellezîne kâlû rabbunâllâhu sümmestekâmû tetenezzelü aleyhimül melâiketü ellâ tehâfû ve lâ tahzenû"

"O kimseler ki, Allah bizim Rabb'imizdir dediler, sonra da istikâmet üzere oldular; onlara korkmayın ve mahzûn olmayın diyerek melekler iner"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. İlâhî azametden korkup onun emir ve yasaklarında istikâmet üzere bulunanlara Allah Teâlâ Hazretleri emniyet ve selâmet müjdesini verir. Ve bu "Korkmayın!" müjdesi korkan kimselere lâıyk ma'nevî bir yemektir.

1455. Her kim korkarsa, onu emîn ederler; gönlü korkan adamı sâkin kılarlar.

1456. Korkusu olmayan kimseye, nasıl korkma dersin? Niye ders verirsin; o derse muhtâc değildir.

Ya'nî bir şeyi kaldırmak için, o şeyin mevcût olması lâzımdır. Bundan dolayı bir kimsede korku mevcût ise "korkma" diye korkuyu ondan kaldırırın. Korkmayan kimsede, korku mevcût olmadığı için, ondan korkunun kaldırılmasına çalışmak boş bir iş olur ve bu hâl, derse muhtâc

olmayan bir kimseye ders vermek türünden olur. Bundan şu sonuç çıkar ki, bir kimse bir şeyi kaldırsa, ilk önce onun varlığını ispât etmiş bulunur.

1457. O, gönlü yerinden gitmiş yatıştırdı; onun yıkılmış hâtırını ma'mur eyledi.

Hz. Ömer efendimiz, o heybetten gönlü yerinden gitmiş olan elçiye yatıştırdı ve gönlüne sevinç nakletti ve onun yıkılmış olan gönlünü ta'mir etti.

1458. Ondan sonra ona ince sözler ve ne güzel yoldaş olan Hakk'ın pâk sıfatlarından söyledi.

Hz. Ömer efendimiz zekî bir adam olan elçiye ilâhî hakîkatlere ve bilgilere dâir ince sözler söyledi ve onu Hakk'ın mukaddes sıfatlarında düşünmeye sevk etti. Nitekim hadîs-i şerîfde "**Allah Teâlâ'nın âlâsında, ya'nî sıfatlarında ve isimlerinde tefekkür ediniz!**" buyrulmuştur. Hak Teâlâ hakkında "**Ne güzel yoldaş!**" buyrulması, her hallerinde ve işlerinde Hakk'ın, kullarıyla berâber olup onlara nezâketle muamele buyurduğuna işârettir. Nitekim hadîs-i şerîfte "**Allah Teâlâ pek fazla refîktir, ya'nî yumuşak huyludur ve yumuşak huyu sever**" buyrulur.

1459. O makâmı ve hâli bilmesi için, Hak Teâlâ'nın abdâla olan iltifatlarından söyledi.

Ya'nî elçide gerçekleşen cezbe ve titremenin ne olduğunu anlatmak için ve bundan dolayı ona makâm ne demektir ve hâl ne demektir, bunları bilmesi için, ne güzel yoldaş olan Allah Teâlâ'nın "abdâl"a, ya'nî nefsinin sıfatlarını değiştirmiş olan evliyâyâ olan ihsânlarını söyledi.

1460. Hâl, güzel olan o gelinden cilve gibidir; ve makâm ise gelin ile halvet gibidir.

Seyr-i sülûk ehli indinde hâl, güzel bir gelinin güzelliğini göstermesi gibidir ki, kendisini, istediği zaman ve istediği kadar, istediği kimselere gösterir. Bu husûsta onu görenlerin anlatımı ve murâdı mevzu'bahis olmaz. Bu örneğe uygun olarak bütün güzelliklerin kaynağı olan Hak Teâlâ'nın sâliklere, istediği zaman, istediği kadar kendi güzelliklerinden ve hoşlukla-

rından birisini göstermesi, hâldir. Sâlikin bunda aslâ amelinin ve istemesinin te'siri olmaz.

Makâma gelince, bu makâm hâl gibi değildir. Gelinin dâmâdı kendi odasına kabûl etmesi gibidir ki; bu halvette gelinin güzelliği dâmâdın bakışından aslâ kaybolmaz ve bu görmede, başkalarının ortaklığı bulunmaz. Hak Teala da bir kuluna makâm ihsân edince, her ne tarafa baksa Hakk'ın güzelliklerini ve hoşluklarını görür.

1461. Cilveyi şâh ve şâhın gayrı da görür; halvet vakti azîz şâhın gayrı yoktur.

Pâdişâhın haremi olmak üzere gelin olan bir kadını, merâsim esnâsında hem şâh ve hem de şâhtan başkaları da görür; fakat onun halvet-gâhı olan odasında ancak aziz ve büyük olan pâdişâh vardır. Onu görenlerin hepsi oraya giremez. İşte hâl ve makâm bunun gibidir.

1462. Gelin hâslara ve avâma görünmüştür. Halvette gelin ile berâber ancak şâh olur.

Cenâb-ı Pîr efendimiz sâlikleri teşvîk için kuvvetlendirerek, hâl ve makâmı örnekleyerek beyân buyuruyorlar.

1463. Sûfîlerden hâl ehli olan çoktur; içlerinde makâm ehli olan nâdirdir.

1464. Ona cânın menzillerinden bahsetti ve ona rûhun seferlerinden bilgi verdi.

Ya'nî Hz. Ömer efendimiz elçiye, cânın maddesel kayıtlara düşünceye kadar, indiği menzillerden ve sefer eden rûhun ya'nî sultân rûhun kendi aslından ayrılarak ne şekilde sefer ettiğinden bahsetti.

1465. Ve bir zamandan ki, lisândan hâriç olmuştur; ve kudsî bir makâmdan ki, azamete mensûp olmuştur.

Ya'nî sûrette konuşulan bu lisânların mevcûd olmadığı bir zamândan ve azamet ve büyüklük şânından bulunan kudsî makâmdan bahsetti. Ya'nî hakîkî bir olan vücûdun ilmî taayyünlere ve misâlî ve maddesel sûretlere

inmesinden önceki ahadiyyet ya'nî teklik makâmından ve henüz bu sûrette konuşulan lisânlar ile konuşmayan sâbit ayn'ların isti'dâdından ve o mertebede zamân ve mekân olmadığından bahsetti.

1466. *Ve bir havadan ki, onun içinde rûh sîmurgu bundan önce fetihlerde uçtuğunu görmüş idi.*

Ya'nî bir sonsuz fezâdan dahi bahsetti ki, o sonsuz fezâ içinde ankâ kuşu gibi olan rûh, bu madde âlemine bağlanmazdan evvel ilâhî fetihler ve feyizler deryâsında uçar idi.

Bu beyt-i şerîflerin zevkine ulaşmak için biraz daha îzâhlar vermek lâzımdır; şöyle ki: Sonsuz fezâ, vücûdun aynıdır; ve orada tabi'ki zamân ve mekân i'tibârları yoktur. Rûhlar, bu sonsuz vücûtta maddesel taayyünlerden soyutlanmış ve nûrluluk ile vasıflanmış ve gayrılık elbesiyle giyinmiş olarak, zamân ve mekân kaydı olmaksızın seyir içindedirler. Bu vücûdun aynı olan sonsuz fezâ, rahmânî nefesin kesîfleşmesiyle var edilmiş olan maddesel cisimler bu rûhların tuzaklarıdır. Bu nûrânî sonsuz seyir içinde güzergâhına denk gelen maddesel cisimlerden hangisine tutulması ilâhî kazâ ile takdîr edilmiş ise, ona tutulup ilâhî murâd olan müddet kadar, cisim kaydına girerler. Ve bu rûhların maddesel kayda bağlanması, ilâhî sıfatların ve isimlerin eserlerinin ve hükümlerinin, fiiller âlemi olan kesîf şehâdet mertebesinde gerçekleşmesi içindir. Rûhlar, vücûdun aynı olan bu sonsuz fezâda dâima ilâhî fetihler ve feyizler içinde, zamân ve mekân kaydı olmaksızın uçarlar idi.

Beyt-i şerîfte "hava" kelimesinin kullanılması, soluduğumuz temiz hava demek değildir; fezâ makâmında kullanılmıştır. Çünkü dünyadakiler, fezâ yerine "hava" kelimesini de kullanırlar ve havaya çıkmak ve havadan inmek derler. Şimdi fezâda seyreden rûhlar, maddeselliğe bağlandıktan sonra, eğer nefsin hükümlerinde tam olarak dalıp boğulmuşlar ise, ölüm haliyle bedenden ayrıldıktan sonra önceki vatanına yükselemez; kesîf maddeler içinde hapis kalır; ve eğer îmân nûru ile berâber nefsânî sıfatlardan kurtulamamış ise, maddeselliğin latîfi olan soluduğumuz temiz hava sâhasında hapis kalır. Sonuç olarak onların dereceleri üzerine rûhların yükselme sahası bu şekilde olur; ve ancak kâmillerin yüce rûhları, güneş sisteminin ufuk sahasını geçmek ile sonsuz fezâyâ yükselir ve mutluluk âlemine geri döner.

1467. Her birinin uçuşu ufuklardan geniş ve iştîyâklinin ümîdinden ve hırsından fazla idi.

O sonsuz fezâda rûh ankâsının uçuşu, güneş sistemimizin ufuklarının sahasından geniş ve öte idi. O rûhlar beden hapsinde bulunup, aslına ulaşmaya iştîyâkli olan aşk ehlinin kendi hayâllerinde besledikleri ümitten ve hırsın daha yüksek bir makâma uçarlar idi. Nitekim Hz. Mısrî-i Niyâzî kendi rûhuna hitâben şöyle buyurur:

*Gökte uçarken seni indirdiler,
Dört unsur bendlerine vurdular;
Nûr iken adın Niyâzî verdiler,
ŞoI ezel ki i'tibârın nerededir.*

1468. Ne zamanki Ömer, yâr yüzlü olmayanı yâr buldu, onun cânını sırların tâlibi buldu.

Ya'nî ne zamanki Hz. Ömer efendimiz yabancılar kılığında olan Rum elçisini yâr ve mahrem buldu ve onun cânını ilâhî sırları anlamaya tâlip ve istekli gördü.

1469. Şeyh kâmil ve tâlip ise iştahlı idi; süvârî çevik ve binek dergâha mensûp idi.

Hz. Ömer (r.a.) kâmil bir şeyh ve mürşid idi; ve Rum elçisi de sırları ve hakikatleri öğrenmeye istekli idi. Ve aynı şekilde Hz. Ömer efendimiz, binicilikte çevik ve usta bir adam idi; ve Rum elçisi de yabânî ve inatçı bir binek olmayıp, dergâha mensûp, ya'nî hazırlanmış bir binek gibi idi. Farsça'da "merkeb-i dergehî" eğerlenmiş ve binilmeye hâzır olarak kapıda duran ata derler.

1470. O mürşid gördü ki o irşâd tuttu; temiz tohumu temiz yere ekti.

Kâmil bir mürşid olan Hz. Ömer efendimiz, elçinin isti'dâdlı bir mürîd olup irşâdı kabûl ettiğini gördü. Temiz tohum mesâbesinde olan ilâhî hakikatleri ve bilgileri, onun bereketli ve verimli bir toprak mesâbesinde olan sâf kalbine ekti.

Rum elçisinin Emîru'l-mü'minîn Ömer (r.a.)dan soru sorması

1471.Elçi ona dedi: Ey mü'minlerin Emîr'i, cân yukarıdan zemîne nasıl geldi?

O adamcağız Hz. Ömer'e dedi ki: Ey mü'minlerin beyi! Rûh sonsuz fezâda ve Hakk'ın vücûdunun aynında zevk ile uçuyor iken, nasıl olup da bu kesîf zemîne indi?

1472. Ölçüsüz kuş kafese nasıl girdi? (Hz. Ömer) dedi ki: Hak rûha efsûn ve kıssalar okudu.

Ya'nî, o miktâr ve sınırlama kabûl etmeyen ve ta'rîf ve vasfa sığmayan rûh kuşu, nasıl oldu da bu kesîf olan ve miktâra ve vasıflara ve ta'rife sığan cisim kafesine girdi? Hz. Ömer (r.a.) buyurdu ki: Hak Teâlâ Hazretleri o rûha bir efsûn gibi olan aşk duygusunu ve ilâhî isimlerinin eserlerinin ve hükümlerinin fiiller mertebesi olan kesâfet âleminde gerçekleşmesine dâir olan kıssaları okudu.

1473. Gözü ve kulağı olmayan yoklar üzerine efsûn okuduğu vakit, coşkuya gelmektedirler.

Ya'nî sonuçta kendi zâtında gizli olan yok hükmündeki sâbit ayn'lar üzerine efsûn okuduğu zaman, onlar kaynaşıp ikilik âlemi olan soyut rûhlar âlemine inmektedirler. Sâbit ayn'lar hakkındaki îzâhlar 625 numaralı beyt-i şerîfin îzâhından ayrıntılı anlatılmıştır.

Burada "efsûn"dan kasıt, Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri'nin zâtında bulunmakta olan sıfatlarının ve isimlerinin sûretlerinin ilâhî ilim mertebesinde sâbitliğine yönelmesidir.

1474. Onun füsûnundan yoklar, çabuk çabuk vücûd tarafına hoş bağlantı vurur.

O yok hükmünde ve zorunlu olan Zât'ında gizli olan sıfatların ve isimlerin sûretleri, Hakk'ın yöneliş füsûnundan, ilmî vücûd tarafına çabuk çabuk ve seve seve bağlanırlar. Nitekim âyet-i kerîmede **"İnnemâ kavlünâ li şey'in izâ erednâhu en nekûle lehü kün fe yekûn"** (Nahl, 16/40) Ya'nî

"Bizim irâde ettiğimiz bir şeye sözümüz ona "Ol" dememizdir, derhal olur" buyrulur.

1475. Yine mevcûd üzerine, ne zamanki bir efsûn okudu, mevcûd sür'atle yokluğa at sürdü.

"Mevcûd"tan kasıt izâfî vücûd âleminde âşikâr olmuş olan sûretlerdir. "Efsûn"dan kasıt, onların hakikatlerinin gereği olan kahırsal tecellîdir. "Yokluk"tan kasıt, izâfî yokluktur; çünkü hakîkî yokluk aslâ sâbit değildir. Bundan dolayı "yokluğa at sürdü" demek, izâfî vücûd âleminde kayboldu demektir. Çünkü var olan yok olmaz ve yok olan da var olmaz.

1476. Gülün kulağına söyledi ve onu handân etti; taşta söyledi ve onu akîkin menba'ı yaptı.

Ya'nî Hak Teâlâ gülün kulağına onun sırrı ve hakikati olan sâbit ayn'ının gereklerini söyledi; o gül güldü ve açıldı. Ve aynı şekilde taşın bir türüne de onun sırrını ve hakikatini kulağına söyledi, kıymetli olan akîk taşının menba'ı yaptı.

1477. Cisme bir âyet söyledi, nihâyet o cân oldu. Güneşe söyledi, nihâyet o parlak oldu.

Hak Teâlâ hazretleri ma'densel olan yeryüzünün cismine kendi varlığının işâreti ve alâmeti olan "Hay" mübârek ismini söyledi ve bu mübârek isim ile tecellî etti. Sonuçta ondan canlar fışkırdı ve onda hayât eseri ortaya çıktı ve güneşe "Nûr" mübârek ismiyle tecellî buyurdu; sonuçta o parlak olup âleme nûrlar yaydı; ve Hak Teâlâ onun hakkında **"Ve cealnâ sirâcen vehhâcâ"** (Nebe', 78/13) ya'nî **"Biz yanar bir kandil yaptık"** buyurdu.

1478. Tekrar onun kulağına korkunç bir nükte okudu; güneşin yüzüne yüz tutulma düştü.

Ya'nî Hak Teâlâ güneşin kulağına celâlî isimlerinden birinin sırrını açtı ve ona Mani' mübârek ismi ile tecellî buyurdu; önüne ay yuvarlağını perde yapıp yeryüzünün ba'zı noktalarına nûrlarını yaymaktan men' etti. Ve bu sebeple onun parlak yüzüne birçok kereler tutulma oldu.

1479. Acaba bulutun kulağına o söyleyici ne okudu ki, tulum gibi gözünden yaş akıttı?

Ya'nî buluta ilâhî isimlerinden hangisinin gereklerini söyledi de o bulut, su tulumuna benzedi ve yağmur tânelerini göz yaşı gibi akıttı.

1480. Acaba toprağın kulağına Hak ne okumuştur ki o bekleyici ve sessiz olmuştur?

1481. Perîşanlıkta olan her bir kimse tereddüd içindedir; Hak onun kulağına muammâ söylemiştir.

Perîşan fikrini toparlayıp bir mes'elenin içinden çıkamayan bir kimse tereddüd içindedir. Buna da sebep, Hak onun kulağına bir muammâ ya'nî ma'nâsı açık olmayan bir sır söylemiştir.

"Muammâ" terim olarak, istenilene işâreti gizli olan sözdür. Bu muammâ da Mudill ismi hazretinden olur. Bundan dolayı böyle bir kimse, inanışlarında ve fikirlerinde bulanıklık ve tereddüd içinde bulunur.

1482. Tâ ki onu, onun dediğini mi yapayım, yâhud tersini mi diye iki şüphe içinde hapseder.

Ya'nî Hak Teâlâ muammâ söylediği kimseyi, iki yol arasında zan ve tereddüd içinde hapseder. O kimse der ki: şerîatın dediğini mi yapayım; yoksa nefsimin hazzına mı tâbî' olayım? Ve aynı şekilde ilâhî bilgi husûsunda aklımı ve ilmimi terk edip nebîlerin vârisleri olan evliyânın sözlerini i'tirâz etmeden aynen mi kabûl edeyim; yoksa benim de aklım ve ilmim ve zekâm vardır, onları bir tarafa bırakıp kendi aklıma ve zekâma mı tâbî' olayım? Bu beyt-i şerîf Nisâ sûresinde olan:

(Nisâ, 4/143)

مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ

"Müzebzebîne beyne zâlike lâ ilâ hâulâi ve lâ ilâ hâulâi"

"Bunların arasında bocalayıp durmaktalar. Ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara"

âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

1483. Yine Hak'tandır ki iki taraftan birini seçer; o ikisinden birini o taraftan seçer.

Genel sûrette Hakk'ın iki sırât-ı müstakîmi vardır. Birisi Hâdî ism-i şerîfinin yolu ve diğeri Mudill ism-i şerîfinin yoludur. Bu isimler birer hâs Rabb'dir ki, kendilerine mensûp olanları, kendi yolları üzerinde terbiye ederler. Ve her birisi kendi yolunun yolcularının alınından tutup kendi yollarının sonuna kadar çeker götürür. Her birisi kendi yolcularından râzıdır; fakat bunların isimlendirileni ve Rabb'ların Rabb'ı olan Allah Teâlâ Hazretleri Hâdî isminin yolcularından râzıdır ve Mudill isminin yolcularından râzı değildir; onlara gazab eder. Nitekim Fâtîha-i şerîfede bu yollara işâret buyrulur: **"İhdinas sırâtel müstakîm / Sırâtallezîne en'amte aleyhim gayril magdûbi aleyhim"** (Fatiha, 1/6-7) Ya'nî **"yâ Allah, bizi sırât-ı müstakîme hidâyet et! Öyle sırat ki, sen onlardan râzı olup ni'met verdin. O yol, üzerlerine gazab ettiğin yolun gayrıdır."**

Şimdi cismâniyyet âleminde kul, bu iki yoldan hangisine gideceğinde tereddütte olur. Çünkü Mudill isminin sırât-ı müstakîmi üzerinde dünyâ lezzetleri ve hazları teşhir olunmuştur. Kul bunlara imrenir. Hâdî isminin sırât-ı müstakîmi üzerindeki âhiret lezzetleri, bu dünyâ lezzetleri ile örtülmüştür. Eğer bir kulun yardımcı eli Hak olursa, kendisinden râzı olunan Hâdî isminin yolunu; ve eğer yardımcı eli ilâhî kahır olursa, Mudil ismi yolunu tercih eder. Bundan dolayı bu iki yoldan birini Hak tarafından gerçekleşen bir iç duygu ile tercih eder. Bu ma'nâ **"kul küllün min indillâhi"** (Nisâ, 4/78) ya'nî **"Yâ Habîb'im de ki, hepsi Allah Teâlâ indindendir"** âyet-i kerîmesinin yüce ma'nâsıdır.

1484. Eğer cânın aklını tereddüt içinde istemezsen, bu pamuğu cân kulağına az tıka!

Eğer cânın aklını, bahsedilen iki yol arasında tereddüte düşmekten kurtarmak istersen, dünyâ lezzetleri ve hazları pamuğunu cânının kulağına az tıka ve bedensel hazlar ile az meşgûl ol ki, nebîlerin ve onların vârisleri olan evliyânın hidâyet yoluna olan da'vetlerini işitesin ve netîcede tereddütten kurtulasın.

1485. Tâ ki onun o muammâlarını anlayasın; tâ ki işâret olanı ve açık olanı anlayasın.

Örneğin "Kul hem mecbûrdur ve hem tercihi vardır" sözü bir muammâdır. Ve aynı şekilde "Rab Hak'tır ve kul da Hak'tır" sözü de bir muammâdır; ve

daha bunun gibi Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde birçok muammâlar vardır ki, zâhir âlimleri onlara Kur'ân-ı Kerîm'in ta'biri yönüyle "müteşâbih olanlar" deyip ilmini Allah Teâlâ'ya havâle ederler; ve "muhkem olanlar" dedikleri zâhirî ma'nâdaki sözlerle meşgûl olurlar.

İşte ey sâlik, eğer sen cân kulağından pamuğu çıkarırsan, hem bu gibi muammâları ve işâretleri ve hem de açık olan muhkem olanları anlarsın ve müteşâbih olanlar ile muhkem olanlardaki sırlara vâkîf olursun.

1486. Şimdi cân kulağı vahiy mahalli olur. Vahiy nedir? Histen gizli sözdür.

"Vahiy", sözlükte işâret ve gizli söze derler. Vahiy aslında nebîlere hâs olup iki türdür: Birisi ilâhî söz ve diğeri nebevî hadîstir. Çünkü nebîlerin sözleri (aleyhimü'sselam) **"Ve mâ yentiku anil hevâ / İn hüve illâ vahyun yûhâ"** (Necm, 53/3-4) ya'nî **"O hevâsından söz söylemez. (Sözü) ancak vahyolunan vahiyden başka değildir"** âyet-i kerîmesi gereğince vahiydir. Nebîlerin vârisleri olan ulemâ-yı billâh'ın kalblerine Hak tarafından inen ma'nâlara da "vahiy" denilir; ve fakat "ilhâm" murâd olunur. Ve Mudill ismi hazretinden gerçekleşen aktarımlara da Kur'ân'da "vahiy" denilir. Nitekim **"inneş şeyâtine le yûhûne ilâ evliyâihim"** (En'âm, 6/121) ya'nî **"Gerçekten şeytanlar dostlarına vahyederler"** buyrulmuştur.

Ya'nî, cân kulağından, nefsin sıfatlarından ibâret olan kibir ve benlik pamuklarını çıkarırsan, artık o cân kulağı ilâhî vahyi kabûle isti'dâdlı olur.

Cenâb-ı Pîr efendimiz vahyin ma'nâsını genelleştirip, evliyâyâ gerçekleşen ilhâma da kapsam yaparlar.

1487. Canın kulağı ve canın gözü bu histen başkadır; aklın kulağı ve hissın kulağı bundan iflastadır.

Ya'nî cismin kulağı ve gözü olduğu gibi, canın da kulağı ve gözü vardır. Can işitmek ve görmek vaktinde her tarafından işitir ve görür. Cismin kulağı ve gözü ise, böyle değildir. Böyle her taraftan işiten ve gören canın kulağını ve gözünü, kesîf cisim kapatmıştır ve tıkamıştır. Ve aynı şekilde cisme mensûp olan bilinç aklının kulağı bu vahyi işitmekten iflastadır. Çünkü bu bilinçsel akıl ya'nî geçimlik akıl kendi mantığı ve yargıları ile meşgûldür. Örneğin ilhâm ilminden olan "Kul hem mecbûrdur ve hem de tercîhi vardır" ve aynı şekilde "Rab Hak'tır ve kul da Hak'tır" sözünü işittiği zaman, bu ne demek? İki zıt bir yerde bir arada olur mu? Mecbûriyyet

başka, tercîhi olması başka. Ve aynı şekilde Rab başka, kul başkadır. Bundan dolayı kul nasıl Hak olur? der ve birtakım mantıksal kıyaslar ile meşgûl olur; ve netîcede, böyle şey olmaz der. Ve eğer biraz insâf ederse, te'vile kalkışır. İşte geçimlik akıl vahiy ilmi ve ilhâmdan bu kadar iflastadır.

1488. Cebir sözü beni aşka sabırsız etti; her kim ki âşık değildir, cebri hapsedti.

Bu beyt-i şerîf, biraz yukarıda 1483 numaralı **“Yine Hak'tandır ki iki taraftan birini seçer; o ikisinden birini o taraftan seçer”** beyt-i şerîfine karşılık gelebilecek bir sorunun cevâbıdır.. Ya'nî birisi çıkıp diyebilir ki: "Siz tereddütte olanın bir tarafı tercîh etmesinin de Hak tarafından olduğunu, buyurdunuz. Tereddütte olan Hakk'ın lütfunun sevkiyle hidâyet tarafına ve kahrının sevkiyle dalâlet tarafına giderse, bu cebir olmaz mı?" Cenâb-ı Pîr buna cevâben buyururlar ki: "Sen cebir dedin, ben de cebir sözünden ma'sûkumun cebbârlığına geçtim. Aşk göstermekteki sabırsızlığım arttı ve beni cebir ve tercîh hayâlinden geçirdi. Mâdemki her hâlimde benim alnım ma'sûkumun elindedir, şu halde ben dâima ma'sûkumla berâberim demek olur. Âşık bundan büyük zevk ve devlet mi olur? Hem, kim âşık değil ise, aklında ve fikrinde cebirlik ma'nâsını hapsedip onunla meşgûl olur; Hakk'ın kendisiyle berâber olduğundan gâfildir. V. cildin 2728 numaralı şu beyt-i şerîfi: **“Kul çalışmaktan âzadlık hırsını tutar. Âşık ebede kadar âzadlık istemez”**, bu beyt-i şerîfin illetidir; oradaki îzâhlar ise şöyledir:

Hizmetkâr kul ile âşık olan kul arasındaki fark budur ki, hizmetçi olan kul çalışmaktan ve çabalamaktan kurtulmanın hırsını tutar ve efendisinin hizmeti ağır gelir. Bundan dolayı kendi nefsinin rahatına ve hazzına meyleder. Âşık olan kul ise ebede kadar efendisinin emir ve fermânına tâbî olarak kalmak ister. Hizmetçi kul efendisinin cebri altında bulunduğunu düşünür ve nefsi ıztırâb çeker. Âşık kul ise ma'sûkunun emrini canına minnet bildiğinden cebri düşünmekten ve bu düşüncenin ıztırâbından uzaktır.

1489. Bu, Hak ile berâberliktir, cebir değildir; bu, ayın tecellîsidir, bu bulut değildir.

Ey hakîkatten gâfil olan sorucu! Bu benim dediğim ma'nâ, bütün fiillerde ve hareketlerde kulun Hak'la berâberliğidir. Sen ayrı ve Hak ayrı olup, Hak bir müstakil hükümdâr gibi, kahırla ve cebirle seni kendi arzûsuna tâbî kılmış değildir. Belki Hak seni istediğin yolda yürütür. Bu benim

söylediğim ma'nâ, parlak olan hakikat ayının tecellîsidir ve birlik nûrudur; yoksa çokluklar bulutu değildir. 625 numaralı beyt-i şerîfin îzâhına da mürâcaat olunursa, ma'nânın zevki daha fazla genişler.

625. Bu, cebir değildir; bu, cebbâriyetin ma'nâsıdır. Cebbârlığın zikri yalvarıp yakarmak içindir.

Ya'ni birisi çıkıp diyebilir ki, mâdemki bizim fiillerimiz ve sözlerimiz Hakk'ındır ve bizler Hakk'ın âleti mesâbesindeyiz; şu halde biz sözlerimizde ve fiillerimizde mecbûruz ve bizim irâdemizin ve tercihimizin hiç hükmü yoktur. Bu sorunun cevâbını îzâh etmek için bir ön bilgiye ihtiyâç vardır.

Bilinsin ki, varlık dünyâda ve âhirette hep Hakk'ın varlığıdır. Bu hakîki vücûdun sıfatları ve isimleri vardır, açığa çıkmak isterler. Açığa çıkmak için de mutlaka çokluklar âleminin vücûdu lâzımdır. Oysa sonsuz olan Hakk'ın bir olan vücûdu karşısında, çok olan vücûdların bağımsız olarak ispâtı mümkün değildir. Bundan dolayı bu bir olan hakîki vücûd, latîf oluş mertebesinden kesîf oluş mertebesine tenezzül etmedikçe, çokluklar âlemi var olmaz. Nitekim bu hâle işâret olarak Ebu'l-Hasan Gûrî hazretleri **"Tenzîh ederim o Ecell ve A'lâ Zât'ı ki, Zât'ını latîf kıldı, ona Hak ismini verdi; ve nefsinin ve Zât'ını kesîf kıldı, ona da halk dedi"** buyurur. Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber **"Tenzîh ederim o Ecell ve A'lâ Zât'ı ki, eşyâyı açığa çıkardı; oysa o Ecell Zât, eşyânın "ayn"ıdır"** buyurur.

Şimdi, bir olan hakîki vücûd ilk olarak ilmî sûretlerinin mertebesine tenezzül etti ve bu mertebede sıfatlarının ve isimlerinin sûretleri sâbit oldu. İlâhi isimler ise, Hâdî ya'ni (Hidayet Eden) ve Mudill ya'ni (Dalâlette Bırakan) ve Dârr ya'ni (Zarar Veren) ve Nâfi' ya'ni (Fayda Veren) gibi karşılıklıdır; ve Hâdî isminin gereği hidâyet olup, bu ismin görünme yerleri mü'minlerdir. Mudill isminin gereği de dalâlet olup, onun görünme yerleri de kâfirler, günahkârlardır.

Bu ilmî sûretlere **"a'yân-ı sâbite** ya'ni sâbit aynlar" derler. Bunların bu mertebede harici kesîf bir vücûtları olmadığından Hakk'ın Zât'ından ayrı olarak bir açığa çıkışları yoktur. Bundan sonra o hakîki vücûd, bu "sâbit aynlar" dolayısıyla gayrı oluş elbisesine bürünerek, rûhlar mertebesine tenezzül etti. Ondan sonra yine bu ilmî sûretler dolayısıyla "misâl mertebesi"ne ve ondan sonra da "aşağıların aşağısı" olan "şehâdet âlem"ine tenezzül etti; ve "şehâdet âlem"inde açığa çıkan her bir kesîf vücûd ilâhi bir ismin gereklerine tâbi' olup, onlardan bu ismin hükümleri ve eserleri gâlip gelerek açığa çıktı; ve insan ise ilâhi sûret üzerine mahlûk olduğundan cüz'î

ve küllî bütün isimlerin görünme yeri oldu. Fakat görünme yeri olduğu küllî isimlerden birisi onun "hâs Rabb"idir ve onu terbiye eder. Örneğin "hâs Rabb"i "Mudill" ismi ise, bütün mevtınlarında onda gâlip olarak bu ismin hükümleri açığa çıkar ve " hâs Rabb"i "Hâdî" ismi ise, aynı şekilde onda gâlip olarak, bu ismin hükümleri ve eserleri açığa çıkar. Şimdi Tekvîn ya'ni (Var Edicilik) Kelâm'a ve Kelâm Kudret'e ve Kudret İrâde'ye ve İrâde İlim'e ve İlim, ma'lûma ya'ni bilinene tâ'bîdir ve ma'lûm "sâbit aynlar"dır. Ya'ni Hak ilâhi ilminde sâbit olmayan "şey"ın açığa çıkmasını irâde etmez ve irâde etmediği "şey"e de kudreti bağlanmaz; ve kudretinin bağlanmadığı "şey" de mevcût olmaz.

Ne zaman ki insan fertleri bu kesîf âlemde var oldu, sûretleri i'tibariyle hepsi insan olduğundan, meydanda bir mîzân ya'ni ölçü olmadıkça hakîkatlerini ve ma'nâlarını birdiğerinden ayırmak mümkün olmadı. Bu maksâdın oluşması için peygamberleri vâsıtasıyla Hak Teâlâ "teklîfî emir"lerini tebliğ etti. Bundan dolayı emir iki tür oldu. Birisi "irâdî emir" ve diğeri "teklîfî emir"dir.

"İrâdî emir", Hakk'ın ilmîne dayanan irâdesi, ya'ni ilmî sûretler mertebesinde Hak'dan isti'dâd lisânı ile, kendilerinin "Hâdî" veya "Mudill" isimlerinden birisine görünme yeri oluşunu talep edenler hakkında, o sûretle varlığına Hakk'ın irâdesinin bağlanmasıdır.

Diğeri de "teklîfî emir"dir ki, bu kesîf âlemde her ferdin isti'dâd ve kabiliyyetinin ayrılması için, peygamberler vâsıtasıyla şer'î tekliflerdir.

Bu hakîkatler ışığında bakıldığında kul, ezelde isti'dâd lisânı ile ne talep etmiş ise, Hak onu vermiş ve bu kesîf âlemde de aynı şekilde kul, irâde ve tercihini, bu isti'dâdının sevki ile fiilen kullanıp, yine onu talep etmiş ve Hak da aynı şekilde onu vermiştir. Bundan dolayı Hak tarafından cebir ya'ni zorlama yoktur. Zorlama ancak her görünme yerinin kendi hakikatinden kendisine olur. Bunların tamamını Hakk'ın cebbâriyyeti ihâta etmiştir; çünkü hakîki vücûd Hakk'ındır ve kulun vücûdu bu vücûda bağlı olan bir vücûddur. O halde dâima Hakk'ın cebbâriyyeti altında âcizdir; ve mahlûkların Hakk'ın cebbâriyyeti altında âciz olmasının hikmeti de, gayrılık elbisesiyle açığa çıkan insanların vehimlerine dayalı olan varlıklarını, hakîki vücûd karşısında fânî etmek için, kendilerini hor görmenin kemâliyle yalvarıp yakarmalarının ve niyâzlarının gerekmesindendir.

1490. Eğer bu cebir olur ise de, âmmenin cebrî değildir; o kendini beğenmiş emmârenin cebri değildir.

Ey sorucu, benim söylediğim ma'nâda cebir var ise de, bu cebir birlik hakikatinden gâfil olan avâmın cebrî değildir. Çünkü onlar Hakk'ı ayrı ve müstakil ve kendilerini de ayrı ve müstakil görürler. Bundan dolayı Hakk'ın irâdesini, kendi irâdelerine farklı görürler. Bu sebeble onlara cebir denildiği zaman, kendini beğenmiş olan emmâre nefsin anladığı cebir ma'nâsını anlarlar. Bu cebir **"ve hüve meaküm eyne mâ küntüm"** (Hadîd, 57/4) ya'nî **"Nerede olursamz olun, O sizinle berâberdir"** âyet-i kerîmesinde gösterilen Hakk'ın berâberliğidir.

1491.Ey oğul, cebri onlar tanır ki, Hudâ onların gönlünde göz açtı.

Ey henüz bâtın gözü kapalı olan oğlum, ya'nî sâlikim! Gerçi ortada bir cebir meselesi vardır; fakat bu cebrîn mâhiyyetini ve hakikatini, ancak Hak Teala Hazretleri'nin basîret gözünü açtığı kimseler bilir ve tanır.

1492. Onlara gayb ve gelecek açıldı; geçmişin zikri onların önünde yok şeydir.

Ya'nî kalb gözü açılıp cebri gören ve tanıyan kimselere, gayb mertebesinde olan eşyânın hakikatleri ve sâbit ayn'lar âlemi ve o âlemden bu kesâfet âlemine gelecek olanlar açıldı ve belli oldu. Onların karşılarında geçmişin zikri yok şeydir

Beyt-i şerîfteki **"laş"** kelimesi, "yok şey"in hafifletilmişidir. Nitekim "eyyü şey'in" yerine "eyş" ve "mâ fîhi şey'ün" yerine "mâfîş" derler. Ya'nî onların önünde gayb ve şehâdet, geçmiş ve gelecek ve hâl kalmamıştır. Çünkü onların zâtı ve sıfatları, Hakk'ın zâtında ve sıfatlarında fânî olmuştur. Onların bakışında cebir, Hakk'ın cebbâriyyetidir; ve onların tercîhi, Hakk'ın tercîhidir.

1493. Onların tercîhi ve cebrî başkadır; katreler sadepler içinde cevherdir.

Ya'nî kendi zâtını ve sıfatlarını, Hakk'ın zâtında ve sıfatlarında fânî kılan kimsenin cebrî ve tercîhi başka, kendi zâtını ve sıfatlarını Hakk'ın zâtının ve sıfatlarının gayrı gören kimsenin cebrî ve tercîhi başkadır. Çünkü fânî olanların cebri, sadeplerin içine düşen damla gibi cevher ve incidir.

Bundan dolayı övülmüş cebirdir. Ve kendilerini Hakk'ın gayrı gören kimselerin cebri ise, emmâre nefis yılanının ağzına düşen damla olup zehirdir; bundan dolayı o zemmedilmiş cebirdir. Ve Hak'ta fânî olanlar, Hakk'ın bütün mertebelerinin hükmüne hakkıyla ve tamâmı ile tâbî olurlar. Bundan dolayı bu taayyün âleminin hükmü olan şer'i hükümlerden hiçbirisini aslâ kaçırmazlar; fakat nefis ehli olup kuru laf ile kendisini Hakk'ın gayrı görmediğini iddia eden kimseler, karınları acıktığı zaman yemeğe oturdukları ve hâcetin kazâsının gereği vaktinde helâyâ koşup taayyün âleminin hükmünü yerine getirdikleri halde, namaz ve oruç gibi nefse ağır gelen ibâdetlerde bizim zühde ihtiyâcımız kalmadı diye önemsemezler. Seriiy-i Sakatî hazretlerine birisi gelip dedi ki: "Falan kimse, biz bir kapı gibiyiz, hareketimiz ve durmamız bizden değildir, diyor." Hz. Seriiy buyurdular ki: "Bu sözü ya bir gâyet ârif ve tevhîd ehli söyler, veyâhut bir cebrî bir zındık söyler; eğer bunu söyleyen kimse şer'i hükümleri tamâmı ile yerine getiriyor ise tevhîd ehli ve kâmilidir; ve eğer şer'i teklifleri yerine getirmiyorsa ise, dinsizlerden biridir."

1494. Hâriçe küçük ve büyük damla vardır; sadef içinde küçük ve büyük incidirler.

Cebir ve tercih, nisan yağmuru damlalarına ve "hâriç" gaflet ehlinin kalbine ve "sade" hakikat ehlinin kalbine benzetilmiştir.

1495. O kavim için âhû göbeği tabîatı vardır; dışarıdan kan ve içerileri misktirler.

Âhûnun kanı dışarıya akınca sıradan bir kan ve pislik olur; fakat göbeğinde birikirse "misk göbeği" dedikleri latîf kokulu bir madde olur. Bundan dolayı kan gibi olan cebri, övülmüş ve latîf yapmak husûsunda, kendisinden fânî olan evliyâ sınıfının kalbinde âhû göbeğinin tabîatı vardır. Göbeğin hârici mesâbesinde olan nefis ehlinin kalbinde ise o cebir, zemmedilmiş ve pislik olur.

1496. Sen deme ki, bu sıvı dışarıda kan idi; göbeğe gittiği zaman nasıl misk olur.

Ya'nî ey îtiraz edici, sen deme ki cebir, nasıl olur da bir sınıfın kalbinde iyi ve bir sınıfın kalbinde fenâ olur? Allah Teâlâ Hazretleri bunun örneğini maddiyyât âleminde de göstermiştir. Bir aslın bir yerde fenâ ve bir yerde iyi olduğu âhûnun kanında görülüyor; bu inkâr edilemez.

1497. Sen deme ki, bakır dışarıda değersiz idi; iksîrin içinde nasıl altın oldu?

Bu örnek de aynı şeyin bir yerde âdî ve bir yerde dönüşerek kıymetli olmasının delîlidir.

1498. Tercih ve cebir sende hayâl oldu; ne zamanki onlara gitti, Celâl nûru oldu.

Ey ilâhî hakîkatlere vâkîf olmayan kimse, senin bildiğin tercih ve cebir, ancak senin hayâlinde var ettiğin şeylerdir; fakat hakîkatlere vâkîf olan kerem sâhibi evliyânın bildikleri tercih ve cebir müşâhede ettikleri Celâl nûrudur. (625 numaralı beyt-i şerîfin izâhına mürâcaat.)

1499. Ekmek sofrada durdukça, o ma'den olur. İnsanın tenine gider, o şâd olan rûh olur.

Bu da diğerk bir örnektir.Ya'nî cebir, söz sofrasında duran ekmek gibidir ve rûhsuzdur; fakat insân-ı kâmilin kalbine gidince şen ve şâd bir rûh ve ma'nâ ve bir hakîkat olur.

1500. Sofranın üstünde durdukça dönüşmez; onu can latîf sudan dönüştürür.

Ya'nî ekmek sofranın üstünde iken değişmez; onu can latîf su tarafından dönüştürür. Ya'nî ekmek yenir; hayvansal rûhun salgıları olan latîf su mi'dede hazmettirir; ondan sonra vücûdda sâfî su olup hayvânsal rûha dönüşür ve bedende hayvansal rûhun kuvveti olur.

1501.Ey doğru okuyan, bu cânın kuvvetidir; acaba o cânın cânının kuvveti ne olur?

Ey tabîat kitâbını doğru okuyan kimse! Bu söylediğimiz ekmeğin dönüşümünü, beşer vücûdundaki hayvansal rûh yapıyor. Bir ma'deni rûha çeviriyor. Ya o hayvansal rûhun cânı olan izâfî rûhun kuvveti ne kadar olur, var kıyâs et. Çünkü o rûh hakkında Hak Teâlâ **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** (Hicr, 15/29) Ya'nî **"Ben Âdem'e kendi rûhumdan üfledim"** buyuruyor.

1502. İnsanın bir et parçası, can kuvvetinden, deniz ve ma'den ile berâber dağı yarar.

Ya'nî sen şu hayvansal rûhun kuvvetine bak ki, insanın bir et parçası olan eli dağları yarıyor, denizlerin dibini kazıyor; toprakları yarıp ma'den çıkarıyor.

1503. Dağı kazanın canının kuvveti taş yarmaktır, onda cânın cânının kuvveti ayı yarmaktır.

Ya'nî dağ kazıcı olan adamın hayvansal rûhunun kuvveti taşı yarmaktır; fakat yine o insan cinsinde hayvansal rûhun rûhunun kuvveti ayı yarmaktır. Nitekim benî Âdem olan nebîlerin Sonuncusu (s.a.v.) Efendimiz'in ayı yarma mu'cizesi meşhûrdur.

1504.Eğer gönül sır dağarcığının başını açarsa, can arş tarafına yükselmeye başlar.

Ya'nî eğer hakikatler ve ilâhî bilgiler ile dolu olan gönlüm, hakkında **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** (Hicr, 15/29) Ya'nî **"Ben Âdem'e kendi rûhumdan üfledim"** buyrulan cânın cânının sırrını beyâna kalkışırsa, dinleyenlerin cânlarında kendi üfleyicileri tarafına öyle bir şevk ve çekilme oluşur ki, artık bu beden hapsinde kalamazlar; Rahmân'ın arşı tarafına yükselirler ve Rahmân'ın istivâsında gark olurlar; ve ilâhî hikmet dâiresinde oluşmuş olan izâfî vücûd âlemi bozulmuş olur. Bundan dolayı cânın cânının kuvvetini bu kadar bir işâretle söyleyerek yetinirim.

Âdem (a.s.)'ın o hatâyı "rabbenâ zalemnâ" (A'râf, 7/23)

**"Ey bizim Rabb'imiz biz zulmettik" diye kendisine bağlaması ve
İblîs'in kendi günâhını "bi mâ agveytenî" (Hicr, 15/39) "Senin beni
azdırman hakkı için" diye Hakk'a bağlaması**

1505. Hakk'ın fiili vardır, bizim de fiilimiz vardır; her ikisini gör! Bizim fiilimiz vardır; bundan peydâdır, bil!

Bu izâfî vücûd âleminde hem Hakk'ın ve hem de kulun fiili sâbittir. Sen bu sâbitliğin her ikisini de basîret gözün ile gör. Eğer sende böyle bir basîret gözü varsa, bizim sâbit olan fiilimizin, Hakk'ın fiilinden çıktığını görürsün. Ya'nî işin özeti, biz yaparız, Hak hâlk eder.

1506. Eğer ortada halkın fiili yok ise, o halde kimseye "Niçin böyle yaptın?" deme!

Ey nefsânî gaflet ile berâber kendisini mecbûr sayan kimse! Mâdemki halkın tercihi olmasını kaldırıyorsun, o halde kimseye fiilinden dolayı i'tirâz edip "Niçin bunu böyle yaptın?" deme!

1507. Hakk'ın hâlk etmesi, bizim fiillerimizi vücûda getirmesidir; bizim fiilimiz Allah Teâlâ'nın hâlk etmesinin eserleridir.

Hak Teâlâ her bölünmemiş anda hâlk edicilik sıfatı tecellî edicidir. Bütün kevn ü mekân O'nun hâlk ediciliği altındadır. Bundan dolayı fiillerimiz de O'nun hâlk ediciliğinin eserleridir. Ya'nî Hak bizde, fiilimiz için kuvvet hâlk eder. Nitekim âyeti kerîmede **"Vallâhu halakakum ve mâ ta'melûn"** (Saffat, 37/96) ya'nî **"Allah Teâlâ sizi ve işlediğiniz şeyleri hâlk etti"** buyrulur.

1508. Bir söyleyici ya sözü, ya ondan olan maksâdı görür; iki araz bir anda ne zaman muhit olur?

Ya'nî söz söyleyen kimse, önce söyleyeceği ma'nâyı düşünür ve düşünürken söyleyemez; düşüncesini hazırladıktan sonra söylemeye başlar. Bundan dolayı bir an içinde hem söz ile ve hem de kastedilen ma'nâ ile meşgûl olamaz ve bu iki arazı ihâta edemez. İnsan bu hâli kendisinde dâima zevkan görür.

Beyt-i şerîfte kelâm ile düşüncenin her ikisine de "araz" ta'bir buyrulmuş-

tur; ve araz, iki zamanda dâimi olmayan şeye derler ki, düşünce ile de söz de böyledir.

1509. Eğer ma'nâyâ gitti ise, sözden gâfil oldu. Hiçbir bakış, bir anda önü ve arkayı göremez.

Ya'nî insan düşünürken söyleyemez ve söylerken de hazırlanmış olan ma'nâyı edâ edip, başka düşünceler ile meşgûl olamaz. Ve aynı şekilde göz, bir anda hem önü ve hem de arkasını göremez. Önü görmesi bittikten sonra arkasını görebilir.

1510. O zamanda ki, önünü görürsün, yine o zamanda sen arkayı nasıl görebilirsin? Bunu bil!

1511. Mâdemki can, sözü ve ma'nâyı muhîr değildir, can bu her iki ânın hâlk edicisi nasıl olur?

Ya'ni mâdemki can, bir ân içinde ma'nâ ile ve diğer ân içinde de o ma'nâyâ sözü giydirmek ile meşgûl oluyor ve bu iki işi yapmak için ayrı ayrı ân ve zamâna tâbî' bulunuyor, o halde bu her iki ânı ve zamânı nasıl hâlk edebilir? Ve kendisi zamâna tâbî' iken, nasıl zamânın tâbî' olunanı olur? Bundan dolayı anlaşılıyor ki, can olan ma'nâyı tasarlamak ve sonra da onu kelimeler ile ifâde etmek için ayrı ayrı iki âna ve zamâna muhtaçtır; ve bu iki işi bir anda ihâta edemez ve bu halde ihâta ve tasarruf edemediği bu iki ânın ve zamânın da hâlk edicisi ve tasarruf edicisi olamaz.

1512. Ey oğul! Hak her şeyi ihâta edici geldi; onu bir fiil, diğer fiilden geri tutmaz.

Ya'ni Hak Teâlâ **"ve kânellâhu bi külli şey'in muhîrâ"** (Nisâ, 4/126) ya'nî **"Allah Teâlâ her şeyi ihâta etmiştir"** âyet-i kerîmesi gereğince bütün eşyâyı zâtî ihâtası ile ihâta etmiştir. Onu bir iş, diğer bir işten meşgûl etmez. Nitekim âyet-i kerîmede **"Ve mâ emrunâ illâ vâhidetün ke lemhin bil basar"** (Kamer, 54/50) ya'ni **"Bizim emrimiz ancak gözün sür'atle bir bakışı gibi, bir bölünmemiş ân içinde olur"** buyrulur. Çünkü âlemin sûreti bir bölünmemiş ân içinde sür'atle mevcûd olur ki, hakikat ehli buna "benzer yenilenme" derler. Ve sür'atının kemâlinde âlem sâbit görünür. Nitekim zamânımızda elektrik kuvvetiyle dakikada 5200 devir yapan bir çarkın döndüğünü bildiğimiz halde

his gözüyle baktığımız zaman onu sâbit görüyoruz. Oysa bu devrin dakikada çok daha yüksek olabileceği de bilim adamları tarafından hesaplanmaktadır. Âlemin var edilmesi ve yok edilmesi ise hesâp olunamayacak kadar serî'dir.

1513. Şeytan "Senin beni azdırman hakkı için" diye söyledi. Alçak şeytan kendisinin fiilini gizledi.

Bu beyt-i şerîf, A'râf sûresinde **"Kâle fe bimâ agveytenî le ak'udenne lehüm sırâtekel mustekîm"** (A'râf, 7/16) ya'ni **"Senin beni azdırman hakkı için, ben onlar için senin Mudil ismi hazretinin sırât-ı müstakîminde oturayım dedi"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. 625 numaralı beytin îzâhında ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere Hak Teâlâ her şeye onun kendi hakîkatının talep ettiği şeyi verdi. Bundan dolayı kimseye küfrü ve îmânı hakkında cebretmedi; belki cebir, herkesin kendi hakîkatinden yine kendisine oldu. Bundan dolayı Hak her şeye vücûd feyzi verdi; bu vücûd feyzi vermesi Hakk'ın cebbârlığıdır ve iyi ve kötü fiillerdeki mecbûriyet herkese yine kendinden olur. İblîs bu hakîkatten gâfil olduğu için edepsizlik etti ve Hakk'ın cebbârlığını kendi kabâhatinin menşei bildi.

1514. Âdem "Biz nefsimize zulmettik" diye söyledi. O bizim gibi Hakk'ın fiilinden gâfil olmadı.

Ya'nî Âdem, saâdetin ve şekavetin, herkesin kendi hakîkatının isti'dâdından kaynaklandığını bildi; ve Hakk'ın ancak vücûd feyzi vermekteki cebbârlığını basîret gözü ile gördü. Bundan dolayı üzerlerine şeytânî gâflet gâlip kimseler gibi Hakk'ın fiilinden gâfil olmadı. Bu sebeple hatâyı nefsine bağladı.

Beyt-i şerîfte **"bizim gibi"** buyrulması, hâkîmâne bir üslûb ile halka işâret içindir. Nitekim bu ma'nâ hakkında yukarıda 1278 numaralı beyt-i şerîfte de îzâhlar geçti.

1515. O, günâh içinde edebden onu gizledi. O günâhı kendi üzerine vurduğundan, o meyveyi yedi.

Ya'nî Hz. Âdem, yasaklanmış ağaca yaklaşmasından kaynaklanan, hatâsını, o yaptığı günâh içinde, edeb gözeterek Hakk'ı gizledi ve o günâhı kendi âdemî taayyünü üzerine aldı. Bundan dolayı Hz. Âdem bu edebinin meyvesini yedi; ve bu edebın meyvesi de taayyün uzaklığı içinde ilâhî yakınlık idi.

Bilinsin ki, gerek Âdem'in ve gerek İblîs'in ve bütün mahlûkların hakikatleri Hak'tır ve onların sûretleriyle taayyün edici olan da Hakk'ın mutlak vücûdudur. Fakat mutlak vücûdun her bir tenezzül mertebesinin bir hükmü vardır ve her bir mertebe, birbirinden ayrı olan hükümlerine göre birdiğerinin gayrıdır; ve mutlak vücûd mertebesi ise bu mertebelerin hepsinin gayrıdır. Bundan dolayı günâh işlemek, insânî taayyünün gereği olduğundan, bu günâhın Hakk'a bağlanması, o mertebenin hükmünü iptâl ve hikmet kâidesinin dışına çıkmaktır. Ve edeb, sözlükte kâide ma'nâsına da geldiğinden, günâhın Hakk'a isnâd edilmesi edepsizliktir. Âdem bu hakîkate vâkıf olduğundan, kendi mertebesinin hükmüne riâyet etti ve edebi muhafaza etti ve ilâhî makbûl oldu. Ezelî ahmak olan İblîs ise Hakk'ın vücûdunun tenezzüllerine vâkıf olmakla berâber, kendi mertebesinin hükmünden gâfil olduğundan, edepsizliğe cür'et etti ve ilâhî kovulmuş oldu. Örneğin buz, sudur; fakat buzun mertebesinin bir hükmü ve suyun mertebesinin de bir hükmü vardır. Bu, sudur diyerek buz mertebesinin hükmü iptâl olunup su ile yapılacak işleri buz ile yapmaya kalkmak ahmaklığın ta kendisidir. İşte Kur'ân-ı Kerîm'de **"ve mâ esâbeke min seyyietin fe min nefsike"** (Nisâ, 4/79) ya'nî **"Sana bir fenâlık isâbet ederse, nefsindendir"** buyrulması ile fenâlıkların beşerî taayyün mertebesinin gereği olduğuna ve **"küllün min indillâhi"** (Nisâ, 4/78) Ya'nî **"Her şey Allah Teâlâ indindedir"** buyrulmasıyla da, cümle mertebelerin Hakk'ın vücûdundan açığa çıktığına işâret buyrulur.

1516. Tövbeden sonra ona dedi ki: Ey Âdem, sende, günâhı ve zahmetleri ben hâlk etmedim mi?

1517. O benim takdîr ve kazâm değil midir? Özür vaktinde niçin onu gizledin?

Bilinsin ki: Bütün eşyânın taayyün etmiş sûretleri sâbit ayn'larının yansımasıdır; ve sâbit ayn'lar, ilâhî isimlerinin ilmî sûretleridir; ve bu sâbit ayn'ların isti'dâdları, mensûp oldukları ismin gereğidir. Bundan dolayı yapılmamış isti'dâddır; ya'nî mahlûk değildir. Şimdi herbir "ayn", bu yapılmamış isti'dâdı ile, Hak'tan kendi üzerine lâıyk olduğu bir hükmü ister; Hak da hükmeder. İşte bu ilâhî kazâdır; ve bu ilâhî kazânın ayrıntılanması, kaderdir ve kaderin açığa çıkma mahalli zamân ve mekâna tâbî' bulunan taayyünler âlemidir. Bu hakîkate binâen, Hak Teâlâ tövbesinden sonra Âdem'e dedi ki: Ey Âdem, senin taayyününde ve beşerî kalıbında günâhı ve zahmetleri ben hâlk etmedim mi ve senin taayyün etmiş vücûdun, benim mutlak vücûdumun tenezzülünden var olmuş değil midir; ve o günâh benim ilâhî kazâm ve takdîrim ile senden çıkmadı mı? Ve benim

ilâhî kazâm, senin ezeli isti'dâdının talebi üzerine olmadı mı; ve senin isti'dâdın, benim ismimim gerekleri değil mi; ve benim ismim, isimlendirilen olan zâtımın "ayn"ı değil mi? Sen niçin bunları beyân ederek, bana karşı bu günâhı yapmaktaki ma'zeretini söylemedin?

1518. (Âdem) dedi ki: Korktum, edebi terk etmedim. (Hak) dedi ki: Ben de senin o edebini muhâfaza ettim.

Ya'nî Âdem Hakk'ın bu sorusu üzerine dedi ki: Yâ Rab, bu hakikatleri bilir idim; fakat senin mutlak vücûdunun mertebelerine tenezzül, benim taayyününe bir gayrılık elbisesi giydirdi ve bende bir benlik oluşturdu; ve benim taayyününe ve benliğime âit birtakım hükümler koydu ve benden günâh çıkması, benim bu benliğimin gereği idi. Bundan dolayı mertebenin hükmünü iptâl ve kendi nefsimin fenâlıklarını zâtına isnâd etmekten korktum; ve hikmet kâidesini aşarak edebi terk etmedim.

Hak Teâlâ buna cevâben dedi ki: Yâ Âdem, ben de senin o hikmet kâidesini aşmamanı makbûl saydım; ve ben de senin mertebenin gereği olarak sana Gaffâr ismim ile tecellî ettim ve seni mağfiret ettim.

Bilinsin ki, Hakk'ın mutlak vücûdunun şehâdet mertebesine tenezzülünde birçok hikmetler vardır; ve bilhassa beşeriyete tenezzülü birçok ilâhî isimlerin hükümlerinin ve eserlerinin açığa çıkması içindir. Nitekim Hz. Ebâ Eyyûbe'l-Ensârî (r.a.) efendimizden rivâyet edilmiş olan hadîs-i şerîfte **"Eğer siz günâh etmeseniz, Allah Teâlâ sizi giderir ve günâh yapan bir kavim getirir. Onlar istiğfâr ederler, Allah Teâlâ da onları mağfiret eder"** buyrulur. Ve şeyh Nazîf Mevlevî (rahimehullâh) bu hadîs-i şerîfin meâlîni aşağıdaki bir beyitte beyân eder:

Mağfiret aynası isyân sûretinedir

Halk günâh etmese hâlk eder âhar İlâh.

Ve Cenâb-ı Sâib de bu bir beyitte bu hakîkate işâret eder:

"Sâib, insanın mertebesini meleklerden arama! Çünkü sırsız bir aynada ne sûret görünür?"

1519. Her kim hürmet getirir ise o hürmet götürür; her kim şeker getirir ise o bâdem helvası yer.

Bu beyt-i şerîfte **"Men câe bil haseneti fe lehü aşru emsâlihâ"** (En'âm,

6/160) ya'nî "Kim ki bir iyilik ile gelirse, onun için o iyiliğin on misli vardır" ve "Hel cezâul ihsânî illel ihsân" (Rahmân, 55/60) ya'nî "İhsânın karşılığı, ancak ihsândır" âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur.

1520. Temizler kimin içindir; temizler içindir. Yâri hoş et, incitme ve gör.

Ya'nî, hakîkî yâr olan Hakk'ın mertebelerine riâyet ederek O'nun mübârek rızâsını tahsîl et! Çünkü insânî mertebenin gerekleri olarak riâyet edilmesi îcâb eden hükümleri Kitâb-ı kerîmi ile beyân etmiştir. "Bütün mertebeler mâdemki Hakk'ındır; o halde ilâhî teklifler kimedir ve ben fiilimde mecbûrum" diyerek mertebenin hükümlerini devre dışı bırakarak ve günâh çıkışında Hak böyle istedi, deyip, istiğfârı ve yakarmayı ve niyâzı terk ederek Hakk'ı gazablandırma! Ve beşerî mertebeye riâyet etmenin güzel neticesi olan ilâhî mükâfâtı gör! Çünkü temiz olan ilâhî mükâfât, temiz olan Hâdî isminin görünme yerleri içindir. Ve fenâ olan ilâhî cezâlar da Mudill isminin fenâ olan görünme yerleri içindir. Nitekim âyet-i kerîmede "El habîsâtü lil habîsîne vel habîsûne lil habîsât" (Nûr, 24/26) ya'nî "Kötü murdar şeyler ve sözler, kötülere ve murdarlara; kötü ve murdarlar da, kötü ve murdar şeylere ve sözlere yakışır" buyrulmuştur.

1521. Ey gönül, farkı anlamak için bir örnek ver; tâ ki cebri, tercihten bilesin.

Ey ilâhî bilgilerin kapsamı olan gönlüm! Cebir ile tercihi olmanın arasını ayırmak için algılanabilir bir örnek ver ki, bu örnek sebebiyle bu idrâk edilebilir olan cebirin ve tercihi olmanın ma'nâları algılsın.

1522. El vardır ki o hastalıktan titrek olur. Ve o bir el ki sen yerinden titretirsin.

Örneğin bir el vardır ki, o el ra'ş'e denilen hastalıktan titrer. El sâhibinin bunda hiçbir irâdesi ve arzûsu olmaz; belki istemediği halde hastalık sebebiyle titrer. Ve yine bir el vardır ki, o eli sen isteyerek titretirsin.

1523. Her iki hareketi Hakk'ın mahlûku bil; fakat bu, ona kıyâs edilemez.

1524. Bundan pişmansın ki, sen onu titrettin; hastalıktan titreyeni sen ne zaman pişman gördün?

Elini kendi isteği ile hareket ettiren kimsenin bu hareketinden bir zarar gerçekleştiği zaman, o kimse bundan pişmân olur; fakat eli istemsiz titreme hastalığına yakalanmış olan kimse ma'zûr olduğundan, elinin hareketinden dolayı pişmanlık çekmez. İşte zâtı ve sıfatları ve fiilleri Hak'da fânî olan evliyâullâh elini istemsiz titreten gibidir. Kendi nefsinin sıfatlarında ve fiillerinde boğulmuş olan gaflet ehli ise kendi istekleriyle ellerini titretenler gibidir.

1525.Bu, akıl bahsidir, bu hîlekar ne akıldır; tâ ki bir zayıf meğer ki oraya yol götüre.

Bu bizim cebir ve tercih örneğimiz, akıl ve mantık bahsidir. Oysa hîlekar ya'nî mantık çerçevesinde türlü türlü kıyâslar yapan o akıl, akıl mıdır? Onun hakikat yolunda ne kıymeti vardır? Biz bu akıl bahsini belki bir zayıf akıllı olan kimsenin cebir ve tercih meselesi tarafına yolu düşebilir düşüncesiyle beyân ettik; tâ ki şeriatın zâhirinde böyle bir kimse tereddüde ve hayrete düşüp helâk vâdisine düşmesin.

1526. Eğer akılsal bahis inci ve mercân olsa, o can bahsi başka olur.

Ya'nî kelâm âlimlerinin cebir ve tercih bahsinde akıl ve mantık çerçevesinde getirdikleri deliller, inci ve mercan gibi aklın tavrı karşısında kıymetli olsa bile, mes'ele can bahsine geçince, o mes'ele aklın yargıladığı mes'eleden bambaşka olur.

1527. Can bahsi başka bir makâmdadır; can şarâbının başka bir kıvâmı vardır.

Can bahsi, akıl bahsinin üstünde bir makâm sâhibidir. Akıl şarâbından sarhoş olanların hâli başkadır ve can şarâbından sarhoş olanların hâli başkadır.

1528.O zamanda ki, akıl bahsi düzenleyici idi, bu Ömer, Ebu'l-Hikem ile sırdaş idi.

Câhiliyet devrinde akıl bahsi işleri düzenleyici olduğu zaman, Kureyş'in işlerinin idâresinde akıl ve zekâ gösteren, bu kıssada bahsettiğimiz Hz. Ömer efendimiz ile, o zaman Ebu'l-Hikem lakabıyla çağırılan Ebûcehil birlikte hareket eder idi. Aslâ aralarında muhalefet yok idi.

1529. Ne zamanki Ömer akıldan can tarafına geldi, Ebu'l-Hikem onun bahsinde Ebûcehil oldu.

Bu beyt-i şerifte akıl ve mantık kuvvetine istinâden evliyâullahın keşifsel ilimlerine i'tirâz eden ve kendi akıl ve zekâlarını beğenen zâhir âlimlerine uyarı ve şiddetli men' etme vardır.

1530. Gerçi cana nispetle o câhil ise de, o his ve akıl tarafında kâmindir.

1531. Akıl ve his bahsini eser yâhut sebab; câna mensûp olan bahsi de acâip ya, ya çok daha acaîp bil!

Ya'nî aklın ve hissin bahsettiği şey, eserden te'sir ediciye veyâ sebepten sebepleri ortaya getirene geçiştir. Bundan dolayı onun bakışında varlıkların çokluğu ve Hak ile eşyâ arasında sözde gayrılık sâbittir; ve onlar Hakk ile mahlûk arasında hâlk edicilik bağıntısından başka bir bağ bilmezler; fakat cana mensûp olan bahse gelince, bu bahis varlıkta zevkan ya'nî bizzat hakikatini yaşayıp idrak ederek çokluğu kaldırır. Bu ise akıl ve his ehlinin bakışında acâip bir bahistir. Veyâhut birlikte çokluğu müşâhede ile zıtları toplamış olan Hakk'ın vücûdunun tenezzüllerinden bahseder ki, bu da çok daha acâiptir; ya'nî acâibin aslı ve kaynağıdır. Nitekim Sâd sûresindeki âyet-i kerîmede **"E cealel âlihete ilâhen vâhiden, inne hâzâ le şey'ün ucâb"** (Sâd, 38/5) Ya'nî **"Bu adam bütün ilâhları bir tek ilâh mı yaptı; ne kadar tuhaf şey! dediler"** buyrulmuştur.

1532. Ey ı ışık isteyen, cânın ışı ı geldi; lâzım ve melzûm ve nâfî ve muktezî kalmadı.

Ey akılsal ve mantıksal delilden ı ışık isteyen kimse, artık cânın ışı ı geldi. Lâzım ve melzûm ve nâfî ve muktezî ve cebir ve tercih gibi akıl ve his dâiresinde bağlanıp kalan kelâm ehlinin dedikodularına gerek kalmadı. Çünkü bunların hepsi çokluk ispâtıdır. Bu cânın ışı ı gelince meydanda

Hakk'ın vücûdundan başka bir şey kalmadığı görüldü.

1533. Çünkü nûru parlayan bir görücü, delîlden ve kılavuzdan kurtulmuştur.

Ya'nî gözü gören kimsenin gözünün nûru parladığından, körler gibi kılavuza ve rehberine muhtâc değildir. Bu beyt-i şerîfte, hakikat caddesinde can gözünün nûruyla yürüyen evliyâullah "görücü"ye ve akılsal ve mantıksal delîl ile hakikatleri idrâke çalışanlar "kör"e ve akılsal ve mantıksal delîl de "körün rehberine ve değneği"ne benzetilmiştir.

"Ve hüve meaküm eyne mâ küntüm" (Hadîd, 57/4) ya'nî

"Nerede olsanız O sizinle berâberdir" âyet-i kerîmesinin tefsîri

1534. Biz yine kıssaya geldik; biz o kıssadan ne zaman dışarıya gittik?

Cenâb-ı Pîr, zayıf akıl sâhipleri için cebir ve tercihe akılsal bir örnek verdikten sonra, rûh bahsini "yâ acâip" veyâhut "daha acâip" diye vasıflandırmış idi. Ve yukarıda 1489 numaralı beyt-i şerîfte hakikat ehlinin cebri hakkında da **"Bu Hak'la berâberliktir, cebir değildir"** demişler idi. Burada da Hakk'ın berâberliği hakkındaki âyet-i kerîmeyi îzâh buyururlar da derler ki: "Biz asıl kastımız olan Hakk'ın berâberliği kıssasına gelelim. Oysa biz hiçbir zaman bu kıssadan dışarıya çıkmadık; ya'nî her ne söyledik ise, Hak bizimle berâber idi."

1535. Eğer biz cehâlete düşersek; o onun zindanıdır; ve eğer biz ilme gelir isek, o onun ilmî binâsıdır.

Cehâlet ve ilim mertebeleri de Hakk'ın mutlak vücûd mertebelerinden bir mertebedir. Birisi alt ve diğeri üsttür. Alt mertebe olan koyu cehâlet olduğundan, Hakk'ın zindanıdır; ve üst mertebe olan ilim, mertebelerin a'lâsıdır. Nitekim **"İlim rütbesi, rütbelerin en üstünüdür"** buyrulmuştur. Her ikisi de Hakk'a nispeten hikmettir, bize nispeten cehâlet zemmedilmiş ve ilim övülmüştür.

1536. Ve eğer biz uykuya gelirsek, onun sarhoşlarıyız; ve eğer uyanıklığa gelirsek, O'nun hikâyesi içindeyiz.

Ya'nî rûhun gaflet uykusu Hakk'ın kesâfet mertebesinden kaynaklanan bir sarhoşluktur. Nitekim Hak Teâlâ gaflet ehli hakkında **"Le amruke innehüm le fî sekretihim ya'mehûn"** (Hicr, 15/72) Ya'nî **"Senin ömrüne andolsun ki, muhakkak onlar kendi sarhoşlukları içinde boğulmuşlardır"** buyurur. Ve rûhun uyanıklığı hâlinde de onun hikâyesini okutup dururuz. Bu **Mesnevî-i Şerîf**'de o uyanıklık sebebiyle okunan, onun destanı ve hikâyesidir.

1537. Ve eğer ağlarsak O'nun rızık dolu bulutuyuz; ve eğer gülersek o zaman O'nun şimşegi.

Bu beyt-i şerîfe **"Fel yadhakû kalîlen vel yebkû kesîrâ"** (Tevbe, 9/82) ya'nî **"Az gülsünler ve çok ağlasınlar"** âyet-i kerîmesine de işârettir. Ya'nî bizdeki ağlamalar ve gülmeler beşerî taayyünümüzde Hakk'ın işleridir. Ağlamak kalbin kırılmasından geldiği ve Hakk'ın rahmet bakışı çoklukla kalplere yöneldiği için, ağladığı zaman vücûdumuz ma'nevî rızık dolu bir bulut gibidir. Ve gülmenin çokluğu kalbi öldürdüğü için, güldüğümüz zaman vücûdumuz Hakk'ın Celâl'inin tecellî mahalli olur ve ilâhî Celâl eseri olan şimşek gibi olur.

1538. Ve eğer gazab ve kavgaya gelir isek Hû'nun kahrının yansımasıdır. Ve eğer barışa ve özüre gelir isek, O'nun muhabbetinin yansımasıdır.

Bizlerde gözüken gazab ve kavga, Hakk'ın Kahhar mübârek isminin yansımasıdır. Ve eğer barış ve sevecenlik ve özür ve güler yüz açığa çıkarsa, Hakk'ın Vedûd mübârek isminin gereği olan şefkât ve muhabbetinin yansımasıdır.

1539. Bu düğüm düğüm olan cihânda biz kimiz? O elif gibi hakîkatte hiç, hiçbir şey tutmaz.

Ya'nî Hakk'ın bizim ile berâber olması demek, biz varız da Hak bizim ile birliktelik etmiş veyâhud bizim vücûdumuza dâhil olmuş demek değildir. Vücûd mutlaklık üzere ancak Hakk'ındır. Biz ise bu Hakk'ın mutlak vücûdunda açığa çıkan kayıtlı vücûtlardan ibâretiz. Örneğin dümdüz bir ip alsak, üzerine birçok düğümler yapsak, o kayıtlardan mutlak

olan ip bu düğümlerden dolayı fazlalaşmış olmaz ve bu düğümler de aslâ birer bağımsız vücûd sâhibi olmazlar. Şimdi bu düğümler ne şekilde olurlar ise olsunlar, ip onlarla berâberdir ve düğümlerin hepsi bu iptendir. Bu "Heme ez ost" ya'nî "Hepsi O'ndandır" ma'nâsıdır; ve diğer bir ta'bir ile hepsi ipin kendisidir; bu da "Heme ost" ya'nî "Hepsi O'dur" ma'nâsıdır.

İp, mutlaklık mertebesinde kıvrımı ve noktası olmayan elif harfi gibi, düğümden pâktır. İşte bu örneğe uygun olarak Hakk'ın mutlak vücûdu da, ahadiyyet ya'nî teklik mertebesinde bütün bağıntılardan ve izâfelerden pâktır. "Tevhîd izâfelerin devre dışı kalmasıdır" sözü, bu mertebeye göre söylenmiştir. Biz o Hakk'ın bir olan vücûdunun şehâdet mertebesine inişinde O'nun isimleri dolayısıyla açığa çıkmış birtakım düğümleriz; ve her ne mertebede olursak olalım, **"Ve hüve meaküm eyne mâ küntüm"** (Hadîd, 57/4) ya'nî **"Her nerede olursanız, O sizinle berâberdir"** âyet-i kerimesi gereğince O, bizimle berâberdir. Bundan dolayı bu kayıtlı çokluk ile berâber **"Allah Teâlâ var idi, O'nunla berâber bir şey yok idi; şu an dahi öyledir"** hakîkatı de meydandadır.

1540. Ne zamanki o elçi Ömer'den bunu işitti, onun kalbinde bir aydınlık zâhir oldu.

Çünkü vahdet-i vücûd ya'nî vücûdun birliği mes'elesi hakîkat tâlibi olanların kalbini nûrlandırır ve irfan dâiresini genişletir ve akıl ve mantık tâlibi olanların kalplerini de bilakis bulandırır. Onun için hakîkat ehli bu bahsi genellikle kısa keserler.

1541. Onun önünde hem soru ve hem cevâp mahvoldu; hatâdan ve sevâptan ferâgat etti.

Elçi vücûdun hakîkatini anlayınca, artık sorularını ve cevâplarını kökünden halletmiş oldu ve akıl ve mantığın îcâdı olan yanlış ve doğru dedikodularını ortadan kaldırdı. Çünkü mutlak vücûdun mertebelerinin hükümlerini bilmek şartıyla vahdet-i vücûd dedikoduyu kökünden koparır. Nitekim bir zâta sormuşlar ki "Hakk'ı zulümden nasıl berî kıldın?" Cevâp vermiş ki: "Mülkünde kendisinden başkasını bırakmadım; zulüm kime olur?" Mutlak vücûd ta'biri hakkındaki îtirâzların cevâbı 610 numaralı beyt-i şerîfin şerhinde geçti.

"Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur;

Sen fânî gösterici bir mutlak vücûdsun."

1542. Aslı anladı ve fer'lerden geçti; hikmet için soru sormaya başladı.

Yâ'nî vücûdun aslını anlayınca soru ve cevâptan ve aslın fer'leri olan kayıtlı vücûtlara âit sorulardan geçmekle berâber, hikmetin îzâhı ve zevkin devâmı ve sohbet için soruya başladı.

**Rum elçisinin Ömer (r.a.) dan bu cisimlerin suyuna ve
çamuruna rûhların tutulmasının sebebinden sorması.**

1543. (Elçi) dedi ki: "Yâ Ömer, o sâfinin bu bulanık yerde hapsolması ne hikmet, ne sır idi?"

Ya'nî o latîf olan rûhun, bu kesîf bedende hapsolması ne hikmete ve ne sırra dayanarak gerçekleşti?

1544. Berrâk olan su bir çamurun içinde gizlenmiş; sâfî olan cân bedenlere bağlanmış?

Sorusunda verdiği örneğe göre elçi, latîf olan rûhun bedene bağlantısını, sâf bir suyun, kesîf bir çamur içinde gizlenmiş olmasına benzetmiştir. Oysa bu örnekten, iki ayrı olan şeyin, birdiğere dâhil olması anlaşılır. Latîf rûhun kesîf bedene bağlantısı ve bu bağlantı sebebiyle gerçekleşen mahpûsluk, dâhil olma ve birleşme şekliyle değildir; bu hâl ta'rife sığmaz. Bu husûsu anlamak zevkî ya'nî bizzat hakîkatini yaşayarak ve vicdânîdir. Bununla berâber Hz. Ömer (r.a.) efendimizin dâhil olmayı ve birleşmeyi kaldıran cevâbı dikkate şâyândır.

1545. (Hz. Ömer) dedi: Sen büyük bir bahis ediyorsun; bir ma'nâyı bir kelimeye bağlıyorsun.

1546. Hür olan ma'nâyı hapsedtin; sen rüzgârı bir kelimeye bağlamışsın.

"Şigerf" büyük, iyi, muhteşem, kuvvetli, yakışıklı, kalın ve heybetli ma'nâlârına gelir. Burada büyük ma'nâsı verilmiştir. Ya'nî Hz. Ömer (r.a.) efendimiz elçinin sorusuna cevâp olarak buyurdular ki: Sen büyük bir

bahsin kapısını açtın. Rûh gibi latîf olan ma'nâyı, kesîf bir sûret mesâbesinde olan kelimeye bağladın. Kendi âleminde hür olan ma'nâyı, kelimeye bağlamak sûretiyle hapsedmiş oldun. O ma'nâyı sen rüzgâr gibi nefesine bağladın ve nefesini de bir kelimeye bağladın. Ya'nî rûh letâfet âleminde hür ve âzâd uçup dururken beşer vücûdunda rüzgâr ve hava mesâbesinde olan hayvânî rûha bağlandı; ve hayvânî rûh da kesîf bedene bağlandı. Bununla berâber ma'nâ, berrâk suyun çamur arasına girmesi gibi, kelimeye girmedi; belki o yine kendi âleminde kaldı. Örneğin "insan" bir kelimedir. Bunun ma'nâsı, bu kelimenin dâhilinde değildir, haricinde de değildir. Ma'nânın bu sûrete öyle bir bitişmesi vardır ki ta'rife sığmaz.

1547. *Bunu fayda için yapıyorsun; sen ki, faydadan perdelenmişsin.*

Sen bu aklına gelen sûretsiz ma'nâyı, sûret sâhibi olan kelimeye bağlamak husûsunu fayda oluşması amacıyla yapıyorsun. Bununla berâber sen, yaptığın işin faydasında gâfilsin; çünkü rûhun bedene bağlanması, senin yaptığın işin aynı olduğu halde, bunun farkında değilsin.

1548. *Fayda kendisinden kaynaklanan zât, nasıl olur da bize görünen şeyi görmez?*

Ya'nî biz Hakk'ın mahlûkuyuz. Ma'nâyı kelimeye bağlamanın faydası da tabî'ki bize Hak'tan doğmuştur. Biz mahlûklar bu faydayı görüp yaptığımız halde, bizi hâlk eden Zât-ı Ecell ve A'lâ, latîfi kesîfe ve ma'nâyı sûrete bağlamanın faydasını niçin görmesin?

1549. *Yüz binlerce fayda vardır; yüz binlercenin her birisi, o birin indinde azdır.*

Rûhun cisme bağlanmasında yüz binlerce fayda vardır. O yüz binlerce faydanın her birisi, o vâhid-i zü'l-Celâl olan Hakk'ın indinde azdır. İkinci mısra'daki "**ân yek** ya'nî **o bir**" **Ankaravî şerhi**'nde faydaya dönük kabûl edilmiş ve "Her yüz binlerce kadar aded o bir fayda indinde azın da azıdır" ma'nâsı verilmiştir. Hint şârihleri "**Ân yekî**" ta'birini Hakk'ın bir olan vücûduna dönük tutarlar ve bu şekilde ma'nâ daha zevk katıcı olur. Çünkü Hakk'ın fiillerindeki faydaları saymak mümkün değildir; ve Hakk'ın tecellîleri sonsuzdur. Bundan dolayı rûhun bedene bağlanmasındaki yüz binlerce fayda, sonsuz tecellî sâhibi olan Hakk'ın indinde azdır ve belki yok denecek kadar birşeydir.

1550. Şu senin konuşmanın nefesi ki, parçanın parçasıdır, bütünsel fayda oldu; bütün bu faydadan niçin hâriç olsun?

Ya'nî âlemin nefsi, küllî nefsin parçasıdır ve senin vücûdun âlemin parçalarından bir parçadır; ve senin söz söylerken sarfettiğin nefes, parçaların parçasıdır. İşte parçaların parçası olan senin nefesine ma'nânın bağlanması hâlinde o ma'nâ söz olup sûret âleminde açığa çıktığı zaman küllî ve çok büyük bir fayda oluşuyor. Küll olan ilâhî üflemeden hâsıl olan rûhun bedene bağlanması niçin faydadan hâriç olsun?

1551. Sen ki parçasın, işin fayda iledir; öyle olunca niçin küllün hoş görülmesine el getirirsin?

Yukarıda îzâh edildiği üzere, sen bütünden bir parça olduğun halde, bu taayyün âleminde faydasız bir iş yapmazsın. Öyle olunca bu olma ve bozulmanın ve bu yapıp yıkmanın faydası nedir? diye, bir bütün vücûd olan Hakk'ın fiillerini hoş görmezsin ve i'tirâz edersin.

1552.Eğer sözün faydası yoksa söyleme; ve varsa i'tirâzı bırak, şükri iste!

Ya'nî rûhun bedene rabtmdaki faideden birisi keldir. Eğer bunda bir faide gormüyor isen, söyleme bakalım! Mâdemki söylüyorsun, elbet faidesini görüyorsun. O halde soru ve i'tirâzı bırak da, Hakk'ın bu ni'metine şükret!

1553.Hakk'ın şükri her boynun gerdanlığıdır; çekişmek ve yüz ekşitmek değildir.

Hakîki Mün'im ya'nî nimet verici en güzel şekilde hâlk ettiği insana **"ve esbega aleyküm niamehu zâhireten ve bâtineten"** (Lokman, 31/20) ya'nî **"Hak Teâlâ sizin üzerinizde zâhiri ve bâtını olan ni'metlerini tamamladı "** âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, maddî ve ma'nevî olarak vermediği bir ni'met bırakmadı. Bundan dolayı buna şükretmek her insanın boynunun borcudur. Yoksa birtakım inkârcıların yaptığı gibi Hâlık'a, neden beni böyle hâlk ettin diye çekişmek ve i'tirâz etmek ve yüzünü ekşitmek, ni'mete küfretmektir, şükür değildir.

1554. Eğer ekşi yüzlü olmak şükür ve kâfi geldiyse, o halde sirke gibi şükür söyleyici bir kimse yoktur.

Eğer Hâlık'a karşı ekşi yüzlü olmak şükretmek için kâfi ise, o halde ilâhî mahlûklar içinde sirkeden daha fazla Hakk'a şükredici olan kimsenin olmaması lâzım gelir.

1555. Eğer sirke için ciğere yol lâzım ise, sen ona şekerden sirkengebîn ol de!

Ya'nî sirkenin şerbet gibi içilmesi tabîata pek ağır geldiği için, bal veyâ şeker ile karıştırılıp safrânın vücûttan atılmasına yardımcı olsun diye, "sirkengebîn" denilen bir şerbet hâline getirilmesi lâzım gelir ki, içilip vücûtta kana karışarak ciğere dâhil olabilsin. Bunun gibi her kim Hakk'ın vücûdunun Zâhir isminden, Bâtın ismine geçmek isterse çekişmeyi ve i'tirâzı ve ekşi yüzölçüğü bıraksın "**el-Hamdulillâhi alâ külli hâl**" ya'nî "Her bir durumda hamd Allah Teâlâ içindir" diyerek Hakk'ın fiillerine râzı olsun.

1556. Ma'nâ şiirde hatâdan kurtulmuş değildir; sapan taşı gibidir; zabt içinde değildir.

"**Habt**" kelimesinin çeşitli ma'nâları vardır. Burada yanlışlık ve hatâ ma'nâsını vermek uygun olur. "**Felâseng**" sapan ma'nâsıdır, buna "felâhsen" de derler. Uzak bir yere taş atacakları zaman, o taşı bunun içine koyarlar ve sallayıp sallayıp atarlar. İçindeki taş fırlayıp sür'atle uzak yerlere gider; buna sapan taşı derler. Fakat bu sapan ile bir hedefe nişan almak mümkün değildir.

Cenâb-ı Pîr ma'nâyı atılacak taş; ve maksadı hedefe ve şiiri de sapan benzetiş derler ki: Vezin ve kâfiye kayıtlarıyla bağlı olan şiirin içindeki ince ma'nâlar ancak hatâlı olabilir. Çünkü şiirin içinde ma'nâ sapan taşı gibidir; salıverince artık zabtetme eline girmez, istenilen noktaya nişan alınamaz. Nitekim rûhun bedene bağlanmasındaki faydayı beyân etmek için şekere geçtik ve şekerin ince faydalarını anlatacağımız sırada, ekşilikten sirkeye ve şeker kelimesinden de şükre geçtik. Hedefimiz hatâlı oldu, oysa hedefimiz daha ince ve hassas ma'nâlar idi.

**"Allah ile berâber oturmak isteyen kimse,
tasavvuf ehli ile berâber otursun" ma'nâsının beyânındadır**

1557. O Rum elçisi bu bir iki kadeh ile kendinden geçti; onun hatırında ne elçilik kaldı, ne de haber!

Hız. Ömer efendimizin içirdiğı bir iki kadehlik ilâhî bilgi şarâbından elçinin isti'dâdlı rûhu sarhoş oldu, kendisinden geçti; artık hatırında ne şâhının elçiliğı ve ne de getirdiğı haber kalmadı.

1558. Allah Teâlâ'nın kudretinde hayran oldu. O elçi buraya erişti, şâh oldu.

1559. Ne zamanki sel denize geldi, deniz oldu. Ne zamanki tâne tarlaya geldi ekin oldu.

Elçinin akıl ve zekâsı bir sel gibi idi; ve Hız. Ömer efendimizin akıl ve zekâsı da ma'nâlar deryâsı idi. Ne zamanki elçi Hız. Ömer'in huzûruna geldi, o ma'nâ deryâsına karıştı. Ve aynı şekilde elçi henüz ekilmemiş bir tâne gibi idi; ne zamanki ilâhî bir tarla olan Hız. Ömer'in huzûruna geldi, orada yeşillenmiş bir ekin oldu. Tasavvuf ehlinin sohbeti de, gaflet ehlini böyle îkâz eder.

1560. Ne zamanki ekmek beşerin babasına bağlantı buldu, ölü ekmek diri ve haberdâr oldu.

Beyt-i şerîfteki "**bü'l-beşer**" Hız. Âdem (a.s.) ma'nâsına olmayıp, her bir insan ferdinin babasına işârettir. Çünkü bir baba yer ve içer ve vücûdunda hayvânî rûhu kuvvetlenir ve nutfe peydâ olur ve bu nutfe vâsıtasıyla beşer hayatı sürer; ve bu şekilde ma'den olan ekmek insanın vücûduna karışınca hayvansal rûha dönüşür ve idrâk sâhibi olur. Bunun gibi ma'nen ölü olan gaflet ehli de tasavvuf ehli ile birliktelik ve sohbet edince, hayvansal rûhu izâfî rûh mertebesine yükselir.

1561. Mum ve odun ateşe fedâ olduğu zaman, onun karanlık olan zâtı nûr oldu.

Mum ve odun gibi kesîf ve nûrsuz olan cehâlet ve gaflet ehli, ilâhî aşk ateşi ile yanan tasavvuf ehlinin önünde, kendi ilmini ve benliğini fedâ ettiği zaman, onun kesîf ve karanlık olan hayvansal rûhu, salt nûr olan izâfî rûh mertebesine yükselir.

1562. Sürme taşı gözlere çekildiği vakit görücülük oldu; orada gözcü oldu.

"**Didebân**" yüksek bir yerde durup uzakları gözetleyen kimseye derler ki, Türkçede "gözcü" denir. "Sürme", bildiğimiz gibi dövülmüş siyah bir taştır; gözlerdeki nemi gidermede etkilidir ve görme duyusunu takviye eder. En iyisi "ismid" denilen sürmedir.

Ya'nî sürme ma'densel bir madde iken, gözlere surüldüğü zaman, görücülüğe sebep olur ve gözün yapısına karışıp "gözcü" olur. "Gözcü" ta'bîrinin kullanılması tümünden bahisle parçayı anlatmak türünden mecâzdır. Çünkü "gözcü" olmak için gözün iyi görmesi lâzımdır ve göz "gözcü"nün parçasıdır. Burada da gaflet ehli ma'den olan sürmeye ve tasavvuf ehli gözcüye benzetilmiştir.

1563. Ey saâdetli, o ölü ki, kendisinden kurtulmuş oldu, bir dirinin vücûduna ilişmiş oldu.

Ölü hükmünde olan gaflet ehli ve benliğin saâdetlisi o kimsedir ki, kendi gaflet ve benliğinin farkına vardı da, kendi nefsinin Hak'la bâkî ve diri olan bir mürşid-i kâmilin terbiyesine teslîm etti.

1564. Vay o diriye ki, ölü ile oturdu, ölü oldu ve ondan dirilik sıçradı.

"Diri"den kasıt, ilâhî ilim ve bilgi kazanıp henüz nefsinin sıfatlarından kurtulmamış olan sâlikdir; ve "ölü"den kasıt da dünyâ ehlidir. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz "**Ölüler ile oturmaktan sakınınız!**" buyurdular. Ve "Ölüler kimdir yâ Resûlallâh" diye sorulduğu zaman: "**dünyâ ehlidir**" buyurdular. Ya'nî nefsinin sıfatlarından öldükçe ilâhî bilgi sâhibi olup, kalbi bu ilâhî bilgi ile dirilmiş olan sâlikler, dünyâ ve gaflet ehli ile birliktelik ederse, yavaş yavaş kalbin ilâhî bilgi nûru sönmeye başlar. Çünkü sohbet ve birlikteliğin tabîata pek büyük te'siri vardır; ve tabîat

çalıcıdır, her şeyi çalabilir. Bundan dolayı sâlike lâzım olan dâima gaflet ehlinen kaçınmak ve tasavvuf ehli ile berâber olmaktır; ve eğer tasavvuf ehli bulamaz ise, Kur'ân ve hadîslerin tefsîrinden ibâret olan tasavvuf ehlinin yüksek eserlerini okuyup incelemektir. Nitekim Cenâb-ı Pîr: "Bizden sonra **Mesnevî** şeyhlik eder" buyurmuşlardır. Ve sâlik, bu sâyede Kur'ân'ın ve hadîslerin sırlarına vâkıf olmuş olur.

1565. Ne zamanki sen Hakk'ın Kur'ân'ına kaçarsın, nebîlerin rûhuyla birliktelik edersin.

1566. Kur'ân, Kibriyâ'nın pâk deryâsının balıkları olan nebîlerin halleridir.

1567. Ve eğer okursan ve Kur'ân'ı kabûl edici olmazsan, nebîleri ve evliyâyı görmüş tut!

Kur'ân'ı okuyup da hükümlerini yerine getirmezsene ne fayda oluşur? Farz et ki nebîleri ve evliyâyı da gördün; onları taklîd edip yollarına gitmedikten sonra, sana onları görmekten ne fayda vardır?

İnsanda genel olarak iki türlü meyil vardır. Birisi anlamak ve diğeri olmak ve bulmak meylidir. Bu meylin birisi nefse, diğeri rûha bağlanır. Nefse bağlanan meyil, nefis gibi fânîdir; ve rûha bağlanan meyil ise, rûh gibi bâkîdir. Çünkü yalnız anlamak meyli akranları ve kendi gibi olanlar arasında üstün gelme ve benlik dürtüsünden kaynaklanır. Ve olmak ve bulmak meyli ise gurur ve benlik fedâsı ile eştir. Birisi amelde gevşekliği ve diğeri amelde özeni gerektirir.

1568. Kabûl edici isen eğer, kıssaları okuduğun zaman, cânının kuşu kafes içinde dar gelir.

Eğer Kur'ân'ı ve evliyânın eserlerini yalnız anlamak ve herkese ilâhî ilim ve bilgi satmak için değil, olmak ve bulmak için okursan, ibret alarak okuduğun zaman, cânına ten kafesi dar gelir; illiyyîn âlemine uçmak ister.

1569. Bir kuş ki kafes içinde haptir, kurtulmak istemezse câhilliğindendir.

Ya'nî ten kafesi içinde mahpûs olan rûh kuşu, eğer o kafesten bir an evvel kurtulmak istemezse, bu kafesin hariçinde daha latîf ve daha geniş başka bir âlem olduğunu bilmediğindendir.

1570. O rûhlar ki kafesten kurtulmuşlardır, onlar hakkıyla rehber olan nebîlerdir.

Ya'nî ten kafesinden kurtulan rûhlar hangi rûhlardır diyecek olursan, biz cevâben deriz ki: Onlar illiyyîn âleminin hakkıyla rehberi olan nebîler (aleyhimü'sselâm)dır.

1571. Onların sesi, senin için kurtuluş yolu budur, bu! diye dışarıdan, din tarafından gelir.

Dünyâ âlemi Zâhir isminin ve rûhlar âlemi Bâtın isminin görünme yeridir. Nebîler, Zâhir isminin görünme yeri olan dünyâda, insanları yine Zâhir isminin görünme yeri olan zâhirî şerîat ile da'vet ettiler de, dediler ki: "Ey dünyâ ehli, bu kesâfet âleminden başka bir de letâfet âlemi vardır. Buradan kurtulup oraya gitmenin usûlü budur." Bundan dolayı nebîlerin (aleyhimü'sselâm) sesi, Zâhir ismi tarafından oldu; ya'nî dışarıdan geldi. Ve dışarıdan içeriye, ya'nî Bâtın isminin görünme yeri olan rûhlar âlemine da'vet etmiş oldular.

1572. Biz bu dar kafesten bununla kurtulduk; bu kafesin çâresi bu yolun gayrı değildir.

Ya'nî nebîler aleyhimü'sselam dediler ki: Biz dar olan bu ten kafesinden ve kesâfet âleminden şu sebepler ile kurtulduk. Bu kafesten kurtulmanın çâresi, bizim gösterdiğimiz yoldan gayrı değildir.

1573. Seni meşhur olmaktan çıkarmaları için, kendini zayıfın zayıfı ve hasta gösteresin.

Ya'nî ey sâlik, kayıt ve bedenden kurtulmanın tek yolu budur ki, sen kendini halka karşı zayıfın zayıfı ve miskin ve hasta bir halde göster ki, sana kıymetsiz bir adam gözüyle bakıp, meşhurluk belâsından kurtulasın.

1574. Çünkü halkta meşhurluk kuvvetli bağıdır; bu yolda demir bağdan ne vakit aşağıdır?

Halkın bakışında şöhret sâhibi olmak sana pek kuvvetli bir bağıdır. Hak yolunda sana bu şöhret bağı zincir bağlardan aşağı değildir. Çünkü halk etrafına toplanıp seni methetmekle sana gurur ve benlik verirler ve seni bu gurur ve benlik içinde hapsederler. Nitekim "bülbulün çektiği dili belâsıdır" atasözü de bu hikmete dayalıdır. Ve papağını söz söylediği için kafese hapsetmişlerdir. Ve bir kıymeti ve şöhreti olmayan kargalar ise serbest bırakılmıştır.

*Bir tâcirin kıssasıdır ki, ticâret sebebiyle
gittiği zaman, onun kafeste hapiste olan papağanı,
onunla Hindistan papağanlarına haber gönderdi*

1575. Bir tâcir var idi ve onun bir papağanı var idi; kafeste hapsolmuş yakışıklı bir papağan idi.

1576. Ne zamanki tâcir sefer düzenledi, Hindistan tarafına gitmeye kalkıştı.

1577. Her köleye ve her câriyeye cömertliğinden dolayı, senin için ne getireyim, çabuk söyle! dedi.

1578. Her birisi ondan bir istekte bulundu. O iyi adam hepsine va'de verdi.

1579. Papağana dedi: Hediye olarak ne istersin ki, sana Hindistan tarafından getireyim?

1580. O papağan ona dedi ki: Orada papağanları gördüğün zaman benim halimden beyân et.

1581. *Şöyle ki, size iştîyâk duyucu olan papağan, gökten gelen kazâdan dolayı bizim hapsimizdedir.*

1582. *O size selâm etti ve nasîp istedi; ve sizden çâre ve irşâd yolunu talep etti.*

1583. *Dedi: Lâyık mıdır ki ben dert ve iştîyâk içinde can vereyim ve burada ayrılık derdi içinde öleyim?*

1584. *Bu revâ olur mu ki, ben kuvvetli bir bağ içinde olayım? Siz ise kâh yeşillik üzerinde, kâh ağaç üzerinde olasınız?*

1585. *Dostların vefâsı böyle mi olur? Ben bu hâpishânede, siz gül bahçesi içinde.*

1586. *Ey büyükler, çayır içinde bir sabah şarâbında, bu zayıf kuşu hatırlayınız!*

İkinci misra'daki "**mergzâr**" bahtiyar vezninde yeşilliği çok olan yere ve çok kuşu olan arâziye derler. Birinci mısra'daki "**murg-i zâr**" sıfat tamlamasıdır. "**Murg**" isim "**zâr**" sıfattır; zayıf kuş demektir.

Ya'nî, ey hürriyetlerine sâhip olan büyük kuşlar, yeşillik içinde, güneş âlemi aydınlatmaya başladığı zamanda, zevk ve şevk sarâbını içerken, bu zayıf kuşu da hatırlayınız!

"Büyükler" ifâdesiyle nebîlerin ve evliyânın rûhlarına ve "sabâh şarâbı" ile onlara olan zâtî tecellîlere işâret buyrulur. Ya'nî "Ey mukaddes rûhlar, ilâhî tecellîler ile zevke daldığınız zamanda, beden hapsinde kalan bizleri de hatırlayınız ki, o tecellînin yansımasının bereketiyle biz de nefsanî kayıtlardan kurtulalım" demek olur.

1587. *Dostların dostları anması mübârek olur. Özellikle ki, O Leylâ ve bu da Mecnûn ola.*

"Leylâ"dan kasıt, ilâhî ma'sûklar olan mukaddes rûhlardır; ve "Mecnûn" dan kasıt da, nefsanî kayıtlar ile bağılı olup nebîlerin ve evliyânın âşıkları olan kimselerdir.

1588. Ey kendi mevzûn putlarının harîfleri; ben kendimin kan dolu mey kadehlerini içiyorum.

"Kendi mevzûn putlar"ından kasıt, ilâhî ilimde tam kâbiliyyet ve isti'dâd ile sâbit olan nebîler ve evliyânın kâmilleri hazretlerinin kendi hakikatleridir ki, onlar nefsanî perdeleri yırtıp kendi hakikatlerine mahrem ve arkadaş olmuşlardır; ve kendi hakikatleri de "Allah" toplayıcı isminin görünme yeridir. Ve tahkîk ehlinin "İnsân-ı kâmilin zâhiri bâtınına tapar" dedikleri de bu ma'nâdandır.

Ya'nî ey nefsanî perdelerini yırtıp kendi hakikatleri olan Hakk'a mahrem ve arkadaş olan yüksek rûhlar, ben ten kaydı içinde kendi nefsanî benliğimin kan dolu olan mey kadehlerini içiyorum. "Kan dolu olan kadeh"ten kasıt, gazab ve şehvet gibi nefsanî sıfatlardır.

1589. Eğer ister isen ki benim nasîbimi veresin, beni anarken bir kadeh mey iç!

Ya'nî eğer benim nasîbimi ve hissemi vermek istiyorsan, beni anarken tertemiz kavuşma ve şarâbından ve müşâhede meyinden bir kadeh iç!

1590. Yâhut bu toprak eleyici olan düşkünün anarak içtiğin zaman, artığını toprak üzerine dök!

"**Hâk-bîz**" birleşik sıfattır. "Bîz" "bihten" mastarından emr-i hâzır ya'nî emir kipi olup, mastarı "elemek" ma'nâsınadır. "Toprak eleyici" ifâdesinde beşer vücûdu kalbura ve yiyecek ve içecekler toprağa benzetilmiştir. Çünkü insan topraktan çıkan maddeleri yiyip içerek onları sûret ve ma'nâ âlemlerine dönüştürerek elemiş olur. Ya'nî nefsanîyet âleminde himmeti yemeye ve içmeye sarfedilen yüksek mertebeler düşkününün hâtırına tertemiz şarâbı içtiğin zaman, o şarâbın artığını en aşağı âlemde toprak hükmünde kalan benim üzerime dök! Beyit:

Sakâhüm Rabb'ühüm şarâbını içen âşıklar ey Nakşî

Erer ma'sukuna onlar, mekândan mekânsızlık söyler.

1591. Ey acaba, o ahd ve o yemîn hani? O şeker gibi olan dudağın vaadleri hani?

Sâlikin ilerlemesi üç mertebe üzerinedir. Birincisi "fenâ-fi's-şeyh"dir. Ya'nî sâlik şeyhinin muhabbetinde fânî olur. Bu muhabbet kendi nefesine olan muhabbetin örtülmesidir. İkincisi "fenâ-fi'r-resûl"dür. Sâlik şeyhinin muhabbetinden ilerleyerek bu mertebeye gelir ve bu mertebenin hükmü, peygamberî muhabbette fânî olmaktır. Bu muhabbet de, şeyhine olan muhabbetin örtülmesidir. Üçüncüsü "fenâ-fi'llâh"dır. Bu da Hak muhabbetinde fânî olmaktır. Bu muhabbet de, peygamberî muhabbetin örtülmesidir.

Nitekim Sultân Mahmûd-i Gaznevî, Hz. Ebu'I-Hasan Harakânî (k.s.) hazretlerini huzûruna da'vet için birisini gönderir ve ona, eğer da'vete icâbet etmezse: **"atîüllâhe ve atîûr resûle ve ulil emri minkum"** (Nisa, 4/59) ya'nî **"Allâh'a itâat edin ve Resûl'e ve sizden emir sâhibi olanlara itâat edin"** âyet-i kerîmesini okumasını emreder; ve gönderdiği adam da öyle yapar. Hz. Ebu'I-Hasan Harakânî (kaddesallâhu sırrahû) buyururlar ki **"Atîüllah"**da **"Allah'a itaat ediniz!"** de o kadar gark olmuşum ki **"atîû'r resûl"** **"resûle itâat ediniz!"**de utançlarım vardır; bak bir düşün ki **"ülû'l emr"** **"Emir sâhibi olanlara..."** ne kalır?

İşte bu hakîkate dayanarak Hak aşkında gark olan Cenâb-ı Pîr-i destgîr, bu beyt-i şerifte nebîlerin mukaddes rûhlarına karşı olan yakarıştan ileriye geçerek, mübârek kalblerini kaplamış olan ilâhî aşkın şevkiyle Cenâb-ı Vâhibü'l-atâyâ Hazretleri'ne yakarmaya başlarlar da derler ki:

Ey acaba biz aşağıların aşağısında bulunan kullara karşı sen **"innallâhe bin nâsi le raûfun rahîm"** (Hac, 22/65) **"Çünkü Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir"** ve **"yâ ibâdiyellezîne esrefû alâ enfüsihim lâ taknetû min rahmetillâhi, innallâhe yagfiruz zünûbe cemîân, innehu hüvel gafûrur rahîm"** (Zümer, 39/53) **"De ki, ey kendi öz canlarına karşı haddi aşarak hareket eden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Hak Teâlâ bütün kusurları bağışlar. Çünkü O gafûrdur, bağışlayıcıdır"** vaadlerinde bulunmuş ve bunları benzer ifâdeler ile desteklemiş idin. Ey kerîm olan Allah'ım! Hani senin vaadlerin ve ahdin ve desteğin ve senin şeker gibi olan dudağının vaadleri. "Dudak" ta'bîri, mahalden bahis ile hâli anlatmak türünden mecâz olup, şeker gibi tatlı ve latîf olan Hakk'ın sözüne işârettir; ve peygamberî latîf dudağa işâret olması da mümkündür. Çünkü Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri Peygamber'in dudağından söylemiştir. Nitekim ileride gelecek bir beyt-i şerifte şöyle buyrulur: **"Gerçi Kur'ân Peygamber'in dudağındandır; her kim Hak söylemedi derse o kâfirdir."** Çünkü insân-ı kâmil, fiiller âlemi olan şehâdet mertebesinde Hakk'ın âletidir; ve işte bu ma'nâyâ dayanmaktadır ki, kâmillerden birisi Hakk'a karşı gerçekleşen yakarışına, yine kendisi cevâp verirmiş. Birisi demiş ki:

"Yakarışına yine sen cevâp veriyorsun, bu nasıl olur?" O hazret de cevâben: "İkimiz bir ağız kullanırız" demiştir.

1592. Eğer kulun ayrılığı kulluğun kabâhatinden ise, sen fenâyâ fenâ ettiğin vakit fark nedir?

Eğer kulun senden ayrılığı ve uzaklığı kulluğun îcâbı olup fenâ olan nefsânî sıfatlarda boğulması ise, sen bu fenâyâ karşı ayrılık ve uzaklık fenâlığını dâim kılarсан, ya'nî hakkânî vücûdun ile onun kulluksal vücûdunu örtmezsen, o halde kulun fiili ile senin fiilinin ne farkı olur?

Bu beyt-i şerîfte kulluğun kabahât ve günâh olmasından kasıt **"Senin vücûdun bir günâhtır ki, başka günâha kıyâs olunmaz"** gereğince kulun vehmî olan varlığında ve benliğinde boğulmasıdır. Bu kul tarafından bir kötülüktür. Âyet-i kerîmede **"Ve cezâu seyyietin, seyyietun mislühâ"** (Şûrâ, 42/40) ya'nî **"Kötülüğün cezası, onun gibi bir kötülüktür"** buyrulduğuna göre; kulun bu kötülüğüne karşı, Hak'tan ayrılık ve uzaklık hâlinin devâmı da bir kötülüktür. Oysa Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri'nin kulun fenâlığına karşı verdiği kötülük de hikmet ve rahmetten hâriç değildir. Zâhiri azâb ve bâtını rahmettir. Örneğin ileride îzâh edileceği üzere annesi çocuğu hacamat ettirir. Bu durum görünüşte çocuk için azâptır; fakat şefkatli olan annesi bu şekilde çocuğun sıhhati sağlandığı için mutludur. Bundan dolayı çocuk ağlar, annesi güler. Cenâb-ı Ömer Hayyâm da bu hassas ma'nâyı aşağıdaki şu rubâisinde beyân eder:

"Cihânda günâh etmemiş olan kimdir söyle!

O kimse ki günâh etmemiştir, nasıl yaşar böyle?

Ben fenâ yaparım ve sen de fenâ karşılık verirsin,

O halde benim ile senin aramızdaki fark nedir? söyle!"

Ya'nî ilâhî azâpta rahmet vardır. Bu şekilde kulun fenâlığı ile Hakk'ın fenâlığı arasında çok büyük fark vardır. Bu ma'nâyı Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri **"azâbî usîbu bihî men eşâu ve rahmetî vesiat külle şey'in"** (A'râf, 7/156) ya'nî **"Benim azâbım dilediğim kimseye isâbet eder; ve benim rahmetim her şeye kapsamdır"** buyurur. Bundan dolayı her şeyi kapsamış olan Hakk'ın rahmetinde kendisine azâb isâbet etmiş olan kimseler de dâhildir; çünkü azâblanan kimse de Hakk'ın şeylerinden bir şeydir. Ve Cenâb-ı Pîr aşağıdaki beyitlerde bu ma'nâyı îzâh buyururlar.

1593. O fenâlığı ki, sen gazab ve cenk içinde yaparsın, semâ'dan ve çengin sesinden daha şendir.

Ey mutlak hakîm hazretleri, o kulun fenâlığına karşı gazab ve intikâmın içinde yaptığın fenâlığın yok mu? İşte o fenâlık çalgılardan ve çeng denilen mûsikî âletinin sesinden daha şen ve ferahlıdır. Çünkü onun arkasında, çok büyük ilâhî rahmetin vardır.

1594. Ey (kerîm olan Allah'ım) senin cefân devletten daha güzeldir; ve senin intikâmın candan daha sevgilidir!

1595. Senin ateşin budur; nûrun nasıl olur? Mâtemin budur; ya senin şenliğin nasıl olur?

Ey nâzenîn olan hakîkî ma'sûk, senin gazab ve intikâm ateşin böyle rahmânî rahmetinle doludur. Senin rahîmî rahmetinin îcâbı olan nûrun nasıl olur? Kahrının mâtemi böyle olunca, ya senin lütfunun şenliği ve bayramı nasıl olur?

1596. Tatlılıklardan ki, senin cefân tutar ve latîfliğinden kimse senin nihâyetini bulamaz.

Ey mutlak vücûd, senin kesâfet mertebene ve çokluğuna bağlanan cefânın çok tatlı tecellîleri vardır. Oysa senin mutlaklık mertebenin birliğinin latîfliğinin kemâlde oluşundan kimse senin nihâyetini bulamaz; ve kimse senin özünü idrâk edemez. Çünkü kesîf sonradan olan, latîf olan kadîmin mertebesine aslâ adım atamaz.

1597. Ben figân ederim ve korkarım ki, o i'timât eder de kereminden o cefâyı azaltır.

Âşıkın figânı şikâyet sûretinde şükürdür. Korkarım ki, benim bu şükrümü kabûl edip kereminin kemâlinden lütuf ni'meti ile tecellî eder ve kahrı tecellîlerini azaltır. Oysa benim figânım ma'sukumun tam endâmı ile tecellîsine nâil olmak içindir. Çünkü yalnız latîf tecellîlerine nâil olmak, kahrı tecellîlerinden câhil kalmayı ve bu tecellîye karşı yabancılığı gerektirir. Benim buna tahammülüm yoktur.

Bilinsin ki, bu talep hasların haslarının hâlis olanlarının zevkidir. Sâlikin bu saâdet sofrası zâtların hallerini işitmekten dolayı kendisinde oluşan geçici bir şevk hâlinde böyle taleplerden kesinlikle kaçınması lâzımdır. Çünkü Hak'tan belâ ve cefâ talebine kendisi ehliyet kazanmamıştır. Bu şevk hâlindeki talebi üzerine kahır tecellisi gerçekleştiğinde tahammül edemez, sonra şikâyetle başlar. Bu ise sâlik hakkında son derece zararlıdır. Nitekim Sümnûn-ı Muhib hazretlerine bu hâl gerçekleşmiştir. Bu hazret böyle bir şevk hâlinde: "Yâ Rab, ben senin belâna da râzıyım; beni her ne sûretle imtihân edersen et!" demiş ve devâmında idrarını atamama hastalığına tutulmuş ve feryâda başlamıştır. Ertesi gün çocukların mektebine giderek çocuklara para dağıtıp "Yalancı amcanız için duâ ediniz!" demeye başlamıştır. Bu dayanılması güç zevk Hz. Pîr efendimize olmuştur. Nitekim buyururlar:

1598. Ben onun kahrına ve lütfuna cidden âşıkım; pek acâip bir haldir ki, ben her iki zıddın âşığım.

Allah'ın âşıkları iki türlüdür: Birisi Zât âşığı, diğeri sıfatlar âşığı. Zât, zıtların toplanmışlığı olduğundan Zât'ın âşığı olanların aşkında da zıtlar toplanır. Ve onların indinde ma'sûkun kahır ve lütfu eşittir. Ve bu aşk, aklın "İki zıt bir arada olmaz" kâidesine uygun olmadığı için akıl indinde acâip bir şeydir. Fakat sıfatlar âşığı olanların bakışında kahır, lütuf gibi değildir; çünkü onların aşkında zıtlar bir arada olmaz.

1599. Vallâhi, eğer ben bu dikenden bostana gidersem, bu sebepten bülbül gibi figân ederim.

Vallâhi eğer ben taayyün âleminde, diken gibi kahırsal tecellîlerden, bostan gibi olan lütufsal tecellîler tarafına gidersem, bu kahırsal tecellîden ayrıldığım için bülbül gibi figân edici olurum.

1600. Bu acâip bülbüldür ki, o gül bahçesi ile berâber dikeniyememek için ağız açar.

Ya'nî ben ve benim zevkime ulaşan Hakk'ın evliyâsı bu Hakk'ın mutlak vücûdunun gül bahçesi içinde ne acâip bülbülleriz ki, kahırsal tecellî ile lütufsal tecellîyi birleştirip yemek için pek geniş olan âşıklık isti'dâdımızın ağızını açtık.

1601. Bu ne bülbüldür! Bu âteşe mensûp olan timsahtır. Bütün nâhoşlar, onun aşkından hoşluktur.

Biz bu figâncıya bülbül dedik ammâ, bu bülbül değildir; ve belki bu figâncı aşk âteşine mensûp olan dehşetli bir timsahtır. Hudâ'nın bostanı olan bu âlem taayyünleri içinde ne kadar nâhoşlar varsa hepsini ma'sûkun tecellîsinden ibâret gördüğünden, o ma'sûkun aşkının şiddetinden dolayı onların hepsini hoşluk görüp tatlı tatlı yutar, belki kahırsal tecellîyi ma'sûkun kendisine mahsûs bir imtiyâzı bilir. Nitekim Kemâl-i Hocendî bu hâle işâret olarak buyurur:

"Eğer bir cefâsıyla senin gönlünü kırarsa, ey Kemâl, sarhoşluğu arttır; çünkü Mecnûn'un kâsesini kırmasında Leylâ'nın başka kastı vardır."

1602. Küllün âşıkıdır, muhakkak o küldür. Kendinin âşıkıdır ve kendinin aşkını isteyicidir.

Cenâb-ı Pîr-i destgîr yukarıdaki beyt-i şerîflerde fark âlemini beyân buyurmuşlar idi. Bu beyt-i şerîfde de cem' makâmını beyân buyururlar. Ya'nî âşık varlıkta küll olan Hakk'ın âşıkıdır. Ve kendisi mutlak vücûdun mertebelerinden bir mertebe olan varlıksal vücûtların bir cüz'üdür ki, Hak bir hâs ismi ile onun taayyününde açığa çıkmıştır. Şimdi hangi bir ilâhî isim alınsa, o isimde bütün isimler bulunmaktadır. Örneğin "Hayy" ismi alınsa, onun görünme yeri olan Semi' ve Basîr ve Kâdir ve Âlim ve diğerleri gibi isimlerini de taşımak îcâb eder. Diğer isimler de böyledir. Bu i'tibâr ile "Allah" bir toplanmış hakikat olduğundan küldür; ve insân-ı kâmil de Zât isminin görünme yeri olduğundan bütün isimleri taşıyıcıdır; bu i'tibâr ile küll olan bir görünme yeridir. Bundan dolayı Allah'a âşık olan o insân-ı kâmil küllün âşıkıdır ve kendisi de küldür. Bundan dolayı o kendisinin âşıkı olmuş olur; ve kendisinin aşkını isteyici ve arayıcıdır. Bu îzâhlardan anlaşıldığı üzere, beyt-i şerîfteki "küll" ifâdesi, parçalardan oluşmuş olan küll ma'nâsına değildir.

İlâhî olan akıl kuşlarının kanatlarının sıfatları

Bilinsin ki akıl, rûhun sıfatıdır. Ve rûhun beş mertebesi vardır ki, her bir mertebesine bir akılsal sıfat isâbet eder:

Birincisi, hassâsî rûhtur ki, bu rûh beş zâhirî duyudan gelen şeyleri kabûl eder. Örneğin bir ses olursa duyar; bakışına bir cisim isâbet ederse görür; bu rûh, süt emen bir çocuğun vücûdunda da vardır.

İkincisi, hayâlî rûhtur ki, beş zâhirî duyudan gelen şeyleri muhâfaza eder ve icâb ettiği zaman bu rûh o gelenleri akla sunar. Bu rûhun mertebesi önceki mertebeden yüksektir. Çocuğun gelişmeye başladığı ilk devrelerde bu rûh yoktur. Çünkü çocuk hissettiği şeyleri unuttur; fakat rûhun bu mertebesi ba'zı hayvanlarda bulunur; çünkü hayvanların bir kısmı zarar gördüğü yerden kaçır.

Üçüncüsü, akılsal rûhtur ki, bu mertebede rûh kendinin sıfatı olan akla bürünür. Bu rûh his ve hayâl dışında olan ma'nâları idrâk eder. Bu hâl çocuklarda ve hayvanlarda bulunmaz.

Dördüncüsü, fikirsel rûhtur ki, bu rûh, kelâm ilmi ve mantık ilmi ve matematik ilmi ve benzeri akılsal ilimleri kabûle isti'dâdlı olup, okuduğu ve işittiği bu akılsal ilimleri kendi bilgileri arasına katar ve bunlar ile bilgilerini genişletir. Zâhir âlimlerinin akli bu mertebededir. Bu anlatılan dört mertebedeki akıllara, beşerî akıllar denir; bu akıllar ledünnî ilimleri idrâkden âcizdir. Onun için bu mertebedeki akıllar evliyânın akıllarına muhâlefet eder; çünkü kendi tavrının dışındadır.

Beşincisi kudsî rûhtur ki, nebîler ve onların vârisleri olan evliyânın kâmilleri hazretlerine mahsûstur. Bu rûhun sıfatı küllî akıl olup, Hz. Cibrîl (a.s.) onun görünme yeridir. Bu kudsî rûhtan gaybî nûrlar ve ilâhî sırlar akar. İlâhî akıllar, bu kudsî rûh mertebesinde olan rûhlardan ibârettir. Bu rûhlar akılların bütün mertebelerini kapsamış olup ma'nâ âlemlerinde ve bütün ilâhî mertebelerde kayıtsız uçan kuşlar gibidir; ve bunların kanatları, ilmî ve aamelî kuvvetleri ve şevk ve muhabbetleri gibi sıfatlardır. (**Ankaravî'**den genişletilerek alınmıştır.)

1603. Can papağanının kıssası da böyledir. Hani bir kimse ki, o kuşların mahremi olsun?

Ya'nî bu can papağanının kıssası, tâcirin papağanına benzer; her an bu ten kafesinden kurtulmak için yüksek rûhlara selâm göndermek ister. O mukaddes rûhlara mahrem olan insân-ı kâmil nerededir ki, onun vâsitasına mürâcaatla, onlardan yardım istenebilsin?

1604. Hani bir kuş, günahsız bir zayıf, oysa onun içinde askerleriyle berâber Süleymân vardır?

Ya'nî içinde askeriyle berâber bir Süleymân bulunduğu halde, günahsız ve zayıf olan bir mukaddes rûh nerededir?

"Kuş"tan kasıt insân-ı kâmilin rûhu; "günahsız"dan kasıt vücûdunun günâhından kurtulmuş ve "fenâ-fillah" makâmına gelmiş olan mübârek zât; "zayıf"tan kasıt himmetlerinden soyutlanmış olan ârif-i billâh; "Süleyman"dan kasıt, ilâhî toplayıcı isim ve "asker"den kasıt, ilâhî toplayıcı ismin kapsamı altında bulunan bütün isimler kâfilesi. Bunların hepsi mukaddes rûhlara mahrem olan insân-ı kâmilin vasıflarıdır. Çünkü insân-ı kâmil, bakışlarda Hakk'ı ayrı ve kendisini ve âlemi ayrı görmeye sebep olan benlikten kurtulup, gerek kendisinin ve gerek bütün eşyânın Hakk'ın varlığı ile kâim olduğunu bilmiş ve görmüştür. Bundan dolayı himmet ve tasarruftan el çekip za'f ve acz makâmında oturmuştur. Çünkü bütün eşyâ Hakk'ın vücûdu olunca, Hak'ta mı tasarruf edecektir? Ve insân-ı kâmil "Allah" toplayıcı isminin görünme yeri olduğundan, onun bâtınından, isimlerinin ordusuyla tasarruf edici olan ancak Hak olmuş olur.

1605. O şükürsüz ve şikâyetsiz inleme ile figân ettiği vakit, yedi feleğe sarsıntı düşer.

İnsân-ı kâmil, büyük insan olarak ta'bir edilen güneş sistemimizin tamâmının gözbebeği mesâbesindedir; ve insan cisim olarak küçük âlemdir ve bu âleminin tamâmının özeti ve özüdür. Farzedelim insan vücûdundaki göz ağlayınca, vücûdun bütün a'zâları bu üzüntü ve figândan etkilenir. Bunun gibi, bu âlemlerin tamâmının gözbebeği olan insân-ı kâmil de figân edince, yedi feleğin sarsılması zarûrîdir.

1606. Her an ona Hudâ'dan yüz nâme, yüz haberci vardır. Ondan bir Yâ Rab!" Hudâ'dan altmış "Lebbeyk!"

"Nâme"den kasıt, kâmilin sırrına vâsıtasız gelen Hakk'ın nidâsıdır. "Peyk ya'nî haberci"den kasıt, melâike-i kirâmdır ki, hayâlî sûretlerde açığa çıkarlar. Ya'nî insân-ı kâmilin sırrına Hak tarafından her an birçok ilâhî hitâp veyâhut Hak'tan haber ile birçok melâike-i kirâm gelir. Onun bir kere "Yâ Rab!" diye gerçekleşen nidâsına, Hak tarafından sırrına altmış kere "Lebbeyk!" hitâbı ulaşır. Nitekim **Sipehsâlâr Menkıbeleri**'nde anlatılmaktadır ki, birgün Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz gayb âleminde bir kutub gördü ki, "yâ Rab, yâ Rab!" der idi. Bir hadde kadar ki, yerin ve göğün bütün

parçaları ve ulvî ve süflî rûhlar ona uyarak "yâ Rab" dediler. Ve o sırada ilâhî nûr Şemseddîn Tebrîzî (kaddesellahu sırrahu) efendimizin sırrına yansıyor, kendileri "lebbeyk, lebbeyk!" demeye başladı. Ne zamanki bu yansıma üç def'a oldu. Cenâb-ı Şemseddîn efendimiz: "İlâhî O şeyh yâ Rab diyor, ona lebbeyk de!" buyurdu. Bu sözü tâkiben derhal sırrına ardı ardına ve aralıksız nûrlar çarpar ve "lebbeyk!" der idi.

1607. Onun hatâsı Hak indinde tâatdan evlâdır; onun küfrünün önünde bütün îmânlar eskidir.

Ya'nî insân-ı kâmilin fiilleri, görünüşte ve halkın bakışlarında ve şerîatte hatâ görünse de ilâhî indinde Hakk'ın tâatından daha iyidir. Fiilen Hızır (a.s.) çocuğu öldürdü ve gemiyi deldi; bunlar görünüşte sebebsiz yapıldıkları için hatâ ve günah idi; fakat bunları ilâhî emir ile yaptığı için, bu fiillerin iç yüzü tâat ve hikmete dayalı idi. Ve bu tâat ise Hak'tan perde içinde bulunan halkın tâatından elbette daha iyidir. Ve aynı şekilde insân-ı kâmil **"fe men yekfur bit tâgûti ve yu'min billâhi"** (Bakara, 2/256) ya'nî **"O halde kim Tâgût'u inkâr edip, Allah'a inanırsa"** âyet-i kerîmesi gereğince taayyünler âlemini bakışından kaldırıp Hakk'ın vücûdu ile onları örter ve Hakk'ı açığa çıkarır; ve hâlk ise âlem taayyünlerini ispât edip bunlar ile Hakk'ın vücûdunu örterler. Bundan dolayı insân-ı kâmil "Benim cübbemin içinde Allah'ın gayrısı yoktur." Ve "Ene'l-Hak" ve "Ben Hakk'ım" gibi sözler söylediği zaman, vücûdun hakikatini idrâk edememiş olan beşerî akıl sâhiplerine bu sözler ağır gelir ve küfrüne hükmedip, zındıktır derler. Oysa onun bu Tâgût'a, ya'nî put mesâbesinde olan taayyünlere karşı olan küfrü önünde, bu beşerî akıl sâhiplerinin anasından, babasından mîras olan inançları ve îmânları eski bir îmân ve inançtan ibâret kalır.

1608. Onun için her bir nefesde husûsi bir mi'rac vardır. Onun tâcının başı üzerine yüz husûsi tâc koyar.

Ya'nî "Her bir nefesde insân-ı kâmilin husûsu bir mi'racı olmasından kasıt, görünme yeri olduğu husûsi ismin hazînesinde gizli olan hükümlerin ve eserlerin, insân-ı kâmile açılmış olarak Hakk'ın müşâhededesinde bulunmasıdır. Çünkü ilim mertebelerinin sonu yoktur. Ve onun "tâc"ından kasıt, bakâ-billâh mertebesine mahsûs olan izzet tâcıdır. Ve "bu izzet tâcı üzerine konulan tâclar"dan kasıt da Hakk'ın cemâlî ve celâlî isimleriyle gerçekleşen türlü türlü tecellîlerdir.

1609. Onun sûreti toprak üzerinde ve cânı mekânsızlıktadır. Bir mekânsızlık ki sâliklerin vehminin üstündedir.

Ya'nî insân-ı kâmilin kesîf sûreti yeryüzünde durur. Oysa onun cânı latîfin en latîfi olan mekânsızlıktadır. Öyle bir mekânsızlık ki, o âleme ulaşmak zevkîdir. Ta'rif ve vasfa sığmadığı için anlatmak mümkün değildir. Ve sâliklerin vehminin üstünde, ya'nî mekânsızlık denildiği zaman, ilim ve zekâ sâhipleri ne düşünür ve ne hayâl edebilirse, bu âlem onun üstündedir. Çünkü hayâl dahi o âleme göre kesîfdir. Ve akıl ve hayâlin o âleme çıkmaya tâkati yoktur.

1610. Senin anlayışına gelen her bir anda, sende bir hayâl doğuracak mekânsızlık değildir.

Mekânsızlık dediğimiz zaman, senin anlayışında bir ma'nâ oluşur ve senin bu anlayışın bir mekânsızlıktır ki, o mekânda sana birtakım hayâller doğar; işte bu öyle bir mekânsızlık değildir.

1611. Belki mekân ve mekânsızlık, dört ırmak cennetine mensûp olanın hükmünde olduğu gibi, onun hükmündedir.

Belki mekân, ya'nî taayyün âlemi ve mekânsızlık, taayyünsüzlük âlemi, cânı mekânsızlık âleminde olan insân-ı kâmilin hükmündedir. Bu hâl hadîs-i şerifte haber verildiği üzere cennette olan dört ırmağın, cennet ehlinin tasarruf ve hükmü altında olmasına benzer. Sonuç olarak fenâ ve bakâ mertebelerinde müspet ve menfî olan işler, insân-ı kâmilin kontrolü altındadır. Çünkü tahkîk ehli nezdinde rûhların garîp tasarrufları vardır. Beşerî tavırda olağanüstü görünen şeyler, rûhânî tavırda olağan olur. Bundan dolayı insân-ı kâmilin rûhânîyet âlemindeki tasarrufunu akıl kavrayamayacağı için Cenâb-ı Pîr onun şerhini uygun ve hakîkatinin açılmasını revâ görmediler.

1612. Bunun şerhini kısa kes ve bundan yüz çevir, söyleme! ve Allah Teâlâ doğruyu çok bilir.

1613. Ey dostlar, biz kuş ve Hindistan tüccârı tarafına geri dönelim.

Ya'nî beşerî akıllara yabancı gelecek olan sözlerden vazgeçip,

hakikatleri onların tavırları çerçevesinde tertîp ettiğim papağan ve tâcir kıssası üzerinden üstü kapalı olarak beyân ettiğimden, o tarafa geri dönelim.

**Tâcir efendinin Hindistan papağanlarını kırdâ görmesi
ve o papağandan haber eriştirmesi**

1614. Tâcir bu haberi kabûl etti ki, ondan hemcinslerine selâm eriştire.

Hindistan'a giden tâcir, kendi papağanının cinsi olan papağanların tarafına, onun selâmını eriştirmek için, papağanının gönderdiği haberi kabûl etti.

1615. Ne zamanki tâcir Hindistan'ın nihâyetine erişti, kırdâ birkaç papağan gördü.

1616. Bineğini durdurdu da; sonra seslendi. O selâmı ve o emâneti açık olarak verdi.

1617. O papağanlardan birisi çok titredi; düştü ve öldü ve nefesi kesildi.

1618. Efendi haberi söylediğine pişmân oldu, dedi: Bir rûh sâhibinin helâkine sebep oldum.

1619. Bu gâliba o papağancık ile akrabadır. Bu gâliba iki cisim ve bir rûh idi.

1620. Bunu niçin yaptım, niçin haber verdim? Bu hâm sözden bîçâreyi yaktım.

1621. *Bu dil çakmak taşı gibi ve ağız demir gibidir; ve dilden sıçrayan sey de ateş gibidir.*

1622. *Çakmak taşını ve demiri kâh nakil yüzünden ve kâh lâf yüzünden birbirine vurma!*

Ya'nî gerek birinin sözünü diğerine nakil yönüyle ve gerek kendi tarafından nereye dokunacağını düşünmeksizin, sâdece bir söz olsun diye dilini boş yere kullanma "**Hayır söyle ve yoksa sus!**" hadîs-i şerîfiyle amel et!

1623. *Çünkü karanlıktır ve her taraf pamukluktur; pamuk arasında kıvılcım nasıl olur?*

Sözü dinleyenlerin tabîatları ve isti'dâdları mechûldür ve karanlıktır; ve tabîatlar sözden etkilenmeye isti'dâdlı olup sıçrayan kıvılcımdan etkilenen pamuklara benzer. Pamuklara sıçrayan kıvılcımdan ne felaket oluşacağı ma'lumdur.

1624. *Zâlimdir o kişiler ki gözlerini diktiler, o sözlerden âleme mensûbu yaktılar.*

Ya'nî halkın tabîatlarını ve isti'dâdını araştırmaktan ve tefekkürden, akıllarının gözlerini dikip kapayan kimseler zâlimdir. Çünkü bu araştırma ile, söyledikleri her tür sözlerden âlem ehlini yaktılar ve harâb ettiler.

1625. *Bir söz koca âlemi vîrân eder; ölmüş tilkileri arslan yapar.*

1626. *Canlar kendi aslında Îsâ nefeslidirler; bir zamânda yaradırlar, kâh merhemdirler.*

Ya'nî rûhlar kendi asıllarında Îsâ (a.s.) gibi rûhullâhdır. Bundan dolayı o hazretin nefesi ölüleri nasıl diriltirse, bunlarda da öylece ölüleri diriltme özelliği vardır. Fakat ne zamanki kesâfet âlemine bağlanırlar ve kesîf bedene bağlı bulunurlar, işte o zaman nefsânî sıfatlar ile karıştıklarından, ba'zen yara ve ba'zen merhem olurlar. Ya'nî nefsânî sıfatların sürüklemesiyle ba'zen birçok fitnelere ve kalb yaralarına sebep olurlar. Ve ba'zen de

nefsânî sıfatlarının hükmünden geçici de olsa dışarı çıkıp, o fitnelere karşı terbiye edici olurlar.

1627. Eğer cânlardan perde kalksaydı, her bir cânın sözü Mesîh gibi olurdu.

Eğer rûhlardan nefsanî sıfatlar perdesi kalksa idi, her bir rûhun sözü Mesîh (a.s.) gibi ölüleri diriltir ve kalblere etkili olur idi.

1628. Eğer sözü şeker gibi söylemek istersen, hırstan sabret ve bu helvayı yeme!

Eğer bu kesâfet âleminde sözü şeker gibi tatlı söylemek ve te'sirini nefis sâhiplerinin kalplerine aktarmak istersen, nefsin kendi hazlarına karşı olan meyletmelerine sabret ve kesâfet âleminin helvasından ve tatlılıklarından yeme, perhîz et.

"Helva"dan kasıt, dünyevî bir çok yiyecekler ve nefsanî olarak muhabbet edilen şeylerdir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî efendimiz **et-Tedbîrâtü'l-Îlâhiyye fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye** isimindeki yüksek eserlerinin giriş kısmında "Înâyet ehli bu âlemin lezzetleri hakkında perhîz eyledi" buyurur. Çünkü şehâdet âlemi, nefsanî bir çok lezzetler ile doludur ve uzaklık ateşinin üzeri bu lezzetler ile örtülmüştür.

1629. Akıllıların iştahı sabır olur; çocukların arzusu helvadır.

Nefis ehli olanlar çocuklara benzer; onlar dünyânın lezzetline karşı aslâ sabredemezler. Rûh ehli olanlar ise akıllı olanlardır; onlar her bir lezzetin arkasında bin belâ olduğunu görüp, sabrederler.

1630. Her kim sabır getirdi ise felek üzerine gider; her kim helva yedi ise çok geriye gider.

Henüz nefislerinin sıfatları dinç ve kuvvetli iken, bu kesâfet âleminin lezzetlerine karşı sabredip riyazât ve mücahedelere kalkışanların rûhu, rûhlar feleğine çıkar ve kesâfet hükümlerinden kurtulur; ve her kim riyazât ve mücahedelere yan çizer, "Ben anlamam her şey Hakk'ın tecellîlerinden ibârettir; öyle olunca güzel güzel yerim, içerim; ve tenim bana ilâhî bir

latîfedir, mükemmel beslerim" der ve dünyevî lezzetlerine dalar ise; rûhlar feleğinden pek geri kalır ve tabîat esfel-i sâfilîninde saplanıp kalır. Onun nefsânî hükümleri sürüyor iken, bu ilâhî bilgisi kendisini kurtaramaz; fakat nefsinin hükmünden kurtulanların hâli bambaşkadır ki, aşağıda Cenâb-ı Pîr îzâh buyururlar.

Feriduddin Attâr (kaddesallâhu rûhahu) hazretlerinin sözünün tefsîri:

Beyit: Ey gâfil, sen nefis sâhibisin; toprak arasında kan ye;

Çünkü eğer gönül sâhibi bir zehir yese, o bal olur.

1631. Gönül sâhibine bu ziyân tutmaz, eğer o öldürücü zehri apaçık yese.

1632. Çünkü sıhhat buldu ve perhizden kurtuldu; miskîn tâlip ise henüz sıtma içindedir.

Gönül sâhibi, rûhânî hastalıklar olan nefsânî sıfatlardan kurtulup sıhhat bulduğu için artık perhizden kurtulmuştur. Fakat henüz "fenâ-fillâh" mertebesine ulaşamayıp nefsânî sıfatları ile hastalıklı olan sâlik, sıtma ve hummâ içindedir. Ona nefsânî hazlarla lezzetlenmek zarar verir.

1633. Peygamber buyurdu ki: Ey cür'etkar olan tâlip! Sakın hiçbir matlûba karşı gelme.

Ne **Ankaravî'**de ve ne de Hint şerh edicilerinin şerhlerinde bu hadîs-i şerîfin aslı zikredilmemiştir. Fakîrin de başka bir yerde böyle bir hadîs-i şerîf gözüme çarpmadı. Fakat Cenâb-ı Pîr'in "**Gôft Peygamber**" ya'nî "Peygamber buyurdu" buyurmasına bakıldığında böyle bir hadîs-i şerîf'in olacağı şüphesizdir.

Beyt-i şerîfte "tâlip"den kasıt, nefis sâhibi olan sâlik ve "matlûb"tan kasıt da, gönül sâhibi olan kâmilidir ki, Hakk'ın matlûbları ve makbûlleridir. Ya'nî, ey nefis sâhibi, kendini kâmillik ile berâber tutup onlara karşı gelme!

1634. Sende Nemrûtluk vardır, ateşe gitme! Gitmek istersen önce İbrâhîm ol

Hadîs-i şerîfte "Cennet zahmetler ve zorluklar ile örtülmüştür ve ateş şehvetler ile örtülmüştür" buyrulur.

Ey sâlik, sen nefis sâhibi olduğun için, sende Nemrûtluk vardır. Nefsânî şehvetler ile örtülmüş olan ateş tarafına gitme; eğer o ateş tarafına gitmek istersen, önce İbrâhîm (a.s.) gibi nefsânî sıfatlarından soyutlan ki, dünyevî ni'metler sana zarar vermesin.

1635. Mâdemki sen yüzücü ve denizci değilsin, dikbaşlılıktan dolayı kendini atma!

Ya'nî cisme dönük lezzetli şeyler gâyet derin bir deniz gibidir. Sen bu denizde yüzmesini bilmezsin ve dalgıçlar gibi denizci de değilsin, o halde sana nasihat verenlere karşı dikbaşlılık ederek kendini nefsânî hazzlar denizine atma ki, boğulmayasın.

1636. O denizin dibinden cevher getirir; zarârlardan baş üzerinde kâr getirir.

O dalgıç gibi denizci olan insân-ı kâmil, cisme dönük lezzetli şeyler denizinin dibinden cevher getirir, ya'nî yer, içer. O yediği ve içtiği şeyler vücudunda ilim ve irfâna ve güzel fiillere dönüşür.

Yemeden, içmeden oluşan hayvânî kuvvetin zararlarını insânî faydalara dönüştürür. Nitekim dalgıç denize dalmakta usta olduğu için, daldığında vurgun yemek ve boğulmak gibi akla gelebilecek olan zararlardan kendisini koruyarak, başının üzerinde o denizin dibinden inciler ve mercanlar çıkarır.

1637. Eğer bir kâmil toprağı tutsa altın olur. Noksan bir kimse ise altın götürse, kül olur.

1638. O doğru adam Hakk'ın makbûlü olduğundan, onun eli, işlerde Hakk'ın elidir.

Özünde ve sözünde ve fiilinde doğru ve sâdık olan insân-ı kâmil Hak

tarafından halîfeliğe kabûl buyrulmuş bir kul olduğundan, ve kendi benlik ve gayrı oluşluğundan fânî olup fiiller âleminde Hakk'ın âleti mesâbesinde bulunduğundan onun eli ve tasarrufu, Hakk'ın eli ve tasarrufu olur. Nitekim âyet-i kerîmede muhterem Habîb'inin (s.a.v) eline işâret olarak Hak Teâlâ Hazretleri **"yedullâhi fevka eydîhim"** (Fetih, 48/10) ya'nî **"Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir"** buyurur. Ve Sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz de bu ma'nâya işâreten mübarek ellerini gösterip **"Bu Allah'ın elidir"** buyururlar. Bundan dolayı bir kâmilin elini tutanlar, Hakk'ın elini tutmuş olurlar.

1639. Noksanın eli şeytanın ve yardımcılarının elidir; çünkü teklif ve hîle tuzağı içindedir.

Ya'nî kendi benliği ve gayrılığı kendince sâbit ve nefsinin kibir ve gurur gibi sıfatlarının önderliği devâm eden noksanların eli, şeytanın ve onun yardımcılarının elidir. Çünkü şeytan onu nefsi vâsıtasıyla birtakım tekliflerin ve hîlelerinin tuzağı içinde yaşatır.

Bilinsin ki, şeytan, Mudill isminin en mükemmel görünme yeri olduğundan, dalâlete düşürmek için sâlike her mertebesinde musallat olur. Nefs vâsıtasıyla dalâlete düşüremezse, Hakk yolundan dalâlete düşürmeye teşebbüs eder. Bundan dolayı sâlikin kendi akıl ve zekasına i'timâd ederek Hakk yolunda yürümesi çok tehlikelidir. İblîs'in musallat oluşundan emniyyette olmak için mutlaka Hakk'ın halîfesi ve nebevî vâris olan bir kâmilin himayesi altına sığınması lâzımdır. Henüz nefsinin hükümleri devam eden kimselerin tasavvufî bilgiler ile Allah'ın kullarını irşâd etmeye kalkışmaları, halka ihânet olur. Çünkü İblîs bu tasavvuf ilmi ile de akıl ve mantık sâhiplerini dalâlete düşürür.

1640. Onun önüne cehâlet gelir, ilim olur. Noksana giden bir ilim ise, cehâlet oldu.

Kâmilin önüne gelen cehâletin ne şekilde ilim olduğunu fakîr, başıma gelen bir olay ile arz etmeyi faydalı görürüm: Bir cuma günü Fâtih Câmi-i şerîfinde Mesnevîhan olan mürşidim Mehmed Es'ad Dede efendi (k.s.) hazretleriyle namaz vaktini beklerken kütüphâne tarafındaki kahvelerin birisinde oturmuş idik. Şu anda o kahvelerin binâları yıkılmış ve orada kahvehâne kalmamıştır. O sırada Kitapçı Mehmed efendi isminde birisi fakîre birtakım kitâplar getirdi. Biz kitâplara bakarken ezân-ı şerîf'de okunmaya başladı. Kitapları görmek ve pazarlık etmek için zaman

kalmadığından ve dâirede öğle ta'tili zamanlarında gelen işlere "yemekten sonra bakarız" demeye dilim alışmış, olduğundan, o anda kitapçıya da gafletle "yemekten sonra bakalım" deyiverdim. Ve Hz. Dede'nin "Bak şuna! Aklı fikri yemekte" diyeceği aklıma gelmekle, çok utandım. Hazret derhâl bu gafletime ve hâlin gereğinden cehâletime karşı "Evet, evet doğru söyledin; namaz ma'nevî yemektir, ezân-ı şerîf bu ilâhî yemeğe da'vettir" buyurdular. İşte benim cehâletim, onların önünde bu şekilde ilim oldu ve ibâdetin bir ma'nevî yemek ve ezân-ı şerîfin bir ma'nevî ziyâfete da'vet olduğunu fakîre öğrettiler.

Noksana giden ilmin cehâlet olmasına gelince; basîret gözü nefsanî sıfatlar ile örtülmüş olan kimselerin tasavvuf ilmini ne hâle getirdikleri ve ne yolda ilerledikleri meydanda olduğundan îzâha muhtaç değildir.

1641. İletli olan kimse her neyi tutarsa illet olur. Bir kâmil küfrü tutarsa millet olur.

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ı zâhiri ve bâtını ma'nâsı i'tibârı ile kolayca anlaşılabilir. Çünkü illetli olan bir kimse, bir şeye temâs ettiği zaman, mikrop teorisi i'tibârı ile o şeylere de o illeti bulaştırır. Ve aynı şekilde kalbi nefsanî sıfatlar ile dolu olan bir kimseye arkadaş olanlara da onun kötü ahlâkı bulaşır; çünkü tabîat çalıcıdır. Fakat ikinci mısra'daki "kâmilin, küfrü tuttuğu zaman millet olması," îzâha muhtaçtır. Bu husûsta kerem sâhibi şerh edicilerin görüşleri muhtelifdir. **Ankaravî Şerhi**'nde yeterli îzâhlar yoktur. Hint şerh edicilerinden Muhammed Efdal hazretleri der ki:

"Her kim kemâl ile meşhûr olsa, eğer küfrü salt bir yol yapmış olsa da, o yol bir milletin tercîh edilmiş olur. **"Kâmilî"** deki **"yâ-(î)"** nın master ma'nâsına alınışına göre "kâmillik" ya'nî "kemâl" ma'nâsına gelir; ve küfür kemâle gelirse, onun üzerine cemâat bir araya toplanıp millet olur demektir. Bu ma'nâ, kâmil kelimesinin küfürde kâmil olmasına göredir.

Yine Hint şerh edicilerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri der ki: "Ashâb-ı kirâmdan Ammâr b. Yasir (r.a.) hazretlerinin kalbi îmânda mutmain olduğu halde, zorlamayla küfür kelimesini söylemek mecbûriyyetinde kaldı; ve bu hâl mübârek şerîatte meşrû' oldu. Dünyânın sonuna kadar bu, yeterli bir delîl olarak kaldı."

Yine Hint şarihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî hazretleri der ki: "Örneğin Hakk'ın ve halkın aynı oluşluğunu sıradan hâlk, küfür bilirler. Bunu kâmillik tercîh etmiş olduklarından, İslâm'ın aynı olmuştur." Bahru'l-Ulûm hazretleri bu görüşe i'tirâz edip der ki: "Hakk'ın ve halkın aynı

oluşluğu gerçekten genelin bakışında küfürdür; fakat hakîkatte îmândır ve bu hâl uygundur ve Kur'ân ve hadîsler ile sâbittir. Kâmilin onu tercîh etmesinde katkısı yoktur, kâmil ister tercîh etsin, ister etmesin. Genelin bu inancı bâtıldır."

Yine Hint Şerh edicilerinden Eyyûb hazretleri de bu görüşe i'tirâz edip der ki: "Buna bir cevâp vardır ki, az bir düşünce ile anlaşılabilir. Birçok işler vardır ki, şerîatin zâhiri onu söyler. Kâmil onu tercîh etmedikçe, kalbi mutmain olmaz da der ki: Belki bu hüküm zâhire göre değildir ve Hakk'ın kastı başkadır. Bundan dolayı kâmilin tercîhinin "millet" olmasında onun tam bir katkısı vardır."

Fakîrin bu mısra'dan anladığı ma'nâ, kâmilin kendisinden küfür çıkması ma'nâsına değildir; belki insân-ı kâmil, kâfirler topluluğunun arasında bulunduğu zaman, onların arasındaki küfrün yayılmasına te'sir edip, o yayılmayı tutar ve o topluluk islâmî milletten olur demektir. Nitekim kâmillerin lideri ve en kâmilî (s.a.v.) Efendimiz putperest olan Kureyş'in içinde tekbaşlarına ortaya çıktılar; daha sonra o putperest olan kavim, islâmî milletten oldu. Ve aynı şekilde Mûsâ (a.s.) da böyledir; ve bu hâlin tarihte benzerleri çoktur.

Sonuç olarak bu beyt-i şerîfin ma'nâsının özeti, illetli olan kimse zehir gibidir ve neyi tutarsa zehirler. Ve kâmil panzehir gibidir, zehirli olan şeyleri tutarsa, zehrini giderir, demek olur.

1642. Ey süvâri ile inât etmiş olan piyâde; başını götüremeyeceksin, şimdi ayak tut!

"Süvâri"den kasıt, kâmil, "piyade"den kasıt sâlik ve noksan olan kimse-dir. Ya'nî, ey Hakk yolunda yeni noksan sâlik, sen kâmil ile yarışa çıkıp inât etme! Başını kurtaramayacaksın; çünkü bu yolun eşkiyâsı çoktur. Bundan dolayı şimdi sülûk içindesin, ayağını sıkı bas!

Sihirbazların Mûsâ (a.s.)a, "Ne emredersin, asâyı önce sen mi atarsın, yâhut biz mi?" diyerek hürmet göstermeleri

1643. *Sihirbazlar lânet Firavun'un zamânında ne zamanki kin sebebiyle Mûsâ'ya karşı inât ettiler.*

1644. *Lâkin Mûsâ'yı öne geçirdiler; sihirbazlar onu mükerrem tuttular.*

1645. *Çünkü ona dediler ki fermân senindir; eğer istersen asâyı ilk önce sen bırak!*

1646. *Dedi: Hayır, ey sihirbazlar, o hîleleri ortaya önce siz atınız.*

Bu beyt-i şerîfler, şu âyetlere işârettir: **"Kâlû yâ mûsâ immâ en tulkîye ve immâ en nekûne evvele men elkâ"** (Tâhâ, 20/65) ve **"kâle lehüm mûsâ elkû mâ entüm mülkûn"** (Yunus, 10/80) Ya'nî **"Sihirbazlar dediler ki, yâ Mûsâ, sen mi atarsın yoksa önce atan biz mi olalım? Mûsâ (a.s.) onlara dedi: Atacağınız şeyi atın!"**

Bu âyetlerde sihirbazların Mûsâ (a.s.)ın görüşünü almalarında, o hazrete hürmet ettiklerine işâret vardır. Çünkü eğer onlar Mûsâ (a.s.)ı önemsiz bir kişi gibi görmüş olsaydılar, onun görüşünü sormaya luzûm görmezler ve derhal kendi ma'rifetlerini göstermeye başlardı.

1647. *Bu kadar hürmet onlara dîni satın aldı ki, inattan o el ve ayakları kestiler.*

Ya'nî sihirbazların Mûsâ (a.s.)a hürmet göstererek görüşünü sormaları, îmânlarına sebep oldu; fakat bu hürmetle berâber, karşılık vermeye cür'et etmeleri de el ve ayaklarının Firavun tarafından kesilmesine sebep oldu.

1648. *Sihirbazlar ne zamanki onun hakkını tanıdılar, ellerini ve ayaklarını onun cürmünde oynattılar.*

Sihirbazlar Mûsâ (a.s.)ın nebîlik şânının azametini tanıdıkları zaman,

ona karşı yaptıkları kabahâte kefâret olmak üzere, ellerini ve ayaklarını fedâ ettiler. Bundan dolayı ey sâlik, bundan ibret al da, kendini kâmiller ile bir tutup, tartışmaya kalkışma!

1649. Kâmil için lokma ve nükte helâldir; sen kâmil değilsin yeme, dilsiz ol!

Ya'nî kâmil nefis ehli olmadığı için, yemek yerse, rûhu kuvvet bulur ve bedenini nûrânî ilâhî bilgiye dönüştürür; ve söylediği zaman de ilâhî sırlara vâkıf olduğu için, ledünnî ilimlerden bahseder. Ey sâlik, sen kâmil değilsin; senin nefsinin kuvveti ve sıfatları sürmektedir; onu kırmak için yeme, riyâzet et! Ve söyleme, çünkü sırlara vâkıf değilsin; kitâptan okuduğunu ve kâmillerden işittiğini söylersen, tahmîn ve zekâ ile söylersin. Ağzından birtakım ma'nâsız sözler de çıkar; halkın inancını bozarsın. Bundan dolayı sus!

1650. Çünkü sen kulaksın, o dildir. Senin cinsin değildir. Hak kulaklar için "Ensitû ya'nî susun!" buyurdu.

Ey sâlik, sen kulak mesâbesindesin; bundan dolayı dinle! Fakat kâmil, dil mesâbesindedir. Dilin vazîfesi başka, kulağın vazîfesi başka olduğundan, ikisi bir cinsten değildir. Bundan dolayı dil olan kâmilin vazîfesi söylemektir. Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde A'râf sûresinin sonlarında **"Ve izâ kurîel kur'ânu festemiû lehu ve ensitû leallekûm turhamûn"** (A'râf, 7/204) ya'nî **"Rahmet olunmanızı umarsanız, Kur'ân okunduğu zaman dinleyin ve susun!"** buyurur. Bu âyet-i kerîmenin tefsiri Mesnevî'nin II. cildinin sonlarına doğru gelecektir. 3448 ve 3681 numaralı beyitlere mürâcaat olunsun.

1651. Çocuk doğduğu zaman önce süt içicidir. O bir müddet sükût eder, âdeta kulak kesilir.

1652. Söz öğreninceye kadar bir müddet onun sözden yana dudağını dikmek lâzımdır.

1653. *Ve eğer kulak tutmazsa tî tî eder; kendisini cihânın dilsizi yapar.*

Ya'nî çocuk etrâfı dinlemeyip de, söz söylemeye heves ederse, tî tî gibi ma'nâsız sesler çıkarıp bulunduğu çevre içinde dilsiz hükmüne girer. Bunun gibi sâlik de ledünnî ilimlerde çocuk gibidir. Kemâle gelmeden önce hakikatleri beyâna heves ederse, kâmillerin çevresi içinde söylediği sözler, çocuğun tî tî yapmasına benzer.

1654. *Doğuştan kulağı olmayan aslından sağır ve dilsiz olur; ne zaman sözde coşup taşar?*

Aslında sağır olarak doğan bir çocuk, söylenen sözleri işitemediği için, söz öğrenemez; dilsiz olur. Artık onun konuşmakta coşması ve hareketi mümkün olmaz. Bunun gibi, canının kulağını benlik ve kibir perdeleri tıkamış olan kimse, kâmillerin sözlerini ya hiç dinlemeye rağbet edip işitmezler; veyâhut dinledikleri zaman, onu aynen kabûl etmeyip, kendi benlikleri ölçüsünden geçirerek, te'vil etemeye kalkışırlar. Bu sebeple nebîlerin ve evliyânın ilimlerinde kendilerini sağır ve dilsiz yaparlar.

1655. *Çünkü söylemek için önce işitmek lâzımdır; söylemek tarafına işitmek yolundan gel!*

1656. *Evlere kapılardan giriniz; maksatları da sebepler içinde talep ediniz!*

Bu beyt-i şerîfte **"ve'tûl buyûte min ebvâbihâ"** (Bakara, 2/189) ya'nî **"Evlere kapılardan giriniz!"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Câhiliyet zamânında evlerinin arka yönünden girmeyi hayırlı bir iş sayarlarmış. Bu âyet-i kerîme ile Hak Teâlâ onları insânî ve aklî ve medenî kâidelere da'vet buyurmuştur.

Bu, zâhir ma'nâsıdır. Bâtın ve işârî ma'nâsı, her maksâdın bir kapısı vardır, o kapı maksâda ulaşmanın sebebidir demek olur. Bundan dolayı beyt-i şerîfin ikinci mısra'ı, bu âyet-i kerîmenin işârî ma'nâsını îzâh etmiş olur.

1657. İşitme yoluna bağlı olmayan söz, tama'sız olan Hâlık'ın sözünden başkası değildir.

Her sözün kaynağı işitmek ve dinlemektir. Bundan dolayı öğrenip söylemek isteyenler iŝitmeye tama' ederler ve buna muhtaçtırlar; fakat söz hazînesi olan Hak Teâlâ Hazretleri'nde böyle bir tama' nasıl olur ki, Ecell ve A'lâ Zâtı sözün hâlık edicisidir. Bundan dolayı iŝitmeye muhtac olmayan söz, ancak Hakk'ın sözüdür.

1658. O Mübdi'dir; üstâda tâbi' değildir. Herŝeyin mesnedidir; O'nun isnâdı yoktur.

Ya'nî Hak Teâlâ Hazretleri örneği ve numûnesi olmayan mahlûkları hâlık etmiştir; yapacağı iş, kendisine öğretecek bir üstâda tâbi' değildir. Mahlûklar, vücûtta ve varlıkta O'na dayanırlar; O'nun dayanacağı bir varlık yoktur.

1659. Diğerleri hem san'atta ve hem sözde, öğretmene ve numûneye muhtaçtırlar.

1660. Eğer sen bu söze yabancı değilsen, bir harâbede eski bir aba ve gözyaşı tut!

Ey sâlik, sen kemâle gelmek istersen, önce nefsinin sıfatlarından kibrini ve gururunu kırmak için bir harâbeye çekil; eski püskü elbiselere bürün ve göz yaşı dökerek Hakk'a niyâz eyle ki, senin tercih ettiğin bu miskinliğine karşı Hakk'ın rahmeti tecellî etsin; çünkü Hak kırılmışları sever.

1661.Çünkü Âdem o azardan göz yaşı ile kurtuldu; tövbe-perest olan kimsenin nefesi çok göz yaşı olur.

Hiz. Âdem, kendinden çıkan hatâyâ karşı, ilâhî azardan ağlayarak ve göz yaşı dökerek kurtuldu. Bundan dolayı gece gündüz işi Hakk'a muhalefet olan nefsin isyânından Hakk'a dönmeyi kendisine vazife bilen sâlikin aldığı nefesler göz yaşı ile eş olmalıdır.

1662. *Âdem yeryüzüne ağlamak için geldi; tâ ki ağlayıcı ve inleyici ve hazîn ola.*

1663. *Âdem cennetten ve yedi göğün üstünden, özründen dolayı ayakkabılık saffına gitti.*

"Pâymâçân" Farsça'da sarsak sarsak yürümek ma'nâsınadır. Sonra onu ayakkabı çıkarma mahalline saldılar ki, "pabuçluk" dediğimiz mahaldir ve buraya "ayakkabılık saffı" da derler. Çünkü bir adam ayakkabısını çıkarırken ve giyerken sarsak sarsak hareketler yapar. Mevlevî tarîkatında dervişlerden birisi bir hatâ ederse, kabahâtını i'tiraf edip affettirmek için onu pabuçluğa oturturlar.

Beyt-i şerîfin ma'nâsı budur ki: Hz. Âdem, rûhlar âlemi cennetinde ta'rife sığmayan ilâhî zevkler içinde ve vücûdun aynı olan sonsuz fezâda kayıtsız ve bentsiz uçarken, ilâhî kazâ ile rûhların tuzağı olan taayyün ağacına, ya'nî lânetlenmiş ağaca yaklaştı ve bu yaklaşmasını tâkiben kusurunu i'tirâf edip özür dileyerek Gaffar ism-i celîli hükümlerinin kendini göstermesi için ayakkabılık saffı olan kesîflik tuzağına ve aşağıların aşağısına gitti.

1664. *Eğer Âdem'in belinden ve onun soyundan isen, onun talebinde ve hem onun bölüğünde ol!*

1665. *Gönül âteşinden ve göz yaşından meze yap; bostan, bulut ve güneşten tâzedir.*

Eğer rûhlar bostanında içmek istersen, gönülde aşk ateşinden ve göz yaşından meze yap, çünkü bostanın tâzeliği bulutun yağırdığı yağmurdan ve güneşin ısısındandır.

1666. *Sen gözlerin yaşının zevkini ne bilirsin! Görmemişler gibi sen ekmeğin âşıkısın.*

Sen sûretsiz olan ilâhî aşktan kaynaklanan göz yaşının zevkini ne bilirsin! Çünkü sen ekmeğin ya'nî sûrî rızkın âşıkısın. Sen dar olan bu sûret aleminde bulunduğun halde bu darlıktan bıkmamışsın; gûyâ hiç görmemiş gibi birini bırakıp, diğerine âşık olmaktadır.

1667. Eğer sen bu ekmek dağarcığını boş bırakırsan, iclâle mensûp olan cevherlerden doldurursun.

Eğer sen âlem sûretlerinin hayâleriyle doldurmuş olduğun kalbini boşaltırsan, ilâhî bilgiler ile doldurursun; ve senin âlem sûretlerinden en çok muhabbeti ile meşgûl olduğun sey, kendi benliğın ve varlığındır.

1668. Can çocuğunu şeytanın sütünden geri çek; ondan sonra onu melek ile ortak yap!

Ya'nî henüz çocuk gibi olan canını vehim şeytânının emzirmesinden men' et; ondan sonra nefsânî sıfatlardan sâf olsun. Ondan sonra da melek cinsinden olup vücûdda melekler ile ortak olsun.

1669. Sen karanlık ve bezgin ve bulanık oldukça, bil ki la'netlenmiş şeytân ile kardeşsin.

Sen cehâlet karanlığı içinde kaldıkça ve sûret âleminin tutkunu olup, onların gamıyla bezgin oldukça ve nefsânî sıfatların ile bulanık ve kesîf bulundukça, bil ki saâdet kapısından kovulmuş olan şeytan ile berâber Mudil ismi hazretinden süt emmektesin.

1670. Bir lokma ki, o nûru ve kemâli arttırdı, o helâl kazançtan getirilmiş olur.

Ya'nî helâl yoldan kazanılmış olan gıdâ, insan vücûdunda güzel fikir ve güzel fiil ortaya çıkmasına sebep olur. Çünkü gıdâ beşer vücûdunda tohum gibidir; ve fikir ve fiil onun meyveleridir. Tohum fenâ olursa, meyve de fenâ olur.

1671. Bir yağ gelip bizim kandilimizi söndürürse, bir kandili söndürdüğü için ona su de!

"Yağ"dan kasıt gıdâ ve "kandil"den kasıt kalb nûrudur. "Su"dan kasıt haram olan tabîi gıdâdır ki, ancak hayvânî rûhun kuvvetine sebep olur.

1672. Helâl lokmadan ilim ve hikmet doğar; helâl lokmadan aşk ve incelik oluşur.

Bir kimse evliyâullâhın meclisinden ve söylediği sözlerden etkilenip onda aşk ve kalb inceliği ve göz yaşı oluşmazsa, bilsin ki gıdâsı haramdır. Çünkü helâl lokma ile harâm lokmanın ölçüsü budur.

1673. Ne zamanki lokmadan sen hased ve tuzak görürsün, cehâlet ve gaflet doğar; onu harâm bil!

Sen gıdâyı aldıktan sonra, kendinde hased ve kibir ve gurur gibi tuzaklara tutulduğunu görürsen ve senden cehâlet ve gaflet doğarsa, bil ki yediğin ve içtiğin harâmıdır.

1674. Sen hiç buğday ekersin de arpa verir mi? Bir atı gördün mü ki eşek yavrusu versin.

"Kurrê" at ve eşek yavrusuna derler. Ya'nî her şeyden kendi cinsi çıkar. Bundan dolayı helâl olan lokma latîfdir. Semeresi olan sözler ve fiiller de, kendi cinsinden latîf olur. Ve harâm lokma kötü ve çirkindir; bundan dolayı onun semeresi olan sözler ve fiilleri de kötü ve çirkin olur.

1675. Lokma tohumdur ve onun meyvesi fikirlerdir. Lokma denizdir, onun cevheri fikirlerdir.

1676. Hizmet meyli, o cihâna gitmek azmi, ağızdan helâl lokmadan doğar.

Îlâhî emre itaat meyli, rûhaniyyet âlemine intikâl azmi hep helâl lokmadan olur.

**Tâcirin papağana, Hindistan papağanlarından
gördüğü şeyi açıkça söylemesi**

1677. *Tâcir, ticâretini tamamladı; dostların murâdı üzere hânesi tarafına geri geldi.*

1678. *Her bir kölesine hediye getirdi; her câriyecige nasîb bağışladı.*

1679. *Papağan dedi: Benim hediyem hani? Gördüğünü ve söylediğini tekrâr söyle!*

1680. *Dedi: Hayır, ben elimi çiğneyici ve parmaklarımı ısırıcı olduğum halde ondan pişmânım.*

1681. *Ben niçin gereksiz cehâletim ve gafletimle, ham haberi götürdüm.*

1682. *(Papağan) dedi: Ey efendi pişmanlık nedendir? O nedir ki bu gazabı ve gamı gerektirir?*

1683. *(Tâcir) dedi: Sana benzeyen papağanlar topluluğuna, o senin şikâyetlerini söyledim.*

1684. *O bir papağan senin derdinden koku götürdü; ödü patladı ve titredi ve öldü.*

1685. *Ben bunu söylediğime pişmân oldum; fakat mâdemki söyledim, pişmânlık ne fayda!*

1686.Dilden ansızın sıçrayan bir nükteyi, yaydan sıçrayan bir ok gibi bil!

1687. Ey oğul, o ok yolundan geri dönmez, bir seli baştan bağlamak lâzımdır.

1688. Baştan geçtiği zaman cihânı tuttu; eğer cihânı harâb ederse acâip olmaz.

Ya'nî selin başını bentler ile kapamak lâzımdır. Eğer baştan akıp geçerse, önüne gelen belde ve kasabaları basar. Eğer böyle şiddetli akan sel, cihân halkını harâb ederse hayret edilmez; çünkü tabîi bir haldir.

1689. Fiil için gaybda eserlerin doğması vardır; ve onun o doğanları halkın hükmüyle değildir.

Ya'nî kulların fiillerinin gayb âleminde birtakım eserlerinin doğması, ilâhî mertebelerin oluşumunun gereğindendir. Bu sebeple Hak Teâlâ Hazretleri ilâhîsi indinde iyi veyâ kötü olan sözler ve fiilleri, peygamberlerini göndererek tebliğ etti. Bundan dolayı zâhirde teklîf, bâtında var etme için oldu.

Şimdi îmân gayb âleminde cennetin yeri; ve güzel sözler ve güzel fiiller bu cennetin güzel sûretleridir. Ve küfür cehennemin zenbi; ve kötü sözler ve kötü fiiller bu cehennemin çirkin sûretleridir. Şu halde herkes cennetini ve cehennemini dünyâ âleminde kendisi hazırlamış olur. Nitekim hadîs-i şerîfte "**İnsanlara amelleriyle karşılık verilir; eğer hayır ise, hayırdır ve şer ise, şerdir.**" Ve aynı şekilde âyet-i kerîmede "**Fe men ya'mel miskâle zerretin hayren yereh / Ve men ya'mel miskâle zerretin şerren yereh**" (Zilzâl, 99/7, 8) ya'nî "**Kim ki zerre ağırlıgınca hayır işlerse onu görür; ve kim ki zerre ağırlıgınca şer işlerse, onu görür**" buyrulur.

İşte tahkîk ehlinin cennet de burada, cehennem de burada dediklerinin yönü budur. Dalâlette olanlardan bir kısmı bunu yanlış anlayıp, berzahdaki rûhânî cennet ve cehennemi ve yeniden dirilmeden sonraki cismânî cennet ve cehennemi inkar ederler ve bu âlemde nefsânî hazlarına dalarlar. Oysa hadîs-i şerîfte "**Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçedir; veyâ cehennem çukurlarından bir çukurdur**" buyrulması, rûhânî cennet ve cehennemin varlığına delîldir.

Şimdi söz ve fiil bizden çıkmakla berâber, bizim mahlûkumuz değildir; belki bu sûretlerin gayb âleminde var edilmesi de Hakk'ın var etmesiyledir; çünkü vücûdda Hak'tan başka tasarruf edici yoktur. Kulların vücûdu, ilâhî kazânın mecrâlarıdır. Nitekim suların bir tarafa akmasında mecrâların dahilî olmakla berâber, suların var edilmesinde aslâ payları yoktur.

1690. O doğanların her ne kadar bağlantıları bize ise de, hepsi şüphesiz Hudâ'nın mahlûkudur.

Ya'nî bizim bu dünyadaki sözlerimizin ve fiillerimizin, gayb âleminde var olan sûretleri her ne kadar bize mensûp ise de, onların hepsi, yukarıda îzâh edildiği şekilde, kulların iştirâki olmaksızın, Hak Teâlâ Hazretleri'nin mahlûkudur. Çünkü vücûd Hakk'ındır ve onun her bir mertebesinde gözüken sûretler, Hakk'ın sıfatlarının ve isimlerinin hükümleri ve eserleridir.

1691. Zeyd, Amr tarafına bir ok uçurdu. Onun oku kaplan gibi Amr'ı tuttu.

1692. Bir sene süreyle dert doğurdu; o dertleri insan değil, Hak var eder.

1693. Atan Zeyd o anda korkudan öldü; eceline kadar ona acılar doğar.

Oku Amr tarafına atan Zeyd, farz et ki eyvâh ne yaptım, diye ya hükümet cezâsından veyâhut Hakk'ın azâbından korktu ve o anda yüreğine inip öldü. Oysa yaralanan Amr'ın vücûdunda eceline kadar durmadan acı peydâ olmaktadır.

1694. O anda o ölse de acının doğurdukları ondandır. İlk olarak sebep olduğundan Zeyd'e kâtil de!

Zeyd öldüğü halde, zaman içinde Amr'ın vücûdunda olan acıların sebebi ilk olarak Zeyd olduğu için, sen Zeyd'e kâtil de!

1695. Her ne kadar onun hepsi Girdigâr'ın yapması ise de, sen o acıları, ona mensûp tut!

Ya'nî Zeyd öldü ve vücûdu ortadan kalktı. Amr'ın vücûdunda ölünceye kadar zamân içinde peydâ olan acılarda artık onun bir katkısı kalmadı; bundan dolayı o sonradan olan acılar, Hakîki Fâil'in hâlk etmesiyle Peyderpey ortaya çıktı. Böyle olmakla berâber, bu ilâhî hâlk etmenin kapısı olan sebebi ilk olarak Zeyd açtığı için, sen o acıları da Zeyd'e mensûp bil!

1696. Ekin ve nefes ve tuzak ve cimâ' da böyledir. O doğanlar Hakk'ın istenenleridir.

Ya'nî kul ekin eker ve nefes almak için ağzını burnunu açar ve hayvan avlamak için tuzak kurar ve neslinin doğması için cimâ' eder. Bunların hepsi sebeptir ve kulun murâdının kapılandır. Oysa bu sebepler altındaki hâdiseler ve birbiri ardınca doğanlar, Hakîki Fâil'in ilâhî kazâsına itâat etmiş ve boyun eğmiştir; ve Hakk'ın mahlûkudur. Böyle olmakla berâber kul tarafına bağlanır.

1697. Evliyânın Allah tarafından kudreti vardır; fırlamış oku yolundan geri çevirir.

Bu beyt-i şerîfin yukarıdaki beyte bağlantısı şudur ki, bütün doğanlar Hakk'a itâatkâr ve boyun eğici olduğu ve doğanların kapısı da sebepler olduğu halde, acaba bu sûret âleminde o doğanların ortaya çıkması engellenebilir mi?

Örneğin Zeyd'in Amr tarafına attığı ok, Amr'ın yaralanmasına sebeptir ve bu sebep altında Amr'ın vücûdunda acı ve azab doğar. "Acaba âlemde bu sebebi engelleyecek bir kuvvet var mıdır?" diye bir soru gelebilir.

Bu beyt-i şerîf akla gelebilecek bu soruya cevâptır. Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: Evet, Hak Teâlâ Hazretleri evliyâyâ, bu doğanların kapısı olan sebepleri engelleyecek kudret vermiştir; onlar o kudret ile yaydan fırlamış olan oku geriye çevirirler. Şimdi bu mes'eleden ilâhî kazânın def' edilmesi mümkün müdür, değil midir sorusu çıkar.

Bilinsin ki 625 numaralı beyt-i şerîfte îzâh edildiği üzere, ilâhî kazâ icmâl bütünsel hükümdür.

İlâhî kazâ iki çeşittir: Birisinin gerçekleşmesi şarta bağlıdır; buna "mual-

lak kazâ" derler; diğèrinin gerçèkleşmesi hiçbir şarta bağlı olmayıp, gerçèkleşmesi mutlaktır. Buna da "zorunlu kazâ" derler. Evliyâ her ikisinde de tasarruf edebilir; fakat bunların her birisinde tasarrufu başka başkadır.

Muallak kazâda evliyâ Hakk'ın kudretiyle bir kimse hakkında gerçèkleşecek bir belânın kapısı olan sebebi kapayıp, engeller. Zorunlu kazâda yönelmiş olan belânın ne sebebini ve ne de gerçèkleşmesini engellemek mümkün olmadığından, o belânın zamânını ve mekânını ve gerçèkleşeceği yurdu, Hakk'ın kudreti ile değiştirir. Çünkü zaman ve mekân ve yurt hep i'tibârî şeylerdir.

Örneğin kulun, sefere gittiği halde bir cânî tarafından yaralanması ve bu sebeble bir ay hastalanması şarta bağlı olarak kazâ olunmuş ise; bir kâmil velî onu seferden engeller ve o belâ da başına gelmez. Ve eğer kulun bir zamânda sefere gitmesi ve belânın başına gelmesi zorunlu kazâ ise; kâmil velî, o seferin o zamânda yapılmasından kulu engeller ve o belâyı rû'ya ve hayâl yurduna aktarır; ve kul rû'yada o seferi yaparken, cânî tarafından yaralanır ve hayâl âleminde acılar içinde bir ay hastalanır; ve uyandığı zaman kendisini tam bir sıhhat içinde bulur. Çünkü zaman ve yurt i'tibâridir ve hakîkatte hem rû'ya ve hem de uyanıklık hallerinin her ikisi de hayâldir.

Nitekim bu konudaki hakîkatleri Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (k.s.) efendimiz **Fusûsu'l-Hikem**'de **Yûsuf Fassi**'nda Kur'ân ve hadîsler ile beyân ve ispât buyururlar. Bundan dolayı velînin zorunlu kazâ hakkındaki bu tasarrufu, olayı bir hayâl yurdundan, diğer hayâl yurduna nakletmek sûretiyle olur. Fakat bu tarz tasarruf her bir velînin kudreti dâhilinde değildir. Seçkinlerin en seçkinlerinden ba'zılarına olur. Nitekim Gavs-ı A'zam Abdü'l-Kâdir Giylânî (k.s.) efendimizin: "Ben zorunlu kazâda da tasarrufa kâdirim" buyurması, kendilerinde bu tür tasarruf bulunduğunu beyândır. Ve değerli menkıbelerinde bu tür tasarruflarından bahsedilir. Bu tasarrufların hakîkatte ilâhî tasarruflar olduğunu beyân etmek gereksiz olur; çünkü insân-ı kâmil, Hakk'ın halîfesidir ve vücûdda Hak'tan gayrı bir şey yoktur.

1698. Velî, o Rabb'in elinde pişmân olduğu vakit, doğanların kapılarını sebepten bağlamıştır.

"El"den kasıt, ilâhî isimlerdir ve "Rab"dan kasıt, mutlak olan rubûbiyyettir. "Pişmân olmak"dan kasıt, kâmil velînin kalbinin, Mânî' isminin tecellîsi ile huzûrsuz olmasıdır. Bu yönden bakılınca kerem sâhibi şerh edicilerin kötü edebden çekinerek "Rabb'in eli"ni başka türlü ma'nâlar

ile te'vil etmelerine yer yoktur; ve bu beyit, önceki beytin tefsîri ve îzâhıdır.

Ya'nî evliyâda Hakk'ın kudretiyle atılmış oku yolundan geriye çevirme kuvveti vardır. O velî bunu niçin böyle yapar? Çünkü Hak, kendi halîfesi olan kâmilin kalbine Mânî' mübârek ismi ile tecellî eder; ve kâmil, Rabb'in elinden, ya'nî bir ilâhî ismin gereği olarak açığa çıkacak olan doğanlardan; ya'nî o ismin eserlerinden ve hükümlerinden pişmân ve huzûrsuz olur. Bu sebeple o doğanların, ya'nî o ismin hükümlerinin ve eserlerinin kapıları olan sebebi bağlar ve atılmış olan oku, bir eser ve doğan zuhûra getirmemek için yolundan geri çevirir.

Örneğin ateş, yakmak için bir sebebdir ve bunun yakması ilâhî kazâdır ve bunun eseri ve doğanları yakmak ve kahretmek ve mahvetmektir. Bir velî bu ateş sûretinden, o yakma eserinin ve kahrın ortaya çıkmasını Hakk'ın nakletmesiyle istemezse, o sebebi Hakk'ın onun eline vermiş olduğu kudret ile bağlar; eserler ortaya çıkmaz olur. Ve onun eli, Hakk'ın elidir. Çünkü hadîs-i kudsîde **"Ben bir kulumu sevdiğim zaman, onun kulağı ve gözü ve dili ve eli olurum. Bundan dolayı benimle işitir, benimle görür, benimle söyler ve benimle tutar"** buyrulur.

Nitekim **Futûhât-ı Mekkiyye**'lerinde Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) efendimiz naklederler ki, kış günü bir mecliste Nemrûd'un ateşinin İbrâhîm (a.s.)i yakmadığı bahsi açılır. Orada bulunan bir filozof tabîatı yakıcılık olan ateşin yakmamasının mümkün olmadığını beyân eder. Hz. Şeyh-i Ekber, kendilerinde ortaya çıkan ilâhî gayret üzerine, ortada duran mangal içindeki ateşi o filozofun elbisesine döker ve elini de ateşe sokar. İnkâr ehli olan filozof ateşin yakmadığını görünce îmân eder. Nebîlerin mu'cizeleri ve evliyânın kerâmetleri hepsi bu türdendir.

1699. Kapı açmak yönünden söylenmemişi, söylenmemiş yapar ki, ondan ne şiş yanar, ne de kebâb.

Ya'nî söylenmiş bir sözden fitne çıkmasını engellemek için, söylenmemiş gibi bir hâle getirir; bundan dolayı o söylenen sözden ne söyleyene bir zarar gelir ve ne de işitenin üzülmeye meydan kalır. İşte bu da velînin tasarruflarından birisidir.

1700. Bütün gönüllerden işittiği o nükteyi, o sözü yok ve belirsiz etti.

Velînin tasarruflarından birisi de, gönüllerdeki hatıraları yok etmek ve o hatıraların eserlerinin sözler ve fiiller ile dışarıda ortaya çıkmasını engellemektir. Örneğin birisi huzûrunda bir soru sormak veyâ i'tirâz etmek için

zihninde bir ma'nâ hâzırlar; o velînin tasarrufuyla o ma'nâyı unuttur. Ne kadar düşünse aslâ hatırına gelmez. Çünkü halkın bâtını evliyânın huzûrunda zâhirdir, ve herkesin içinden söylediği sözler, onun önünde sözler ve sûret ile söylenmiş sözler gibidir. Bu hâli evliyâyâ ulaşmış olanlar, kendi nefislerinde çok def'a gerçekleştiği için zevkan ya'ni bizzat yaşamış olarak bilirler.

1701. Ey büyük, eğer sana burhân ve delîl lâzımsa "min âyetin ev nunsihâ"yı tekrâr oku.

Bu beyt-i şerîfte Bakara sûresinde olan: **"Mâ nensah min âyetin ev nunsihâ ne'ti bi hayrin minhâ ev mislihâ"** (Bakara, 2/106) **"Eğer biz âyetlerden birini nesh edersek ya'nî kaldırırsak veyâ unutturursak, ondan hayırlısını veyâhut onun mislini getiririz"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Ya'nî ey hayâlinde fikrini ve aklını büyük gören kimse, evliyânın söylenmiş sözü, söylenmemiş bir hâle getirmesi veyâhut hatıralarını yok etmesi hakkında delîl ve hüccet istersen, bu hâlin bu âlemde mümkün olduğunu bahsedilen âyet-i celîleyi tekrar dikkatle okuduğun zaman anlarsın. Şimdi mâdemki Hak bir âyeti nesh ediyor ve unutturuyor; O'nun hâlifesi olan evliyâullah da, Hakk'ın onlara bahşettiği kudret ve yetki dolayısıyla sözü ve hatıraları nesh etmeleri ve unutturmaları mümkündür.

1702. "Ensevküm zikrî" (size benim zikrimi unutturdular) âyetini oku; onların unutma koymalarının kudretini bil.

Bu beyt-i şerîfte de "Kad efleha" sûresinde olan **"İnnahu kâne ferîkun min ibâdî yekûlûne rabbenâ âmennâ fagfir lenâ verhamnâ ve ente hayrur râhımîn / Fettehaztumûhüm sıhriyyen hattâ ensevküm zikrî ve küntüm minhüm tadhakûn"** (Mü'minûn, 23/109-110) ya'nî **"Benim kullarımdan bir sınıf vardır ki, -ey bizim Rabb'imiz biz inandık, bizi mağfiret et ve bize rahmet et ve sen rahmet edenlerin hayırlısısın- derler.Şimdi siz onları maskara edindiniz. Nihâyet size benim zikrimi unutturdular. Oysa siz onlara güler oldunuz."** Bu âyet-i kerîme, ashâb-ı suffa ve fukarâ-yı ashâb hakkında inmiştir. Bu kerem sâhibi zâtların her birisi, Peygamberî nazar ile velâyet mâkâmına ayak basmışlar idi. Müşrikler kendilerine sataştıkça ve alay ettikçe, onlar bu terbiyesizlerin şekâvetinin artması için Hak fikrini busbütün onlara unuttururlar idi. İşte bu da, evliyânın kalblerdeki tasarruflarına açık bir delildir.

1703. Mâdemki hatırlatmaya ve unutturmaya kâdirdirler, halkın hepsinin gönülleri üzerinde kahredicidirler.

Ya'nî mâdemki evliyâullah bir şeyi insanın hatırına getirmeye ve hatırı-na gelen bir şeyi de bozmaya ve unutturmaya kâdirdir, o halde halkın gönülleri üzerinde kahredici kuvvet ile tasarruf sâhibi olmuş olur.

1704. O bakış yolunu unutturma ile bağladığı zaman, hüneri olsa da iş yapamaz.

Ya'nî bir kimse ne kadar ilim ve akıl ve hüner sâhibi olursa olsun, kâmil velî onun akılsal bakış yolunu unutturmak sûretiyle bağlarsa, hiçbir şey bilmez ve elinden de hiçbir iş çıkamaz bir hâle gelir.

1705. Siz yükseklik ehlini maskara zannettiniz. Kur'ân'dan "ensevküm (size unutturdular)" e kadar okuyunuz.

Ey zâhiri ilimlerine ve zekâlarına mağrûr olan kimseler! Ma'nen yüksek mertebe sâhibleriyle siz, bunlar hurâfeler ile meşgûl birtakım zavallılardır diye eğlendiniz ve onları maskara zannettiniz. Eğer Kur'ân-ı Kerîm'e îmânınız varsa, (Mü'minûn, 23/110) "**ensevküm**"e kadar "Kad eflaha" mübârek sûresindeki âyet-i kerîmeyi Kur'ân'dan okuyunuz ve hâlinizin ne kadar vahim olduğunu anlayınız! Nitekim bu âyet-i kerîmenin îzâhı yukarıda geçti.

1706. Köy sâhibi cisimlerin pâdişâhıdır; gönül sâhibi sizin gönlünüzün şâhıdır.

Şehirlere ve köylere tasarruf sâhibi olan pâdişâhlar ve hükümdarlar, zâhiri cisimlerin pâdişâhlarıdır; onların tasarrufları kendilerinin hayâtına bağlıdır. Öldükten sonra tasarruf adına hiçbir şeyleri kalmaz; fakat gönül sâhibi olan evliyâullâh ma'nâ âleminde olan sizin gönüllerinizin üzerinde tasarruf sâhibi olan şâhlardır; bundan dolayı bunların tasarrufları gönülde olduğu için, sûrî tasarruf sâhibi olan pâdişâhların gönüllerinde de tasarruf ederler. Bundan dolayı tasarrufları hem sûrete ve hem de ma'nâ âlemine âit olur.

1707. Amel hiç şüphesiz görmenin fer'i geldi; böyle olunca insan, ancak göz bebeğidir.

Ya'nî insanın okuması, yazması san'atı, kısaca bütün kemâlâtı görmeden hâsıl olduğu için, bunların bileşkesi olan amel hiç şüphesiz görmenin fer'i olur; ve gören bu fer'lerin aslı olur. Böyle olunca insan ancak gözbebeği olmuş olur. Ya'nî insanın insanlığının hülâsı ancak gözbebeğinden ibâret bulunur. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (kaddesallahu sırrahu) efendimiz **Fusûsu'l-Hikem**'de **Âdem Fassı**'nda şöyle buyururlar:

"Bu zikr olunan mahlûka, "insan" ve "halîfe" ismi verildi. Onun insânlığına gelince onun oluşumunun genelliğinden ve hakikatlerin hepsini içine aldığından dolayıdır. Ve o, kendisiyle bakış gerçekleşen gözden, Hak için göz bebeği menzilesindedir. Ve göz ile kendisinden görülen odur. İşte bunun için "insan" denildi; çünkü Hak onunla halkına baktı ve onlara rahmet etti."

1708. Ben bunun tamâmını söze getiremem; çünkü merkez sâhiplerinden men' gelir.

Ya'nî evliyâullâhın nasıl olup da gözbebeği olduğunu ve kimin gözbebeği olduğunu, kısaca bu husûstaki birçok sırları tamâmen söylemeye kâdir değilim; çünkü merkez sâhipleri olan büyük nebîler hazretlerinin yüce rûhlarından men' ediliyorum. Çünkü zâhir âlem ikilik mertebesidir ve bu mertebenin hükümlerine riâyet lâzımdır. Oysa bu sırları açık bir şekilde beyân edersem, birçok zayıf akıl olan kimseler vahdet ya'nî birlik sırrını yanlış anlarlar; bundan dolayı fazla îzâhlardan vazgeçiyorum.

1709. Halkın unutkanlığı ve hatırlamaları, onun ile olduğundan, onların feryâdına da o erişir.

Hak tarafından halka inen hallerin hepsi "zamânın kutbu" vâsıtasıyla olduğundan, bu kâmil velî, bütün halkın feryâdlarına yetişir; ve ona "gavs-ı a'zâm" da derler. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber efendimiz **Et-Tedbîrâtü'l-Îlâhiyye** isimindeki yüksek eserlerinin mukaddemesinde şöyle buyururlar:

"Kutub, gayr-i muayyen bilinendir ve o bakış ve tecellî mahallidir; ve âlemin zâhirine ve bâtına eserler ondan çıkar ve rahmet olunan kimseye onun sebebiyle rahmet olunur; ve azâb olunan kimseye de, onun sebebiyle azâb olunur; ve onun sıfatları vardır."

1710. O güzel, yüz binlerce iyiyi ve kötüyü her gece gönüllerden boşaltır.

O güzel olan zamânın kutbu, her gece halkın gönüllerinde olan iyi ve kötü hayâlleri boşaltır.

Kerem sâhibi şerh edicilerden ba'zıları, bu beyitlerde bahsedilen tasarrufları doğrudan doğruya Hakk'a bağlamışlardır. Ve hakîkatte bütün tasarrufların Hakk'ın olduğuna şüphe yoktur. Fakat ilâhî tedbirler âlemde kutbun vücûduyla olduğundan, Ankaravî hazretleriyle Hind şerh edicilerinden İmdâdullah Çiştî (k.s.) hazretleri zamânın kutbuna bağlamışlardır; ve gerek yukarıdaki beyitlerin ifâde ettiği ma'nâlara ve gerek Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin yukarıda gösterilen değerli beyânlarına bakarak, zamânın kutbuna âit olduğuna şüphe yoktur. Çünkü zamânın kutbu ilâhî halîfedir ve halîfe kendisini halîfe kılanın aynıdır.

1711. Gündüz gönülleri ondan doldurur, o sedefleri inciden doldurur.

Gece olunca halk uykuya yatarlar ve gönülleri iyi ve kötü hayâllerden ve fikirlerden boşalır. Gündüz olunca yine hayâller ve fikirler ile kalbleri zamânın kutbu doldurur. O sedef mesâbesinde olan kalbleri, inci örneği olan fikirler ve hayâller ile doldurur.

1712. O önceki fikirlerin hepsi, hidâyetten dolayı canları tanır.

Ya'nî geceleri uyku ile kalblerden boşalan fikirlerin ve hayâllerin hepsi, zamânın kutbunun irşâd ve hidâyetinden dolayı canları, ya'nî sâhiblerini tanırlar.

1713. Senin san'atın ve ma'rifetin, sebepler kapısını açmak için, sana gelir.

Ya'nî sen gece, san'at ve ma'rifet sâhibi olarak uykuya dalmış isen, sabah olunca senin o san'at ve ma'rifetin, sana kâr ve rızık kapısını açmak için, yine sana gelir.

1714. Kuyumcunun san'atı, demirciye gitmedi; bu güzel huylunun huyu, o inkârcıya gitmedi.

Kuyumcu olarak uyuyan kimse, sabahleyin yine kuyumcu olarak uyan-

dı; uyandığı zaman kendisini demirci olmuş bulmadı. Güzel huylunun huyu da, fenâ huylu kimseye gitmedi.

1715. San'atlar ve huylar cihaz gibi, kıyâmet gününde sâhibi tarafına gelirler.

"Cehîz" cihâz kelimesinin vezne uydurulmuş, sûretidir. "Hasm" burada sâhib ma'nâsınadır. Ya'nî ölüm hâli uykunun benzeridir. Uyuyan kimsenin san'atı ve ahlâkı uyandığı zaman nasıl kendisine bağlanırsa, tekrar dirilmede, herkesin iyi ve kötü halleri, yine kendisine döner. Nitekim hadîs-i şerîfte **"Yaşadığınız gibi ölürsünüz; ve öldüğünüz gibi haşr olunursunuz"** buyrulur.

1716. San'atlar ve ahlâklar uykudan sonra, yine sür'atle sâhibine geri gelir.

1717. San'atlar ve düşünceler, sabah vaktinde yine güzel ve çirkin olan yere gitti.

1718. Postacı olan güvercinler gibi şehirlerden kendi şehri tarafına, hisseler getirir.

"Peyk" kâsıd ve sâî ma'nâsınadır, postacı demektir. "Behrehâ" hisseler ve nasîpler ma'nâsınadır, tekili "behre" dir. Güvercin postaları çok eskilerden beri mevcûttur, günümüzde dahi bunlar askeri idâreler tarafından gerektiğinde istifâde edilmek için beslenmekte ve postacılığa alıştırılmaktadır.

Beyt-i şerîfte, uyku hâlinde dağılan fikirlerin, uyanıldığı zaman yine kendi sâhipleri tarafına dönmeleri hâli, postacı güvercinlere benzetilmiştir.

**Papağanın, diğer papağanların hareketini işitmesi ve kafes
içinde ölmesi; ve efendinin onun hakkındaki feryâdı**

1719. O kuş, o papağanın ne yaptığını işittiği zaman, o da titredi, düştü, soğuk oldu.

"Geşt serd" soğuk olmak, ölmekten dolayı anlatımdır. Çünkü vücûdun normal ısının sönmesi, ölüm haliyle olur.

1720. Ne zamanki Efendi onu böyle düşmüş gördü, sıçradı ve külâhını yere vurdu.

1721. Ne zamanki onun bu rengini ve hâlini gördü, efendi sıçradı ve yakasını yırttı.

1722. Dedi: Ey güzel ve hoş sesli olan papağan, sana böyle ne oldu; niçin böyle oldun?

1723. Eyvâh yazık! Benim güzel sesli kuşum. Eyvâh yazık! Benim arkadaşım ve sırdaşım.

1724. Eyvâh yazık! Benim nağmeleri hoş olan kuşum; benim rûhumun güzel kokusu ve benim fesleğen bahçem!

Cenâb-ı Pîr, bu kıssada üstü kapalı olarak kendi zevk-ı âlîlerine âit sırlara işâret buyururlar. Kıssanın zâhirine bakılınca bu kederlenmeler tâcir tarafından kaybettiği papağan hakkındadır; fakat hakîkatte Cenâb-ı Pîr'in bu kederlenmelerinin, birden bire ortadan kaybolan ilâhî ma'sûkların üstünlerinden Şemseddîn-i Tebrîzî efendimiz hakkında olduğu hissedilir. Ve bu olay, fakîr tarafından tercüme edilmiş ve basılmış olan **Sipehsâlâr Menkıbeleri**'nde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Çünkü **Mesnevî-i Şerîf**'in başlarındaki 123, 130, 133 ve 142 numaralı beyitlerinde görüldüğü şekilde, söz bir aralık Şemseddîn-i Tebrîzî efendimiz hazretlerine geçmiş ve Çelebi Hüsâmeddîn efendimiz tarafından cenâb-ı Şems ile gerçekleşen sohbetten

bahsedilmesi ricâsında bulunulmuş idi. Hz. Pîr-i destgîr efendimiz de bunun açıkça söylenmesinin uygun olmadığını ve hikâyede üstü kapalı olarak anlatılana kulak tutmasını tavsiye buyurmuşlar idi. Hikâyede üstü kapalı olarak anlatılardan kasıt yalnız pâdişâh ve câriye hikâyesi değildir; belki **Mesnevî-i Şerîf** kıssalarının hepsi için, bu kıssa akla gelir. Bundan dolayı bu papağan ve tâcir kıssasında buna işâret buyrulur. Nitekim kederlenmeye âit olan kelimelere dikkat edilirse, bu bakış açısı daha fazla anlaşılır; ve aşağıdaki beyt-i şerîfin îzâhı da bu ma'nâyı te'yîd eder.

1725. Eğer Süleymân'ın böyle bir kuşu olsa idi, ne zaman o, bu kuşlar ile meşgûl olurdu.

Kerem sâhibi şerh ediciler hazretleri bu beyt-i şerifte birçok görüşler beyân etmişlerdir; ve nihâyet Süleyman (a.s.) gibi sûrî ve ma'nevî tasarruf ile ortaya çıkan bir nebiyy-i zîşâna karşı söylenen bu söz, her ne kadar edeb dâiresinin dışında ise de, tâcirin bunu aşk ve muhabbetin sürüklemesiyle söylemiş olduğundan ma'zûr bulunduğunu ve çünkü aşk lisânının edeb ve kâide gibi şeylerle kayıtlanmayacağını beyân etmişler ve bu görüşlerde ittifak etmişlerdir.

Fakat yukarıki beytin îzâhından da anlaşıldığı üzere, bu sözler ne edeb dâiresinin dışındadır ve ne de aşk lisânıdır; belki çok açık bir hakîkattir. Şöyle ki:

Süleyman (a.s.) bir nebiyy-i zîşân olmakla berâber, şerîat sâhibi değildir; belki Mûsâ (a.s.)'ın şerîatını te'yîd buyururlar idi. Oysa Mûsâ (a.s.) o kadar azamet ve yakınlık kemâli ile **"Ey Allâh'ım beni ümmet-i Muhammed (a.s.) dan yap"** buyurmuşlardır. Ve (s.a.v.) Efendimiz de **"Eğer kardeşim Mûsâ diri olaydı, bana tâbî' olmaktan başka tâkatı olmaz idi"** buyurur ve bu ma'nâyı îzâh için Cenâb-ı Pîr ileride **Mesnevî-i Şerîf**'in ikinci cildinde şöyle buyururlar: (354-356 nolu beyitler)

"Ne zamanki Mûsâ senin devrinin parlaklığını gördü, çünkü onda subhî tecellî esiyor, dedi ki: Yâ Rab o ne rahmet devridir; rahmetten de ileridir, orada görmek vardır. Kendi Mûsâ'nı deryâlara daldır; Ahmed (a.s.) devresi arasına çıkar."

Şimdi Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî efendimiz, haklarında **"Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâîl'in peygamberleri gibidir"** buyrulan rabbanî âriflerden ve ilâhi ma'sûklardan idi ki, hiçbir peygambere bu pâyelerde ümmetler nasîp olmamıştır; çünkü o ümmetlerin tâbî' oldukları büyük nebîler hazretleri bile, ümmet-i Muhammed (a.s.)dan olmayı temennâ etmişlerdir.

Bu ma'nâ ise, diğer nebîler üzerine Muhammedî üstünlük ve öncelikten başka bir şey değildir; ve Kur'ân-ı Kerîm'de bu üstünlük ve öncelik **"ve lekad faddalnâ ba'dan nebiyyîne alâ ba'dın"** (İsrâ, 17/55) ya'nî **"Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık"** ve **"Tilker rusulü faddalnâ ba'dahüm alâ ba'd"** (Bakara, 2/253) ya'nî **"O peygamberler ki, biz onların bir kısmını, diğerlerinden üstün kıldık"** âyet-i kerîmeleriyle sâbittir.

Şu halde beyt-i şerîfin işâret ettiği ma'nâ: "Benim arkadaşım ve sırdaşım olan cenab-i Şems gibi, Süleymân (a.s.)'ın ümmetinin fertleri arasında bir fert bulunsa idi, kendi ümmetinin fertlerinin fazilet ve kemâlâtını hiçe sayardı" demek olur ki, bunda da ne kötü edeb ve ne de aşk lisânı vardır, ancak açık bir hakikat mevcuttur. Ve bu üstünlük, cenab-ı Şems'in, Süleyman (a.s.)'ın üzerine üstünlüğü değil, belki Süleyman (a.s.)'ın ümmeti üzerine üstünlüğüdür.

Eğer bu görüşe i'tirâz olarak: "Beyt-i şerîfin işâret ettiği ma'nâ uygundur. Zâhiri ma'nâya göre kötü edeb vardır" denecek olursa, cevâb veririz ki **"Mesnevî-i Şerîf'ten kastedilen "tâcir ve papağan" masalını anlatmak değildir; belki bu kıssanın arkasındaki ma'nâlardır. Nitekim ileride gelecek olan birçok beyitlerde bu ma'nâyı Cenâb-ı Pîr türlü türlü ifadeler ile îzâh buyuracaklardır. Bundan dolayı ma'nâların zâhiri hakkında boş yere zihni yormamak daha iyidir.**

1726. Eyvâh yazık! Bir kuş ki, ucuz buldum, oysa onun yüzünden yüz çevirdim.

Ya'nî kendime kolayca bulmuş olduğum bir irfan sâhibi arkadaşı, kolayca elimden kaçırdım. Nitekim **Sipehsâlâr Menkıbeleri'nin** incelenmesinden, Cenâb-ı Pîr ile Hz. Şems arasındaki münâsebetin böyle olduğu anlaşılır.

1727. Ey dil, sen bana çok ziyansın; mâdemki sen söyleyicisin, ben sana ne söyleyeyim?

Bu beyt-i şerîf dahi olanlara ilişkindir; çünkü Cenâb-ı Şems Hz. Pîr'e ulaşmazdan önce, pek örtülü bir halde idiler; onların türlü türlü kemâlâtını parlak kelimeler ve şiirler ile ortaya çıkaran Hz. Pîr efendimiz olmuştur. Çünkü kendileri kerem sâhibi evliyâ hazretlerinin bülbüllerindendir; nitekim bir beyitlerinde kendilerini öyle vasıflandırırılar:

"Ben Hakk'ın irfân bağının bülbülüym; akıl nerede, ben nerede!"

1728. Ey dil, sen hem ateşsin ve hem harmansın; bu harmana nice bir ateş vurursun.

Dilin ateşe benzetilmesi te'sirinden dolayıdır ve harmana benzetilmesi de, harmanın salt gıdâ olan buğday hazırlamasındandır. Ya'nî dilin hem faydası vardır ve hem de zararı vardır. Ey dil, bir taraftan Hz. Şems'in kemâlatını ortaya çıkartırsın; bu faydalı bir şey olduğundan sen harman gibisin; ve fakat bu söylemen Hz. Şems'i birden bire ortadan kaybolmaya sevk ettiği için ve sen onun sohbetinden mahrûm kaldığın için harmana ateş vurmuş gibi olursun.

1729. Gizlide cân senden figânlar eder. Gerçi o, sen her ne söylersen onu yapar.

Hz. Pîr "cân" ta'bîriyle kendilerinin pür fetihler olan yüce rûhlarına işâret buyururlar. Ya'nî ey dil, gizlide cân senin elinden feryâd edip durur; gerçi sen her ne söylersen cân onu yapar.

Ya'nî herkesin lisânı cânına tâbî' olduğu halde, benim cânım lisânıma tâbî'dir; çünkü lisânım Hak lisânıdır. Bundan dolayı lisânımdan ilâhî sevk ile ortaya çıkan sırları, cânım kışkandığı için feryâd eder. Bu i'tibâr ile benim cânım dilimin söylediğini yapar; çünkü söylediğim cânımın sırrıdır.

1730. Ey dil, sonsuz hazîne de sensin; ey dil, ilâçsız hastalık da sensin!

1731. Kuşların safîri ve hîlesi de sensin; ayrılık vahşetinin dostu da sensin.

Ey dilim, kuşların sesini çıkarıp, onları taklîd etmek sûretiyle hîle yapan ve tuzağa düşüren sensin.

Ya'nî insân-ı kâmil rûh kuşlarının mertebesine inip, onların anlayacağı lisân üzere sözler söyler ve nihâyet onları nefis sahrâlarında hayvanlar gibi gezmekten men' edip, riyâzet ve mücâhede tuzağına düşürür; ve rûhlar asıllarından ayrılık vahşeti içinde çırpınırken, insân-ı kâmil güzel ve latîf sözler ile onların dostu olur.

1732. Ey amansız, bana ne kadar aman verirsin? Ey sen ki, benim kînime yayı kirışlemişsin.

Ya'nî ey dil, bana hiç, aman vermezsin. Benim aleyhime olarak ok gibi olan sözleri kirışe koyup, hemen yayı çekmek üzeresin.

1733. İşte benim kuşumu uçurmuşsun; sitem mer'asında az otlar!

1734. Ya bana cevâp ver, ya adâlet ver; yâhut mutluluk sebeplerinden hâtıra ver!

Ey dil, ya kusurun için özür beyân ederek cevâp ver, veyâhut kusurunu i'tirâf edip insâfa gel; ve i'tidâl içine gir! Yâhut beni mutlu edecek sebeplerden hâtıra söyle!

1735. Eyvâh yazık! Benim karanlık yakıcı sabâhım. Eyvâh yazık! Benim sabâhı parlatıcı nûrum!

1736. Eyvâh yazık! Benim latîf uçucu kuşum, sondan, benim başlangıcıma uçmuştur.

Dikkat edilirse, bu kederlenmelerin hepsinin Cenâb-ı Pîr tarafından Şems-i Tebrîzî efendimizin ansızın ortadan kaybolmalarına hitâben olduğu anlaşılır. Hele: "Sondan benim başlangıcıma uçmuştur" ta'biri, onlar hakkında olduğuna açıklık derecesinde bir işârettir. Çünkü kâmil evliyâların yüce rûhları, mertebenin sonuna ulaştıktan sonra, tâlip olanların kemâle erdirilmesi için, "seyr-i anillâh" ile seyr ü sülûk mertebelerinin başlangıcına inerler; bundan dolayı sondan başlangıca uçmuş olurlar. Hz. Pîr efendimiz, Cenâb-ı Şems ile buluşmadan önce kâmil bir velî idiler; fakat Hz. Şems ile gerçekleşen sohbetten pek büyük istifâde buyurduklarını ba'zı beyt-i şerîflerinde îzâh buyururlar:

"Benim pîrimdir ve mürîdimdir; benim derdimdir ve benim ilâcımdır; bu söz açık söylenmiştir ki, benim Şems'im, benim hudâmdır."

1737. Câhil ebede kadar zorlukların âşıkıdır; kalk “fî kebed”e kadar lâ uksimu’yu oku!

Âlemin sûretlerinin nereden geldiğini ve neden ibâret olduğunu bilmeyen ve işin hakîkatini anlamayıp, sabun köpüğü gibi olan bu sûretlere kalbini bağlayanlar, hakîkatte zahmet ve zorluğun âşıkıdırlar. Çünkü fânî olan bu sûretlere gönül bağlayanlar, onların ansızın kaybolması ile yanar, tutuşur ve feryâd ederler. Nitekim tâcirin gönlü, âlemin sûretlerinden bir sûret olan papağana bağlanmış ve onun ölmesi ile feryâda başlamıştır. İşte hakîkatten câhil olanların hâli böyledir.

Eğer sen bu ma’nâyâ delîl istersen kalk lâ uksimu-Beled sûre-i şerîfesini “fî kebed” e kadar oku: “**Lâ uksimu bi hâzel beled / Ve ente hillun bi hâzel beled / Ve vâlidin ve mâ veled / Lekad halaknel insâne fî kebed**” (Beled, 90/1-4) ya’nî “**Hayır! Bu beldeye, senin bu beldeye girişine, babaya ve ondan gelen çocuğa yemîn ederim ki biz, insanı birtakım zorluklar, zahmetler ve sıkıntılar içinde hâlk ettik.**

Tefsîr ediciler hazretleri arasında “lâ” hakkında görüş farklılıkları vardır; kimi vurguyu kuvvetlendirme addetmiş ve kimi vurguyu kuvvetlendirme değildir demiştir. Ayrıntıları tefsîrlerde mevcûd olduğundan burada bahsedilmesi gereksizdir. Fakîr bahse uygun olan işâretsel ma’nâsını arz edeceğim, şöyle ki: “**Lâ**” vurguyu kuvvetlendirmek için olmayıp (s.a.v.) Efendimiz'in sırren Hak Teâlâ Hazretleri'yle gerçekleşen hitâplaşmasına, ulûhiyyet tarafından bir cevâp makâmındadır. O hitâplaşmanın içeriği bize meçhûldür.

“**Beled** ya’nî belde”den kasıt, sûret âlemi olan dünyâdır. “**Vâlid** ya’nî baba”dan kasıt, hakîkî vücûdun sıfatları ve isimleridir. “**Veled** ya’nî çocuk”tan kasıt, şehâdet mertebesinde bu sıfatların ve isimlerin görünme yerleri olan kesîf sûretlerdir. Şu halde işâret ettiği ma’nâ şöyle olur:

“Hayır, yâ Habîbim, şehâdet mertebeme yemîn ederim ve sen şu an bu mertebeye inip oranın sâkini oldun ve vâlid ya’nî baba olan sıfatlarıma ve isimlerime ve çocuk olan onların görünme yerlerine yemîn ederim; muhakkak biz insanı zahmet ve zorluklar içinde hâlk ettik.”

Şimdi insanın zahmet ve zorlukta hâlk edilmesi, gerek kendi vücudunun ve gerek çevresindeki eşyânın gayrılık elbisesiyle açığa çıkmasından dolayı, insanın bu izâfî vücûdları ve hayâlî sûretleri müstakil zannetmesindendir.

1738. Senin cemâlin ile zahmetten kurtuldum; ve senin ırmağında köpükten sâfî oldum.

1739. Bu teessüfler görmenin hayâlidir; kendi vücûd naktinden kesilmedir.

Ya'nî bu teessüfler, hep güzel bir sûrete yönelmekten oluşan hayâlin te'siriyledir; ve o hayâle dalıp gitmek dolayısıyla kendi hâzırdaki vücudundan bakışını çekmektir. Ya'nî ey teessüf eden kimse, kaybolan gitti ve onun görülmüş olmasından kaynaklanan bir hayâl kaldı. Oysa o hayâlin vücûdu hâzır değildir. Senin vücûdun ise mevcût ve hâzırdır ve nakittir. Bundan dolayı kendinin hayâlini bırak da, nakit olan vücûdunun gerekleriyle meşgûl ol! Nitekim şâirin:

Görmeyeydim ne olaydı seni ben

Sönmez ateşlere yaktın beni sen

demesi de bu ma'nâdandır.

1740. Hakk'ın gayreti idi; Hakk'a çâre yoktur. Hani bir gönül ki Hakk'ın hükmünden yüz parça değildir?

Papağanın elinden gitmesi Hakk'ın gayreti idi. Çünkü Hak Teâlâ Hazretleri gayûrdur ya'nî kıskançtır; bundan dolayı gayretle tecellîsine karşı bir müdâfaa ve çâre edinmek mümkün değildir. İlâhî kazâdan parça parça olmayan bir gönül var mıdır? Nitekim Cenab-i Şeyh-i Ekber efendimiz **Fusûsu'l-Hikem**'de **Muhammed Fassi**'nda şöyle buyururlar: "Hak Teâlâ Hazretleri kulları üzerine gayûrdur ya'nî kıskançtır ki, kendisinin gayrısı ile lezzetlendiklerini i'tikâd ede."

1741. Gayret o olur ki, o hepsinin gayrıdır. O zât ki beyândan ve demdemeden ötedir.

Hakk'ın gayreti demek, Hakk'ın bütün mevcût eşyânın gayrı olmasıdır demektir. Çünkü Hakk'ın Zât'ı, hiçbir kayıt ile kayıtlanmayan bir mutlak vücûddur. Ve vücûd, bu mertebesinde bütün kayıtlardan ve izâfelerden münezzehtir; ve o mutlak Zât kayıt ve beyâna ve demdemeye, ya'nî sözler ve ses ile ta'bîre ve vasıflandırmaya sığmaz; ve Hakk'ın mutlak vücûdunu, maddeden soyutlanmış olarak müşâhede etmek mümkün değildir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.) **Fusûsu'l-Hikem**'de Ferdiyye Hikmeti'nde şöyle

buyururlar: "Hak Teâlâ maddeden soyutlanmış olarak ebeden müşâhede olunmaz; çünkü Allah Teâlâ zâtıyla âlemlerden ganîdir."

1742. Eyvâh yazık! Yakışıklı dilbere saçmak için, benim gözüümün yaşı deniz olaydı.

Çünkü ma'sûk sûretinde gözüken Hak olduğu için ve Hak bu maddede müşâhede edildiği için, Cenâb-ı Pîr "yakışıklı dilber" ta'bîrini kullanırlar.

1743. Benim papağanım, anlayış ve idrâk sâhibi kuşum; benim fikrimin ve sırlarımın tercümânı!

Cihângîrî Lügât'ta beytin orjinalinde geçen "Zeyrek-sâr" kelimesi "Anlayış ve idrâk sâhibi" ma'nâsına gösterilmiştir.

1744. Her ne ki, her gün normal ve anormal hallerden bana gelir idi, o evvelden söylerdi, sonuçta hâtırıma gelir idi.

Bu beyt-i şerîfin ma'nâsı mevcût şerhlerden gereği şekilde açıklanamıyor. Fakîrin anladığına göre beytin orjinalindeki "rûz" kelimesi gün ma'nâsına ve devâmındaki (yâ) mastar olarak; "dâd" veriş, insâf, adâlet ve i'tidâl ma'nâlarına gelir. Burada i'tidal ya'nî normal ma'nâsı uygun göründü ve yine beytin orjinalindeki "nâ-dâd"a, anormal ma'nâsı verildi. Ya'nî her gün normal ve anormal hallerden bana olacak halleri, papağan önceden bana söyler ve haber verirdi. Bana o söylediği haller peyderpey oldukça hatırlardım, demek olur ki, aşağıdaki beyt-i şerîf de bu ma'nâyı te'yîd eder. Ve halleri önceden keşif ve haber vermenin, insân-ı kâmilin hâli olduğu açıktır; çünkü onun bakışı sâbit ayn'lar âleminedir.

1745. Bir papağandır ki, onun âvâzı vahiyden gelir; onun başlangıcı vücûdun başlangıcından evveldir.

Öyle bir insan-ı kâmil ki, onun kelâmı ilâhî aktarımlardır; onun velâyetinin başlangıcı, izâfî vücûd âleminin başlangıcından evveldir. Ya'nî cisimler âleminin hâlk edilmesinden önce sâbit ayn'lar âleminde. İnsân-ı kâmile olan ilâhî aktarımlara "vahy" ta'biri câizdir; çünkü kâmil, nebevî ilimlerin vârisidir ve onların kalblerine inen ilâhî aktarımlar Kur'ân'ın gayrı değildir ve Kur'ân-ı Kerîm kıyâmete kadar kâmilin kalblerine inmektedir

1746. O papağan senin bătınında gizlidir; sen bunun ve onun üzerinde, onun yansımasını görmüşsün.

Ya'nî o insân-ı kâmilin tasarrufları senin sînende ve bătınında gizlenmiştir. Sen "bunun" ya'nî kalbinin ve "onun" ya'nî rûhunun üzerinde yansımasını görmüşsün.

Kerem sâhibi şerh ediciler "papağan" ta'birini çeşitli ma'nâlar ile göstermiştir. Ba'zılârı bundan kasıt, mutlak vücûddur; ve ba'zıları insânî rûhdur demişlerdir. Fakat fakîrin görüşüne göre bu beyt-i şerîflerin hep yukarıda 1697 numarada geçen **"Evliyânın Allah tarafından kudreti vardır; fırlamış oku yolundan geri çevirir"** beyt-i şerîfinin tefsîr ve îzâhı olduğu anlaşıyor. Bununla berâber evliyâullah "cevâmiu'l-kelim ya'nî kelimeleri toplayıcı"dır; bu beyitlerin kerem sâhibi şerh ediciler hazretlerinin görüşlerine göre birer yönü olması da câizdir.

1747. Senin sevincini götürür, sen ondan mutlusun. Ondan zulmü adâlet gibi kabûl edersin.

İnsân-ı kâmil senin kalbinde tasarruf edip, nefsindeki sevinç ve şenliği giderir ve yerine acıma ve ağlama getirir; sen ise bu halden mutlu ve hoşnut olursun. Nitekim hakikat ehli "Ağlama ile hoşnutluk, onun kıymetidir" derler. Ve onun nefse zulümden ibâret olan az yemek, az uyku, az söz ile olan emrini adâlet gibi kabûl edersin.

İkinci mısra'daki "zulüm" ta'biriyle **"fe minhüm zâlimun li nefsihi"** (Fâtır, 35/32) ya'nî **"Onlardan ba'zıları nefesine zâlimdir"** âyet-i kerîmesine işâret buyururlar.

Şimdi sâlikin, tenin kesâfetinden kurtulmak ve kendisinde rûhanî eserlerin ortaya çıkması için, insân-ı kâmilin emrettiği, nefse zulümden ibâret olan riyazât ve mücâhedeleri ve nefsânî hazlara karşı muhalefetlerini kendisine mahsûs adâlet olarak kabûl etmesi lâzımdır.

1748. Ey kimse, canını ten için yaktın; canı yaktın ve teni parlattın!

Ey insân-ı kâmilin, nefse zulüm ile olan emrini kabûl etmeyen sâlik! Tenin hazlarını verdin ve cismin hazzı için canını yaktın ve harâb ettin; canını yakıp azâblandırdın ve tenini kuvvetlendirip parlak bir hâle getirdin.

1749. Ben yandım; benden çer çöpe ateş vurmak için, bir kimse çakmak fitili ister mi?

Ben nefis ehlinin aksine olarak nefsimi ilâhî aşk ateşinde yaktım ve rûhumu parlattım; çer çöp gibi olan nefsinin sıfatlarını yakmak için bir kimse çakmak fitili ve kav ister mi? Eğer isterse bana gelsin.

1750. Mâdemki bir çakmak fitili ateşi kabûl edici olur, çakmak fitilini al ki, ateş çekici olur.

Ben, kav gibi oldum; kav çabuk ateş alır. Sen çabuk ateş alan bu çakmak fitilini al!

Bu beyitlerde Cenâb-ı Pîr kendi nefislerinin ilâhî gaybî tecellîleri kolayca kabûl buyurduklarını ve sâlikleri feyzlendirdiklerini beyân ederler; ve aynı zamânda kendilerinin kav gibi olup Cenâb-ı Şems'den ilâhî aşk ateşini aldıklarına işâret ederler ve onların ansızın ortadan kaybolmalarına aşağıdaki beyt-i şerîfte tekrar teessüf buyururlar.

1751. Eyvâh yazık, eyvah yazık, eyvah yazık ki, öyle bir ay bulut altına gizlendi!

Pek çok teessüf olunur ki öyle bir insân-ı kâmil, ansızın ortadan kayboldu ve sohbetinden mahrûm kaldım.

1752. Nasıl söyliyeyim ki, gönlümün ateşi keskin oldu. Hecr arslanı azgın ve kan dökücü oldu.

Gönlümdeki iştiyâk ateşi şiddetlendi ve ayrılık arslanı azgın ve kan dökücü bir hâle geldiği için, söz söylemeye mecâlim kalmadı.

Şems-i Tebrîzî hazretlerinin ilk ortadan kayboluşlarında Cenâb-ı Pîr efendimiz değerli oğulları Sultân Veled (k.s.) hazretleriyle, Şam'da olduğunu haber aldığı Şems hazretlerine manzûm olarak gönderdiği bir mektûpta şu beyitleri yazmış idi:

"Şems-i Tebrîzî'nin tılsımlarında, bir hazîne mevcûttur ki, onun acâibi gizlidir. Senin sefer ettiğin vakitten beri, balmumu gibi tatlılıktan ayrı olduk. Bütün gece mum gibi yanıyoruz; ateşe eş ve baldan mahrumuz. Senin cemâlinin ayrılığından cismimiz harâbe ve canımız da baykuş oldu."

1753. O kimse ki, ayık iken sert ve dikbaşlıdır, o elinde kadeh tuttuğu zaman nasıl olur?

Ya'nî ayıklık hâlinde sert ve dikbaşlı huyu olan kimse, bir de içki ile sarhoş olursa ne hâle gelir var kıyâs et!

1754. Azgın bir arslan gibi ki, sıfattan hâric ola, çayırılığın genişliğinden daha geniş olur.

Zâten mizâcî normalin dışına çıkmış olan azgın bir arslan, bir de çayırılığın genişliğini görürse, büsbütün normallliğini kaybeder ve azgınlığı artar.

"Arslan"dan kasıt Cenâb-ı Pîr'in mübârek zâtlarıdır. "Sıfattan hâric olmak"dan kasıt, ilâhî vâridâtlar sebebiyle mübârek mizâclarının normalin dışına çıkarak sema' buyurmalarıdır. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri **Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye** isimdeki yazdıkları eserde şöyle buyururlar:

"Eğer sana bir hâl gâlib olup seni hissetmekten gâib kılar ve sen de ayağa kalkarsan, bu kalkış senin değildir; ve seni ancak vâridin kaldırmıştır. Şimdi, hissetme vaktine dönersen derhal otur, normal şekline dön! Çünkü sema'da hareket normalin dışında dönüştür."

"Çayırın genişliği"nden kasıt, rûhlar âleminin geniş sahasının mübârek zâtlarına açılmasıdır; ve bu mertebeden, mutlak vücûdun hazretin zâtına olan tecellîleridir. Nitekim aşağıdaki beyitte o hâle işâret buyururlar:

1755. Kâfiye düşünürüm ve benim ma'sûkum bana benim cemâlimden başkasını düşünme der!

Bu **Mesnevî**'yi söylemek için bir taraftan kâfiye düşünürüm; oysa hakîkî ma'sûk olan benim ma'sûkum bana der ki: Kâfiye düşünmeyi bırak, ancak benim cemâlî tecellîlerim ile meşgûl ol!

1756. Ey benim kâfiye düşünücüm, hoş otur; benim indimde devletin kâfiyesi sensin.

Cenâb-ı Hak'tan Hz. Pîr'in yüce sırlarına gerçekleşen bir hitâptir. "Kâfiye" şiirde beyitlerin sonlarına gelen, birbirine benzeyen kelimelere dendiği gibi, "tâbi' olan şey" ma'nâsına da gelir. Ya'nî "Ey benim şiirde

kâfiye düşünen salt kulum, seninle benim aramdaki ikilik, senin benliğinden fânî olman ile artık kalkmış ve ben sen olmuşumdur. Bundan dolayı izâfî ve rûhânî vücûd âlemindeki tasarruf, halîfelik devletin dolayısıyla sana tâbî'dir.

1757. Harf ne olur; tâ ki sen ondan endîşedesin? Harf ne olur? Bağların duvarının dikenidir.

Harfin ve sesin ne önemi vardır ki, sen hakkânî vücûdum ile tahakkuk etmişken onlar ile meşgûl olursun. Harf ve sözler dediğin şeyler, ma'nâ bağına nâmahrem olanların aşırıp girememeleri için fikirler duvarına konulmuş olan dikenlerden ibârettir.

1758. Harfi ve sesi ve sözü birbirine katarım, tâ ki bu her üçü olmaksızın sana söylerim.

Kelime ve ses ve söz olmaksızın sana söylemek için bu üç vâsıtayı birbirine katar ve onların taayyünlerini mahvederim; çünkü vahdet ya'nî birlik mertebesinde bütün taayyünler mahv ve helâktir.

1759. O nefesi ki, Âdem'den gizledim, ey cihânın sırları olan sen, sana söylerim.

Bilinsin ki, nebîlerin Sonuncusu Muhammedü'l-Mustafa (s.a.v.) Efendimiz bütün nebîlerin zevklerini ya'nî hakîkat yaşantılarını toplamıştır ve onların diğer nebîler (aleyhimü'sselâm) üzerine olan üstünlük ve öncelikleri hakkındaki izâhlar 1725 numaralı beyitte geçti.

Ve ümmet-i Muhammed'den kutbiyyet makâmına ulaşan şân sâhibi velî, Muhammedî kalb üzerine bulunan nebevî vâristir; ve o da zamanının ferdi ve yegânesidir. Onun zamânında bulunan kerem sâhibi evliyânın her birisi bir peygamberin kalbi ve zevki ya'nî hakîkat yaşantısı üzerine olup hepsi kutbun altındadır; ve ilâhî feyizler hepsine ve bütün kâinat üzerine zamânın kutbunun kalbinden dağıtılır. Ve kutbu'l-aktâb, cihân sırlarını taşıyıcı olan ilâhî bir numûnedir. Cenâb-ı Mevlânâ efendimizin bu değerli beyânlarından mübârek zâtlarının kutbiyyetle vasıflanmış olduğu anlaşılır.

Şimdi kutbu'l-aktâba olan ilâhî hitâplar, hakîkat-i muhammediyyeyi taşımasından dolayı doğrudan doğruya nebîlerin Sonuncusu (s.a.v.)

Efendimiz'e dönük olur. Çünkü halîfe, kendisini halîfe kılanın aynıdır. Bundan dolayı bu konudaki üstünlük ve öncelik, ancak nebîlerin sonuncusunun üstünlüğü ve önceliği olmuş olur.

Şu halde beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Ey cihânın sırlarını taşıyıcı olan kulum, Âdem'den gizlediğim nefesi ve tecellîyi, işte harfsiz ve sessiz sana söylüyorum." Ve Hakk'ın harfsiz ve sessiz söylemesi, kulun benliği ile Hakk'ın sıfâtsal ve isimsel işlerine bürünmesinden ibârettir. Muhammedî vârise gerçekleşen bu bürünmek husûsu, Hz. Âdem'e gerçekleşmemiştir. Ve kerem sâhibi şerh edicilerin bu konuda çeşitli görüşleri vardır; bu görüşler arasında en mühim olanı İsmâil-i Ankaravî hazretlerinin görüşleridir.

1760. O nefesi ki Halîl'e söylemedim; ve o gamı ki, Cebrâil bilmez.

Bu beyit, önceki beyite bağlıdır. Ya'nî, ey cihânın sırları olan salt kulum ve ey Muhammedî bağın bülbülü! İbrâhîm Halîl (a.s.)a söylemediğim nefesi sana söylerim ve Cibrîl (a.s.)a bildirmediğim gamı, sana bildiririm.

İbrâhîm (a.s.)a söylenmemiş olan nefes ve tecellî, muhammedî kâmillerin zevkleri ya'nî hakikat yaşantılarıdır. Nitekim yukarıdaki beyitte şerh olundu ve 1725 numarada olan **"Eğer Süleymân'ın böyle bir kuşu olsa idi"** beytinde de bu ma'nâya dâir îzâhlar geçti.

Cebrâil (a.s.)a bildirilmeyen gam ise, ilâhî aşk gamıdır. Çünkü Cebrâil (a.s.) "akl-ı küll"ün görünme yeridir; ve aşkın tavrı, aklın tavrının ötesindedir. Bundan dolayı Hz. Cebrâil'in bu tavırda zevki yoktur. Nitekim mi'rac'da (s.a.v.) Efendimiz'e, ancak "Sidre-i münteha"yâ, ya'nî taayyün etmiş sûretlerin sonuna kadar refâkat edebildi ve "Benim makâmım burasıdır, buradan ileriye bir parmak yaklaşırsam yanarım" dedi ve makâmında kaldı.

1761. O nefesi ki, Mesîhâ ondan nefes vurmadı, Hak gayretinden (mâ) siz dahi nefes vurmadı.

Bu beyit hakkında da şerh ediciler bir çok yönler beyân etmişlerdir; fakîrin görüşü budur ki: Hak Teâlâ Hazretleri bir görünme yerine iki aynı tecellîyi etmediği gibi, iki görünme yerine de birbirinin aynı olan iki tecellîyi etmemiştir. Çünkü Hakk'ın vücûdu sonsuz olduğu gibi, işleri de sonsuzdur. Şimdi her bir nebînin görünme yeri olduğu üzerine gâlib bir isim vardır; onun zevkleri ya'nî hakikat yaşantısı bu ismin hazînesinden zuhûr eder; ve ilâhî ilimde sâbit olan "ayn"ları ve hakikatleri, bu ismin

gölgesidir.

Nitekim Mûsâ (a.s.)'ın gâlib ismi Zâhir ismi olduğundan, şerîatı tenzîh üzerine geldi; ve Îsâ (a.s.)'ın gâlib ismi Bâtın ismi olduğundan, İncîl-i şerîf teşbîh üzerine nâzil oldu; ve İncil'in besmelesinin "Bismi'l-eb ve'l-ibn ve'l-ümm ya'nî baba ve oğul ve ananın ismiyle" sûretinde inişi bu ma'nâdandır. Nitekim Abdü'l-Kerîm Cîlî hazretleri **El-İnsânü'l-Kâmil** ismindeki eserinde îzâh buyurur. Rahmeten li'l-âlemin ya'nî âlemler için rahmet olan nebîlerin Sonuncusu (a.s.v.) Efendimiz ise, birisi diğerine gâlib olmaksızın, bütün ilâhî isimlerinin görünme yeri olduğundan, ona inen Kur'ân, tenzîh ve teşbîh arasını birleştirdi.

Bundan dolayı Îsâ (a.s.) tenzîhden nefes vurmadı, dâima ümmetîni teşbîhe da'vet etti. Ve ümmeti bu da'vetten dolayıdır ki, kendisine ulûhiyyet ya'nî ilâhlık isnâd ettiler; fakat ümmet-i îseviyyenin hatâları Hakk'ı îsevî sûret ile sınırladıklarından dolayı oldu.

Oysa Hak gayretinden ya'nî kıskanç oluşundan dolayı tenzîhi hem ispât etmek için ve hem de kaldırmak için mevzu' olan "mâ"sız söylemedi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de **"leyse ke mislihî şey'un"** (Şûrâ, 42/11) buyurur ve yarım âyette tenzîh ve teşbîh arasını birleştirir. **"Leyse ke mislihî şey'un"** **"ke"** teşbîh ya'nî benzetme edâtı olduğuna göre **"O'nun misli gibi bir şey yoktur"** demek olur ki **"leyse mislihî şey'un"** ya'nî **"O'nun misli bir şey yoktur"** demektir. Ya'nî ilk önce benzer ispât olunur, sonra kaldırılır. Ve kelime-i tevhîdde de aynı şekilde, önce kaldırma ve sonra ispât olur. Çünkü Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri kendi varlığı karşısında başka bir varlık bulunmasını istemez. Nitekim Firavun'un ve Nemrûd'un benliklerine karşı nasıl bir gayret ya'nî kıskançlık gösterdiğini Kur'ân-ı Kerîm'de anlatmıştır. Ve sırf tenzîh, Hakk'ın vücûdundan başka vücûd ispâtını gerektirir.

1762. (mâ) ne olur? Lügatte ispât ve kaldırmadır. Ben ispât değilim, zâtsızım ve kalkmışım.

Ya'nî (mâ) Arapçada hem ispât ve hem de kaldırma ma'nâsına gelir; nitekim **"ve mâ lehüm min nâsırîn"** (Âl-i İmrân, 3/22) ya'nî **"Onların yardımcıları yoktur"** cümlesinde kaldırma ma'nâsına gelir. Ve ism-i mevsûl olduğu zaman da ispât ma'nâsı ifâde eder. Nitekim **"evveli mâ semî'tu"** ya'nî **"ilk işittigim şey"** cümlesinde de, bir şeyin ispâtı ma'nâsınadır.

Şimdi önceki beyit ile, bu beyit birleştirilip ma'nâ verilirse, daha fazla açıklık oluşur: Îsâ (a.s.)'ın nefes vurmadığı o tenzîh zevkini ya'nî tenzîhi hakikat yaşantısını, Hak Teâlâ gayretinden ya'nî kıskanç oluşundan

(mâ)sız, ya'nî kaldırmazsınız ve ispâtsiz söylemedi; çünkü (mâ) taayyünde ispât ve kaldırma ma'nalarına gelir.Oysa ben ispât degilim;çünkü kulluksal izâfî vücûdumu, Hakk'ın hakîki vücûdunda fânî kıldım. Ben zâtsizim, çünkü benim hakikatim ilâhî ilimdeki ilâhî ismin gölgesidir; ve ilâhî isim, isimlendirilmiş olan ilâhî Zât'ın aynıdır. Bundan dolayı benim zâtımdaki ve hakikatimdeki varlık, Hakk'ın varlığıdır; şu halde ben zâtsizim ve kalkmı-şım.

1763. Ben kesliği, nâ-keslikte buldum; bundan dolayı kesliği nâ-keslikte fedâ ettim.

Ya'nî ben varlığı, yoklukta ve yüksekliği, zillette buldum. Bundan dolayı varlığı yokluğa ve yüksekliği zillette sarf ve fedâ ettim; ve diğer bir ta'birle, ben bakâyı Hakk'ın vücûdunda fânî olmakta buldum. Bundan dolayı kulluksal benliğimi Hakk'ın vücûdunda zillette fedâ ettim.

1764. Bütün şâhlar kendilerinin kölesinin kölesidir; bütün halklar kendilerinin mürdesinin mürdesidir.

Ya'nî kulluksal olan varlığım ile zelîl idim, onu Hakk'ın varlığı karşısında terk ve fedâ ettim; ve nefsanî sıfatlarımdan soyundum. Benden gözüken Hakk'ın sıfâtı oldu. Şu halde ben, zillet nâkes iken, kes oldum. Çünkü Hak açığa çıkmada bize iştîyâklı idi ve biz de vücûtta O'na muhtâc idik. Bu hâlin örneği budur ki: Pâdişâhın debdebesi ve ihtişamı tâbi'leri ve köleleri ile oluşmuştur; ve köleler de pâdişâhın lütfu ve ihsânı sâyesinde râhat ederler. Bundan dolayı pâdişâh debdebe ve ihtişam için kölelerine muhtâctır; ve köleler de pâdişâha muhtâctır. Ve ikinci örnek de budur ki: Bütün halk kendilerine fedâkarlık edenlere karşı fedâkardırlar; ve kendilerini sevenleri severler. Ve Hz. Şeyh-i Ekber efendimiz bu ma'nâyı **Fusûsu'l-Hikem**'de **Âdem Fassi**'nda şu beyit ile beyân buyururlar:

"Şimdi hepsi muhtâctır; hiçbir ihtiyâcsız değildir. İşte bu haktır ki biz dedik ve dolaylı anlatmadık."

Ya'nî gerek Hak ve gerek âlem birdiğerine muhtâctır; her birisi bir diğërinden ihtiyâcsız değildir. Âlemin Hakk'a ihtiyâcı vücûttadır ve Hakk'ın âleme ihtiyâcı ise vücûtta olmayıp, ilâhî isimlerinin ve sıfatlarının âlemin görünme yerinde fiilen açığa çıkmasındadır. Hoca Hâfız Şîrâzî (k.s.) bu ihtiyâcı, bir beytinde iştîyâk ile ifâde etmiştir. Beyit:

"Ma'sûkun gölgesi âşık üzerine düştü ise ne oldu; biz vücûtta O'na muhtâc idik; O da açığa çıkmada bize iştîyâk duyar idi."

1765. Bütün şâhlar kendi altlarının altıdır; bütün halklar kendi sarhoşlarının sarhoşudur.

Ya'nî şâhlar, kendilerine boyun eğenlere boyun eğmiştir; ve bütün halk kendilerine tutulmuş olanların tutulmuşudur.

1766. Ansızın onları avlamak için avcı, kuşlara av olur.

Kuşlar ilk olarak avcıyı bulundukları yere çekmek sûretiyle, onu avlamış olurlar; sonra da avcı onları avlar.

1767. Dilberler âşıkları cân ile aramışlardır; bütün ma'sûklar da âşıkların avıdır.

Ya'nî dilberlerin süslenmeleri ve kendilerine çeki düzen vermeleri, hep kendilerine âşık aramak içindir. Bundan dolayı âşıklar, ma'sûkların avıdır ve âşıklar da ma'sûk ararlar; bundan dolayı ma'sûklar da âşıkların avıdır.

1768. Her kim ki, sen onu âşık gördün, ma'sûk bil; çünkü nispetle hem budur ve hem odur.

Ya'nî âşık, hem âşıktır ve hem de ma'sûktur, ve aynı şekilde ma'sûk da hem âşıktır ve hem de ma'sûktur. Çünkü âyet-i kerîmede Hak Teâlâ Hazretleri bu hakîkate **"yuhıbbühüm ve yuhıbbûnehû"** (Mâide, 5/54) âyet-i kerîmesinde işâret buyurur; çünkü yüce ma'nâsı "Allah Teâlâ onları sever ve onlar da O'nu severler" demek olup ilâhî muhabbet onların muhabbetlerine öncelik vermiştir. Ve bu ma'nâyı şu beyitte şâir güzel tasvîr etmiştir:

Aşk ateşi önce düşer ma'suka, ondan âşıka

Mumu gör ki yanmadan yandırmadı pervâneyi.

1769. Eğer susamışlar cihândan su ararlarsa, su da âlemde susamışları arar.

1770. Mâdemki âşık odur, sen sessiz ol; mâdemki senin kulağını o çekiyor, sen kulak ol!

Ey sâlik kendini tetkîk et; eğer sende Hakk'a karşı bir aşk hissi ve muhabbet varsa, bil ki Hak senin âşıkındır. Mâdemki âşık Hak'tır ve bütün tasarruflar da Hakk'ındır, o halde sen kendi aşkını rehber edin ve sus, râhatına bak! Ve mâdemki senin kulağını çeken Hak'tır, ya'nî sende bütün hallerinde tasarruf eden Hak'tır; o halde kendini O'nun tasarrufuna terk et ve baştan ayağa kadar kulak ol! Bırak ki, seni istediği kadar ve istediği yere kadar çeksin.

1771. Sel, akmaya başladığı zaman bağla! Ve yoksa rüsvâyılık ve vîrânlık eder.

Bu hitâb, Hz. Pîr'in kendilerinden, yine kendilerinedir. Buyururlar ki: Lisânımdan aşkın sürüklemesiyle birtakım incelik ve hakikat selleri akmaya başladı. Ey zâtım, bu selin kaynağını kapa; çünkü sırların daha fazla açılması, aklın i'tidâlini bozar ve perîşanlığa sebep olur.

1772. Ben ne gam tutarım ki, vîranlık ola! Harâbenin altında sultânın hazînesi olur.

Harâb olmaklıktan bana ne gam vardır! Çünkü harâbelerde gömülmüş olan sultâna ve hükümete âit hazînenin bulunması umulur.

1773. Hakk'a gark olan ister ki, daha çok gark olsun; cân denizinin dalgası gibi altüst olsun.

Hakk'ın varlığında ve aşkında gark olan kimse, aşk selinin istilâsından korkar mı? Belki daha çok gark olmayı ister. Bu, kesafet âlemi olan cismâniyyet dünyâsında onun istediği budur. Nitekim rûhlar âleminin birer dalgaları olan rûhlar, deniz gibi olan o rûhânîyet âleminde, hiçbir kayıt ile kayıtlanmaksızın altüst bir halledirler.

1774. Denizin altı mı, yâhut üstü mü hoş gelir; onun oku mu, yoksa siperi mi gönül çekicidir?

Hakîki ma'şukun kahrı mı, yoksa lütfu mu hoştur; onun cefâsı mı, yoksa iltifâtı mı gönül çekicidir?

1775. Eğer sevinci belâdan ayrı bilersen, ey gönül vesvesenin paralanmış olursun.

Sevinci gamdan ve cefâyı safâdan ayırmak evhâmın vesvesesidir; çünkü vücûd birdir, tecellîleri de bir hakîkattir. Onu türlü türlü renklere boyayan bizleriz.

1776. Eğer senin isteğin için şeker lezzeti varsa, isteksizlik, dilberin isteği değil midir?

Senin isteğin sana şeker lezzetinde ise, isteksizliğin de dilberin isteğidir. Bundan dolayı eğer sen hakîkaten Hak âşıkı isen, kendine tatlı ve lezzetli görünen isteğinden geçip, ma'şûkunun isteğine râzı olman gerekir.

1777. Onun her bir yıldızı, yüz hilâlin kanının bedelidir. Âlemin kanını dökmek ona helâldir.

"Hilâl"den kasıt, sâlikin riyâzet ve mücâhede ile incelmış ve rûhâniyyet âlemi tarafına doğmaya başlamış olan nefsânî sıfatlarıdır. "Sitâre ya'nî yıldız"dan kasıt, Hakk'ın nûrânî tecellîleridir ki, bu incelmış olan nefsânî sıfatlarının büsbütün yok olmasıyla doğar. Bundan dolayı Hakk'ın her bir nûrânî tecellîsi, bir çok hilâlin kan bedeli, ya'nî yok olmağının bedeli olmuş olur.

Ve mâdemki Hak kesîf ve zulmânî olan bu âlemin yok olmasını müteâkib onu nûrânîye döndürüyor, o halde ona âlemin kanını dökmek helâl olur. Çünkü bu kahırsal tecellîsinde lütuf vardır.

1778. Biz bedelimizi ve kan bedelimizi bulduk; cân fedâ etmek tarafına acele ettik.

Ya'nî biz kesâfet âlemine bağlanan nefsânî sıfatlarımızı fedâ etmenin bedelini ve diyetini ve bunu tâkiben gerçekleşen nûrânî tecellînin güzelliğini bulduk. Bundan dolayı nûrânî olan cân âlemine dâhil olduk; fakat hakîki vücûd karşısında bu nûrânî olan cân da gayrılık elbisesine bürünmüş olduğundan, büsbütün Hakk'ın mutlak vücûdunda fânî olmak için, bu cânı da fedâ etmek tarafına koştuk. Çünkü hadîs-i kudsîde **"Ben, beni seveni öldürürüm ve öldürdüğümün diyeti de ancak benim"** buyrulmuştur.

1779. Ey kimse, âşıkların hayâtı ölmededir; rabbânî latîfeyi gönül götürmenin gayrında bulamazsın.

Ey ilâhî aşkı talep eden sâlik, âşıkların hayâtı ölümdedir. Hakk'ın bâtınını; ancak Hakk'ın senin gönlünü götürmesinde ve almasında bulabilirsin; başka türlü bulamazsın. Ya'nî bir ilâhî cezbe ile nefsinin sıfâtından ölüp âlemin ziynetlerinden gözünü kapayabilirsin.

1780. Ben onun bâtınını yüz nâz ve şîve ile istedim; o bana usanç yönünden bahâne etti.

Ben bu taayyün âleminde niyâzdan geçip, nâz makâmına ayak bastım ve yüz nâz ve şîve ile onun bâtınını istedim. O bana, benim zâhir âlemdeki usancımdan bahâne etti. Ya'nî Hakk'ın zâhiri olan sûret âleminin darlığından bıktım ve usandım. Geniş olan bâtın âlemini istedim. Benim bıkınlığının sebebinden, bana bahâne etti ve engeller gösterdi.

Kerem sâhibi şerh ediciler "usanç" ta'bîrini Hakk'a izâfe ve te'vîl etmişler ise de, zâhir âlemde önce Mevlânâ efendimize dönük olması daha uygundur. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz **"Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i Muhammed'i hâlk etmeyeydi"** buyurması da bu ma'nâdandır. Ve Cenâb-ı Pîr efendimiz nâz makâmında bulunduğunu **Dîvân-ı Kebîr'**indeki şu beyitte açıkça beyân buyururlar:

"Biz dilencilikten ve niyâzdan kurtulduk; ayak vurarak nâz tarafına geldik."

1781.Dedim: "Sonuçta bu akıl ve cân senin garkındır. Dedi: Git, git bana bu efsûnu okuma!"

Hakîkî ma'sûka dedim ki: Ben aklımı ve cânımı senin varlığının fikrinde gark ettim. Benim fikrimde ve hayâlimde, hiçbir varlığım kalmadı. Bundan dolayı senin bâtınında, senin senliğin ile olmak isterim. Bana cevâben dedi ki: Git, git bana efsûn okuma! "Efsûn" burada aldatma ve hîle ma'nâsıdır. Ya'nî bu sözlerinle bana karşı hîle ve aldatmaya kalkışma; çünkü henüz bakışında senin senliğin ve benim benliğim var; ve aklından ve cânından bahsediyorsun.

1782. Ben senin düşünmüş olduğun şeyi bilmez miyim? Ey iki görmüş, dostu nasıl görmüşsün?

Bu beyt-i şerîf, ma'şûkun bahânesinin îzâhıdır. Ya'nî ey âşıkım, sen Zâhir ismimin görünme yeri olan âlem sûretlerinden sana gerçekleşen usanç ve bıkkınlık dolayısıyla, Bâtın ismimin dâiresini talep ediyorsun ve benim hüviyyetimde gark olmayı istiyorsun. Ben bir miyim, yoksa iki miyim ki, bâtınımı ve zâhirimi ayırt ediyorsun. Ben **"Hüvel evvelu vel âhiru vez zâhiru vel bâtın"** (Hadîd, 57/3) **"O evveldir, âhirdir, zâhir ve bâtındır"** demedim mi? Ve (hüve) ile hepsini birleştirmedim mi? Sonra aklından ve cânından bahsediyorsun. Bunların hepsi benim işlerimden birer iş değil mi? Ey iki görüşlü, sen dostun birliğini böyle mi görüyorsun? Bundan dolayı bana bu efsûnu okuma ve hîle ve aldatmadan ibâret olan sözleri bırak!

Cenâb-ı Pîr hakîki ma'şuk ile hitâblaşma mertebesinden, çokluklar makâmına ve irşâd mertebesine inip aşağıdaki beyt-i şerîfte buyururlar ki:

1783. Ey canı sıkıntılı olan, sen onu hakîr gördün; çünkü onu çok ucuz satın aldın.

Ey rûhu sıkıntılı olan sâlik! Sen hakîki ma'şuku nefsin ve cismânî haz-zını fedâ etmeye değer kıymette görmedin. Belki hakîr gördüğün için, onun yolunda varlığını fedâ edemedin. Çünkü o hakîki ma'şûku çok ucuz satın aldın. Çünkü sen onun hakkındaki tevhîd inancını babandan anandan mîrâs olarak buldun.

1784. Ucuz satın alan her bir kimse, ucuz verir. Bir cevheri bir çocuk bir ekmek parçasına verir.

1785. Onu özet söyledim ve ondan beyân etmedim; ve yoksa hem anlayış-lar ve hem de dil yanar.

Bu aşk bahsini özet söyledim ve onu ayrıntılamadım ve şerh etmedim. Eğer etseydim anlayışlara durgunluk gelir ve diller tutulur idi.

1786. Ben leb dediğim zaman, leb deryâ olur; ben "lâ" dediğim zaman, murâd "illâ" olur.

Ya'nî ben "leb" deyip kendi dudağıma işâret ettiğim zaman, O "leb" Hak'tır. "Lâ" dediğim zaman, imkân dâhilinde olanların kaldırılmasını kastederim. "İllâ" dediğim zaman, hep Hak'tır demeyi kastederim. (İmdâdullâh hazretlerinin şerhinden.)

Ya'nî ben "leb"den bahsedersem, hakikat deryâsının sâhilini kastederim; ve vücûdumu kaldırırsam, kastım Hakk'ın vücûdunun ispâtıdır.

1787. Ben tatlılıktan yüzü ekşi oturmuşum; ben sözümün çokluğundan sessizim.

Ya'nî insân-ı kâmilin sûrette yüzü ekşi bir halde bulunması, batinındaki ledünnî ilimlerin lezzetlerindendir. Ve sessizliği de ilâhî bilgilere ve hakikatlere dâir olan fikirsel vâridâtlarının çokluğundandır.

1788. Tâ ki bizim tatlılığımız, iki cihândan ekşi yüzlülük perdesinde gizli ola.

Bizim batinımızın ilâhî bilgi lezzetleri, iki cihân ehlinden, ya'nî mülk âlemi ve melekût âlemi ehlinden yüzümüzün ekşiliği onlara perde olarak örtülü kalsın. Çünkü genelin karşısında hakikatleri saçmaya, ilâhî gayret ya'nî kıskançlık engeldir; onun için ilâhî ârifler ehil olmayanlara karşı, ilâhî sırları açmaktan kaçınırlar.

1789. Bu sözün her kulağa gelmemesi için, yüz ledün sırrından birisini söylüyorum.

İlâhî hakikatlere dâir olan sözlerimin, her bir kulağa aksetmemesi için ledünnî sırlardan yüzde birini söylüyorum; ve söylediğim zaman da hikâyeler ve kıssalar altında saklıyorum.

Hakîm Senâî (rahmetullâhı aleyh)in "Her ne şey sebebiyle yoldan kalasın o şey ister küfür olsun, ister îmân kelimesi olsun.Her ne şey sebebiyle dosttan uzak düşesin, o nakış ister çirkin ve ister yakışıklı olsun farketmez" sözünün tefsîri.

Aleyhi'sselam Efendimiz'in, muhakkak Sa'd gayretlidir ya'nî kıskançtır ve ben Sa'd'dan daha gayretliyim; ve Allah Teâlâ benden daha gayretlidir. Ve O'nun gayretindendir ki fâhiş işleri ve ondan zâhir ve bâtın olanı harâm etti" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı beyânındadır

Cenâb-ı Pîr yukarıda bizim bâtınımızın tatlılığı iki cihân ehlinden örtülü kalsın buyurup, ilâhî sırları genele açmaktan kaçınmışlardı. Ve bir şeyi yabancılardan örtmek, kıskanmaktan ve gayretten kaynaklandığı için, bu bahiste gayret ya'nî kıskanmayla alâkalı hakîkatlerin beyânına başlar.

Ve Hakîm Senâî hazretlerinin sözünde de bu ma'nâ mevcûttur; şöyle ki: Hakk'ın bir olan hakîki vücûdu, kendi muhtelif mertebelerini, hakîki vechine ve Zât'ına perde yapmış ve onu gayret ya'nî kıskanmanın kemâlinden, mahrem olmayanlardan örtmüş ve gizlemiştir.

Bundan dolayı sâlik, seni bu hakîkî vücûdun vechine ulaşmak yolundan ne şey alıkoyarsa, o şey ister taayyün etmiş sûretlere olan alâkan olsun, ister îmân kelimesi îmân olsun farketmez.

"Îmân Kelime"sinden kasıt, nebîlerin ve evliyânın sûretleridir. Çünkü onların her birisi, birer ilâhî kelimedir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimiz **Fusûsu'l-Hikem**'lerinde her bir peygambere bir "kelime" ta'bir etmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'de de Hak Teâlâ Hz. Îsâ (a.s.) hakkında **"ve kelimetuhu, elkâhâ ilâ meryeme"** (Nisâ, 4/171) ya'nî **"Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir"** buyurmuştur. Şimdi bu kerem sâhibi zâtlar, Hak yolunun rehberleri olduğu halde, insânı Hak yolundan nasıl alıkoyar.

Bilinsin ki "Lâ ilâhe illallâh" tevhîd ve "Muhammedün Resûlullah" hakîkatte şirktir; çünkü "Lâ ilâhe illallâh"ın hakîki ma'nâsı "Lâ mevcûde illallâh" demektir. Hak'tan başka bir mevcûd yok iken, bu vücûd karşısında, bir de nebînin ve velînin vücûdunu ispât etmek tabî'ki şirk olur. Onun için (s.a.v.)Efendimiz **Câmiu's-Sagîr**'de mevcûd olan hadîs-i şerîflerinde **"Benim ümmetimde şirk, cilâlanmış olan bir mahal üzerinde yürüyen karıncanın ayağının sesinden daha gizlidir"** buyururlar. Fakat bu kelime-i şehâdet mü'minlerin geneli hakkında îmânın aynıdır; ve nebîler ve evliyâ, insanları bâtıl olan nefis yolundan Hakk yoluna çevirirler. Ve Hakk yolunun sâliklerinin, sülûklarının başlarında nebevî vâris olan mürşidine şiddetin

kemâliyle bağılı olmaları lâzımdır. Çünkü her ne kadar onlar sûrette put iseler de, ma'nâda birçok putları kırıcıdırlar. Nitekim **Mesnevî-i Şerîf**'de, gelecek beyitlerde Cenâb-ı Pîr buyururlar:

"Ne zamanki yârimin hayâli araya girdi; onun sûreti puttur ve ma'nâsı put kırıcıdır."

Ve aynı şekilde Emîr Hüseyinî hazretleri buyurur:

"Aşka sâhip olan ilk adım, hep küfür yağdıran bir buluttur. Çünkü senin gözüün şaşıcıdır; ilk önce ma'bûdun pîrindir."

Ve aynı şekilde seni hakîki ma'sûk yolundan uzak düşüren şey, ister Mudill isminin görünme yeri olan çirkin nakış olsun; ve ister Hâdî isminin görünme yeri olan güzel nakış olsun, farketmez. Çünkü gerek iyi ve gerek kötü nakışlar ve sûretler, hakîki vechin perdesi ve örtüsüdür; nitekim yukarıda îzâh edildi. Bu bahsin ayrıntısı uzun ve kuvvetli delilleri pek çoktur; anlayana bu kadar yeterlidir.

Hadîs-i şerîfe gelince; bu hadîsin geliş sebebi budur ki: Ashâb-ı kirâmdan Sa'd b. Muâz hazretleri bir gün risâlet-penâh (s.a.v.) Efendimiz'e sordular ki: "Yâ Resûlallâh, ben bir kimseyi evimde karım ile zinâ hâlinde bulduğum zaman şâhit getirmeye gitsem, şâhit gelinceye kadar o gebe kalır ve zampara da kaçır; eğer ona zinâ ettiğinden bahsetsem şer'îat hükümlerine göre ispât edemem. Bana kazf-i haddî, ya'nî kamçı vurulur; ve eğer susarsam, kıskançlık ve gayret beni öldürür." Buna cevâben Efendimiz bu hadîs-i şerîfi buyurdular. Ve Hz. Pîr efendimiz bu sebeple aşağıda, kıskanmaya bağılı olan hakikatlerin beyânına girişirler.

1790. Bütün âlem o sebepten kıskanç geldi ki, Hak kıskanmada bu âlem üzerine önceliği götürdü.

Âlemin tamâmında gayûrluk ve kıskançlık vardır. Bu da, Hak Teâlâ Hazretleri'nin kıskanma husûsunda, bu âlemin tamâmı üzerine önceliğinden ileri gelmektedir.

"Gayûr" kelimesi gayrettendir ve "gayret" açılması uygun olmayan şeyin örtülmesinden ibârettir; ve gayretin aslı, şeyi kendine tahsîsli kılmak ve onu başkalarından men' etmektir; ve Hak Teâlâ gayretinin kemâlinden, mükellef olan kulların ancak kendisi ile meşgûl olmaları ve gayr ile meşgûl olmamaları için fâhiş işleri men' etti. Çünkü fâhiş işler, kulları Hak'tan uzaklaştırır ve kendisinde gark eder. Bu şekilde kullar Hakk'a değil, fâhiş işlere tahsîsli olurlar. Sâlikî Hak'tan alıkoyan her bir şey ise fâhiş iş hükmündedir; ve her

kıskanmanın aslı ister övülmüş kıskanma olsun, ister zemmedilmiş kıskanma olsun, Hakk'ın kıskanmasıdır. Bundan dolayı o görünme yerlerinde ancak Hakk'ın kıskanması görünmüş olur.

1791. O cân gibidir ve cihân kalıp gibidir; kalıp iyiyi ve kötüyü candan kabûl eder.

125 numaralı beyitte îzâh edildiği üzere kesîf cihân, latîf olan Hakk'ın vücûdunun mertebelerinden bir mertebedir; ve onda gözüken sûretler, ilâhî sıfatların ve isimlerin gölgesi olan sâbit ayn'ların yansımaları ve gölgeleridir. Şu halde Hakk'ın latîf vücûdu, kesîf olan âlemin vücûdunun Kayyûm'u olup ona cân gibidir; ve kesîf cihân da, âlemin Kayyûm'u olan Hakk'ın cismi ve kalıbı gibidir. İşin aslında mâdenden ibâret olan kalıbın iyi ve kötü hareketleri nasıl ki kendi hakîkatî olan candan gelirse, cihânın tamâmında gözüken kıskanma da, onun cânı gibi olan Hak'tan gelir.

1792. Her kim ki, onun namazının mihrâbı ayn oldu, onun îmân tarafına gitmesini ayıp bil!

"Îmân" görülmemiş olan şeye inanmaktır. Ve "ayn" görülen ve zâhir olan şeydir. Bundan dolayı îmân, bakıştan gâib olan şeye bağlanır; çünkü bir kişinin, görmemiş olduğu bir şey hakkında inandım veyâ inanmadım demesi uygun olur; fakat görülen ve zâhir olan şey hakkında inandım veyâ inanmadım demek ma'nâsızdır.

Ve aynı şekilde îmânın takviyesi için delîl ve hüccet getirilmesi câizdir; fakat görülen ve zâhir olan şeyin ispâtına kalkışmak gülünç olur. İşte bunun gibi hakîkat ehlinin bakışında Hakk'ın, âlemin cânı ve âlemin Hakk'ın kalıbı mesâbesinde olduğu ve hakîkatte Hakk'ın vücûdundan başka bir vücûd olmadığı müşâhede edilmektedir ve zâhirdir. Onlar için zâhir âlimlerinin ve kelâm âlimlerinin getirdikleri akılsal delîllere lüzûm yoktur. Ve bu zâtlar, bu gibi îmân tarafına âit delîller ile meşgûl olmayı kendilerine ayıp ve âr bilirler. Eğer bu hususta delîl getirirlerse, onlar îmân ehlinin taklîdi olan îmânlarının takviyesi için getirirler. Bundan dolayı taklîd edici olan îmân ehline düşen vazîfe, tahkîk ehlinin sözlerine i'tirâz etmemektir. Çünkü görenlerin sözlerini, görmeyenlerin inkâr etmeleri gülünç bir cehâlettir.

1793. Her kim pâdişâhın giysicibaşı oldu, ona pâdişâh için ticâret etmek hüsrândır.

Örneğin bir kimse pâdişâhın yakınlarından olup giysicibaşı ta'vin edilse, artık o kimsenin pâdişâh hesabına ticârete kalkışması ve seferlere gitmesi hüsrân ve kendisine ziyândır. Çünkü yakınlık mertebesinden, uzaklık mertebesine atılmış olur.

1794. Her kim ki o sultân ile birlikte oturucu ola, onun kapısının üzerinde oturmak hayf ve gabndır.

Beytin orjinalindeki "şisten" kelimesi "şîn" harfinin kesriyle ya'nî "şi" okunmasıyla, oturmak ma'nâsına; "hayf" kelimesi zulüm ve cefâ ve sitem ve "gabîn" kelimesi görüşü zayıf olan kimse ma'nâlarıdır.

Bu şekilde ma'nâ, sultânın yakını olup onunla berâber bir mecliste oturmak şerefini kazanan kimsenin, onun kapısının önünde oturup bekçilik etmesi zulümdür; ya'nî mahalline sarfedilmiş bir hizmet değildir ve gabndır, ya'nî fikir zayıflığıdır. Ve böyle yapan kimse de görüşü zayıf olan bir kimsedir.

Ve "şüsten" "şîn" harfinin zammıyla ya'ni "şü" okunmasıyla yıkamak ma'nâsıdır. Bu ma'nâyâ göre, pâdişâhla berâber oturan kimse, bu berâberliği bırakıp onun kapısının üzerini yıkamaya kalkarsa, uygunsuz bir iş yapmış olur demektir.

1795. Ne zamanki pâdişâhda ona el öpmek erişe, eğer ayak öpmeyi tercih ederse hatâ olur.

Ya'nî bir kimseye pâdişâh elini öpmesi için uzattığı zaman, o, onun işâret ettiği şekilde elini öpmekten vazgeçip, ayağını öpmeye kalkarsa hatâ eder; çünkü yukarıyı bırakıp, aşağıyı tercih etmiş olur.

1796. Gerçi, başı ayak üzerine koymak hizmettir; o hizmetin önünde hatâ ve kusurdur.

Gerçi pâdişâhın ayağı üzerine baş koymak, onun yüksek makâmı önünde zelîl olmak olduğu için bir hizmettir. Fakat mâdemki ona elini öpmek şerefini vermiştir, kişinin kendisini bu şereften mahrûm etmesi hatâ ve kusurdur.

1797. Her bir kimse üzerine pâdişâhın gayreti olur ki, o kimse yüz gördükten sonra kokuyu tercih ede.

Pâdişâh bir kimseye, kendi yüzünü gösterip onu arkadaş edindikten sonra, eğer o kimse pâdişâhın kokusunu tercih ederse, onun bu hâlinden pâdişâha gayret gelir. Ve "gayret" in Türkçesi kıskançlıktır.

1798. Hakk'ın kıskanması misâl ile buğday gibi olur; insanın kıskanması harman samanı gibi olur.

Hakk'ın ve halkın kıskanmasını bir misâl ile anlatmak lâzım gelirse, Hakk'ın kıskanmasını insanlara faydalı olan buğdaya ve halkın kıskanmasını da hayvanlara faydalı olan harmanın samanına benzetirim. Ve harmanın samanı buğdayın artığı ve cürûfudur.

1799. Kıskanmaların aslını Allah'dan biliniz! Hâlk edilmişlerin işi şüphesiz Hakk'ın fer'idir.

Ya'nî ilâhî kıskanma ilâhî işlerden bir iştir; ve Hak âlemin cânı ve âlem Hakk'ın kalıbı gibidir. Bundan dolayı âlemde görülen kıskanmaların ve diğer işlerin aslı Hak'tandır. Şu halde hâlk edilmişlerin işi olan kıskanma, süphesiz Hakk'ın fer'i olur.

1800. Bunun şerhini bıraktım; ve o on gönüllü olan güzel yüzlü sevgilinin cefâsından şikâyet tutarım.

Bu kıskanma mes'elesinin şerhini bıraktım; artık on gönüllü olan hakîki ma'sûkun âşıklarına olan cefâsından şikâyet başlayacağım.

"Deh-dile" ya'nî on gönüllü ta'bîriyle Hakk'ın ma'sûklarının veyâ âşıklarının çok olduğuna işâret buyrulur; ve bu ta'bîr de âşıklık kıskanmasından kaynaklanır.

1801. Figân ederim; çünkü figânlar O'na hoş gelir; O'na iki âlemden figân ve gam gerektir.

Figân ederim, çünkü hakîki vücûd ile izâfi vücûd arasında gayrılık bağıntısı olduğu için, bu ikilik bağıntısı içinde figânlar O'na hoş gelir. Gerek

gayb ve melekût âlemi ve gerek şehâdet ve mülk âlemi bu gayrılık elbisesine bürünmüş oldukları için, bu iki âlemin ehlinden o hakîki vücûd tarafına figân ve gam gerektir.

1802. *Mâdemki O'nun sarhoşlarının halkasında değilim; O'nun destânının acılığından nasıl inlemem?*

"O'nun destânından" kasıt, Hakk'ın hem kâmil ve hem de ikmâl edici olan zâtlar hakkındaki tecellîsi ve örtünmesidir. Bu zâtlar cemâlî tecellîde üns içindedirler ve hakîkî vechin örtünmesinden ibâret olan celâlî tecellîsinde de heybet içindedirler; ve örtünmek bunlara acı geldiğinden, bu örtünmeyi tâkiben kavuşma ayn'ı içinde figâ ederler. Çünkü irşâd ehli olan bu kerem sâhibi zâtlar, Allah'ın sarhoşları olan ilâhî meczûbların gayrıdır ve sarhoşluk hâli içinde ve ayık olduklarından, sarhoşların halkasından hârictirler.

1803. *Onun gündüzü olmaksızın, onun gündüz parlaticı yüzünün kavuşması olmaksızın niçin gece gibi olmayayım?*

"Gündüz"den kasıt, cemâlî tecellîler ve "gece"den kasıt, örtünmekten ibâret olan celâlî tecellîdir.

Ya'nî O'nun mükemmel cemâlini açık olarak gösteren zâtî tecellîsi olmaksızın, niçin örtünmekten dolayı karanlık içinde kalmayayım ve bu karanlık içinde gark olup gece gibi olmayayım?

1804. *O'nun nâ-hoşu, benim cânımda hoş olur; benim gönül incitici yârime cân fedâdır.*

Kâmil dâima Zâtî tecellîyi gözleyicidir; fakat Hakk'ın aynı oluşlukla olan bu tecellîsinde gark olmak, halkı irşâd etmeye mâni' olduğu için, Hak, halkına rahmet olarak bu tecellîsini, gayrı oluş tecellîsi ile örter; ve evvelki tecellîye göre, bu tecellî nâhoş olur; ve kâmilin gönlü heybet içinde kalır ki, bu heybet hâli, seyr ü sülûkun ortasında olanların feyz hâlinin karşılığıdır. Ve "gönlün incinmesi"nden kasıt budur. Ve mâdemki Hakk'ın bu tecellî ile gözükmesi hikmete dayalıdır, kâmilin pür fetihler olan rûhu bundan da hoş olur.

1805. Ferd olan şâhımın hoşnutluğu için, kendi zahmet ve derdimin âşıkıyım.

"Ferd olan şâh"dan kasıt, vücûtta ferd olan Hak'tır. "Hoşnutluk"tan kasıt, ilâhî rızâdır. "Zahmet"ten kasıt, halkın irşâdı ile meşgûl olmaktır ki, kâmilin pek ağır olan zâtî vazîfesidir. Ve "dert"ten kasıt, Hak'tan ayrılık derdidir.

Ya'nî ben, hakîki ferd olan Hakk'ın rızâsı için, ma'sûkumun bana bahsetmiş olduğu mertebenin gereği olan halkın irşâdı zahmetinin ve bu mertebenin icâbı olan i'tibârî gayrılıktan meydana gelen ayrılık derdinin âşıkıyım.

1806. Gam toprağını göz için sürme yaparım; tâ ki iki göz deryâsı cevherden dola.

Gam, beşerîyyet sıfatı olduğu ve toprak ile beşerîyyetin münâsebeti bulunduğu için Cenâb-ı Pîr "gam toprağı" buyurmuşlardır ki, kasıt, beşerîyyetin gamı demek olur. Ve beşerîyyetin gamı son haddine ulaşınca, ağlamak oluştuğundan, gözü deryâyâ ve göz yaşlarını da cevhere benzettiller. Ya'nî bu beşerî taayyün ve bu izâfî vücûd, hakîki vücûttan gayrılığa ve ayrılığa sebep olduğundan, bu gam toprağını gözüme sürme gibi çekerim; iki deryâ gibi olan gözlerim, cevher gibi göz yaşlarından dolar.

1807. Halkın onun için yağırdıkları göz yaşı cevherdir; halbuki halk göz yaşı zanneder.

Ya'nî şehâdet âleminde Allah için olan sözlerin ve fiillerin ve hareketlerin hepsi melekût âleminde birer güzel sûrete dönüşürler. Bu âlemde Allah için dokülen göz yaşları, melekût âleminde cevherdir. Oysa halk, melekût âleminde perdeli olduklarından, onları göz yaşı zannederler.

1808. Ben cânın cânından şikâyet mi ediyorum; ben şikâyet edici değilim, rivâyet ediyorum.

1909. Gönül, ben ondan incinmişim diyor; ben ise zayıf nifaktan gülmüşümdür.

Ya'nî gönül dâima der ki ben zâtî tecellînin örtülmesinden huzûrsuzum. Oysa yine o gönül yukarıda geçen "**kendi zahmet ve derdimin âşıkıyım**" beytinde beyân olduğu şekilde, ferd olan şâhımın rızâsı için, zahmet ve derdin âşıkıdır; bu ise gönlümün zayıf bir nifâkıdır, ben ise onun bu nifâkına gülerim.

1810. Doğruluk et, ey sen, doğruların fahrisin. Ey sen, kalpsin ve ben senin kapının eşiğiyim.

Cenâb-ı Pîr'in bu hitâbı, hakikat-i muhammediyyeyi yüklenmiş olan mübârek kalblerinedir. Ey gönlüm sen bu zayıf nifâkı bırak da doğruluk et; bir def'a ma'sûkun rızâsı için zahmet ve ayrılık derdine âşıkım dedikten sonra, tekrar dönüp, ben kavuşma ânının örtülmesinden huzûrsuzum ve incinirim deme! Çünkü ey gönlüm, sen doğruların fahrisin, ya'nî selîm kalb sâhibi olan birçok evliyânın ârifleri seninle fahr eder. Sen ilâhî sırları taşıyıcı olduğun için kalpsin; ve benim benliğimi vücûda getiren beşerî taayyünüm, senin kapının eşiğidir. Ya'nî sen, ulvî âlemdensin ve benim beşerî sûretim süflî âlemdendir.

1811. Eşik ve kalp ma'nâda nerededir? Yârimizin olduğu o tarafta biz ve ben hani?

Ya'nî, yukarıki beyitte sen kalpsin ve ben eşiğim dedim; bunlar sûret alemine âit ta'birlerdir. Oysa ma'nâ âleminde eşik ve kalp nerededir? Sûretsiz olan hakîki ma'sûkumuzun mutlaklık mertebesinde bizliğimize ve benliğimize sebep olan taayyünler ve kayıtlanmış sûretler hani?

1812. Ey senin canın bizden ve benden kurtulmuştur; ey erkekte ve kadında olan latîf rûh!

Hiz. Pîr'in bu hitâbı kendi hakikatleri olan Hakk'ın mutlak vücûduna olan bir hitâptir. "Can"dan kasıt Hakk'ın hayâtıdır ki, ilâhî kadîm olan sıfattır. Ve buna cân ve rûh denilmesi şeriat hükümlerine ve edebe aykırı değildir. Çünkü Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde "**Ve nefahtü fîhi min rûhî**" (Hicr, 15/29) "**Ve ona rûhumdan üfledim**" buyurur.

Hakk'ın vücûdu, latîflik mertebesinde hiçbir kayıt ile kayıtlı olmayıp mutlaktır. Bundan dolayı o mertebede biz ve ben ta'bîrlere sebep olan taayyünlerden münezzehtir. "Senin hayât sıfatın zâtının aynıdır ve zâtın, mutlaklık mertebende bütün kayıtlardan ve taayyünlerden kurtulmuştur, ya'nî münezzehtir" demek olur.

"Erkek"ten kasıt kayıtlı vücûtlar mertebesinde açığa çıkan etken sûretler ve "kadın"dan kasıt da, edilgen sûretlerdir. Ve bunların fiil ve fiili kabûl edişlerine sebep, hayât sıfatının latîf rûh olarak onlara bağlanmasıdır. Bundan dolayı latîf olan rûh, ilâhî işlerden bir ilâhî iştir ve iş olması i'tibariyle ta'rif edilemez; ancak kendi eseri arkasında üstü kapalı olarak açığa çıkar. Bu ma'nâyâ dayalı olarak Hak Teâlâ **"kulir rûhu min emri rabbi"** (İsrâ, 17/85) ya'nî **"Ruh benim Rabb'imden ve işindendir, de!"** buyurdu. Bunun ne gibi bir şey olduğunu insan kendi nefsinden idrâk eder. Örneğin gülmenin ve ağlamanın ne olduğunu bir kimsenin muhatabına söz ile anlatması mümkün değildir. Çünkü bunlar beşerî işlerden iki iştir. Bunları muhatâba anlatmak için güleni ve ağlayanı göstermek lâzımdır.

1813.Ne zamanki erkek ve kadın bir olur, o bir sensin. Ne zamanki birler mahvoldu, oncağz sensin.

Bu beyt-i şerîfte Cenâb-ı Pîr vücûdun üç mertebesine işâret buyurur:

Birincisi kayıtlı vücûddur ki, bu mertebede etken ve edilgen sûretler zâhirdir ve aralarındaki ayırım açıktır.

İkincisi umûmi vücûddur ki, bu da etken ve edilgen sûretlerin taayyünlerinin bozulup birleştikleri mertebedir ki, ona "esîr feleki" derler; ve burada birçok birler hâsıl olur. Çünkü sonsuz fezâda var olmuş olan âlemler kadar esîr felekleri vardır ve bu felekler kendi güneş sistemlerinin umûmi vücûdudur. Bu iki mertebe hakikat yönünden Hak ve taayyün yönünden Hakk'ın gayrıdır.

Üçüncüsü latîfin en latîfi olan mutlak vücûddur ki, bu mertebede o birlerden ibâret olan umûmi vücûdlar da mahvolur.

İşte ey mecbûri olan vücûd, oncağz sensin ve senin özündür.

Beytin orjinalindeki "âne**k**-oncağz" kelimesindeki küçültme harfi olan "kâf" harfi, teklifsiz görüşmenin ve lâtife etmenin kemâli dolayısıyla getirilmiştir. Bu konuda 610 numaralı beyt-i şerîfte de îzâhlar vardır.

1814. Bu beni ve bizi bunun için yaptın; tâ ki sen kendin ile hizmet tavlâsını oynayasın.

Bu beyt-i şerîfte vücûdun inmesine işâret buyrulur. "Ben ve biz" ta'biriyle taayyünlerin çokluğuna işâret buyrulmuştur. "Nerd" tavla oyunu ma'nâsınadır. Çokluklar âlemi tavla oyununa benzetiliyor. Çünkü tavla bilindiği üzere bir çekmecedan ibâret olup ön, arka, sağ ve sol ve yukarı ve aşağı yönleri vardır; ve karşılıklı iki kişi oynadığından ikilik ve gayrılık zevki üzerine kurulmuştur; ve oyuncular arasında fiil ve fiili kabûl etme hüküm sürmektedir. Âlem sûretinde de bu ma'nâlar bulunmaktadır. İçindeki pullar beşer fertlerinin sûretlerine benzemektedir; ve pulların hareketi, yukarıdan inen zarın hükmüyledir. Bu da beşer fertlerinin hareketlerinin ulvî âleminden inen ilâhî kazâ ve kader ile olduğuna işârettir. Ya'nî "Ey hikmet sâhibi san'atkâr, sen bu çokluk taayyünlerini, kendin ile tavla oyunu hizmetini oynamak için yaptın" demek olur.

Bu konuda 625 numaralı beytin îzâhında ayrıntı verilmiştir. Özeti budur ki: Bu taayyünler, ilâhî isimlerin görünme yerleridir. Hak Teâlâ bu bütünlükte kendi cemâlini, bu görünme yerlerinin aynasında müşahede buyurmak için bunları yapmıştır. Beyit:

"Hakîki Mahbûb kendi sûretine cilve vermek istedi; Âdem'in suyu ve çamuru savaş meydanında çadır kurdu. Kendisini seyretmek için, topraktan bir ayna yaptı; kendi yansımasını gördü, kıskanmasından hepsini altüst etti."

1815. Tâ ki benler ve senler hep birlikte ola; âkıbet cânânın gark olmuşluğu ola.

Bu beyt-i şerîfte de vücûdun inişinden sonra, çıkışına işâret buyrulur. "Benler ve senler"den kasıt çokluk taayyünleridir. Bu taayyünlerin birlikteliği, biri enfüsî ya'nî içe dönük ve diğeri âfâkî ya'nî dışa dönük olmak üzere iki türlü olur.

İçe dönük olanı seyr ü sülûk ve yoğun mücahedelerden sonra olur. Kâmil bir mürşidin terbiyesiyle sâlikin bakışından kendisinin vehmî olan benliği ve âlemin vehmî olan vücûdu kalkar; ve bütün taayyünlerin vücûdu birliktelik edip vâhid ya'ni bir şey olur ve bakışında ancak Hakk'ın vücûdu kalır. Buna "irâdî ve tercihlî ölüm" derler. **"Ölmeden evvel ölünüz"** buyrulması bu ma'nâyı beyân eder. Ve bu hâl sâlikin kıyâmetidir; ve sâlik bu kıyâmetten sonra, artık berzahî hayât ile yaşar. Buna "âcil cenneti" derler; ve onun bakışında sûrî ve tabîî ölüm korkusu kalmaz. Gaflet ehlinin

içe dönük kıyâmeti sûrî ölüm gerçekleşir. **"Ölen kimsenin kıyâmeti kopar"** hadîs-i şerîfi bu ma'nâyı beyân buyurur. Ve bu kimselerin bakışlarında berzaha âit sûretlerin çokluğu ve kendilerinin vehmî benlikleri kalıcıdır. Çünkü bunlar bu âlemde a'mâ idi, orada da a'mâ olurlar. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: **"Ve men kâne fî hâzihî a'mâ fe hüve fîl âhıreti a'mâ"** (İsrâ, 17/72) Ya'nî **"Bu dünyevî hayâtta a'mâ olan kimse, ahirette de a'mâdır."**

Bu taayyünlerin âfâkî ya'nî dışa dönük olanına gelince, bu da büyük kıyâmette gerçekleşir ki, Kur'ân-ı Kerîm bundan pek fazla bahis buyurur. Ondan sonra hüküm berzaha ya'nî melekûta geçer. Ve melekûtiyyet ve rûhâniyyet gâlip olmak üzere cismânî cennet ve cehennem âlemi vâki' olur. Çok uzun süren cemâlî ve celâlî tecellîlerden sonra, bunların sûretleri de latifleşir ve hepsi mutlak vücûdun kudret avucunda birlikte olur.

"Fe subhânellezî bi yedihî melekûtu külli şey'in ve ileyhi turceûn" (Yâsîn, 36/83) **"Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ı tesbîh ve takdîs ederim; siz elbette sadece O'na döndürüleceksiniz"** ve

"külli şey'in hâlikun illâ vechehu, lehül hükmü ve ileyhi turceûn" (Kasas, 28/88) **"O'nun vechinden başka her şey helâk olucudur; hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz"** ve benzeri âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu üzere, Hakk'ın vücûdundan açığa çıkan her şey, yine Hakk'ın vücûdunda gark olur.

Bu anlatılan ma'nâ cennet ve cehennemin dâimi ve ebedî oluşu hakkındaki haberlere aykırı değildir; çünkü ilâhî ilimde sâbit olan eşyânın hakikatleri için, sırf yokluk düşünülebilir değildir. Hak sübhânehû ve teâlâ Hazretleri yükseldikten sonra yine onları nefeslendirir. Sonsuz fezâda bir taraftan var olan ve bozulan âlemlerde o âlemlerin gereklerine göre yine birer taayyün kisvesi ile açığa çıkarlar; ve cemâlî olanlar yine cemâlî ve celâlî olanlar da yine celâlî olmak üzere kendi işlerinde kâim olur. Ve bu iniş ve çıkışın sonu yoktur. Bu bahiste pek çok sırlar ve ayrıntılar vardır; fakat maksâd beyt-i şerîfde işâret buyrulan taayyünlerin birlikteliğini ve daha sonra Hakk'ın vücûdunda gark oluşunu beyândır.

1816. Bu hep vardır ve gel ey "Kün!" emri, ey "gel"den ve sözden münezzeh olan.

Ya'nî bu benler ve senler dediğimiz taayyünler vardır ve sâbittir; ve hepsi "Kün!" emrinden vücûd bulmuştur; ve hepsi bölünmemiş ânda Hakk'ın kahhariyyeti altında yok ve tekrar "Kün!" emriyle mevcûd olurlar.

Ve ey "Kün!" emri, bu an içinde de gel bizim bizliğimizi vücûda getir; ve ey "gel" diye kendisine hitâb olunmaktan ve harf ve ses ile söz söylemekten, ya'nî "Kün!" emrini Arapça ibâre olarak "kâf ve "nûn" harfleriyle düzenleyip, söylemekten münezzeh olan mecbûrî vücûd, gel bizlere yönel; vücûdun ile vücûd ver!

Bilinsin ki, "Kün!" emri bir şeyin hâsıl olmasına ve vücûduna Hakk'ın yönelmesinden ibârettir; yoksa harf ve ses ile söylemek değildir.

1817. Cisim seni cisimce görebilir; senin gamını ve gülmeni hayâle getirir.

Cismin hükümlerinde boğulup ma'nâdan habersiz olanlar, seni ancak cisme uygun olan hâl ile görebilirler; ve senin de cisim sâhibi gibi gamlan-
dığını ve güldüğünü hayâl ederler; ve seni insan veyâ diğer sûretlerde tasavvur ederler ve hattâ sana oğul ve evlâd isnâd ederler.

1818. Bir gönül ki, o gamın ve gülmenin bağlanmışdır, sen o görmenin lâyıkıdır deme!

Sûrette ve beşerîyyetin hükümleri altında bağlanıp kalmış olan kimseye, o vücûdun hakikatini görmeye lâyıktır deme; çünkü onun bakışında vehmî olan vücûdların henüz kıyâmeti kopmamıştır ki, hakîkî bir'i müşâhede edebilsin.

1819. O kimse ki o gama ve gülmeye bağlanmış ola, o kimse bu iki geçiciyle yaşar.

Gam ve sevinç geçici olan bu beşerî mecâzî vücûdun gereğidir. Bundan dolayı bu mecâzî vücûd vasıflarının altında yaşayan bu iki geçici sıfat ile yaşar. Çünkü insanın genel olarak iki hâli vardır; yâ gam içindedir ve yâhud sevinç içindedir. Mâl ve sıhhat ve sâireden emellerine uygun olanlarda sevinç oluşur ve uygun olamayanlarda gam oluşur. Beşer hayâtının özeti budur ve bu iki sıfat geçicidir. Hayatta biri gider, biri gelir. Mısra':

"Gam gelir sevinç gider, gönül bir misâfirhânedir."

1820. Aşkın yeşil bağı ki, nihâyetsizdir, gam ve sevinçten başka onda çok meyveler vardır.

"Aşk"tan kasıt, ilâhî aşktır. "Yeşil" ta'bîrinden kasıt bu aşkın hâl ve şanının değişmemesine işârettir. "Nihâyetsizlik"ten kasıt hiçbir hâl ile sükûn bulmamasına işârettir.

Ya'nî aslâ hâl ve şanı değişmeyen ve hiçbir sebeble sükûn bulmayan ilâhî aşk bağında, gam ve sevinç meyvelerinden başka daha çok meyveler vardır. İlâhî aşkın, taayyün âlemine âit iki meyvesi vardır. Birisi sevinçtir ki, bu aşkın netîcesinde kâmillere zâtî tecellî olur. Bu müşâhededen sevinçli olurlar. Ve diğeri gamdır ki, o da bu tecellînin örtülmesi üzerine olur. Nitekim ayrıntısı yukarıda geçti. Ve ondan başka olan meyveler sûret âleminin haricindeki meyvelerdir ki, Hak Teâlâ bu meyveler hakkında: **"Ben sâlih kullarım için gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği ve beşer kalbinin hatırlamadığı şeyler hazırladım"** buyurur. Bundan dolayı bu meyveler sûret âlemi haricinde olduğu için ta'rîfleri mümkün değildir.

1821. Âşıklık bu iki halden pek yüksektir. İlkbahârsız ve sonbahârsız yeşil ve tazedir.

Ya'nî âşıklık yalnız gam ve sevinç olan hallerden pek yüksektir; ve onun bağının yeşilliği ve tazeliği, sıfatsal tecellîler olmaksızın devâm eder.

1822.Ey güzel yüzlü, güzel yüzünün zekâtını ver! Pâre pâre olan cânın şerhini açık söyle!

Cenâb-ı Pîr yukarıda 1816 numaralı beyitte **"Bu hep vardır ve gel ey "Kün!" emri, ey "gel"den ve sözden münezzeh olan"** buyurmuş ve ma'nâsı da îzâh olunmuş idi. Bu beyt-i şerîf de o ma'nânın devâmıdır.

"Güzel yüz"den kasıt Hakk'ın isimlerinin ve sıfatlarının birlik vechidir ve bu birliğe "hakikat-i muhammediyye" denir. Ve isimlerin toplanmışlığı hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de **"fe lehül esmâül hüsnâ"** (İsrâ, 17/110) **"Çünkü en güzel isimler O'na hastır"** buyrulur.

Bu "güzel yüzün zekât"ından kasıt, mukaddes feyzdir ki, taayyünler âleminde her bölünmemiş ânda dağıtılan isimlere âit lütuflardır.

"Pâre pâre olan cân"dan kasıt Muhammedî küllî rûhtur ki, onun cüz'leri, kâmil vârislerin yüce rûhlarıdır. Ve Mevlânâ (r.a.) efendimiz de onlardan

birisidir. Bundan dolayı pâre pâre olan cânın şerhini söylemek, muhammedî sırları feyz olarak vermek ve bu feyzlendirme netîcesinde kâmilin kendi vücûdunda o sırları zevkan ya'nî bizzat hakikatini yaşayarak idrâk etmesi demek olur. Nitekim Cenâb-ı Pîr **Dîvân-ı Kebir'** lerinde şöyle buyururlar:

"Biz sana fetih ihsân ettik" (Fetih, 48/1) âyet-i kerîmesinin ma'nâ mahzenini aç; Mustafâ (a.s.)'ın cânının sırrını açık söyle!"

Özet olarak ma'nâ budur ki: Âşıklık aşk ve âşık ve ma'sûk nispetlerinin vücûduna muhtâttır. Bundan dolayı âşıkta bu aşk zevkinin devâmı için isimlerinin ve sıfatlarının güzel olan vahdet ya'nî birlik yüzünün zekâtını, ya'nî her bölünmemiş ânda bizim bizliğimize vücûd veren isimlerinin lütuflarını "Kün-Ol!" emrin ile esirgemedi ver de kâmillere pay edilen Muhammedî küllî rûhun şerhini açık söyle!

1823. Şöyle ki, kirpik kırparak nâz ve göz ucu ile gıcıklayıcı olan bakışından gönlümün üzerine tâze yara koysun.

Beytin orjinalindeki "Kirişme" nâz ederek göz ucu ile bakmak; "gamze" göz kırpmak; "gammâze" dürtücü ve gıcıklayıcı ma'nâlarıdır.

Ya'nî o şerhi öyle söyle ki, o Muhammedî cân sırları, bir gönül çalıcı güzel gibi karşımda cisimlensin ve kirpik kırparak karşımda nâz ve göz ucu ile gönlümü gıcıklayarak baksın; onun bu bakışı gönlümün üzerine tâze bir yara agsin.

1824. Böyle derin ma'nâ ile sûreti bir arada bulundurmak, çok büyük bir kuvvetin dışında mümkün değildir.

Biz, Muhammedî küllî rûhun şerhini talep ettik; o derin ve sonsuz ma'nâyı, sûretten ibâret olan harf ve ses ile bir arada toplamak pek büyük bir isti'dâd kuvvetinin dışında bir şeyle mümkün değildir.

Ya'nî zayıf isti'dâdlı olanlara bu derin ma'nâyı harf ve ses ile ve sözler ile öğretmek mümkün değildir. Nitekim biz bu ma'nâları kirişme, gamze ve gammâze gibi sûret âlemine âit ta'bîrler ile işâret ettik.

1825. Sarhoşluğu ve ayıklığı cem' etmek lâzımdır; tâ ki fakr yolunda erkek arslan olasın.

Bilinsin ki sâlikin umûmiyetle üç hâli vardır: Birisi fark, diğeri cem' ve üçüncüsü cem'ü'l-cem'dir.

"**Fark hâli**" kişinin kendisini ve eşyâyı ve Hakk'ı ayrı ayrı birer vücûd görmesinden ibârettir ki, mü'minlerin genelinin ve seyr ü sülûkun başındaki sâliklerin hâlidir. Bunların bakışında halkın vücûdu Hakk'ın perdesidir.

İkincisi "cem" hâlidir ki, sülûk ve mücâhedeler netîcesinde, kendi vücûdunu ve eşyânın vücûdunu Hakk'ın vücûdunda fânî görür. Bu hâl, seyr ü sülûkun ortasında olan sâliklerin ve bütün cezbolunmuşların hâlidir ki, bunların bakışında da Hakk'ın vücûdu, halka perde olur; ve buna "sekr ya'nî sarhoşluk" da derler.

Üçüncüsü "cem'ü'l-cem" veyâ "fark sonra cem" hâlidir ki, bakışta Hakk'ın vücûdundan başka bir vücûd kalmamakla berâber, halkın vücûdunu da Hakk'ın vücûdunda müşâhede eder. Bundan dolayı bu kerem sâhibi zâtlar için halkın vücûdu Hakk'a ve Hakk'ın vücûdu halka perde olmaz. Bu bakış kâmillerin hâlidir ve bunlar sarhoşluk ile, ayıklık hâlini cem' etmiş olurlar; ve "en tam fakr" hâli budur. Çünkü bütün hâllerinde ve şanlarında kendilerini ve bütün eşyâyı hakîkatte Hakk'a muhtaç görürler. Sekr ya'nî sarhoşluk hâli üstün gelince, onun hükmüne göre söz söylerler. Örneğin "ene'l-Hak" ya'nî "Ben Hakk'ım" ve "Sübhanî mâ a'zâma şânî" ya'nî "Kendimi tesbîh ederim, şânım ne büyüktür" ve "Leyse fî cübbetî sivâllâh" ya'nî "Cübbemde Allah'dan gayrı yoktur" derler. Bu mertebede bu söz, hakîkatin aynıdır, çünkü gördüklerini söylerler. Bunları inkâr edenler ve bu sözleri olanlara uygun görmeyenler hatâ ederler. Ve ayıklık ve sahv hâli üstün geldiği zaman, çoklukların hükmüne göre söz söylerler ve halkı irşâd ederler. Onların bu sözleri ve muameleleri de doğrudur. Bundan dolayı hâlin hakîkatine vâkîf olmayan kimseler, bu zât bir böyle, bir şöyle söylüyor; bunun hangisi doğrudur diyerek kendi akıllarıyla ölçmeye kalkarlar ve inkâr veyâ te'vil ederler. Oysa inkârlarının sebebinin, kendilerinin cehâleti ve gafleti olduğunu bilmezler.

1826. Eğer kanımı döktü ise, ben helâl ettim; ben helâl diyorum, o kaçıyor idi.

"O" zamîri hakîki ma'sûk olan Hakk'a dönüktür. "Kan dökmek"ten kasıt zâtî tecellîdir ki şimşek gibi çakıp örter ve çaktığı zaman kul için fenâ

üstüne fenâ ve küllî mahv ya'ni yok olma hâsıl olur. "Helâl etmek"ten kasıt, vücûd mülkünü hakîki sâhibine bırakmaktır.

Ya'nî hakîki ma'sûk zâtî tecellîsi ile benim varlığımı mahvettiye, zâten vücûd mülkünü ona teslim ettim ve ben **"El mülkü yevme izin lillâh"** (Hacc, 22/56) ya'nî **"Bu günde mülk Allah'ındır"** dedikçe, o kaçıyor idi. Ya'nî benim gayrılık elbisesiyle bu taayyün ve sûret âleminde kalmamı istiyor idi.

1827. Mâdemki toprağa mensûb olanların figânından kaçırıyorsun, gamlanmışların gönlüne gamı niçin döküyorsun?

Ey hakîki ma'sûk, mâdemki topraktan hâlk etmiş olduğun âşıkların figânlarına bakmayıp onları, istediğin kadar, sûret âleminde bırakıyorsun; ya'nî zâtını sıfatlarıyla örtüyorsun; o halde senin ayrılığın ile gamlanmış olanlara mensûp bulunan âşıklarının gönlüne bu ayrılık gamını niçin döküyorsun.

1828. Ey sen ki, doğudan parlayan her sabah, doğu çeşmesi gibi seni coşku içinde buldu.

"Doğu"dan kasıt, rûhlar âlemi; "sabah"tan kasıt rûhların taayyün âleminde zuhûru; "doğu çeşmesi"nden kasıt güneştir.

Ya'nî rûhlar âlemi doğusundan, toprak cisme bağlanarak doğan her bir rûh, güneş nasıl ışık huzmelerini eşyâ üzerine saçarsa, seni de öylece zât güneşinden, sıfatlarını ve isimlerini kendi üzerine fışkırır bir halde buldu.

Ya'nî rûh, isimlerine âit lütufları kaynar ve fışkırır bir halde buldu. Bu beyt-i şerifte **"ve esbega aleyküm nîamehu zâhireten ve bâtineten"** (Lokman, 31/20) ya'nî **"Allah Teâlâ zâhirî ve bâtınî ni'metlerini sizin üzerinizde tamamladı"** âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

1829. Sen bu deline niçin bahâne edersin; ey sen ki, senin şekere mensûp olan dudaklarına bir bedel yoktur.

"Dudaklar"dan kasıt, Hâlık, Bârî ve Musavvir ve benzeri ilâhî isimlerdir ki, onlardan izâfî vücûd âleminde şeylerin kelimeleri çıkar. Nitekim âyet-i kerîmede **"Kul lev kânel bahru midâden li kelimâti rabbî le nefidel bahru kable en tenfede kelimâtu rabbî"** (Kehf, 18/109) ya'nî **"Yâ Habîbim de ki,**

Rabb'imîn kelimeleri için denizler mürekkeb olsa, Rabb'imîn kelimeleri bitmezden evvel, denizler biter idi" buyrulur. "Şekere mensûp olan"dan kasıt, isimlerin eserlerinin latîf oluşudur.

Ya'nî "Ey ma'sûkum, sen bu deli âşıkına niçin bahâneler getirirsin? Senin tatlı ve latîf olan isimlerine âit lütuflarına bir sınır ve kıymet ta'yîni mümkün değildir.

1830. Ey sen ki, eski cihâna yeni cansın! Cansız ve gönülsüz tenden efgânı dinle!

"Eski cihân"dan kasıt, Cenâb-ı Pîr efendimizin mübârek madde beden vücûdlarıdır ki, sûrette küçük âlem ve ma'nâda büyük âlemdir; ve bütün insân-ı kâmillerin mübârek vücûdları da böyledir. "Cansız ve gönülsüz ten" ta'bîri de bunu te'yîd eder.

Ya'nî "Ey yaşlanmış ve eskimiş olan vücûd âlemime her bölünmemiş anda benzer yenilenme ile taze cân veren Hâlık'ım; cânı ve gönlü senin hayât sıfatından ve isimlerine âit tecellîlerden bulan ve işin aslında mâdenden ibâret olan bu tenden çıkan efgânı dinle!"

1831. Allah için gülün şerhini bırak; bülbülün şerhini söyle ki, gülden ayrıl du.

"Gül"den kasıt, Hakk'ın vücûdudur; "bülbül"den kasıt Hak âşıkı olan kâmilidir. Bu hitâbı Cenâb-ı Pîr kendi mübârek nefslerine yapıyor.

Ya'nî "Hakk'a hitâben söylediğin sırları bırak da Hak gülünden ayrılıp, izâfî vücûd âlemine inen âşık bülbülden bahset!" demek olur.

1832. Bizim coşmamız gam ve sevinçten olmaz; bizim aklımız hayâl ve vehim ile olmaz.

Bizim coşmamıza ve kaynamamıza sebep, tabîat âlemine âit gam ve sevinç değildir. Çünkü gam ve sevincin kaynağı, vehim ve hayâldir. Oysa bizim aklımız hayâlden ve vehimden kurtulmuştur. Aklımız akl-ı kül mertebesine dayanmış ve hayâl ve vehim aşağılarda kalmıştır. Bundan dolayı bizi coşturan gam ve sevinç başkadır. Nitekim yukarıda 1820 numaralı **"Aşkın yeşil bağı ki, nihâyetsizdir, gam ve sevinçten başka onda çok meyveler vardır"** beytinde buna işâret ettik.

1833. Diğer bir hâldir ki, o nâdirdir; sen inkâr edici olma ki, Hak çok kâdirdir.

Ya'nî bizi coşturan şey, durgunluğun hâricinde olan bir hâldir ki, o hâl acâip ve nâdirdir. Sakın bu hâli inkâr etme! Hak Teâlâ Hazretleri çok kâdirdir. Ya'nî eğer kendi kusurlu aklın ile ölçüp inkâr edersen, Hakk'ın kudretini sınırlı olan aklının dâiresinde sınırlamış olursun.

1834. Sen insanın hâinden kıyâs etme; menzili zulümde ve ihsânda yapma!

Ya'nî sen varlığını Hakk'ın varlığında fânî kılan; ve vehim ve hayâlden kurtulan insân-ı kâmilin halini, Hakk'ın varlığını ayrı ve kendi varlığını da ayrı gören ve kendi vehim ve hayâlinin îcâd ettiği benlikte gark olan noksan insanın hâline kıyâs etme! Ve bu kıyâs ve delîl getirmelerin ile, insân-ı kâmilin menzilini ve makâmını, kendi menzil ve makâmın gibi zulüm ve ihsân, ya'nî gam ve sevinç sahasına sınırlama!

1835. Zulüm ve ihsân ve gam ve sevinç sonradan olmadır; sonradan olanlar ölürlere ve Hak, onlara vârisdir.

Zulüm ve adâlet ve gam ve sevinç, sonradan olma olan âleme âit sıfatlardır; ve sonradan olan şeylerde dâimilik olmaz; onlar ölürlere ve zâil olurlar ve bütün sonradan olanların Hakk'ın vücûdunda var oluşları yönüyle, hepsi yine kendi asılları olan Hakk'a dönerler. Ve Âl-i İmrân sûresinde geçen **"ve lillâhi mîrâsus semâvâti vel ardı"** (Âl-i İmrân, 3/180) ya'nî **"Göklerin ve yerin mîrâsı Allah'ındır"** âyet-i kerîmesi gereğince, Hak Teâlâ Hazretleri bunların hepsinin vârisi olur.

1836.Ey sabâhın zâhiri ve sığınağı, sabâh oldu; mahdûmum Hüsâmeddîn'in özüünü dile!

Nefehâtü'l-Üns'de beyân olunduğu üzere, bu Mesnevî-i Şerîf'i Hz. Pîr efendimiz, ara sıra gecenin başından sabaha kadar söylerler ve Çelebi Hüsâmeddîn efendimiz yazarlar idi. İnceliği meydanda olan bu bahsin, böyle bir geceye tesâdüf ettiği anlaşılıyor. Bundan dolayı Cenâb-ı Pîr efendimiz, Çelebi Hüsâmeddîn efendimizi, alışılmış beşerî hallerin tersine olarak sabaha kadar işgal buyurmuş olduklarından dolayı, kendi tarafından özür dilemesini, nâz makâmının gereği olarak Hakk'a havâle buyuruyor ve Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Çelebi'ye hâs bir tecellîsini niyâz ediyor. Cenâb-ı Pîr'in

Hız. Çelebi hakkında bu gibi lütufkârlıkları çoktur. **Sipehsâlâr Menkıbele-ri'**nde geçen birisini nakledeyim:

Hız. Pîr efendimiz bir kış gecesi, vakitsiz Çelebi'nin evine gitmiş ve ev halkı uyumuş idi. O esnâda yoğun kar yağmakta idi. Cenâb-ı Pîr geri dönmediler ve içeridekilere zahmet olmasın diye kapıyı da çalmadılar; gündüze kadar ayakta beklediler. Mübârek başlarına kar yağdı. Gündüz kapıyı açtıkları vakit, Cenâb-ı Pîr'i o halde gördüler ve Çelebi hazretlerine haber verdiler; ve Çelebi gelip, Hız. Pîr'in mübârek ayaklarına kapandı ve ağlayarak özür diledi; ve Hız. Pîr iltifat buyurarak alınlarından öptü. Mürîdlere buyurdular ki: "Şeyh, mürîdlerden ganî olmakla berâber, yine onlara bu tarz üzere izzet ve hürmet eder. Mürîd için şeyh hakkında evlâ olan yol budur." İşte bu beyt-i şerîfdeki özür de bu türdendir.

1837. Küllî aklın ve küllî rûhun özür dileyicisi sensin; cânın cânı ve mercânın parlaklığı sensin.

"Küllî rûh"tan kasıt, Muhammedî küllî rûh'tur; ve "küllî akıl" onun sıfatıdır. "Cânın cânı"ndan kasıt Hak'tır; çünkü küllî rûhun hakîkati ve cânıdır. Ve "mercan"dan kasıt insân-ı kâmilin taayyünüdür ki, onun parlaklığı Hak'ın hâs tecellîsi ile olur.

Bu beyit, önceki beyite bağlıdır; çünkü yukarıda **"Hüsâmeddîn Çelebi'nin özrünü sen dile"** buyurmuş idi; burada, küllî rûh ve küllî akıl tarafından özür dileyici ancak sensin demekle, kendilerinin hakîkat-i muhammediyyeyi ve onun sıfatı olan küllî akli taşıyıcı olduklarına işâret ederler.

1838. Sabâhın nûru parladı ve biz senin nûrundan, sabâh vakti içilen bir şarâb içinde senin Mansûr bâden ileyiz.

Âlemin ufukları, sabâhın nûruyla aydınlandı. Biz ise, Çelebi Hüsâmeddîn ile berâber, içe dönük âlemde senin zâtî tecellînden sabah vakti içtiğimiz bir vahdet ya'nî birlik şarâbı içinde Mansûr'un bâdesi ile meşgûlüz.

"Mansûr'un bâdesi"nden kasıt, Hallâc-ı Mansûr hazretlerine açılmış olan birlik sırrıdır ki "ene'l-Hak" na'rasının zuhûrunu îcâb eder.

1839. Senin lütfun, mâdemki beni böyle tutuyor, şarâb kim oluyor ki, o bana sevinç getirsin.

Senin zâtî lütufların mâdemki beni böyle sarhoş edip birliktelik mertebesine getiriyor; maddî şarâbın ne hükmü vardır ki, o bana sevinç ve neş'e verebilsin.

1840. Şarâb kaynayışta, bizim kaynamamızın dilencisidir; felek dönüşünde bizim aklımızın dilencisidir.

Bu beyt-i şerîf, Mansûr bâdesinin gereği olarak söylenmiş bir sözdür. Çünkü kâmilin lisânı vahdet makâmında, Hakk'ın lisânıdır; bundan dolayı bu sözler, Cenâb-ı Mevlânâ efendimizin beşerî sûretlerine âit değildir. Nitekim demişlerdir:

Mansûr ene'l-Hak söyledi

Hakdır sözü Hak söyledi

Ve Kur'ân-ı Kerîm'de bu makâm “**ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinallâhe remâ**” (Enfal, 8/17) ya'nî “**Attığın zaman sen atmadın; fakat Allah attı**” âyet-i kerîmesinde işaret buyrulur.

1841. Şarâp bizden sarhoş oldu, biz ondan değil. Kalıp bizden mevcût oldu; biz ondan değil.

İlâhî âşıkların sarhoşluğu, ilâhî muhabbet şarâbındandır; ve ilâhî muhabbet bütün eşyânın aslıdır. Ve şarâbın coşması ve kaynaması ve hattâ eşyânın bütün zerrelerinin hareketi, ilâhî muhabbetin sirâyet etmesinden-
dir. Nitekim baş tarafda 10 numaralı beyitte “**Aşkın ateşidir ki “ney”e düştü. Aşkın kaynayışdır ki, meye düştü**” buyrulmuş idi. Bundan dolayı Hakk'ın birliğinde gark olan kâmilin aşkı, birliktelik dolayısıyla, ilâhî muhabbetin aynıdır. Şu halde şarâb elbette kâmilin aşkıdan kaynayıp sarhoş olmuş olur; ve kâmilin sarhoşluğu da, şarâptan değil, ilâhî aşktandır. Ve aynı şekilde kâmilin kalıbının kemâli, kâmilin ma'nâsından ve rûhundan mevcût oldu; yoksa kâmilin kemâli kalıptan ve cesetten mevcût olmadı. Çünkü kalıp ve ceset onların hakikatlerinin bineğidir; ve binici olmasa, bineğe lüzûm kalmaz.

1842. Biz arı gibiyiz ve kalıplar mum gibidir; kalıbı mum gibi hâne hâne etmiştir.

Ya'nî ilâhî ilimde olan bizim hakikatlerimiz, arılar gibidir; cesetler âlemindeki kalıplarımız ve cesedlerimiz balmumu gibidir. Arılar balmumunu nasıl ki hâne hâne ve delik delik yapıp, içine bal doldururlarsa, bizim hakikatlerimiz de maddeden birer cesede bağlanırlar; ve her bir cesed birer hâne olur. Ve onların içini kendi kemâlâtıyla doldururlar.

İsmâil-i Ankaravî (k.s.) hazretleri bu beyitlerde rûhun cesetten önce olması veyâ cesed ile berâber var olması mes'elesini mevzûbahis etmiş ve rûhun cesedden önce olması yolunu beyân buyurmuştur.

Bu mes'ele hakkında biraz îzâhlar verilmesi lâzım gelir: Hakk'ın hakîki vücûdu ahadiyyet, vahdet, vâhidiyyet mertebelerinde vitriyyet ya'nî teklik üzere olup gayrılık elbisesi ile rûhî mertebeye tenezzülünde şef'iyyet ya'nî çift olmaklıkla vasıflanmıştır. Ve Hak Teala Kur'ân-ı Kerîm'de **"Veş şef'ı vel vetr"** ya'nî **"ve çifte ve teke"** (Fecr, 89/3) âyet-i kerîmesinde bu mertebelere yemîn buyurur.

Ve bu çift olmaklık, küllün küllü olan Muhammedî rûh ile hâsıdır. Bundan dolayı bu çift olmaklık ve ikilik ilâhî bir emr ve işten ibârettir. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de **"kulir rûhu min emri rabbî"** (İsrâ, 17/85) **"De ki rûh Rabb'imîn emrindendir"** buyrulmuştur.

Daha sonra küllün küllü olan bu Muhammedî rûhtan bütün nebîler ile, evliyânın kâmilleri hazarâtının küllî rûhları taayyün etmiş ve onlardan her birine tâbî' olan ümmetlerin cüz'î rûhları henüz taayyün etmeyip potansiyel olarak kalmıştır. Bu hakîkate binâen islâmî hakîmler, küllî nefislerin madde bedenden önce ve cüz'î nefislerin, madde bedenden sonra hâsıl olduğunu söylemişler ve İmâm-ı Gazzâlî hazretleri de aynı görüşte bulunmuştur. Sadreddin-i Konevi hazretleri de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.) hazretlerinden naklen bu husûsu beyân buyurmuşlardır. Nitekim Mevlânâ Câmî hazretleri İbn Fârîz hazretlerinin **Kasîde-i Hamriyye**'sinin ilk beytinde yazdığı şerhde bu konuda ba'zı îzâhlar vermiştir. Bundan dolayı bu mes'eledede iki yol vardır. Bu konudaki ayrıntıları fakîr **Fusûsu'l-Hikem**'e yazdığım şerhde **Mûsâ Fassı**'nın başlarında, o bahse bağlantısı dolayısıyla anlattım. Cenâb-ı Pîr efendimizin bu beyt-i şerîflerinde bu iki yoldan hangisini beyân buyurdıkları çok açık değildir. Çünkü "biz" ta'biriyle kendi küllî rûhlarına işâret buyurmuş olmaları ihtimâldir. Nitekim **Dîvân-ı Kebîr**'lerindeki bir gazellerinde mübârek zâtlarına işâreten şöyle buyururlar:

**"Cihânda bağ ve mey ve üzümün vücûdundan önce canımız zevâl
bulmazın şarabından mahmûr idi."**

Tâcir efendinin hikâyesine dönüş

1843. Bu çok uzundur; efendinin haberini söyle; o iyi adamın halleri acabâ ne oldu?

Bu rûhun bedenlere bağlanması bahsi uzundur. Tâcir efendinin hikâyesini söyle; papağanının kaybından sonra acaba o iyi adamın halleri ne oldu?

1844. Efendi ateş ve dert ve figân içinde böylece yüz perâkende söylemekte idi.

Efendi papağanının titreyip düşmesi üzerine, ayrılık ateşi ve gam ve figân ve şevk içinde, yukarıda îzâh ettiğimiz yön ile, birdiğiyle uyumu zor ve çok perîşân sözler söylemekte idi.

1845. Ba'zen zıtlık, ba'zen nâz ve ba'zen niyâz ve ba'zen de hakikat ve ba'zen de mecâz sevdasını söylüyordu.

Nâz, niyâzın ve hakikat, mecâzın zıttı olduğundan, kâh birini ve kâh diğerini söylemek tabî'ki görünüşte zıtlık olur.

1846. Boğulmakta olan adam acâip bir şekilde can koparır; her bir ota el vurur.

Beytin orjinalindeki "Cânî" kelimesinde "yâ(î)" harfi hayret içindir. Boğulmakta olan adam acâip bir şekilde can çekişir. Eline geçen her bir ota ve köke sarılır. Nitekim Türkçe'de "Denize düşen, yılanı sarılır" atasözü meşhûrdur.

1847. Sonuçta tehlike içindeyken onu hangi el tutarsa, baş korkusundan acâip bir şekilde el ve ayak vurur.

Beytin orjinalindeki "Pâyî" deki "yâ(î)" harfi de hayret içindir. Ya'nî boğulmak üzere bulunan bir kimseyi hangi el tutarsa, o kimse başını kurtarmak için eliyle ve ayağıyla acâip bir şekilde çırpınır.

1848. Dost bu perîşanlığı sever; boş yere çalışmak uyumaktan iyidir.

Hakîki Ma'şûk olan Hak, kendisine âşık olan kullarının bu perîşanlığını ve aşkın sürüklemesi ile çırpınmasını sever. Çünkü bu maddesel vücûd içinde kaldıkça vuslat mümkün olmadığına göre, boş yere olan bu aşk ıztırâbı, herhalûkârda o hakîki ma'şûka karşı uyumaktan ve donuk bir halde bulunmaktan daha iyidir. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz "Allah Teâlâ tenbelleri sevmez" buyurur.

1849. O kimse ki şahtır, o işsiz değildir; ondan figân acâiptir ki, o hasta değildir.

Ma'nâ âleminde şâh olan insân-ı kâmil, işsiz değildir; onun sûret âleminde pek çok tasarrufları ve işleri vardır. Örneğin hayvâniyyet mertebesinde bulunan insanları terbiye edip insânîyyet makâmına getirir ve nefsânî hastalıklar ile hastalananları tedâvî eder; fakat kendisi bu gibi illetler ve hastalıklar ile hasta olmadığı halde, onun âh edip inlemesi hayrete şâyândır.

1850. Ey oğul, bunun için Rahmân "külle yevmin hüve fî şe'nin" buyurdu ey oğul!

Ya'nî, oğlum insân-ı kâmil nasıl işsiz olur ki? O nefsânî vücût ile değil, rahmânî vücût ile kâimdir ve Rahmân-i Azîmü's-şân ise Rahmân sûresinde kendi hakkında **"külle yevmin hüve fî şe'nin"** (Rahmân, 55/29) ya'nî **"O her anda bir iştendir"** buyurdu. Ve bu şerefli sûrenin mevzu'u rahmânî rahmettir.

Bu beyt-i şerîfde Muhammedî ârifler için çok büyük zevk olduğundan, bu şerefli sûrenin sırrı hakkında îzâhlar verilmesi faydalıdır:

Hak Teâlâ **"Er rahmân, Allemel kur'ân"** (Rahmân, 55/1,2) ya'nî **"Rahmân Kur'ân'ı öğretti"** buyurdu da, "Allah Kur'ân'ı öğretti" buyurmadı. Sırrı budur ki; küllî nefislerin görünme yerleri olan nebîler ve resûllerden her birisi madde beden vücûtta görünme yeri oldukları has isimlerinin hükmünü ve eserini ve hazînesinde gizlenmiş olan ilim ve hikmetini ve zevkini ve tecellisini, hakikat-i Muhammediyyeden alıp açığa çıkartır ve bu açığa çıkartma tabîi şehvetler ve kötü ahlâk düşkünlükleri dolayısıyla, celâlî isimlerden bir ismin intikâmını ve kahır terbiyesini hak eden bir ümmete şefâat ederek, onları o celâlî ismin kahır ve azâbından kurtarmak içindir.

Şimdi Muntakım ve Kakhâr isminin intikam ve kahrı hafîf olduğu za-

man Raûf ve Rahîm isimlerinin şefâati ile sâkin olur; fakat intikâm ve kahır şiddetli olursa, diğer isimlerin şefâati etkili olmaz. Çünkü ona karşı koyamazlar. Bundan dolayı ancak "Rahmân" ismi şefâat edebilir; çünkü **"ve rahmeti vesiat külle şey'in"** (A'râf, 7/156) **"Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır"** gereğince Rahmân şerefli isminin rahmeti bütün isimleri ihâta etmiştir. Hiçbir ismin ona mukâvemeti yoktur. Âdem (a.s.)dan nebîlerin Sonuncusu (s.a.v.) Efendimiz'e gelinceye kadar gönderilmiş olan nebîler ve resûllerden her birisi kendi isimlerine has ümmetlerini da'vet edip, ona şefâat eyledi. Çünkü onların görünme yeri oldukları has isimlerin her birinde, Rahmân ismi kadar ihâta ve kuvvet ve cem'iyet yoktur; ve Rahmân ismi onların görünme yeri oldukları ismin kapasitesi ve dâiresi kadar rahmet eder. Bundan dolayı bu ihâta yokluğu dolayısıyla kahırsal isimlerin rabblığı altında kalmış olan muhtelif sınıfların hepsine şefâat edemediler.

Ne zamanki küllün mebde'i ve asıl ve fer'in toplayıcısı olan nebîlerin Sonuncusu (s.a.v.) Efendimiz'in devlet ve saltanat devri geldi, saâdetli haklarında **"Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemîn"** (Enbiyâ, 21/107) **"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"** buyrulduğu üzere, küllî toplayıcılık ve zâtî mazhariyyet sâhibi olduğu için saâdetli vücûtları rahmânî rahmetin aynı ve şeriatı, bütün geçmiş şeriatları toplayıcı oldu. Bundan dolayı rahmânî rahmet ile bütün âlemlere ve ümmetlere kabiliyyetleri kadar rahmet olup şefâat etti ve onun ümmeti rahmet içinde rahmet olan "rahîmî rahmet"e hakedici oldu. Böyle olunca (s.a.v.) Efendimiz hâs şefâat makâmının seyyidi ve efendisidir.

Kur'ân-ı Kerîm ise **"Ve mâ erselnâke illâ kâffeten lin nâsi beşîren ve nezîren ve lâkinne ekseren nâsi lâ ya'lemûn"** (Sebe', 34/28) **"Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler"** âyet-i kerîmesi gereğince, yeryüzü sâkinlerinin hepsini hidâyet yoluna sevk edip, onları celâlî isimlerin kahır elinden kurtararak şefâat için gelişi yönüyle, bu şerefli sûrede **"Er rahmân, Allemel kur'ân"** (Rahmân, 55/1,2) ya'nî **"Rahmân Kur'ân'ı öğretti"** hitâbı oldu. Rahmân isminin üstünde şefâat edebilecek diğer bir isim olmadığı ve Kur'ân'dan başka bir hidâyet edici bulunmadığı için nebiyy-i zîşân Efendimiz, nebîlerin Sonuncusu oldu. Bu ismin dâiresinden çıkılınca, onun zıttı olan Kahhâr ve Müntakim isimlerinin terbiyesi dâiresine girilmesi pek tabîi olur. Bundan dolayı nebîlerin Sonuncusu'ndan sonra başka bir peygamberi ve Kur'ân'dan başka bir kitabı bekleyenler, artık kahır ve intikâm bekleyebilirler.

1851. Bu yolda yontul ve tirmalan; son nefese kadar bir ân kendini bırakma!

Bu beyt-i şerîfde "Benim sülûkum son buldu; artık kâmil oldum" diye ameli ve mücâhedeyi bırakan evhâm ve hayâl sâhiplerine uyarı vardır. Çünkü madde beden vücûd mertebesinin gereği, bu taayyün gidinceye kadar amel ve mücâhededir. Ve tarîkat büyükleri (kaddesallahu esrârahüm) hazretlerinin fiilleri, hâfızalarda ve meydandadır.

1852. Âkıbet son nefesin bir ânı olur ki, senin ile inâyet sır sâhibi olur.

Sâlik "Ben birçok yıllar mücâhede ettim ve virdler ve zikirler ile meşgûl oldum; hakikat yüzü bana örtüsünü açmadı" diye ümitsiz olmamalıdır; çünkü Hak Teâlâ **"innallâhe lâ yudîu ecrel muhsinîn"** (Tevbe, 9/120) ya'nî **"Muhakkak Allah Teâlâ muhsinlerin ecrini zâyî' etmez"** buyurduğu yönle, son nefesde bir ân olur ki, o ân içinde Hakk'ın inâyeti seninle sır sâhibi, ya'nî sırdaş olur ve sana hakikat yüzünden örtüyü kaldırır ve seni berzaha âit hayatta körlükten kurtarır.

1853. Erkek ve kadında olan cân her neye çalışırsa cânın şâhının kulağı ve gözü pencere üzerindedir.

Erkeğin ve kadının cesedlerini hareket ettiren rûhtan söz ile ve fiilen ne gibi eserler açığa çıkarsa, rûhun şâhı ve tasarruf edicisi olan Hakk'ın kulağı ve gözü, bu cesed pencereleri üzerinde bakıcıdır. Bundan dolayı ey sâlik, mücâheden ve gayretin Allah Teâlâ indinde kayıtlıdır.

Bu beyt-i şerîfde **"lir ricâli nasîbun mimmektesebû ve lin nisâi nasîbun mimmektesebne"** (Nisâ, 4/32) ya'nî **"Erkekler için kazandıkları şey cinsinden nasîp vardır; ve kadınlar için de kazandıkları şey cinsinden nasîp vardır"** ve **"Festecâbe lehüm rabbühüm ennî lâ udîu ameale âmilin minküm min zekerin ev ünsâ"** (Âl-i İmrân, 3/195) ya'nî **"Rab'leri onların duâlarına icâbet eder; muhakkak ben sizden, erkekten olsun, kadından olsun bir amel edenin amelini zâyî' etmem"** âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur.

Efendinin ölmüş papağanı kafesten dışarıya**bırakması ve papağanın uçması**

1854. *Ondan sonra kafesten dışarıya bıraktı; papağancık yüksek ağaç dalı üzerine uçtu.*

1855. *Ölmüş papağan öyle uçtu ki, nitekim güneş doğudan bir sür'at ile seyretti.*

1856. *Efendi kuşun işinde hayrân oldu; habersiz olarak ansızın kuşun sırlarını gördü.*

1857. *Yüzünü yukarı kaldırdı ve dedi: Ey bülbül, kendi hâlinin beyânından bize nasîp ver!*

1858. *O, orada ne yaptı ki, sen öğrendin; bir hîle yaptın ve bizi yaktın.*

O Hindistan'daki papağan ne yapmış idi ki, sen onu öğrendin de böyle bir hîle yaptın ve bu hîle ile bizi yaktın.

1859. *Dedi: Papağan letâfeti ve güzel sesi terk et! diye bana fiil ile nasîhat verdi.*

Kafesten uçan papağan, tâcir efendiye cevâben dedi ki: O Hindistan'daki papağan letâfet göstermeyi ve güzel ses çıkarmayı terk et ki, kafesten kurtulasın diye bana fiili ile nasîhat verdi.

1860. *Çünkü senin sesin seni hapsetti (diye) kendisini bu nasîhat için ölmüş yaptı.*

1861. Ya'nî ey özele ve genele söyleyici olmuş, benim gibi ölmüş ol ki, sonuçta kurtuluş bulasın, (demek istedi.)

1862. Tâne olursan, seni kuşcağızlar toplarlar; gonca olursan seni çocuklar koparırlar.

1863. Tâneyi gizle, tamâmıyle tuzak ol; goncayı gizle, dam otu ol!

Ya'nî kendi ilim ve irfânını gizle ki, halkın sana yönelmesi ve seni met-hetmesi ile nefsinde kibir ve gurur illetleri kuvvetlenmesin; belki bu ilim ve irfânı nefsinin terbiye etme husûsunda kullan ve netîcede ilâhî latîf tecellîlerin tuzağı ol ve gönül bağında biten ilâhî bilgi goncasını sakla; damda biten ve halkın bakışında değersiz ve zararlı görüldüğü için sökülüp atılan ot ol!

1864. Her kim ki kendi güzelliğini müsâbakaya çıkardı, yüz fenâ kazâ onun tarafına yüz koydu.

Her kim kendi kemâlatını ortaya koyup müsâbakaya kalkışırsa, bu benlik da'vâsı sebebiyle onun tarafına birçok ilâhî kötü kazâ yönelir. Bundan dolayı henüz nefsânî sıfatlarının altında zebûn olan kimselere, kemâlatını ortaya çıkarmak aslâ uygun değildir. Fakat bakışında halkın kötülemesi ve övmesi eşit olan kâmiller, halkı irşâda me'mûr olduklarından, onlar bu kâidenin istisnâsıdır.

1865. Gözler ve gazablar ve hasedler, onun başı üzerine kırbalardan su gibi döker.

Ya'nî nefis ehli olan halk o kemâlatı ve güzelliği gördükleri zaman, bir kısmı ona nazar değdirirler; nitekim "**Muhakkak göz adamı kabre ve deveyi kazana koyar**" buyrulmuştur. Ve bir kısmı da bu kemâlata hased edip düşman olur ve içinden nefsin sürüklemesi ile gazab eder. İşte bunların hepsi kişinin müsâbakaya çıkardığı kemâlatından dolayı, kendisine isâbet eden kötü kazâlardır.

1866. Düşmanlar onu kıskançlıklardan yırtarlar; dostlar da onun vaktini götürürler.

1867. O kimse ki, bahârın zirâatinden gâfil oldu, o bu vaktin kıymetini ne bilir!

Ya'nî bahâr mevsiminde zirâatin lüzûmunu hissetmeyen kimse, bu mevsimin kıymetini ne bilir!Ve aynı şekilde "**Dünya âhiretin tarlasıdır**" buyrulduğu yönle, dünyâ hayâtı bahâra ve dünyâ tarlaya benzemektedir. Bundan dolayı dünyâda azîz ömrünü sâlih ameller tohumlarını ekmeye sarfetmek lüzûmunu hissetmeyen kimse, bu dünyevî hayâtın kadr ü kıymetini ne bilir.

1868. Hakk'ın lütfu sığınağına kaçmak lâzımdır; çünkü o, rûhlar üzerine binlerce lütuf döktü.

Velhâsıl düşmanların ve dostların zarârından Hakk'a ilticâ etmek lâzımdır. Çünkü Hak Teâlâ rûhların üzerine binlerce ve türlü türlü lütuflarıyla tecellî buyurur; ve sen onu sığınak edindiğin için, düşmanların rûhuna senin için muhabbet ve dostların rûhuna da şefkat duygularını ihsân eder ve netîcede zararlardan korunmuş kalırsın.

1869. Ondan sonra bir sığınak bulursun,nasıl sığınak? Su ve ateş muhakkak sana asker olur.

Hakk'ı kendine sığınak edinirsen, bu sûret âleminde her şey sana sığınak olur. Örneğin su ve ateş Hakk'ın emriyle senin emrine boyun eğici bir asker olur.

1870.Nûh'a ve Mûsâ'ya deniz dost olmadı mı? Onların düşmanları üzerine kin ile kakhâr olmadı mı?

Hak'tan başka hiçbir şeyi kendisine sığınak edinmemiş olan Nûh (a.s.)'ın düşmanlarını tûfân ve deryâ boğdu; ve aynı şekilde Mûsâ (a.s.)'ın düşmanı olan Firavun'u deniz boğdu.

1871. Âteş İbrâhîm'e kale olmadı mı? Sonuçta Nemrûd'un kalbinden duman çıkardı.

İbrâhîm (a.s.)ı Nemrûd'un ateşe attığı meşhurdur. Bu ateş Hz. İbrâhîm'e bir safâ kalesi oldu ve Nemrûd Cenâb-ı İbrâhîm'in o hâlini görmekle, kalbi düşmanlık ateşiyle yandı; kin dumanını çıkarmaya başladı.

1872. Dağ, Yahyâ'yı kendi tarafına çağırmadı mı? Ona kastedenleri taş darbesiyle sürdü.

Ya'nî yahûdîler Yahyâ (a.s.)a ezâ ve cefâ için o hazreti ta'kip ettikleri zaman, dağ tarafından, bana kaç diye ses işitti ve o tarafa kaçtı. Yahûdîler de arkasından geldiler; onların üzerine dağın taşları kopup depreşmeye başladı. O fenâ kişiler bu taş darbelerinden dolayı kaçtılar.

1873. (Dağ) dedi: Ey Yahyâ gel, bana kaç; tâ ki keskin kılıca karşı sana sığınak olayım.

Papağanın efendiye vedâ etmesi ve Hindistan'a gitmesi

1874. Papağan ona pür-zevk bir iki nasîhat verdi; ondan sonra ona selâm ve el-firâk dedi.

Ya'nî papağan, efendiye "ölmeden evvel öl" zemîninde bir iki nasîhat verdi ki, bu nasîhatlar çok zevk-âver ya'nî sırf bizzat yaşamaya dönük idi. Ondan sonra ona Allah'ın Selâm ismi ile tecellîsi senin üzerine olsun, artık senden ayrılıyorum dedi.

1875. Efendi ona dedi: Allah'ın emânetinde ol, git! Muhakkak şimdi bana yeni bir yol gösterdin.

1876. Efendi kendi kendine dedi: Bu, benim nasîhatimdir. Onun yolunu tutayım, bu yol aydınlıktır.

1877. Benim cânım ne zaman papağandan aşağı olur; can böyle gerektir ki iyi izli ola.

Hak Teâlâ beni mahlûkların en mükemmeli olan insan olarak hâlk etti; benim cânım bir papağandan daha aşağı mıdır? Câna lâîk olan iyi yolu ta'kip etmek ve güzel fiillerin sâhiplerinin izinde gitmektir.

Halkın hürmetinin ve baş olmak için

halkın parmakla gösterilmiş olmanın zararları

1878. Ten kafes şekildir ve ten girenlerin ve çıkanların aldatmasında cânın dikenidir.

Ten kafese benzer, cân onda mahpûstur ve yanına gelip gidenlerin "Aman efendim ne güzel söylüyorsunuz ve ne güzel yazıyorsunuz; sizin kemâlatınızın tutkunu ve övülmüş ahlâkınızın meftûnuyuz" gibi sözler ile, kendisini aldatmalarında cânın dikenidir.

Beyt-i şerifte olan "dâhilân ya'ni girenler"den kasıt dostlardır. Çünkü bunlar kişiye dost olup övmeleri samîmî olur; fakat nefis sâhibi olan bir kimse bundan memnûn olur ve gururlanır. "Hâricler ya'nî çıkanlar"dan kasıt dalkavuklardır ki, onların övmeleri bir menfaat fikrine ve özel bir maksâda dayalıdır. Nefis sâhiplerine bundan da aynı gurûr ve kibir peydâ olur; ve bu kibir ve gurûra sebep de, tenin gereği olan nefsanî kuvvettir. Can ise hakîkatte Hakk'a âşık olduğu halde nefse bağlanmıştır. Bundan dolayı nefsin bu gurûr ve kibiri, canın dikenini olur ve cana batar.

1879. Bu ona der ki: Ben senin sırdaşın olurum. Ve o, ona der ki: Hayır, senin ortağın benim.

"Dâhiller" ya'nî dostlar ve "hâricler" ya'nî düşmanlar seni kendilerine tahsîs için müsâbakaya kalkışırlar.

1880. Bu ona der ki: Varlıkta senin gibisi yoktur; fazîletin ve ihsânın ve cömertliğin kemâlinde.

1881. O, ona der ki: Her iki âlem senin lâıykındır; bizim canlarımızın hepsi senin cânının taklîdidir.

Hâricler, ya'nî dalkavuklar, dalkavukluk ve yaltaklanmada aşırıya kaçarak, efendim siz o derece kemâlâta sâhipsiniz ki, dünyâ ve âhiret saâdeti zâtınıza lâıyktır. Bizim rûhlarımız sizin o yüksek rûhunuzdan feyzlenir.

1882. Ne zamanki o halkı kendisinin sarhoşu görür, kibirlenmekten kendi elinden gider.

Ya'nî O kimse dostların ve düşmanların kendisine karşı bu kadar meftûnluk ve tutkunluk sarhoşu olduğunu gördüğü zaman, kibir ve gurûru son dereceye ulaşır ve o kadar koltukları kabarır ki, artık nefsinin fenalıklarının muhâkeme ve muhâsebe edemeyecek derecede irâde dizginleri elden gider; ve yavaş yavaş Firavunluk makâmına çıkar.

1883. O bilmez ki, onun gibi binlerceyi dev, ırmak suyunun içine bırakmıştır.

Dostlar ve düşmanlar tarafından methedilen o kimse bilmez ve muhakeme etmez ki, nefis devi, kendisi gibi olan binlerce şahsı yokluk ırmağının suyu içine atıp yok etmiştir.

1884. Cihân iki yüzlüsünün lütfu hoş lokmadır; onu çok az ye ki, o ateş dolu olan lokmadır.

"Sâlûs(iki yüzlü)"un bir çok ma'nâsı vardır. Burada tatlı dil ile aldatmak ma'nâsınadır. Ya'nî cihânın tatlı dil ile aldatmasının letâfeti, insânî nefsin son derece hoşuna giden bir lokmadır. Ey nefsinin sıfatından kurtulmamış olan kimse, dostun ve düşmanın verdiği o lokmayı sen çok az ye; çünkü o lokma, içinde ateş dolu olan bir lokmadır. Eğer dostlar ve düşmanlar verirse, hatırına kendi nefsinin kötülüklerini getir ve onları kendi nefsine say; ey nefis, sen bu övülmenin lâıyıkı değilsin; sende şu ve şu fenâlıklar yok mu? Bu beni övenler bu fenâlıkları bilmiyorlar. Şimdi bu kişilere karşı ben onları açıklayıp seni rezîl edeyim mi, de!

1885. Onun ateşi gizli ve zevki âşikârdır; onun dumanı işin sonunda açığa çıkar.

Beytin orjinalinde geçen "pâyân-i kâr"dan kasıt, dünyevî hayâtın son bulduğu ve berzâhî hayâtın başladığı zamandır.

1886. Sen deme ki: Ben övgüyü ne vakit satın alırım; o hırsından söyler, iz götürürüm.

Ben övenin övgüsünü kaça alırım; onun beni övmekte bir hırsı ve bir kastı vardır. Ben onun maksâdının farkındayım, deme!

1887.Eğer seni öven herkesin içinde kötü söylerse, o harâretlerden günlerce gönlü yakar.

Bilinmektedir ki, her şey zıttıyla belli olur. Eğer seni öven kimse, herkesin önünde seni kötülese, o kötülemenin harâretleri günlerce senin gönlünü yakar. O halde mâdemki kötülenmekten bu kadar etkileniyorsun, elbette onun zıttı olan övmenin de senin gönlüne bir te'siri olacaktır.

1888. Gerçi bilirsin ki, o mahrûmiyyetten dolayı onu söyledi; çünkü onun tuttuğu hırs senden fazla oldu.

Ya'nî sen, seni kötüleyen kimsenin, senden umduğu menfaate ulaşamadığı için seni kötülediğini bilirsin.

1889. O eser senin içinde kalır; sana bu hâl övgüde de vardır; tecrübe et!

Sen, seni kötüleyen maksâdını bildiğin halde, onun kötülemesinden senin içinde bir eser ve gücenme kalır. Seni öven kimse için de sende bu te'sir hâli vardır. Bak, kendini tecrübe et!

1890. Hem o eser günlerce sürer gider; cânın kibrinin ve aldanmasının mayası olur.

Ya'nî o övgünün te'siri senin gönlünde günlerce devâm eder ve senin cânında kibir ve aldanma mayası olur.

1891. Lâkin görünmez, çünkü övgü tatlıdır; kötülenme ise fenâ görünür, çünkü acı gerçekleşti.

Övgü, nefse hoş ve tatlı geldiği için, gönlüne bir te'sîr aktardığının farkına varamazsın ve övgüye kulak asmadığını zannedersin; fakat kötülenmeye ma'rûz kalınca o anda üzülsün; çünkü kötülenme nefse çok acı gelir.

1892. Yediğin kaynatılmış ilaç ve hap gibidir; geç zamâna kadar karışıklık ve zahmet içindesin.

Kötülenme kaynatılmış acı ilâca ve müshil hapına benzer ki, o ilâcı içtiğin ve hapi yuttuğun zaman, karnın guruldamaya ve bağırsaklarında sancılar hissetmeye başlarsın ve doğal çıkış oluncaya kadar hayli zaman karışıklık ve zahmet içinde kalırsın.

1893. Ve eğer tatlı yersen onun zevki bir ân olur; bu eser onun gibi devâm etmez.

Ya'nî nefsin hazzettiği tatlıyı yediğin zaman, onun lezzetini o anda duyarsın; bunun lezzeti ve zevki, acı ilâcın eseri gibi saatlerce devam etmez.

1894. Mâdemki devâm etmiyor gizli kalıyor; sen her zıttı, onun zıttı ile bil.

Mâdemki tatlının zevki ve lezzeti, yediğin ân ile sınırlı kalıyor ve devam etmiyor; ve fakat tatlı bir gıdâ olması dolayısıyla onun te'sîrleri vücûda gizlice yayılıyor ve sen onun zâhiren farkında olmuyorsun, o halde, onun sendeki te'sîrini, onun zıttı olan acı ile bil ve ona göre kıyâs et!

İşte bunlar tatlı olan övülme ile acı olan kötülenmenin örnekleridir; ve övülmenin nefse olan te'sîri helâk edicidir. Onun için (s.a.v.) Efendimiz, şerefli huzûrlarında bir adam, bir adamı övdüğü zaman, öven kimseye hitâben "**Üç def'a kardeşinin boynunu kestin**" buyurdular.

1895. Ne zamanki şekerin te'sîri gizli devâm eder, birkaç zamandan sonra neşter isteyici cıban getirir.

Şekere ve tatlıya devâm eden kimsenin kanında harâret peydâ olduğu için, bir müddet sonra vücûdunda birtakım çıbanlar peydâ olur ve o çıbanlar tedâvî için cerrâhın neşterine muhtâc olur. Tatlı olan övülmeden de nefsânî sıfatlar günden güne kuvvet bulup, ondan kibir ve gurûr ve netîcede çevresine hakâret bakışıyla bakmak çıbanları ortaya çıkar; ve bunları tedâvî için mücâhede ve riyâzet neşterlerine muhtâc olur.

1896. Nefis çok övülmelerden Firavun oldu; değersiz olduğun halde, nefsi zelîl ol, efendi olma!

Nefis çok övülmelerden ve alkışlamalardan Firavunluk mertebesine kadar çıkar. Bundan dolayı sen kendini değersiz gör ve nefsi, zelîl olan kimseler arasına dâhil et; efendiliğe heves etme!

1897. Kâdir oldukça köle ol, sultân olma; top gibi darbe çekici ol, çevkân olma.

"Top" çocukların oynadıkları toptur. "Çevkân" ucu eğri bir değnektir ki, bununla top çelerler ve bu oyunu geniş meydanlarda büyük adamlar da oynar. İngilizler bu topu ve çevkânı daha zarîf bir hâle getirip oynarlar.

Ya'nî herkesin çeldikleri top gibi darbe yiyici ol; çevkân gibi darbe vurucu olma!

1898. Ve yoksa senin letâfetin ve bu cemâlin kalmadığı zaman, o heriflere senden usanç gelir.

Ya'nî sen benim nasihatlerimi kabûl etmezsen, senin mevkînin letâfeti ve bu servetin cemâli kalmadığı zaman, senin etrâfına toplanıp menfaatleri uğrunda seni öven arkadaşlarına artık senden usanç ve bıkkınlık gelir.

Cenâb-ı Pîr efendimizin bu yüksek nasihatları genele yaygın olmakla beraber **Sipehsâlâr Menkıbeleri'**ni ve **Fîhi Mâ Fîh** isimindeki yüce eserlerini inceleyenlerce bilineceği üzere, bilhassa mübârek zamanlarındaki Selçûklü devletinin büyüklerine yönelik olduğu anlaşılır; çünkü mübârek zâtları ekseriyâ Selçûklü sultânlarının saraylarını ve Muîneddîn Pervâne gibi ba'zı büyüklerin konaklarını şereflendirirler ve oralarda onlara nasihat buyururlar idi.

1899. O cemâat ki, sana gurûr verirler idi, ne zamanki seni görürler, sana dev derler.

Beytin orjinalinde geçen "Rîv" aldatma ma'nâsınadır. Ya'nî senin etrafında, seni öven ve övgüleriyle seni aldatan ve seni gururlandıran dalkavuklar, mevki'inden azledildiğin ve servetin elinden gittiği zaman, seni gördüklerinde, bırak şu şeytanı derler.

1900. Seni kapıda gördükleri zaman, hepsi sana derler: Mezarından baş kaldırmış bir ölü.

1901. Tüysüz çocuk gibi ki, ona "hudâ" ismini verirler; tâ ki o hîle ile onu tuzağa düşüreler.

Dalkavukların hâli tüysüz bir çocuk hakkında oğlancılardan yaptığı iki yüzlülüğe benzer ki, onlar o çocuğu, sen bizim hudâmızsın diye överler; tâ ki bu hîle ve riyâ ile onu aldatıp ırz ve nâmûsunu kirletirler.

1902. Ne zamanki adı kötüye çıkmışlık içinde onun sakalı geldi, onu aramaktan şeytana âr gelir.

Aldatılıp ırzı berbât olan ve ismi kötüye çıkan o çocuk, ne zamanki bu fenâ isim içinde büyüyüp sakalı gelir, artık oğlancılardan dev gibi olan nefisleri onu arayıp taramaktan utanmaya başlar.

1903. Şeytan şer için Âdem tarafına gitti; şeytandan beter olan senin tarafına gelmez.

Şeytan âdemoğluna şer için ve onu doğru yoldan çıkarıp zarâra sokmak için yaklaşır. Mâdemki sen dalkavukların övmeleriyle azdın ve nefsin kibir ve gurûr ve benliğe mübtelâ oldu ve ben herkesten daha hayırlıyım der oldun ve halkı bu benliğinin ve nefsinin hazzı yüzünden incitmeye başladın; artık şeytanın seninle bir işi kalmadı. Bundan dolayı senin yanına gelmez; çünkü sen şeytandan beter oldun. Çünkü şeytan görünür bir mahlûk olmadığından, onun zararları doğrudan doğruya maddî değildir, ve sen ise tamâmıyla şeytanın sıfatını taşıyıcı olup, görünür bir mahlûk olduğundan, senin zararın halka doğrudan doğruya maddî olur.

1904. Sen âdemî oldukça, şeytan senin arkandan koşuyordu; ve o bâdesini tattırıyor idi.

1905. Ne zamanki sen şeytanlık huyunu sağlamlaştırırsın, senden yana işsiz kalan şeytan kaçır.

Bu iki beyt-i şerîfte Haşr sûresinde olan “**Ke meseliş şeytânî iz kâle lil insânîkfur, fe lemmâ kefere kâle innî berîun minke innî ehâfullâhe rabbel âlemîn**” (Haşr, 59/16) ya’nî “(Münâfıkların, yahûdîlere müslümanlar aleyhine isyân ve savaşta sizinle berâberiz diye gerçekleşen ayartmaları) şeytanın örneği gibidir ki, insanı küfret diye ayartır; kâfir olduğu zaman de, ben senden berîyim; ben Rabbü'l-âlemin olan Allah Teala'dan korkarım der” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Ya’nî şeytan seni yoldan çıkarıncaya kadar arkandan koşar; ne zamanki onun istediği kadar berbât bir hâle gelirsın, artık seninle işi kalmaz ve seni kendi fenâlıklarına vekîl edip seni kendi hâline bırakır.

1906. O kimseler ki senin eteğine asıldılar, ne zamanki böyle oldun, hepsi kaçtılar.

Menfaat kastı ile senin eteğine yapışan dalkavuklar, düştüğün zaman, şeytan gibi hep senden kaçarlardı. Çünkü artık sana karşı olan kasıtları yitirilmişti.

"Allah'ın dilediği şey oldu ve dilemediği şey olmadı"

hadîs-i şerîfinin tefsîri

1907. Bu hepsini söyledik; fakat yol hazırlığında Hudâ'nın inâyetleri olmaksızın hîçiz, hîç!

Ya'nî biz, yukarıdan beri birçok nasihatlar söyledik; fakat yol hazırlığında, ya'nî Hakk yolunda seyr ü sülûka hâzırlanmak husûsunda Hak Teâlâ Hazretleri'nin ezeli inâyetleri olmadıkça hakîkate ulaşmak mümkün değildir. Çünkü Hakk'ın dilediği şey olur, dilemediği şey olmaz. Hakk'ın irâdesi ilmine ve ilmi de ma'lûma ya'nî bilinene tâbî'dir; ve bilinen kulun hakîkati ve "sâbit ayn"ıdır. Ve "sâbit ayn", bir ilâhî ismin gölgesidir; ve isti'dâd, o ismin özelliği ve gereğidir.

1908. Hakk'ın ve Hakk'ın haslarının inâyetleri olmaksızın, eğer melek de olsa, onun sayfası siyâhtır.

Hakk'ın cemâlî tecellîlerine mazhar olmak ancak ezeli inâyet ile olur. Melek de olsa bu kâideye tâbî'dir. Çünkü Hak Teâlâ her ferdin ezelde sabit olan "ayn"ının ve hakîkatinin isti'dâdına göre tecellî buyurur; ve Hakk'ın haslarının terbiye ve inâyetleri de, yine sâlikin ezeli isti'dâdına göre sarfolunur. Ve bu kâide melekler hakkında da böyledir; çünkü meleklerin de mertebeleri vardır; kimi maddesel ve kimi nûrânî ve kimi zebânîler gibi ateşseldir.

1909. Ey niteliksiz ve niceliksiz kâdir olan Hudâ; böyle kasr-ı âlî senden ortaya çıktı.

"Kasr-ı âlî"den kasıt, isimlere âit görünme yerleri olan mülk ve melekût âleimidir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfi "Heme ez ost" ya'nî "Hep O'ndandır" meşrebinde olanların zevkine göre buyurmuşlardır. Çünkü tasavvuf ehlinde iki bakış açısı vardır; bir sınıf "Heme ost" ya'nî "Hep O'dur" derler; ve bir sınıf da "Heme ez ost" ya'nî "Hep O'ndandır" derler. Hakîkat ehli bakışında ise her iki meşreb de bir şeydir, aralarında aslâ fark yoktur. Fakat her sınıfın bakış açısına göre her ikisi de doğrudur. Onun için Cenâb-ı Pîr efendimiz **Mesnevî-i Şerîf**'de her iki bakışa göre de beyânda bulunurlar.

1910. Ey Hudâ, hâcet senin fazlından revâdır; seninle berâber hiç kimseyi yâd etmek câiz olmaz.

Cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıda "Hakk'ın ve Hakk'ın haslarının inâyeti olmaksızın" buyurmuşlar idi; ve bu ifâde, çokluklar âlemine göre olmuş idi. Burada zevk ve hayretin üstün gelişiyle buyururlar ki: "Ey yüce Hudâ, kulların hâceti ancak senin fazlından revâ olur; seninle berâber hiçbir kimsenin ismini yâd etmek câiz değildir." Hakîkatte de Hakk'ın haslarının inâyeti, Hakk'ın ezelî inâyetine tâbî'dir. Nitekim yukarıda îzâh edildi.

1911. Bu kadar irşâdı sen bağışlamışsın; nihâyet bununla çok ayıbımızı örtmüşsün.

İlâhî, sen bizi ezelde ümmet-i Muhammed'den kılmak sûretiyle bize bu kadar irşad ve hidâyet ihsân ettin; ve bu irşad ve hidâyetin ile bizim çok kusurlarımızı mağfiret ettin.

1912. Bir damla ilim ki, evvelden bağışladın, kendi deryâlarına kavuştur.

Ya'nî ezelde hakîkati insan olarak sâbit olanlara, ilâhî sıfatların cümlesinden olan ilimden bir damla ve bir cüz' ihsân ettin. Bu cüz'î ilmi ve bu ilim damlasını, her biri sonsuz birer deryâ olan ilâhî sıfatlarına kavuştur ki, bu kavuşma sâyesinde, bu ilim damlası ile seni bilelim.

1913. Benim cânımda ilmin damlası vardır; onu havadan ve ten toprağından kurtar.

İlâhî, benim cânıma ihsân etmiş olduğun ilim damlasını maddesel âleme bağlanmaktan kurtar; çünkü sûret ve madde âlemi ile sınırlı kalan ilim, onlar gibi fânîdir; rûha bağlanmış olan ilim gibi bâkî değildir. Örneğin tıp ilmi, matematik ilmi vesâir ilimler ve fenler dünyevî hayâtın düzeninin idâmesine âit ilimlerdir; bunlar sûrî hayâtın kesilmesine kadar işe yarar. Berzâha âit hayâta hiçbir faydası yoktur.

1914. Ondan evvel ki, topraklar onu hasf ederler; ve ondan evvel ki, havalar onu neşf ederler.

"Hasf" yere batmak ve "neşf" emmek ve kendine çekmek ma'nâlarıdır.

Bilinmektedir ki, insanın cismi unsurlardan oluşmuştur; ve unsurların genel olarak üç hâli vardır: Katı, sıvı, gazdır. Ve bu unsurların karışmasından kimyasal bir tepkime oluşur; ve bu tepkime netîcesinde de sıcaklık

meydana gelir. Fosforun havaya temâsında parlaması gibi. Buna tasavvuf ilminde, "dört unsur" veyâ "dört rûkûn" derler. İnsanın vücûdu da bu şekilde var olup vücûdun normal ısını bulmasıyla kendisinde hayvânî rûh hâsıl olur ve beynin kendine özel sistemi netîcesinde de idrâk peydâ olur ve cüz'i ilim bu beyne bağlanır.

Şimdi bir kimse bu cüz'i ilmi ve idrâki, unsurlara âit şeylere tahsîs edip sınırlarsa, hayvânî rûhun kesilmesiyle berâber beynin kendine özel sistemi çözülüp ayrılır. Onu oluşturan unsurların herbiri kendi cinsi tarafına gider. Toprağa âit olanı toprak yutar ve havaya âit olanı hava çeker; ve o kimsenin hakîkatî, berzah âleminde elde sıfır kalır. Fakat cüz'i ilmi hakîkatleri idrâke sarfederse, bu ilim sûretin çözülüp dağılmasından sonra rûhuyla berâber bâkîdir. Bu hâli Mısırî Niyâzî hazretleri şu beyitlerde îzâh etmiştir:

Devr edip geldim cihâna yine bir devrân ola

Ben gidem bu ten sarâyı yıkılıp vîrân ola

Dört yanımdan su ve hava ve ateş ve toprak edip hücûm

Benliğim onlar alıp bu varlığım tâlân ola.

Şimdi, beyt-i şerîfin îzâhı şöyle olur: "Îlâhî, bana verdiğin cüz'i ilmi, bu cismi oluşturan unsurların her birisini topraklar yutmadan ve havalar çekip emmeden evvel isimlerinin ve sıfatlarının deryâlarına kavuştur!"

1915. Gerçi onu emip çektiğin zaman, sen kâdirsin ki, onu onlardan geri alarsın ve satın alarsın.

Ya'nî beşer fertlerinin beynine bağlanıp, cismin çözülüp dağılmasıyla havaların emdiği ve toprakların yuttuğu o cüz'i ilmi sen onlardan geri almaya ve ona tekrâr vücûd naktini ödeyerek satın almaya kâdirsin. Çünkü kâinâtın tamâmı senin kudret avucundadır. Nitekim Zümer sûresinde:

(Zümer, 39/67)

Ve mâ kaderûllâhe hakka kadrihî vel ardu cemîan kabdatuhu yevmel kıyâmeti ves semâvâtu matviyyâtun bi yemînihi, subhânehu ve te'âlâ ammâ yuşrikûn

"Allah'ın kudretini hakkıyla takdîr etmediler; oysa yeryüzünün tamâmı O'nun avucunda ve kıyâmet gününde gökler O'nun kudret elindedir; vücûdda O'na ortak olmasından Hak münezzeh ve yücedir"

buyrulur. Ve kâinatta hiçbir şeyin kaybolmadığı ve yok olmadığı bilimsel olarak da sâbittir. Bu beyt-i şerîf bir sırlar hazînesidir; fakat ayrıntısını

anlatmak câiz değildir. Aşağıda Hz. Pîr efendimiz bu sırlara, lüzûmu kadar işâret buyururlar.

1916. Bir damla ki havaya gitti veyâ ki döküldü, senin kudret hazînenden ne vakit kaçtı?

Ya'nî yeryüzünde bulunan suyun bir damlası buharlaşıp temiz havaya gitti veyâhut temiz havadan yağmur olarak döküldü. İlâhî senin kudret hazînenden ne zaman kaçabildi? O damla kâinâtı ihâta etmiş olan senin vücûdunda devredip durur ve senin vücûdunun ve kudretinin hârici yoktur ki, oraya kaçabilsin.

1917. Eğer yokluğa gelse, yüz yokluğa, ne zamanki sen onu çağırasın, o baştan ayak yapar.

Ya'nî bir damla su, buharlaşıp sûretini kaybederek görünmeyen havaya karışsa; ve oradan da latîfleşip esîr âlemine gitse; ve oradan da latîfleşip, Zât'ının özünde mahv ve yok olsa; sonuç olarak yokluk içinde yokluğa gitse, sen onu sûret âlemine çağırdığın zaman, o başını ayak yaparak sür'atle o tarafa koşar.

1918. Yüz binlerce zıt, zıttı öldürür; senin hükmün tekrâr onları dışarıya çeker.

Ya'nî kâinatta birdiğerine zıt olan yüz binlerce şeyler vardır. Örneğin ateş suyun zıttıdır ve suyun sûretini bozup ve öldürüp buharlaştırır ve içeriye çeker. Fakat senin hükmün o buharlaşan suyu tekrar yağmur olarak sûret âlemine ve dışarıya çıkarır. İşte çözülüp dağılan beşerî cesetler de böyledir.

1919. Yâ Rab! Yokluklardan her zaman varlık tarafına kervân içinde kervân vardır.

1920. Özellikle her gece bütün fikir ve akıllar derin ve nihâyetsiz deniz içine gark olurlar.

1921. Tekrâr sabah vakti, o Allâh'a mensûp olanlar, balıklar gibi denizden başlarını yukarı vururlar.

"Allâhî ya'nî Allâh'a mensûp" ta'biriyle akılların ve fikirlerin ilâhî işlerden birer iş olduğuna işâret buyrulur. Çünkü vücûdda Hak'tan başka bir şey yoktur.

1922. Sonbahârda o yüz binlerce dal ve yaprak, hezîmetten ölüm deryâsına gitmiştir.

1923. Mâtem tutan gibi karalar giymiş olan karga, gül bahçesinde yeşillik üzerinde feryâd etmiştir.

Sonbaharda Kakhâr isminin hezîmetine uğrayan birçok dallar ve yapraklar ölüm ve mahv deryâsına gitmiş; ve mâtem tutup feryâd eden kimseler gibi siyahlara bürünmüş olan kargalar da, bu harâb olan gül bahçesinde sanki mâtemci ve feryâdçı olmuştur.

1924. Tekrar köyün hâkiminden, o yediğin şeyi geri ver diye emir gelir.

"Köyün hâkimi"nden kasıt, izâfî vücûd mülkünün hâkimi olan Hak'tır.

1925. Ey kara ölüm, nebâttan ve gülden ve yapraktan yediğin şeyi geri ver!

Ölüme, "kara" ta'bir buyrulması yokluğun karanlık ve vücûdun nûr olduğuna işârettir. Nitekim hadîs-i şerîfte "**Allah Teâlâ halkı muhakkak zulmette hâlk etti; sonra onların üzerine nûrunu saçtı**" buyrulur ki, "zulmet ya'nî karanlık"tan kasıt izâfî yokluk ve "nûrunu saçmak"tan kasıt da, Hakk'ın onlara kendi vücûd nurundan vücûd vermesidir.

1926. Ey birâder, bir an aklını başına al; an-be-an sende sonbahâr ve ilkbahâr vardır.

1927. Gönül bağıını goncadan ve gülden ve serviden ve yâsemenden yeşil ve taptâze gör!

Ya'nî insan düşünce ve tefekkürden ibârettir ve hâtıraların varış yeri gönüldür. Yeni hâtıralar ve olaylar, eski hâtıraları siler. Yeni hâtıralar, ilkbahârda peydâ olan bitkilere benzer ve giden hâtıralar da, sonbahârda dökülen yapraklara benzer. Ve aynı şekilde kalb gam ve sevincin güzergâhıdır. Sevinç bahâra ve gam sonbahâra benzemektedir. Ve seyr ü sülûktaki mertebelere göre korku ve ümit ve kabz ve bast ve celâl ve cemâl ve heybet ve üns, bahâr ve sonbahâr gibi birdiğerine karşılıklıdır. Ey sâlik, sen dünyevî hâtıralardan vazgeç de, gönül bağıını ilâhî ma'rifetlerin goncalarından ve güllerinden ve servilerinden ve yâsemenlerinden yemyeşil, taptâze bir halde görmeye çalış!

1928. Yaprığın çokluğundan dal gizli olmuştur; gülün çokluğundan sahrâ ve köşk gizlidir.

Bu beyt-i şerifte Cenâb-ı Pîr efendimiz kendi şerefli kalblerinin hâlini beyân buyururlar. Akıl ağacının dallarında fışkıran ilâhî bilgi yaprakları o kadar çoktur ki, bu latîf yapraklar aklın dallarını örtmüştür. Kalbin sahrâsında ve köşkünde biten ilâhî aşk ve cezbelerin gülleri o kadar çoktur ki, bu sahrânın zemîni tamâmı ile örtülmüştür.

1929. Bu sözler ki küllî akıldandır, o gül bahçesinin ve servinin ve sünbülün kokusudur.

Benim bu söylediğim sözler küllî akıldan ve hakikat-i muhammediyyeden çıkıyor ve kalbimin gül bahçesine iniyor; ve ben de taayyün âlemine o ma'nâları ve o hakikatleri ve ilâhî bilgileri harf ve ses ile ihrâc ediyorum. İşte bu harf ve ses ile çıkardığım sözler, o kalbimin gül bahçesinin ve orada biten servinin ve sünbülün kokusudur.

1930. Gül olmayan yerde gül kokusunu gördün mü? Şarâb olmayan yerde şarâbın kaynamasını gördün mü?

Rûhaniyyet âleminde ilâhî bilgi güllerinin rûhu kendinden geçiren kokuları vardır; ve orada sûrî gül yoktur. Ve aynı şekilde rûhaniyyet âleminde ilâhî aşk şarâbının latîf bir sûrette coşması ve kaynaması vardır; oysa orada sûrî şarâb yoktur. Ve Hak Teâlâ bu şarâb hakkında **“ve sekâhüm**

rabbühüm şarâben tahûrâ” (İnsan, 76/21) **"Rableri onlara tertemiz bir içki içirir"** buyurur.

1931. Koku sana kılavuz ve rehberdir; seni Huld'e ve Kevser'e kadar götürür.

Ey sâlik, eğer sen ilâhî hakîkatlerin ve ma'rifetlerin rûhânî kokularını duyar isen, bu koku sana kılavuz ve rehber olur; seni Huld cennetine ve Kevser havuzuna kadar götürür.

1932. Koku, gözüñ nûr yapan ilâcı oldu. Ya'kûb'un gözü kokudan açık oldu.

Sûret âleminden ma'nâ âlemine ve ma'nâ âleminden de sûret âlemine dâima giriş ve çıkış vardır. İlâhî bilgiler ve hakîkatler, ma'nâ âleminde ve rûhânîyet âleminde güller ve türlü çiçeklerle temsîl edilir; ve onların çok latîf kokuları olur. Rûh burnu açık olanlar bunları duyarlar. Ve ba'zen sûret âleminde yayılır, madde bedene âit burun ile de duyulur; fakat ender olarak gerçekleşir.

Ve herkes bunun sûrî olarak kaynağını arar, fakat bulamazlar. Fakîr, evliyâullâhdan ba'zılarının meclisinde bunu duydum ve ba'zı kabirlerin ziyâreti sırasında bu kokuyu duyan zâtların yanında da bulundum. Ve bu koku mes'elesi acâip bir şeydir. Aslî fıtratları üzere bulunan hayvânât, bunu çok hissederler; ve bu kokular vâsıtasıyla sâhiplerini ve yabancıları tanırlar. Ve Yâ'kûb (a.s.)'ın, Yûsuf (a.s.)'ın gömleğinin kokusunu duyması da bu türdendir. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur:

"Ve lemmâ fasalatil'îru kâle ebûhum innî le ecidu rîha yûsufe" (Yûsuf, 12/94) Ya'nî **"Yûsuf (a.s.)'ın gömleğini taşıyan birâderlerinin bulunduğu kervan Mısır diyârından ayrıldığı zaman, babaları olan Hz. Yâ'kûb, ben muhakkak Yûsuf'un kokusunu duyuyorum dedi."**

"Fe lemmâ en câel beşîru elkâhu alâ vechihî fertedde basîrâ" (Yûsuf, 12/96) Ya'nî **"Müjdecî gelip o gömleği Hz. Yâ'kûb'un yüzüne sürdüğü zaman, aglamaktan kör olan gözleri açıldı."**

İşte bunun gibi ma'nevî kokular, kör olan rûh gözlerinin açılması için bir ilâçtır.

1933. Fenâ koku gözü karartır; Yûsuf kokusu, göze yardım eder.

Ya'nî fenâ ve harâm işlerle meşgûl olanlardan melekût âlemine pek pis kokular yayılır ve bu kokular zâhir âleme de te'sir edip bulaşıcı hastalıklara sebep olur; ve gören gözleri hastalıklar ile ve ölüm ile karartır. Nitekim yukarıda "Zinâdan, her tarafa bulaşıcı hastalıklar yayılır" buyrulmuş. idi. Ve fenâ işlerle meşgûl olanlar, öldükten sonra berzah âleminde kendilerinden yayılmış olan bu kötü kokular içinde kalırlar. Oysa Nebiyy-i zîşân olan Yâ'kûb (a.s.)ın ve nebîlere tâbî' olan evliyânın ve mü'minlerin ve sâlihlerin kokuları, rûhun ve cismin gözlerine kuvvet verir ve onları sağlamlaştırır.

1934. Sen ki Yûsuf değilsin, Ya'kûb ol; onun gibi ağlamalı ve ıztırablı ol!

Mâdemki sen Yûsuf gibi nâz ehlinden değilsin, o halde Yâ'kûb gibi niyâz ehlinden olup ağla ve ıztırâb içinde ol! Çünkü Yâ'kûb (a.s.) Yûsuf (a.s.)a karşı nâz makâmında idi. Ya'nî ey sâlik, sen mâdemki Allah'ın indinde henüz kâmil ve mahbûb olmadın, o halde Allah Teâlâ'ya karşı nazlanma; işin dâima ağlamak ve niyâz etmek olsun.

1935. Hakîm-i Gaznevî'den bu nasîhatı dinle; tâ ki eski ten içinde yenilik bulasın.

Hakîm-i Gaznevî'ye, Hakîm-i Senâî de derler. Künyesi ve adı Ebu'l-Mecd Mecdûd b.Âdem'dir. Sûfiyye sınıfının büyük şâirlerindendir; **Hadîkatü'l-Hakîka** ve **Zâdü's-Sâlikîn** gibi manzûm yüksek eserleri vardır. Kendileri Hoca Yûsuf Hemedânî (k.s.) hazretlerinin murîdidir. Hallerinin tercümesi **Nefehâtü'l-Üns**'de zikredilmiştir. Bahse uygunluğu dolayısıyla Cenâb-ı Pîr onların aşağıdaki rubâîlerini zikrederler.

Rubâî:

"Nâz, gül gibi olan bir yüze yakışır. Çünkü senin yoktur, kötü huylunun etrâfını dolaşma. Yakışksız yüz ve nâz çirkin olur; kör göz ve ağrı zor olur."

Ya'nî nazlanmak, gül gibi nâzik ve güzel olan bir yüz sâhibine yakışır; mâdemki senin böyle güzel yüzün yoktur, artık nazlanmaya kalkıp soğukluk etme ve kötü ahlâkın etrâfında dolaşma; çünkü çirkin yüzün sâhibi, bir de nazlanmaya kalkarsa pek soğuk ve çirkin olur. Örneğin bir

adamın gözü kör iken, bir de göz ağrısına tutulursa, bu zavallının hâli pek zahmetli olur. Bu ma'nâyı beyânen latîf bir hikâyeye söylerler:

Adamın birisi evlenmiş; ona pek çirkin bir kadın almışlar. Ne zamanki zıfaf olmuş, kadıncağız kocasına nazlanarak demiş ki: "Efendim, ahbablarınızdan hangi erkeklere görünmeme müsâade edersin?" Zavallı koca, onun bu soğukluğuna karşı "Bana görünme de, kime görünürsen görün!" demiş.

1936. Yûsuf'un önünde nazlanış ve güzellik etme; niyâzın ve Ya'kûb'un ahının dışında bir şey yapma!

1937. Papağandan ölmenin ma'nâsı niyâz oldu; niyâz ve fakr içinde kendini ölü yap!

Papağan hikâyesinde papağanın ölmesinin ma'nâsı, hakîkî Yûsuf olan Hak Teala'ya karşı niyâz demektir. Bu kıssadan ibret al da, kendini niyâz ve acz ve zillet içinde ölü say; ve bütün işlerinde, Hakk'a olan ihtiyâcını iyi düşün; ve nefsinin gurur ve benliğine mağlûp olarak kibir ve gurûr etme!

1938. Tâ ki seni Îsâ'nın nefesi diri ede; kendisi gibi seni güzel ve mübârek ede.

"Îsâ"dan kasıt, diriltmeye ve öldürmeye kâdir olan hakîkî insân-ı kâmil-dir ki, onun nefesi de Îsâ (a.s.)ın nefesi gibi ölüyü diriltir; ya'nî Îsâ (a.s.)ın sıfatını taşıyan bir insân-ı kâmilin terbiyesi altına gir; seni de kendisi gibi yapsın.

1939. Taş ne vakit baharlardan yeşil baş olur? Toprak ol, tâ ki renk renk gül bitsin.

Ey noksan olan kimse, kendini akıl ve zekâ ve ilim sâhibi görüp insân-ı kâmile karşı gurûr ve kibir etme; ve taş gibi katı olma, mütevâzi' ol! Hiç taşta bahar mevsiminde yeşillik biter mi? Belki tevâzu'ya bir numûne olan toprak üstünde renk renk çiçekler ve güller biter. Sen de toprak gibi mütevâzi' ol ki, üzerinde bahar gibi olan, insân-ı kâmilin bakışıyla ilâhî bilgi ve hakikat gülleri bitsin.

1940. Sen senelerce gönül tırmalayıcı taş oldun; tecrübe et, bir zaman toprak ol!

Ey kibir ve gurûr sâhibi olan kimse; sen senelerce nefsânî sıfatlarına tâbi' olup taş gibi katı oldun; ve kibir ve gurûrunun netîcesi olarak şunun bunun gönlünü kırdın.Eline rûhânî makâmlardan ne geçti? Bir zaman da tevâzu'yu tecrübe et; halk bakışında kendini zelîl ve câhil göster; bakalım gönlünün âleminde nasıl bir pençere açılır. Mürşidim Es'ad Dede efendi hazretleri ne güzel buyurur:

Aceb kırk yıl nefsinin isteklerini verdin;

Evliyânın makâmından neye erdin?